RAGIP PAŞA
2403

RAGIP
2

تورکیه جمهوریتی
دیانت ایشلری رئاستی
نشریاتندن

عدد

۱

اخلاق درسلری

آقسكيلی : احمد حمدی

دیانت ایشلری رئاستی هیئت مشاوره اعضاسندن

۱۳۴۰ - ۱۳۴۲

آنقره : اوكود مطبعه سی

T. C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KİTAPLIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2403

توركيه جمهوريتى
ديانت ايشلرى رئيسلكى
نشرياتندن
عدد
۱

اخلاق درسلرى

نمره
۲۸۶

اقسكيلى : احمد حمدى

ديانت ايشلرى رئيسلكى هيئت مشاوره اعضاسندن

R-4
2769

۱۳۴۰ - ۱۳۴۲

آنقره : اوكود مطبعه‌سى

بسم الله الرحمن الرحيم

RAGIP PAŞA
MÜDÜRLÜĞÜ
2403

« لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم . ثم رددناه اسفل سافلین

الا الذین امنوا وعملوا الصالحات فلهم اجر غیر ممنون [۱] »

طقسان دردنجی سوره . آیت ٤ ، ٥ ، ٦ –

انسان نه غریب بر خلقته مالك در ؟ اونك خصائصنی تدقیق ایدنلر ایچون عقولی ادراك ماهیتنده حیران براقاجق خارقه‌لر کورمه‌مك ، افکاره دهشت ویرن بر طاقم حالاته شاهد اولمامق قابل دکلدر .

تحری‌ء حقیقت استعدادیله مجبول ، نامتناهی‌یی ادراك ایتمك حرصیله مفطور اولان انسان مخلوقات سائره‌دن متمایز بر موقعده‌در .

[۱] بو آیت جلیله اخلاقك اس الاساسیدر . انسانك خلقتنی ، حال و شاننی ، وسیله‌ء سعادتی نه‌لر اولدیغنی غایت بلیغ بر صورتده افاده ایتمکده‌در . انسانك شره میال اولدیغی ادعاسی دوغری دکلدر . انسان روحاً و بدناً اك کوزل ، اك مفضل و مکرم بر صورتده یارادلمش ، یرلرده سیادت ، نامتناهی عوالمه کسب اطلاع ایده‌جك بر عقل ایله تکریم اولونمش ؛ شاننه لایق اولاجق مرتبه‌ء کمال رفعته تعالی ایچین لازم کلن قابلیت و استعداد کندیسنه ویرلمشدر .

فطرت اصلیه‌سنی محافظه ایتدکجه خیر و فضیلتدن انحراف ایتمز . ایشته « لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم » نظم جلیلی بورایه اشارتدر . فقط انسان مغلوب هوساتی اولورسه مقتضای فطرت کندیسی ایچین مقدر اولان مقامه یوکسلمك شویله طورسون ، اسفل سافلین حیوانیته سقوط ایدرکه ؛ « ثم رددناه اسفل سافلین » بونی کوستریور . انسانك درکه‌ء حیوانیته سقوط ایتمه‌رك کندیسی ایچین مقدر اولان غایه‌ء کماله یوکسله‌بیلمسی ایمان و عمل صالحه متوقف اولدیغی ده

خالق ذوی الجلال انسانه ملکیتله حیوانیت مرتبه‌سی آره‌سنده اویله بر موقع ویرمشکه اکر او موقعك حقنی کرکی کبی ادا ایده‌جك اولورسه ملکلر خادم آمالی ، فلکلر کمینه پایه‌ء کمالی اولور . فقط وظیفه‌ء انسانیه‌سنی ایفاده قصور ایدر ، نفس اماره‌نك تحکمی آلتنه کیره‌جك اولورسه اویله سافل بر درکه‌یه دوشرکه بهائمك اك بایاغیسی بیله سفلیتك ، ذلتك بو درجه‌سندن استکراه ایدر .

ایشته انسانك نصیب ازلیسی بودر . خالق حکیم تا ازلدن تقدیر ایدرك ، شاننه لایق اوله‌جق مرتبه‌ء کمال و رفعته تعالی ایچین لازم کلن قابلیت و استعدادی انسانه ویرمشدر .

آدمی زاده طرفه معجونست ... از فرشته سرشته واز حیوان
کر کند میل این شود به ازین ... ور کند میل آن شود بد از آن

« الا الذین آمنوا و عملوا الصالحات » نظم جلیلندن مستفاد اولمقده‌در . درکه‌ء حیوانیته سقوط ایتمه‌مك ایچین شرط اساسی اولان ایماندن مقصد ؛ « خیر ایله شرك ، فضیلت ایله رذیله‌نك بینی نفسك تماماً فارق اولمسی ؛ بو عالم موجوداتك وراسنده خیره راضی اولان . لکن شره راضی اولمیان ؛ فضیلتی ایستهین ، لکن رذیله‌نی ایسته‌مه‌ین بر وجود مطلقك نکهبان بولندیغی یعنی او اطمئنان ایله بیلمك و انبیاسنی تصدیق ایتمکدر .

عمل صالحه کلنجه : اوده ذوق سلیمك ، طبع مستقیمك رد ایتمدیکی بر طاقم اعمال خیریه‌درکه انسانك کندی نفسنه ، عائله‌سنه ، ملتنه ، بوتون انسانلره الحاصل خواص و عوامه نفعی دوقونان ، جمله‌سنك امور و مصالحیله هم آهنك بولونان اعمال در . هر دین صحیحك شریعت احکامی زماننده امر اولدیغی عبادات صحیحه‌ده بو اعمال صالحه‌دندر . شو حالده انسانك سعادتی ، اخلاق عملی‌نك کوسترمکده اولدیغی وظائف بشریی حسن صورتله ایفا ایتمك اولدیغی بو آیت کریمه‌دن مستفاد اولمقده‌در .

مع مافیه جناب حقك ، برطرفدن تصور ایدیله‌بیله‌جك مراتب فضائلك کافه‌سنك فوقنه چیقه‌بیله‌جك اهلیت واستعدادده یاراتدیغی انسان طوغری یولدن انحراف ایدرسه درکات رذائلك أك پست پایه‌سنه سقوط ایده‌ر انسانك سعادتی کندیسنه ویریلن قابلیت واستعداد ایله چالیشوب کندیسی ایچین مقدر اولان او موقع بلندی احراز ایتمکدر . او مرتبه‌یه واصل اوله‌بیلمك ایسه تربیهٔ نفس ایله ، تهذیب اخلاق ایله ، قوای فکریه‌یی اعمال ایدرك اونك ثمرات نافعه‌سنی اقتطاف ایله ألده ایدیله بیله‌جکنده بوتون حکما متفق اولدیغی کبی اسلامده بونی ناطقدر .
[قد افلح من زکیها وقد خاب من دسیها ـ قرآن کریم]

بنابرین انسانی کندیسی ایچین مقدر اولان غایهٔ کماله ایصال ایده‌جك طریق ، دیندن مستفاد اولان اخلاقدر .

اخلاقك منشأی حقنده بر چوق نظریه‌لر سرد ایدلمش اولدیغی معلومدر . بونکله برابر اخلاقك منشأی حقنده صاغلام بر فکر ایدینه‌بیلمك ایچین نظرلریمزی بشریتك ادوار سابقه‌سنه ارجاع ایتمه‌مز لازمدر .

فی الحقیقه انسان نظر تحریسنی اعصار سالفهٔ انسانیتدن هانکیسنه دوغرو ارجاع ایدرسه ایتسون اونلرده خیر وشر ، فضیلت ورذیلت مفهومنه دائر برشیئه تصادف ایده‌جکدر . بشر ؛ أك ابتدائی دورلرنده بیله مادیاتك ماوراسنده برطاقم حقایق اولدیغنی آکلامش ، افعال واشیا آره‌سنده‌کی خیر وشری ، حسن وقبحی — سویهٔ ادراکی نسبتنده — تمییز ایله‌مش ، بوتون حرکات وسکناتنه حاکم اولان برقانون اخلاقینك لزومنی حس ایتمشدر . فضیلت ورذیلت حسی بشریت قدر قدیمدر . بناءً علیه برحقیقت اوله‌رق دییه‌بیلیرز که : حیات بشری تنظیم

ایدن معاملاتك قوانین ناظمه‌سنی انسانلره ایلك تعلیم ایدن « دین » اولدیغی کبی ، قوانین اخلاقیه‌یی ، واجبات انسانیه‌یی تعلیم ایدنده ینه « دین » در . بونلری بشریت وحی آلهی ایله اوکرنمشدر . شکل نه اولورسه اولسون ، مبادی نه‌قدر ایلری کتورولورسه کتورولسون هرحالده بونك منشأی تلقین سماویدر . بو جهتله‌درکه بعض محققین حکما دینك خارجنده هیچ بر اخلاق تصور ایده‌مه‌مکده‌در . ذاتاً هر دینك ارکان اساسیه‌سندن برینی‌ده قواعد اخلاقیه تشکیل ایتمسی ، و صوك پیغمبر حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) افندمزك « بن آنجق مکارم اخلاقی تماملامق ایچین بعث اولوندم » بیورماللری‌ده بونك دلائل باهره‌سندن دکلمیدر ؟

بونك ایچیندرکه : خواص وعوامی حیران ایدن فضیلتلرك ادوار انکشافی دائما عقیده وایمانك قوتلی اولدیغی زمانلره تصادف ایتمش . بالعکس قلبلرده ایمانك کوشه‌مه‌یه باشلادیغی دورلرده ایسه قواعد اخلاقیه‌ده تأثیرینی غیب ایدرك رذائل وقبایح جمعیته حکمران اولمشدر . دین ایله اخلاق آره‌سنده‌کی بو روابط قویه‌ده اثبات ایدیورکه : اخلاق ، دیندن مستفاددر . دینه مستند اولمایان اخلاق حقیقتده یوق دیمکدر .

اوت ، قواعد اخلاقیه هانکی قومده مطلوب اولان درجهٔ سعادتی تکفلدن قاصر قالمش ایسه ، بو جهتده‌کی نقصانی اوقومك عقلاسی ، فلاسفه‌سی اکماله چالیشمشدر . فقط دین اوزرینه مستند اولمایوب‌ده صرف عقله استناد ایدن قواعد اخلاقیه‌نك اکثریت عظیمهٔ بشریت ایچون هیچ بر وقت واجب الاتباع اولامایه‌جغی‌ده بدیهیدر .

اخلاقیون اسلامیه‌یه کوره اخلاق دینه مستنددر. قاعدهٔ اخلاقی‌یی یالکز عقلدن دکل، بلکه عقلك ارشادیله دین‌دن استنباط ایدیورز. اساساً دین اسلام بر دین اخلاقدر. دین اسلامده‌کی حکمت عملیه‌نك محتوی اولدیغی تفصیلات هر منصف مدققی حیرتلره القا ایده‌جك درجه‌ده چوقدر.

دین اسلام اك سالم، اك متین بر فلسفه‌نك قبول ایده‌بیله‌جکی مبادیٔ اخلاقیه‌دن هیچ برینی اهمال ایتمه‌مش؛ حریت، مسئولیت، وظیفه مبدألرینی اك واسع بر صورتده تقریر ایلمشدر.

علی‌الاطلاق اخلاقك دین‌دن آیری اولدیغی ـ و بزده‌ده آیری اولمق لازم کلدیکنی ـ ادعا ایتمك، اسلامك اساسنی بیلمه‌مکدن باشقه برشی ایله تفسیر اولوناماز.

اسلامك وضع ایله‌مش اولدیغی نظریات اخلاقیه تدقیق ایدلد‌کدن صوکره اسلامه قارشی بویله بر ادعانك غیر وارد اولدیغی قناعتنده‌یز.

چونکه دین اسلام: حریت شخصیه مبدأنی اك قوتلی برصورتده تقریر، مسئولیت ووظیفه اساسلرینی تثبیت و نفوسی تذکیه ایدن، قلبلری لوث رذائلدن آزاده قیلان، عقولی ضیاء حق ایله تنویر ایله‌ین؛ جمعیت بشریه‌نك محتاج اولدیغی هر درلو لوازمی تکمیل ایدن، معتقدلرینه بوتون فروع مدنیه‌یی تلقی ایله امر ایدن بر دین کمال و بر دین فضیلتدر. هر درلو حکمتی شامل، اتحاده سائق، محبت وشفقته، احسان ومعاونته داعی بر دین عالیدر.

بناءً علیه ملتمزك اخلاق و اجتماعیات ساحه‌سنده اعتلاسی،

اخلاق محمدیه‌یی کندیسنه رهبر حرکت اتخاذ ایله‌مسیله ممکن اولابیله‌جکدر. بعضی منورلرك ادعا ایلدکلری دین‌دن آیری براخلاقك عقول صحیحه‌یه کوره قیمتی، حتی وجودی بیله یوقدر؛ اساساً دین‌دن آیری براخلاق، حد ذاتنده اخلاقك فقدانی دیمکدر.

بز شوکا قانعزکه: تك بر بدعت، برفنا فکر واعتقاد، آنجق خرده‌بین علم ایله باقانلر طرفندن کوروله بیله‌جك بر طاقم عوامل مضره‌نك التحاقی سایه‌سنده بویودکجه بویور وبو عوامل برکره کوکلشدیمی آرتق ملتلری بیتیران امراض اجتماعیه‌دن بری کلوب او اساسك اوزرینه یرلشیر. بوکون کنجلریمزه تلقین ایدلمك ایسته‌نیلن دین‌دن آیری مدنی براخلاق فکری‌ده ایشته بوبدعتلردندر. بیله‌رك ویاخود بیلمه‌یه‌رك اورته‌یه آتیلان بوفکرلر، داها دوغروسی بوبدعتلر، اویله اجتماعی مرضلره اساس اولیورکه: اونلر برمدت موقته ایچین کندیسنی کوسترمسه بیله اعراضی، آثاری برنظر مشاهد ایچین کیزلی قالاماز.

ایشته «اخلاق درسلری» نك استهداف ایلدیکی غایه، «دین اسلام» ك نظری وعملی بالجمله قوانین اخلاقیه‌یی جامع، وجائب انسانیه‌نك هرنوعنی محتوی بر «دین اخلاق»، بر «دین اکمل» اولدیغنی وبناءً علیه اسلامده «دین» دن آیری براخلاقك موضوع بحث اولامیه‌جغنی کوسترمك وبوصورتله کنجلکی ایقاظ ایلمکدر. بونك ایچین اولا فلسفه‌نك قبول ایله‌مش اولدیغی مبادیٔ اخلاقیه وبونك دین اسلامده‌کی موقعی؛ ثانیاً اخلاق عملیه اسلامك ویردیکی اهمیت تفصیل ایدلمش واك صوك نظریه‌لرك بیله اسلامك اخلاقی دستورلری قارشیسنده چوق ناقص اولدقلری کوسترلمشدر. چونکه نظریات فلسفیه پایه‌سی ویریلن

بر يغين طيشى يالديزلى افكار بشريه يه قاپيلوب ده دين آلهينك حقايقندن بى خبر قالمق هيچ شبهه يوقكه عقلادن كچينن ، منوراندن صاييلانلر ايچين عفو اولونور شيلردن دكلدر .

« اخلاق درسلرى » نك اساسنى وقتيله مكتب بحريه نك منور وذكى طلبه سنه تقرير ايلديكم نوطلر تشكيل ايتديكى جهتله ينه اوشكلك او اوسلوبك محافظه سنى موافق بولدم . هر طلبه نك ، حتى هر اوقويوجينك آكلايه بيله جكى ساده بر تقرير طرزينى محافظه ايتدم .

⁂

« اخلاق درسلرى » نك يكانه مأخذى « كتاب الله ايله » « سنت رسول الله » در . فكرلريمز دوغرودن دوغرويه بو ايكى منبع ايله تأييد اولونمش ، داها دوغروسى بونلردن ملهمدر .

« اخلاق درسلرى » نك ، حين تقرير وتحريرنده مراجعت ايديلن آثارده آيريجه كوسترلمشدر . اميد ايدرزكه « دين درسلرى » كبى « اخلاق درسلرى » ده كنجلك افكارى اوزرنده مطلوب تأثيرى ياپه جقدر . هر حالده توفيق وهدايت يالكز جناب الله دندر . [١]

آقسه كيلى احمد حمدى

---

[١] بو اثر ملغا شرعيه وكالتى تدقيقات وتأليفات اسلاميه هيئتى طرفندن بالتدقيق مطبعه يه ويرلمشدى . وكالتك لغوى حسبيله اثر بو دفعه رياستجه طبع ايدلمشدر .

مقدمه

اسلامده اخلاقك درجهٔ اهميتنى ايضاح ايتمك خصوصنده فخر رسالتپناهدن صدور ايدن : « انما بعثت لاتمم مكارم الاخلاق = بن آنجق مكارم اخلاقى تماملامق ايچون بعث اولوندم . » حديث شريفى كافيدر اعتقادنده يم . خاتم الانبيا افندمز « غايهٔ بعثتم مكارم اخلاقى اتمامدر » ديدكدن صكره آرتق بوبابده داها زياده سوز سويله مك لازم دكلدر . شو قدركه ، خاتم رسالت افنديمزك شو حديث شريفلرينك احتوا ايلديكى حقايق علويه يى بر درجه يه قدر ايضاح ايدر مقصديله برقاچ سوز سويله مك ايستيورم :

انسان ايچون بر غايهٔ كمال واردركه اونى احرازه چاليشمق اوزرينه فرضدر . عين زمانده انسان برچوق نقصانه معروضدر ؛ بوكسلوب اوكا غلبه ايتمليدر . حال بوكه انسانك مرتبهٔ كماله واصل اولمسى ، امكان مساعد اولديغى قدر فضيلت قازانمسنده ، اخلاق وطبيعتنى تهذيب ايتمسنده در . نقصانى ايسه رذائل افعالدن بريني ارتكاب ايتمسنده در .

فضائل ديديكمز شى ايسه ، روحك بر طاقم سجيه وخويلريدركه ، كنديسيله متصف اولان ايكى شخص آراسنده بر آهنك وفاق حصوله كلمسنه وسيله اولور . رذائله كلنجه : اونلرده نفوس بشريه يه عارض اولان بر سورو كيفيات خبيثه دركه ، كنديلريله اتصاف ايدن اشخاص

اراسنده تفرقه ومنازعه حصوله کتیرمك شانندندر . شوحالده انسانه اك یوکسك بر مرتبهٔ سعادت ، اك علوی برغایهٔ کمال تأمین ایدن ؛ یاخود اك آشاغی بردرکه‌یه سقوطنه وسیله اولان اونك اخلاقی وطبیعتی‌در .

شمدی برحقیقت اولق اوزره دیه‌بیلیرزکه : مقتضای خلقتلری برآراده یاشامق مجبوریتنده اولان انسانلرك فضائل اخلاقیه ایله متصف اوللری ، بالجمله اوامر وفضائل اخلاقیه‌یه رعایتکار بولونملری لازمدر . باشقه صورتله نه برجمعیت تشکیل ایده‌بیلیرلر ، نه‌ده برمدنیت تأسیسنه مقتدر اوله‌بیلیرلر . چونکه ؛ تعریفندده آکلاشیلدیغنه کوره ؛ هیئت اجتماعیه آره‌سنده مدار وحدت اوله‌جق ، آحاده جمعیت میاننده متین بر عروهٔ اتحاد تشکیل ایده‌جك یکانه اساس آنجق « فضائل اخلاقیه » در . فضائل ، بر قومك کافهٔ افرادینه شامل اولورسه هربری حسنی بیله‌رك ، حقنی طانیه‌رق دیکرینك حدودینه ، حقوقنه اصلا تجاوز ایتمیه‌جکی ایچون آره‌لرنده تعاون طبیعتیله حصول بولور . هرفردك جمعیتده‌کی موقعی ، اشکالی ، وظائفی مختلف اولمقله برابر هپسی بردن بروجود مشترکك بقاسنه ، تأیید تواسنه خدمت ایدن اعضا مثابه‌سنده‌در . برجمعیتده‌کی فضائل اخلاقیه ، هرعضوی کندی وظیفهٔ مخصوصه‌سنی ایفا ایده‌رك باشقه‌سنك وظیفه‌سنه تجاوزدن آلیقویان « قوهٔ حیاتیه » کبی‌در .

شویله‌ده دیه‌بیلیرز : جمعیت انسانیه‌یه نسبتله فضائل اخلاقیه ، کائناته نسبتله جاذبهٔ عمومیه کبیدر . کواکب وسیارانك آره‌سنده‌کی نظام ناصل جاذبهٔ عمومیه سایه‌سنده پایدار اولیورسه ؛ هرکوکب ، هر

یلدیز بوقوتك توازنی سببیله کندی مرکزنده ناصل ثابت قالیورسه ؛ دیکر کوکبله آره‌سنده‌کی نسبتی ناصل محافظه ایلیه‌رك کائناتك ایجاد وبقاسی حقنده‌کی حکمت الٰهی تمام اولنجه‌یه‌قدر هربری مدار مخصوصنده منتظماً سیر ایدییورسه ؛ بوفضائل واسطه‌سیله‌درکه جناب حق ، هیئت اجتماعیه‌یی تشکیل ایدن افراددن هربرینك موجودیت شخصیه‌سنی برزمان محدوده ، موجودیت انسانیه‌یی ایسه آنجق علم الٰهینك احاطه ایده‌بیله‌جکی بر آتی‌یه قدر محافظه ایدر .

دیمك که ، انسانیت نام عمومیسیله تعریف ایلدیکمز منظومه ، آنجق فضیلت ومکارم اخلاقیه ایله قائم‌در . ایشته بونك ایچوندرکه : حکیم الانبیا افندمز حضرتلری : « غایهٔ بعثتم مکارم اخلاقی اتمام‌در » بیورمشلردر . بومکارم وفضائل ایله بونك ضدی اولان رذائلی ، وبونلرك نفسدن کیفیت صدورینی ، بونلرك صدورینه باعث اولان سوائق وقوایی بزه بیلدیره‌جك اولانشی ایسه علم اخلاقدر . هرعلمك شرف واهمیتی شبهه یوق اونك موضوعیله متناسبدر .

برنجی درس

علم اخلاق

تمهید ـ اخلاقك تعریفی ـ خوی وسجیه ـ اخلاق فطریه وطبیعیه ـ اخلاق مکتسبه ـ اخلاق حسنه ـ اخلاق سیئه ـ تبدیل اخلاق ممکن میدر ـ علم اخلاقك تعریفی ـ موضوعی ـ غایه‌سی ـ اقسامی .

تمهید . ــ بو درسلریمزده اخلاق مسائلنی قونوشه‌جغز . فردی واجتماعی وظائف اخلاقیه‌مزی تدقیق ایده‌جکز . فقط بوندن اول اخلاقك نه‌دیمك اولدیغندن ، لغت واصطلاح معنالرندن واخلاقك منبعلرندن بحث ایتمك‌ده لازمدر . طبیعیدر که : بز مسلمانلرجه بوتون وظائفك منبعی « دیده » در ، « وحی الٰهی » در . « بالجمله وظائفمزی « کتاب وسنت » تعیین ایله‌مشدر . فقط ، اخلاقی « دین » ه استناد ایتدیرمه‌ینلر ، اونك دیندن آیری اولدیغنی ادعا ایدنلرده واردر . ماده و اونك تابع اولدیغی قوانین فیزیقیه‌دن باشقه برشی طانیمایانلرله ، ماده‌نك فوقنده برحقیقتك وجودینی تسلیم ایدنلر بو خصوصده البته‌بر دکلدر . بناءً علیه « اخلاقك منبعی نه اولملیدر » مسئله‌سنده‌کی اختلاف نظر طولاییسیله ظهور ایتمش اولان مسالك اخلاقیه نه‌لردر ، وبونلر نه درجه‌یه قدر مقارن حقیقتدر . ایشته اولا بونلری ، صکره‌ده اخلاق اسلامیه‌نك اساسلرینی تدقیق وبو مسالکله اخلاق اسلامیه‌نك استناد ایلدیکی اساسلری مقایسه ایده‌جکز . مع مافیه بو تدقیق ومقایسه‌دن

مقدم « اخلاق » نه‌در ، وقاچ قسمدر ، تبدیل اخلاق ممکن میدر ؛ علم اخلاق نه‌یه اطلاق اولنور ، بونلر حقنده اوفاجق برفکر ایدینمه‌مز لازمدر .

اخلاقك تعریفی . ــ اخلاق ، خلقك جمعیدر . خلق طبیعت وسجیه دیمکدر . بوکا خوی دیرز . سجیه ، خوی دینلن شی ، انسانده رسوخ بولمش ، یرلشمش برملکه‌در . تعبیر دیکرله نفس انسانیه‌ده حاصل ، ثابت وساکن اولان برملکه‌در ، که او ملکه سببیله نفسدن افعال واقوال بلا تجربه صدور ایدر ؛ فکر ورؤیته محتاج اولمقسزین ، ذهنی یورمقسزین ، کوجلك چکمه‌یرك سهولتله نفسدن افعالك صدورینه سبب اولور . بناءً علیه خوی ، اصلی ومنشائی اعتباریله ملکات وقوای باطنه‌دندر ؛ ملکات نفسانیه‌دندر .

شیمدی بونی برآز ایضاح ایتمه‌مز اقتضا ایدر . اخلاقی تعریف ایدر ایکن بونك نفسده ثابت وساکن ملکات اولدیغنی سویله‌دك ، دکلمی ؟ اوت ، اویله‌در . دقت ایدیلیرسه بونده خیلی اینجه‌لکلر واردر . انسانك نه کبی افعال واطوار واقوالی اونك ماهیت اخلاقیه‌سنی کوستریر ، نه کبیلر کوسترمز ؛ یعنی بر انسانك ماهیت اخلاقیه‌سنی تعیین ایدن نه‌لردر ؛ اونلر بورادن آکلاشیله‌جقدر . باقیکز ، کیفیات نفسانیه دینیلان شی ایکی قسم : بریسی سریع الزوالدر ، غیر راسخ وغیر ثابتدر ؛ کلیجی کچیجیدر . فی الحقیقه ، انسانده طبیعت اولمشدر ؛ فقط ثابت دکلدر ؛ بر آنده کلیر ، کیدر . مثلا : اوتانمقدن یوزی قیزارمق ، قورقودن بکزی صارارمق ، هرهانکی برسببدن طولایی ایکیده برده کولمك کبی . بونلر برچوق انسانلرده عادتا طبیعت

حالی آلمش در . لکن دیدیکم کبی رسوخ بولمش ؛ ثابت بر شی دکلدر . ایشته بونلر کبی سریع الزوال اولان « کیفیات نفسانیه » یه « حال » ، « حالت نفسانیه » دینیر .

ایکنجی قسم کیفیات نفسانیه ایسه ، بطیء الزوالدر ، راسخدر ؛ ثابت وساکندر . سخاوت ؛ شجاعت ؛ عفت ، حیا بو قبیل کیفیات نفسانیه دندر ، که بونلره « ملکه » دینیر . بونلر ده کیفیات نفسانیه دن ایسه ده سریع الزوال دکللردر ؛ بونلر نفس انسانیده یرلشمش ، کوکلشمش اولان کیفیاتدر . اونک ایچون « حال » دکل ، « ملکه » در . دیمک که : « ملکه » نفسده یرلشمش ، کوکلشمش اولان شیلره دینور .

شو حالده ، خلق و اخلاق ده بویله بر کیفیت نفسانیه در . هر شخصک کندینه خاص اولان بر « ملکه » در ؛ نفسانی وفقط ثابت بر کیفیتدر . بو ملکه سایه سنده هر فرد ، قوهٔ ارادیه و حسیه سنی کندینه مخصوص بر طرزده استعمال ایدر .

اخلاق بو دیمک اولونجه : نفسده رسوخ بولمامش ، ملکه حالنی اکتساب ایتمه مش اولان بعض حالات ، بعض افعال و حرکات ، عجبا بر انسانک ماهیت اخلاقیه سنی تعیین ایده بیلیرمی ؟ هر حالده ایده منز . ایشته بو نقطه مهمدر .

بو بویله اولدیغی کبی ، تأمل و تفکر ایله وجوده کلن افعال و حسیاتده بر انسانک ماهیت اخلاقیه سنی تعیین ایده منز . چونکه بونلرده رسوخ یوقدر ، ملکه دکلدر . بونک ایچون درکه : قوهٔ مفکره بر شخصک اخلاقندن معدود دکلدر ؛ اخلاقک تعریفنده مفکره نک دخل و تأثیری یوقدر ؛ بویله قبول ایدلمشدر . اخلاق فاضله ، اخلاق نجیبه ، اخلاق

متینه ، اخلاق حسنه تعبیرلرینی قوللاندیغمز حالده اخلاق منوره ، اخلاق عالمه ، اخلاق حکیمه تعبیرلرینی قوللانمدیغمزک سببی ده بودر . بناءً علیه اخلاق ایله ذکاء ، اخلاق ایله علم یکدیکرینک لازم غیر مفارقی دکلدر . بونلر هر زمان برلکده بولونمازلر . هر ذکی اولان ، هرعامی اولان مطلقا ایی خویلو اولمق لازم کلمز . ذکاسی ، علمی اولور ده اخلاقی ایی اولماز . ناصلکه عکس حالده رذائت اخلاقیه سنی کوسترمز . اویله ایسه بر انسانک دهاسنی ، ذکاسنی ، علمنی کوروب ده اونک هر یاپدیغنک ، هر سویله دیکنک ایی و خیر اوله جغنه حکم و اونی صاحب فضیلت دیه کندیمزه رهبر اتخاذ ایتمه ملی یز . ذکاسی ، دهاسی ایله معروف نه قدر کیمسه لر واردرکه : اخلاق اعتباریله صفردر . فضیلت اخلاقیه نامنه بر شی یوقدر . ذکاسی محدود اولدیغی حالده اخلاقی غایت ایی انسانلرده چوقدر .

اخلاق فطریه وطبیعیه . — خلقت بشریه ده فی الاصل مرکوز و مکنوز اولان خصلتلره اخلاق فطریه وطبیعیه نامی ویریلیر . بو خصائل فطریه هیچ بر مسئولیتک محل تطبیقی دکلدر ؛ بونلره احکام شرعیه ترتب ایتمز . مع مافیه اخلاق فطریه اکتسابیه یه مقابلده قوللانیلیر .

اخلاقی عمومی اوله رق تعریف و توضیح ایتدکدن صکره بعض اعتبار ایله اونک تقسیماتنه کچیورز . اخلاقی اولان ملکات نفسانیه و قوای باطنیه یی ، برده او ملکاتک آثار خارجیه سی اولان افعال ، اطوار و حرکات اعتباریله مطالعه ایدرز .

برنجی اعتبار ایله اخلاق فطریه وطبیعیه نامی ویریلیرکه ، خلقت بشریه ده فی الاصل مرکوز و مکنوز اولان خصائص و قوار دیمکدر .

بونلر ، برچوجغك صفحهٔ روحنده‌ده موجوددر . انسانك حالات طبیعیه وفطریه‌سنی تشکیل ایدن بوملکات نفسانیه وخصائل باطنیه هیچ‌بر مسئولیتك محل تطبیقی دکلدر ، بونلره احکام شرعیه ترتب ایتمز . هیچ‌بر فرد قوهٔ غضبیه وشهویه‌سندن طولایی مسئول دکلدر . مسئولیت بونلره مطاوعتله یاپمش اولدیغی افعالدن طولاییدر . اشاغیده ایضاح اولونه‌جغی اوزره « تربیه ایله قابل تعدیل دکلدر » دینیلن ، ایشته اخلاقك بونوعیدر .

اخلاق مکتسبه . — طبیعتده الفت ایله حصوله کلن ، محیطك تأثیراتیله قازانیلان خویلره‌ده اخلاق مکتسبه نامی ویریلیر .

انسانده فطری اولان برطاقم ملکات نفسانیه اولدیغنی عرض ایتمشدم . بوملکات نفسانیه‌یی برده بشیکدن اعتباراً تربیه وتلقین وطبیعتده الفت ایله حصوله کلن آثار خارجیه‌سی اعتباریله مطالعه ایده‌لم . بواعتبار ایله اخلاق ، افعال اختیاریه‌دن اوله‌جغی جهتله بوتأثیراتدن صکره قازانیلان خویلره ، « اخلاق مکتسبه » دنیر . بو ، اساس اخلاق اولان ملکات نفسانیه‌نك تأثیرات خارجیه ایله آلمش اولدیغی شکل دیمکدر . بونده اراده واختیارك دخل وتأثیری واردر . بونك ایچون مسئولیتك محل تطبیقیدر . بونك اوزرینه احکام شرعیه ترتب ایدر .

مع مافیه ، بوندن اخلاق مکتسبه ایله عاداتك براولدیغی ظننه دوشمه‌ملیدر . چونکه اخلاق ، کیفیات نفسانیه‌دن اولان برملکه‌در . عادات ایسه ، هیئت جسمانیه‌یه عائد برملکه‌در . حرکات جسمانیه‌نك تکررندن حاصل اولور . بناءً علیه « خلق » ایله « عادات » مترادف

دکلدر . قواعد اخلاقیه بوتون بنی بشره شامل اولوب ملیت ، قومیت ، مذهب ایله غیر متبدل اولدیغی حالده عادات بویله دکلدر . بونك ایچوندر که : ملل واقوامك بربرینه اویمایان ، برقومجه مستحسن اولوب‌ده دیکرلرینه کوره مستهجن کورولن احوالی ، عادات قبیله‌سندندر . بونلرك علم اخلاق ایله علاقه ومناسبتلری یوقدر .

اخلاق حسنه ، اخلاق سیئه . — دیکر براعتبار ایله اخلاقی ینه ایکی‌یه آییره‌بیلیرز : اخلاق حسنه ، اخلاق سیئه . اکر انسانك خویلری ، دین اسلامك امر وتحسین ایلدیکی تمایلات مقبوله‌دن ایسه اوکا اخلاق حسنه ، اخلاق حمیده ، اخلاق فاضله ، اخلاق ممدوحه ومحاسن اخلاق نامی ویریلیر . اسلامك نهی وتقبیح ایلدیکی فنا طبیعتلره ، چیرکین خویلره ، غیر مقبول تمایلاته‌ده اخلاق سیئه ، اخلاق ردیئه ، اخلاق مقدوحه ، مساوی اخلاق نامی ویریلیر .

تبدیل اخلاق ممکن میدر . — اخلاقیوندن بعضلری تبدیل اخلاقك غیر ممکن ، برقسمی‌ده ممکن اولدیغنه قائل اولمشلر وهر بری کندی دعواسنی اثبات ایله دیکرینی ابطاله چالیشمشلرسه‌ده هرایکی زمره‌نك فکری برنقطهٔ نظره کوره دوغرودر . تبدیل اخلاق ممکن میدر ، مسئله‌سی پك مهم برمسئله‌در . عجبا انسانك اخلاقنی دکیشدیرمسی ، انسانده اولان فنا خویلری ازاله ایدرك یرینه ایلرینی اقامه ، یاخود ایی خویلرك دکیشمسی ایله اونلرك یرینه کتولرینك قائم اولمسی ممکن میدر ؟ یوقسه بونلری تبدیل وازاله قابل دکلمی ؟ .

ایشته بومسئله‌ده اخلاقیون ایکی‌یه آیریلمشلردر . قدمای اخلاقیوندن برقسمی دیورکه : « تبدیل اخلاق غیر ممکندر . چونکه ، بالفرض ،

فنا خویلرك تبدیلی دیمك انسانده فطری اولان احتراصات وشهوانیت كبی خصائل وقوانك ازالهسی دیمكدر . بو ایسه ممكن دكلدر ، محالدر. بو ، انسانك اشكال خارجیهسنی ، انسانك قامتنی تغییر ایتمك قدر غیر ممكندر . ناصلكه : « اذا سمعتم بجبل زال عن مكانه فصدقوا واذا سمعتم برجل زال عن خلقه فلاتصدقوا فانه یصیر الی ما جبل علیه ـ طاغك یرندن اوینادیغنی ایشیتدیككز زمان تصدیق ایدیكز ؛ بر انسانك اخلاقنی تبدیل ایتدیككنی طویارسه كز تصدیق ایتمهییكز ، ایناناییكز؛ چونكه او ، ینه مجبول ومفطور اولدیغی شیئه عودت ایدر [١] » حدیث شریفی ده تبدیل اخلاقك غیرممكن اولدیغنه بویوك بر دلیلدر.

ایشته بو وامثالی بعض احادیث شریفه ودلائل منطقیهیه استناداً قدمای اخلاقیوندن برقسمی اخلاقك قابل تبدیل اولمدیغی ادعاسنی ایلری یه سورمشلردر. فقط « تبدیل اخلاق ممكندر » دینلرده بوش دكلدر . اونلرك ده عقلی و نقلی چوق قوتلی دلیللری واردر بونلر دیورلركه : «اخلاقك قابل تبدیل اولمدیغنه قائل اولمق، تعلیم وتربیهنك، اوامر ونواهینك معناسز اولدیغنی قبول ایتمك دیمكدر. تبدیل اخلاق ممكن اولمسهیدی، رسول اكرم افندیمز «حسنوا اخلاقكم = اخلاقكزی كوزللشدیریكز » ، « تخلقوا باخلاق الله = اخلاق الٓهیه ایله تخلق ایدیكز » طرزنده برچوق امرلرده بولونورمیدی ؟.. دیمككه تبدیل اخلاق ممكندر .....»

بزه قالیرسه « تبدیل اخلاق ممكن دكلدر » دینلرله « ممكندر » دینلرك هرایكیسیده برجهتدن حقلیدر .

---

[١] جامع الصغیر

اخلاقك غیرقابل تبدیل اولدیغنی كوسترن حدیث شریف ایله قابل ازاله اولدیغنی بیلدیرن امر پیغمبری آراسنده منافات ده یوقدر. ایكیسیده آیری آیری معنالره محمولدر . بونلردن مقصد باشقهدر . بر آز اول اخلاقك تعریفنی ایضاح ایدر ایكن سویلهمشدمكه : اخلاق اصلی اعتباریله ، یعنی ملكات انسانیهدن اولمسی اعتباریله ، امور اضطراریه وطبیعیهدندر. بوملكات ، انسانك فطرت ذاتیه وطبیعت اصلیهسندن اولدیغی جهتله البته غیرقابل تبدیل وازالهدر . هرانسان برطاقم خصائص وملكات ایله یاراديلیركه اونلرك تبدیل وازالهسی غیرممكندر . انسان ، انسان اولهرق قالدقجه مطلقا اوملكات ده باقیدر. چونكه انسانلغك ایجاباتندندر . انسان ، بونلرك شكل انكشافنه كوره أیی ویاخود فنا اولور . ایشته برنجی حدیث شریف بورایه اشارتدر . فقط ، بوملكات نفسیهنك برده آثار خارجیهسی واردر . اوملكات اوزرینه ترتب ایدن آثار وار ؛ تربیه وتعلیم ایله تلقین وتأثیرات خارجیه ومحیطیه ایله اوملكاتك آلدیغی شكل وكیفیت وار. برطاقم عوامل ومؤثراتك تأثیریله اوملكاتك آلمش اولدیغی شكل ، صوكرهدن اكتساب اولونمش برطاقم فضائل ویانقائص اولهجغنه نظراً اونلر قابل تبدیلدر . اواسباب ومؤثراتك زوالیله اونلرده زائل اولور؛ باشقه شكللره كیرر. شوحالده اخلاقك غیرقابل ازاله اولدیغنی بیلدیرن حدیث شریف ایله ، تبدل ایدهجكنی كوسترن اوامر پیغمبریه آرهسنده منافات یوقدر ؛ بونلر بربرینك متممیدر . هرایكی حدیثك ناظر اولدیغی جهت باشقهدر . ظاهراً مشهود اولان تفاوت، اخلاقك طرز تلقیسندن نشئت ایتمشدر .

فضائل اخلاق وياخود رذائل نامى ويرديكمز شيلرك اساسلرى ، يعنى اونلرى توليده سبب اولان خصائل وقوى طبيعيه بشرده موجوددر ؛ مكنوزدر ، وبونلر غير قابل ازاله‌در . انسان حياتده بولوندقجه قوهٔ شهويه وغضبيه‌دن تبرئهٔ نفس ايتمسى ممكن ميدر ؟ طبيعى دكل ! فقط ، تعليم وتربيه ايله بونلرى حال اعتداله ارجاع ايتمك ، بونلرى قوهٔ عقليه‌نك تحت انقيادنده بولوندیرمق البته ممكن وواقعدر .

الحاصل ، ملكات نفسانيه‌دن اولمق اعتباريله اخلاق غير قابل ازاله‌در ؛ لكن تربيه وتعليم ، اعتياد ومحيط اعتباريله او اساسلره ترتب ايدن آثار واشكال قابل تغيير وتبديلدر . اساساً ازاله باشقه ، تبديل باشقه‌در . حديث شريفده‌ده اخلاقك غير قابل تبديل اولديغى دكل ، غير قابل ازاله اولديغى بيان بويورولمقده‌در . اويله ايسه : « تبديل اخلاق ممكندر ، ازالهٔ اخلاق غير ممكندر » ديه‌رك بو بحثه ختام ويره‌لم .

علم اخلاقك تعريفى . — هر شيدن بحث ايدن بر علم اولديغى كبى ، انسانك سجيه وخويلرندن بحث ايدن بر علم واردر ، كه بوكا علم اخلاق ديرلر . مع مافيه ، اخلاقيون ، علم اخلاقى مختلف صورتده تعريف ايتمشلردر . اونلردن برقاچنى بروجه آتى ذكر ايده‌جكم : « علم اخلاق ، انسانى جهت كماله سائق اولان مبادى واساسلردن باحث بر علمدر . »

شمدى شو تعريف اوزرنده برآز توقف ايده‌لم . هيچ شبهه ايتمه‌يزكه خلقتده عبث يوقدر . هر شيئك خلقتنده بر غايه واردر . [١]

[١] وماخلقنا السموات والارض وما بينهما لاعبين ... افحسبتم انما خلقناكم عبثا ـ قرآن .

انسان ديديكمز شو مجموعهٔ كبرا ايچينده البته بر غايهٔ خلقت ، بر غايهٔ كمال وار . [١] انسانك سعادتى ، انسانك حيات حقيقيه‌يه نائليتى آنجق اوكا وصول ايله قابلدر . بناءً عليه اونى احرازه چاليشمق اوزرينه فرضدر . يینه بيليرزكه : انسان عينى زمانده نقصانه‌ده معروضدر . بوكسلوب اوكا غلبه ايتمسى لازمدر . انسانك غايهٔ كماله وصولى ، امكان مساعد اولديغى قدر فضائل اكتسابنده ، نقصانى وغايهٔ خلقتندن اوزاقلاشماسى ايسه رذائل افعالدن برينى ارتكاب ايتمسنده‌در . علم اخلاق ، فضائل ورذائلى وبونلرك منشأ اصليسى اولان خصائص ومبادئيى بيلديرمسى اعتباريله بو تعريف يرنده اولمش اولور .

عينى زمانده ، هر مخلوق كبى انسانده غايهٔ خلقتنه كوره حركت ايتمك وكنديسى ايچين مقدر اولان غايهٔ كمالى احراز ايلمك وظيفه‌سيله مكلفدر . بونك ايچين فضائل ورذائلى تحقيق وقواعد اخلاقه تبعيتله حركت ايلمه‌سى ايجاب ايدر . شو حالده علم اخلاق وظائف بشريه واعمال انسانيه‌يى تعيين ايديور . باعث سعادت اولان مكارم اخلاق ايله مستلزم شقاوت اولان رذائل اخلاقى تماميله بيلديرمش اولیور . بو اعتبار ايله علم اخلاقى « وظيفه علميدر » ، « تحصيل سعادت فنيدر » ، « مسلك حقيقئ بشريى تعيين واراءه ايدن قواعد وقوانيندن باحث بر علم جليلدر » ديه‌ده تعريف ايده‌بيليرز .

« افعال واعتيادات بشريه‌نك خير وشر ، فضيلت ورذيلت ايله اولان مناسبتلرينى تدقيق ايدن بر علمدر » ، « حيات انسانيه‌نك انتظام

[١] ايحسب الانسان ان يترك سدى ... وماخلقت الجن والانس الا ليعبدون ـ قرآن .

احوالنی موجب ، سعادت بشریه‌یی مستلزم بولنان اعمال و افعالدن باحث بر علمدر » ، « انسانلرك اساس حركتی اولان خیردن و بو واسطه ایله كوره عهده‌مزه مترتب وظائفدن بحث ایدن بر علمدر » شكللرنده تعریف ایدنلر اولدیغی كبی ، « نفس ناطقه‌نك علم حفظ الصحه‌سیدر » طرزنده‌ده تعریف ایدلمشدر . شو تعریفاتك هپسی‌ده بر اعتباره كوره دوغرودر . بر نجی تعریف ایسه مقصدی ، دی‌یه‌بیلیرز كه ، تماماً افاده ایتمكده‌در . امام غزالی مرحومك احیاء العلومنده‌كی افادات آتیه‌سی علم اخلاقی « نفس ناطقه‌نك علم حفظ الصحه‌سیدر » دی‌یه تعریف ایدنلرك فكرلرینه نه كوزل ترجمان اولیور . مشار الیه ، احیاء العلومنده ، دیور كه : « اخلاق سیئه حیات ابدیه‌یی افنا ایله‌ین امراض روحانیه‌دندر . بو جهتله انجق جسدك فوت اولمسنی موجب اولان امراض جسمانیه ایله آره‌لرنده پك چوق فرق واردر . شو حالده حیات فانیه‌یی ازاله ایدن امراض جسمانیه‌نك اندفاعی ایچین تداوی ایدنك قوانینی و قواعدینی ضبط خصوصنده كوستریلن اعتنادن زیاده ، حیات باقیه‌یی افنا ایله‌ین بو امراضك صورت تداویسی حقنده‌كی قواعد و قوانینی ضبطه اهتمام ایتمك لازمدر . بر نوع طبی تحصیل ایله‌مك هر صاحب عقله امور واجبه‌دندر . »

علم اخلاقك موضوعی . — علم اخلاقك تعریفندن صكره موضوعی‌ده آكلاشیلمش اولیور . بناءً علیه بو علمك موضوعی : « خصائص و قوای بشریه ایله انسانلردن صدور ایدن افعالی و بو قوتلرله افعال انسانیه‌نك مناسباتنی تدقیق ایتمكدر » . شویله‌ده دی‌یه‌بیلیرز : « عادات و معاملات افرادك حق و وظیفه ، ایلك و فنالق ، فضیلت و فضاحت فكرلریله مناسباتنی تدقیق ایتمكدر . »

علم اخلاقك غایه‌سی . — بورایه قدر ویریلن ایضاحات ایله علم اخلاقك غایه‌سی‌ده آكلاشیلمش دیمكدر . مع مافیه قیصه بر تعبیر ایله دی‌یه‌بیلیرز كه : بو علمك غایه‌سی : « تحصیل سعادت بشریه‌در . »

شمدی بر كره دوشونه‌لم : فضائل ایله متحلی اولمق ، نفس الامرده تحصیل سعادتك اصلی دكلمیدر ؟ . چونكه قوانین اخلاقیه ایله كندی اعمال و افعالی بیننی توفیق و بونلری یكدیكرینه تطبیق ایدن بر كیمسه ایچون اك بویوك سعادت ، حتی شئون عملیه‌نك هپسنده ایلری كیتمك ملكه‌سی حاصل اولمش دیمكدر . زیرا شئون حیاتیه‌یی اساسات اخلاقیه‌یه تطبیق ایتمه‌ینلر ایچین كورولن سعادت ، موقتدر ؛ صو اوزرینه یازی یازمق قبیلندندر . بناءً علیه حقیقی سعادت ، اعماللری قوانین اخلاقیه‌یه تطبیق ایتمكده‌در . شو حالده بو علمدن غایه تحصیل سعادت بشریه‌در .

اخلاق نظری ، اخلاق عملی . — علم اخلاق ، نظری و عملی اولمق اوزره ایكی قسمدر . علم اخلاق نظری ، مبادئ اخلاقیه‌یی ، یعنی اخلاقك تملرینی تعیین ، افعال صادره و تمایلات روحیه‌مزك منشأ و مصدرلرینی تحلیل و بونلرك صورت سوق و اداره‌لرینی تعیین ایدر . اخلاق عملی ، افعالمزی تحدید ایدوب اشخاص و امكنه‌یه نظراً اونلرك ایی و فنا ، صحیح و فاسد اولانلرینی بیلدیرر . افعال و تمایلات روحیهٔ بشریه‌دن هانكیلرینك مستحسن ، هانكیلرینك مستهجن اولدیغنی ؛ فرده ، جمعیت و حكومته ، وطن و انسانیته ، خالقه قارشو اولان وظیفه‌لری كوستریر . نظری قسمنك نتایجی اوزرینه عملی سیستمی تأسیس ایدر . اصل مقصدیمز عملی قسمندن بحث ایتمك ایسه‌ده ، مختصراً علم اخلاق نظری‌یی‌ده كوزدن كچیرمك لازمدر . بناءً علیه اولا اخلاقك اساسلرینی تدقیق ایده‌جكز .

برنجی درسك خلاصه‌سی

١ — بو كتابده وظائف اخلاقیه‌دن بحث اولنه‌جق . ماده و اونك تابع اولدیغی قانونلردن باشقه برشی طانیمایانلرله ماده‌نك فوقنده بر حقیقتك وجودینی تسلیم و بر اللهه ایمان ایدنلره كوره اخلاقك تملری و مسالك اخلاقیه تدقیق ایدیله‌جك ؛ اخلاق اسلامیه‌نك اساسلری ده ایضاح اولونه‌جقدر .

٢ — اخلاق ، خلقك جمعیدر . خلق ، خوی دیمكدر ، یعنی نفس انسانیه‌دن سهولتله افعالك صدورینه سبب اولان بر ملكه‌در ؛ انسانده رسوخ بولمش كوكلشمش بر كیفیات نفسانیه‌در .

٣ — كیفیات نفسانیه‌نك سریع الزوال وغیر ثابت اولانینه حال ، حالات نفسانیه ؛ بطیء الزوال اولانینه «ملكه» نامی ویریلیر .

٤ — نفسده رسوخ بولمامش اولان بعض حالات ، بر انسانك ماهیت اخلاقیه‌سنی تعیین ایده‌مز . تأمل وتفكرله وجوده كلن افعال وحسیاتده بویله‌در . بناءً علیه هر منور اولانك اخلاقلی وفضیلت صاحبی اولمسی لازمكلمز .

٥ — اخلاق فطریه ، خلقت بشرده مكنوز اولوب مسئولیتك محل تطبیقی اولمایان خصلتلردر . بونلره احكام شرعیه ترتب ایتمز .

٦ — بشیكدن اعتباراً تربیه وتلقین وطبیعتده القتله حصوله كلن خویلره اخلاق مكتسبه نامی ویریلیر . اخلاق مكتسبه ، ملكات نفسانیه‌نك تأثیرات خارجیه ایله آلمش اولدیغی شكلدر . بونده اراده‌نك تأثیری اولدیغی جهتله اوزرینه احكام شرعیه ترتب ایدر .

٧ — اخلاق ، كیفیات نفسانیه‌دن اولان بر ملكه ، عادات ایسه حركات جسمانیه‌نك تكررندن حاصل اولان بر ملكه اولدیغی جهتله اخلاق ایله عادات مترادف دكللردر .

٨ — انسانده حاصل اولان خویلر ، دین اسلامك امر وتحسین ایله‌دیكی تمایلات مقبوله‌دن ایسه اخلاق حسنه ، دكلسه اخلاق سیئه نامی ویریلیر .

٩ — اخلاقیوندن بعضلری تبدیل خلاق ممكن اولدیغنه ، بعضلری ده ممكن اولمدیغنه ذاهب اولمش وهرایكی طرف كندی ادعاسنی اثبات وتأیید ایچون بر طاقم ادلهٔ عقلیه ونقلیه سرد ایتمشلردر . مع مافیه بو ایكی فكرك توفیقی ممكندر : اخلاق ، اصلی اعتباریله ، یعنی ملكات نفسانیه‌دن اولمسی اعتباریله انسانك

فطرت ذاتیه‌سندن و غیر قابل ازاله‌در . فقط ، تربیه و تعلیم ایله ، تلقین و تأثیرات خارجیه ایله اومالكاتك آلدیغی شكل وكیفیت قابل تبدیلدر . بناءً علیه تبدیل اخلاقك ممكن اولدیغنی كوسترن احادیث شریفه ایله ، ازالهٔ اخلاقك غیر قابل اولدیغنه دلالت ایدن حدیث شریفلردن هر بری آیری بر جهته ناظر وهر ایكیسی ده بر حقیقتی مبیندر .

١٠ — علم اخلاق سجایای انسانیه‌دن ؛ « انسانی جهت كماله سائق اولان مبادیدن بحث ایدن بر علمدر » طرزنده تعریف اولندیغی كبی ، « افعال واعتیادات بشریه‌نك خیر وشر ، فضیلت و رذیلت ایله اولان مناسبتلرینی تدقیق ایدن بر علمدر . » ، « نفس ناطقه‌نك علم حفظ الصحه‌سیدر » دیه تعریف ایدنلرده اولمشدر .

١١ — علم اخلاقك موضوعی خصائص وقوای بشریه‌یی ؛ عادات ومعاملات افرادك حق ووظیفه ، ایلك وكتولك ، فضیلت ورذیلت فكرلریله اولان مناسباتنی تدقیق ایتمكدر .

١٢ — علم اخلاقك غایه‌سی سعادت بشریه‌نك تحصیلیدر .

١٣ — علم اخلاق ، نظری وعملی اولمق اوزره ایكی قسمدر .

١٤ — اخلاق نظری ، مبادیء اخلاقیه‌یی ، اعمال صادره و تمایلات روحیه‌مزك منشألرینی تعیین ایدر .

١٥ — اخلاق عملی ، افعال وتمایلات روحیه‌مزك صحیح وفاسد اولانلرینی بیلدیرر ؛ وظائف انسانیه‌مزی تعیین ایدر .

ایکنجی درس

مسالك اخلاقیه

ویاخود

افعال انسانیه‌نك سوائقی

تمهید - اخلاق لذیه - بومسلك حقنده وقوعبولان اعتراضات - حیاتك هدفی تحری لذت دکلدر - اخلاق نفعیه - نفعیه‌نك انتقادی - غایه وسیله‌یی مشروع قیلار دینلرك مذهبی وبونك انتقادی - اخلاق تکاملیه - تکاملیه‌نك انتقادی - اخلاق احتساس - بومسلكك ضعیف نقطه‌لری

تمهید. — بوندن اول برنبذه آکلاتمشدم‌که: اخلاق بحثی اك مهم بر بحثدر. اخلاق نه‌در؟ اخلاقك تملی نه اولملیدر؟ اخلاق ایله دین برمیدر؟ یعنی اخلاقك اساسی دین‌میدر؛ یوقسه اخلاق ایله دین آیری آیری شیلرمیدر؟ بومسئله‌ده‌کی اختلاف نظر، متعدد نظریات فلسفیه‌نك، مختلف مسالك اخلاقیه‌نك ظهورینه سبب اولمشدر.

اخلاقی؛ لذت، منفعت، خودکاملق، دیکرکاملق اوزرینه تأسیس ایدنلر وار. بونلر بربرندن فرقلیدر. بونلردن باشقه اخلاقی تمایلات ویاخود حسیات قلبیه اوزرینه بنا ایتمك ایسته‌ینلرده واردر.

معمافیه اخلاقك استناد ایتمسی لازمکلن مبادی حقنده فلاسفهٔ قدیمه و جدیده طرفندن بوکونه قدر سرد ایدیلن نظریه‌لرك ایچنده اك سالم مسلك مبادیٔ اخلاقیه‌یی (وظیفه و مسئولیت مبدألرینی)

عقل اوزرینه تأسیس ایله (حق، خیر، حسن) کبی مبادیٔ عالیه‌یی غایهٔ کمال ایدینن نظریات فلسفیه‌در.

اخلاقی، وظیفه اوزرینه بنا ایدن؛ قاعدهٔ اخلاقیه‌یی صرف عقلدن استنباط ایله «وظیفه» و «مسؤلیت وجدانیه» یی کندیلرینه دستور حرکت اتخاذ ایتمك ایسته‌ین بومسلكك، مسالك فلسفیه واخلاقیه ایچنده اك سالم واونلرك هپسنه فائق اولدیغنی آشاغیده ایضاح ایده‌جکم.

کوریله‌جکی وجهله، وظیفه مفهومنك احتوا ایلدیکی شرائط وخصوصیاتی نافذ برنظرله تحلیل ایتمش اولان آلمان فیلسوفی قانت، حقیقةً بومسلكك نه‌قدر علوی اولدیغنی بزه کوسترمشدر. فقط، مسالك اخلاقیه ایچنده اك عالی برمسلك اولان اخلاق وظیفه‌نك ینه ناتمام اولدیغنی بومسلکی ایضاح وتنقید ایدرکن آکلایه‌جغز. چونکه قانتکده بونی بر تمل اوله‌رق قبول ایتمه‌مش اولدیغی آکلاشیلیور. بو «امر مبرم وجدانی» ده اونك نظرنده بر اساس، بر تمل دکلدر. زیرا، فلسفه‌ده اك مهم بر انقلاب فکری وجوده کتیرمش اولان بوفیلسوف، وظیفه‌یی بر بوداغه تشبیه ایدرك اوکا خطاباً: «وظیفه! ای معظم وعلوی کلمه! سکا لایق اولان منشأ نه‌در؟ عجبا سکا لایق اولان کوکی نره‌دن بولمالی» دیمشدر.

معمافیه بز قانتکده برتورلو بوله‌مدیغی بوکوکك «وحی الهیده» بولنه‌بیله‌جکنی سویلیورز. بوکوکی دیکن! هیچ شبهه یوقکه؛ الله (جل جلاله) در. حق وجود باری‌یی اثبات ایدن دلیللردن بری‌ده وجدانه اکیلمش اولان بووظیفه کوکیدر. بونی آشاغیده واضحاً اثبات ایده‌بیله‌جکمی ظن ایدییورم. شمدی اخلاقك تملنی باشقه جهتلرده

آرایانلرك مسلكلرندن آیری آیری ویك مختصر اوله‌رق بحث ایده‌جكم .

فی الحقیقه خیر حقنده ویریله‌جك ایضاحاتده «اخلاقك تملی نه اولملی در» مسئله‌سنده‌كی اختلاف نظر سببیله ظهوره كلن مختلف مسالك اخلاقیه حقنده بزه بر فكر ویره‌بیلیر . آیریجه مسالك اخلاقیه دی‌یه بر بحث آچماسه‌اقده اولوردی . چونكه « خیر » حقنده‌كی مختلف طرز تلقی عینی زمانده مختلف مسالك اخلاقیه ارائه ایتمكده‌در . مع مافیه بر مسلك مخصوص شكلنی آلمش اولان بو اخلاقی دها زیاده تدقیق ایتمك وحكممزی آكا كوره وها بویوك بر اطمئنان ایله ویرمك - مسئله‌نك ایجه تنور ایتمسی نقطه‌سندن - موافق اولور فكرنده‌یم .

بالجمله مسالك اخلاقیه‌یی شویله خلاصه ایده‌بیلیرز : اخلاق لذیه ، اخلاق نفعیه ، اخلاق تكاملیه (یعنی نفعیه‌نك شكل دیكری) ، اخلاق احتساس ، اخلاق وظیفه . شمدی بونلر حقنده بر بر ایضاحات ویردكدن صوكره ایجاب ایدن نقطه‌لری تنقید ایده‌جكز .

اخلاق لذیه (لذتیه‌جیلر اخلاقی) — بو مسلكه سالك بولنان زمرهٔ اخلاقیونه كوره اخلاقك اساسی ، قانون اخلاقینك مستند الیهی اولان مبدأ ، لذت وألمدر . اخلاقك اساسنی لذتده بولان زمرهٔ فلاسفه واخلاقیونه كوره غایهٔ حیات؛ سعادت حسیه ، یعنی ذوقدر ؛ لذتدر . حواسمزی اوقشایان ، بزه حظ ولذت ویرن هرشی خیر ؛ بالعكس بزه الم ویرن ، یاخود ألم وزحمته علت وسبب اولان نه‌قدر شی وارسه اونلرده شردر . بر لذت حاصل ایدن هر فعل ، نتیجه‌سی نه اولورسه اولسون خیرلیدر . نائل سعادت اوله‌بیلمك ایچون ذوق ولذت تولید

ایدن شیلری طلب ، ألم تولید ایدنلری رد ایتمك ایجاب ایدر . بناءً علیه اخلاقك اساسی لذت عاجله وحاضره‌در .

بو مسلكك انتقادی — بو مسلكك ایلك واضعلری اولان فیلسوفلرك مقصدلری نه اولورسه اولسون ، بالاخره بونك همان قیروانلی آریستیپك مدافعه ایتمكده اولدیغی الكعادی وبهیمی بر شكله انقلاب ایتدیكنی كوریيورز . بناءً علیه بوكا اخلاقی بر مسلك وبو مسلكه سالك بولنانلره‌ده زمرهٔ اخلاقیون اطلاقی جائز اولماسه كركدر . چونكه بو معناجه بر اخلاق لذت وار دیمك ، پك‌ده دوغرو دكلدر . اخلاق لذت ، تعریفی مقتضاسنجه ، اخلاقك فقدانی دیمكدر . شویله‌كه : انسانلر ایچین اخلاق تحری لذتدن ، غایهٔ حیات لذتدن عبارت اولونجه انسانلرله بهایم آره‌سنده برفرق اولمامق ایجاب ایدردی ! لذت غایهٔ حیات اولونجه هر انسان اذواق بهیمیه‌سی پشنده طولاشمه‌یی ، حظوظات نفسانیه‌سنی تأمین ایتمه‌یی بالطبع غایهٔ اخلاق صایماسی لازمدر . بو ایسه انسانك بهایم درككسنه سقوط ایتمسی دیمكدر . بویله بر تلقی شرف انسانی‌یه مغایردر .

ثانیاً : — بر لذت عاجله وحاضره تولید ایدن هر شی مطلقا «خیر» اوله‌ماز ؛ حال بوكه بو مسلكه كوره لذت ، خیر ؛ ألم شردر . انسان بونلردن باشقه خیر وشر طانیماز . انسان ذوقنی اوقشایان ، كندیسنه لذت ویرن شیئی نزده بولور ونه صورتله أله كچیررسه ، همان آله‌جغی جهتله بو انتخابده اساس اتخاذ اولونه‌جق مطرد بر قاعده یوقدر . لذت مطرد وثابت بر قاعده تحتنده اولمایه‌جغندن هركسك تلقیسنه كوره تحول ایدر . [١]

[١] قیروانلی آریستیپ : « حكیم اولان كیمسه لذائذ ، یعنی اذواق

ثالثاً : — بوتون اخلاقك وعقائد صحیحه‌نك نكاری دیمك اولان بو مسلك ، حیاتی تذلیل و حیاتدن نفرت ایتمك كبی غیر قابل اجتناب نتایجی مؤدیدر . چونكه بدبینلك یأس ، انتحار بو مسلكك نتائج طبیعه‌سندن معدوددر . بونك ایچوندركه : وقتیله بو مسلكك طرفدارلرندن بری اولان « أژزیاس » انتحاری اوقدر بلاغتله مدح ایتمش كه بوندن طولایی « خطیب موت » عنوانی آلمش ایدی .

رابعاً : — لذت دینیلن شی ، متحرك وسیال برشی اولدیغندن برقاعدهٔ حیات تشكیل ایده‌مز . چونكه بالذات لذتده ، اذواقی تقدیر ایده‌بیلمك ایچون امین برقاعده یوقدر . آریستیپك سرقت ، مقدساته عدم حرمت ، حتی زنا كبی شیلرك بعض احوالده مباح اولدیغنی استنتاج ایلمسی بونك ایچوندر . خلاصه بو مسلك ، بهیمی وشهوانی برمسلكدر .

حیاتك هدفی تحری' لذت دكلدر. — ایشته آریستیپك مدافعه ایتمكده اولدیغی اخلاق لذت ؛ بویله پك چوق اعتراضی جالب اولدیغندن بو مسلكك طرفدارلرندن بعض فیلسوفلر ، حیاتك هدفی تحری' لذت اولدیغی اساسنی قبول ایتمكله برابر بونك ایچون برقاعدهٔ انتخاب وضع ایتمك ولذائذ میاننده برمبدأ انتخاب تأسیس ایلمك لزومنی حس ایتمشلردر .

آره‌سنده حریت داخلیه‌سنی محافظه ایتملی وبولذته صاحب اولملی و محكوم اولمالیدر » دی‌یه‌رك بوفقدان قاعده‌یه برچاره تصور ایتمش ایدی . فقط بوصورت تعدیل پك وهمی برشیدر . چونكه بالذات لذتده ، اذواق تقدیر ایده‌بیلمك ایچون امین برقاعده یوقدر ایشته بوندن طولاییدركه : آریستیپ سرقتك ، مقدساته عدم حرمتك ، حتی زنانك بعض احوالده مباح اولدیغنی استنتاج ایلمشدر .

فقط نه اولورسه اولسون ، مادامكه بو فیلسوفلرده اساس اوله‌رق دیگر حیوانات كبی انسانك طوغار طوغماز شهوتی سودیكنی وبونی « خیر اعلا » كبی آرادیغنی قبول ایدییور ، وبوشی « آتشك حار ، قارك بیاض وبالك طاتلی اولدیغی كبی حس اولنور ، فقط اثبات اولونماز » دیورلر . شو حالده بو مذهبده آریستیپك مذهبی كبی عینی نتایجه منجر اوله‌جغنده شبهه یوقدر . ذاتاً بو انتخابده اساس اتخاذ ایدیله‌جك اولان قاعده نه‌در ؛

خلاصه : — اخلاق لذت ، براخلاق منفعت ویاده‌ها دوغریسی براخلاق خودكامی‌در . بو مسلكه كوره بوتون فضائل ، خودكامی' مطلقه ، حسب نفسه منجر اولدیغی جهتله انسانی هردرلو حقسزلغه ، حتی جنایته سوق ایده‌بیلیر . بویله برمذهبی قبول ایتمك ، اخلاقی عندی تلقیاته بازیچه قیلمق ، و فضیلت حقیقیه‌یی اورته‌دن قالدیرمقدر . بناءً علیه لذت ، نه شكلده تصور ایدیلیرسه ایدیلسین ، اخلاقك اساسی اوله‌ماز . لذت خیر اوله‌بیلیر . فقط ، خیر اعلی دكلدر ؛ وخیر ایله لذت مترادف عد ایدیله‌مز .

اخلاق منفعت (نفعیه) — بعض فلاسفهٔ متأخرینده اخلاقك اساسی « منفعت » اولدیغنه ذاهب اولمشلردر . فی الحقیقه بو مسلكده اخلاق لذت دیمك ایسه‌ده بونده اصل اولان ، منفعتك تحریسیدر . نفعیه مسلكنه كوره هرفرد كندیسی ایچین ألم ولذت اولان برشیئی هركسدن أیی تقدیر ایتدیكی كبی ، بوخصوصده یكانه حاكم صلاحیتدارده كندیسیدر . انسانك كندیسی ایچین نافع اولان هرشی خیر اولدیغی جهتله منفعت شخصیه‌سنی تأمینه چالیشمق بروظیفه ، فداكارلق

ایسه بر خطادر . حسن وقبحك ، حق وباطلك معیاری آنجق منفعتدر . بناءً علیه بر ایش بعضا حق ، بعضاً باطل اولور .

ژول سیمونك وظیفه عنوانلی اثرنده ایضاح ایتدیکی وجهله ، بو مسلکه منسوب فلاسفه‌دن بعضلرینه کوره خیر ایله مترادف اولان منفعت ، اکثریت عظیمه‌نك اعظمیٔ سعادتیدر ؛ شخصی دکل ، عمومیدر .

نفعیه‌نك انتقادی . — نفعیه مسلکنك‌ده لذیه‌دن فضله بر قیمتی یوقدر . بر کره منفعت ، علی الاطلاق ، اخلاق ایچون اساس اوله‌ماز . منفعتك « خیر » اوله‌بیلمسی حق اولمسی ایله مشروطدر ، هرحالنکی بر صورتده مال قازانمق نافعدر ؛ فقط صورت مشروعه‌ده اولمدقجه « خیر » دکل بلکه شردر . بر شیئك مشروع اوله‌بیلمسی ایچون یالکز شخصمزه نافع اولمسی کافی دکلدر . منفعتله خیری مترادف کورمك ، خیر ایله شرك مساوی اولدیغنی قبول ایتمك دیمکدر . بو ایسه هیچ بر صورتله شایان قبول دکلدر . بناءً علیه منفعت ایله خیرك یکدیکرینه معارض کلدیکی واردر .

ثانیاً : — منفعت اشخاصه ، ازمان وامکنه‌یه کوره تحول ایده‌جکی جهتله ، انسانلر آراسنده بر رابطهٔ اخوت تأسیس ایده‌جکی یرده بالعکس اونلری تقسیمه اوغراتیر . چونکه منفعت بزدن زیاده بزم عوارضمزدن نشأت ایدر . بونك ایچون دکلمیدرکه : منفعتی کندیلری ایچون اساس حرکت اتخاذ ایتمش اولانلر آره‌سنده جدی ، صمیمی بر مودت کورمیورز .

ثالثاً : — کرك بنتامك ، کرك ستوارت میلك مسلکلرینه توفیقاً

منفعت خصوصیه‌دن منفعت عمومیه‌یه کچمك پك ده قولای بر شی اولاماز . بو مسلك ، هانکی قانون ویا مبدأ نامنه اوله‌رق نم بدیهی وصریح اولان منفعتمی بر چوقلرینك منافعنه فدا ایتدیره‌جك ؟ بو ایکی منفعت آره‌سنده چوق دفعه تنازع ، حتی تضاد یوقمیدر ؟ .

« قوواته نافع اولان ، آری‌یه‌ده نافع اولور » دینیله‌بیلیرسه‌ده ، اخلاق وظیفه‌ده پك معنیدار اولان بو جملهٔ حکمیه‌نك اخلاق منفعتده هیچ معناسی یوقدر ؛ ویاخود وارسه‌بیله بو معنا غیرقابل مدافعه بر غریبه تشکیل ایدر [١] مثلا ، حربده نوبت موقعنی محافظه ایچون ، وطن مظفریتی ایچون وفات ایدن بر نفر ، منفعت خصوصیه‌سنك منفعت عمومیه ایله متحد اولدیغنی بلا اعتراض قبول ایده‌بیلیرمی ؟ بو راده فدای نفسی ایجاب ایتدیرن فداکارلقده بر آرزوی منفعت بر حب نفس بولمق قابلمیدر . ؟ کیمسه‌نده‌کی یولجیلری قورتارمق ایچون فدای نفس ایدن قپودان ، شخصی نامنه نه کبی بر منفعت ملاحظه ایده‌بیلیر ؟ .

بناءً علیه منفعت شخصیه خیر ایچون بر مبدأ اولاماز . واقعا منفعت خصوصیه ایله منفعت عمومیه آره‌سنده اکثریا بر توزان ویا بر آهنك واردر . فقط بو آهنك کوزه چارپاجق درجه‌ده تخالف ایله مستوردر . شو حالده بر آدمی صریح وبدیهی اولان کندی منفعتنی فدا ایتدیرمکه مجبور ایده‌جك ، منفعتدن دها عالی بر قانون ، بر مبدأ لازم دکلمی ؟ .

منفعتك شخصی دکل ، اجتماعی اولدیغنه قائل اولانلرك ، یعنی « خیر » ی « هیئت اجتماعیه‌یه نافع اولان » ، « اکثریتك سعادتی

---

[١] فلسفهٔ اخلاقیه .

تأمين ايدن شی» دييه تعريف ايدنلرك نظريه‌لری ده برچوق نقطه‌لردن موجب تنقيددر. بو نظريه‌ده خطا آلوددر. بونده‌ده قطعی بردستور يوقدر. هرتورلو سوء استعمالاته مساعددر.

چونكه خير وفضيلتی: «هيئت اجتماعيه‌يه نافع اولان شی» دييه تعريف ايدنلره كوره نفوس بشريه‌يی خير وفضيلته سائق اولان شی؛ هيئت اجتماعيه‌يه نافع اولان برشيئك كنديسی ايچين‌ده نافع اوله‌جغی، هيئت اجتماعيه صلاح بولدقجه اوهيئنده كنديسنك‌ده - مسعود اوله‌رق يشايه‌جغی، فساده يوز طوتدقجه اونك فسادندن كنديسنه‌ده حصه اصابت ايده‌جكی وبوصورتله بدبخت اولاجغی حقنده هرفردك اعتقاد وقناعتی‌در. حال بوكه بونك نه‌قدر محذورلی اولديغی ادنا ملاحظه ايله آكلاشيلير. چونكه بودوشونجه‌يه كوره خيروفضيلتك معناسی دكيشيور. «انسانك ايچنده ياشاديغی هيئت اجتماعيه‌نك نفعنی ملاحظه ايله برابر كندی نفسنه نافع اولان شيئی طلب ايتمسی» خير و فضيلت اوليور.. هيئت اجتماعيه‌يه نافع اولان وياخودمنافع تعارض ايتديكی زمان أرجح اولان شيلرده افرادك آراسی اختلاف ايتمكله فضيلت مفهوم كليسنده مندرج اولان اعمال‌ده مختلف اوله‌جقدر. بونی برمثال ايله ايضاح ايده‌يم: بومذهبه كوره بر انسانك مالنی سرقت، ياخود كنديسنه توديع ايدلمش اولان امانت برپاره‌يه خيانت ايتمه‌يه مقتدر اولان بر كيمسه «صاحبنك ألنده طوردقجه بومالك هيئت اجتماعيه‌يه نفعی اولمايه‌جغی وفقط كنديسنه كچه‌جك اولورسه صاحب مالك افرادندن بولنديغی هيئت اجتماعيه‌يه داها زياده منفعت تأمين ايديله‌جكی» اعتقادنده بولنور وبو اعتقادندن طولايی ارتكاب سرقت وخيانت ايدرسه بو آدامك خرسزلغی ويا

خيانتی بر فضيلتدر. چونكه هيئت اجتماعيه ايچين نافع بر عملده بولونمشدر. (بو مسلكك سالكلرندن بری بونی اعتراف ايتمكده‌در)

الحاصل، خير وفضيلتی «هيئت اجتماعيه‌يه نافع اولان شی»، «اكثريتك اعظمیء سعادتی» ايله تعريف ايدنلره كوره: سرقت كبی آخرك عرضنه خيانت وزنا كبی، حتی قتل نفوس كبی حدذاتنده الك بيوك رذيلت وجريمه اولان شيلر - هيئت اجتماعيه‌يه مضرتی اولمديغی وياخود بونلرك هر برلرنده بر منفعت متصور اولديغی زمان - فضيلت عدادينه داخل اوليور. فاعلك اعتقادينه كوره بونلرده هيئت اجتماعيه‌نك تعقيب ايلديكی سياست نقطهٔ نظرندن بر منفعت اولدقجه هرحالده بوكبی رذائل فضائل موقعنی احراز ايديور. بعض فضيلتلرده بالعكس رذائلدن معدود اوليور. ديمك كه بو مذهبه كوره حاكم، اشخاصك هوا و هوساتی‌در.

هيئت اجتماعيه ايچون ضرر دكل، بالعكس - فاعلك نظرنده - منفعت متصور اولور وآره‌ده نزاع وخصومته مؤدی برشی‌ده اولمازسه برينك عرضنه خيانت‌ده رذائلدن معدود دكلدر. هيئت اجتماعيه‌نك سياستنه مضر كورولن برشخصی قتل ايتمك‌ده فضيلتدر. فقط بو منفعت ومضرتلر نظر قانونده دكل، هپ فاعلك اعتقادينه كوره‌در. قانوناً ممنوع اولان قتل نفوس - هيئت اجتماعيه‌نك منفعتی وار اعتقاديله - ارتكاب اولنه‌بيلير. منفعت عموميه ايله، هيئت اجتماعيه‌نك اعظمیء سعادتی ايله خيری مترادف عد ايتمك‌ده نتيجه اعتباريله اخلاق ايچين بر اساس دكلدر. بلكه چوق تهلكه‌لی وعندی برشی‌در.

بزه قاليرسه، خير ايله منفعتك مترادف اولديغنه قائل بولونمق بالنتيجه

« غایه وسیله‌یی مشروع قیلار » دینلرك مذهبنی قبول ایتمكدن باشقه برشی دكلدر . حال بوكه : خیره وصول ایچون شری – عن علم – مباح قیلان بو مذهبك نه‌قدر مردود اولدیغنی سویله‌مه‌یه حاجت یوقدر . غایه‌یه وصول ایچون انسان اولدورمك ، سرقت ایتمك ، زنا ایله‌مك هیچ بر وقت مباح اولاماز . قانونك تحدید وتعیینی خارجنده قتل نفوس هر وقت مذموم‌در . خیر . خیردر؛ شرده شردر . « غایه وسیله‌یی مشروع قیلار » دیین مذهب ، هرحالده الك شنیع والك خطرلی بر مذهب‌در . چونكه بونك محقق اولان بر نتیجه‌سی وارسه اوده : « قانونك اهمیتدن اسقاطی ، نظام عمومینك اضاعه‌سی وبونك یرینه بر آنارشیستلكك قائم اولماسی‌در . » بو فكر ، تعصب ونفاقك هر نوعنی مباح قیلاجغی كبی ، اخلاقده تماماً آلت اوست ایده‌جك ماهیتده‌در . بو قبول ایدیلنجه هر درلو فنالق ، شخصك ، اجتهادینه كوره ، بر فضیلت اولمق اوزره ارتكاب اولونه‌جغنده شبهه اولونماملیدر . وظیفه آدلی كتابنده فرانسز فیلسوف شهیری ژول‌سیمون بوجهتی پك كوزل ایضاح ایتمشلردر . بناءً علیه منفعت مبدأ اخلاق اولاماز .

اخلاقده تكامل [تفعیه‌نك شكل دیكری] — نفعیه مسلكنك بوقدر متحول ، بو درجه متبدل اولدیغنی كورن سپنسر ، بو مسلكه داها قالی ، داها یكی بر شكل ویرمك ایسته‌مشدر . سپنسره كوره منفعت ، واعظمیء سعادت مبدأی پك زیاده متحول اولدیغندن اخلاق ایچین كافی دكلدر [۱] بناءً علیه بو فكرلرك یرینه « اخلاقده غایه

[۱] فی الحقیقه اعظمیء سعادت دینیلان مبدأ ، تلقی‌یه كوره دكیشمكده‌در . ازمنه‌نك ، امكنه‌نك ، امزجه‌نك بونده پك بویوك تأثیری واردر . بونلرك

فكری ، عاداتك بر غایه‌یه تطبیقی مبدأی » اقامه ایدیلمه‌لیدر .

سپنسر ظن ایدلدیكی كبی ، كندیسنك نفعیه‌یه معارض دكل ، بلكه تمامیله اونك طرفداری اولدیغنی ادعا ایتمكده ایسه‌ده ایكی مسلك آره‌سنده فرق واردر . مع مافیه نتیجهٔ تحلیلده بو فكرلرده اطلاقی اوزره دوغرو اولمدیغی تظاهر ایتمكده‌در . بو فكرده روح انسانیته ، انسانیتك تعالیم عالیه‌سنه اوقدر اویغون دكلدر . عجبا سپنسرك منفعت یرینه اقامه ایتمك ایسته‌دیكی « غایه » نه‌در ؟ بو غایه ، بزم فاعلیتمزك تكامل عمومی‌یه ، تعبیر دیكرله عادات و اعتیاداتمزك تكامل عمومینك لاینقطع ایجاد وتجدید ایله‌دیكی شرائط موجودینه بالاختیار بر انطاق معتولی دكلمی‌در ؟ .

هایدی بزده ، سپنسر ایله برلكده ، بر غایه‌یه متوجه اولمق اخلاق دیمكدر ، دییه‌لم . فقط بنسز اوله‌رق وبكا رغماً وقوعه كلن بر تكامل نصل اولورده بنم ایچین بر مكافئت تولید ایدر وبرمانعه تشكیل ایتمز ؟ تكامله اشتراكك خیر وبنم ایچین بر وظیفه اولماسی ، بنم اشتراك ایتدیكم تكاملك بنم لهمده اولماسیله مشروطدر . اصطفای طبیعی ، حیاتده مغلوب اولانلردن ویا فدا ایدیلنلردن بری بن اولماسی استلزام ایدرسه ، بو مبارزهٔ حیاتده ناصل اجرای فعل ایده‌بیلیرم ؟ . بنم مغلوبیتم ایله

اختلاف ، تمله هر صنف اجتماعی وحتی هر فرد آره‌سنده بو مبدأ حقنده مختلف فكرلر حصوله كلمشدر . مختلف زمانلرده ، مختلف مكانلرده ، مختلف مزاجده یاشامش اولان انسانلرك سعادت حقنده‌كی فكرلری هیچ ده بر دكلدر . بر صنفه كوره سعادت تلقی ایدیلن ، یاخود فضیلت عد ایدیلن برشی ، دیكر صنوفه كوره عكسنه حمل اولونمقده‌در . ایشته بونك ایچوندر كه : سپنسر ، اعظمیء سعادت مبدأنك اخلاق ایچین كافی بر مسلك اولمدیغنه قائل‌در ، كه پك دوغرودر .

نتیجه‌لنه‌جك اولان بر تكامل ناصل اولورده نم ایچین بر مكلفیت تولید ایدر ؟

الحاصل نفعیه‌نك برشكل دیكری دیمك اولان تكامليه نظریه‌سی ده اخلاق ایچون صاغلام بر تمل، كافی بر مبدأ كوستره‌مشدر . [۱]

اخلاق احتساسی — بعض فیلسوفلرده اخلاقك اساسی اولمق اوزره یالكز « احتساس وجدانی‌یی » كوستریورلر . بو زمرهٔ فلاسفه‌یه كوره باصره اشیاده سیاه و بیاضلغی ناصل تفریق ایدیورسه ، افعالده خیر وشری ادراك ایتمكه مخصوص انسانده بر خاصهٔ باطنیه واردر . خیر وشرك معیاری، اخلاقك تملی بزده موجود اولان بو خاصهٔ باطنیه‌در .

اخلاق احتساسك ضعیف نقطه‌لری . — فی الحقیقه دیكر مسلكلره نظراً بو مسلكده منفعتدن، خودكاملقدن عاری بر علویت كوریله‌بیلیر . بونده شبهه یوقدر . دیكر بر مبحثده تفصیلاً عرض ایده‌جكمز وجهله، خیر وشرك تمیز طبیعیسی، هر فردده وهبی اوله‌رق موجوددر . بزده فطری بر صورتده موجود اولان حس وجدان بزی خیر وفضیلته سوق ایتمك ایستر . فقط بو ، مبدأ اخلاق اولمسی ایچون كافی میدر ؟ هر حالده دكلدر . چونكه

[۱] تكامليه ، ثیمی اولان سپنسرك نقطهٔ نظرینه كوره سعادتی تولید ویا فلاكتی انتاج ایتمكه بالضروره ساعی اولان صور فاعلیتك نه‌لردن عبارت اولدقلری قوانین وشرائط موجوداتدن استخراج اولونمق اقتضا ایدر . علم اخلاقك بر وظیفه اوله‌رق میدانه قویه‌جغی بو نتایج ، بزم عادانمز ایچون قانون حكمنه كچه‌جك وبزده بوكا انقیادده مجبور اوله‌جغز .
فی الحقیقه بو قاریده‌ده سویله‌دیكمز وجهله ، تكاملی انكار ایتمك ممكن دكلدر . ایلری كیتمك ایچون تكامل قانونلرینی مطلقا نظر دقته آلمق اقتضا ایدر . شرایطده بیله بو تكاملی كوره‌مكده‌یز . فقط هر حالده تكامله انقیاد مطلق دكلدر . اساساً هر شیئی ایضاح ایدر كبی كورونن بو نظریه‌نك بالذات كندیسی محتاج ایضاحدر .

بویله بر حس لاهوتی‌یی صفوت مفطوره‌سیله حسن محافظه ایچین ایجاب ایدن دقت و اعتنا پك چوقلریمزده یوقدر . حالت فطریه وطبیعیه‌سنی محافظه ایده‌بیلمش اولان انسانلرده شبهه یوقكه بو حس وجدانی ، معیار خیر وشر اوله‌بیلیر . فقط بویله ، حال فطریسنی محافظه ایده‌بیلمش قاچ آدم تصور ایده‌بیلیرسكز ؟ اوت احتساس ، وجدان طبیعتك یتشدیردیكی ، یعنی فطرت اصلیه‌سنی محافظه ایتمش آدملرده لایخطی‌در . اونلر ایچون تام معناسیله معیار خیر وشر اوله‌بیلیر . حالبوكه بویله بر آدم موجود دكلدر . یاخود پك اندر اوله‌رق موجوددر . چونكه بز ، هپمز جمعیت بشریه طرفندن آز چوق بر تربیه ویا تسویه كورمش انسانلرز . بو اعتبار ایله بزده وهبی اوله‌رق موجود اولان او تمیز فطری‌یی سلامت طبیعیه‌سندن چیقاره‌جق اسباب وعوامل پك چوقدر : جهالت ، حظوظات شهوانیه ، انفعال ، هوسات نفسانیه ، ظنون باطله ، سوء امثال ، محیط ، تعلیم وتربیه .. بونلرك هپسی وجدان واحتساس اوزرنده مهم تأثیرلر یاپار . وجدانمزی اضلال ، صفوت فطریه‌سنی اخلال ایدر . ایشته بونك ایچین‌دركه : طلاقتیله بو مسلكه اولانجه شعشعه‌سنی ویرمش اولان « روسو » بیله بو خاصهٔ باطنیه‌نك بر سائق الهی ولایخطی اولدیغنی سویله‌دكدن صوكره « فقط بو رهبرك موجود اولمسی كافی دكلدر . بونی طانیه‌بیلمك وتعقیب ایله‌مك لازمدر . بو رهبر هر قلبه قارشو افادهٔ حال ایتدیكی حالده اونی ایشیدنلر نه‌دن بوقدر آز بولنیورلر ؟ چونكه بزه او ، لسان طبیعتله سویله‌یور . حالبوكه بو لسانی بزه هر شی اونوتدیریور » دیمكله بو مسلكك ضعیف نقطه‌سنی پك ایی كوسترمشدر .

بناءً علیه کندیمزده برشیئی اجرایه ویا ترکه میل و آرزو دویدیغمز زمان ، او تمایل خیر وشرك تمییز فطریسی اولان وجدان طرفندنمی ، یوقسه ضال وفاسد بر تمایل نتیجه‌سیمی ؟ بوراسنی تعیین وتمییز ایچون هر حالده وجدانك فوقنده بر میزانه احتیاجمز واردر .

فی الحقیقه عقلی بو خصوصده بر میزان اوله‌رق کوستره‌بیلیرز . عقل ، حقی باطلدن تمییز ایچون بر نوردر ، بر میزاندر . فقط احکام عقلیه‌ده ثابت دکلدر . مؤثرات خارجیه و اسباب باطنیه‌نك ، زمان ومکانك وتجربه‌وسنك تأثیراتیله عقلك خطا وضلالته دوشدیکنی کوریورز . [١] دیمك‌که یالکز باشنه احتساسده بر مبدأ اخلاق دکلدر . بونك فوقنده بر مبدئه احتیاج درکاردر . بالآخره بو مسئله حقنده دها زیاده ایضاحات ویریله‌جکدر .

---

[١] ژان ژاق روسو « وجدان ! وجدان ، ای سائق الٓهی . ای ندای ازلی وسماوی ! ای جاهل ، فقط ذکی وحر مخلوقلرك رهبر امینی ! خیر وشرك حاکم لایخطیسی . . . . » دیه فریاد ایلدیکی زمان فصاحت و بلاغتی سوء استعمال ایتمش وعادتا بونکله سرمست اولمشدر . چونکه وجدان حیوانده‌کی سوق طبیعی کبی بزه بر صورت لایخطیانه‌ده رهبر اولان بر سائق دکلدر . بلکه طبیعت انسانیه‌یی وحیثیت وشرفنی تقدیر ایدن بالذات عقلدر . عقل ایسه برچوق سعی واقدام ومتمادی بر تجربه‌دن صوکره‌درکه بر حاکم لایخطی اولابیلیر . چونکه عقلك بر انسانه اعطا ایده‌جکی اوامر هیچ بر پرده مستور دکلدر .

– فلسفهٔ علیه –

ایکنجی درسك خلاصه‌سی

١ — اخلاقك اساسنده ویاخود خیر حقنده‌کی اختلاف نظر ، مختلف مسالك اخلاقیه‌نك ظهورینه سبب اولمشدر .

٢ — اخلاق ؛ لذت ، منفعت ، خودکاملق ، دیکرکاملق ، حسیات قلبیه اوزرینه تأسیس ایتمك ایسته‌ینلر واسعه‌ده فلاسفهٔ قدیمه وجدیده طرفندن بو کونه قدر سرد ایدیلن نظریه‌لرك اك سالمی ، اخلاقی وظیفه اوزرینه تأسیس ایدنلرك نظریه‌لریدر .

٣ — اخلاق لذیه سالکلرینه کوره قانون اخلاقینك مستند الیهی اولان مبدأ ، لذت والمدر . غایهٔ حیات ، سعادت حسیه‌در .

٤ — اخلاق لذت ، حقیقتده اخلاقك فقدانی دیمکدر . چونکه انسانلر ایچون اخلاق ، تحری لذتدن عبارت اولونجه انسانلرك حیواندن فرقی قالماز . عینی زمانده لذت مطرد وثابت برقاعده تحتنده اولمایه‌جغی جهتله هرکسك تلقیسنه کوره تحول ایده‌جکندن بونی انتخاب ایتمك خصوصنده مطرد برقاعده یوقدر .

٥ — بو مسلك حیاتی تذلیل وحیاتدن نفرت ایتمك کبی غیر قابل اجتناب نتایجی مؤدیدر .

٦ — لذیه مسلکنه کوره بوتون فضائل ، خودکامئ مطلقه ، حب نفسه منجر اولدیغی جهتله بو مسلك انسانی هردرلو حقسزلغه ، حتی جنایته سوق ایده‌بیلیر .

٧ — نفعیه مسلکنه سالك اولانلره کوره خیر ، انسانك کندیسی ویاخود اکثریت ایچون نافع اولان شیدر . شرده بونك عکسیدر . بونلره کوره حسن وقبحك ، حق وباطلك معیاری آنجق منفعتدر .

٨ — مع مافیه بوده دوغرو دکلدر . چونکه منفعتك خیر اوله‌بیلمسی ، حق اولمسیله مشروطدر . بزه نافع اولان برشی ، عینی زمانده خیر اولمق لازمکلمز . برشیئك خیر اوله‌بیلمسی ایچون شخصمزه نافع اولمسی کافی دکلدر . نافع اولمقله برابر مشروع اولمسیده لازمدر . بناءً علیه منفعتله خیر مترادف دکلدر .

٩ — منفعت ، اشخاص وازمانه کوره تحول ایده‌جکندن انسانلری

یرلشدیره‌جکی یرده تقسیمه اوغراتیر . منفعتی اساس اتخاذ ایدنلر آره‌سنده جدی مودت اولماسی‌ده بوندندر .

١٠ — منفعت خصوصیه‌دن منفعت عمومیه‌یه کچمک‌ده قولای برشی دکلدر . بو ایکی منفعت آره‌سنده چوق دفعه تنازع وتضاد واردر .

١١ — خیری « هیئت اجتماعیه‌یه نافع اولان شی » ایله تفسیر ایدنلرک فکرلری‌ده دوغرو دکلدر . بوده حد ذاتنده رذائلدن معدود اولان برچوق شیلرک فضائل میانه‌نه کیرمه‌سنه بادی اولور . بونلره کوره سرقت وزنا بعض احوالده مباح صاییلمق ایجاب ایدر .

١٢ — خیر ایله منفعتک مترادف اولدیغنه قائل بولونمق ، بالنتیجه « غایه وسیله‌یی مشروع قیلار » دینلرک مذهبنی قبول ایتمکدر .

١٣ — تکاملیه مذهبی سالکاری منفعت یرینه « غایه » یی اقامه ایتمک ایسته‌مشلرسه‌ده بوده دوغرو دکلدر . چونکه بو غایه فاعلیتمزک تکامل عمومی‌یه بالاختیار بر انطباق معقولی دیمکدر ، بو ایسه برچوق نقاطدن غیرممکن کورونمکده‌در .

١٤ — اخلاقک اساسی اولمق اوزره یالکز احتساس وجدانی‌یی کوسترمک‌ده موافق دکلدر . چونکه بو ، برحس لاهوتیدر . فقط بو حس لاهوتینک هرشیئی آکلایه‌بیلمسی ایچون حالت فطریه وطبیعیه‌سنی محافظه ایده‌بیلمش اولمسی لازمدر . بویله اولمدقچه بو حس ، هرکس ایچون معمار خیروشر اوله‌ماز .

١٥ — الحاصل احتساس بر مبدأ اخلاقی اولامایه‌جغی جهتله بونک فوقنده بر مبدئه احتیاج واردر .

اوچونجی درس

اخلاق وظیفه

تمهید - عقلک ایکی‌دورلو امرلری - ارادهٔ مختاره و متمللک حائز اولدیغی قیمت - ارادهٔ مختاره‌نک وصف ممیزندن استنباط اولنان دساتیر . - ارادهٔ مختاره ، فعلک قانون اخلاقی‌یه موافق اولدیغنی ناصل آکلایه‌جق - قانت وظیفه‌یی نیچون یالکز عقل اوزرینه تأسیس ایدییور - قانت وظیفه‌یی نه‌صورتله ایضاح ایدییور - بومسلکک انتقاد ایدیله‌جک نقطه‌لری - بومسلکده وظیفه‌یه لایق منشأک ینه بولونه‌مامش اولمسی - اخلاقک یالکز قانون مفهومی اوزرینه تأسیس ایدلمسی - قانونه اطاعتمزک منفعلانه بر مطاوعت شکلنده کوستریلمسی - امریهٔ قطعیه‌نک حقیقتده بر امریهٔ شرطیه اولمسی - قانتک قانون اخلاقیه‌سنک بانیمزی اهمال ایتمش اولمسی .

تمهید . — مسالک اخلاقیه ایچنده اک مکمل وعلوی اولان مسلک ، اک‌سالم نظریات اخلاقیه ، اخلاقک اساسنی ، « وظیفه » ده ، تعبیر دیکرله مکلفیت وجدانیه‌ده بولان و وظیفه مبدأنی یالکز عقل اوزرینه تأسیس ایدن عقلیون مسلکیدر . بونی اک مکمل تفسیر ایدن ، بونک اک بویوک ممثلی‌ده قانتدر .

اخلاق وظیفه‌یی داها ایی آکلایه‌بیلمک ایچون قانتک مسلکی حقنده بر آز ایضاحات ویرمک ایجاب ایدر .

انسانده بر ارادت ، بر قدرت ، بر اختیار قبول ایدن بو فیلسوف عقل اوزرینه مستند بر وظیفه ومسئولیت مبدأنی قبول ایدیور . وظیفه‌یه اعتقاد ، قانونه اعتقادی مستلزم اوله‌جغی جهتله وظیفه اعتقادی اوزرینه مؤسس بر قانون اخلاقی وار ، اجراآت بشریه قانونسز دکلدر ، دیوردی . فقط ، ارادهٔ بشریه‌یه اعتقاد ایله بو ارادهٔ‌نک خارجندن

كله‌جك بر وظیفه وقانونه اعتقاد آره‌سنده تناقض واردر. اوامر اخلاقیه، اراده‌نك خارجنده اوله‌رق تكلیف ایدیله‌جك اولان بر شرع (قانون موضوع) ایله قابل توفیق دكلدر ادعاسنده بولنان قانت وظیفه‌یی وجدانی تجاوز ایتمیه‌جك اولان بر اساسه استناد ایتدیریور. « عقلك تابع اوله‌جغی بو قانون ، قوانین طبیعیه و موضوعه‌یه بكزه‌مز . بو قانونی عقل عملی كندنده بولوب كشف ایدر و كندیسنی هر درلو حركات واجرا آتنده اونكله مكلف طوتار وموظف بیلیر . عقل عملی كندی قانونی بالذات وضع ایدیور ، بونكله برابر اونی خارجده دكل كندی فطرتنده كشف ایدیور وصوكره اوكا تمامیله اطاعت ایتمك صورتیله وظیفه‌سنی حسن ایفا ایتمش اولیور . ایشته هم انسانك بر وظیفه و قانون ایله موظف و مقید اولمسی ، هم ده مرید و مختار اولمسی بوندن در . فی الحقیقه بر قانونه اتباع ایدیور ، فقط اونك واضعی و منشأی ینه كندیسی‌در . هركس ایچون ضروری ومجبوری بر قانون اخلاق اولمقله برابر ینه هر انسان كندی افعالندن مسئولدر . دیوردی . » بنابرین ، قانتك ارادتی ، شروط و محیط خارجی ایله مشتهیات نفسانیه‌یه قارشی آزاده ایسه‌ده هر ایسته‌دیكنی كیفی اوله‌رق اجرا ایدر بر قدرت ده دكل در . بلكه كندی قانونیله مقید در .

عقلك امرلری . — قانته كوره عقلك ایكی دورلو امری واردر . بو امرلرك بعضلری مشروط ، بعضلری غیر مشروطدر (بر امریهٔ قطعیه‌در) ؛ بلا قید و شرط بر امردر . ایشته قانون اخلاقی بو امریهٔ قطعیه وغیر مشروطه در . مثلا « اكر صحت ایسترسه‌ك اعتدالدن آیرلما ، پرهیزكار اول » امری بر امریهٔ شروطیه‌در.

اولا بر غایه‌یی تضمن ایدیور ، بعده فلان واسطه‌نك او غایه ایچون لازم اولدیغنی بیلدیریور . بو بر امر مشروطدر . بن ایسته‌دیكم زمانده غایه‌دن فراغتله (آكا ایصال ایده‌جك اولان) واسطه‌دن آزاده قاله بیلیرم . بوراده آنجق بر امر شرطی واردر . ایشته منفعتدن استنباط ایدیلمش و منفعته مستند بولونمش اولان امرلرك هپسی بویله‌در . انسان مشروطدن فارغ اولونجه شرطه توسلدن وارسته قالیر ، بویله‌دكی امرلرك هیچ بریسی مطلق دكلدر . بر قیمت مطلقه‌یی حائز دكلدر . هیچ بری حقیقی بر اخلاق اوزرینه تأسیس ایدیلمه‌مشدر . حال بوكه وظیفه بویله دكلدر . وظیفه كلمه‌سی غایت ایسته‌نیرسه واسطه‌یی ایسته‌مك لزومنی كوسترمز . بلكه بالذات غایتك آرزو ایدلمسی حقنده‌كی لزوم مطلقی كوستریر . مثلا : سن كندی حریتكه، باشقه‌لرینك وقار وحیثیتنه رعایته مجبورسك . بو رعایت یالكز سنك فلان ویا فلان شیئی آرزو ایتدیكندن منبعث اولمایوب حریتك، حیثیت انسانیه‌نك نفس الامرده غایت قیمتلی اولمسندن دولایی مطلق وغیر مشروطدر. وظیفه بر قیمت مطلقه‌یی حائز اولدیغی جهتله باشقه بر شی ایچون واسطه اولمایوب غایتی ینه كندیسندن عبارت بولنان بر شی‌در .

ارادهٔ مختاره ومتعقله‌نك حائز اولدیغی قیمت . — شیمدی قانته كوره یگانه قیمت مطلقه‌یی حائز اولان ، بنابرین بزجه غایت اولمسی لازم كلن بر شی وارسه اوده : « ارادهٔ مختاره ومتعقله ، حسن اراده تعبیر دیكرله انسان ؛ علی العموم هر بر عقل صاحبی مخلوق ؛ بالذات بر غایه اوله‌رق موجوددر ، شخص انسانی ، فلان ویا فلان اراده‌نك استعمال كیفیسی ایچون بر واسطه دكل ، بلكه كرك كندیسنه ، كرك

دیکرلرینه عائد اولان اعمالك کافه‌سنده دائما بر غایه کبی تلقی ایدلملیدر ، شرف ووقار انسانیتك نامتناهی بر قیمتی اولدیغی جهتله کرك کندیسنده کرك باشقه‌لرنده بوکا رعایت ایتمك بر وظیفهٔ مطلقه‌در . دیمك که : قانته کوره مختار ومتعقل اولان اراده بر قیمت مطلقه‌یی حائز بولوندیغی جهتله قانون اخلاقك موضوعی ده بو اولیور : « مختار ومتعقل اولمغی آرزو ایتمه‌لیسك » ایشته قانون اخلاقی !

ارادهٔ مختاره‌نك وصف ممیزندن استنباط اولنان دستور —

قانت ، ارادهٔ مختاره‌نك وصف ممیز مطلقندن اولا دستور آتی‌یی استنباط ایدیور : « بر وجه ایله حرکت ایتملیسك که ، انسانیته کرك کندی شخصنده ، کرك دیکرینك شخصنده دائما بر غایه کبی معامله ایتمش اوله‌سین ؛ وهیچ بر زمان انسانی بر وسیله کبی قوللانمش اولمیه‌سین ! »

دیکر انسانلرده ، شبهه یوق که ، بزم کبی بر ارادهٔ مختاره ومتعقله‌یی حائزدرلر . شو حالده اونلرکده بزم ایچین بر واسطه دکل ، بر غایت اولملری اقتضا ایدر . « قابلیت اخلاقیه‌نك » نك حصوله چالیشدیغی مفکوره آنی تشکیل ایدنلرك هر فردی دیکری ایچون بر غایت اولان بر ارادات مختاره ومتعقله معشریدر . اراده‌لر بو صورتله یکدیکرینه غایت نظریله باقه‌رق تماميله مختار ، تماميله ، متحد بر مدنیتی وجوده کتیره‌جکلردر . اراده‌نك دیکر اراده‌لر ایچین بالذات بر غایه اولمسندن قانت ، وظیفه‌نك ایکنجی بر دستورینی استنباط ایدیور : « بر وجه ایله اجرای عمل ایت که اراده‌ك کندینی قواعد اعمالیله قوانین وضع ایدن بر مقنن کبی تلقی ایتسون . »

ارادهٔ مختاره فعلنك قانون اخلاقی‌یه موافق اولوب اولمدیغنی ناصل آکلایه‌بیلیر

قانته کوره ارادهٔ مختاره قواعد اعمالنك « قابلیت اخلاقیه » نك حصوله چالیشدیغی مفکوره‌یه موافق ، یاخود مخالف اولدیغنی آکلایه‌بیلمسی ایچون بر چاره واردر : « فعلنك کافهٔ ارادات مختاره ومتعقله ایچون بر قانون عمومی صورتنده اقامه ایدیلوب ایدیلمیه‌جکنه نظر . » اکر اقامه ایدیله‌بیلیرسه موافق ، ایدیله‌مزسه دکل . مثلا ، باشقه بری طرفندن امانت صورتیله تودیع ایدلمش اولان شیلره مودع الیهك تصرفی ارادات مختاره ومتعقله‌نك کافه‌سی ایچون قانون صورتنده وضع ایدیله‌بیلیرمی ؟ طبیعی ایدیله‌مز . چونکه بویله بر قانون بر طرفدن اماناتك امکان تأسیسنی ادعا ایتدیکی حالده دیکر طرفدن آنی غیر ممکن قیله‌جق ، هیچ بر کیمسه دیکر بر کیمسه‌یه امانت تودیع ایتمیه‌جکدر . اویله ایسه « حیله » قاعده اوله‌رق وضع ایدیله‌مز . بو قاعده دیکر کیمسه‌لرك کندیسنی تقلید ایتمیه‌جکلری امیدیله خودکام بر کیمسه طرفندن کندی منفعتنه اوله‌رق تجویز ایدیلن بر معادلهٔ استثنائیه‌در . ایشته حقسزلق بو علامتله بیلینیر . بناءً علیه افعالمز دوغرو اولمق ایچین اشخاص مختاره مدنیه‌سنده قابل تطبیق اولان بر قانونك عمومیت وشمول کلیسنی حائز اولملیدر . قانت ، بوندن وظیفه‌نك دستور آتیده‌کی اوچونجی تفسیرینی چیقاریور : « او صورتله حرکت ایت که : فعلکك علت موجبه‌سی بر قانون کلی صورتنده وضع وتأسیس ایدیله‌بیلسین . قاعدهٔ عملك هر کس ایچون بر قاعدهٔ عمومیه اولسون . » الحاصل کورلیورکه : قانتك اخلاقی شو : « سن هم کندی مختاریتکه ، هم مختاریت غیره رعایتکار اول » دستورینه منتهی اولیور .

زیرا حقیقی برقیمتی حائز وغایتی ذاتنده مندمج بولنان آنجق مختاریتدر. دیکرشیلر واسطه‌دن باشقه برشی دکلدر . تعبیر دیکرله شخص انسانی کرك کندی نفسمزده، کرك باشقه‌لرنده حرمت مطلقه‌موضوعی اولملیدر.

قانت وظیفه‌یی نیچون عقل اوزرینه تأسیس ایدییور . — ایشته قانت ، انسانی مرید ومختار و صاحب عقل بر مخلوق عد ایتدیکی جهتله خارجدن تکلیف ایدیله‌جك اولان شرع و قانون ایله مکلف اولمسی مرید ومختار اولمسیله قابل توفیق بولمامش وبونك ایچون عقل عملینك تابع اولاجغی قانونلر ینه کندی قانونلری اولمق ایجاب ایتدیکنی ادعا ووظیفه‌یی عقل اوزرینه تأسیس ایله‌مشدر . انسانك وظیفه‌یه منقاد اولمسی ایله مختار اولمسی بیننده‌کی تناقضك رفع ایدیله‌بیلمسی ایچین قانون اخلاقینك مشتهیاتدن وتأثیرات محیطیه وشروط خارجیدن آزاده اولمسی لازم ونفس الامرده ده بویله‌در. الحاصل اخلاق وظیفه مبدأنه بنا ایدیلیور ، وظیفه‌ده انسانك کندیسنده مندمج بر قانوندر . بونك واضع ومنشأی عقلدر .

اخلاق وظیفه مبدأنه بنا ایدن قانت ، وظیفه‌یی خیر ایله دکل، قانون ایله ایضاح ایدییوردی . بناءً علیه وظیفه ، وجوده کتیریله‌جك برکمالدن طولایی دکل ، امری اولدیغندن دولایی واجب الایفادر . برفعل خیرلی اولدیغی ایچون امر ایدلمش دکل ، بلکه امر ایدلدیکی ایچون خیرلیدر. هیچ برزمان « بوخیرلیدر ، بناءً علیه بونی یاپمالیم » دیه‌ملی ؛ فقط « بوکا امر اولونمشدر ، بناءً علیه خیرلیدر » دیه‌لیدر. شو حالده امره امر اولدیغی ایچون اطاعت ، « خیر » در ؛ قانون صوریله ، یعنی هر درلو سائق منفعت واحتساسدن مجرد اوله‌رق یالکز صفت قانونیه

و امریه‌سی اعتباریله واجب الایفادر . یوقسه ماده‌سیله ، یعنی بزی اجراسیله مکلف قیلدیغی خیرایله دکل! بناءً علیه وظیفه ، قانون اخلاقی برامریهٔ قطعیه‌در ؛ بلاقید وشرط بر امردر . شیمدی‌ده ایضاح ایدیلدیکی اوزره بزم اجرا ایلدیکمز عملك قاعدهٔ حکمتنی، یعنی یاپمش اولدیغمز بر ایشده تعقیب ایتدیکمز قاعدهٔ حکمتی بالجمله ذوی العقوله مخصوص برقاعدهٔ عمومیه اوله‌رق اقامه ایده‌بیلمه‌مز امکانیدر . اکر حرکتمز ، بالجمله ذوی العقوله مخصوص بر قاعدهٔ عمومیه اوله‌بیله‌جك بر طرزده ایسه ، قانون اخلاقی‌یه موافق برصورتده حرکت ایدیورز دیمکدر، که قانتك بونی نه‌صورتله افاده ایتدیکنی کوردك .

بو مسلکك انتقاد ایدیله‌جك نقطه‌لری . — قانتك مدافعه ایتدیکده اولدیغی اخلاق وظیفه ، اوجهده سویله‌دیکم وجهله ، صاف وعلوی برمسلك اخلاقیدر. بونك ایچین‌دركه ، بز بومسلکی الك سالم نظریات فلسفیه‌نك قبول ایده‌بیله‌جکی بر مسلك اولمق اوزره کوسترمش ومقایسه‌مزده‌ده دائما بومسلکه کوره یاپه‌جغمزی سویله‌مشدك. فی الحقیقه بویله‌در . هر دورلو حسلردن مجرد اوله‌رق امره صرف امر اولدیغی ایچین انقیاد ایتمك قدر علوی بر اخلاق تصور ایدیله‌مز . بونکله برابر بومسلکك‌ده ناتمام اولدیغنی کورمه‌مك قابل دکلدر. برچوق نقطه‌لردن شدتلی برصورتده تنقید اولونمقده‌در ، شویله‌که :

١) **وظیفه‌نك منشأ حقیقیسی .** — قانتك ادعاسنه کوره اخلاقك تملی وظیفه‌در . وظیفه مبدأی‌ده عقل اوزرینه مستنددر. فقط تدقیق ایدیلنجه کورلورکه ، وظیفه عقل اوزرینه تأسیس ایدلمکله اوکا مخصوص اولان منشأ بولونمش اولمایور ! ناصلکه بالذات قانتده

— بو قاریده كورولدیكی اوزره — وظیفه‌یی بر بوداغه تشبیه ایتدكدن صكره شویله دیوردی : « وظیفه ، معظم وعلوی كلمه ! سكا لایق اولان منشأ نه‌در ؟ . عجبا سكا لایق اولان كوكی نره‌ده بولمالی ؟ . » شو حالده اساسینه صاغلام دكلدر . بو مذهبه كوره‌ده وظیفه‌نك منشأی بولونامامشدر .

٢) اخلاقی یالكز قانون مفهومی اوزرینه تأسیس ایتمه‌سی — قانت ، اخلاقی هر نوع خیر وكمال ملاحظه‌سندن خارج اوله‌رق یالكز قانون مفهومی اوزرینه تأسیس ایتدیكندن طولاییده تخطئه ایدیلیور . بو خصوصده بعضاً پك غریب وضعیتلر قارشیسنده قالدیغی ایلری سوریلیور . حقیقةً هر نوع سائقی افنا ایده‌رك صرف قانون مفهومی اوزرینه مؤسس اولان بر اخلاق پك غریب بر شیدر . بویله بر اخلاقده بر انسانك دیكرلرینه یاردیم ایتمه‌سی ، دوستلرینی سه‌ومه‌سی ، فلاكتزده‌لره معاونت ایله‌مه‌سی هیچ بر سائق ، هیچ بر احتساس اخلاقی ایله دكل ، بلكه یالكز امره ، قانون مفهومنه انقیاددن عبارتدر . شو حالده بونده بر لذت ، بر فضیلت آرامامق ایجاب ایدر . محتاج معاونت اولانلره بر میلان شفقت وحس مرحمتله یاپیلان معاونتلر آرتق فضیلت صاییلمایه‌جقدر . ناصل كه شاعر شهیر « شیللر » یازدیغی بر هجویه‌ده بو مبالغاتی شو صورتله تصویر ایتمشدر : « دوستلریمه مع الممنونیه خدمت ایدیورم ؛ فقط حیف ! بو خدمتی بر میلانه تبعاً ایدیورم ، و بویله‌جه فضیلتلی اولامدیغمدن طولایی مضطرب اولیورم » .

دها صكره شیللر نتیجه اوله‌رق شو حكمی ویریور : « سنك یاپه‌جق بر شیئك وار ، اوده ، بو میلانی بوغمایه چالیشمالیسك ؛ و بو حالده وظیفه‌نك سكا امر ایتدیكی شیئی نفرتله یاپمالیسك » قانتك ، شو فكرینه كوره فضیلت

محضه اولان ، یعنی ایچنده كندینه راجع هیچ بر شی بولونمیان بر عملك ارض اوزرنده ایشلنمه‌مش اولدیغنی قبول ایتمك ایجاب ایده‌جكدر . چونكه هر هانكی بر عمل مطلقا بر میلان وسائقك نتیجه‌سیدر .

٣) قانونه اطاعتمزك مفهومنه بر اطاعت شكلنده كوستریلمه‌سی — « قانت دیوركه : قانون ، امری اولدیغندن طولایی واجب الاتباعدر . یعنی قانونك واجب الایفا اولماسی ماده‌سیله‌در . صرف امر ایتمسندندر . یوقسه بزه حصوله كتیرمه‌سنی تنبیه ایله‌دیكی انموذج كمالدن طولایی دكلدر . وظیفةً یاپیلان بر عمل ، قیمت اخلاقیه‌سنی تخصیص اولوندیغی هدفدن استحصال ایتمز ؛ بلكه بو عملی تعیین واثبات ایدن قاعدهٔ اخلاقیه‌دن استحصال ایدر . مثلا بو فكره كوره « نماز قیلكز ؛ زكات ویریكز ، اوروج طوتیكز » امرلری صرف امر اولدیغی ایچین واجب الایفادرلر . یوقسه وجوده كتیره‌جكلری انموذج كمال نامنه دكل ... اكر بو عمللر بر كمال ملاحظه‌سی ایله یاپیلیرسه اونلرده بر قیمت اخلاقیه اوله‌ماز .

ایشته بز قانتك شو افاده‌سنكده نقصان ، دها دوغروسی اخلاقی تأسیس ایچین بونكده غیر كافی اولدیغنی كوریورز . چونكه بر قانونك مؤداسنی بر سببله محق كوسترمكسزین ، امر ایله‌مه‌سی هیچ بر صورتله آكلاشیلاماز . سن بویله یاپاجقسك ، دینلدیكی زمان عجبا بو « یاپاجقسك » ك آرقه‌سنده حقیقةً هیچ بر علت ویا سبب یوقمیدر ؟ . اكر بویله ایسه بو قانون ، استبداد دستورینك عینی اولمازمی ؟ . شبهه‌سز بر عسكرك مافوقنه ، بر نفرك اونباشیسنه قارشی اطاعتی ده بویله‌در . اونباشی عسكره امر ایدر و اوده كندیسنه كور كورینه اطاعت ایدر . فقط بو اخلاقی بر اطاعت اولمقدن زیاده ، بر انضباط ، بر تربیه مسئله‌سیدر .

مادام‌که : اخلاق برمخلوقز ، اوحالده ، قانونه اطاعتمز منفعلانه ، برمطاوعت دكل ، معقولانه برموافقت اولملی دكلی‌در ؟..

٤) **امریهٔ قطعیه‌نك حقیقتده امریهٔ شرطیه اولمسی .** — قانته كوره ، قانون اخلاق برامریهٔ قطعیه‌در ؛ بلا قید وشرط بر امردر . « حسن نیت » یعنی هیچ بر منفعت و احساس سائقی اولقسزین قانونه انقیاد بر غایه‌در . اخلاقیت ، قیمت اخلاقیه ، بوغایه‌دن عبارتدر . مع‌مافیه قانت ، برطرفدن بویله سویله‌دیكی حالده دیكر طرفدن اخلاقی اولان بر انسانك یالان سویله‌میه‌جكنی اثبات ایچین ، عادتا برمنفعت پرست كبی منفعت اجتماعیه‌دن استعانه ایدیور .

فی‌الحقیقه بو فیلسوفه كوره بن اویله بر صورتله اجرای عمل ایتملی‌یم‌كه : بنم بو عملده تعقیب ایتدیكم قاعدهٔ حكمت ، برقانون عمومی اولسون . مثلا : بن یالان یره وعدده بولونماملی‌یم . اوت ، بویله بر وعد بر خصوصده بكا نافع اوله‌بیلیر . لكن « وعدینی طوتمغه قرار ویرمكسزین وعد ایتمك و یالان سویله‌مك » قاعده‌سنی بن تعمیم ایده‌جك اولور ایسه‌م حیات اجتماعی ایچین وجودی ضروری اولان اعتماد متقابل هرج مرج اولور ، وبوندن بالنتیجه بن‌ده ضرر كوره‌رم . بونك ایچوندر كه یالان سویله‌مك بر قاعدهٔ عمومیه اوله‌رق تعمیم ایدیله‌مز . بناءً علیه بر یالانجی‌نك حركتی هركس ایچون بر قانون عمومی اولامایه‌جغندن از خارج وظیفه حركت ایتمش واخلاقسزلق ارتكاب ایله‌مش اولور .

ایشته شو ایضاحاتده بزه كوستردی‌كه : قانتك امریهٔ قطعیه‌سی حقیقتده امریهٔ شرطیه‌در . بو ملاحظه‌یه كوره‌ده انقیادی ضروری

قیلان ، بالذات اوامره حرمت دكل ، بلكه منفعت اجتماعیه‌در ؛ حتی منفعت فردیه‌در . « یالان سویله‌میه‌جكسك » امر قطعیسنی ویرن‌ده منفعت اجتماعیه‌در . بوامر قطعی‌نك مطاعیتی صورت مطلقه‌ده اولمایوب : « چونكه یالان سویله‌مك قاعده‌سی تعمیم ایده‌جك اولورسه حیات اجتماعی ایچون وجودی ضروری اولان اعتماد متقابل خللدار اولور . » طرزنده برقید وشرط ایله‌در . بنابرین منفعت اجتماعیه‌نك خللدار اولمایه‌جغی یرلرده « یالان سویله‌مه‌نك ، سرقت ویا زنا ایتمه‌نك » ده اخلاقه مغایر اولمامسی اقتضا ایدر ، كه بونك تولید ایده‌جكی نتایجی ایضاحه لزوم یوقدر .

٥) **بو قانونك یالكز افعالمزه شامل اولوب نیاتمزی اهمال ایتمسی** — قانتك قانون اخلاقیسی یالكز افعالمزه ، اعمال جوارحمزه شامل كبی كورونمكده‌در . نیات ومقاصدمزی ، قلبی اولان نیاتمزی بوقانون اهمال ایدییور . قوه‌ده‌قالوب‌ده ساحهٔ تطبیقه چیقامامش اعماله مسئولیت ترتب ایده‌جكنی بوقانون اوقدر آچیق كوسترمیور . چونكه بتون انسانلری یكدیكرینه قارشی فنالق ایتمك قصد ونیتیله مشبوع فرض ایتدیكمزه كوره‌ده ، ارادهٔ شر اعمال جوارح واسطه‌سیله فعلاً تجلی ایتمدكجه كیمسه‌یه برضرر ترتب ایده‌میه‌جكندن قانتك تعریفنده‌كی حكمك قانون اخلاقی‌یی ، وظیفه‌یی یالكز اعمال وجوارحك حسن استعماله قصر ایتدیكی آكلاشیلیور . قلبنده بسله‌یوب‌ده خارجه چیقارامدیغی مضر وفاسد فكرلردن طولایی قانون اخلاقی‌یه مغایر حركتده بولونمش صاییلامییور . حالبوكه انسانك قیمت اخلاقیه‌سی اعمال ظاهره‌سندن زیاده نیتیله‌در . بناءً علیه وظیفه وقانون اخلاقی‌یی یالكز عقل اوزرینه

تأسيس ايدن بو مسلكك ـ اك سالم نظريات فلسفيه اولمقله برابر ـ بو جهتدن ده نقصان اولديغني تفاهم ايتمكده‌در .

٦) بزده تسليم ايدرزكه : « قانونه حرمةً قانونه اطاعت ، يعني وظيفه‌يي وظيفه اولديغي ايچون ايفا ايتمك » پك علوي بر مسلكدر . اخلاقك اك يوكسك مرتبه‌سيدر . فقط ايشك بو درجه‌سني انسانلردن دكل ، مخلوقات ذوي العقولدن عبارت اولان مجرداتدن ، ويا خود اونلر مرتبه‌سنه ارتقا ايتمك شرفني احراز ايتمش بولنان ذوات ممتازه‌دن بكله‌مك داها موافق اوله‌جغي قناعتني بسله‌مكده اولديغمزي سويلمكدن ده كنديمزي آلامايه‌جغز [١] . چونكه بز ايفاي وظيفه ايده‌جك موجود نامنه ، انسانه مشابه اوله‌رق تصوير ايديلن بر خيالي نظر اعتباره آلمازده ، بلكه بتون معناسيله انساني ؛ يعني بتون روحيله اجراي فعل ايدر و درشو زور بر حالده ؛ نظر اعتباره آله‌جق اولورسه‌ق حقيقت حالده تسليمه مجبور اولورزكه : بر قانون مجرد آلتنده دائما قانونك علت وجودني وزه يكانه عملي تكليف ايدن خير دكلي آرامق لازمدر . عاجل ويا آجل هيچ بر منفعت دوشونمكسزين ، بردنبره قانتك ديديكي مرتبه‌يه يوكسله‌بيلمك ، وظيفه ايچون ايفاي وظيفه دستورني تعقيب ايده‌بيلمك انسانلر ايچون غير قابلدر . انسانلري قانونه انقياده سوق ايده‌جك

[١] قانتك بو صورده ي ، شبهه‌سز ، صورت مطلقه‌ده قطعي بر مسلك تعليل تشكيل ايدرسه‌ده غايةً خيال اولان بو اخلاق حقيقتك انسانه قابل تطبيق اولديغني ناصل اثبات ايتمه‌لي ؟ مجرددن مشخصه ناصل كچمه‌لي ؟ بو اخلاق ياشي بي تجربه‌نك بزه بيلديرديكي انسانه ناصل تطبيق ايتمه‌لي ؟ ساده‌جه ممكن اولان بر حريتدن ، صرف صوري اولان بر مكلفيتدن ، حياتك جريانندن تولد ايدن وظائفه ناصل انتقال ايتمه‌لي ؟ .

اولان سائق ، اولا بر منفعت عاجله و ياخود هيچ اولمازسه بر منفعت آجله‌در . ديكر مرتبه‌يه انسانلر بورادن يوكسله‌بيليرلر . بو مرتبه ؛ امره امر اولنديغي ايچون انقياد مرتبه‌سي ؛ مراتب فضيلتك منتهاسي اولديغي جهتله بورايه واصل اوله‌بيلمك ايچون ديكر مراتبي قطع ايلمه‌مك اقتضا ايدر . شو حالده قانون اولا ، صفت آمريه‌سيله دكل ، ماده‌سي اعتباريله مطاع اولمق ايجاب ايدر . بناءً عليه قانتك مسلك اخلاقيسي ده ـ يعني قانتك اك مكمل بر صورتده تفسير ايتديكي عقليون مسلك اخلاقيسي ده ـ يوكسك وصاف بر نظريه ارائه‌سيله برابر ناتمامدر . ايلريده مفصلاً عرض ايديله‌جكي وجهله بو نقصان آنجق وظيفه‌يي ايكي درجه‌لي اوله‌رق قبول ايدن مسلمانلق اساسيله تلافي ايديله‌بيلير .

اوچنجی درسك خلاصه‌سی

١ — عقلیون ، انسانك اراده خارجنده برقانون ایله مكلف اولمسنی مرید و مختار اولمسیله قابل توفیق كورمیور واخلاقك اساسی اولان وظیفه‌یی مكافیت وجدانیه‌ده بولیور .

٢ — قانته كوره عقلك مشروط وقطعی اولمق اوزره ایكی امری واردر . مشروط اولان امرلر بر قیمت مطلقه‌یی حائز اولمایوب غایته مقیددر ، غایه‌دن فراغتله امره مخالفت ایده‌بیلیر : « صحت ایسترسه‌ك اعتدالدن آیرلما» امری كبی . حال بوكه وظیفه بویله برامر مشروط اولمایوب قطعیدر ، قیمت مطلقه‌یی حائزدر . سن كندی حریتكه ، باشقالرینك وقار وحیثیته رعایته مجبورسك . فقط بو مجبوریت ، بر آرزودن منبعث اولمایوب حریت و حیثیت انسانیه‌نك نفس الامرده قیمتلی اولمسندندر .

٣ — قانته كوره ، هربر عقل صاحبی مخلوق بالذات برغایه اولدیغندن قانون اخلاقینك موضوعی‌ده مختار ومتعقل اولمانی آرزو ایتمكدر .

٤ — ارادهٔ مختاره‌نك مطلق اولان وصف ممیزندن ، « انسانیته كرك شخصمزده ، كرك دیكرلرینك شخصنده دائما برغایه كبی معامله ایتمك » دستوری استنباط اولوندیغی كبی ، اراده‌نك دیكر اراده‌لر ایچون برغایه اولمسندن وظیفه‌نك ایكنجی دستوری استنباط اولنیور .

٥ — افعالمزك قانون اخلاقی‌یه موافقتنی آكلامق ایچون برچاره واردر . فعلمزك كافهٔ ارادات مختاره و متعقله ایچون بر قانون عمومی صورتنده اقامه ایدیلوب ایدیله‌میه‌جكنه نظر ! »

٦ — قانتك اخلاقی « سن هم كندی مختاریتكه ، هم مختاریت غیره رعایتكار اول » دستورینه منتهی اولیور ، وقاعدهٔ عملك هركس ایچون برقاعده عمومیه اوله‌بیله‌جك صورتده حركت ایت» دستوری وظیفه‌یی تشكیل ایدییور .

٧ — قانته كوره وظیفه ، وجوده كتیریله‌جك بر كمالدن طولایی دكل ، امری اولدیغندن طولایی واجب الایفادر . قانون ماده‌سیله دكل ، صورتیله واجب الایفادر . امره امر اولدیغی ایچون اطاعت « خیر » در ؛ وظیفه‌در .

٨ — قانتك مسلكی اك سالم نظریات فلسفیه‌نك قبول ایده‌بیله‌جكی بر

مسلك اولمقله برابر موجب تنقید برچوق نقطه‌لری‌ده واردر . بو مسلكده وظیفه عقل اوزرینه تأسیس ایدلمكله برابر ینه وظیفه‌یه مخصوص اولان منشأی بولونامامشدر .

٩ — قانت ، واخلاق هرنوع خیر ملاحظه‌سندن خارج اوله‌رق یالكز قانون مفهومی اوزرینه تأسیس ایتدیكندن طولایی‌ده تخطئه ایدیلیور ودنیایورکه : بوفكره كوره فضیلت محضه اولان بر عملك ارض اوزرنده ایشلنمه‌مش اولدیغنی قبول ایتمك ایجاب ایدر . چونكه هرهانكی بر عمل ، مطلقا برمیلان وسائقك نتیجه‌سیدر .

١٠ — قانته كوره قانونك واجب الایفا اولمسی ماده‌سیله‌در ؛ بزه وجوده كتیرمه‌سنی امر ایلدیكی انموذج كمالدن طولایی كلدر . حال بوكه خلاقی تأسیس ایچون یالكز بوكافی دكلدر . مادامكه : اخلاقی بر مخلوقز ، قانونه اطاعتمز منفعلانه برمطاوعت دكل ، معقولانه برموافقت اولملیدر .

١١ — قانت « هیچ برمنفعت واحتراس سائقی اولمقسزین قانونه انقیاد برغایه‌در» دیدیكی حالده بر انسانك یالان سویله‌میه‌جكنی اثبات ایچین عادتا بر منفعت پرست كبی منفعت اجتماعیه‌یی استعانه ایدییور . دیمك كه امریهٔ قطعیه دیدیكی ، حقیقتده برامریهٔ شرطیه‌در . امره انقیادی ضروری قیلان ینه منفعت دیمك اولیور .

١٢ — قانونه حرمة قانونه اطاعت ، اخلاقك اك یوكسك مرتبه‌سیدر . ایشك بودرجه‌سنی انسانلردن دكل ، ویاخود ملك مرتبه‌سنی احراز ایتمش اولان ذوات ممتازه‌دن بكلمك دها موافقدر .

قانونه حرمة قانونه اطاعت مرتبه‌سی مراتب فضائلك منتهاسی اولدیغی جهتله دوغریدن دوغرویه بورایه یوكسله‌بیلمك انسانلر ایچون غیرقابلدر . انسانلر اول امرده بر منفعت عاجله ویاآجله ملاحظه‌سندن باشلایه‌رق بومرتبه‌یه دوغرو یوكسله‌بیلیرلر . بناءً علیه قانونه انقیادی ضروری قیلان یالكز قانونك ماده‌سی دكل ، وجوده كتیرمه‌سنی تنبیه ایلدیكی انموذج كمالدر . حال بوكه بونی قانتك مسلكی‌ده تأمین ایده‌میور . بونی تأمین ایده‌جك اولان ، اسلامك تقریر ایلدیكی دساتیر اخلاقیه‌در .

دردنجی درس

فلسفه‌نك اخلاق ایچون کشف وتعیین ایلدیکی مبادی وبونك دین اسلامده موقعی

تمهید . — مبادئ اخلاقیه‌دن اختیار (ارادهٔ جزئیه) . — فعل اختیاری — اختیار فعللك هانکی آننده‌در ؟ — نظر اسلامده اختیار مبدأنك قیمتی — مسلمانلرك قدره ایمان ایتملری اختیار مبدأنه منافی‌میدر ؟ — اسلامده قدره ایمانك معناسی — اسلامده توکل —

تمهید . — اوّلجه سویله‌مشدم که : بز مسلمانلره کوره اخلاق دینه مستنددر . قاعدهٔ اخلاقیه‌یی یالکز عقلدن دکل ، بلکه عقلك ارشادیله دیندن استنباط ایدیورز . مع مافیه وظائف اخلاقیه‌نك بین الاسلام دین بویاسنه بویانماسی ماهیت عقلیه‌سنی هیچ بر وقتده زده‌له‌مه‌مشدر . چونکه دین اسلام اك سالم ، اك متین بر فلسفه‌نك مبادئ اخلاقیه‌سندن هیچ برینی اهمال ایتمه‌مشدر . بونی آکلامق ایچون مسالك فلسفهٔ اخلاقیه ایچنده اك سالم اولان عقلیونك مبادیسی ایله بزم مبادیمزی مقایسه ایتمك ایجاب ایدییوردی . اخلاق وظیفه بحثنده اجمالاً ایضاح ایدلمش اولان مبادیی شیمدی بر بر تفصیل ایده‌رك بونلرك دین اسلامده‌کی موقعنی تعیین ایده‌لم .

مبادئ اخلاقیه‌دن اختیار (ارادهٔ جزئیه) . — فلسفهٔ قدیمه وجدیده‌ده اخلاق ایچون کشف وتعیین ایدیلن مبادینك اك مهمی « اختیار » در . انسانك عملنده مختار وارادسنه صاحب اولمسیدر . شبهه یوق که اختیاره صاحب اولمیان بر انسانك عملنده اخلاقی بر قیمت آرانیله‌ماز .

چونکه بویله بر آدم فعلیتنده مضطر دیمکدر . ایشته بونك ایچوندرکه وظیفه ومسؤلیت مبدأنی وبالنتیجه انسانك هر یاپدیغندن مسؤل اولمسنی قبول ایتمشلردر . فی الحقیقه ، اختیار وارادهٔ جزئیه مبدأنی قبول ایدلمزسه انسانلر آراسنده ایی وفنا اولماز ومسؤلیت‌ده بولونمازدی . بناءً علیه اخلاقك اساسلرندن بری‌ده « اختیار » وبونك اوزرینه مستند بولنان مسؤلیتدر .

اوت ، اخلاقی بر مسؤلیت تحقق ایده‌بیلمك ایچون اولا حریت لازمدر . فقط مسؤلیتك شرط اساسیسی اولان بو حریت نه‌در . حریت تعبیرینك مختلف معنالری واردر . مثلا بنم حریتم ایله بر محبوسك حریتی بر دکلدر . بن باغلانمامش اوله‌رق کندی اوطه‌مده اوطوروركن حرم . فقط حجره‌سنده بولنان بر محبوس باغلانمدیغی حالده‌ده حر دکلدر ؛ اوکا بز مسلوب الحریت دیرز . بنابرین بوراده موضوع بحث اولان « حریت » بو شکلده بر حریت‌ده دکلدر . بویله اولادیغی کبی ، حریت سیاسیه [١] ده دکلدر . بلکه « حریت اختیار وترجیح‌در » .

فی الحقیقه بر محبوسك حریتی یوقدر . فقط بیلیرزکه : محبوس بر انسان‌ده حقیقتده ارادسنه مالکدر . یعنی کندیسنی اورایه القا ایدنلر حقنده ایسته‌دیکی کبی دوشونه‌بیلیر ، اوراده طورمایه رضا کوسترمکله اورادن چیقمق ایچون حیله‌یه تشبث ایده‌رك بر مساعد فرصت ظهورنده همان قاچمق جهتلرینی تصور وطرفیندن برینی ترجیح ایده‌بیلیر .

---

[١] حریت سیاسیه ، وضع قوانین وادارهٔ مملکت خصوصنده اولاد مملکتك مشترك اولمسی ، هیچ بر فردك نظر قانونده دیکری اوزرینه امتیازی اولمامسی ، وهر کسك یالکز حضور قانون وحاکمده محاکمه اولنه‌بیلمسیدر .

اوراده بولوندقجه قاچمق فعلنی تحقق ایتدیره‌مه‌ده ، طرفین ایله اسباب ودواعیلرینی بالتصور برینی ترجیح ایتمه‌یه قادردر. قوانین وعادات ، حتی مستبد وجلادلر بیله انسانیتمزی تقویه ایدن شو حریت باطنیه قارشیسنده عاجزدرلر [١] . ایشته حریت مدنیه وسیاسیه‌مز ایچون ثابت ولایتغیر اولان اساس ، آنجق بو حریتدر . بناء علیه اخلاقك مبادیسندن اولان حریت واختیار ، فعل ویا ترك اوزرینه اقتدار دكل ، بلكه ترجیح وعدم ترجیح ، اراده وعدم اراده اوزرینه اقتداردر. بو حریت بولونمدقجه مسئولیت اخلاقیه‌ده اولاماز .

بدیهی بر حقیقتدركه : هر انسان ، بو معناجه كندیسنك صاحب حریت اولدیغنه ایمان ایدر . بكا ایكی لیرا كوستریله‌رك بونلردن برینی اختیار ایتمكلكم تعیین اولنورسه بنده دیكرینی اختیار ایده‌بیلمكده حر اولدیغمی بیلیورم. حیاتده اعماملك هپسی لاشك اثبات ایدییوركه بن حریته ایناتیورم . ذهنمه بر فعل تصوری كلنجه ، دواعیی‌ده تصور ایدیورم . صكره اسبابی موازنه ایتمك صورتیله طرفیندن برینی ترجیح ایده‌بیلیورم . یاپمش اولدیغم بر فعلك نتیجه‌سی ایی اولورسه ممنون اولورم . فنا اولونجه بونك قارشیسنده صیقیلیرم ، قلبا عذاب وخلجان دویارم . باشقه‌لرینك فعلی أیی وفنا اولدیغنه كوره‌ده اونلری تقدیر ویاخود نصیحت وتوبیخ ایده‌رم . دیمك كه حرم و بوكا ایمانم وار . الحاصل ، سویلدیكم هر كلمه ، ایشله‌دیكم هر ایش بو حریته

[١] مستبد پادشاهلرینك هوسات نفسانیه‌ٔ روزمره‌لرینه لایتغیر بر قانون كبی سرفرو ایتمكه مجبور اولان عثمانلی ، روس تبعه‌سیله (اون سكزنجی عصرده سویلنیور) آیاقلرینه زنجیرلر ، كاپیچه‌لر اوریله‌رق زندانه آتیلان بر محبوس بیله عزملرینه صاحب اولدقلرندن قلباً ، وجداً حر دیمكدرلر. — ژول سمیون ، وظیفه —

آچیق بر دلیلدر . اساساً «اختیار» قبول ایدلمدكجه نه حق ، نه وظیفه ؛ نه یمین ، نه عدالت ؛ نه جرم ، نه فضیلت . . . هیچ برشی یوقدر . بشریتك اوزون مناقشه‌لرله قبول وعظمتنی اعلان ایله‌دیكی قانونلرله محكمه‌لر معناسزدر. عبادت یالانجیلقدر. مادامكه مرید ومختار دكلم او حالده محبته ، عبادته ، دعایه‌ده مقتدر دكلم . اویله ایسه بو معناجه حریت ، انسانك طبیعت لازمه‌سندندر [١] .

فعل اختیاری . — معلومدركه : انسانلردن صدور ایدن افعال ، یا طبیعی وغریزیدر ، یاخود فكر ومحاكمه نتیجه‌سیدر . یعنی افعال انسانیه یا اسباب وغایات دوشونولمكسزین صدور ایدر ، یاخود اولا بونلر دوشونیله‌رك فعل اوندن صوكره ایشله‌نیر . برنجی قسم افعال ، عادات طبیعیدن نشأت ایدر . ایكنجی قسم ایسه آنجق اختیار واراده دینیلن قوتك محصولیدر .

برنجی قسم افعالده انسانلرله حیوان مشتركدر . حیواناتك فعلی یالكز اعتیاد وسوق طبیعی محصولی اولدیغی جهتله اونلرده بر قیمت اخلاقیه آرانیله‌ماز . فقط انسان ، قوهٔ عقلیه‌سی ایله افعالنك سوائق ونتایجنی محاكمه ومقایسه ایده‌رك اسبابی مسبباته ربط ایدر . معلولاتی علتلرینه حمل ایدر . افعال مختلفه‌یی اراده واختیار دینیلن قوت سایه‌سنده یكدیكرندن تفریق ایده‌رك ایچلرندن برینی ترجیح ایده‌بیلیر . ایشته بویله یكدیكرینه ضد بر ویا برقاچ فعل ممكنی تصور ایله ایچلرندن برینی برینی توجیح ایتدكدن صوكره بزدن صادر اولان افعال ، افعال اختیاریه‌دن

[١] ایجابیه ایله اوزون اوزادی‌یه مناقشات علمیه‌یه كیریشمك موضوعمز داخلنده اولمدیغی جهتله صرف نظر ایدلمشدر .

اولور . بناءً علیه ارادەلرینی دیلەدكلری كبی استعمال ایتمك اقتدارینی جائز اولان انسانلر ، یاپمش اولدقلری عمللرندن مسئولدرلر ، أیی ایسه مكافات ، كوتو ایسه مجازات كورملری ایجاب ایدر .

بو تعریفدن آكلاشیلدیغنه كوره « اراده » ایله « حریت » آرەسنده اوفاق بر فرق واردر : حریت ، طرفیندن – یعنی فعل ویا تركدن ، ایشلەیوب ایشلەمەمكدن – برینی اختیار وترجیحه اقتداردر. طرف مرجحی فعله چیقارمقده ارادەدر . بناءً علیه یالكز ترجیح ایلەدیكی شیئی فعله چیقارمق ایچون ارادەیی استعماله موفق اولمازسه حریت واختیار یوق دیمكدر . بویله اولان كیمسه فعلندن دولایی تماميله مسئول اولەماز . [۱]

[۱] اراده ؛ شرح مواقفدەكی بیانه كوره معتزلەدن بعضلرنجه مقدورك احد طرفینده اعتقاد ویا ظن نفعدن عبارتدر. آنجق بعضلری بو تعریفك معرفنه « داعیه » نامنی ویروب اراده بو اعتقاد ویا ظنی متعاقب واقع اولان میلدر دیرلر . نته كیم ارادەنك ضدی اولان « كراهت » ده اعتقاد ضرر ویا ظن ضرری متعاقب واقع اولان نفرتدر . حاصلی – دیكر طوائف كبی – معتزلەنك بو طائفەسنجەده اراده اعتقاد ویا ظن قبیلندن دكلدر . اشاعرەیه كوره ایسه اراده مقدورك احد طرفینی وقوع ایله تخصیص ایدن بر صفتدر . بونلرك دیكر بر تعریفلرینه كورەده اراده مقدورك طرفیندن برینی آخره ترجیح ایله بروجهی براقوب وجه آخر ایله تخصیص ایتمكدر . ویاخود بو ترجیحی ایجاب ایدر بر معنادر . بو مناجه اراده اختیاردن اعم اولمش اولور . زیرا اختیار تفضیل ایله برابر میلدر .

« تورجەسی (ایستەمك) و (دیلەمك) اولان اراده حقنده صاحب كلیات « فی الاصل شهوتدن ، حاجتدن ، املدن مركب برقوت معناسنه ایكن نفسك برشی حقنده یاپیلمالیدر ؛ یاخود یاپیلمامالیدر دیه حكم ویرەرك اوكا نزوع ایتمسیدر » دیور . نزوع ، میل دیمكدر . دیكر بر تعریفه كورەده : « نفسك كندیسنی فعله حمل وسوق ایدەجك وجه ایله فعله نزوع ومیلیدر . »

« بعضلرنجەده اراده مبدأ نزوع اولان وتك آدیدركه ایلك ایكی

اختیار فعلك هانكی آننده در . — یوقاریدن بری ویرمش اولدیغم ایضاحات بزه كوستردی كه : انسانك اختیار حقندەكی اعتقاد فطریسنی انكاره مجال یوقدر . فقط بو ؛ فعلك هانكی آننده در . شیمدی اونی ده تدقیق ایدەلم .

تعریف ایله معرف اولان شی مع الفعل ، بو صوكی تعریف ایله معرف اولان شی قبل الفعل اولمش اولور . بعضلری ده « اراده كراهت ایله اضطراره منافی بر معنادر . » دییەرك سوزی قیصالتمشلردر . فقط اكثر طوائفك ارادەدن قصد ایتدیكی شی مریدك یاپدیغی فعلده مختار اولمسیدر .

« مشیت » اصطلاحاً اراده معناسنەدر . حالبوكه لغةً رالرنده فرق واردر . مشیت ، موجودك اسمی اولان « شیء » دن مأخوذ اولوب ایجاد معناسنەدر . « اراده » ایسه « طلب » دیمكدر . انجق مرادیمیزی ، باخصوص متصف اولان ذات باری اولدیغنه كوره ، وحدی استلزام ایتدكلری ایچون اصطلاحده مترادف عد ایدلمشلردر . معتزلەدن بعضلری داعیەیه اراده دیدكلری كبی ، عرف عامەده شوقه ، تمنیه ، شهوته ، قصده ، عزمه ، محبته ، رضایەده اراده دینلدیكی چوقدر . بونلرك كافەسی ایسه باشقه باشقه معنالردر . تورجەده « ایستەمك » ودیلەمك » لفظری بو معنالرك كافەسی بیننده مشترك اولدیغی كبی فضله اولەرق « طلب » معناسنیده متضمندر . شوق ، تورجەده ویا فارسیده « آرزو » دینیلن شیدركه : سوبلەنن شیئی آكار ایكن قلبده حاصل اولان هیجان ایله تعریف ایدیلیور . بو ، اراده دكلدر . ارادەنك یالكز داعیەسندن بری اولەبیلیر . اشتیاق ده او معنایەدر . شوق صاحبنه – مخوف وزننده – مشوق ، شوق ترویج ایدن شیئه شائق دینور .

شهوت ده اراده دكلدر . شهوت ، ابوالبقانك بیانه كوره بشر ایچون غیر مقدور اولان بر میل جبلیدر . بو ، ارادەیه مغایر اولدیغی كبی ضدی اولان « نفرت » ده غیر مقدور اولان جبلی بر حالتدر و كراهته مغایر بر معنادر .

« رضی » ترك اعتراض معناسنەدر و بو اعتبار ایله ارادەیه مغایر بر معنادر . تمنی ده اراده دكلدر . زیرا اهل تحقیقه كوره اراده یالكز كندیسنه مقارن اولان مقدوره تعلق ایدر . تمنی ایسه بعضاً محال ذاتیه و ماضیەیەده تعلق ایدەبیلیر ...

— علم النفس – نعیم بك —

اختیاری اولان فعللرمزی تحلیل ایدرسه‌ك ، اختیار فعلك هانکی آننده اولدیغنی قولایجه کوره‌بیلیرز . باقیکز ! بوکون رمضانك آلتنجی آقشامی‌در . افطاری یاپدم ، نمازی قیلدم ، بر آز طوردقدن صکره ماصه‌مك باشنه اوطوردم . بو بحثی یازمقله مشغول اولدم . رمضان وعین زمانده هوالرك أیی اولمسی طولاییسیله بردن‌بره أودن چیقمق تصوری ذهنمه کلدی . بو تصورله برابر یورغونلق ، اویقوسز قالمق ؛ طشره‌ده کوزل بر هوا آلمق ، احبا یله کوروشمك کبی مختلف بر طاقم تصورلرده سوروکلنوب کلدیلر . فعل وترکك نتائجنی مصور اولان بو ایکی تصورلر خیر ویاشر اولان عواقبی ذهنمه کتیریرلر . یاخود باعث ویامانع اوله‌رق اجرای تأثیر ایدرلر . بوندن طولایی بونلره دواعی نامی ویریلیرکه ، هرهانکی بر فعلی یاپمغه ویا ترك ایتمکه بزی سوق ایده‌بیله‌جك «اسباب مختلفه» دیمکدر . بو تصورات مختلفه ذهنمه کیرر کیرمز مقایسه‌یه باشلادم . أوده قالوب یازی یازمق ، چارشی‌یه چیقوب هوا آلمق ، آرقداشلرله کوروشمك تصورلریله بونلرك نتایجنی موازنه ایده‌رك هر ایکی فعلده یکدیکرینه مرجح بر جهت بولدم . أوده قالیرسم یازیمی بر آن اول بیتیریرم ؛ طشره‌یه چیقارسم یازی بر آز صکره‌یه قالیر ؛ فقط وجودم دینکله‌نیر وهوا آلیرم ، صکره یازیمی داها نشئه‌لی یازارم . ذهناً بو حکملری ویردکدن صکره هرنه اولورسه اولسون جبر نفس ایدرك أوده قالمغم لازمکلدیکنی تسلیم ایتدم . ایشته بو حکملرله ذهناً موازنهٔ اسباب ختام بولدی . موازنهٔ اسباب ویاخود تردد دینیلن بو فعل ختام بولدقدن صکره طرفیندن برینی ترجیح و بو ترجیحی تصدیق ایدیورم ، که بو کاده قصد وعزم دیورز . آرتق بونك اوزرینه طرف راجحه مغایر اولان

تصورات طوردی . قلمی آلارق یازمایه باشلادم . کورلیورکه ، اختیاری اولان فعلده بش آن واردر : فعل تصوری ، دواعی تصوری ، موازنهٔ اسباب وتردد ، قصد وتصمیمی متضمن اولان حکم ویا ترجیح ، فعلك تحققی . برنجی ، ایکنجی ، اوچونجی وبشنجی آنلرده اختیار اولمدیغی وبونلرك بر طاقم قوانین نفسیه اقتضاسنجه شعورمزده کندیلکندن تحدث ایتدکلری ادعا ایدلسه بیله دردنجی آنده هر حالده اختیارك وجودی محقق‌در [١] .

---

[١] بزم کتب اسلامیه‌ده فعل اختیاری‌نك مرکب اولدیغی بش عنصر شو صورتله ذکر ایدلمکده‌در : هاجس ، خاطر ، حدیث نفس ، همّ ، عزم . هاجس مرتبه‌سی ، بدایتده قلبه وارد اولان مرتبه‌در . ایشی یاپوب یاپمامق قلبه ایلك وقوعنجه بوکا هاجس دیورلر . بر ایش قلبه وارد اولدقدن صکره اونك قلبده جریان ودوران ایتمسی خاطر مرتبه‌سیدر . بوندن صکره فعل وترك خصوصنده نفسنك تردد ایتمسنه «حدیث نفس» اطلاق ایدیورلر . بوندن صکره بر طرفی ترجیح ایتمك جهتی کلیرکه بوکاده «همّ» دیرلر . بوندن صکره‌ده عزم – بوکا عزم مصمم‌ده دیرلر – مرتبه‌سی کلیر . که انسانلر آنجق بو مرتبه‌دن مسئولدرلر . چونکه بوراده قصد وارادهٔنك مدخلی واردر . بونك ایچوندرکه : بعض مفسرین ، «وان تبدوا ما فی انفسکم او تخفوه یحاسبکم به الله فیغفر لمن یشاء ویعذب من یشاء» نظم جلیلنك ترتیبی قرینه‌سیله «ما فی انفسکم» قولنی واردات قلبیه مراتبندن عزم مصمم مرتبه‌سنه تخصیص ایتمشلردر . علمای اسلامیه‌دن بعضلری بو بش درجه‌یی شو بیتلرله ضبط ایتمشلردر :

« مراتب القصد خمس هاجس ذکروا – فخاطر وحدیث النفس فاستمعا »

« یلیه همّ فعزم کلها رفعت – سوی الاخیر ففیه الاخذ قد وقعا »

«ان الله تعالی تجاوز لامتی عما حدثت به انفسها ما لم تتکلم به او تعمل به» = جناب الله امتمی نفسلرنده‌کی جریان ایدن شیلردن – اونلر کلام ویاخود فعل ساحه‌سنه چیقمدقجه – عفو ایلدی ؛ اونلردن طولایی مسئول ایتمز» حدیث شریفنك شرحنده شراح حدیثه کی بیانه کوره هاجس ، خاطر ، حدیث نفس مرتبه‌لری مطلقا مرفوعدر ، حسنه‌ده ثواب ،

الحاصل ، انسانك اختيار وترجيح ايتمك وترجيح ايلديكی جهتی فعله چيقارمق قدرتنی حائز اولديغی جهتله اخلاقاً حردر ؛ وبالاختيار ياپمش اولديغی افعالدن طولايی مسئولدر . معمافيه بو مسئوليتك تحقق ايتمسی ايچون انسانك مطلق صورتده حر اولماسی ، هر ايسته‌ديكنی ياپه‌بيلمسی لازم دكلدر . حريت بشريه ، هر نه‌يی اراده ايدرسه اونی حيز فعله چيقاره‌بيلمك معناسنه دكلدر . چونكه بزم غير قابل انكار اولان عجز و ضعفمزله قوای طبيعيه‌نك عظمت ودهشتی بوكا مانع اولوب طورور ايكن ـ مسئوليت ايچون شرط اولان ـ حريت انسانيه‌يه ، قدرت وتمكنه بو معنايی ويرمك ناصل اولابيلير ؟. بناءً عليه حريت واراده‌يه صاحب اولان بز انسانلرك قسماً ده عاجز بر موقعده اولديغمز محققدر . ديمك كه قسماً مختار و قسماً ده غير مختار بولنيورز . ذاتاً مسئوليت ايچين بو قدری ده كافيدر .

سيئه‌ده عقاب بوقدر . هم دنيان وترجيح بولونمقله برابر وهم كبی مرجوح بر ترجيحدن عبارت اولان مرتبه‌يه خيرده ثواب وارسه‌ده ، شرده عقاب يوقدر . عزم مصمم مرتبه‌سنه كلنجه : بو مرتبه‌يه هر نوع مسئوليت ترتب ايدر . خيرده مثاب ، شرده معاقب اولور .

علمای اسلاميه‌نك بو فكرلری ، بوكونكی علم النفس علماسنك فكرلرينه ، دييه‌بيليرزكه ، تماميله مشابه‌در . آره‌ده اسم فرق واردر . بعضيلری ده بو مراتبی التی‌يه چيقارمشلردر . همة ، لمة ، خاطره ، نيت ، اراده ، عزيمتدر ، اعاظم صوفيه‌دن شيخ الاكبر حضرتلری ده بو مراتبی شو صورتله كوستريور :

« اساس وجود الفعل فی القلب خمسة — فاولها عند المحققين هاجس »
« ومن بعده عين الارادة قائم — وهم وعزم صادمته الابالس »
« ومن بعد هذا نية مستقيمة — تباشر فعل الشخص والقلب سايس »
« وقد قيل ايضاً ثم قصد محقق — فان صح هذا القول فالقصد سادس »
« ومن قال ان القصد معنا نية — فحسب فان القصد للقوم خامس »

نظر اسلامده اختيار (اراده جزئيه) مبدأنك قيمتی [١]. — راسيو ناليستلرجه اخلاق ايچون اك مهم بر مبادی اولان بو اساس ، ذاتاً دين اسلامك قبول ايلديكی اساسات مهمه‌دن بريدر . عقيدهٔ اسلاميه‌يه كوره هر انسان عملنده حردر . وسيلهٔ سعادتی اوله‌بيله‌جك شيلری اراده وقدرتيله كسب ايدر . عقليله نتايج اعمالنی محاكمه واراده‌سيله تقدير

---

[١] اراده واختيار بحثلری بزده امهات مسائل اعتقاديه‌دن اولوب بين الطوائف اوزون اوزادی‌يه مناقشه‌يی موجب اولمشدر . اختيار ، اصل وضعنده « خير » دن مشتق اولوب ايثار مرادفی اولارق بر چوق شيلر ميانندن اك خيرليسنی سچمك ، انتخاب واصطفا ايتمكدر . ابو البقاء كلياتنده : « اختيار ، اك ايی اولان شيئی طلب ايتمك و ايشله‌مكدر . انسانك نفس الامرده اك خيرلی اولديغی حالده خيرلی اعتقاد ايتديكی شيئی طلب ايتمه‌سنده بعضاً اختيار دينيلير » ديور . معنای اصطلاحيسی‌ده بو معنالردن اخذ اولونه‌رق « بر شيئی ديكرينه ترجيح وتخصيص ايتمك واوكا تقدم ايلمكدر » . اختيارك بوندن دها مشهور ايكی تعريفی دها واردر :

١ — اختيار ، فاعلك ايسترسه ياپار ، ايسته‌مزسه ياپماز اولماسيدر .

٢ — اختيار ، صحت فعل وتركدركه ، ترجيح بلا مرجح صلاحيت ديمكدر .

بو معنالرك هر ايكيسنجه‌ده اختيار اراده‌دن اخصدر . زيرا اراده بر نوع ميلدن عبارت ايكن اختيار ، تفضيل ايله برابر ميل معناسنی تضمن ايدر . معمافيه تجوز طريقيله اراده‌يه‌ده ، قدرته‌ده اختيار دينلديكی‌ده واردر . اختيارك مقابلی « ايجاب » دركه ، بزده‌كی متكلمين ايله فلاسفه بيننده‌كی معناسی ممكنی امكاندن وجوبه صرف ايتمكدر . يعنی ممكن اولان شيئك ممكنلكنی كيده‌روب واجب قيلمقدر . عرف متكلمينده « فاعل مختار » كندنسندن قصد واراده‌يه مقرون اوله‌رق فعل صدوری صحيح اولان كيمسه‌يه دينير . « فعل مختار » ويا ساده‌جه « مختار » ، انسانك لا علی سبيل الاكراه يعنی خارجدن قهر واكراه وانع اولمقسزين ياپديغی هر هانكی فعله اطلاق اولنور . بوكا بز « فعل اختياری » ده دييه‌بيليرز .

ویاپوب یاپمامق جهتلرندن برینی ترجیح ایدر . ایشته شو آیت کریمه‌لر، انسانك عملنده حر اولدیغنی ، یاپوب یاپمامقده مختار بولندیغنی پك صریح اوله‌رق تعلیم بویورمقده‌در : « وان لیس للانسان الا ماسعی . وان سعیه سوف یری = انسان ، چالیشدیغی شیدن باشقه‌سنی بوله‌ماز ؛ سعینك ثمره‌سیده یقین بر استقبالده کوروله‌جکدر » . « فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره ؛ ومن یعمل مثقال ذرة شراً یره = هرکیم ذره مقداری خیر ایشلرسه آنی بولور ؛ هرکیمده ذره مقداری شر ایشلرسه آنی بولور » . « من کان یرید حرث الآخرة نزدله فی حرثه ومن کان یرید حرث الدنیا نؤته منها = هرکیم آخرت حرثنی مراد ایدرسه بز اونك حرثنی زیاده قیلارز ؛ هرکیمده دنیا حرثنی ایسترسه اوکا ایسته‌دیکندن ویریرز » . « وقل الحق من ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر = حبیبم ، سن اونلره دیکه : حق ربکزدندر ؛ حقی بیلدیرمك آللهه عائددر . ایسته‌ین ایمان ایدر ، ایسته‌ین ایناماز کافر قالیر » . « من عمل صالحاً فلنفسه ومن اساء فعلیها ثم الی ربکم ترجعون = أیی عملده بولنان ، خیرلی ایشی یاپان کندی نفسنه ، کندی منفعتنه ؛ کوتو عملده بولونان ایسه کندی ضررینه چالشمش اولور . صکره ربکزه رجوع ایدرسکز » . « قل کل یعمل علی شاکلته فربکم اعلم بمن هو اهدی سبیلا = حبیبم ، سن اونلره دیکه : هر بریمز کندی نیتنه و ایسته‌دیکی یوله کوره عمل ایدر ؛ طوتدیغی یول هدایته اقرب اولانی ربکز داها ایی بیلیر . »

داها نه‌قدر آیات کریمه واحادیث شریفه‌واردرکه : اختیار مبدأنی غایت صریح اوله‌رق تقریر ایتمکده‌در . بونك ایچیندرکه : ادیانك هیچ بری بو بحثك غورینه وارامامش ایکن تقدیر و اختیار مسئله‌سنی

علمای اسلامیه کمال جدیتله موضوع بحث ایتمشلردر . اکثر مسالك فلسفیه جبری کندیلرینه مبدأ اتخاذ ایتدکاری حالده ادلهٔ سمعیه وعقلیه‌یی برآرایه کتیرن ، دین ایله فلسفه‌یی باریشدیران علمای متکلمینمز ارادهٔ جزئیه‌یی اثبات ایدرك دعوایی بو کونکی راسیونالیست اخلاقیونك مطلوبی دائره‌سنده حل ایتمشلردر . بناءً علیه اخلاق اسلامیه‌نك (وحی)ه مستند اولماسی ، مسئولیتك مبدأی اولان اختیار بشری‌یی سلب ایتمه‌مشدر .

مسلمانلرك قدره ایمانه ایناملری اختیار مبدأنه مناقضمیدر ؟ —

مسلمانلرك قضا وقدره ایمان ایتملرینی اختیار مبدأنه مناقض کورنلر وارسه‌ده بو تلقی قطعیاً یاکلشدر. فی الحقیقه مسلمانلقده قدره ایمانك نه‌دیمك اولدیغی لایقیله آکلاشیلدقدن صکره بو کبی تلقیلرك نه قدر یاکلش اولدیغی کندی کندینه تبین ایدر . بر مسلمانك قدره ایمان ایتمسی دیمك ، باعتبار الاساس خیر وشرك خالقی الله تعالی حضرتلری اولدیغنه قائل اولماسی دیمکدر . هرشیئك اللهه نسبت اولونمسی ، واضع اولنه نسبت دیمك اولدیغندن غایت دوغرو و صحیحدر. بناءً علیه بر مسلمان ، هم عظمت وقدرت صاحبی بر خالق کائناته واوکا عائد بر (ارادهٔ کلیه) یه قائلدر . هم ده قانون اخلاقینك ، مسئولیتك متوقف علیهی اولمق اوزره انسانده بر (اختیار) ك ، بر (ارادهٔ جزئیه) نك وجودینه وثواب وعقابكده ، یعنی مسئولیتكده ارادهٔ جزئیه و اختیار اوزرینه ترتب ایتدیکنه قائلدر . مسلمانلق بونك هر ایکیسنی‌ده تعلیم ایتمکده‌در. بو اعتبار ایله قدره ایمان ، اختیار مبدأی ایله برلشمش اولیور . بونلرك برلشمسنده استبعاد ایدیله‌جك بر جهت یوقدر . مسلمانلرك کائناتده

قانون مطلق اولان ارادهٔ کلیهٔ آلهیه‌یه قائل بولونملری ، اخلاقك مبدأی اولان اختیار وارادهٔ جزئیه‌یی انساندن سلب‌ایتمز . ذاتاً قدرت بشریه فوقنده برقدرت حاکمه‌یه قارشی انقیاد ضرورتنی حس ایتمه‌ین نه‌برقوم ، نه‌برفرد وارمی‌در ؟ اختلاف یالکز بو قدرت قاهره‌یی تعیین ایله اوکا اسم ویرمکده‌در . بناءً علیه قدره ایمان ، اوقدرت حاکمه‌یه ایمان دیمك اوله‌جغی جهتله ، بویله بر ایمان انساندن اراده و اختیاری سلب ایتمز . مسلمانلقده‌کی قدره‌ایمان اساسنی اختیاریلکه منافی کبی‌ظن‌ایدنلر ، هرحالده مسلمانلغی ایی تدقیق ایتمه‌مش اولانلردر . مسلمانلق برطرفدن قدره ایمانی امر ایدرایکن دیکرطرفدن چالیشمغی امرایدیور . وقوعی ملحوظ اولان تهلکه‌یه قارشی اولجه احتیاطلی تدبیرلرده بولونیکز [١] دیور .

ساری خسته‌لغه مبتلا اولانلردن کندیکزی صاقینکز ، اونلره یاقلاشمایکز ؛ ساری خسته‌لق اولان مملکتلره کیرمه‌یکز [٢] دیور . دیمك‌که مسلمانلقده قدره ایمان ، اویله بعضیلرك ظن ایتدکاری کبی ، اراده و اختیارینی مسلوب عد ایده‌رك کندینی تنبللکه ویرمه‌یی ؛ قدر نه‌ایسه اویله اولور دیوب‌ده تهلکه‌یه قارشی مدافعه‌یی لزومسز کورمه‌یی استلزام ایتمه‌یور . بونك ایچون‌درکه : علمای اسلامیه ، هم شروط

---

[١] یاایها الذین آمنواخذواحذرکم - قرآن کریم -

[٢] اتقوا صاحب‌الجذام . . . . . اذا سمعتم بالطاعون بارض فلاتدخلوها واذا واقع بارض وانتم بها فلاتخرجوا منها (وفی‌روایة) فلاتخرجوا فراراً منها - حدیث شریف - بخاری .

واسباب عادیه‌یی ؛ علت اولایی ، علت فاعلیتی انکار ایتمزلر ، هم‌ده انسانده بر « اختیار » ، بر « ارادهٔ‌جزئیه » اثبات ایدرلر [١] .

أوت ، نظر اسلامده اوامر اخلاقیه‌نك مبدأی ، منشأی « وحی آلهی » ، یعنی « دین » اولسه‌دن طولایی اسلام ارادهٔ بشریه‌یی سلب ایتمش دکل‌در . بالعکس انسانده یوکسك برارادہ وقدرت کورن آنجق اسلام‌در . چونکه اسلام ، انسانده ایکی نوع اراده ، ایکی نوع قدرت‌قبول‌ایدیور : ارادهٔ کلیه ، ارادهٔ‌جزئیه ، قدرت کلیه ، قدرت‌جزئیه . « علی‌الاطلاق فعللری ترجیح » دیمك معناسنه برارادهٔ کلیه‌واردر . بوتون ممکن‌اولان‌فعللری ترجیح‌ایتمك بوارادهٔ کلیه‌نك‌شانندن‌در . ارادهٔ‌جزئیه ، ارادهٔ کلیه‌نك معین ومخصوص برجانبه ، بر فعله توجیهندن وصرف واستعمالندن عبارتدر . توجیه ایله صرف و استعماله « عزم مصمم » دیرلر . بوبویله اولدیغی کبی ، انسانده برده « ممکن اولان فعللرك حصول ووجودنده تأثیر شانندن اولان قدرت » معناسنه قدرت کلیه واردر .

اسلامده توکل . — حاضر مناسبت کلمش ایکن بعضلرنجه لایقیله توضح ایده‌مه‌مش اولان « توکل » مسئله‌سنی‌ده موضوع‌بحث ایتمك هرحالده فائده‌لی اوله‌جقدر . مسلمانلرك « توکل » ایله مأمور اولملرندن سعی وعملی ترك ایدرك عاطل ومسکین‌اوتورمق و « آرمود پیش آغزیمه‌دوش » معناسنی آکلامق چوق خطادر . بویله بر آکلایش توکلك نه‌دیمك اولدیغنی بیلمه‌مکدر .

---

[١] بوبابده داها زیاده تفصیلات آلمق ایسته‌ینلر دینی درسلرك اوچونجی کتابی ایله « اسلام دین فطریدر » نامنده‌کی اثر عاجزی‌یه مراجعت ایتسونلر !

فی الحقیقه بز ، اللهه توکل ایله مأمورز . اللهه متوکل اولانلرك عندالهیده سوکیلی اولدقلرینی‌ده کتابمز خبر ویریور .

اسلامده توکلك نه‌دیمك اولدیغی « وشاورهم فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله [١] — دنیایه عائد ایشلرده اصحابکله مشاوره ایت ؛ بر کره‌ده عزم ایتدك ، قراریکی ویردکمی ، آرتیق اللهه متوکل اول » نظم جلیلندن پك آچیق برصورتده آکلاشیلمقده‌در . شمدی بو آیت کریمه‌یی تحلیل ایده‌لم :

اولا توکل ایله دکل ، مشاوره ایله امر اولنیورز . الله ذوالجلال حضرتلری نبی محترمی علیه الصلاة والسلام افندیمزه خطابا بویوررکه : « دنیایه عائد ایشلرده ای دوشون ، طاشین ؛ اصحابکله مشاوره‌ده بولون . بوصورتله بوکره قراریکی ویردك ، عزمی آله الدکمی ، آرتیق همان اللهه توکل ایله او ایشی یاپمه‌یه باق . . .

دیمك‌که توکل ، مشاوره‌دن عزم وقراردن صکره کلیور . عزم نه دیمك اولدیغی یوقاریده کچمشدی ، دکلمی ؟ . مادام‌که توکل ، عزمدن صکره اوله‌جقدر . شوحالده بز مسلمانلر اویله قورو بر توکل ایله مأمور دکلز . اولا ایشیمزی دوشونوب طاشینه‌جغز ؛ منفعت ومضرت جهتلرینی ایجه تدقیق ومحاکمه ایده‌جکز . بالجمله اسبابه توسل ایدوب‌ده یاپمایه‌قرار ویردکدن صکره متوکلا علی الله عزممزده ثبات ایدوب یورویه‌جکز . ایشته حقیقت توکل بودر. کوجنك یتدیکی قدر بوتون اسبابی حاضرلایوب قرار قطعی ویردکدن صکره کندینه مغرور اولمایوب اللهه توکل ایتمك، اللهه التجا ایتمك، اوندن ایلریسنی اللهه براقمقدر . أکینی اکر ، بچر، دمت

[١] سورهٔ آل عمران .

یاپارسك. بوتون اسبابی حاضرلارسك ، باشقه یاپه‌جق برشیئك قالماز . اوندن صکره‌ده توکل ایدرسك ، اکوب بچمه‌دن توکل اولماز . امر اولوندیغمز توکل ، ایشته بویله برتوکلدر . [١]

اسلام ایچین عزم ناصل بر رکن اساسی ایسه ، توکل‌ده اویله‌در. نه یالکز باشنه عزم ، نه‌ده عزم اولمقسزین توکل هیچ برزمان کافی دکلدر .

اسلام بویله بر توکلی امر ایتمکله هم بوتون اسبابه توسل ایتدکدن صوکره بزم ایچون باشقه یاپیله‌جق مادی برشی اولمادیغی وبناءً علیه تردد ووهمی بر طرفه آته‌رق همان یورومك لازمکلدیکنی تعلیم ایدییور ؛ هم‌ده کندیمزه مغرور اولمامق وکندی قدرت وقوتمزك فوقنده برقوت بولوندیغنی وبزم علممزدن خارج اولان برچوق شیلری اونك علمی محیط وهرذره‌یه قدرتی نافذ اولدیغنی وبو صورتله اوکا التجا وکندیسندن استعانه لازم اولدیغنی‌ده بیلدیریور . شبهه یوقکه قدرت کلیه واراده مطلقه صاحبی بر خالق ذوالجلاله اعتقاد ایتمش اولان برمؤمن ایچون اوخالقك قدرت وقوتنه اعتماد واوندن استعانه ایتمك قدر طبیعی برشی اولاماز .

[١] احرثوا فان الحرث مبارك واكثروا فیه الجماجم = اکیکز ، بچیکز ؛ زیرا اکوب بچمك پك ایی برایشدر . وحوش وطیورك تسلطندن منعی ایچون بوستان وورقولقلرینی چوقجه یاپیکز .» حدیث شریفی بوبابده نه‌بویوك بررهبردر . دقت ایدیلیورمی ؟. شارع اعظم افندمز بزی زراعته تشویق ایتدکدن صوکره اللهه متوکلاً نازلایه تخمی صاچیورك ، دیمه‌یور . اونك محافظه‌سی ایچون ایجاب ایدن چاره‌یه توسل ایتمه‌مزی‌ده توصیه‌دن کری طورمایور . چونکه اسبابه توسل بونکله تمام اوله‌جق .

بونظم جليل ، شروطنى مستكمل اولان قرار وعزمدن دونمه‌مك لزومنى وبويله عزيمتى نقض ايتمه‌نك ضعف نفس وتزلزل اخلاق اولديغنده وبونى اعتياد ايدنلرك نه‌سوزلرينه ، نه ايشلرينه اعتماد جائز اولامايه‌جغنده صريحدر .

اسلامده توكل بومعنايه اولنجه : توكل ادعاسيله اسبابى ترك ايتمك شريعتى بيلمه‌مكدن ، ياخود فساد عقليدن نشأت ايدن برشى اولمازمى ؟. توكل قلب ايله ؛ اسبابه توسل ايسه اعضا وجوارح ايله‌در. بريسى مادى ديكرى معنوى‌در . فطرت ، انسانى بوكا سوق ايتديكى كبى شريعتده بوصورتله امر ايديور : « فامشوا فى مناكبها وكلوا من رزقه » ، « يا ايها الذين آمنوا خذوا حذركم » ، « واعدوا لهم ما استطعتم من قوة ومن رباط الخيل » ، « وتزودوا فان خير الزاد التقوى » ، « فاسر باهلك بقطع من الليل » ، فاسر بعبادى ليلاً » ، « قال يا بنى لاتقصص رؤياك على اخوتك فيكيدولك كيداً » ، « يا بنى لاتدخلوا من باب واحد وادخلوا من ابواب متفرقة ، و ما اغنى عنكم من الله من شئ ، ان الحكم الا لله ، عليه توكلت وعليه فليتوكل المتوكلون. — قرآن حكيم »

كوروليوركه : شريعت اسلاميه ، برطرفدن توكلك وجوبى ايله تنبيه ايدييور ؛ ديكر طرفدنده تهلكه‌يه قارشى اسبابه توسل ايله امر ايديور . وهرايكيسنى جمع ايتمكله بينلرنده منافات اولمديغنى كوستريور. بوبابده‌كى آيات كريمه‌دن آكلاديغمز بودر .

شمدى برده احاديث شريفه‌يه عطف نظر ايده‌لم ، توكل خصوصنده صحيح اوله‌رق وارد اولان حديثلردن الڭ مهملرينى د بوراده ذكر ايديورم.

« يدخل الجنة من امتى سبعون الفاً بغير حساب ، هم الذين لايسترقون ولايتطيرون ولايكتوون وعلى ربهم يتوكلون [١] . »

بو حديثده توكل ، اعمال وهميه‌يى تركه مقارن اوله‌رق ذكر ايديليور . يعنى اللهك الڭ سوكيلى قوللرى بويله اصلى واساسى اولمايان شيلره اعتماد ايتميوبده الله‌ه متوكل اولانلر اولديغى بيلديريليور ، كه بيوك و مهم برحقيقتى تعليمدر . چونكه بوقبيل شيلره اينانمق انسانى قورقاق ياپار ، عزمسز ومترددبروضعيته القا ايدر . ايشته حديث شريف بوكبى شيلره اهميت ويرميوبده الله‌ه متوكل اولمه‌مزى تعليم بويوريور .

حديث شريفك برى‌ده شودر : « لو انكم تتوكلون على الله حق توكله لرزقكم كما يرزقون الطير : تغدو خماصا وتروح بطاناً = اكر سز جناب الله‌ه حقيله توكل ايتسه‌يديكز قوشلرك رزقنى ويرديكى كبى سزى‌ده مرزوق قيلاردى: قوشلر صباح آچ اوله‌رق يووالرندن چيقارلر ، اقشام قارينلرى طوق اوله‌رق عودت ايدرلر [٢] . »

احتمالكه بوحديث شريفدن : « الله‌ه حقيله متوكل اولسه‌ق چاليشمادن‌ده رزقمزى ويره‌جك » معناسنى آكلايانلرده واردر . فقط حقيقت حال ، هيچده بويله دكلدر . فى الحقيقه بوحديث شريفده ، توكلك آنجق سعى وعمل ايله ، اسباب ظاهره‌يه توسل ايله برابر اوله‌بيله‌جكنه دلالتده صريح وقطعيدر . چونكه : « الله‌ه متوكل اولسه‌يديكز ، جناب الله قوشلركبى سزك رزقكزى‌ده ويررردى » بيوردقدن صكره

---

[١] رواه الشيخان .

[٢] رواه احمد والترمذى والنسائى وابن ماجه والحاكم .

الله قوشلره رزقنی نه صورتله ویردیکنی‌ده ایضاح ایدیور : یواسندن صباح چیقار ! . . . . دینلیور. یوقسه، متوکلا علی الله یواسنده رزقنی بکلرده رزقی آیاغنه کلیر دنیلمیور . حال بوکه خرستیانلق تماميله بونك عکسنه‌در . انجیلك توصیه‌سنه کوره اللهه خالص بر قول اوله‌بیلمك ایچون دنیایه دکل ، آخرته چالیشمق لازمدر . ایی برقول ایچون هرشی دعا ایله اولور . غدا والبسه خصوصنده هیچ دوشونمه‌ملیدر . [٢] .

متوکلا علی الله دوه‌سنی براقیویرن بر اعرابی‌یه قارشی رسول اکرم افندمزك « اعقل وتوکل ـ دوه‌کی باغلاده اوندن صکره اللهه توکل ایت » بویورمه‌سی‌ده دلالت ایدرکه : توکل ، هرتور اسبابه توسلدن صکره‌دردر .

---

[٢] توکلدن طولایی اسلامی تخطئه وتوکلی بر نقیصه عد ایدن غربلیلر بر اسلامك توکلنه باقیینلر ، برده انجیلك کندیلرینه توصیه ایتدیکی توکله عطف نظر ایتسونلر ! باقیکز انجیلده نه دنیلیور : « هم الله وهم ده ماله قوللق ایده‌مزسکز. بناءً علیه سزه دیرمکه : حیاتکز ایچون نه یه‌جککزی ونه ایچه‌جککزی وهم دخی بدنکز ایچون نه کییه‌جککزی اندیشه ایتمیکز . حیات طعامدن وبدن البسه‌دن اولی دکلیدر . هوا قوشلرینه باقکز زیرا نه اکرلر ، نه بیچرلر ونه درانبار ایدرلر وسماوی پدرکز انلری بسلر . (دقت ایدیلسین) سز انلردن افضل دکلمیسکز. وسزدن کیم اندیشه ایتمکله بوینه برآرشون ضم ایتمکه قادردر . البسه ایچون دخی نیچون اندیشه ایدرسکز . صحرانك زنبقلرینه دقت ایدکز نصل بیورلر . نه چالشورلر نه ایپلك بوکرلر . . . . — متی انجیلی ـ باب : ٦

« زیرا حقیقة سزه دیرمکه هر کیم بوطاغه خطابا قالق کندیکی دکزه آت دیوده قلبنده شبهه ایتمیه‌رك الحاق دیدیکی شیلرك واقع اوله‌جغنه ایمان ایدرسه دیدیکی هرنه ایسه اکا واقع اوله‌جقدر . انك ایچون سزه دیرمکه دعا ایله دیله‌دیککز هرشیئی آله‌جغکزه اعتقاد ایدیکز وسزه اوله‌جقدر . ـ

مرقوس انجیلی ، باب : ١١

الحاصل مسلمانلغك امر ایتدیکی توکل : هرتورلو اسبابه توسل ایدرك اجراسنه قرار ویریلن مشروع بر غایه‌یه ؛ مشروع بر مقصده دوغرو یورورکن هیچ فتور کتیرمه‌مك ؛ توفیق الهینك تجلیسندن امین اوله‌رق متصل ایلریله‌مك ـ عجبا شویله‌می اولور ، یوقسه بویله‌می اولورکی ـ تردد واوهامی ترك ایله‌مکدر . توکلی ترك اسباب ظن ایتمك نه‌قدر خطا ایسه، اسلامك امر ایلدیکی توکلی بر نقیصه ، دها طوغروسی بر رذیله عد ایدرك بوکونکی مسلمانلری اونکله اتهام ایتمك‌ده اوقدر سرسملك‌در . چونکه توکل ایله عطالت ، ایکی منتهادر :

قضاوقدر عقیده‌سی اسلامك کوستردیکی وجهله جبریلك شناعتندن، توکل‌ده عطالتدن تجرد ایدرسه عزم ، جرأت ، استحقار حیات ، شجاعت کبی سجایای فاضله‌نك کافه‌سی بو عقیده‌نك اطرافنده پروانه کبی دونمه‌یه باشلار . « الذین قال لهم الناس ان الناس قدجمعوا لکم فاخشوهم فزادهم ایمانا وقالوا حسبنا الله ونعم الوکیل . فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم یمسسهم سوء واتبعوا رضوان الله والله ذوفضل عظیم[١] » آیت کریمه‌سی‌ده توکل ناصل اولمق ایجاب ایده‌جکنی کوستریور .

---

[١] سورهٔ آل عمرانه منسوب اولان بو نظم جلیل ، رسول اکرم افندمزله اصحابنك بدر صغری‌ده ابی سفیان ایله حرب ایتمك اوزره حاضرلاندقلری بر صیراده بوندن وازکچیرمك ایچون مؤمنلرك قلبنه قورقو القا ایدلدیکنی وبو تقیینات مؤمنلری تردده دوشورمك شویله دورسون بالعکس عزم وایمانلرینی تقویه ایلدیکنی بیلدیریور . حتی حضرت پیغمبر افندمز اوزمان شویله بیورمشلردی : « الله‌یمین ایدرمکه : یالکز باشمه قاله‌جق اولسه‌م بیله بوسفردن دونمم » . دیمك‌که ! حقیقی توکل ، انسانی عطالته سوق ایتمز ؛ بلکه عزم وایمانی تشدید وتقویه ایدر . وبویله توکلدن مادی ومعنوی پك چوق فوائد الده ایدیلیر . . .

دردنجی درسك خلاصه‌سی

١ — دین اسلام ، اك متین بر فلسفه‌نك اورته‌یه قویه‌بیله‌جکی مبادئ اخلاقیه‌دن هیچ برینی اهمال ایتمه‌مش اولدیغی جهتله وظائف اخلاقیه‌نك بین‌الاسلام دینه مستند اولمسی ماهیت عقلیه‌سنی زده‌له‌مه‌مشدر

٢ — فلسفه‌نك اخلاق ایچین کشف و تعیین ایلدیکی مبادینك اك مهمی اختیاردر . اختیار وارادهٔ جزئیه مبدأی قبول ایدلدکجه محسنات ومعیبات ، عدل وظلم ، فضیلت ورذیلت سوزلری معنا‌سزدر .

٣ — اخلاقك مبادیسندن اولان حریت‌دن مقصد ، فعل وياترك اوزرینه اقتدار دکل ، بلکه اراده وعدم اراده اوزرینه اقتداردر . بو معناجه حریت هر انسانده حتی الی وآیاغی باغلی اولان انسانده‌ده واردر . انسانیتمزی تقویه ایدن آنجق بو حریت‌در . حریت مدنیه وسیاسیه‌مزك اساسی ده بودر . مسئولیت اخلاقیه‌نك وجودی بویله بر حریتك وجودینه وابسته‌در .

٤ — اسباب و غایات دوشونولمکسزین صدور ایدن افعال انسانیه عادات ویاخود سوق طبیعی‌دن نشأت ایده‌جکی جهتله بونلره طبیعی ویا غریزی دیرز . اسباب ونتایج محاکمه و مقایسه ایدیله‌رك بالترجیح صدور ایدن فعللرده افعال اختیاریه‌دندر . بونلره فعل اختیاری دیرز .

٥ — اراده ایله حریتی شو یولده تفریق ایده‌بیلیرز : حریت ، فعل وترك دن برینی اختیار و ترجیحه اقتداردر . اراده ایسه طرف مرجحی فعله چیقارمقدر .

٦ — اختیاری اولان فعلمز بش عنصردن مرکب‌در . ١) فعل تصوری ، ٢) دواعی تصوری . ٣) موازنهٔ اسباب و تردد . ٤) قصد ویا عزم مصمم . (یاخود بونلری متضمن اولان حکم) ٥) فعلك تحققی .

٧ — برنجی ، ایکنجی ، اوچونجی وبشنجی آنلرده اختیار وحریت اولمدیغی وبونلر قوانین نفسیه اقتضاسنجه شعورمزده کندیلکندن حصوله کلدکاری ادعا ایدیله‌بیلیرسه‌ده دردنجی آنده اختیار واردر . بناءً علیه حریت واختیار

هیچ اولمازسه فعل اختیاریك دردنجی آننده موجوددر ، ومسئولیتك تحقق ایده‌بیلمسی ایچون بوقدری‌ده کافیدر .

٨ — نظر اسلامده حریت بشریه‌نك قیمتی پك یوکسکدر . اسلام اعتقادینه کوره هر انسان عملنده حردر . وسیلهٔ سعادتی ارله‌بیله‌جك شیلری کندی اراده وقدرتیله کسب ایدر . انسانك مختار اولوب‌ده فاعلیتنده مضطر اولمدیغنی بیلدیرر لایعد آیات کریمه واحادیث شریفه واردر . « وان لیس ... فمن یعمل ... من کان ... وقل الحق ... من عمل ... قل کل ... » آیت کریمه‌لری بوبابده غایت صریحدر .

٩ — مسلمانلرك قضا وقدره ایمان ایتملرینی اختیارلله منافض کورمك قطعیاً یاکلشدر . چونکه بر مسلمانك قدره ایمان ایتمسی دیمك ، بالاعتبار الاساس هرشیئك خالقی اولان قدرت مطلقه‌یه ایمان دیمکدر . مسلمانلق هم ارادهٔ کلیه صاحبی برخالق کائناته ایمانی ، همده او خالق کائناتك انسانلری اراده واختیار صاحبی اوله‌رق یاراتمش اولدیغی و ثواب وعقابك بو اراده اوزرینه ترتب ایلدیکنی تعلیم ایدیور وبو صورتله قدره ایمان ایله اختیاره ایمان برلشمش اولیور .

١٠ — مسلمانلرك قدره ایمان ایتملری ایله انسانك مسلوب الاختیار عد اولونمسی لازمکلمه‌یدی ، بومحذور هرمسلك فلسفی اربابی ایچونده واردایدی . چونکه قدرت بشریه‌نك فوقنده برقدرت حاکمه‌یه ایمان و اوکا قارشی انقیاد ضرورتنی حس ایتمه‌مش کیمسه یوقدر . اختلاف یالکز بو قدرتی تعیین واوکا اسم ویرمکده‌در . بناءً علیه مسلمانلرك قدره ایمان ایتملری انساندن اراده واختیاری سلب ایتمز .

١١ — مسلمانلق برطرفدن قدره ایمانی امر ایدرکن دیکر طرفدن چالیشمق و تهلکه‌دن قاچینمقله امر ایدیور . شو حالده بعضیلرینك ظن ایتدکاری کبی قدره ایمان ، کندینی تنبللکه ویرمه‌یی ، قدر نه ایسه اویله اولور دیوب‌ده تهلکه‌یه قارشی مدافعه‌یی لزومسز کورمه‌یی استلزام ایتمز . بویله بر تلقی تمامیله یاکلشدر .

١٢ — اسلامده توكل ، بالجمله اسبابه توسل ايتدكدن صوكره اولور . هر تورلو اسبابه توسل ايتدكدن صوكره كريسنى جناب الله‌ه براقمق ، ياپه‌جغى بر ايشى اييجه دوشونوب طاشينه‌رق قرار ويردكدن صوكره متوكلاً على الله عزمنده ثبات ايتمكدر . مسلمانلق ، بزه بويله بر توكلى امر ايتمكله ، هم ويريلن قرارلردن صوكره ترددى ترك ايده‌رك يورومك لازمكلديكنى تعليم ايديور ، هم‌ده كندى قوتمزه مغرور اولماق لازمكلديكنى بيلديرمش اوليور . توكل ادعاسيله اسبابى ترك ايتمك شريعتى بيلمه‌مكدن ، ياخود عقله عارض اولان بر فسادن باشقه بر شى دكلدر .

برچوق آيات كريمه واحاديث شريفه حقيقت توكلك نه‌ديك اولديغنى واضحاً بيلديرمش وتوكل ايله سعى وعملى برلشديرمشدر .

بشنجى درس

مسؤليت اخلاقيه ونظر اسلامده بونك اهميتى

تمهيد — مسؤليت اخلاقيه‌نك تعريفى - مسؤليت اخلاقيه‌نك تعيينى - مسؤليتك شرائطى - مسؤليتك درجات مختلفه‌سى - مسؤليت تامه - مسؤليت مشتركه - مسؤليت مبدأنك اسلامده موقعى - دين اسلامك تأسيس ايلديكى مسؤليتك اهميت وشمولى - اساسات اسلاميه‌يه نظراً بنياده لايسئل دكلدر - مسلمانلقده خليفه وسلطانك مسؤليتى وبونك درجه‌سى -

تمهيد . — صاحب عقل واراده اولان انسانك ، ياپديغى افعالندن كيزلديكى نيات ومقاصددن طولايى ، مسؤل اولماسى غايت طبيعيدر . اراده‌سنه مالك اولان هرهانكى بر شخصك نتيجهٔ اعمالندن طولايى مسؤل اوله‌جغنه ينه عقلمز حكم ايتمكده‌در . معمافيه بو مسؤليتك حدودى نه‌در ؟ نره‌دن باشليور ، ونره‌ده نهايت بولويور ؟ انسانك هرفعلى على الاطلاق اخلاقى بر مسؤليتى داعى ميدر ؟ . اسلاميتك قبول ايلديكى مسؤليت وبو مسؤليتك كيفيتى نه‌در ؟ . ايشته بونلر عريض وعميق تدقيق ايديله‌رك اسلامك مسؤليت مبدأنده‌ده غايت متين اساسلره استناد ايلديكى كوستريلمك ايجاب ايدركه ، بو درسده اونى ايضاح ايتمه‌يه چاليشه‌جغز .

مسؤليت اخلاقيه . — مسؤليت اخلاقيه ، ذوى العقولك قصده مقرون اولان فعلندن نشأت ايدن مسؤليتدر . انسان قوهٔ عقليه ، اراده و اختيار صاحبى ، خير وشرى تمييز ايتمك حسنه مالك بر مخلوق اولوبده افعالندن مسؤل اوله‌جغنه ينه عقلمز حكم ايتمكده‌در . اوت ،

انسان لزوم تكمل وغايهٔ خلقتنى بيلمك فطرتندهيارادلمشدر . مادام كه انسان مخلوقاتك اشرفيدر، مخلوقات سائرهيى وقواى طبيعيهيى كنديسنه تسخير ايدهجك برقوتى حائزدر . شوحالده غايهٔ خلقتنى آكلامايه چاليشمسى، كنديسى ايچون مقدر اولان غايهٔ كمالى آرايوب بولمسى بروظيفهدر . بو وظيفهدن اوزاقلاشديغى وقت عذر اولمق اوزره جهلنى اورتهيه آتمسى شايان قبول كورلهمز . انسان هم وظائفنى، هم حقوقنى بيلمكله مكلفدر . كندى وظيفهلرينى، كنديسى ايچون مقدر اولان غايهٔ كمالى وبو غايهيه ايصال ايدهجك اولان طريقى بيلمهمسى فاحش خطادر ؛ بيلديكى حالده اوطريقدن عدول ايتمسى ايسه عظيم بر كناهدر . بناءً عليه هرايكى صورتدهده انسان مسئوليتدن قورتولاماز . ديمك ده، غايهٔ خلقتندن خبردار اولميان، بو غايهدن اوزاقلاشمش بولنان انسانلر — سببى نه اولورسه اولسون — مسئوليت اخلاقيهيه دوچار اولورلر .

شمدى بو مسئوليتك سببى نه صورتله تحقق ونه شكلده تعين ايدهجكنى آراشديرالم .

مسئوليت اخلاقيهنك تعيينى . — سويلديكم وجهله ذوى العقولك قصده مقرون اولارق ايشلديكى شيلر هرحالده داعئ مسئوليتدر . شوقدركه : هرفعل، اخلاقى بر مسئوليتى ايجاب ايتمز ؛ ومسئوليت ده مختلف شكللرده تجلى ايدر . ايضاح ايدهلم :

باقيكز ! بزدن صدور ايدن افعالى ايكى صورتله فرض ايدهبيليرز : يا قصد وعمد نتيجهسى اولهرق بالتأنى صدور ايدر ؛ يعنى برمقصد وغايه دوشونولهرك ايشه اوصورتله مباشرت اولنور . ياخود بلا قصد آنى برصورتده، بزدن بره صدور ايدر . ذوى العقولدن صدور ايدن افعال

اكثريتله برنجى قسمدندر . ذوى العقولك اختيارى اولان فعلى، هرحالده برقصد وبرنيتدن نشأت ايدر ؛ عقل صاحبى بر انسان مقصدسز، نيتسز برايش ياپماز . بنابرين مسئوليت ايكى قسمه انقسام ايديور : برى قصد ونيت ايچون، ديكرى ده قصد ونيتك نتيجهسى اولان فعل ايچون . بوكا بناءً دركه عينى فعل، كنديسنى سبق ايدن قصد وعمده تبعاً كيفيات مختلفه ايله متصف اولور ؛ باشقه باشقه رنك وصفت كسب ايدر . مثلا : براورمانده كيزلنوبده يولجيلردن برينى اولديرهرك مالنى آلان قطاع طريق ايله، عينى اورمانده توفنكندن چيقان قورشون، قضا نتيجهسى اولهرق بر شخصك قتلنه سببيت ويرن بر آوجى آراسنده بويوك برفرق واردر . اوت، اورمانده يكديكرينه مشابه ايكى فعل وار ؛ اورتهده ايكى شخص أولديرلمش ياتيور ؛ عينى زمانده ايكىده قاتل وار ! لكن قاتللرك مقصدى باشقهدر . بريسى بيلهرك دن قورشونى مقتوله توجيه ايديور . مقصدى حياتنى اعدام ومالنى آلمق ؛ ياخود يالكز حياتنى اورتهدن قالديرمقله تشفئ صدر ايلهمك . ديكرى ايسه قورشونى آو نيتيله آتيور ؛ مقصدى آودر . فقط هر ناصل ايسه قضاءً بر آدمه، مثلا اورمانك بكجيسنه، اصابت ايديور . شمدى بو ايكى فعلك فاعلنه ترتب ايدهجك مسئوليت بيننده، شبههيوق كه، پك بويوك فرق واردر . اولكى فعلك فاعلى كنديسندن صدور ايدن فعلدن طولايى هم قاتل، همده جانيدر ؛ هم مسئوليت اخلاقيهيه، همده مسئوليت قانونيهيه دوچار اولور . چونكه فعلى قصد ونيته مقرون اولهرق صدور ايتمشدر . ايكنجى فعلك فاعلى ده قاتلدر . فقط جانى دكلدر . فعلى قصده مقرون اولمديغى ايچون اخلاقاً مسئول دكلدر . ايشته انساندن صدور ايدن

کافهٔ افعال بویله‌در . دیمك‌که انسان هرفعلندن دولایی مسئول دكلدر. بلکه افعال اختیاریه‌سی ایچنده عزم و قصده مقرون اولان فعللرندن مسئولدر . اخلاق نقطهٔ نظرندن افعالده معتبر اولان نیات ومقاصددر . مادامکه مسئولیتك وجودی ، آنجق اختیارك وجودینه وابسته‌در ؛ شوحالده ثواب وعقاب ، مسئولیت ایشله‌دیکمز شی اوزرینه دكل ، بلکه ایشله‌مه‌یی مراد ایتدیکمز وبالاراده ایشله‌دیکمز شی اوزرینه ترتب ایتمك اقتضا ایدر . « انما الاعمال بالنیات وانما لکل امریٔ مانوی » ، « بر ایشدن مقصد نه ایسه حکم آکا کوره‌در . »

مسئولیتك شرائطی . — أوت ، انسان قصد ونیته مقرون اولان افعالندن طولایی مسئولدر . فقط بو مسئولیت ، مطلق دكلدر . انساندن صدور ایدن هرهانکی برفعل مسئولیتی داعی اولمق ایچون ایکی شرطك تحقق ایتمش اولمسی لازمدر : عقل ، حریت .

انساندن صدور ایدن برفعلك فاعلی شو ایکی شرطی مستکمل اولماز ایسه اوفعلك صاحبنه قارشی تام مسئولیت واقع اولماز . ذاتاً اول‌جه‌ده سویله‌مشدم‌که : عقلیونك مسئولیته قائل اولملری‌ده انسانی حر و عاقل اوله‌رق قبول ایتدکلرندندر . شو حالده اویقوده اولان بر آدمك ، یاخود صرعه علتنه ویا حمایه طوتیلان بر کیمسه‌نك و « سائر فی المنام » ك افعالی کبی من غیر شعور صادر اولان افعال اوزرینه مسئولیت ترتب ایتمز . چونکه مسئولیت ترتب ایده‌بیلمك ایچین انسانك عاقل ویاپدیغی مدرك اولمسی لازمدر . مدركدن مقصد ، طبیعی‌درکه ، انسانك بر درجه‌یه‌قدر عملنی بیلمسی دیمك دكلدر . بلکه یاپاجغی فعلی تقدیر ایتمسی ، اونی حادهٔ تدقیقدن کچیره‌رك حسن وقبیح ، نافع ومضر ، حق وباطل ،

فضیلت ورذیلت اولدیغی ... الحاصل ، افعالك مقدمات و نتایجنی عمیق برصورتده دوشونه‌بیلمكدر . بو ایسه کافی درجه‌ده عقل وتربیهٔ عملیه‌یی مستلزمدر . بوبابده جهل ، عذردن معدود دكلدر . عقلی باشنده ، طبعاً مدنی اولان بر کیمسه ایچین « بیلمیوردم » سوزی بر معذرت تشکیل ایده‌مز . اکر قانونی بیلمه‌مك عذر اولسه‌یدی شرایع وقوانین باطل اولور ، هیئت اجتماعیه‌ده فساد یوز کوستردی .

مسئولیتك درجات مختلفه‌سی و مسئولیت تامه . — مسئولیت ایچین عقل وحریت شرط اولنجه انسانك مسئولیتی‌ده عقل و حریتی نسبتنده اولمق اقتضا ایدر . بناءً علیه هانکی بر سائق جبری ایله ایش یاپمق مجبوریتنده اولان ، یعنی اراده وعقلی قسماً غائب ایتمش بولنان برکیمسه‌نك مسئولیتی آنجق او فعله درجهٔ اشتراکی قدردر . جنت مختاریت افعالی رفع ایده‌جکی جهتله ، مجنوندن مسئولیت مرفوعدر .

مسئولیت ایچین عقل وحریتك شرط اولمسندن شونی‌ده آکلایورزکه : مسئولیت اخلاقیه‌نك اشخاصه ، حتی ـ ازمنه و امکنه‌یه نظراً ـ شخص واحده نسبتله بیله درجات مختلفه‌سی واردر . مسئولیت هر شخصه کوره بر اوله‌میه‌جغی کبی ، شخص واحدك ازمنه و امکنه‌یه اولان نسبت مختلفه‌سی اعتباریله‌ده دکیشه‌بیله‌جکدر . چونکه اراده حر وتمامیله کندیسنه مالك اوله‌بیلمك ایچین قوهٔ عقلیه‌سنك تمامیله یرنده اولمسی اقتضا ایدر . حالبوکه قوهٔ عاقله بر چوق اسباب وعواملك تأثیریله برحالده قالماز . ایشته بونك ایچین‌درکه : مسئولیت اخلاقیه ، هر شخصده عینی درجه‌ده اولماز . بنابرین ، مسئولیت تامه : شرائط مسئولیتك دپسنی مستکمل اولانلرك افعالنه قارشی ترتب ایدن مسئولیتدر .

مسئولیت مشترکه. — بعضاً اولورکه : فاعل ، یاپمش اولدیغی ایشی دوغریدن دوغری‌یه کندیسی دکل ، بلکه باشقه‌لرینك تشویقی ویاخود اوزرنده حق آمریتی بولنان بر کیمسه‌نك اجباری کبی ، مؤثرات خارجیه‌نك تأثیریله یاپمشدر . بوکبی حاللرده مسئولیت یالکز فاعله توجه ایتمز ؛ هم فاعل ، همده مجبر ومشوق مسئولیتده مشترك اولور . هرکس فعله اشتراکی نسبتنده مسئول اولور . حتی اك بویوك مسئولیتده عامل مشوق ومجبره توجه ایدر ؛ چونکه مصدر اصلیسی اودیمکدر . . . ملجیء مکرهك تحت تأثیرنده اوله‌رق حصوله کلن فعللرك مسئولیتی ملجی‌یه راجع اولماسی‌ده بوندندر .

مسئولیت مبدأنك اسلامده موقعی. — مسلمانلقده مسئولیت مبدأی غایت قوتلی برصورتده تقریر ایدیلمشدر . دین سلام ؛ انسانی مسلوب الاختیار عد ایتمدیکی ایچون ، بالطبع ، نتایج اعمالندن هر فردك بالذات مسئول اوله‌جغنی‌ده بیلدیرمشدر . دقت اولونمق لازمدرکه : دین اسلامك تأسیس ایلدیکی مسئولیت ، هرعقل سلیمك بلاتردد قبول ایده‌جکی مسئولیت شخصیه‌در . دین اسلامه کوره نتایج اعمالندن مسئول اولمیان هیچ برکیمسه یوقدر . هرکس درجه درجه افعال وحرکاتندن مسئولدر ، حتی پیغمبرلر بیله مسئولدر . اختیار مبدأنی ایضاح ایدر ایکن ذکر ایدیلن آیات کریمه عینی زمانده مسئولیت مبدأنی‌ده تقریر ایدرسه‌ده ، بونی داها صریح برصورتده افاده ایدن بعض آیات کریمه واحادیث شریفه‌نك‌ده بوراده ذکرینی مناسب كوریورم .

« لایسئل عما یفعل وهم یسئلون = جناب حق یاپدیغندن مسئول

دکلدر ؛ حالبوکه انسانلر مسئولدرلر » . « ان الله لایغیر مابقوم حتی یغیروا مابانفسهم = برقوم ، کندی نفسلرینی ، کندی سجیه‌لرینی تغییر ایتمدکجه الله‌ده اونلره ویرمش اولدیغی شیلری ، اونلره احسان ایتدیکی نعمتلری تغییر ایتمز » .

« لاتزول قدما ابن آدم یوم القیامته عند ربه تعالی حتی یسئل عن خمس : عن عمره فیم افناه وعن شبابه فیم ابلاه وعن ماله من این اکتسبه وفیم انفقه وماذا عمل فیما علم = قیامت کوننده آدم اوغلی بش شیدن سؤال اولونمدقجه ربنك حضوروندن آیریلماز : عمرینی نه ایله افنا ایتدیکندن ، نه صورتله کچیردیکندن ؛ کنجلکنی نه ایله بیرانتدیغندن ؛ مالنی نره‌دن قازانوب نره‌یه صرف ایتدیکندن ؛ علمی ایله نه‌درلو عامل اولدیغندن » . « من نوقش الحساب عذب (دیکر روایتده) یهلك = هرکیم یوم قیامتده صیقی بر محاسبه‌یه طوتولورسه عذاب اولنور ؛ یاخود هلاك اولور . »

دین اسلامك تأسیس ایلدیکی مسئولیتك اهمیتی. — دین اسلامك تأسیس ایلدیکی مسئولیت ، هرعقل سلیمك بلا تردد قبول ایده‌جکی مسئولیت شخصیه‌در . بونك ایچوندرکه نظر اسلامده هیچ برکیمسه باشقه‌سنك اعمالندن مسئول دکلدر . بناءً علیه آبا واجدادك معصیتندن اولاد و احفادك مسئول اولماسنی متضمن اولان « معصیت اصلیه » نظریه‌سی مسلمانلقده مردوددر . اوت ، خرستیانلقده مهم بر اساس

[١ من حوسب عذب (قالت الراویة) فقلت اولیس یقول الله عزوجل « فسوف یحاسب حسابا یسیراً » فقال انما ذلك العرض ولکن من نوقش الحساب یهلك . - بخاری - کتاب العلم -

اولان وفقط عقل و منطقله تأليفى ممكن اولميان « معصيت اصليه » نظريه‌سى مسلمانلق طرفندن رد اولونمشدر . شو آيات جليله واحاديث شريفه‌يه دقت ايديكز ! « ولاتزروازرة وزراخرى — كناه ايشله‌مك شاندن اولان هيچ بر كيمسه ديكر بر كيمسه‌نك كناهنى يوكلنمز » . « قل اطيعوا الله واطيعوا الرسول فان تولوا فانما عليه ما حمل و عليكم ماحملتم وان تطيعوه تهتدوا وما على الرسول الاالبلاغ المبين — حبيبم، سن دى‌كه : الله ورسولنه اطاعت ايديكز . اكر بو اطاعتدن اعراض ايدرسه‌كز ، رسولك امر تبليغده كنديسنه تحميل اولنان مسئوليت آنجق كنديسنه ؛ امر اطاعتده‌ده سزه تحميل اولنان مسئوليت آنجق سزه‌راجعدر . مع مافيه اكر اطاعت ايدرسه‌كز نائل هدايت اولورسكز . رسولك وظيفه‌سى يالكز آچيقجه تبليغ ايتمكدر . بوندن باشقه‌سنه قاريشماز » . « يا ايها الناس اتقوا ربكم واخشوا يوماً لايجزى والدعن ولده ولامولود هوجاز عن والده شيئاً = اى ناس! ربكزدن قورقيكز ، اويله بر كوندن‌ده قورقيكز كه هيچ بر بابا اولادندن طولايى هيچ بر مكافات ومجازات كورمز . نه اولادك ابوينه ، نه‌ده ابوينك اولادنه فائده‌سى وضررى دوقونماز » . « تلك امة قدخلت لها ما كسبت ولكم ما كسبتم ولاتسئلون عما كانوا يعملون = ايشته اونلر كلوب كچمش بر امتدر . قازاندقلرى كنديلرينه ، سزكده قازانديغكز كنديكزه‌در . اونلرك ياپمش اولدقلرى شيلردن سز مسئول اولمازسكز . »

« ومن يكسب اثما فانما يكسبه على نفسه وكان الله عليما حكيما = كيم بر كناه قازانيرسه اونى انجق كندى نفسنه قارشى، يعنى كندى ضررينه قازانمش اولور. شبهه يوق كه الله عليمدر، حكيمدر. ـ سورهٔ نساء » .

كوروليوركه : دين اسلام ، مسئوليت مبدأنى اك معقول بر طرزده تقرير بويورمشدر . احفاد ، اجدادك معصيتنه توارث ايتمز . احتمالكه بو نقطه‌يه شو آيت كريمه واحاديث شريفه ايله اعتراض ايدنلر بولنور : « ليحملوا اوزارهم كاملة يوم القيامة ومن اوزار الذين يضلونهم بغير علم الا ساء مايزرون = قيامت كوننده كندى كناهلرينى كاملا يوكلندكدن ماعدا برده آكلامادن ، ديكله‌مه‌دن اضلال ايتدكلرى كيمسه‌لرك كناهلرينى يوكلنه‌نلرك كناهى نه فنا ، نه آغيردر ! »

« من سن سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها ومن سن سنة سيئة فله وزرها ووزر من عمل بها الى يوم القيامة = هر كيم ايى بر عادت احداث ايدرسه هم بونك اجرينه ، هم‌ده امت اونكله عامل اولدقجه آنلرك اجرى مقدارى بر اجره نائل اولور . هر كيم‌ده فنا بر عادت احداث ايدرسه قيامت كوننه قدر هم كندى عملنك كناهنه ، هم‌ده آنكله عامل اولانلرك كناهنه كرفتار اولور » . « اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا من ثلاث صدقة جارية اوعلم ينتفع به او ولد صالح يدعوله = آدم اوغلى أولديكى وقتده عملى منقطع اولور . يالكز اوچ شيدن منقطع اولماز : برى دنياده ايكن ايشله‌ديكى صدقهٔ جاريه (مسجد ، خسته‌خانه ، مكتب ، مدرسه، چشمه ، كوپرو وامثالى خيرات عموميه)؛ ديكرى كنديسندن انتفاع اولنان بر علم ؛ اوچنجيسى‌ده آرقه‌سندن كنديسى ايچون خير دعا ايدن بر ولد صالح [*] » .

---

[*] صحيح مسلم وادب البخاريده ابوهريره‌دن مروى اولان بو حديث شريف ، اسلامك نه اصل بر دين عمومى ، بر دين انسانيت اولديغنى اثبات ايچون كافيدر . صاحب شريعت صلى الله عليه وسلم افندمز بو حديث شريفلريله امتنى

دقت ایدیکزکه : بو آیت کریمه ایله حدیث شریفلر برینك یاپمش اولدیغی شیدن دیکرینك مسؤل اوله‌جغنی دکل ، بلکه ایشلنمش اولان برعملك ، ایشلنمش اولان برخیر وشرك باشقه‌سنه‌ده ساری اوله‌جغنی کوستریر . چونکه بو آیت وحدیثلرده باشقه‌سنك عملیله مثاب ویامعاتب اوله‌جغنی بیلدیریلن کیمسه‌لر اساساً عملدن خالی دکلدرلر ؛ هر برینك کندیلرندن باشلایوب آخره تعدی و سرایت ایدن بر‌ر عمللری واردر . وعمللر اساساً مسئولیت ذاتیه‌لری تحتنده کندیلرندن صادر اولمشدر .

منافع عمومیه‌یه خادم اولان شیلره ترغیب وتشویق بویورمقده‌در. انسانك هرعملی نهایته ایرر ، فقط منافع عمومیه ایچون یاپمش اولدیغی شو وشو ایشلرك ثوابی الی الابد باقیدر ، بویوریور . مملکتمزده کوردیکمز بونجه مؤسسات خیریه ، احتشام وعظمته اجانبك‌ده حیران قالدقلری معابد ، هرقریه وحتی هرمحله‌ده کوزه چارپان مدرسه‌لر ، چشمه‌لر ، کوپرولر ، تزیین بلاد وترفیه احوال عباد ضمننده وجوده کتیریلان انواع خیرات ومبرات ، تهذیب اخلاق وتشفیهٔ امراضه خدمت ایدن بونجه مؤسسات ، بونجه مؤلفات وبونلرك ادامهٔ حیاتنه قارشولق اولمق اوزره انشا ووقف ایدیلن بوقدر املاك وعقار ، هیچ شبهه یوق که ، بوحدیث شریفدن ملهمدر . ابن بطوطه‌نك سیاحتنامه‌سنی دقتله اوقویانلر اسلامك « شفقت علی خلق الله » یولنده نه عظیم خدمتلر ایفا ایتمش اولدیغنی آکلامقده کوجلك چکمزلر . بوحدیث شریفك تأسیس ایله‌مش اولدیغی وقفلر ، بشریته نه بویوك خدمتلر یاپمشدر . سنن ابو داودده انس ابن مالکدن روایت ایدیلن شو حدیث شریف ، بو حدیثك عادتا شرحی کبیدر : « سبع یجری للعبد اجرهن وهوفی قبره بعدموته . من علم علماً اواجرای نهراً او حفر بئراً اوغرس نخلا اوبنی مسجداً اوورث مصحفاً اوترك ولداً یستغفرله بعد موته = کیم که ابنای جنسنه علم نافع اوکره‌تیرسه ؛ جدول [قنال ، صو یولی ، چشمه ،

بناءً علیه اونلرك نفع وضررلری تمادی ایتدکجه آنلره مترتب اولان ثواب وعذابدن ، آنلرك نتیجه‌سی اولان مسئولیتدن اولکی فاعللرینك‌ده حصه‌مند اولمسی پك طبیعی برشیدر. شو حالده مسلمانلغك تقریر ایلدیکی مسئولیت تماميله شخصیدر. خرستیانلقده‌کی غیرمعقول وغیرمنطقی نظریه ایله بعض اشخاصك (لایسئل) اولمسی اساسی مسلمانلقده یوقدر .

اساساً اسلامیته نظراً ابتداده رأساً دکلدر .

اسلامك وضع وتأسیس ایلدیکی مسئولیت اوقدر عمومیدرکه بو

سبیل کبی آثار نافعه] میدانه کتیررسه ؛ یاخود قویو [عادی قیو ، بوستان قیو ، ارتیزیه‌ن قیوسی کبی نافع اولورسه اولسون] حفر ایدرسه ؛ یاخود خورمالر و یا خلقك فائده‌لنه‌جکی دیکر بر آغاج] دیکرسه ؛ یاخود بر مسجد بنا ایدرسه ؛ یاخود اوقومق ایچون ورثه‌سنه مصحف شریف ؛ ویاخود اولدکدن صکره کندیسی ایچون جناب حقدن عفو ومغفرت طلب ایده‌جك براولاد براقیرسه . . بوبله برکیمسه اولوب قبره قوندقدن صکره ینه بونلرك ثوابنه نائل اولور . بونلرك اجر وثوابی قبرده ایکن‌ده کندیسنی بولور . دفتر اعمالی قپانماز .

سنن ابن ماجه‌ده ، جامع الصغیر وسائر حدیث کتابلرنده مذکور اولان شو حدیث شریف‌ده بوجمله‌دندر . « ان مما یلحق المؤمن من عمله و حسناته بعدموته علما نشره وولداً صالحا ترکه ومصحفا ورثه او مسجداً بناه او بیتاً لابن السبیل بناه او نهراً اجراه اوصدقة اخرجها من ماله فی صحه وحیاته تلحقه من بعد موته = اولدکدن صکره مؤمنه عمل وحسناتندن واصل اولان اجر و مثوبات شونلردن در : نشر علم و صنعت نافعه‌سندن ، براقدیغی ولد صالحدن ، میراث براقدیغی مصحف شریفدن [دیکر مؤلفاتده بویله] یاپدیرمش اولدیغی مسجد و جوامعدن ، یولارده یاپدیرمش اولدیغی مسافرخانه‌لردن ، [غربایه مخصوص یورد ، مکتب ، مدرسه ، خسته‌خانه‌ده بویله] . آقیتدیغی صولردن ، حال صحت وحیاتنده مالندن ویرمش اولدیغی صدقه‌دن . بونلرك اجر وثوابی اولدکدن صکره‌ده منقطع اولماز . .

مسئولیتدن انبیا و مرسلین بیله وارسته قاله‌میه‌جقلردر. فی‌الحقیقه دین اسلام، بلا استثنا هر فردی اعمالندن مسئول طوتمقده‌در. بو بابده‌کی اساسات دینیه غایت صریحدر.

« فلنسئلن الذین ارسل الیهم ولنسئلن المرسلین — البته کندیلرینه پیغمبر کوندردیکمز امتلری مسئول ایده‌جکمز کبی، مرسلینی ده مسئول ایده‌جکز. » آیت کریمه‌سندن صراحةً آکلاشیلیورکه: هر امر واشارتی امتنجه مطاع اولان بر پیغمبر ذیشان بیله کرك افعالندن، کرك وظیفهٔ رسالتی تبلیغ ایدیشندن مسئولدر. حال بوکه طفل نوزادی بیله کناهکار عد ایدن خرستیانلق نظرنده « پاپا » لایسئلدر. « پاپا » شریعت وضع ایدر: حرامی حلال، حلالی حرام قیله‌بیلر؛ وضع ایتدیکی شریعته مغایر حرکتی کورولسه ده کندیسینه مطاعدر. چونکه مقدس و لایسئلدر. مسلمانلقده ایسه لایسئل و مقدس؛ یالکز جناب اللهدر.

— مسلمانلقده غیر مسئول ذوات یوقدر، هیچ بر مقام یوقدر — بوراده پك مهم بر نقطه‌یه داها تماس ایتمك ایستیورم. مادامکه: مسلمانلقده مسئولیت بوقدر عمومیدر. انبیای عظام حضراتی بیله مسئولیتدن یقه‌یی قورتاره‌میه‌جقلردر. بناءً علیه: « حکمدار، خلیفه، امام، رئیس جمهور، امیر، شاه، سلطان.. » کبی هر هانکی بر نام ایله الك یوکسك مقامی احراز ایتمش اولان ذواتدن هیچ بریسی ده نظر اسلامده غیر مسئول دکلدر. اسلامده‌کی مسئولیت قاعده‌سنه نظراً اونلرده افعال و تصرفاتندن دولایی مسئول اولمق اقتضا ایدر. هم ده اونلرك مسئولیتی هرکسدن زیاده‌در. مقاملرك شمول و عظمتی نسبتنده مسئولیتی ده بویوك اولمق ایجاب ایدر.

فی‌الحقیقه بویله‌در. شریعت اسلامیه نظرنده بوکبی مقامات عالیه‌یی احراز ایتمش اولان ذوات ده نظر اسلامده اولادکبیدر، حتی بونلرك مسئولیتی داها بویوکدر. جناب الله‌ه قارشی اولان وظیفه‌لرندن مسئول اولدقلری کبی سیاسی، جزائی، حقوقی مسئولیتك هر نوعیله ده مسئولدر. بو ذوات کرامك او مقامه کتیریلملری اویله سوس ایچون، یاخود خلقه ظلم ایتمك، اونلرك پاره‌لرینی بول بول چکوب ده ذوق و صفا عالمنه دالمق ایچون دکلدر. اساساً اسلامده خلافت و امامت مقصود بالذات اولمایوب بر واسطه‌در؛ توزیع عدالت و صیانت حقوق ایله ملتك تأمین سعادتی غایه‌سنه معطوفدر. بناءً علیه رئیس حکومت دیمك اولان بو ذوات؛ شعائر دینیه‌یی اقامه، فضائل اسلامیه و حقائق شرعیه‌یی اعلا ایله ملتك هر ساحه‌ده انکشاف و تعالیسنه خدمت و توزیع عدالتله مکلفدرلر. اسلام اونلری بو وظیفه‌لرله مکلف طوتدیغی ایچوندرکه او مقامی احراز ایدن ذات، مکلف اولدیغی شیلری یاپاماز، و یاخود یاپمایه قدرتی اولماز ویا طریق مستقیم شریعتدن انحراف ایدرسه همان ملت، طرفندن خلع، یعنی عزل اولنورکه بو، مسئولیت سیاسیه‌در.

کذلك بر سبب شرعی یوق ایکن بغیر حق نفوس محرمه‌دن برینی قتل ایدن بر امام ده شرعاً قصاص اولنور. بو ده مسئولیت جزائیه‌در.

صکره هر هانکی بر فرد، ك بویوك مقامی احراز ایدن ذاتده بر آلاجغی، بر حقی اولسه محکمه‌یه مراجعتله او حقنی ایستر؛ محکمه ده او نکله حکم ایدر. او حق صاحبنه حقنی ادا ایدر. ایشته بو ده مسئولیت مالیه و حقوقیه‌در. حقوق ناسی کندی آمال خسیسه‌سنه بازیچه اتخاذ ایدن بر امام ظالمك یوم قیامتده اك شدید بر عذابه، اك بویوك بر مسئولیته دوچار اوله‌جغی ده شو حدیث شریف ایله بیان اولونمقده‌در: « اشد الناس عذاباً یوم القیامة

امام جائر = يوم قيامتده ، حضور الٰهيده الڭ شديد مسؤليت وعذابه معروض قالاجق اولان، امام ظالمدر» الحاصل ، نظر شريعتده هرفرد مسؤلدر . عموم خرستيانلرڭ پاپا حقندهكى اعتقادلرى ايله انكليزلرڭ قراللرى حقنده « قرال فنالق ايشلهمز » اعتقادى كبى غيرمعقول براعتقاد، مسلمانلقده قطعياً يوقدر . بناءً عليه وقتيله عثمانلى قانون اساسيسنه قونمش اولان « ذات حضرت پادشاهينڭ نفس همايونلرى مقدس وغير مسئولدر » مادهسى شريعت اسلاميه ايله قابل تأليف دكلدر . آوروپا قانون اساسيلرينه برمقصد مخصوص اوزره وضع ايدلمش اولان بوقاعده، وقتيله بزم قانون اساسى يازانلر طرفندن ده عيناً آوروپا قانون اساسيلرندن، اقتباس اولونمشدركه چوق ياكلش برشيدر؛ وشرع شريفه منافيدر. آوروپا دولتلرينى تقليد ايدهجكز ديرايكن نه عظيم خطالر ياپمشزده بيلميورز. هرملتڭ سياسى قاعدهلرى، ادارى دستورلرى كندى اعتقاد واجتماعياتنه اويغون اولمازسه فائده يرينه مضرت حاصل اولهجغى شبههسزدر.

شو حديث شريف مسلمانلقدهكى عمومى مسئوليتى پك كوزل ايضاح ايتمكدهدر : « الا كلكم راع وكلكم مسئول عن رعيته ؛ فالامام على الناس راع وهو مسؤل عن رعيته ، والرجل راع على اهل بيته وهو مسؤل عن رعيته . والمرأة راعية على اهل بيت زوجها وهى مسؤلة عنهم. وعبد الرجل راع على مال سيده وهو مسؤل عن رعيته = أبى بيليكز ومتيقظ اوليكزكه: هربريكز چوبان وهربريكزده سوروسندن مسؤلدر . امام المسلمين چوباندر وسوروسندن، يعنى عموم رعيتندن، بوتون تبعهسندن، اونلرڭ حقوقنى مدافعه و محافظه ايدهمهمكدن ، اونلرڭ ضياعندن مسئولدر . اركڭ اهل، و عيالى اوزرينه چوبان و آنلرڭ حقوقندن دولايى مسؤلدر. قادين زوجنڭ خانهسنڭ چوبانى واحوال بيتيهسندن

مسئولدر . خدمتجى ، افنديسنڭ مالى اوزرينه چوبان واوندن مسئولدر . الحاصل ايى بيليكز ، اويانيق بولنكزكه هپكز راعى وهپكز تحت ادارهكزده بولنان رعيهكزدن مسئولسكز [١] . »

كوروليوركه : بو مسئلهدهده اسلام ، اڭ سالم واڭ يوكسك نظريات فلسفيهنڭده يتيشهميهجكى قدر علوى دستورلر وضع ايلهمشدر .

[١] حديث شريف مختلف شكللرده روايت ايدلمكدهدر .

بشنجی درسك خلاصه‌سی

١ — عقلمزه مراجعتله آكلایه‌بیلیرزكه: اراده واختیار صاحبی اولان انسانلر، كرك افعالندن، كرك نیات ومقاصدندن طولایی مسؤل اولمق طبیعیدر. بنابرین انسانك هر فعلی علی الاطلاق اخلاقی بر مسؤلیتی داعی دكلدر.

٢ — ذوی العقولك قصده مقرون اولان فعللرندن نشئت ایدن مسؤلیته مسؤلیت اخلاقیه دینه‌جكز. غایهٔ خلقتنی ولزوم تكملنی بولمق فطرتنده یارادیلمش اولان انسانلر ایچون غایهٔ خلقتنی وبوغایه‌یه ایصال ایده‌جك طریقی آكلامه‌یه چالیشمق بر وظیفه‌در. غایهٔ خلقتندن خبردار اولمیان، دنیاده‌كی وظیفه وحقلرندن غافل بولنان انسانلر مسؤلیت اخلاقیه‌یه دوچار اولورلر.

٣ — مسؤلیت اخلاقیه ایكی قسمه انقسام ایدر: بری قصد ونیت ایچون، دیكری ده قصد ونیتك نتیجه‌سی اولان فعل ایچون. بناءً علیه برفعل، كندیسنی سبق ایدن قصد ونیته تبعاً كیفیات مختلفه ایله متصف اولور. بر اورمانده كیزلنوب مالنی آلمق مقصدیله یولجیلردن برینی اولدورن قطاع طریق ایله عینی اورمانده آولانیرایكن، قضاءً برشخصی اولدورن آوجی آره‌سنده بیوك فرق واردر. بونلرك فعلی براولمقله برابر نیتلری باشقه‌در وبناءً علیه مسؤلیتلری ده بر دكلدر.

٤ — مسؤلیتك ایكی شرطی واردر: عقل، حریت. بو ایكی شرطی مستجمع اولانلرك افعالی داعیٔ مسؤلیت دكلدر. نائمك، صرعه ویا حمایه طوتولان ویاخود سائر فی المنام اولانلرك افعالی كبی من غیر شعور صادر اولان فعللر اوزرینه مسؤلیت ترتب ایتمز.

٥ — مسؤلیت علی الاطلاق ایشله‌دیكمزه دكل، ایشله‌مه‌یی اراده ایتدیكمز ویالااراده ایشله‌دیكمز شی اوزرینه ترتب ایدر.

٦ — مسؤلیتك شرائط اساسیه‌سندن بری اولان قوهٔ عاقله برچوق اسباب وعواملك تأثیریله برحالده قالمه‌دیغی جهتله مسؤلیت اخلاقیه‌ده هرشخصده عینی درجه‌ده اولماز. عقل، حریت، قصد وتصمیم كبی شرائط مسؤلیتك هپسنی جامع اولانلرك افعالنه قارشی ترتب ایدن مسؤلیت، مسؤلیت تامه‌در. بونلر نه نسبتده ایسه مسؤلیتده او نسبتده‌در.

٧ — مجنوندن مسؤلیت مرتفعدر. باشقه‌لرینك تشویق، یاخود دا زورنده حق آمریتی بولنان بركیمسه‌نك اجباری كبی مؤثرات خارجیه‌نك تأثیریله یاپیلان ایشلرك مسؤلیتی یالكز فاعلنه دكل، هم فاعلنه، همده مجبور ایدنه ترتب ایده‌جكندن بوكا مسؤلیت مشتركه نامی ویریلیر.

٨ — اسلامده مسؤلیت مبدأی چوق قوتلیدر. دین اسلامك تأسیس ایلدیكی مسؤلیت، هر عاقل مسلمك بلاتردد قبول ایده‌جكی مسؤلیت شخصیه‌در. اسلامده جناب حقدن باشقه لایسئل یوقدر. پیغمبرلر بیله مسؤلدر.

٩ — نظر اسلامده هیچ بركیمسه باشقه‌سنك اعمالندن مسؤل دكلدر. آبا واجدادك معصیتندن اولاد واحفادك مسؤل اولمسی متضمن اولان «معصیت اصلیه» نظریه‌سنك مسلمانلقده یری یوقدر. آیات كریمه صریحدر. ایشلنمش اولان برعملك سرایتی بویله دكلدر.

١٠ — طفل نوزادی بیله كنهكار عد ایدن خرستیانلق نظرنده پاپانك لایسئل اولمسنه رغماً مسلمانلقده انبیاده مسؤلدر «ولنسألن...» آیت كریمه‌سی بوبابده صریحدر.

١١ — مسلمانلقده حكمدارده افراد كبی وبلكه اوندن زیاده مسؤلدر. مسلمانلق حكمداری ده سیاسی، جزائی، حقوقی نقطه‌لردن مسؤل عد ایتمكده‌در. بونك ایچوندركه مسلمانلقده حكمدار وخلیفه‌یی ملت انتخاب ایدر وینه ملت خلع ایده‌بیلیر.

١٢ — عموم خرستیانلرك پاپا حقنده‌كی اعتقادلری ایله انكلیزلرك قراللری حقنده «قرال فنالق یاپماز» اعتقادی كبی غیر معقول براعتقاد مسلمانلقده یوقدر.

١٣ — مسلمانلقده خلیفه وحكمدار مسؤل اولدیغی ایچون اونلره «مقدس» دیمك دوغرو اولماز.

آلتنجی درس

مسئولیت اخلاقیه‌نك درجاتی

تمهید. — وجدان ومسئولیت اخلاقیه — وجدانك حكمی یالكز نفس ناطقه داخلنده دكلدر — حكم وجدانی واحتساسات — مسئولیت وجدانیه كافیمیدر؟ — ابنای جنسمزه قارشی مسئولیتمز. — بوده غیر كافیدر — مسئولیت اخرویه ویاخود جناب الله قارشی مسئولیت —

تمهید. — مسئولیت اخلاقیه؛ وظیفه‌نك عدم ایفاسی، افعالمزك قانون اخلاقی‌یه مخالفتی نتیجه‌سی اوله‌رق ترتب ایدن بر جزادر. عاقل ومختار اولان انسان، قانون اخلاقی‌یه مغایر بر صورتده حركت ایتدیكی تقدیرده جزا ومسئولیته دوچار اولور. دها دوغروسی بویله بر انسانك جزاسز قالماسی لازمدر. فقط بو مسئولیت كیمك طرفندن واقع اوله‌جق؟. بوكی حركتمزدن طولایی بزی كیم مسئول ایده‌جك؟.

«وحی» ه ایمان قیدندن آزاده یاشامق وقاعدهٔ اخلاقیی صرف عقلدن استنباط ایتمك ایسته‌ینلره كوره بو مسئولیت ایكی درجه‌لی اولمق اوزره تحقق ایدر:

۱ — وجدانك مسئولیتی، یعنی محكمهٔ وجدانیه‌مز حضورنده مسئولیتمز؛

۲ — بنی نوعمزه قارشی مسئولیتمز.

شمدی بونلره دائر بر آز ایضاحات ویروب بونلرك كافی اولوب اولمدقلرینی تدقیق ایده‌لم.

وجدان ومسئولیت اخلاقیه. — دیورلركه: انسانده وجدان دینیلان بر قوت، بر ملكه واردر. بو قوت خیری شردن، فضیلتی رذیلتدن تمییز وتفریق ایدرك بزی خیره سوق وشردن منع ایدر. یولمزی شاشیردیغمز زمان «اورادن دكل، بورادن یورو» امرینی ویرر.

افعال وحركاتمزی، نیات ومقاصدیمزی تدقیق وتحلیل ایدرك نفوس بشریه‌ده فطرة موجود بولنان خیروشر فكرلرینه استناداً اونلری تقدیر ایدر، مقایسه ایدر، اولچر وبوصورتله آنلرك خیرویاشر اولدقلرینی آكلار. تمایلات وافعالمز خیره، قانون اخلاقی‌یه مطابق اولورسه وجدان طرفندن نائل مكافات، مظهر تقدیر وتحسین؛ عكسی تقدیرده ایسه دوچار مجازات اولورز. وجدانك توبیخ وتكدیرینه، آجی آجی سیتملرینه معروض قالیرز. بناءً علیه مسئولیت اخلاقیه‌نك مبدأی، یعنی ایلك اول وبلاواسطه اعمالمزی، نیاتمزی تدقیق وتحلیل ایدرك اونلرك ماهیتلرینه كوره بزی مسئول وبالنتیجه تجزیه ایدن وجداندر.

وجدانك مجازاتی ندامت، اضطراب، توبیخ، تكدیر ونفرت شكللرنده تجلی ایدر. یعنی نیات واعمالمز قانون اخلاقی‌یه مغایر اولورسه وجدان مكدر اولور. حكم وجدانی‌ده توبیخ وتكدیر شكللرنده ظهور ایدر وبالنتیجه — كندیمزده وقوعبولدیغنه كوره — ندامت، اضطراب ویاخود بر نفرت حاصل اولور. باشقه‌سندن صدور ایدن بر فعلدن

طولانی حصوله کلن نفرت وانجذابده مجازات ومکافات وجدانیه‌در .

وجدانك مجازاتی بوشکلده اولدیغی کبی مکافاتی‌ده شوق ، انبساط ومحظوظیت کبی شکللرده کورولور . دیمك که اعماللمز نه اولورسه اولسون وجدان طرفندن تدقیق وتحلیل اولونه‌رق بالنتیجه مظهر مکافات ، یاخود دوچار مجازات اولیورز . عینی زمانده ، بر عمل شرك وجدان اوزرنده حصوله کتیردیکی عذابدن ، راحتسزلقدن ، صیقینتیدن بویوك بر جزا وعذابده اوله‌ماز . بونصل بویله ایسه ، بر عمل خیرك بزده حصوله کتیردیکی مسرت وانشراحده نفسك حظوظات سائره‌سندن هیچ بری ایله قابل قیاس دکلدر .

عینی زمانده وجدانك حکمی ، فعل ومسؤلیتی تقدیری نفس ناطقهٔ بشریه داخلنده منحصر قالمایه‌رق خارجه‌ده سرایت ایدر . وجدانمز یالکز کندی فعللرمزی دکل ، باشقه‌لرینك فعللرینی‌ده تقدیر ومبدأ خیره مطابقت وعدم مطابقتلری حقنده بر حکم ویرر . بوصورتله او فعلك فاعلی حقنده بزده یا بر حس محبت ، یاخود نفرت حاصل اولور . دیمك اولیورکه : وجدانمز هم کندی حرکاتمز ، همده باشقه‌لرینك حرکاتی ایچون اك بویوك واك معتمد بر حاکمدر . بزی اك اول مسؤل ایدن ایشته بو حاکمدر . بز بالجمله افعال وحرکاتمزدن ، نیات ومقاصدمزدن طولایی هرشیدن اول بو حاکمك حضورنده محاکمه اولورز .

حکم وجدانی واحساسات . — نفس ناطقه‌ده ظهور ایدن حادثات وجدانیه ایکی شکلده‌در : احکام ، احساسات . برشیئی وجدانك تحسین ویا تقبیح ، احترام ویا تحقیر ایتمسی اعتباریله ظهور ایدن شی احکامدر . بوجهتله وجدان ایله عقل بیننده بر ارتباط واردر . بو

حکملرك موضوعی‌ده افعال مخصوصه‌مزله دیکرلرینك افعالیدر . ایکنجیسی‌ده مسرور اولمق ، محبت ویا نفرت دویمق کبی او احکامدن حاصل اولان احساسدر . بونی بر آز داها ایضاح ایده‌لم :

وجدانك ویردیکی حکملر یا نیات ومقاصده‌در ؛ تعبیر دیکرله فعلك اجراسندن اولدر . یاخود فعل اجرا اولوندقدن صکره‌در . برنجی صورتده وجدان ، فاعلدن صدور ایده‌جك فعلك خیر ویا شر اولدیغنی محاکمه واونی اجرا ایتمه‌نك‌ده ایی ویا فنا اوله‌جغنی تعیین ایدر . ایکنجی صورتده فعل ایی ایسه تحسین وتقدیر ، فنا ایسه توبیخ وتقبیح ایلر . وجدان بوحکملری ویردکدن صکره بزده برطاقم حسیات اخلاقیه حصوله کلیر . مثلا : وجدانك حکمی نیات ومقاصده عائد ایسه بوحکم بزده بر حس محبت ویاخود بر حس نفرت تولید ایدر . اکر وقوعبولان بر فعل اوزرینه ایسه اوزمان فعلك فاعلی بز اولدیغمزه کوره بر ذوق ویاندامت ؛ باشقه‌سی اولدیغنه کوره‌ده بر انجذاب ویا نفرت حس ایدر . دیمك که وجدانك حکمی یالکز خیروشری تعییندن عبارت اولمایوب اونلرك واجب الاجرا ویاخود واجب الاحتراز اولدقلرینی‌ده کوستریور .

ایشته بو احکام واحساسات اخلاقیه بزده مسؤلیت فکرینی القا ایدر . انسان یوقاریده بیان ایدیلان فکر مسؤلیتی ، فعله ویاخود نیات ومقاصده قارشی ظهور ایدن احکام واحساسات وجدانیه ایله اکلار . بناءً علیه وجدان دینیلن محکمهٔ کبرانك محاکمه ومسؤلیتندن ؛ جزا و عقابندن یاقه‌یی قورتارمامز قابل دکلدر . مکرکه نیاتمز ، اعماللمز قانون اخلاقیه موافق اوله !

مسؤليت وجدانيه كافيميدر ؟ — بونلر بر نقطهٔ نظره كوره دوغرودر ،
حقيقت ، بزده وجدان ديديكمز برقوهٔ فطريه ، بر موهبهٔ الهيه واردر .
بو قوت اخلاق وقايعى هم ضبط ايدر ، هم تدقيق ومحاكمه ايدر . اونلرك
خير وشر اولدقلريني كنديسنه مخصوص بر معيار ايله اولچر ؛ وبزى
دائما خيره تشويق ، شردن منع ايدر . بو موهبهٔ فطريه‌نك اوامرينه
انقيادمز ، الك بيوك بر مكافات روحيه ايله ، دنيالر قدر ذكرى اولان بر
انشراح بر ذوق درونى ايله نتيجه‌لنير . عدم اطاعتمزده الك شدتلى بر
عذاب درونى ايله قارشيلاشير . بناءً عليه وجدان ديدكلرى محكمهٔ كبرانك
مسؤليتنه اوغرايه‌جق ؛ مؤاخذه‌سنه ، عتابنه معروض قاله‌جق افعال
وحركاتدن انسان نه‌قدر تبرى ايدرسه نفسنى اونسبتده اصلاح ايتمش ،
انسانلغك درجهٔ كمالنه يوكسلمش صاييلير ؛ وبو مسؤليت ، بالطبع بزى
فنالقدن منع ايدر .

مع مافيه شونى ده اعترافه مجبورزكه : اعمالمزك خير وشره
مطابقتى نقطه‌سندن يالكز « مسؤليت وجدانيه » كافى دكلدر .
يالكز مسؤليت وعقاب وجدانى قورقوسى انسانلرى فنالقدن منع ايده‌مز .
يالكز بو محكمه‌دن صدور ايده‌جك بر حكمك واقعه مطابقتى هر وقت
ادعا ايده‌ملم . چونكه بر محكمه‌نك ويرديكى حكملرك نفس الامره
مطابق اوله‌بيلمسى ايچون او محكمه‌نك تأثيرات خارجيه‌دن تماميله آزاده
اولمسى ، صفوت اصليه‌سنى محافظه ايتمسى لازمدر . بويله اولمادقجه
اورادن صدور ايدن حكملرك على الاطلاق صحيح اوله‌جغنى ادعا ايتمك
دوغرو اولماز . حالبوكه ، بر چوق اسباب وعوامل محكمهٔ وجدانيه‌مز
وزرنده اجراى تأثير ايده‌رك سلامت فطريه‌سنى اخلال و قابليت

طبيعيه‌سنى اطفا ايديورلر . ندامت ، اضطراب ، توبيخ وتكدير وجدانى
هرزمان جنايتله متناسب اولماز . ارتكاب ايديلن قصورلرى تعقيب
ايدن ندامت واضطرابده هركسك درجهٔ حساسيتنه كوره تحول ايدر .
غايت بيوك بر جنايت آلاستيقى وجدانلر نظرنده خفيف بر قباحتدر .
بر طاقم محجوب وجدانلرده واردركه قصورلرينى ديو آينه‌سنده كورورلر .
عينى زمانده ندامت وعذاب درونى اعتياد جنايتله كسب خفت ايدر .
انسان قباحت ايشله‌يه ايشله‌يه بوتون عذاب وجدانى‌يى غيب ايده‌بيلير ،
وبو صورتله ياپديغى فنالقلردن دولايى مسؤليت وجدانيه قارشيسنده
قالماز .

آرتق صفوت اصليه‌سنى غائب ايتمش وتأثيرات خارجيه آلتنده
قالمش اولان بر محكمه‌نك تعيين ايده‌جكى مسؤليتك واقعه نه درجه‌يه قدر
مطابق اوله‌جغنى ادنى ملاحظه ايله آكلاشيلير ، ظن ايدرم .

بونك ايچوندركه : اعتياد رذائله مألوف اولان بر شرير ، ارتكاب
ايلديكى بر اخلاقسزلقدن طولايى محكمهٔ وجدانيه‌سى طرفندن مسؤليت
ومجازاته دوچار اولمايور . اونك محكمهٔ وجدانيه‌سى او فعلك فنا اولديغنى
تقديردن عاجز بر درك‌ده بولونديغندن اعمال سيئه‌سندن طولايى مسؤل
اولمايور ، وجدان عذابى طاتمايور ، وياخود دويمايور . ديكر طرفدن
بو حاكمك صفوت اصليه‌سنى محافظه ايتمش اولان بر انسان ، مغاير
اخلاق الك اوفاق بر حركتدن طولايى پك شدتلى بر مسؤليت وجدانيه
قارشيسنده بولنيور . ديمك‌كه عذاب وجدان دائما مسؤليتى نسبتنده
تحقق ايتميور .

ايشته بونك ايچوندركه : اعمالمزك خير وشره موافقت ويا عدم

موافقتی نقطه‌سندن یالکز « مسؤلیت وجدانیه » کافی اولمدیغنی هر وقت ادعا ایده‌بیلیرز .

نظر اسلامده وجدان و مسؤلیت وجدانیه . — بز مسلمانلر « مبادئ اخلاقیه‌نك دینه مستند اولمسی لازمکله‌جکنی ادعا ایتمکله برابر فلاسفه‌نك قبول ایتمش اولدقلری وجدان ومسؤلیت وجدانیه‌یی ده انکار ایتمیورز . دی‌یه‌بیلیرزکه : وجدان و مسؤلیت وجدانیه‌یی اك واضح بر صورتده تعریف ایدن جناب پیغمبردر . مسلمانلق بزه تعلیم ایدیورکه : انسانده خیر وایلکه قارشی بر محبت فطریه ، شرو فنالغه قارشی ده بر نفرت طبیعیه واردر . جناب حق نفسه خیروشری یکدیکرندن تفریق ایده‌جك بر قوت الهام ایله‌مشدر . بو حس فطری ، بو الهام الٰهی سایه‌سنده انسان خیر وشری ، منافع ومضاری ادراك ایدر . ایشته شو آیت کریمه انسانده مافوق الاختیار بر کیفیت طبیعیه اولان بو حسی — که بز اوکا وجدان دیورز — شو صورتله تعریف وتصویر ایتمکده‌در : « فالهمها فجورها وتقویها = جناب الله نفسه فجور وتقوی‌یی ، خیر وشری الهام صورتیله تعلیم بویوردی . »

جناب پیغمبر (ص . ع) افندمز بعض احادیث شریفه ایله بو حس فطری ومسؤلیت وجدانیه‌یی غایت مکمل بر صورتده ایضاح بویورمشلردر ، باقیکز : « البر ما اطمأن الیه القلب والاثم ما حاك فی صدرك وان افتوك = بر ، یعنی ایلك ، خیر وفضیلت : قلبك مطمئن اولدیغی شی‌در ؛ اثم ، کتولك و کناهده : نفسکی تحریش و تضییق ایدن ، تعذیب ایدن شی‌در . خلافنه فتوا ویرسه‌لرده آلدیرما . »

« واذا حاك فی نفسك شیء فدعه = نفسکی تحریش ایدوب سنی راحت براقمایان شیئی ترك ایت » . « البر حسن الخلق و الاثم ما حاك فی صدرك وكرهت ان یطلع علیه الناس — ایلك حسن اخلاقدر ؛ اثم و کناهده صدریکی ، ایچیکی راحتسز ایدن شیلر ایله برده خلقك مطلع اولمسنی ایسته‌مدیکك افعال وحرکاتدر » .

« البر ما سکنت الیه النفس واطمأن الیه القلب والاثم ما لم تسکن الیه النفس ولم یطمئن الیه القلب وان افتاك المفتوك = ایلك وخیر ، نفسکك کمال سهولتله قبول ایتدیکی وقلبك مطمئن اولدیغی شی‌در . اثم ده نفسکك سکونتله قبول ایتمدیکی ، قلبکك مطمئن اولمدیغی شیلردر ، هر نه قدر بونك خلافنه فتوا ویرسه‌لرده آلدیرما » . « استفت قلبك وان افتاك المفتون = سکا هر نه قدر فتوی ویرسه‌لرده بر کره ده قلبکدن فتوی آل ! [١] » .

[١] بو حدیث شریف بزه دیکر بر حقیقتی ده تعلیم ایتمش اولیورکه اوده برشیئك حل ویا حرمتی ایچون مفتینك فتواسی ، حاکمك حکمی کافی والامی‌در . شو حدیث شریف بو بابده داها صریحدر :

« انما انا بشر وانتم تختصمون الی فلعل بعضکم ان یکون الحن بحجته من بعض فاقضی له علی نحو ما اسمع فمن قضیت له بحق مسلم فانما هی قطعة من النار فلیأخذها اولیترکها = بن آنجق انسانم ؛ سز آرا کزده وقوعبولان خصومتك حل وفصلی ایچون بکا کلدیککز زمان اولورکه بعضکزك طلاقت لسانی ، فصاحت بیانی طولاییسیله حجتنی اثبات خصوصنده دیکرینه غلبه ایدر ده بن ده ایشتدیکم شی اوزرینه حکم ایده‌رم . بر مسلمك حق ایله کندیسنه حکم ایلدیکم کیمسه بیلسین که اوحق ، آتشدن بر پارچه‌در (یعنی کندیسنی آتشه سوروکله‌یه‌جك برشی‌در) اونی ایسترآلسین ، ایستر ترك ایتسین ! یعنی حجتنك قوتی

شبهه يوق كه: وجدانى بوندن داها صريح بر صورتده هيچ بر فيلسوف ايضاح ايده‌مه‌مشدر. آيت كريمه انسانده خيرى وشرى تميز ايده‌جك بر حس فطرى موجود اولديغنى تعليم بويوريور. بو حديث شريفلر ايسه هم خير وشرك نه‌دن عبارت اولدقلرينى، هم بونلرى تمييز ايده‌جك بر خصيصه‌نك موجوديتنى، همده قانون اخلاقيه مغاير حركتمزدن طولايى مسؤليت وجدانيه‌يه دوچار اوله‌جغمزى بيان ايديور. شو حالده بز، اخلاقك مباديسى «وحى ده مستندر» ديمكله وجدانى ومسؤليت وجدانيه‌يى انكار ايتمش اولمايورز. چونكه ديمز، وجدانى اك واضح بر صورتده تعريف وكتو اولان

كوروبده كنديسنك اولمق اوزره حكم ايتديكم حق، حد ذاتنده كنديسنك دكلسه بنم حكمم اونى مباح قيله‌ماز.».

ايشته بو حديث شريف بزه كوستريركه: مجرد محكمه‌نك حكمى برشيئك مشروعيتى ايچون كافى دكلدر. مفتينك فتواسى وحاكمك حكمى ايله غيرك حق بزم ايچون مشروع اولاماز. كتيرديكمز ادله‌نك قوتنه باقه‌رق ليهمزه فتوى ويرسه‌لر بيله بركره ده قلبمزدن فتوى آلمالى يز.

عينى زمانده بو حديث شريف ايله رسول اكرم افندمز موضوعات بشريه‌دن اولان احكام وقوانينك آنجق ظواهرى كوره بيلوب حقايق اشيايه نفوذ ايده‌ميه‌جكنه وبناءً عليه وحى الهى ايله مؤيد اولمدقجه - بشر اولمق اعتباريله - ديكرلرينه عارض اولان حالاتك كنديلرينه ده عارض اوله‌جغنه اشارت بويورمشلردر. چونكه حديث شريف، «رسول اولان ذاتك امور غيبيه‌يه مطلع اوله‌جغى واوكا قارشى هيچ بر مظلوم كيزلى قاله‌ميه‌جغى» زعمنى رد ايچون وارد اولمشدر. بخاريده لفظ حديث شويله‌در: «انما انا بشر وانه يأتينى الخصم فلعل بعضكم يكون ابلغ من بعض فاحسب انه صدق فأقضى له بذلك فمن قضيت له بحق مسلم فانما هى قطعة من النار فليأخذها اوليتركها.»

عمللريمزدن طولايى مسؤليت وجدانيه‌نك وقوع بوله‌جغنى ده خبر ويريور.

فقط بو قاريده ويرمش اولديغمز تفصيلات اثبات ايتدى كه: بزده حصوله كلن ذوق وانشراح، طمأنيت ومحظوظيت؛ ياخود ندامت واضطراب مطلق اوله‌رق خير وشرك معيارى اوله‌ميه‌جقدر. اساساً وجدانى بر سائق الهى ولا يخطى اولارق قبول ايدن فيلسوفلرده: «بو رهبرك موجود اولمسى كافى دكلدر؛ بونى طانيه‌بيلمك وتعقيب ايلمك لازمدر. بو رهبر هر قابه قارشى افادۀ حال ايتديكى حالده اونى ايشيدنلر نه‌دن بو قدر آز بولنيور؟ چونكه بزه اولسان طبيعتله سويلر. حالبوكه بولسانى بزه هر شى اونوتديريور» ديمكله وجدانك يالكز باشنه هر انسان ايچون خير وشرك معيارى اولامايه‌جغنى قبول ايتمش اولمايورلرمى؟. معمافيه وجدانى اك مكمل بر طرزده تعليم بويوران، وجدانكزه تابع اولكز امرينى ويرن مسلمانلق؛ بر طرفدن ده بونك على الاطلاق هر كس ايچون معيار خير وشر اولامايه‌جغنى تعليم بويوريور: «وان الشياطين ليوحون الى اوليائهم»، «ونعلم ما توسوس به نفسه».

بو قاريده ذكر ايديلن احاديث شريفه خير وشرى تعيين بويوريور. بو آيت كريمه‌لرده افعال وحركاتى تعقيب ايدن انشراح واضطرابك هر انسانده برابر اولمديغنك اسبابنى ايضاح ايديور. او صداى الهينك بعض انسانلرده سونه‌رك اونك يرينه شيطانى ونفسانى بر سائق قائم اوله‌جغنى بيلديريور. شو حالده وجدانمزك هر امرى خير اوله بيلمك ايچون او حس لاهوتى صفوت اصليه‌سنى غائب ايتمه‌مش اولمسى، او صداى الهى بر طاقم سفسطه‌لرله بوغولمامش بولونمسى لازمدر. تعبير ديكرله

سلامت فطريه‌سنی غائب ايتمه‌مش انسانلرك وجدانی‌دركه : كنديلرينه خير وشر خصوصنده بر معيار اوله‌بيلير . ايشته ژان ژاق روسونك « انسان طبيعی » ديديكی بوكبی انسانلردر . مسلمانلق بوكبی انسانلره « قلب سليم ، عقل سليم » صاحبی دير . حال بوكه ، يوقاريده كچديكی اوزره ، بو حس فطريی‌يی صفوت اصليه‌سندن چيقاراجق پك چوق اسباب وعوامل موجوددر .

هانكی وجداندركه : برايشده منفعتك ، احتراصاتك نزدده بتديكنی ، خير ووظيفه‌نك نره‌دن باشلايه‌جغنی قطعی اوله‌رق تعيين ايده‌جك قدر نافذدر . بونك ايچون دكل ميدركه ! اخلاقيون صورت متماديه‌ده « تدقيق وجدان » كيفيتنی توصيه ايتمكده‌درلر . بناءً عليه قوانين اخلاقيه‌نك اخلال ايديلمه‌مسی ايچون مسؤليت وجدانيه كافی دكلدر .

ابنای جنسمزه قارشی مسؤليتمز . — دينيله‌بيليركه : مسؤليت وجدانيه ، ابنای جنسمزه قارشی وقوعبوله‌جق مسؤليتمزله اكمال اولونور . اعمالی ، خيره مطابق اولان بر انسان ، ابنای نوعنك تقديرينه مظهر اولور : اونلری شوق و مسرته القا ايدر ؛ اونلرك امنيت ومحبتنی ، احترامنی قازانير . عكس تقديرده ايسه توبيخ وتكديرلرينه ، اشفلرينه ، خير خواهانه اخطارلرينه معروض قالير . كيتدكچه اونلرك اوزرنده عدم امنيت ، نفرت ، بغض اثری ظاهر اولمايه باشلار . داها ايلری كيده‌جك اولورسه — ايشی اخلاق دائره‌سندن چيقه‌رق حقوق ساحه‌سنه انتقال ايدر ، و — قانونی ، سياسی مسؤليتلر قارشيسنده قالير . بوصورتله وجدان مسؤليتی ، وجدان عذابنی كورميه‌جكی فرض اولنان انسانلرده

ابنای جنسنك مسؤليتندن قورتولامازلر . ديكرلری ايسه هرايكی مسؤليته دوچار اولورلر .

فی الحقيقه مسؤليتك برنجی درجه‌سی وجداندر . بوندن صكره ، يعنی ايكنجی درجهٔ مسؤليت ، انسانك ابنای نوعنه ، وطنداشلرينه قارشی اولان مسؤليتدر . انسانك وجدانه قارشی اولان مسؤليتك حدودی « دروننده‌ن توبيخ وتكدير ، ندامت وعذاب » ياخود تقدير وتحسين ، شوق و انبساط حس ايتمكدن عبارت » اولوب نتيجه‌ده برجزای مادی يوقدر . ايكنجی درجهٔ مسؤليتده عذاب مادی‌ده بوله‌بيلير . بو نقطهٔ نظردن ايكنجی درجه مسؤليتله برنجيسنك اكمال واتمام ايديله‌بيله‌جكی ملاحظه‌سی واردر .

فقط نه اولورسه اولسون ، قوانين اخلاقيه‌نك اخلال ايديلمه‌مسی ايچون بوده كافی دكلدر . بو مسؤليتك‌ده اوقدر قطعی وقوتلی اولمديغی آشكاردر . ابنای جنسمزك تقديرلرينه مظهر اولمق ، ياخود توبيخ و تكديرلرينه معروض قالمق دوشونجه‌سی قوانين اخلاقيه‌يی اخلال ايتمه‌مك ايچون البته كافی بر مسؤليت دكلدر . اساساً بالجمله نيات واعمالمزدن طولايی بوبله بر مسؤليته معروض قالمامزده غير قابلدر . بوكا نه مادةً ، نه‌ده معناً امكان يوقدر . بناءً عليه مسؤليت وجدانيه كبی بوده غير كافيدر [١] .

مسؤليت اخرويه . — واضح برصورتده آكلاشيليوركه : برنجی

---

[١] وظيفه‌نك قوهٔ تأييديه‌سی بحثنه مراجعت .

و ایکنجی درجه‌ده‌کی مسؤلیتلر کافی دکلدر . اعماللز ایچون بونلردن داها قوتلی بر مسؤلیت قبول ایدیلدیکی تقدیرده مسؤلیت اخلاقیه کافی درجه‌ده تحقق ایتمور دیمکدر . مسؤلیتك عدم تحققی ایسه اخلاقك فقدانی انتاج ایدر . وجدانینه و ابنای جنسنه قارشی مسؤلیت حس ایتمه‌ین بر آدم ، اعمالنك قانون اخلاقی‌یه توافق ایدوب ایتمیه‌جکنی البته دوشونه‌مز . ایشته بونك ایچوندر که ! «وحی الٰهی‌یه» استناد ایدن اسلام اخلاقی ، برنجی و ایکنجی درجه‌ده‌کی مسؤلیتی انکار ایتمه‌مکله برابر داها زیاده مسؤلیت اخرویه اوزرینه استناد ایتمکده‌در . بز ، اخلاقی مسؤلیتك ، تعبیر دیکرله نیات و اعماللزك قانون اخلاقی‌یه مغایرتی نتیجه‌سی معروض قاله‌جغمز مسؤلیت و جزانك الك بیوکی مسؤلیت اخرویه اولدیغنه قانع بولونمقده‌یز ، که نفس الامرده بویله‌در . بناءً علیه تمامی مسؤلیت ، انسانك جناب اللهه قارشی اولان مسؤلیتی‌در ؛ مسؤلیت اخرویه‌در . بالجمله نیات و اعماللردن طولایی مسؤلیت اخرویه‌یه دوچار اوله‌جغنه ، روز جزاده — بوراده‌کی عمللرندن طولایی — جناب الله طرفندن الك دقیق بر محاسبه‌یه تابع طوتوله‌جغنه ایمانی اولمیان بر انسان ایچون برنجی و ایکنجی درجه‌ده اولان مسؤلیت کافی دکلدر . شو حالده مسؤلیت اوچ درجه اولمش اولیور . بونلرك الك قوتلیسی ، الك قطعی و لایتغیر اولانی ده ، اوچنجی درجه‌ده اولان مسؤلیت اخرویه‌در .

بو مسؤلیته استناد ایتمه‌یه‌رك یالکز دیکر ایکی درجه‌یه انحصار ایدن بر فلسفه ، بر اخلاق ناتمامدر . بو مسؤلیته ایمانی اولمیانلر

ایچون « مسؤلیت وجدانیه » و « ابنای جنسنه قارشی مسؤلیت » هیچدر . او کبی آداملرك فرصت ظهورنده هر درلو فنالغی ارتکاب ایده‌جکنده اصلا شبهه یوقدر . نته‌کیم مشهور (ولتر) بیله « دینسز ، یعنی مسؤلیت اخرویه‌یه ایمانی اولمیان ، جزاسز قاله‌جغنی بیلسه هر درلو فنالغی ارتکاب ایدردی » دیمکله بو حقیقته نه کوزل ترجمان اولمشدر .

آلتنجی درسك خلاصه‌سی

١ — مسؤلیت اخلاقیه ، اوچ درجه‌لی اولمق اوزره تحقق ایدر : مسؤلیت وجدانیه ، مسؤلیت قانونیه ویاخود بنی نوعمزه قارشی مسؤلیت ، مسؤلیت اخرویه .

٢ — مسؤلیت اخلاقیه‌نك مبدأی ، یعنی الك اول وبلاواسطه اعمال ونیاتمزی تدقیق وتحلیل ایدرك اونلرك ماهیتلرینه کوره بزی مسؤل وبالنتیجه تجزیه ایدن وجداندر .

٣ — وجدانك مجازاتی ندامت ، اضطراب ، توبیخ ، تکدیر ونفرت شکلارنده تجلی ایدر . مکافاتی‌ده شوق ، انبساط ومحظوظیت کبی شکللرده کورولور .

٤ — وجدانك حکمی نفس ناطقهٔ بشریه داخلنده منحصر قالمایه‌رق خارجه‌ده سرایت ایدر . فعلك فاعلی بز اولدیغمزه کوره اضطراب ویا انبساط ؛ باشقه‌لری اولدیغنه کوره‌ده حس محبت ویاخود نفرت حاصل اولور .

٥ — حادثات وجدانیه احکام ، احساس اولمق اوزره ایکیدر . وجدان ، برشیئك ایی ویا فنا اولدیغنه دائر حکم ویردکدن صکره بزده محبت ونفرت ، ذوق وندامت ؛ انجذاب ونفرت کبی برطاقم حسیات اخلاقیه حصوله کتیر . بناءً علیه وجدانك حکمی یالکز خیروشری تعییندن عبارت اولمایوب اونلرك واجب الایفا ویاخود واجب الاحتراز اولدقلرینی‌ده کوستریر . بو احکام واحساسات درکه بزه مسؤلیت فکرینی القا ایدر .

٦ — بزده اخلاقی وقایعی ضبط وتدقیق وبالنتیجه بزی مسؤل ایدن بر موهبهٔ فطریه‌وار ایسه‌ده اعمالمزك خیروشره مطابقتی نقطه‌سندن « مسؤلیت وجدانیه » کافی دکلدر . چونکه برچوق اسباب وعوامل وجدانمز اوزرنده اجرای تأثیر ایدرك سلامت فطریه‌سنی اخلال وقابلیت طبیعیه‌سنی اطفا ایدرلر . ندامت و اضطراب ، توبیخ وتکدیر وجدانی هرزمان جنایتله متناسب ظهور ایتمز . بناءً علیه مسؤلیت وجدانیه قطعیا کافی دکلدر .

٧ — انسانلرده خیر وایییه قارشی برمحبت فطریه ، شر وفنالغه قارشی‌ده برنفرت طبیعیه اولدیغنی الك واضح برصورتده بزه تعلیم ایدن مسلمانلقدر . آیات کریمه واحادیث شریفه هم انسانده خیری وشری تمییز ایده‌جك بر حس فطری

اولدیغنی ، هم ده خیروشرك ماهیتلرینی تعلیم بویورمقده‌در . معمافیه وجدانکزه تابع اولیکز امرینی ویرن مسلمانلق ، وجدانك علی الاطلاق معیار خیروشر اوله‌میه‌جغنی ، اونك ده خطا ایده‌بیله‌جکنی غایت صریح برصورتده بیلدیریور ، بزی بونقطه‌ده ایقاظ ایدیور .

٨ — مسؤلیت وجدانیه ابنای جنسمزه قارشی وقوعبوله‌جق مسؤلیتله اکمال اولنور دیمکده دوغرو دکلدر . فی الحقیقه اعمالی خیره مطابق اولان بر انسان ابنای نوعنك تقدیرینه مظهر اولور . خلافنده حرکتله‌ده توبیخ وتکدیرلرینه معروض قالیر . معمافیه نه اولورسه اولسون ابنای جنسمزك تقدیرلرینه مظهر اولمق ، یاخود توبیخ وتکدیرلرینه معروض قالمق دوشونجه‌سی قوانین اخلاقیه‌یی اخلال ایتمه‌مك ایچون کافی برشی دکلدر .

٩ — کرك وجدان ، کرك ابنای جنسمز طرفندن واقع اوله‌جق مسؤلیتی قوانین اخلاقیه‌نك اخلال ایدیلمه‌مسی ایچون کافی کورمه‌ین مسلمانلق ، بوخصوصده مسؤلیت اخرویه‌یی ایلری‌یه سورمکده وقوانین اخلاقیه‌یی اخلال ایدنلری مسؤلیت اخرویه ایله‌ده تخویف ایتمکده‌در . اساساً بومسؤلیته ایمان ایتمه‌ینلر ایچون برنجی وایکنجی درجه‌ده‌کی مسؤلیتلر هیچدر .

بشنجی درس

وظیفه مبدأی و بونك دین اسلامده موقعی

تمهید ـ وظیفه تصوری و منشأی ـ متقدمین و متأخرینه کوره وظیفه نك تعریفی ـ اسلامده وظیفه نك منشأی و تعریفی ـ نصوص شرعیه دن استنباط اولنان قانون اخلاق ایله قانتك قاعدهٔ مشهوره سی ـ وظیفه نك ماهیتی تعیین ایدن قوانین اسلامیه قانتك قانونه دن مرجحدر ـ ایفای وظیفه دن غایه و اسلامك نقطهٔ نظری ـ مسلمانلقده سائق وظیفه نك درجاتی ـ اهل دنیا ، اهل آخرت ، اهل الله . ـ

تمهید ـ ـ فلسفه نك اخلاق ایچین کشف و تعیین ایلدیکی ایکنجی مبدأ ، وظیفه تصوری اولدیغنی سویله مشدم . عقلی کندیلرینه رهبر ایدینن نظریات عالیهٔ فلسفیه یه کوره اخلاقك تملی وظیفه در . ذاتاً اخلاق وظیفه مبدأی اوزرینه بنا ایتدکاری ایچین درکه اختیار و مسئولیت مبدأنی ده قبول ایدییورلر . بونلره کوره عقل ، قانون اخلاقی یی خارجده دکل ، کندنده بولوب کشف ایدر و کندیسنی هر تورلو حرکات واجرا آتنده اونکله مکلف طوتار ؛ اونکله موظف بیلیر . کندی قانونی بالذات کندی وضع ایدر . کندی فطرتنده کشف ایتدیکی قانونه تماميله اطاعت ایتمك صورتیله وظیفه سنی حسن ایفا ایتمش اوله جق وعینی زمانده حرکاتنده ده مختار صاییله جقدر . چونکه تابع اولدیغی قانون ، خارجدن وضع ایدلمش بر قانون دکلدر ، کندی قانونیدر .

متقدمین و متأخرینه کوره وظیفه نك تعریفی . — وظیفه نه در ، ونه شکلده تعریف ایدیلیور ؟ . وظیفه نك مختلف تعریفی وارسه ده بونلردن ایکی دانه سنی ذکر ایله اکتفا ایده جکز . متقدمین وظیفه یی شو صورتله تعریف ایدیورلر : « باشقه لرینك بزه یاپمالرینی آرزو ایتدیکمزی بزده آنلره یاپمق ، بزه یاپیلماسنی ایسته مدیکمزی بزده آنلره یاپمامق [۱] »

متأخرین فلاسفه نك تعریفلرندن اك مشهوری قانتك تعریفیدر . قانت ـ اخلاق وظیفه بحثنده کی تفصیلاتنده ده آکلاشیلدیغنه کوره ـ دیورکه : «وظیفه ؛ انسانك فعلی برقاعدهٔ عمومیه اوله بیله جك صورتده حرکت ایتمسیدر . » دقت ایدیلیرسه بو ایکی تعریفه کوره ده وظیفه ، ایفاسنه مجبور اولدیغمز « خیر » دن باشقه برشی دکلدر . چونکه بر انسان شر اولان شیئی هیچ بروقت وظیفه اوله رق ایفا ایتمز . یاپمش اولدیغی فنالغك قانون عمومی اولاسنی کیمسه آرزو ایتمز ، چونکه نتیجه ده باشقه لری طرفندن کندیسنه ده یاپیله جغندن قورقار . فقط انسان افعال حسنه ده بولنورسه دیکرلری ده اوکا تبعیت ایده جکلرندن غایهٔ انسانیت اولان سعادت تأمین ایدلمش اولور .

اساساً اولجه ده کورولدیکی وجهله قانتك مسلکنه کوره انسان ، اعمالنك قانون اخلاقی یه موافق اولوب اولمدیغنی آکلامق ایچون بر چاره واردر : « فعلنك کافهٔ ارادات مختاره و متعقله ایچین ، یعنی اراده واختیار صاحبی انسانلر ایچین بر قانون عمومی صورتنده اقامه

[۱] احب للناس ماتحب للنفس ـ حدیث شریف ـ

ایدیلوب ایدیله‌میه‌جکنه نظر اتمه‌لیدر . » اقامه ایدیله‌بیلیرسه موافق ، ایدیله‌مزسه دکل . مثلا : سرقت ، امانته خیانت انسانلرك کافه‌سی ایچین قانون صورتنده وضع ایدیله‌مز . هیچ بر سارق فعلنك بر قاعدهٔ عمومیه اولمسنی آرزو ایتمز . امانته خیانت ایدن‌ده بویله ! بناءً علیه حیله وسرقت قاعده اوله‌رق وضع ایدیله‌مز . بوقاعده‌لر اولسه اولسه ، دیکر کیمسه‌لرك کندیسنی تقلید ایتمیه‌جکلری امیدیله خودکام بر کیمسه طرفندن کندی منفعتنه اوله‌رق تجویز ایدیلن بر معاملهٔ استثنائیه‌در . اخلاقی وغیر اخلاقی فعللر بو علامتله بیلینیرلر . بناءً علیه وظیفه وقانون اخلاقینك منشأی عقلدر .

اسلامده وظیفه‌نك منشأی . — شبهه یوقکه : نظر اسلامده وظیفه‌ده « دین » ه « وحی الهی » یه مستنددر . وظیفه‌نك منشأی‌ده « دین » در . بو اعتبار ایله وظیفه‌یی شو یولده تعریف ایده‌بیلیرز : « وظیفه ، شریعتك ایفاسنی امر ایلدیکی خیردر . یاخود « شریعتك اوامرینه متابعت ، نواهیسندن مجانبتدر . »

بز کمال قطعیت وصمیمیتله ادعا ایده‌بیلیرزکه : وظیفه‌نك « دین » ه مستند اولمسی ، صرف عقله مستند اولمسندن داها صاغلام وداها اساسلیدر . برکره بز وظیفه‌یی بو یولده تعریف ایتدیکمزدن طولایی وظیفه مبدأی ماهیت عقلیه‌سندن برشی غائب ایتمش دکلدر . چونکه بر مسلمانك کورونیشده کندندن خارج بر منبعدن صادر اولان ، بو اوامر ونواهی‌یه متابعت ایتمسی حقیقتده ینه کندی عقلنه متابعتدر . زیرا اوامرینه انقیاد ایلدیکی « دین » وشریعتك مبناسی ، مبادیٔ عقلیه‌در .

نصوص شرعیه‌دن استنباط اولنان قانون اخلاقی ایله قانتك قاعدهٔ مشهوره‌سی آره‌سنده بر مقایسه . — بز مسلمانلرجه وظیفه وقانون اخلاقینك منشأی دین ایسه‌ده ینه بزم تابع اولدیغمز قانون اخلاقی‌ده « قانت » ك عموماً قبول ایدیلن : « اویله حرکت ایت‌که ، اراده‌كك تابع اولدیغی قاعدهٔ کلیه ، یعنی اطاعت ایتدیککك قانون ، بر قانون کلی مبدأی صورتنده اولسون » قاعدهٔ مشهوره‌سندن باشقه برشی دکلدر . داها دوغروسی عقلی اساس اتخاذ ایدن بو فلاسفه ، وظیفه و قانون اخلاقی خصوصنده اساساً بزم دینمزك اورته‌یه قویدیغی قاعده‌دن باشقه برشی بوله‌مامشلردر . چونکه وظائف اخلاقیه‌مزك تعریفات وتصنیفاتنه دائر دینمزده موجود اوامر ونواهینك جزئیاتنی بر طرفه براقه‌رق نصوص شرعیه‌دن اصل « قانون کلی » تحری ایتمك ایسترسه‌ك کوروزکه : عقلی اساس اتخاذ ایدنلرك استناد ایتدکاری بو قانون طرف شارعدن ، صاحب شریعت افندمز اساننده عقول ناسه داها قولای نفوذ ایده‌بیله‌جك بر طرز اکملده افاده ایدلمش ، قانون کلی ومطلق اولان خیرك نه اولدیغی داها واضح بر صورتده بیلدیریلمشدر .

باقیکز ! حضرت پیغمبر افندمز بر حدیث شریفده خیر ایله شری نه یولده تعریف بویوریورلر : « بر ، یعنی خیر وایولك ، قلبك مطمئن اولدیغی شیدر . اثم وکتولك‌ده نفسکی تخریش وتضییق ایدن شیدر . سکا خلافنه فتوی ویرسه‌لرده آلدیرما . » دیکر بر حدیث شریفده شویله بویوریور : « بر وخیر ، حسن اخلاقدر ؛ کناه‌ده قلبکده یرلشوب ده ناسك آکا مطلع اولدیغنی ایسته‌مدیکك ، یعنی عالمدن کیزله‌مك ایسته‌دیکك شیدر » . « سندن صدورینی خلقك

کورمسنی ایسته‌مدیککشیئ یالکز ایکن‌ده، کندی کندیکه یاپمه ! » [۱]

شمدی شو حدیث شریفلر اوزرنده توقف ایده‌لم : برنجی حدیث شریفده قلبه اطمئنان ویرن شیلرك خیراولوب بونك عکسنه اولانلرك‌ده شر اولدیغی ذکر ایدیلیور. پك اعلا اما واردات قلبیه‌مزك دایما خیر و حق اولابیلیرمی ؟. طبیعی اولاماز . بناءً علیه خیر ویا شر ، حق ویا باطل اولدقلرینی آکلایه بیلمك ایچون ینه عقلك دلالتنه، نور ارشادینه محتاجز. اوکا مراجعت ایده‌جکز. محاکمه ومقایسه نتیجه‌سنده اونلرك نه اولدقلرینی آکلایه‌جغز. ایکنجی حدیث شریفده ایسه ناسك مطلع اولدیغنی ایسته‌مدیکمز شیلرك شر اولدیغی وبوکبی شیلری یالکز ایکن‌ده یاپمامق لازم کلدیکی بیلدیریلیور . برکره دوشونه‌لم ، ناسك مطلع اولدیغنی ایسته‌میه‌جکمز نه‌اوله‌بیلیر ؟. هیچ شبهه یوقکه: بونلر ، عقلك بر قاعدهٔ عمومیه اوله‌رق طانیمادیغی ، هرکس طرفندن برقاعدهٔ کلیه اوله‌رق قبول اولنمایان شیلردر . شو حالده بز مسلمانلر بو حدیث شریفلردن واضحاً آکلارزکه : سرقت حرامدر ؛ حیله حرامدر؛ امانته خیانت حرامدر ؛ قتل حرامدر . چونکه بونلری ایشله‌ین انسان بونلره ناسك مطلع اولمسنی آرزو ایتمز . حدیث شریف موجبنجه برمسلمان، بونلری کیمسه‌نك کورمدیکی بریرده‌ده اولسه‌ینه یاپمامانی بر وظیفه تلقی ایدر. خلافنه حرکتی، وظیفه و قانون اخلاقیه مغایر بیلیر . کوریلیورکه : بز مسلمانلر وظیفه‌نك اساسنی « دینه » استناد ایتدیرمکله ماهیت علمیه‌سندن ذره قدر غائب ایتمش اولمایورز .

[۱] بو حدیثلر بوقاریده کچمشدی .

وظیفه‌نك ماهیتنی تعیین ایدن قرانین اسلامیه قانتك قانوننده مرجحدر .

بز ینه عقلمزه استناداً ادعا ایده‌جکزکه : بروجه‌مصیتك ، خیر وشرك ، وظیفه وقانون اخلاقینك ماهیتلرینی تعیین ایدن بو اسلامی قاعده‌لر ، قانتك یالکز عقلدن مستنبط اولان قانون اخلاقیسنه‌ده راجحدر. چونکه قانتك قانون اخلاقیسی یالکز افعالمزه ، اعمال وجوارحمزه شاملدر. نیات مقاصدمزی ، یعنی قلبی اولان اعمالمزی بوقانون اهمال ایدیور . قوه‌دن فعله چیقامامش اعماله مسؤلیت ترتب ایده‌جکنی اوقدر آچیق کوسترمیور . بوقانونك حکمنه کوره برانسان قلبنده بسله‌یوب‌ده خارجه چیقارامدیغی مضر وفاسد فکرلردن طولایی قانون اخلاقیه مغایر حرکتده بولونمش صاییلامیور. بوتون انسانلر یکدیکرینه قارشی فنالق ایتمك نیتیله مشبوع اولسه‌لربیله ارادهٔ شر، اعمال و جوارح واسطه‌سیله فعلاً خارجده تجلی ایتدکجه کیمسه‌یه برضرر ترتب ایتمه‌یه‌جکی جهتله ینه بونیت وقصدلرندن طولایی اونلر مسئول دکلدر. شو حالده : « اویله برصورتده حرکت ایت‌که » امری قانون اخلاقی‌یی یالکز اعمال‌وجوارحك حسن استعمالنه قصر ایدیور . حال بوکه ، بزم تابع اولدیغمز قانون شرعی ودینیه کوره بز فعل ساحه‌سنه چیقمامش اولان نیتلرمزدن‌ده مسؤلز . « وان تبدوا مافی انفسکم اوتخفوه یحاسبکم به الله = نفسکزده اولانی اظهارده ایتسه‌کز ، اخفاده ایتسه‌کز الله تعالی حضرتلری سزدن اونك حسابنی صوراجقدر» ، « ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئك کان عنه مسؤلا = شبهه‌سز قولاق ، کوز ، قلب .... بونلر هپسندن طولایی انسانه سؤال واقع اوله‌جقدر. یعنی انسان بوتون اعضا وجوارحنك یاپدیغندن

طولابی مسؤلدر » آیت کریمه‌لری بونی واضح بر صورتده کوسترمکده‌در.[١]

انسانك قیمت اخلاقیه‌سی اعمال ظاهره‌سندن زیاده نیتیله‌در. —

هیچ شبهه یوقکه : قیمت اخلاقیه، اعمال ظاهره‌دن زیاده نیتده آرانمق لازمدر . چونکه بزم انسانده کوره بیلدیکمز یالکز اعمال و نتایج اعمالیدر . بناءً علیه انسانك قیمتنی آکلایه‌بیلمك ایچون عمللرینك علتنی ونیتلرینی بیلمه‌مز لازمدر. اونك قیمتی آنجق بو صورتله بیلنه‌جکدر. عجبا اخلاق تنظیم ایدن یالکز اعمال ظاهره‌می ، یوقسه یالکز نیتمی؟. یاخود هر ایکیسی‌می ؟. مسئله‌یی بو شکلده وضع ایدرسه‌ك الك قولای بر طرزده واضح بر اساس دائره‌سنده حل ایتمش اولورز . معلومدرکه مسئولیت بولونه‌بیلمك ایچون اختیارك بولونمسی لازمدر. اختیار بولونمدقجه مسئولیتده یوقدر . شو حالده مسئولیت ، یالکز ویالکز اختیار اوزرینه بنا قیلنمشدر . بویله اولونجه . ثواب وعقابك ، مکافات ، ومجازاتك ایشله‌دیکمز شی اوزرینه دکل ، ایشله‌مه‌یی مراد ایتدیکمز ، یعنی بالاراده ایشله‌دیکمز شی اوزرینه ترتب ایتمسی اقتضا ایدر . شو حالده قانون اخلاقی آنجق نیته ناظردر . حسن نیته اقتران ایتمه‌ین افعال ، قیمت اخلاقیه‌یی حائز دکلدر . هع مافیه‌شوراسی‌ده بیلنملیدرکه: بر ایش قانون اخلاقی‌یه موافق دوشه‌بیلمك ایچون نفسنده موافق عدل وحق اولاقده لازمدر . نیتك علویتی بو بابده کافی دکلدر .

عقلیونك وظیفه حقنده درمیان ایتدکلری الك مشهور تعریفك ، اخلاقده الك مهم بر جهت اولان نیات ومقاصده شمولی اولمدیغنی کوردك.

... نجی صحیفه‌یه مراجعت ایدیکز .

شمدی برده « وحی » « دین » ه مستند بولنان اسلام اخلاقنه عطف نظر ایده‌لم .

اخلاق خصوصنده تابع اولدیغمز قانون دینیمزك فعال ساحه‌سنه چیقمامش اولان نیاتمزده‌ده شامل اولدیغنی سویله‌مشدم . شمدی داها ایلری کیده‌رك ادعا ایده‌جکم‌که : مسلمانلقده انسانك قیمت اخلاقیه‌سی اعمال ظاهره‌سندن زیاده نیتیله‌در . « انما الاعمال بالنیات وانما لكل امرأ مانوی = عمللرك قیمتی آنجق نیتله‌در ؛ هر کس ایچون نیت ایتدیکی شی واردر » ، « ان الله لاینظر الی صورکم ولا الی اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم ونیاتکم = الله تعالی حضرتلری سزك صورتلریکزه ، عمللریکزه باقماز ، بلکه قلبلریکزه ونیتلریکزه باقار » حدیث شریفلری بو خصوصده واضحدر . حسن نیته مقارن اولمیان بر عمل نه اولورسه اولسون اونك مسلمانلقده برقیمتی ، بر اهمیتی یوقدر . حتی بو قبیل عمللر ریا اولمق اوزره توصیف وصاحبلری وعد شدید ایله تخویف اولونور . بناءً علیه قانتك عقله مستند قانون اخلاقیسی یالکز افعالمزه ، اعمال ظاهره‌یه شامل اولوب داها ایلری کیده‌مدیکی حالده ، بزم تابع اولدیغمز قانون شرعی نیات ومقاصده‌ده نفوذ ایدیور . دی‌یه‌بیلیرزکه: قانتك هر کسجه مشهور اولان اوقاعده‌سی ، یوقاریده ایضاح ایتدیکم قاعدهٔ کلیهٔ شرعیه‌نك بر فرعندن عبارتدر. یعنی «خلق طرفندن سکا یاپیلدیغنی ایسته‌دیکك شیئی سن ده اونلره یاپ ؛ خلق طرفندن سکا یاپیلدیغنی ایسته‌مدیکك شیله خلقی ازعاج ایتمه»[١] مأ‌لنده اولان حدیث شریفه ناظردر. دیکر آیات کریمه و احادیث

[٢] ما احببت ان یفعل بك الناس فافعله بهم وما کرهت ان یفعله الناس بك فدع الناس .—

شریفه‌لرك دائرهٔ شمولنه یوکسله‌مز . حال بوکه ، بزم اخلاقی اساسات وقواعدمز یالکز بو حدیث شریفك کوستردیکی مرتبه‌ده قالمامی کورولمشدی .

الحاصل ، بزم دینه استناد ایتدیره‌رك وظیفه حقنده درمیان ایتمش اولدیغمز تعریف ، صرف عقله استناداً یاپیلان تعریفلرده‌کی نقصانی ده اکمال ایدیور . بناءً علیه « قانون اخلاقی ووظیفه حقنده اك دوغرو ، اك مکمل تعریف بزم دینه استناداً یاپمش اولدیغمز تعریفدر » دیمکده تردد ایتمه‌یه بیلیرز .

وظیفه‌ده غایه واسلامك نقطهٔ نظری — مبادئ اخلاقیه‌یی یالکز عقله ابتنا ایتدیرنلر « وظیفه ایچون ایفای وظیفه » اساسنی تعقیب ایدیورلر . یعنی : « وظیفه ، وظیفه اولدیغی ایچون ایفا ایدیلملی‌در ؛ وظیفه‌دن مقصد وغایه ینه وظیفه‌در ؛ تعبیر دیکرله قانونه حرمت و اطاعت‌در . بر عمل خیر ، هیچ بر منفعت مخصوصه تعقیب ایدلمکسزین یالکز خیر اولدیغی ایچون ایشلنمك واجب‌در . »

مع مافیه ، صرف عقله استناداً قبول ایدیلان شو مبدأ ، بز مسلمانلرجه داها اساسلی بر صورتده تقریر ایدلمشدر . مسلمانلقده اك بیوك مرتبه ، « بر واجبی اللهك امری اولدیغی ایچون اجرا ایتمك » در . عقلیونك قبول ایتدکلری « وظیفه ایچون ایفای وظیفه » دستورندن معنای اخلاقی وعملی نه ایسه ، مسلمانلرجه‌ده « بر واجبی اللهك امری اولدیغی ایچون ایفا ایتمکده » کی معناده مآل اعتباریله اودر ؛ حتی اوندن چوق داها یوکسکدر . چونکه مسلمانلقده اك بیوك مقام ، « مقام تقوی » در .

بوتون اعمالنی ، بالجمله عبادات وطاعاتنی هیچ بر منفعت کوزه‌تمه‌یه‌رك صرف رضای باری ایچون ، امر الٰهی اولدیغی ایچون یاپمقدر . اخلاق شرعیه وظیفه‌مزی بو علوی مقصدله ایفا ایتمه‌یی امر ایدر . جلب منفعت ودفع مضرت کبی سوائق انفعالك تأثیراتنه اتباعدن منع ونهی ایدر . وظائفنی بو یولده ایفا ایدنلره لسان شریعتده « متقی » نامی ویریلیر .

اعمال وافعالمزك منفعت مقابلی دکل ، یالکز رضای باری ایچون اولماق لازمکله‌جکی مسلمانلرك خواص و عوامنجه معلوم بر فکر مشترکدر . خواص بویله اولدیغی کبی عوامك فکری ده بودر . اعمالنی جنت امیدیله یاپان طبقه‌نك ده نتیجه اعتباریله بکله‌دیکی شی ، رضای باری‌یه نائلیت ومشاهدهٔ جمال الله در .

هرهانکی بر عملك خالص ومکمل اولمسی ایچون « لوجه الله » اولمسی ، یعنی باشقه بر شی دوشونولمکسزین یالکز رضای باری ایچین ، امر الٰهی اولدیغی ایچین » یاپیلمق لازم کلدیکی برچوق آیات کریمه واحادیث شریفه‌ده بیان بیورلمشدر [١] . قرآنده سعادت دنیویه و اخرویه‌نك

[١] «واتقوا الله حق تقاته» آیت کریمه‌سیله مأمور اولدیغمز تقواده بو علوی حس ایله ادای وظیفه‌در . مأموراتی اتیان ومنهیاتی بو دوشونجه ایله ترك ایتمکدر ، که فضائل اخلاقیه‌ده بودر . « اعمل لوجه واحد یکفیك الوجوه کلها = بر وجه . برمقصد ایچون ، یعنی یالکز رضای باری ایچون عمل ایت ، که او سایه‌ده کافهٔ آمال حاصل اولور » ، « خلص دینك یکفیك القلیل من العمل = دینکی لوجه الله خالص قیلار ، دینده اخلاصی الدن براقمازسه‌ك آز عمل بیله سکا کافیدر » . « من اخلص لله اربعین یوماً ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه علی لسانه = هرکیم قرق کون الله تعالی ایچون اخلاص اوزره بولونورسه آنك قلبندن لسانی اوزرینه حق وحکمت نبعان ایتمکه باشلار . » کبی احادیث شریفه اخلاص فی العملك اسلامده‌که موقعنی کوسترمکده‌در .

حضرت عمرك (ر.ض) نظرنده، عبادتلرك اك بويوكى واك افضلى مقام اعلاى الوهيتك جلادت قدرينه احترامدن نشئت ايدن عبادتدر. بو جهت مشار اليهك اصحابدن صهيب رومى حقنده : « رحم الله صهيباً لو لم يخف الله لم يعصه = الله تعالى حضرتلرى صهيبه رحمت ايتسون ! ايمانى اوقدر قوى دركه ، اللهدن قورقوسى اولماسه ده ينه آكا عصيان ايتمز ». بيورمسيله ثابتدر. بو، يالكز حضرت عمرك فكرى دكل، يوقاريده سويله ديكم كبى مسلمانلرك خواص وعوامنده مشترك بر فكردر . الك بيوك فقهامزده عبادتك اعلاسى جنت اميدى وياخود جهنم قورقوسيله يا پيلان اولمايوب بالكه جناب حقك ذاتندن طولايى ياپيلان عبادت اولديغى تصريح ايديورلر[۱]

تابعين دورنده يتيشن فاضلات نسوان اسلاميه دن رابعة العدويه « ايمانكك حقيقتى نه در ؟ » دييه صوريورلر . شويولده جواب ويريور : « اللهك نه جهنمندن قورقديغم ، نه ده جنتنى سوديكم ايچين عبادت ايتمش دكلم ، يوقسه كوتو بر خدمتكاردن نه فرقم قالير ؟. بن اوكا محبتمدن ، اشتياقمدن طولايى عبادت ايدرم . »

شو بيتلرده رابعة العدويه نكدر :

« كلهم يعبدون من خوف نار — ويرون النجاة حظا جزيلا »
« اولأن يسكنوا الجنان فيحظوا — بقصور و يشربوا سلسبيلا »

[۱] اعلم ان العبادة اعلاها ان تكون لذاته لا لطمع فى جنة ولا خوف من نار حتى لو لم يكونا كان لله مستحقاً للعبادة . وهى رتبة الكاملين من العباد وهم وان ارادوا الجنته فانما يريدونها لكونها محل المشاهدة والزيادة لا للتلذذ بالملذات . فان ذلك عادة من الفها فى الدنيا واوسطها ان يعبد للطمع فى الجنة والخوف من النار وادناها ان يعبد لتيسير امور معاشه مثلا فى دنياه

— صحطاوى : ص ٤ —

انواعنى تعداد ايدلدكدن صوكره : « جناب اللهك رضاسى بونلرك هپسندن بويوكدر . فوز عظيم ايشته بورضواندر ؛ رضاى آلهىيى تحصيل ايدنلردر كه اك بويوك سعادته نائل اولورلر[۲] » بويورياپور . بو آيت كريمه ده مؤمنين ومؤمنات ايچين هر درلو نعمتلريله جنات و عاليات وعد ايدلدكدن ، مؤمنين ومؤمناتك اوراده ابدى بر سعادته قاووشه جقلرى بيلديرلدكدن صوكره « رضاى آلهى بو نعمتلرك هپسندن بويوكدر ، فوز عظيم آنجق اوكا نائليت در » بويورلمسى بزه كوستريركه : مسلمانلقده اك بويوك مرتبه « بر واجبى اللهك امرى اولديغى ايچون ياپمقدر . تعبير ديكرله وظيفه ايچون ايفاى وظيفه در » . بزم تابع اولديغمز دستور اخلاق بودر . بر مسلمان نظرنده بو غايه صافيه دن ، بو رضاى الهيدن ناچيز بر مرتبه يى احراز، هر غايه وامنيه دن بيوكدر. بوجهتى خاتم الانبيا صلى الله عليه وسلم افندمزك سنن فعليه لرى ايله برچوق صحابه و اعاظم تابعينك اقوال وافعالى ده تأييد ايتمكده در . صاحب شريعت افندمز ، هر كس اويقويه واردقدن صكره آياقلرى شيشنجه يه قدر نمازده طورورلردى. زوجه سى حضرت عايشه (رضى الله عنها) بر دفعه سنده « يارسول الله كنديكى بوقدر نيچين يورارسك ؛ اولمش و اوله جق كناهلرك مغفور اولمامشمى در ؟ ديور ، وجواب اوله رق : « افلا اكون عبداً شكوراً = اللهه شكر ايدن بر قول ده مى اولمايه يم ؟ » بويوريور .

[۲] وعد الله المؤمنين والمؤمنات جنات تجرى من تحتها الانهار خالدين فيها ومساكن طيبة فى جنات عدن ؛ ورضوان من الله اكبر ؛ ذلك هو الفوز العظيم .

— سورهٔ توبه آيت : ۷۲ —

« ليس لى فى الجنان والنار حظ ـ أنا لا ابتغى سواك بديلا »

خلاصهٔ مآلى : « هپسى جهنم قورقوسيله عبادت ايديورلر. واوندن قورتولمايى بويوك بر ذوق ، بر سعادت بيليورلر. ياخود جنتك كوشكلرنده ساكن اولەرق ايرمقلردن، چشمەلردن ايچمكله تسكين حظوظات ايچون عبادت ايدرلر. بنم ايچون نه جنتده، نه جهنمده ذوق يوقدر؛ بن سندن باشقه برشى ايستەمم » .

الحاصل، « وظيفەيى وظيفه اولديغى ايچون ايفا » دستورينى وضع ايدن مسلمانلقدر . بوكا دائر ذكر ايديلەجك آيات كريمه ، احاديث شريفه و آثار اسلاف اوقدر چوقدركه ، اونلرى تعداد ايله بيتيرەميەجكمزى سويلەمكله اكتفا ايتمەيى دها موافق بوليورز. يالكز شونى ده سويلەمك مجبوريتندەيزكه: مسلمانلقده اك يوكسك عمل، هيچ بر منفعت دوشونمكسزين يالكز رضاى بارى اولديغى ايچون ياپيلمقله اكتفا ايديلان عمل دكل، بونكله برابر احراز شان وشرف ، ابقاى نيك نام ايتمك غايەسى ده اولايان بر عملدر .

چونكه مسلمانلقده عمل خالص رضاى آلهىدن باشقه مادى ومعنوى هيچ برشى قاريشمايان عملدر؛ ومسلمانلر عملارينى بو مرتبەيه چيقارمقله مأموردرلر . عمل اعتباريله بو مرتبەيى احراز ايدەمەمش اولانلرك نزد آلهيده عملارى مقبول اولامايەجغى صاحب شريعت صلى الله تعالى عليه وسلم افندمز طرفندن غايت صريح بر افاده ايله بيلديريلمكدەدر : « اى ناس ؛ اعمالكزك لوجه الله اولسنه ، اوكا باشقه هيچ بر نيت قاريشمامسنه دقت ايديكز . زيرا الله تعالى اعمالدن آنجق خالص

اولەرق كنديسى رضاسى ايچون ياپيلمش اولانلردن باشقەسنى قبول ايتمز [۱] » ،

جناب الله عملك يالكز خالص اولانى ووجه ذوالجلالى طلب ايديلەرك ياپيلانى قبول ايدر منفعت وابقاى نام وشهرت مقصديله ياپيلان عملر ايچون صاحبنه برشى يوقدر [۲] » مآلنده اولان احاديث شريفه بو بابده اك بويوك بر سنددر .

كوروليورەكه : اخلاقك ديندن آيرى ويالكز عقله مستند اولمسى لازمكلديكنى ادعا ايدن عقليونك تعقيب ايلديكى « وظيفه ايچون ايفاى وظيفه » دستورى ، مسلمانلقده داها يوكسك وداها علوى برشكلده تقرير اولونمشدر .

مبادئ اخلاقيەيى ديندن اقتباس ايتمكله بو اساسك قوتنه خلل كلمش دكلدر؛ چونكه بالذات دينمز بو اساسى آمر ومشوقدر. ديمككه واجبات اخلاقيەنك وحى ونبوتدن مقتبس اولمسى ، بو مبادينك عقلى اولمسنه ذره جه خلل ايراث ايتميور .

شمدى صوريورز : بزه بردين، ياخود بر فلسفه كوستره بيليرلرمى كه، اسلامك وضع ايلەمش اولديغى شو علوى قانون كبى بر قانون وضع ايتمش

[۱] يا ايها الناس اخلصوا اعمالكم لله فان الله لا يقبل من الاعمال الا ما خلص له ـ حديث شريف ـ

[۲] عن ابى امامة قال جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال أ رأيت رجلا غزا و يلتمس الاجر والذكر ماله ؟. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : لا شىء له فاعادها ثلاث مرار ويقول رسول الله صلى الله عليه وسلم لا شىء له ثم قال ان الله عز وجل لا يقبل من العمل الا ما كان له خالصاً وابتغى به وجهه ـ رواه ابوداود والنسائى باسناد جيد ـ

اولسون ؟ اخلاقك دیندن آیری وصرف عقل اوزرینه مستند اولمسی لازمکلدیکنی ادعا ایدن فلاسفه عجبا یالکز عقللرینه استناداً بویله بر قانون وضع ایده‌بیلمشلرمی ، واپتمشلرسه قاچ کشی ایچون معمول به اولابیلمشدر ؟ بویله بر قانونك مطاع اولابیلمسی ایچون یالکز عقله مستند اولمسی کافی اولمایوب هرحالده قلبنده یرلشمش اولان الوهیت فکرینه ، مستند اولمسی لازمدر . اولا فکر الوهیت ، فکر دین ، اوامر ونواهئ الٓهیه قلبه یرلشملی که اوندن صکره ایفای وظیفه‌ده یالکز رضای الٓهی‌یی دوشونسون واوندن باشقه هیچ برشی خاطرندن کچمه‌سین . ایشته بو جهتی تأمین ایدن ، آنجق اسلام اخلاقیدر .

مسلمانلقده سائق وظیفه‌نك درجه‌لری . — سائق وظیفه اوله‌رق نه وظیفه‌یی قبول ایتمك ؛ یاخود بر واجبی اللهك امری اولدیغی ایچون ایفا ایتمك شبهه یوقکه ، اك علوی بر مرتبهٔ اخلاقیه‌یه یوکسلمه‌یه وابسته‌در . بو رتبهٔ اخلاصه یوکسله‌بیلن نفوس فاضله انسانیتك جداً مدار افتخاریدر . بوتون حیاتنی ، بوتون قواسنی بو علوی غایه‌یه صرف ایتمك ونتیجه‌ده وظیفه‌سنی کورمش اولمقدن ورضای الٓهیدن باشقه برشی بکله‌مه‌مك نه بویوك فضیلتدر . فقط بو مرتبه ، اویله قولای قولای ، بردن بره چیقیله‌بیله‌جك بر مرتبه دکلدر . بو درجهٔ کماله یکدن اعتلا هرفرده نصیب اوله‌بیله‌جك موفقیتلردن دکلدر . بورایه چیقه‌بیلمك ایچون نه‌قدر متین بر مجاهده‌یه ، نه‌قدر عالی بر تربیهٔ فکریه وروحیه‌یه احتیاج اولدیغی وارستهٔ ایضاحدر .

مردیوه‌نك اوننجی قدمه‌سنه چیقابیلمك ایچین مطلقا یواش یواش یوکسلمك ، قدمه قدمه آتلامق لازمدر . برنجی‌یه باصمه‌دن

بشنجی‌یه قالقیلامز . نفس ، اول امرده اداء وظیفه مقابلنده فلاح وسعادت کبی بر منفعت مادیه تحری ایدر . صکره کیده‌رك برنجی غایه‌یه دوغرو یوکسلیر . اوبله بر طاقم مراحلی قطع ایتمکسزین منتهای کمال اولان بو مرتبه‌یه ناصل واصل اولونه‌بیلیر ؟ فرانسز مشاهیر فلاسفه‌سندن « ژول سیمون »ك وظیفه عنوانلی کتابنده دیدیکی کبی : هرخصوصده حتی خیر ووظیفه‌ده بیله ، قدرتمزی ملاحظه ایتمك ، اطوارمزی تجاوز ایتمه‌مك بزم ایچون درجهٔ وجوبده‌در . هیچ شبهه یوقکه : حب نفس ایله اشتغال ، هیچ بر وقت بزدن انفکاك ایتمز . حب وظیفه ، حب الٓهی بر انسانده هرشیك فوقنده اوله‌بیلیرسه‌ده بونك بر عقیده اولمسی احتمالی یوقدر . طبیعت انسانیه بوننکله برلشه‌مز . خلقك پك چوغی بو غایهٔ کمالی یالکز تصور ایتمکله اکتفا ایدرلر . بو غایهٔ کمال ، حقایق مجرده قبیلندن اولدیغی جهتله بو اوغورده منفعت مادیه‌سنی فدا ایده‌جك پك چوق کیمسه تصور ایده‌یلامز . نفوس بشریه‌نك ، اخلاق اولان بو کمالاته یوکسله‌بیلمسی ایچون ترهیب وترغیب مادی‌یه احتیاج واردر . ایشته بونك ایچوندرکه : ایفای وظیفه‌ده فلاح وسعادت تحریسی امور مشروعه ومعقوله‌دندر . ینه بونك ایچوندرکه شریعت اسلامیه‌نك ناسی طریق خیر وصلاحه سوق ایچون ایتدیکی خطابلرك موضوعی ایکی درجه‌لیدر :

۱ — سعادت محضه ورضای الٓهی ؛

۲ — ثواب وعقاب اخروی . (وادعوه خوفا وطمعا)

برنجی درجه اولان منتهای کماله یوکسله‌مه‌مش اولان — که هرفردك بورایه یوکسله‌بیلمسی امکانی یوقدر — اکثریتك فعلیات ساحه‌سنده‌کی سائقی ، نه قدر اولسه یوم جزاده‌کی ، یوم آخرتده‌کی ثواب وعقاب

تصوریدر . یعنی ایفای وظیفه‌در . غایه خیر وسعادته نائل اولق ، عذابدن قورتولمقدر. تعبیر دیکرله فکر منفعتدر، دنیله‌بیلیر . مع‌مافیه بدایة بوسائقله حرکت ایدن عوام طبقه‌سی‌ده اعمالده اخلاصك وجوب واهمیتنی پك زیاده تقدیر ایتمکده‌در ؛ وجمله‌سنده اخلاصه دوغرو برتمایل واردر . (صاغ الك ویردیکنی صول أل ایشتمه‌ملیدر) . یعنی یاپیلان خیر یالکز الله رضاسی ایچون یاپیلمالیدر ، سوزی بین‌الاسلام اك مهم براساسدر .

فی‌الحقیقه، اسلامیتك تقریر ایلدیکی ایکنجی درجه‌ده‌کی سائق وظیفه‌نك ، یعنی ثواب وعقاب اخروی تصورنك – نه‌قدر عالی اولورسه اولسون – فکر منفعتدن باشقه‌برشی اولمادیغی سویلنه‌بیلیر . فقط شایان دقتدرکه : دین اسلامده ایکنجی درجه‌ده سائق وظیفه اولان ثواب وعقاب اخروی ، فکر منفعت ، اویله بعض مذاهب فلسفیه‌نك تلقین ایلدیکی منفعت مبدأی دکلدر. اوندن چوق یوکسك ، وحتی اونکله هیچ برعلاقه‌سی یوقدر . چونکه ثواب وعقاب اخروی تصوری – اکر برمنفعت ایسه – منفعت معجله دکل ، منفعت مؤجله‌در . بوکونکی وظیفه وفضیلت اوزرینه نامتناهی بر استقبالده تصور اولونان برمنفعتدر . بناءً علیه بویله بر منفعتی دائما درپیش ایده‌رك اوکا توفیق حرکت ایتمك ، اونك اوغورنده منافع معجله‌سنی فدا ایله‌مك ، حظوظات نفسانیه‌سنه سد چکمك هرحالده منفعت مادیه ایچون ایش یاپمق دکلدر . بوده همان بالنتیجه : (وظیفه ایچون ایفای وظیفه) اساسنه منتهی اولیور دیمکدر . اساساً سائق وظیفه اولان بو منفعت مؤجله ، دنیاده ایکن بشرك تربیهٔ فکریه وروحیه‌سنی تسهیل ایده‌جکی

جهتله اراده‌نك قیمتدار برغایه‌یه قولایجه توجه ایتمه‌سنه‌ده یاردیم ایدیور ؛ تزکیهٔ نفس حصوله کلیور بونقطهٔ نظردن ، وظیفه‌سنی منفعت اخرویه سوداسیله ایفا ایدنلر بیله ، بومنفعتی ملاحظه ایله برابر جناب الٰهه انقیادی دوشونه‌جکلرندن نتیجة الامر ، ینه عملارینك مقتضیسی برخیر محض اولمش اولور . فقط ، یوقاریده‌ده سویله‌دیکم وجهله سائق وظیفه اولمق اوزره یالکز رضای باری فکری ، برفکر مجرد دیمکدر .

ایشته بونك ایچوندرکه : شریعت اسلامیه ، اکثر نفوس بشریه‌یه کوره حقایق مجرده‌یی تلقین ایتمه‌نك تربیه وتصحیح اخلاق ایچون دوای کافی اولمدیغنی نظر اعتباره آله‌رق ترغیبات وترهیبات مشخصه‌یه، سعادت وشقاوت اخرویه‌نك تفصیل احوالنه پك زیاده اعتنا ایتمشدر . شریعت اسلامیه‌نك بوبابده‌کی قانونلری تمامیله طبیعت بشریه‌یه موافقدر . بونك ایچون برنجی درجه‌ایله اکتفا ایدیلمه‌یه‌رك قرآن کریمده «وادعوه خوفا وطمعاً» وارد اولمشدر . چونکه بدایة انسانك کندیسندن فکر منفعتی سوکوب آتماسی امکانسز واساساً فکر منفعت تربیهٔ فکریه وروحیه‌یی تسهیل ایده‌جکی جهتله نفوس بشریه‌نك کمالات اخلاقیه‌یه وصول ایچون ترغیب وترهیب مادی‌یه احتیاجی واردر . انسانلری اك اول ایفای وظیفه‌یه سوق ایده‌جك اولان بومنفعت مادیه‌در . بورادن باشلایه‌رق علم وعرفانك تزایدی نسبتنده عقل ودرایتی‌ده توسع ایدر وبوصورتله منفعت فکرلرندن تجرد ایدر ، غایه یوکسلیر ؛ وبوغایه کیتدکچه رضای باری‌یه منجر اولور وحقیقی وظیفه فکری‌ده ایشته اوزمان تمام وکمالی اوزره بالفعل حاصل اولور . بونك ایچوندرکه : نظر اسلامده انسانلر غایهٔ اخلاقیلری اعتباریله اوچ قسمه تفریق ایدیله‌رك برنجیلره

اهل دنیا ، ایکنجیلره اهل آخرت ، اوچنجیلره ده ـ که واجبی اللهك امری اولدیغی ایچون یاپانلردر ـ اهل الله دنیلمش در . برنجی مرتبه ده بولنان اهل دنیانك قیمت اخلاقیه سی اولمادیغنی اثبات ایدن آیات واحادیث پك چوقدر . نظار اسلامده قیمت اخلاقیه یی حائز بولنانلر یالکز اهل آخرتله اهل الله در . وظیفه لرینی صرف رضای باری ایچون یاپانلرله منفعت مؤجله ، یعنی ثواب وعقاب اخروی ملاحظه سیله ایفا ایدنلردر[١] .

آنجق یوقاریدن بری تکرار ایتدیکمز وجهله سائق عمللری ثواب وعقاب اخروی اولان اهل آخرتك مبدأ اخلاقیلری ده بعض مذاهب فلسفیه نك تلقین ایلدیکی منفعت مبدأندن چوق یوکسکدر ؛ چونکه منفعت معجله دکل ، منفعت مؤجله در .

« الحاصل ، وظیفه یه وظیفه اولدیغی ایچون اطاعت ایتمه مز واجبدر . بر واجبی واجب اولدیغی ایچون ایفا ایدوب بونکله برابر آلام واکداردن خلاص وثوابه نائل اوله جغمزی ده دوشوندیکمز زمان ینه عملمز خیر و مستحق ثواب اوله رق قالیر . لکن أیی بر عملی أیی بر عمل اولدیغی

[١] الدنیا حرام علی اهل الآخرة والآخرة حرام علی اهل الدنیا وهما حرامان علی اهل الله = دنیا اهل آخرته ، آخرت اهل دنیایه ، دنیا ایله آخرتك هر ایکیسی ده اهل اللهه حرامدر »

حدیث شریفده انسانلر قیمت اخلاقیه لری اعتباریله اوچ قسمه تفریق اولونمقدلری کبی ، وظیفه لرینی صرف منفعت معجله ، منفعت مادیه ایچون ایفا ایدنلره اهل دنیا ، منفعت معجله یی دوشونمه یه رك یالکز ثواب وعقاب اخروی ملاحظه سیله ایفای وظیفه ایدنلره اهل آخرت ، بونلرك هیچ برینی خاطره کتیرمیه رك واجبی یالکز اللهك امری اولدیغی ایچون ایفا ایدنلره ده اهل الله دینلمکده در .

ایچون دکل ، بلکه اوسایه ده بعض منافع ـ ولوکه مشروع بیله اولسه ـ الده ایتمك ایچون ایفا ایده جك اولورسه ق بو عمل ـ جرم درجه سنه سقوط ایتمه سه ده ـ خیر ومستحق ثواب اولاماز[١] . اسلام اخلاقیوننده امام غزالی مرحومك « میزان العمل » نامنده کی اثر مهمنده ویرمش اولدیغی ایضاحات بوخصوصده چوق مهمدر . حکیم مشارالیه تحری خیر وفضیلتك سائقلرینی غایت دقیق برصورتده تفصیل ایتمکده در[٢] .

[١] ژول سیمون ، وظیفه .

[٢] بر انسانی ایفای وظیفه یه ، خیر وفضیلته سائق دنیوی اوچدر :

١) ترغیب وترهیب . (حال حاضرده جریان ایده جك مادی منفعتلرله ترغیب ، و آتیا وقوعبوله جق محاذیر ایله ترهیب)

٢) خوف و امید (عاملینده بولونانلرینك کندیسی ایچون فوق العاده اهمیتی اولان کیمسه لرك مدح وثنالرینی امید ایتمك وعاملینده بولونانلرندن قورقمق .)

٣) حس وظیفه وفضیلت .

برنجیسی صرف مادی بر منفعتدر ؛ وشهوانیتك مقتضاسی اولوب مرتبهٔ عوامدر . ایکنجیسی مبادئ حیا اولوب عقل قاصر مرتبه سیدر . یعنی عوامه نسبتله عقلادن معدود اولانلرك مرتبه سیدر . اوچونجیسی ده کمال عقلی مرتبه سیدر . اولانلر ، حکمانك ، محققین عقلانك مرتبه سیدر . بو مراتبك تفاوتنه اشارت ایچون : « خیر ما اعطی لانسان عقل یردعه فان لم یکن فحیاء یمنعه فان لم یکن فخوف یزعجه فان لم یکن فمال یستره فان لم یکن فصاعقة محرقة فیستریح منه العباد والبلاد » بیورلمشدر .

صباوتندن اختیارلغنه قدر هر شخص بو مراتبی کچیرمکده اولدیغنه شبهه یوقدر . ابتداء صباوتنده بر انسانی مدح وثنا ایله برایشه سوق ایتمه نك امکانی یوقدر . اویاشده اولانلر ایچون سائق وظیفه آنجق ییه جك ایچه جك کبی مادی شیلردر . بر آز بویودکدن صکره مدح وثنا ، ذم وترهیب ده بر سائق اوله بیلیرلر . خیر و فضیلتك حسن توجهی جالب ، ارتکاب رذائلك کندیسی حقنده فنا اوله جغی ،

خلقك توجهنى غائب ايده‌جكنى آنجق سنى بر آز يوكسلدكدن صكره آكلارلر . خلقك چوغى برنجى و ايكنجى مرتبه‌دن داها يوقارى يه آتلايه‌مازلر . اونلرى تحريء خيراته ، ايفاى وظيفه‌يه سوق ايدن سائق يا مادى بر منفعتدر ؛ ياخود كنديلرنجه اهميتى اولان ذواتك توجهنى قازانمقدر . شبهه يوق كه بو مراتبك اك يوكسكى يالكز اوچنجى مرتبه‌در .

دنياده بويله اولديغى كبى آخرت ايشلرنده بويله‌در . يعنى اوامر الهيه‌يه اطاعت ونواهيدن مجانبتك سائقى ده اوچ درجه‌لى‌در :

١) جنت اميدى وجهنم قورقوسى اولوب عوامك مرتبه‌سيدر .

٢) نظر شريعتده أتقى ايدلمك محبتى وفاسق ايدلمك قورقوسى : مرتبهٔ صالحين .

٣) الله‌ه تقرب و رضاى الهى‌يه نائليت . مرتبهٔ انبيا و صديقين .

ـ ميزان العمل ـ

يدنجى درسك خلاصه‌سى

١ — متقدمين وظيفه‌يى شويله تعريف ايديورلر : « باشقه‌لرينك بزه يابمه‌لرينى آرزو ايتمديكمز شيئى بزده آنلره يابمامق ، بزه يابيلماسنى ايستمه‌ديكمزى يابمامق .

٢ — متأخريندن قانتك تعريف مشهورينه كوره « وظيفه انسانك فعلى بر قاعدهٔ عموميه اوله‌بيله‌جك صورتده حركت ايتمسيدر .

٣ — مسلمانلقده وظيفه‌نك منشأى « دين » در . بو اعتبار ايله وظيفه‌يى « شريعتك ايفاسنى امر ايلديكى (خير) در » . ياخود : « شريعتك اوامرينه متابعت ، نواهيسندن مباعدتدر » ديه تعريف ايده‌بيليرز .

٤ — مسلمانلر نظرنده وظيفه دينه مستند اولمقله ، ماهيت عقليه‌سنى غائب ايتمش دكلدر . چونكه دين اسلام اساساً عقله مستند اولديغى جهتله اوامر ونواهيسى ده تماماً معقولدر . شريعتك اوامرينه متابعت ، تماميله عقله متابعتدر . كنديمزه يابيلماسنى ايستمه‌ديكمز شيلرى باشقه‌لرينه يابمامق ، كنديمزه يابيلمسنى ايستمه‌ديكمزى ديكرلرينه‌ده يابمامق اك بيوك وظيفه اولديغنى تعليم ايدن دينمزدر . بو ايسه قانتك عموماً قبول ايديلن تعريفندن باشقه برشى دكلدر .

٥ — وظيفه‌نك ماهيتنى تعيين ايدن قوانين اسلاميه ، عقليونك قانوننده مرجحدر . چونكه عقليونك قانون اخلاقيسى يالكز افعالمزه ، اعمال وجوارحمزه شاملدر . حالبوكه بزم تابع اولديغمز قانون شرعى‌يه كوره بز فعل ساحه‌سنه چيقمامش اولان نيات ومقاصدمزدنده مسئولز .

٦ — اخلاق نقطهٔ نظرندن انسانك قيمتى اعمال ظاهره‌سندن زياده نيتيله‌در . مسئوليت يالكز اختيار ارادينه استناد ايتديكى جهتله ثواب و عقابك ده ايشله‌ديكمز شى اوزرينه دكل ، ايشله‌مه‌يى مراد ايتديكمز شى اوزرينه ترتب ايتمسى اقتضا ايدر . ديكر مسالك اخلاقيه بو جهتدن غفلت ايتديكى حالده اسلاميت بونى نظر دقته آلمش وانسانك عملندن زياده نيتنه اهميت ويرمشدر .

٧ — عقليون نظرنده « وظيفه ايچون ايفاى وظيفه » دستورندن معناى اخلاقى نه ايسه بز مسلمانلرجه « بر واجبى اللهك امرى اولديغى ايچون اجرا ايتمكده » كى معناده مآل اعتباريله اودر ، وحتى داها يوكسكدر .

۸ — هرحالده بر عملك خالص ومكمل اولماسی ایچون هیچ بر منفعت دوشونولمكسزین یالكز رضای باری ایچون یاپیلمق لازمكلدیكی برچوق آیات كریمه واحادیث شریفه‌ده بیان بویورولمشدر. بو مسئله، مسلمانلرك خواص وعوامنجه مشترك برفكردر. بناءً علیه (وظیفه ایچون ایفای وظیفه) دستورینی وضع ایدن مسلمانلردر.

۹ — وظیفه ایچون ایفای وظیفه، برواجبی اللهك امری اولدیغی ایچون ایفا ایتمك الك علوی برمرتبه اولمقله برابر قولای قولای چیقیله‌بیله‌جك برمرتبه دكلدر. بونك ایچوندركه اسلامده سائق وظیفه ایكی درجه‌لی اولوب بری سعادت محضه ورضای الهی؛ دیگری‌ده ثواب وعقاب اخرویدر. مرتبهٔ كماله یوكسلمش اولانلر ایچون سائق وظیفه یالكز برنجی ایسه‌ده اورایه یوكسله‌مه‌ینلر ایچون هرحالده ایكنجیسیدر.

۱۰ — ثواب وعقاب اخروی تصوری برمنفعت ایسه‌ده منفعت معجله دكل، منفعت مؤجله‌در. بوده همان بالنتیجه «وظیفه ایچون ایفای وظیفه» اساسنه منتهی اولور. چونكه وظیفه‌سنی منفعت اخرویه سوداسیله ایفا ایدنلر بیله بومنفعتی ملاحظه ایله برابر جناب اللهك امرینه انقیادی دوشونه‌جكلرندن ینه عمللرینك مقتضیسی برخیر محض اولمش اولور.

۱۱ — نظر اسلامده انسانلر غایهٔ اخلاقیه‌لری اعتباریله اهل دنیا، اهل آخرت، اهل الله دیه اوچ قسمه تفریق اولونمشدر. برنجیلرك قیمت اخلاقیه‌سی اولمایوب یالكز ایكنجی واوچونجیلرك قیمت اخلاقیه‌لری واردر.

۱۲ — برواجبی واجب اولدیغی ایچون ایفا ایدرایكن آلام وأكداردن خلاص وثوابه نائل اوله‌جغنی‌ده دوشونمك اوایشك خیر ومستحق ثواب اولماسنی اقتضا ایتمز. واجبی واجب اولدیغی ایچون دكل، برمنفعت اولدیغی ایچون ایفا ایدرسه بالطبع اوزمان شكل دكیشیر...

سكزنجی درس

اخلاقك قوهٔ مؤیده‌سی

تمهید — مؤیدهٔ وجدانیه وبونك غیر كافی اولدیغی - افعالمزك نتائج طبیعیه‌سی - جمعیت وقانون - بوده كافی دكلدر - افكار عمومیه ویا رأی عام - تاریخ قورقوسی - فكر آخرت.

تقریر. — الك مهم مسائلدن بریده اخلاقك قوهٔ مؤیده‌سی مسئله‌سیدر. قوهٔ مؤیده‌دن محروم اولان احكام وقوانین، شبهه یوقكه، تأثیردن محرومدر. برقانونك ایی وهرتورلو احتیاجی تأمین ایتمش اولماسی‌ده اونك مطاع اولماسی ایچون كافی دكلدر. چونكه بعض فلاسفه‌نك دیدیكی كبی؛ الك ایی برشیئك سوء استعمالی، سوء استعمالاتك الك فناسیدر. انسانلرده عقلدن باشقه احتراص وشهوانیت‌ده واردر. بناءً علیه احتراص وشهوانیت قوتلریله‌ده مجهز بولنان انسانلر طرفندن قوانین اخلاقیه‌نك اخلال ایدیلمه‌مسی ایچون برمؤیده، برقوهٔ زجریه لازمدر. ایشته بودرسده اخلاقك مؤیده‌لری نه‌لر اوله‌بیله‌جكنی تدقیق وقانون اخلاقی‌یه انقیادك صور مختلفه‌سنی تحلیل ایده‌جكز.

مؤیدهٔ وجدانیه. — اخلاقك قوهٔ مؤیده‌سی اولمق اوزره وجدانی اوكه سورنلر واردر. اونلره كوره الك بیوك مؤیده، وجداندر. وجدان، انسانی غیراخلاقی حركتدن منع وزجر ایدن الك قوتلی، الك برنجی برمؤیده‌در. وجدانمز وار ایكن باشقه برمؤیده‌یه احتیاجمز

يوقدر . شمدی بر تحليل ياپالم : ايفای وظيفه‌يی تأييد وتأمين ايچون بومؤيده كافی ايسه باشقه بر مؤيده آرامايه لزوم يوقدر .

اولكی درسلرده كوردلديكی وجهله وجدان انسانده بر سائق فطريدر. أنی رفقا اولان مقاصد وافعالمزی كورور ؛ فنا دوشونجه وحركتدن طولايی بزی توبيخ وتكدير ايدر . فقط بو يالكز باشنه كافی بر مؤيده اولمايه‌جغنی ده‌چكن مباحثده ويريلان ايضاحاتدن آكلاشيليوردی ، دكلمی ؟ . وجدانك بزی تكدير ايتمسی ، تعييب ايتمسی ، بونی نيچون بويله ياپدك عيب دكلمیدر بر داها ياپما ديمه‌سی هپ لسان طبيعتله‌در . دوغرودن دوغرويه هركسك آكلايه‌بيله‌جكی بر لسان ايله دكلدر . حالبوكه بو لسان ايله وقوعبولان تهديدك سوء عزم وصولنه مانع اوله‌جق نه‌قدر اسباب وموانع واردر ؟ بناءً عليه نفس ناطقه‌ده بولنان بو تمايل طبيعی ، يعنی وجدان ، قوانين اخلاقيه‌نك اخلال ايديلمه‌مسی ايچون قوتلی بر مؤيده اولاماز . ايفای وظيفه‌يی تأمين ايچون بو كافی دكلدر .

طبيعت . — فضائل ورذائلك ، حصوله كتيره‌جكلری نتائجده اخلاقك قوهٔ مؤيده‌سی اوله‌جغی واردخاطردر . ديليوركه : طبيعت ، قوانيننه قارشی وقوعه كلن هر تجاوزی جزاسز براقماز . بونك ايچون هرشيئك افراط وتفريطی ـ كه قانون طبيعته مخالف حركت ديمكدر ـ خسته‌لغی داعيدر . رذيلته ، مثلا ايچكی‌يه منهمك بر انسان كنديسنی تدريجی بر صورتده اولديريور ديمكدر . يالانجی بر انسان ده هيئت اجتماعيه آره‌سنده‌كی موقعنی غيب ايدر ودعناً موته محكوم اولور . خيانتده اير كيچ جزای طبيعيسنی بولور ؛ بويولده حركت ايدن انسانلر ، عمللرينك جزای طبيعيسی اوله‌رق نهايت بركون طبيعتك سله‌سنه اوغرايارق محو

اولوب كيدرلر . بونلرك عاقبتی ديكر انسانلر ايچون موجب عبرت اولور. شوحالده انسانی فنالقدن وأييلكه سوق ايده‌جك الك بويوك قوهٔ مؤيده افعالنك نتايج طبيعيه‌سيدر . . . . . .

فی‌الحقيقه جزا ومعصيت ، فنا عمللرك اثر طبيعيسيدر . « الجزاء من جنس العمل = جزا عمل جنسندندر » بيوك بر حقيقتدر . نواميس طبيعيه وسنن فطريه‌دن انحراف بر معصيتله نتيجه‌لنير [١] . مسكرات ، بر چوق امراض بدنيه و اجتماعيه‌نك ، نامتناهی دينه‌جك مصائبك تولدينه بادی اولور . فقط بو ، مطلق ولايتغير دكلدر . « طبيعتك كندی قانونلرينه قارشی وقوعه كلن هرتجاوزی كمال صحتله ضبط ايدرك كونك برنده مرابحه‌جيلره مخصوص برنوع فائض مركبله حسابنی بزه عرض ايتمسی » قسماً دوغر ايسه‌ده قسماً دوغرو دكلدر. اوت ، طبيعت يالكز كندی قانونلرينك اخلال ايديلمسندن طولايی شدتله اخذ ثار ايدر ، انتقام آلير . فاعلنی جزاسز براقماز . فقط ، اخلاقيت ايله نيته هيچ اهميت بيله ويرمز . اخلاق قانونلرينك اخلال ايديلمه‌سنه قارشی طبيعت تماميله ابكم وصامتدر. مثلا بر انسان سرعتله كيدن شمندوفردن اينمك ايسترسه ، درحال بوفعلنك جزاسنی كورور. چونكه عطالت قانوننی اخلال ايتمش اولديغندن بو عملنك جزای طبيعيسنی كورمش ، طبيعت كنديسندن اخذ ثار ايتمشدر . اجسام مفطوسه قانونلرينه رعايت ايتمه‌يرك كنديسنی دكزه آتان بر انسانك عملی ده عينی نتيجه‌يی توليد ايدر. عملنك جزای طبيعيسنی بولور . مع‌مافيه ، ديكر

من يعمل ســوءاً يجزبه ـ سورة النساء . « وما اصابكم من مصيبة فبما كسبت ايديكم . »

جهتدن کوریورزکه : قوانین اخلاقیه‌نك مقتضاسی اوله‌رق ابوینه بورجلو اولدیغی حرمت وظیفه‌سنی ایفا ایتمه‌ین بر اولاد ، بو حرکتنك جزای طبیعیسنی یا هیچ کورمیور ؛ یاخود آز کوریور . بردن بره واوندانك جزاسی اولدیغنی حس ایدرك دکل ، غیر محسوس بر طرزده کوریور .

کذلك قاپوسنك اوکنده‌کی فقیرلر آچلقدن اولور ایکن کندیسی بفتکلرله ، هر نوع اطعمهٔ لذیذه ونفیسه ایله ذوق وصفاسنده دوام ایدن آدملر ، قوانین اخلاقیه‌یه قارشی وقوعبولان شو عصیانلرندن طولایی طبیعتك پنچهٔ انتقامنه اوغرادقلری محسوس بر شکلده کورلمیور . فی الحقیقه بز قطعیاً اعتقاد ایدیورزکه : بونلر بو عمللرینك جزاسنی کوره‌جکلردر . فقط دیدیکم کبی ، بو جزا همان فعلی متعاقب سریع بر صورتده وقوعه کلمدیکندن بونی تقدیر ایده‌جکلر پك نادردر .

سرخوشلغك جزای طبیعیسی تدریجاً اولمقدر. فقط فعلی تعقیب ایتمه‌ین بر اولومی کوره‌جك بر بوندن قاچینه‌جق یوزده قاچ دانه بصیرت صاحبی بوله‌بیلیرسکز ؟ قالدی‌که : بنتاملك اعمال حسابیه ایله اثبات ایله‌دیکی وجهله اعتدالك سرخوشلغه فائق اولدیغی کورلیور. اعتدال درجه‌سنی کچیرمه‌ین صحیح الوجود سرخوشلر آلقولیکلره نسبتله دها چوقدر . شو حالده هر سرخوشك فعلی آنی اوله‌رق طبیعی بر جزا ایله نتیجه‌لنمیور . بو ایسه دیکرلرینی تحذیردن زیاده تشویق ایتمکده‌در . « فلان آدم هر زمان ایچیورده هیچ برشی اولمایور » دینلری نه‌قدر ایشتدیرز . حتی بز دییه بیلیرزکه: آلقولیك بر آدمك عشرت یوزندن خسته ویا تلف اولمسی قانون اخلاقیه مخالفتندن دکل ، بلکه بو خصوصده‌کی افراطندن ایلری کلشدر . سرقت ،

زنا ، یالانجیلق کبی قوانین اخلاقیه‌یه مغایر افعال وحرکات حقنده‌ده عینی ملاحظات واردر . بناءً علیه قوانین اخلاقیه‌یه توفیق حرکت اولونمسی وبو قانونلرك اخلال ایدیلمه‌مسی ایچون « طبیعت » برقوهٔ مؤیده اولاماز . باشقه مؤیده‌یه احتیاج واردر .

جمعیت وقانون . — اخلاقك قوهٔ مؤیده‌سی اولمق اوزره جمعیتی کوسترنلرده واردر . هرهانکی بر جمعیتك قوانین اخلاقیه‌یه رعایتکار اولانلره مکافات ، اولمایانلره مجازات وبناءً علیه ایفای وظیفه‌یی تأمین ایده‌جکی سویله‌نیور . جمعیتك مجازاتنه معروض قالمامق ایچون هر فردك قوانین اخلاقیه‌یه موافق صورتده حرکت ایده‌جکی ادعا اولونه‌بیلیرسه‌ده بالتحلیل بونك ده موافق نفس الامر اولمدیغی کورولمکده‌در. اوت جمعیت ، مخالف قانون حرکتده بولونانلری تجزیه ایدر . تعبیر دیکرله احکام جزائیه وقوانین موضوعهٔ بشریه ، غیر اخلاقی حرکتده بولنانلره مجازات ایده‌جکی جهتله قانون اخلاقینك اجراآتنی ووظیفه‌نك مرعیتنی تأمین ایدن اسبابدن بری عد اولونه‌بیلیر . فقط بو ، تام معناسیله بر مؤیدهٔ اخلاقی اولاماز . چونکه غیر اخلاقی وغیر قانونی حرکتده بولنانلری جمعیتك تجزیه ایده‌جکنی قبول ایتسه‌ك بیله فضیلتکار یاشایانلر ایچین مکافات ویردیکی پك‌ده واقع دکلدر !

داها دوغروسی جمعیت ، نه قوانین اخلاقیه‌یه موافق حرکتده بولونانلره مکافات ویرر ، نه‌ده خلافنه حرکت ایدنلره مجازات ترتیب ایدر . جمعیتك یاپدیغی برشی وار : « کندینی مدافعه ایله اکتفا ! » اونك مجازاتی‌ده ، مکافاتی‌ده هپ بو نقطه‌یه معطوفدر .

فی الحقیقه جمعیتك وقانون مدنینك ، ویاخود قوانین موضوعهٔ بشریه‌نك

تعقیب ایتدیکی غایه : آهنك عمومینك ظاهراً محافظه‌سی ، نظام جمعیتك خللدار اولمامه‌سیدر . بناءً علیه بو غایه‌یه مخالف حرکت ایدنلر – کورولدیکی تقدیرده – دوچار مجازات اولورلرسه‌ده بونی ظاهراً اخلال ایتمه‌ینلر – اخلاق نقطهٔ نظرندن غایت فناده اولسه‌لر – جمعیتك تعقیبات ومجازاتنه معروض قالمازلر . بو اعتبار ایله نفس الامرده قبیح ومذموم اولان بر فعل وحرکت ، جمعیت نظرنده جزاسز قاله‌بیله‌جكدر . بر ده خطیئات بشریه‌نك کافه‌سنی قوانین مدنیه ایله تجزیه ممکن دکلدر . چونکه جمعیت وقانون مدنیتك تعیین ایده‌جکی جزالر قصددن زیاده فعله ترتب ایتمکله برابر اوفعلك میدانه چیقمامی‌سی ده لازمدر . قانون ، نیته نفوذ ایده‌مز . حالبوکه اخلاقیات ، فعلدن زیاده نیته ناظر اولدیغنی اوله‌جه‌ده عرض ایتمشدم . « انما الاعمال بالنیات وانما لکل امرءٍ مانوی » حدیث شریفی و « الامور بمقاصدها » قاعدهٔ کلیه‌سی ده افعال وحرکاتمزه تعیین اولونه‌جق جزانك میزانی نیات ومقاصدمز اولدیغنی ، اخلاقیات خصوصنده فعلدن زیاده نیته اعتبار ایتمك لازمکله‌جکنی کوستریر . یالکز فعله اعتبار ایدیله‌جك اولورسه نفوذ بشریه‌نك مطلع اوله‌مایه‌جغی بعض افعال وحرکات بالطبع جزاسز قالاجقدر .

« جمعیتك بالخاصه نظر اعتباره آلدیغی شی ، قسم اعظمنك اخلاق ایله پك بعید مناسباتی بولنان وکندی قانونلرینه قارشی واقع اولان مجازاتدر . مثلا بر قاچاقجی اکر اله کچه‌جك اولورسه ، جمعیت ایچون بر مجرمدر . عاصی اولاد ، غیر صادق بر دوست ، دوستنه خائن اولان بر کیمسه قوانینك تعقیباتنه اصلا دوچار اولمازلر . شخصی اولان الك مذموم فضائح ، مؤیدات اجتماعیه‌نك ویاهیچ اولمازسه قانون

شکلنده ومحکمه‌لریمزده جاری اولان حکملرك خارجنده قالیرلر . ذاتاً قانون بر نوع آغدرکه : ماهر اولانلر بونك آرالقلرندن قولایلقله کچه‌بیلیرلر . [١] بویله ماهر کیمسه‌لر ، کویا قوانینه رعایت ایتدکلرینی اثبات ایچون قانونی تأویل وتفسیرده ایدرلر ؛ و مجبا قوانینك کنارلرینه الك غیر مشروع بر عقدی تحشیه ایتمکی عادتا بر اکلنجه اتخاذ ایدرلر . ذاتاً هرجزا قانوننامه‌سنك بر تاریخچه‌سی اولدیغنی وبرچوق تحولاتده تابع بولوندیغنی کیم بیلمز ؟ . بوندن بر عصر اول [٢] اشکنجه‌یه دوچار اولماسی لازمکلن بر کیمسه بوکون محکمهٔ جنایتده حضارك آلقشلری آره‌سنده برائت قازانیر [٣] » شو حالده وظیفه واخلاق ایچون « جمعیت » و « قانون مدنی » دینیلن شیلرکده ، باشقه بر مؤیده‌دن مغنی قیلاجق صورتده ، بر قوهٔ مؤیده اولامایه‌جقلری تظاهر ایدیور .

انظار عمومیه . — وظیفه وقانون اخلاقینك قوهٔ مؤیده‌سی اولمق اوزره برده افکار عمومیه خاطره کلیر : « قوانین جمعیتك اکمال ایده‌مدیکی شیئی افکار عمومیه اکمال ایدر » دنیله‌بیلیرسه‌ده بونكده ظن ایدیلدیکی کبی بر مؤیده اولمادیغی ادنی بر ملاحظه ایله آکلاشیلیر .

فی الحقیقه افکار عمومیه ، افعال وحرکاتمز اوزرنده ناظر متبصردر . بو اعتبار ایله یاپاجغمز ایشك أیی اولماسنده افکار عمومیه‌نك بویوك بر

[١] موضوعات بشریه‌دن اولان قوانینی اورومجك آغنه تشبیهده نه بویوك بر اصابت واردر . سینك کلیرسه ایچنده قالیر ؛ آری کلیر ، دله‌رك کچر . چونکه بری ضعیفدر ، دیکری قوتلی‌در . ایشته طبقی قانونده بویله‌در .

[٢] اوقدر اوزاغه کیتمه‌یه حاجت یوق : درت سنه اول ، حتی بر سنه اول دیمك کافیدر .

[٣] ألکسی بر تران – فلسفهٔ اخلاقیه .

تأثیری واردر . حركاتمزك افكار عمومیه طرفندن تقدیر ویاتوبیخ اولونماسی بزم ایچون بویوك براهمیتی حائزدر . افكار عمومیه‌نك حسن توجهندن نه‌درجه ممنون اولورسه‌ق ، سوءنظر ونفرتندن‌ده اونسبتده متنفر اولورز ؛ بونلرك تأثیرات مادیه‌لری‌ده یوق دكلدر . حیله ویالانجیلقله مشتهر اولان بر تاجر چوق مشتری بولامایه‌جغی كبی ، ألنده‌كیلری‌ده غیب ایدر . افكارعامه پك مهم برواسطه اولدیغی ایچیندركه ، الك ظالم حكمدارلر بیله ظلملرینی افكار ملتده عدل واحسان شكلنده كوسترمك وبوصورتله افكار عمومیه‌یی كندی طرفلرینه جلب ایتمك احتیاجنی حس ایتمشلردر . دینه مستند اولان اخلاق اسلامیه‌مزده‌ده افكار عمومیه‌یه مهم برقیمت ویریلمش اولدیغنده شبهه‌یوقدر : « خیر ، حسن اخلاقدن عبارتدر . كناهده وجدانه تردد واضطراب ویرمكله برابر هركسك آكاه اولماسنی خوش كورمه‌دیكك، یعنی عالمدن كیزله‌مك ایسته‌دیكك شیءدر » مألنده اولان حدیث شریف بوخصوصده صریحدر.

مع مافیه هرنه اولورسه اولسون قوانین اخلاقیه‌نك قوهٔ مؤیده‌سی اولمق خصوصنده افكار عمومیه‌ده دیكرلری كبی غیركافیدر . افكار عمومیه ظاهردن باشقه برشی كوره‌میه‌جكی جهتله اكثریا آلدانیر ؛ مقصود خلافنه اعطای حكم ایدر . بویله بر قوهٔ مؤیده ، طبیعیدركه ، اعمال بشریه‌نك دائما محض خیر وفضیلت اولماسنی تأمین ایده‌مز . فرانسز فلاسفهٔ مشهوره‌سندن علكسی برترانك دیدیكی كبی ، افكار عمومیه ویاوجدان عامه دنیلان محكمه ، اكثریا بر وقعه‌نك كولكه‌سنه كوه‌نرك سوز سویله‌ین ، رجال قوانینك الك عندیسی والك متلونی اولان مجلس شخصیاتلری اوزرینه اعطای حكم ایله‌ین بر كروه حمقادن تركب ایدر . افكار عمومیه دنیلان بومحكمه‌یه

عادتا قانونلر تلقین اولونور . بو محكمه ماهر وفتان انسانلر طرفندن صاتون آلنیر ؛ ویاخود هیچ اولمازسه تغلیط اولونور . بوندن باشقه الك صاف فضائل ، كه دائما كیزلی اولانلردر ، افكار عمومیه نظرنده اهمیتسزدر . افكار عمومیه‌نك بونلر حقنده بر حكم ویره‌بیلمه‌سی‌ده امكان خارجنده‌در . بوكا مقابل الك آشكار اولان ، یعنی عارسز وحیاسز برصورتده انتشار ایدن ویا بر جلای ظرافته بورونمش اولان برچوق رذائل ، افكار عمومیه‌ده شایان عفو وحتی شایان تقدیر بیله كوروله‌بیلیر . بناءً علیه اكثریا ضال ومضل اولدیغی آكلاشیلان افكار عمومیه‌ده اخلاق ایچون برقوهٔ مؤیده اولاماز وبویله برقوهٔ مؤیده هیچ كیمسه‌یی آرزوی شهوانیسی ومنفعت شخصیه‌سی پشنده قوشمقدن منع ایده‌مز . علی الاطلاق حقه احترام وظیفه‌یه حرمته سوق ایده‌مز .

فكر استقبال وفكر تاریخ . — اخلاقك دیندن آیری اولدیغنی ادعا ایدنلر ، مخافة‌الله وفكر آخرتی رفعه چالیشانلر اخلاقك قوهٔ مؤیده‌سی اولمق اوزره تاریخ فكرینی ایلری سوریورلر .

دییورلركه : انسانلری اخلاق قانونلرینه رعایت ایتدیره‌جك ، منافع عمومیه ایچون چالیشدیره‌جق اولان قوهٔ مؤیده « تاریخ قورقوسی » در . تاریخ قورقوسی طاشیمایان انسانلر منافع عامه‌یه نه حب وطن ، نه حب ملیتله چالیشامایورلر ؛ هپسی منفعت شخصیه‌یه توفیق ایدییورلر . بو كیبیلرك جمعیتده وجودی مهلك ومستهلك اولمقدن باشقه برشی اولامایور ...

فی الحقیقه جمعیتلرك رابطه‌سی اولان مقدسات وزجرلرك برواهمه اولدیغنه ذاهب اولانلر ، فكر آخرتی تقلیداً تاریخ قورقوسی كبی برطاقیم واهمهٔ وجدانیه تولیدینه چالیشیورلر . حالبوكه بقای روحه ومسئولیت

اخرويه‌يه قائل اولمدقدن صکره تاريخ قورقوسنك هيچ بر معناسی و اهميتی يوقدر. تاريخ قورقوسی ديدیلن شی، ماده ايله روحك، روحانيت ايله جسمانيتك آيری آيری بر روجود دارلدقلرينه قائل اولان اثنينيت طرفدارلرينك قبول ايتدكلری حشر روحانيدن باشقه برشی دكل كبيدر. بناءً عليه فكر آخرت و بقای روح قبول ايدلدكجه تاريخ قورقوسی ديدیلن مؤيده بر واهمه‌دن عبارت قالير. مقدسات و وظيفه‌يه ايمانی اولميان بر انسان ناصل اولورده يالكز تاريخ قورقوسيله قوانين اخلاقيه‌يه رعايتكار اولور؟ ناصل اولورده منفعتی، هوسات نفسانيه‌سی پشنده طولاشانی كنديسی ايچون برغايه‌دی يه تلقی ايتمز؟. هرحالده بو، ديكر مؤيده‌لرن چوق ضعيف برشيدر. بناءً عليه تاريخ قورقوسی‌ده قوانين اخلاقيه‌نك اخلال ايديلمه‌مسی ايچون بر مؤيده اولاماز.

مخافة الله و فكر آخرت. — بورايه قدر ويريلان ايضاحاتدن آكلاشيليوركه: وجدان، طبيعت، جمعيت و قوانين مدنيه، افكار عامه، تاريخ قورقوسی كبی مؤيده‌لردن هيچ بريسی‌ده وظيفه، و اخلاقك قوۀ تأييديه‌سی اولاميورلر. فی الحقيقه بونلرده بر مؤيده اوله‌بيليرلر. فقط، باشقه بر مؤيده تحريسينه لزوم قالمايه‌جق نسبتده بر قوۀ مؤيده دكلدرلر. بو مؤيده‌لر كافی اولمديغی جهتله باشقه بر مؤيده آرامايه احتياج واردر. عجبا او مؤيده نه‌در، نه اولابيلير؟..

بز او فكرده‌يزكه: اخلاقك اك بيوك قوۀ تأييديه‌سی، فكر الوهيت و فكر آخرتدر؛ خوف و رجای آلهيدر. وظيفه‌نك، وصايا و قوانين اخلاقيه‌نك اك بيوك حارس و حاميسی مسؤليت اخرويه‌در. اوت، علم و اراده‌سی هرشيئی محيط اولان بر قادر مطلقك يوم قيامتده عبادينی تنعيم و يا تعذيب

ايده‌جكی حقنده‌كی ايمان قويدركه، انسانلرك قوانين اخلاقيه‌يه انقيادينی تامنی تأمين ايدر. خواص و عوامی حيران ايدن فضيلتلرك ادوار انكشافی دائما بو عقيده و ايمانك راسخ اولديغی زمانلره تصادف ايتمش اولماسی، و عقائدك انفساخ دورنده دائما رذائل و قبايحك جمعيته حكمران اولمش بولونماسی‌ده بو ادعانك جانلی بر شاهديدر. بو فكر بولونمدقجه، نه نه وجدان، نه طبيعت، نه جمعيت، نه افكار عامه، نه‌ده تاريخ قورقوسی قطعياً اعماليمزك خيره منطبق اولماسی ايچون بر عامل مؤثر اولاماز. بو ايمان و عقيده‌نك بولونمسيله‌دركه: بزده سليم بر وجدان تكون ايدر و صحيح بر محاكمه وجود بولور. ينه بو ايمان و اعتقاد سايه‌سنده‌دركه: جمعيت، افكار عامه، فكر استقبال و تاريخ بزم اوزريمزده بر تأثير ياپارلر و بزی خيره توجيه ايده‌بيليرلر.

ديلنده الله، قلبنده مخافة الله اولماياناركه هيچ برشيدن قورقمايه‌جقلری، و بو كبيلر ايچون قانون، افكار عموميه و سائره‌نك اهميتی اولمديغی بديهی بر حقيقتدر. بو، بر چوق حقايق تاريخيه ايله‌ده تأييد ايتمكده‌در. من لم يخف الله لم يخف الناس = اللهدن قورقمايان كيمسه، ناسدن قورقماز» دستور اسلاميسی بونی نه آچيق تصوير ايديور؟. بناءً عليه آخرت و مخافة الله فكری دوچار خلل اولان كيمسه‌لر منفعت و اغراض شخصيه‌يه پرستش اعتباريله عالمده اك مضر بر عنصر اوله‌جقلری و بونلردن هر تورلو فنالغك صدور ايده‌بيله‌جكی شبهه‌سزدر. اوكبی انسانلر نظرنده حب نوع، حب وطن، وظيفه، حق، منفعت عامه، تاريخ قورقوسی، جمعيت، وجدان ديديلن شيلر هرحالده بر طاقم كولونج مفهوملردر. فضيلت، مزيت؛ انسان آلداتمه‌دن، حتی سفاهته دالمادن عبارتدر.

اونلرك نظرنده بوكبی مقدساته دلالت ایدن نه‌قدر الفاظ وار ایسه هپسی انسانلر طرفندن اویدورولمش الفاظ بی‌معنادر . اورته‌ده منفعتدن باشقه برشی یوقدر . بونلره رعایت ایتمسی كندی منفعتنك مؤمن اولماسیله مشروطدر .

شمدی حق‌الانصاف سویله‌یكز ! بویولده دوشونوش، بوطرزده كورونوش مهلك برتشتت اجتماعی حصوله كتیرمزمی ؟. بویله‌دوشونن، مقدساته منفعت نامنه ایمان ایدن برانسانك نظرنده « فداكارلغی » یرینه كوره فدای نفس وهروقت ایچون احتراصاتنی تحدید ایتمه‌یی امر ایدن » وظیفه واخلاق قانونلرینك برمعناسی قالیرمی ؟.. مقدساته ایمانی اولمیان بر آدم لذائذ نفسانیه‌سی خلافنه اوله‌رق فداكارلغی نیچون یاپسین ؟.

دنیاده منفعتدن باشقه نظرنده مقدس برشی اولمیان برانسانك فضیلت صاحبی اولماسنده، وظیفه‌دینیلان آغیریوكی طاشیماسنده هیچ برمعنا تصور اولنه‌ماز . بویله برآدم ایچون الك بیوك وظیفه ، احتراصاتنی تطمین ایتمك ، لذائذ نفسیه‌دن ممكن اولدیغی قدر چوق مستفید اولمقدر . بویله‌لری نظرنده وظیفه وحق تصوری‌ده معناسزدر .

ایشته بونك ایچون بزدیورزكه : وظیفه‌نك ، قانون اخلاقینك الك مؤثر والك قطعی قوهٔ تأییدیه‌سی « فكر الوهیت وفكر آخرتدر » ، « الله محبتی والله قورقوسی » در . بونك قدر فیضلی برمشوق، بونك قدر قوی بر سائق یوقدر . هردرلو أیلككلرك باشی آنجق بودر[١] . الله قورقوسندن محروم اولان قلوب قاسیه پك چابوق ضلالته دوشر،

[١] رأس الحكمة مخافة الله = حكمتك باشی الله قورقوسیدر . ـ اخرجه الحكیم من ابن مسعود .

یولنی غائب ایدر . بوتون اعضا وجوارحك سلامت حركاتنی وكمال استقامتله ایفای وظیفه‌یه اقدام ومواظبتنی تأمین ایدن ، شبهه یوقكه ، محبةالله ومخافةاللهك قلبده وجودیدر . قلبنده الله محبتی والله قورقوسی اولمیان برآدمك اعضا وجوارحنده سلامت یوقدر ، واولاماز [١].

شو حالده قطعی اوله‌رق دی‌یه‌بیلیرزكه: اخلاقك الك بیوك قوهٔ تأییدیه‌سی مخافةالله وفكر آخرتدر. بواولدقجه دیكر مؤیده‌لر هیچدر. مخافةالله وآخرت فكرینی تلقین ایدن ایسه عقلدن زیاده دیندر ؛ « وحی الٰهی »در.[٢]

قلبنده مخافةالله وآخرته ایمان اولمیان كیمسه‌لرك؛ كندیلرینی ایفای وظیفه‌یه سوق ایدن ظاهری سببلری ، موقت قورقولری اوزرلرندن آتنجه؛ شریر اولمامالری ایچون هیچ بر سبب معقول یوقدر . دیمككه وظیفه واخلاقك الك بیوك ویكانه قوهٔ تأییدیه‌سی « دین » در ؛ « وحی‌در » . بز مسلمانلرجه قطعی بر عقیده اولان بو حقیقتدر ، وقتیله افلاطون طرفندن‌ده پك بیوك برمسئله اعلان ایدلمش اولدیغی كبی ، اعظم ریبیوندن اولمسنه رغما « وولتر » ده هرشیئك أبی اولماسنی « مشفق ومنتقم براللهك وارلغنه » ربط ایدیور. وبوكا اینانمایان بردینسز

[١] رسول اكرم افندیمز برینك اثنای صلاتده صاچ وصقالیله اوینادیغنی كورنجه « لوخشع قلب هذا خشعت جوارحه = شو آدمك قلبنده الله قورقوسی اوله‌یدی اعضای سائره‌سی‌ده قورقه‌جق ایدی » بویورمه‌لری بو نقطه‌یه اشارتدر .

[٢] البر لا یبلی والذنب لا ینسی والدیان لا یموت اعمل ماشئت كما تدین تدان = بر و أیلك اسكیمز ، چورومز ؛ كناه اونودولماز ؛ جناب عالم‌الروالخفایا حضرتلری‌ده أولمز . اویله ایسه ایسته‌دیككی یاپ ، ایشله‌دیكك كبی نجزیه اولنورسك ، نه اكرسه‌ك اونی بیچرسك ـ حدیث شریف ـ

جزاسز قاله‌جغنی بیلسه‌یدی هردورلو فنالغی ارتکاب ایتمکدن اصلا چکنمزدی » دیور .

معمافیه بو بیاناتمزدن آکلاشیلماسین که : اخلاقك قوۀ تأییدیه‌سی اولمق اوزره یالکز فکر آخرتك کافی اولدیغنه قائل بولنیورز . یالکز باشنه بو ، البته کافی دکلدر . بونك ایچوندرکه : مسلمانلق ، مصالح عمومیۀ عباد ایچون وضع ایلدیکی شریعتك اقامه‌سی انسانلردن ضرر وفسادك دفعی ، بشریتك محافظۀ آهنکی ایچون یالکز عذاب آخرتله زجر ایتمك صورتیله اکتفا ایتمه‌مش . زنا یاپانلرك آخرتده شو جزاسی وار ، قتل وسرقتك بو جزاسی وار ، بونلردن صاقنك دیمکله اکتفا ایتمه‌یه‌رك بونلرك هربرلری ایچون برده حدود وعقوبات دنیویه وضع ایتمش و بونلره حدود شرعیه نامنی ویرمش ، وحتی بو حدود شرعیه‌نك تمامیٔ تطبیقی فنالغك اوکنی آلمق خصوصنده نه‌قدر مؤثر اوله‌جغنه‌ده « ان الله لیزع . . . » حدیث شریفله اشارت اولونمشدر . فقط یوقاریده‌ده سویله‌دیکم کبی ، بوتون بونلرك باشی ایمان بالله وفکر آخرتدر . بو اولمادقجه دیکر مؤیده‌لر حکمسزدر ، مقیددر . بناءً علیه ، هانکی نقطه‌دن دوشونولسه کورولورکه : دین اوزرینه مستند بولنان اخلاق ؛ صرف مبادیٔ عقلیه اوزرینه مبتنی بولنان اخلاق فلسفیه‌دن دها متین ، دها نافذ ، ودها عمومیدر . فلسفی اخلاق ، هیچ برزمان قلوب عامه‌یه نفوذ ایده‌مه‌مش اولدیغی حالده دینی اخلاق کافۀ طبقات بشر اوزرنده مؤثر وهرکسك نظرنده مقبولدر .

سکزنجی درسك خلاصه‌سی

۱ — هرهانکی بر قانونك اخلال ایدیلمه‌مسی ایچون بر قوۀ مؤیده لازمدر . مؤیده‌دن محروم اولان قوانین مؤثر ومطاع اولاماز .

۲ — اخلاق ووظیفه‌نك قوۀ تأییدیه‌سی اولمق اوزره وجدان کوستریلیور . سه‌ده بو کافی دکلدر . اوت ، وجدان بر مؤیده‌در . فقط قوانین اخلاقیه‌نك اخلال ایدیلمه‌مسی ایچون قوتلی بر مؤیده دکلدر .

۳ — فضیلت ورذائلك حصوله کتیره‌جکلری نتایج طبیعیه اخلاقك قوۀ تأییدیه‌سی اوله‌رق ذکر ایدیله‌بیلیرسه‌ده بوده غیر کافیدر . فی الحقیقه جزا عمل جنسندندر ؛ وعمللریمزك نتایج طبیعیه‌سی بودر . ایی عمللر مکافات ایله ، فنا عمللرده مجازات ایله نتیجه‌لنیر . فقط ، مطلق ومطرد دکلدر . مطرد بر شی وارسه اوده : طبیعتك یالکز کندی قانونلرینه قارشی کلنلردن انتقام آلمسیدر . طبیعتك ، خلاقیت ایله نیته هیچ اهمیت ویردیکی یوقدر . سرعتله کیدن شمندوفردن اینمك ایسته‌ینلر ، درحال طبیعتك سیله‌سنه اوغرارلر . حالبوکه قاپوسنك اوکنده آچلقدن اولن فقیرلره معاونت ایتمه‌ین و ذوق صفا عالمنه طالمش اولان بر آدم ، غیر اخلاقی اولان بو عملنك جزاسنی درحال کورمز ، طبیعت بو خصوصده بکم وصامتدر . بناءً علیه قوانین اخلاقیه‌نك اخلال ایدیلمه‌مسی ایچون طبیعت کافی بر قوۀ مؤیده دکلدر . ایفای وظیفه‌یی تأیید وتأمین ایچون باشقه بر مؤیده‌یه لزوم واردر .

٤ — ایفای وظیفه‌یی تأیید وتأمین ایچون جمعیت وقانون مدنی ده کافی دکلدر . غیر اخلاقی حرکتده بولنانلری جمعیتك تجزیه ایده‌جکنی قبول ایتسه‌ك بیله فضیلتکار یاشایانلر ایچون مکافات ویره‌جکی مسلم دکلدر . داها طوغروسی آراسه‌ق جمعیتك یاپدیغی بر شی وار : « کندینی مدافعه ایله اکتفا ! » اونك مجازاتی ده ، مکافاتی ده هپ بو نقطه‌یه معطوفدر . آنجق عمومی ، نظام جمعیتی اخلال ایتمه‌ین حرکتلر — اخلاق نقطۀ نظرندن غایت فنا ده اولسه — جمعیتك تعقیبات ومجازاتنه معروض قالمایه‌جغندن بو یولده حرکتده بولنانلر بو حرکتلرندن طولایی مجازات کورمیه‌جکلرینه امین ومطمئندرلر .

۵ — برده جمعیت وقانون مدنینك تعیین ایده‌جکی جزالر قصددن زیاده

جزاسز قاله‌جغنی بیلسه‌یدی هردورلو فنالغی ارتکاب ایتمکدن اصلا چکنمزدی » دیور .

معمافیه بو بیاناتمزدن آکلاشیلماسین که : اخلاقك قوهٔ تأییدیه‌سی اولمق اوزره یالکز فکر آخرتك کافی اولدیغنه قائل بولنیورز . یالکز باشنه بو ، البته کافی دکلدر . بونك ایچوندرکه : مسلمانلق ، مصالح عمومیهٔ عباد ایچون وضع ایلدیکی شریعتك اقامه‌سی انسانلردن ضرر وفسادك دفعی ، بشریتك محافظهٔ آهنکی ایچون یالکز عذاب آخرتله زجر ایتمك صورتیله اکتفا ایتمه‌مش . زنا یاپانلرك آخرتده شو جزاسی وار ، قتل وسرقتك بو جزاسی وار ، بونلردن صاقنك دیمکله اکتفا ایتمه‌یه‌رك بونلرك هر برلری ایچون برده حدود وعقوبات دنیویه وضع ایتمش و بونلره حدود شرعیه نامنی ویرمش ، وحتی بو حدود شرعیه‌نك تمامیٔ تطبیق فنالغك اوکنی آلمق خصوصنده نه‌قدر مؤثر اوله‌جغنه‌ده « ان الله لیزع . . . » حدیث شریفله اشارت اولونمشدر. فقط یوقاریده‌ده سویله‌دیکم کبی ، بوتون بونلرك باشی ایمان بالله وفکر آخرتدر . بو اولمادقجه دیکر مؤیده‌لر حکمسزدر ، مقیددر . بناءً علیه ، هانکی نقطه‌دن دوشونولسه کورولورکه : دین اوزرینه مستند بولنان اخلاق ؛ صرف مبادیٔ عقلیه اوزرینه مبتنی بولنان اخلاق فلسفیه‌دن دها متین ، دها نافذ ، ودها عمومیدر . فلسفی اخلاق ، هیچ بر زمان قلوب عامه‌یه نفوذ ایده‌مه‌مش اولدیغی حالده دینی اخلاق کافهٔ طبقات بشر اوزرنده مؤثر وهرکسك نظرنده مقبولدر .

سکزنجی درسك خلاصه‌سی

١ — هرهانکی بر قانونك اخلال ایدیلمه‌سی ایچون بر قوهٔ مؤیده لازمدر. مؤیده‌دن محروم اولان قوانین مؤثر ومطاع اولاماز .

٢ — اخلاق ووظیفه‌نك قوهٔ تأییدیه‌سی اولمق اوزره وجدان کوستریلیورسه‌ده بو کافی دکلدر . اوت ، وجدان بر مؤیده‌در . فقط قوانین اخلاقیه‌نك اخلال ایدیلمه‌سی ایچون قوتلی بر مؤیده دکلدر .

٣ — فضیلت ورذیلتك حصوله کتیره‌جکلری نتایج طبیعه اخلاقك قوهٔ تأییدیه‌سی اوله‌رق ذکر ایدیلمه‌یلرسه‌ده بوده غیر کافیدر . فی الحقیقه جزا عملك جنسندندر ؛ وعمللریمزك نتایج طبیعه‌سیدر . ایی عمللر مکافات ایله ، فنا عمللرده مجازات ایله نتیجه‌لنیر . فقط ، مطلق ومطرد دکلدر . مطرد بر شئ وارسه اوده : طبیعتك یالکز کندی قانونلرینه قارشی کلنلردن انتقام آلمسیدر . طبیعت ، خلافیت ایله نیته هیچ اهمیت ویردیکی یوقدر . سرعتله کیدن شمندوفردن اینمك ایسته‌ینلر ، درحال طبیعتك سیله‌سنه اوغرارلر . حالبوکه قانونك اوکنده آچلقدن اولن فقیرلره معاونت ایتمه‌ین و ذوق صفا عالمنه طالمش اولان بر آدم ، غیر اخلاقی اولان بو عملنك جزاسنی درحال کورمز ، طبیعت بو خصوصده بکم وصامتدر . بناءً علیه قوانین اخلاقیه‌نك اخلال ایدیلمه‌سی ایچون طبیعت کافی بر قوهٔ مؤیده دکلدر . ایفای وظیفه‌یی تأیید وتأمین ایچون باشقه بر مؤیده‌یه لزوم واردر .

٤ — ایفای وظیفه‌یی تأیید وتأمین ایچون جمعیت وقانون مدنیده کافی دکلدر . غیر اخلاقی حرکتده بولنانلری جمعیتك تجزیه ایده‌جکنی قبول ایتسه‌ك بیله فضیلتکار یاشایانلر ایچون مکافات ویره‌جکی مسلم دکلدر . داها طوغروسی آرتق جمعیتك یاپدیغی بر شئ وار : « کندی مدافعه ایله اکتفا ! » اونك مجازاتی‌ده ، مکافاتی‌ده هپ بو نقطه‌یه معطوفدر . آنجق عمومی ، نظام جمعیتی اخلال ایتمه‌ین حرکتلر — اخلاق نقطهٔ نظرندن غایت فنا ده اولسه — جمعیتك تعقیبات ومجازاتنه معروض قالمایه‌جقدن بو یولده حرکتده بولنانلر بو حرکتلرندن طولایی مجازات کورمیه‌جکلرینه أمین ومطمئندرلر .

٥ — برده جمعیت وقانون مدنینك تعیین ایده‌جکی جزالر قصددن زیاده

فعله ترتب ایدر . اخلاقیات ایسه فعلدن زیاده نیته ناظردر . شو حالده فعل ساحه‌سنه چیقمامش اولان خطئیات بشریه قوهٔ مؤیده‌دن محروم قاله‌جق دیمکدر. اساساً قانون برنوع آغدر . ماهر اولانلر بونك آرالقلرندن قولایلقله کچه‌بیلیرلر. بناءً علیه ایفای وظیفه ایچون جمعیت وقانونده تام ومؤثر برمؤیده اولاماز .

٦ — افکار عمومیه افعال وحرکاتمز اوزرنده برناظر متبصر ایسه‌ده دیکرلری کبی بوده کافی برمؤیده دکلدر . افکار عمومیه اکثریا آلدانیر وخلاف مقصود ادعای حکم ایدر . افکار عمومیه ویاخود وجدان عامه‌دینیلن بومحکمه‌یه عادتا ایسته‌نیلن شکلده قانونلر تلقین اولنور . ماهر وفتان انسانلر طرفندن صانون آلینماسیله تغلیط اولنور . بناءً علیه اخلاق ایچون افکار عمومیه‌ده قوتلی برمؤیده اولاماز .

٧ — تاریخ واستقبال فکرلری‌ده قوانین اخلاقیه‌یه رعایت اولونمسنی تأمین ایده‌مزلر . آخرت والوهیت فکرلرینی رفعه چالیشانلر فکر آخرتی تقلیداً مؤیدهٔ اخلاق اولمق اوزره تاریخ قورقوسی کبی برطاقم واهمهٔ وجدانیه بولدیرمه چالیشمشلرسه‌ده بونك هیچ معناسی یوقدر . چونکه بقای روحه ومسؤلیت اخرویه‌یه قائل اولمادقدن صکره تاریخ قورقوسنك البته برمعنسی ، براهمیتی قالماز ؛ برواهمه‌دن عبارت قالیر . مقدساته ووظیفه‌یه ایمانی اولمیان براانك وظیفه‌شناس وفضیلتکار اولمسی ایچون یالکز تاریخ قورقوسی کافی دکلدر . شوحالده دها باشقه برمؤیده‌یه احتیاج واردر .

٨ — اخلاقك اك بویوك قوهٔ مؤیده‌سی فکر الوهیت وفکر آخرتدر ؛ خوف ورجای الهیدر . وصایا وقوانین اخلاقیه‌نك اك بویوك حارس وحامیسی مسؤلیت اخرویه‌در. بوایمان بولونمدقجه نه وجدان ، نه طبیعت ، نه جمعیت ، نه افکار عامه ، نه‌ده تاریخ قورقوسی قطعیا اعمالمزك خیره منطبق اولمسی ایچون مؤثر برعامل اولاماز . خواص وعوامی حیران ایدن فضیلتلرك ادوار انکشافی دائما بوعقیده‌نك راسخ اولدیغی زمانلره تصادف ایتمسی‌ده بونك اك جانلی مثالیدر. « اللهدن قورقوسی اولمیانك ناسدن پرواسی اولماز » مألنده‌کی دستور اسلامی ، الوهیت ومسؤلیت اخرویه‌یه ایمانی اولمیانلرك هیچ برشیدن قورقمایه‌جقلرینی نه کوزل اثبات ایدر . بناءً علیه فکر الوهیت وفکر مسؤلیت اك قطعی برقوهٔ مؤیده‌در ؛ وهر تورلو ایلکارك باشنده بودر . شوحالده وظیفه‌نك اك بویوك قوهٔ تأییدیه‌سی دیندر .

ایکنجی قسم

اخلاق عملی

دردنجی درس

اخلاق اسلامیه‌نك منابعی وتقسیم وظائف

تمهید. — وظیفه‌نك اقسامی. ـ واجبات (وظائف) دینیه، واجبات شخصیه، واجبات عائلیه، واجبات اجتماعیه. ـ واجبات شخصیه ونفسیه‌نك اقسامی ـ روحه عائد وظائف شخصیه ـ حادثات و قوای روحیه ـ قوای روحیه‌نك تأثیرات متقابله‌سی ـ افعالك حسیه تأثیری ـ حسیاتك افعاله تأثیری ـ افعالك افكاره تأثیری.

تمهید. — برنجی قسمده ویرمش اولدیغمز ایضاحات بزه كوستردی كه: دینه مستند اولمیان اخلاق تملسز برأو كبیدر. هرهانكی برصدمه ایله انهدامه محكومدر. بویله براخلاقده بوتون وظائف نهایت منفعته راجعدر. منفعتك كسلدیكی نقطه‌ده وظیفه‌ده نهایت بولور. مع مافیه اولجه‌ده عرض ایلدیكی وجهله، بز مسلمانلره كوره دین ایله اخلاق آیری آیری شیلر دكلدر. برمسلمانك نظرنده «دین»؛ ذوی العقولی كندی اختیاریله خیر بالذاته سوق ایدن آلهی برقانوندر؛ برقانون موضوعدر. بونك واضعی جناب الله، مبلغی د ذات رسالتدر؛ پیغمبردر. نظری اوله‌رق بویله اولدیغی كبی عملیات جهتندن ده بویله‌در.

فی الحقیقه؛ دنیوی واخروی، شخصی واجتماعی بالجمله وظائفمزی الك مكمل برصورتده «كتاب وسنت ـ قرآن وسنن سنیه» بر تفصیل تعیین وتحدید ایله‌مشدر. بناءً علیه بر مسلمان ایچون بالجمله واجبات (وظائف) انسانیه‌سنی، فضائل ومساوئ اخلاقیه‌یی تعیین خصوصنده «دین» دینی، شریعت محمدیه (صلی الله علیه وسلم) دن باشقه واسطه‌لره

مراجعته حاجت یوقدر. اعتقادی، عملی، قلبی واخلاقی بالجمله احكام شرعیه‌نك منابعی بوایكی اساسدر. بونلرك خارجنده برحقیقت آرامق محال ایله اوغراشمقدر.

اونك منسوب اولدیغی دین قدر واجبات انسانیه وقواعد اخلاقیه‌یی تأسیس وتبلیغ ایدن نه بردین، نه‌ده برمسلك طانیمیورز. كتاب وسنت، بالجمله وظائف دینیه وانسانیه‌یی، فلاح وسعادتك یوللرینی الك قطعی برصورتده تعیین ایله‌مشدر. بونك ایچوندركه: دین اسلام الك قیصه برمدت ظرفنده تاریخ عالمده مثلی كورولمه‌ین عظیم برانقلاب وجوده كتیرمشدر. مسلمانلقده دین ایله آخلاق آیری آیری شیلر اولمدیغندن اوامر دینیه ایله وظائف اخلاقیه منبعلری اعتباریله بردر. بناءً علیه هیچ بر امر آخلاقی یوقدركه: امر دینی اولماسون! برمسلمانك نظرنده نماز، اوروج، حج، زكات ناصل بروظیفهٔ دینیه ایسه حفظ الصحه، انفاق عائله، بنی نوعنه معاونت ایتمك‌ده بر ر وظیفهٔ دینیه‌در. بغیرحق انسان اولدورمك، مسكرات قوللانمق ناصل برمعصیت ایسه؛ غیبت، مالا یعنی، اخلال صحت ده اویله‌جه حرامدر. شو حالده وظائف (واجبات) شخصیه واجتماعیه‌مزی بلمه‌مك‌ده اوامر دینیه مقتضاسندندر. بناءً علیه وظائف اخلاقیه‌مزك نه اولدیغنی وقاچ قسمه انقسام ایتدیكنی قواعد شرعیه‌یه توفیقاً تفصیل ایده‌جكز.

وظیفه‌نك تعریفی. — وظیفه‌نك نه یولده تلقی وتعریف اولوندیغنی یوقاریده كورمش ایدك. بز وظیفه‌و خیرك منبعنی عقل دكل، بلكه دین، (وحی آلهی) اوله‌رق قبول ایتدیكمز جهتله وظیفه‌یی ده شو یولده تعریف ایده‌جكز:

«وظیفه، شرعك وعرفك ایفاسنی امر ایلدیكی شیدر [خیردر].»

هيچ شبهه يوقدركه : شريعت ، محاسن وفضائلى آمر ، قبايح ورذائلى ناهيدر . بناءً عليه وظيفه ، شريعتك اوامر ونواهيسى دائره‌سنده حركت ايتمك صورتيله خيره خدمت ، شردن مجانبتدر . بودائره‌ده‌كى حركتمزله ، كرك نفسمزه ، كرك خالقه وبالجمله مخلوقاتنه قارشى معنى درعهده ايتديكمز خيرى ايفا ايتمش ، خير اعلا وخير اخلاقي‌يه واصل اولمش بولنيورز .

وظيفه‌لرك اقسامى . — انسانلره بر چوق حقوق بخش ايدن مسلمانلق ، بوكا مقابل وظائف وواجبات‌ده تعيين ايتمشدر . بوواجباتى ، بووظائفى ، اولا اوچ قسمده خلاصه ايده‌بيليرز : واجبات شخصيه ويا نفسيه ، واجبات عائليه ، واجبات اجتماعيه . واجبات ووظائف دينيه (الٓهيه) مزى‌ده بورايه علاوه ايدرسه‌ك اوزمان درت قسمه ارجاع اولنور . بوتقسيم ، وظائفك ماده‌لرى اعتباريله‌در .

بر مسلمانك ايفاسيله شرعا مكلف اولديغى بو وظائفك قاچ قسم وكيملره قارشى اولديغى‌ده صاحب شريعت صلى الله عليه وسلم افندمزك شو حديث شريفلرندن مستبان اولمقده‌در .

« عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال لى رسول الله صلى الله عليه وسلم يا عبدالله الم اخبر انك تصوم النهار وتقوم الليل فقلت بلى يارسول الله قال فلا تفعل صم وافطر وقم ونم فان لجسدك عليك حقا وان لعينك عليك حقا وان لزوجك عليه حقا وان لزورك (اى لضيفك) عليك حقا = ياعبدالله سنك كوندوزلرى صائم كيجه‌لرى قائم اولديغندن خبردار دكلميم ؟. اوت يارسول الله ، خبرك وار ؟ اويله ايسه بوندن وازكچ اوروج طوت ، افطار ايت ، نماز قيل واويو . چونكه سنك اوزرنده

جسدكك حقى وار ، كوزوكك حقى وار ، زوجكك حقى وار ، زائرلريكك حقى وار ، مسافرلريكك حقى وار [١] ... »

« ان لربك عليك حقا وان لنفسك عليك حقا وان لاهلك عليك حقا فاعط كل ذى حق حقه = اوزرنده ربكك حقى وار ، نفسكك حقى وار ، اهل وعيالكك حقى وار . بناءً عليه هر حق صاحبنه حقنى وير [٢] »

« احب للناس ماتحب لنفسك = نفسك ايچون سومش اولديغك شيئى ناس ايچونده سه‌و . » ، « لايؤمن احدكم حتى يحب لاخيه مايحب لنفسه من الخير = سزدن بريكز نفسى ايچون ايسته‌ديكى خيرى ، قارده‌شى ايچونده ايسته‌مدكجه مؤمن اولماز [٣] » ، « افضل الايمان ان تحب لله وتبغض لله وتعمل لسانك فى ذكر الله عز وجل وان تحب للناس ماتحب لنفسك وتكره لهم ماتكره لنفسك وان تقول خيرا اويسكت = ايمانك افضلى سنك الله ايچون محبت ، الله ايچون بعض ايتمه‌ك [يعنى

---

[١] بخارى شريف . [٢] بخارى شريف . اخلاقيون طرفندن وظائفك ماده‌لرى اعتباريله ياپيلان تقسيم بوحديث شريفلردن مستفاد اولمقده‌در .

[٣] رواه الشيخان والنسائى . جوامع الكلمدن اولان بوحديث شريف ، هيچ شبهه يوق كه ، بر مؤمنك كندى نفسى ايچون آرزو ايلديكى شيئلرك – يعنى معاش ومعادنده كنديسنى مسعود ايده‌جك اولان شيئلرك – كافه‌سنه شاملدر . عين زمانده نفسى ايچون سه‌ومدكلرينى باشقه‌لرى ايچون سه‌ومه‌مه‌يى‌ده مستلزمدر . چونكه بوحديث شريفك منطوقيله « بر انسانك كنديسى ايچون آرزو ايله‌ديكى خيرى مؤمن قارده‌شلرى ايچونده آرزو ايلمه‌سى » توصيه بويورولديغى كبى ، مفهوم مخالفيله‌ده « كنديسى ايچون ايسته‌مديكى شيئلرى ، كه حقنده شردر ؛ مؤمن قارده‌شلرى ايچونده ايسته‌مه‌مه‌سى » توصيه اولونمقده‌در . اساساً ديكر حديث شريفده بوجهت صريحدر . بوحديث شريف ، حيات دنياده باشقه‌لرى اوزرينه استعلادن اعراض ايتمك لازمكلديكنه‌ده بزى ارشاد ايتمكده‌در .

دوستلغی‌ده، دشمنلغی‌ده غرضدن عاری اوله‌رق حق اوغورنده یاپمق] ، لسانیکی ذکر الله ایله چالیشدیرمه‌ك، کندك ایچون هرنه‌دن خوشلانمازسه‌ك باشقه‌لری ایچون‌ده آنی ایسته‌مه‌مك ؛ برده سویله‌دیکك وقت خیر سویله‌مه‌ك ویاخود هیچ سویله‌مه‌یوب سکوت ایتمه‌کدر [١] » . بو ایکی حدیثدن وظائفك صورتلری اعتباریله اولان تقسیم مستبان اولمقده‌در .

شمدی بو حدیث شریفلرله برابر دیکر بعض آیات واحادیث براکده مطالعه ایدیلنجه طرف شارعدن مکلف بولوندیغمز وظیفه‌لری بروجه آتی بش قسمده خلاصه ایده‌بیله‌جکز . بونلرك هر برلری آشاغیده کوریله‌جکی وجهله برطاقم اقسامه منقسمدر. بناءً علیه واجبات ووظائف اخلاقیه بش قسمدر :

١ — واجبات ووظائف دینیه [انسانك الاهنه قارشی ایفاسیله مکلف بولندیغی وظیفه‌لر .]

٢ — واجبات ووظائف شخصیه [انسانك کندی نفسنه قارشی ایفاسیله مکلف بولندیغی وظیفه‌لر .]

٣ — واجبات ووظائف عائلیه [انسانك عائله‌سی افرادینه قارشی مدیون ومکلف بولندیغی وظیفه‌لر .]

٤ — واجبات ووظائف وطنیه [منسوب اولدیغی مملکته قارشی ایفاسیله مکلف بولندیغی وظیفه‌لر .]

---

[١] رواه الطبرانی عن معاذ بن جبل . بو حدیث شریفدن آکلایورزکه : هر ایشمزی ، حتی قابی اولان محبت و بغضمزی الله ایچون یاپمق ، غرض وعوضدن سالم اولمق ، کندیمز ایچون آرزو ایلدیکمز ایی شیلری بوتون انسانلر ایچین‌ده آرزو ایتمك ، کندیمز ایچین ایسته‌مدیکمزی بوتون انسانلر ایچون‌ده ایسته‌مه‌مك بر وظیفه‌در . مسلمانلق بو صورتله آمردر .

٥ — واجبات ووظائف اجتماعیه [بوتون انسانلره قارشی مدیون ومکلف بولندیغی وظیفه‌لر .] (وظائف وطنیه بو قسمده ادخال ایدیله‌بیلیر)

یوقاریده ذکر ایدیلن احادیث شریفه‌دن مستفاد اولان شو تقسیم ، متأخرینك تقسیمنه موافق و اونك عینی‌در . بو تقسیم ، عینی زمانده غایت طبیعی بر تقسیمدر . چونکه : « الغنم بالغرم = نعمت کافته وکلفت نعمته کوره‌در » قاعدهٔ عمومیه وطبیعیه‌سی موجبنجه هر نعمت بر کلفتی تولید ایدر . هر حق بر وظیفه مقابلی بولنور . هر کیمکه بر حقه مظهر اولور ، اونك قارشیسنده مطلقا بر وظیفه ایله‌ده مکلف اولمسی اقتضا ایدر . مادامکه بز انسانلر ، جناب حق طرفندن برچوق نعمتلره وبالخاصه وجود نعمتنه مظهر اولمشز ؛ شو حالده بو نعمته مقابل اونی طانیمق واوکا قارشی ـ مقام الوهیتك اقتضا ایتدیکی شکلده ـ عرض تعظیمات ایتمك بر وجیبه‌در . عقل ، وجدان بونی آمردر. ایشته بونك ایچوندرکه : هر انسان خالقنه قارشی « وظائف معرفت » و « وظائف عبودیت » نامی ویریلن ایکی نوع وظیفه ایله مکلف طوتولمشدر ، که بز بوکا « وظائف دینیه » دیورز . جناب خالق ذیشانه معرفت واوکا عرض عبودیت، عقلی ووجدانی بر وظیفه اولدیغی ایچون دینمز بونکله بزی مکلف طوتمشدر .

صکره وظیفهٔ دینیه ووظائف سائره‌یی ایفا ایده‌جك اولان، هیچ شبهه یوقکه ، انسانك نفسی‌در ؛ شخص انسانی‌در . ذاتا بونلری حقیله ایفا ایده‌بیلمك ایچون نفسنه اعتنا ایده‌بیلمك لازمدر . بونك ایچوندرکه : دینمز ، نفسمزه قارشی‌ده برطاقم وظیفه‌لرله مکلف طوتمش وبونی اقدم وظائف صایمشدر . هر فرد حیاتنی ادامه وقوای بدنیه

و روحیه‌سنی تکمل ایتدیرمك ایچون او وظائفك تحت مکلفیتندن قورتولاماز. ایشته بونوع وظیفه‌لرده‌ده وظائف نفسیه ویاخود شخصیه نامی ویریلیر. مسلمانلق بزی نفسمزه باقق واونی تکمل ایتدیرمکله‌ده مکلف طوتمشدر.

صکره انسان برعائله‌یه منسوبدر. پدر، والده، قارداشلر، زوج وزوجه، چوجق واقربا بوعائله‌نك اعضالرندندر. بناءً علیه بواوفاق جمعیتی تشکیل ایدن هراعضانك یکدیکرینه قارشی برطاقم حقوق ووظیفه‌لری اوله‌جغی‌ده غایت طبیعیدر. ایشته دیمز «وظائف عائلیه» ویاخود «وظائف بیتیه» نامی ویریلن بووظیفه‌لرکده نه‌لر اولدیغی تعلیم بویورمقده‌در.

دها صکره انسانلر طبعاً مدنی اولدقلری جهتله جمعیت حالنده یاشامق، برحکومتله اداره اولونمق مجبوریتنده‌درلر. بوجهتله منسوب اولدیغمز وطن و حکومته قارشی وظیفه‌لریمز، حکومتك‌ده بزه قارشی برطاقم وظیفه‌لری واردر. دین جلیل محمدی (ص. ع) «وظائف مدنیه» ویا «وطنیه» دینیلن بووظیفه‌لری‌ده برتفصیل تعیین وتقریر بویورمشلردر. مع مافیه بوظیفه‌لر، وظائف اجتماعیه میاننده صاییله‌بیلیرلر.

برده مملکتده دکل، انسانلقده بزمله مشترك اولانلروار. انسان اولمق اعتباریله هرشخصك یکدیکرینه قارشی ایفاسیله مکلف بولندیغی وظیفه‌لرواردرکه بوکا «وظائف اجتماعیه»، یاخود «وظائف انسانیه» نامی ویریلیر. قومشولرینه، اخوان دینه، بنی نوعنه، حتی بوتون حیواناته قارشی اولان وظیفه‌لر، صوك ایکی ماده‌ده داخلدر. دینمز بونلرك هپسنی اوکرتدیکی جهتله بونلری یاپمق بزم ایچون بر وظیفه

دینیه شکلنی آلیر. بونلر وطنی، مدنی، انسانی برر وظیفه اولمقله برابر عینی زمانده بزم ایچون، دینی بر وظیفه‌در. دین، بونلرله بزی مکلف طوتمشدر. بر مسلمان ایچون ــ بو اعتبار ایله ــ بونلری دیندن آیرمق قدر معنامسز برشی تصور اولونه‌ماز.

وظیفه‌نك بو صورتله تقسیمی اعمال انسانیه‌نك اثره، میل، واجبدن عبارت اولان سائقلرینه، کذلك انسانك حالت طبیعیه‌سنه‌ده مقابلدر. چونکه انسان فرد اولمق اعتباریله شخصی ایچون یشار. شخصنی محافظه و تکمل ایتدیرمکله مکلفدر. هیئت اجتماعیه‌نك برجزئی اولمسی اعتباریله منقسمدر؛ هیئته منظمدر. اونلر ایچون یشار. اللهك مخلوقی اولمسی اعتباریله‌ده اوکا خدمت و عبادتله مکلفدر. بناءً علیه بوتقسیم هروجهله موافق وطبیعیدر.

اللهه قارشی مکلف بولندیغمز «وظیفهٔ معرفت» و «وظیفهٔ عبودیت» دیکر بر اثرمده، [١] تفصیل ایدلمش اولدیغندن بوراده او تفصیلاتی ترك ایله دیکر قسملره کچیورم. مع مافیه کتابك نهایتنده ینه اللهه قارشی اولان وظیفه‌لرمزدن مجملاً بحث ایدیله‌جك وکتاب اونکله ختام بوله‌جقدر.

وظائف نفسیه ویاخود شخصیه. — هیچ شبهه یوقکه، بوتون وظائفی ایفا ایده‌جك اولان شخصمزدر. بناءً علیه وظائف نفسیه، اقدم وظائف اولمق ایجاب ایدر. ناصل که صاحب شریعت صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلرینك شو حدیث شریفلری‌ده وظائف نفسیه‌نك اقدم وظائف اولدیغنی کوستریر: «ابدأ بنفسك فتصدق علیها فان فضل شیء

[١] دینی درسلر، برنجی کتاب: قسم، بر وایکی.

فلاهلك فان فضل شیء عن اهلك فلذی قرابتك فان فضل عن ذی قرابتك شیء فهكذا وهكذا = اولا نفسكدن باشلا ونفسكه تصدق ایت؛ نفسكه باق . اكر نفسكدن آرتارسه اهل وعیالكه ؛ آندن ده فضله قالیرسه اقرباكه ، آندن ده زیاده قالیرسه بو ترتیب اوزره دوام ایت [مثلا : دینداشلریكه ، وطنداشلریكه ، وبوتون انسانلره ....] بو حدیث شریفدن آكلایورزكه : اولا ، وظائف نفسیه مزی ایفا ایتمكله ، صكره ده علی الترتیب وظائف بیتیه وسائره نك اداسیله مكلف بولنیورز. اوصورتله مأمورز . اساساً یوقاریده سویله دیكم كبی عقل و منطقده بویولده امر ایتمكده در .

وظائف نفسیه مزی غایت شموللی بر تعریف ایله آكلاتمق لازمكلیرسه شویله تعریف ایده رز : « نفسی محافظه ویوكسلتمكدر . »

شو قیصه وفقط چوق شمولل تعریفدن آكلاشیلیوركه : نفسمزه قارشی ایكی نوع وظیفه ایله مكلف بولنیورز: تحفظ ، تكمل. نفسمزی هر تورلو امراض مادیه و معنویه دن ، محافظه ایله مكلف اولدیغمز كبی اونی انكشاف و تكمل ایتدیرمكله ده مكلف بولنیورز . بناءً علیه هر انسانك نفسنی ؛ شخصنی محافظه وتربیه ایده رك بحق ایفای وظیفه ایده بیله جك برحال مكملیته كتیرمسی بر وظیفه در . ادامهٔ موجودیتی ، وجوب تكملی نامنه اونك تحت مكلفیتندن قورتولاماز . فقط هیچ شبهه یوقكه ، انسان دیدیكمز یالكز محسوس ومشاهد اولان جسم مادی اولمایوب ماهیت و طبیعتی اعتباریله بربرندن متمیز « روح » و « جسم » دینیلن ایكی جوهردن مركب بر وجوددر . بو ایكی جوهر ماهیتلرنده كی تخالفه رغماً یكدیكریله اویله شایان حیرت بر اتحاد ایله

برلشمشلر ، اوقدر امتزاج ایتمشلركه : بریننك تأثرندن اوته كی ده متأثر اولور . بناءً علیه انسان آرزو ایتدیكده اولدیغی سعادته آنجق شو هر ایكی جوهری حسن محافظه ایده بیلمكله ، وظیفه لرینی اخلال ایده جك هر درلو عارضه لردن مصون بولوندیرمقله واره بیله جكنی یقیناً كوره رك بونلرك هر ایكیسنه بردن اعتناده بولونمه یی كندیسی ایچون بر وجیبه عد ایتملیدركه ، اسلامك امری ده بو یولده در .

وظائف نفسیه نك اقسامی . — مادامكه انسان ، جسم وروح دینیلن ایكی جوهردن متشكلدر ؛ شو حالده وظائف نفسیه (وظائف شخصیه) ده ایكی قسم اولمق لازمدر : « وظائف جسمیه » ، « وظائف روحیه » .

سعادت بشریه صاغلام عقل وسالم وجود سایه سنده حصول پذیر اوله بیله جكی جهتله انسان جسمی وروحی وظیفه لرینی بلا اهمال ایفا ایتمدكجه مسعود اوله ماز . كرك سعادت ، كرك حرمان ، صاغلام عقل وسالم وجوددن عبارت بولنان شو ایكی نعمتك وجودیله ، یاخود فقدانیله قائمدر . انسان سعادت معنویه سنك استلزام ایتدیكی مطالب روحیه ایله ، سعادت جسمانیه سنك ایجاب ایتدیردیكی مطالب مادیه دن عبارت ایكی نوع مطالبك متساویاً تحت تأثیرنده بولوندیغی ایچون مسلمانلق هم وظائف روحیه مزی ، هم ده وظائف جسمیه مزی اهمال ایتمه مكله آمردر .

انسانیتك آرزو اولنان سعادته وصولی روح ایله جسمك برلكده تهذیبیله هر ایكیسنه عائد مطالبك آره سنده كی نسبتی محافظه ایتمكدن عبارت اولدیغی بو كون بوتون علمای جهانك عندنده مناقشه كوتورمه ین حقایق بدیهیه صره سنه كچمشدر . حال بوكی داها انسانلر سعادتی طاغ

باشلرنده اوطورمق ، دنیادن بوسبتون أللی اتکنی چکمك ، یاخود بتون انواق معنویه‌یی برطرفه براقه‌رق صرف جسمانی حظوظ ایله اوغراشمق کبی شیلرده آرارلر ایکن مسلمانلق بوحقیقتی میدانه قویمش ایدی .

مع مافیه شوراسی ده قابل انکار دکلدرکه : انسانی حیوانات سائره‌دن تمیز ایدن قوای عقلیه وملکات روحیه‌سی‌در . بواعتبار ایله وظائف نفسیه‌نك روحه عائد اولانلری ، جسمه عائد اولانلرندن چوق داها مهم‌در . انسانك انسانلغی آنجق روحیله‌در [١] .

بناءً علیه اولا وظائف شخصیه‌نك روحه عائد اولانلرندن بحث ایده‌جکز .

روحه عائد وظائف شخصیه . — وظائف روحیه‌یی شو یولده تعریف ایده‌بیلیرز : « روحك امراض معنویه‌دن سلامتنی تأمین ایده‌رك اونی غایهٔ خلقتی اولان وظیفه‌لرینی اداایده‌بیله‌جك برحال مکملیته یوکسلتمكدن عبارت‌در » .

اوت ، فطرت بشریه‌ده کورولن تباین ، استعدادلرده مشاهده اولونان تخالف اثبات ایدرکه : بدن انسانی‌یه صولت ایده‌رك اونك صور مادیه‌سنی چیرکینلشدیرن برطاقم خسته‌لقلر بولوندیغی کبی ، ارواحه عارض اوله‌رق آنلرك صور معنویه‌سنی‌ده بچمندن چیقاران بعض اعراض وامراض معنویه واردر . عینی زمانده بر مؤثر نصیحتك ، یاخود بر تهدیدك

[١] جسد انسانی ، عناصر مادیه‌یه ، روح ایسه جناب رب العالمینه منسوب وارکا مضاف‌در . « انی خالق بشراً من طین . فاذا سویته ونفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین ـ صدق الله العظیم !

تأثیریله عقلنی باشنه طوپلامش بر سرسری‌یه ، آزغینلغندن واز کچمش بر سفیهه‌ده شاهد اولیورز . ایشته بومشاهده بزه آکلاتیرکه جسمه عارض اولان خسته‌لقلر کبی ،

حقیقی علاجی بولنورسه ، روحه عارض اولان امراض معنویه‌نك ده ازاله‌سی قابلدر . أوت ، روح بدایت امرده هرقالبه دوکولبیله مستعد بر چوچوق کبیدر . اکر بر مربیٔ حکیمك آغوش تربیه‌سنده بویویه‌جك اولورسه بر روح مزکی اولور چیقار . یوق ، لاقید بر مربی‌یه دوشر ، یاخود برطاقم فنا مؤثراتك دست مرحمتنه براقیلیرسه صاحبنك باشنه بلا اوله‌جق بر روح شریر اولور .

شوحالده کرك خسته‌لنی ، کرك علاجی قبول ایتمك خصوصنده جسم ناصل ایسه ، روح ده اویله‌در . آراده‌کی فرق ، بری مادی ، دیکری معنوی اولماسی‌در . مع مافیه روحه عائد وظیفه‌مزی حسن صورتله ایفا ایده‌بیلمك ایچون اونی طانیمق وبیلمك لازمدر . حال بوکه بز روحك حقیقتنی بیلمیورز . بوخصوصده بشر ، عجز کایسنی اظهار ایتمكدن چکینمه‌مشدر . بزم بیلدیکمز برشی وارسه اوده « حادثات وقوای روحیه‌در . » روحی آنجق بونلرله طانیرز . بناءً علیه وظائف روحیه‌مزی ایفا واخلاقی ومعنوی حیاتمزی داها امین بر صورتده تتبع ایده‌بیلمك ایچون حادثات وقوای روحیه‌یی تعیین ایتمه‌مز ایجاب ایدر .

حادثات وقوای روحیه . — حادثات روحیه اوچ قسمدر : حادثات حسیه ؛ حادثات ذهنیه ؛ حادثات ارادیه . شمدی بونلری برر مثال ایله ایضاح ایده‌لم : بویوکلریمزدن برینه قارشی بر قباحت یاپدیغمز زمان بوندن متأثر اولورز ، اوتانیرز ؛ مکدر اولورز . کوکلمزی صیقینتی

وعذاب قاپلار. ایی برشیدن ده سه‌وینیج طویارز. کذلك الیمزه قلم و کاغدی آلوب ده بر موضوعی یازمایه باشلادیغمز زمان قولایجه حسن افاده ایده بیلیرسه‌ك ممنون اولورز ؛ ایده‌مزسه‌ك صیقیلیرز . قلمه آلدیغمز موضوع واضح ویا پارلاق صورتده ذهنمزده منتقش اولور و آنی افاده ایچون کلمه و جمله‌لر قولایلقله بولنورسه بزده بر مسرت حاصل اولور ؛ و بوندن طولایی غیرت و شوقمز آرتار . عکس تقدیرده قلممز متردد ، فکریمز مشوش ، قلبمز مضطرب اولور . ایشته مسرت و مشقت ، حزن و سرور ، ذوق و کدر کبی بزده زمان زمان حاصل اولان بو روحی حادثه‌لره « حادثات حسیه » نامی ویریلیر . بونلرك هر بری کیفیت محسوسه‌در . بونلری آکلایان قوته‌ده « قوهٔ حسیه » دینیر. شو حالده قوهٔ حسیه ، درونی و خارجی بر طاقم حاللردن روحك متلذذ ویا متألم اولمق ارززه حائز اولدیغی قابلیت دیمك اولیور. بناءً علیه محتاج اولدیغمز بر شیئه قارشی بزده حاصل اولان میل درونی ، او شیدن دویولان لذت ربالآخره او کا قارشی حصوله کلن انهماك هپ بو قوت سایه‌سنده‌در.

فقط، مثالمزی بوراده براقیه‌رق بر آز دها ایلریلیه‌لم. فنا حرکتمزدن متأثر اولونجه ، نه قدر فنا یاپمش اولدیغمزی آکلار ؛ باشقه تورلوده یاپه‌بیله‌جکمزی تقدیر ایدر و بونك ویره‌جکی فنا نتیجه‌لری تخیل ایدرز. بو حرکتمزی ناصل تعمیر و اصلاح ایده‌بیله‌جکمزی دوشونورز و تفکر ایدرز. معذرتلر ایجاد ایتمکی قورارز . ایشته بزده اولان بو « تفکر » کیفیته‌ده « حادثات ذهنیه » ویا ساده‌جه « تفکر » دی‌یه‌بیلیرز . بو حادثه‌نك مربوط اولدیغی قوتده « ذهن » ویا « مفکره » در

بو دوشونجه‌لر اوزرینه یاپمش اولدیغمز فنالغی تعمیره و بوندن بویله بر داها یاپمامایه قطعیا قرار ویریرزکه : بوده « حادثات ارادیه » در . قوهٔ ذهنیه دیمك ، طانیمق و آکلامق قوه‌سیدر . طانیمق یالکزجه حس ایتمك دکل ، بلکه فرق و تمییز ایتمك‌در . انفعالمزك مؤثر و فاعلی بو قوت اولدیغی جهتله بونك اهمیتی بیوکدر . هوسانمزه مغلوب اولمامق ایچون بو قوتی تربیه ایتمك ، دوشونمه‌یه ، و یالکز دوشونمه‌یه دکل ، عینی زمانده ایی دوشونمه‌یه آلیشمق ، تأمل و محاکمه‌یی اعتیاد ایتمك‌ده لازمدر. حادثات ذهنیه‌دن صکره ویریلان مثبت ویا منفی قرارك مربوط اولدیغی قوته‌ده « قوهٔ ارادیه » نامی ویریلیرکه ، روحك اوچونجی قوه‌سیدر .

شمدی شو اوچ حادثه‌یی داها کوزل آکلامق ایچون آتیده‌کی مثاله‌ده دقت ایدیکز :

بر معلم ، درسخانه‌یه کیریور ، و طلبه‌یه کوزل کوزل درس تقریر ایدیور . طلبه‌سنه مادةً و معناً مسعود اولمانك یوللرینی غایت واضحانه آکلاتیور . طلبه ، بوتون دقت کوزونی معلمه عطف ایتمك ایجاب ایدرکن ایچلرندن بعضلری صنفده سکوتی اخلال و عینی زمانده معلمك حدت و غضبنی جلب ایده‌جك صورتده حرکتده بولونیورلر ، معلمك حیثیت و عزت نفسنی رنجیده ایتدیلر . معلم اولا بو افندیلرك اخلاقسزلغنی ، طلبه آره‌سنده کندی موقعنك متزلزل اوله‌جغنی ، بو یولسز حرکتلره مانع اولمق ایچون اتخاذینه مجبور اولدیغی تدابیر متنوعه‌یی — جزا ایله قورقوتمق ، یاخود مکافات وعدیله واز کچیرمك — ذهناً احضار ایدیور. ایشته بونلر افعال و حادثات ذهنیه‌در. عینی زمانده طلبه‌نك مربیلرینه قارشی بویله اخلاقسزجه حرکت ایتملری کندیسنه پك آجی تأثیر

ایتمش، کندیسنی قیزدیرمش‌در، کابونلر کیفیات حسیه وانفعالیه‌در. شمدی یولسز حرکتلرندن طلبه‌یه جزا ویرمك ایجاب ایدر ایکن کندیلرینی بر بر چاغیروب بر آز نصیحت ایدرك عفو ایدیوردی. ایشته بوده فعل ارادی‌در. دیکر حادثه‌لری‌ده بوکا قیاس ایدیکز.

قوای روحیه‌نك تأثیرات متقابله‌سی. — ایشته بز روحی بوقوت وبو حادثه‌لر ایله آکلایه‌بیلیرز. برده بوقوتلرك یکدیکری اوزرنده متقابل تأثیراتی واردر. عموماً اخلاق مسئله‌سی بوتأثیراتدن برینه ویا برقاچنه تابع اولور. بناءً علیه روحمزك امراض معنویه‌دن — روحه کوره مدهش بر مرض دیمك اولان رذائلدن ـ سلامتنی تأمین ایده‌بیلمك ایچون بوتأثیراتی‌ده بیلمك وطانیمق ایجاب ایدر. بونلر طانینمدقجه قوای روحیه‌نك تربیه‌سنه نه‌درجه‌لرده اهتمام ایدیلمك لازمکلدیکی آکلاشیله‌ماز. شمدی بونلرك یکدیکرینه اولان متقابل تأثیرلرینی تدقیق وتحلیل ایده‌لم

افعالك حسیه تأثیری. — هپ بیلیرزکه انسان مألوف اولدیغی اولدیغی برشیئه قارشی متزاید بر محبت حاصل ایدر. ترك ایتدیکی، یاپماز اولدیغی شیلردن‌ده تدریجاً نفرت ایلر. کذلك هرهانکی بر ایشه باشلادیغمز زمان اولا کوچ کلیر، بردن‌بره بزی بیلدیرر. اوکا قارشی قلبنده عادتا بر نفرت حصوله کلیر. مع مافیه او ایش اوزرنده ثبات ایتدکجه بو ایش یواش یواش اوایشه قارشی قلبی ایصینیر. اونی سه‌وه‌میه باشلار. بوندن آکلایورزکه: افعالك حسیاته تأثیری واردر. برچوق تمایللرك، تنافرلرك اساسی اعتیادات فعلیه‌دن باشقه برشی اولمامسی‌ده بونی کوستریر، دکلمی؟.

شو حالده افعال حسنه ایله الفت ایتدیکمز، ایی انسانلر آراسنده یاشادیغمز، اخلاقی کوزل کیمسه‌لرله دوشوب قالقدیغمز، علویات ایچریسنده بولندیغمز زمان «حسیات حسنه» اکتساب ایدرز. دوشونجه‌مز، حس وقلبمز، حاصلی هرشیئمز ایی وتمیز، خیر ودوغرو اولور. بوتأثیرات فعلیه‌دن اوزاق بولوندقجه اوعلوی حسیاتی‌ده غائب ایدرز. علم النفسده‌کی تعطف قانونی‌ده بونی کوسترمکده‌در. اویله ایسه افعال وحرکاتمزه، قونوشدیغمز انسانلره، بولوندیغمز محیطه أیی دقت ایتمه‌مز ایجاب ایدر. صاحب شریعت صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری شو حدیث شریفلریله بوقانونی نه کوزل ایضاح بویورمشلردر:

«المرأ علی دین خلیله فلینظر احدکم من یخالل = کشی دوستنك دینی، دوستنك سیرتی اوزرینه‌در؛ سزك بریکز دوست آرارسه، کیمه دوستلق ایده‌جکنی أیی دوشونسون» رسالتمآب افندمز دیکر برحدیث شریفنده [٢] حسن قرینی کوزل قوقولر صاتان برکیمسه‌یه؛ سوء قرینی پیس بریرده کوروك چکن برکیمسه‌یه بکزه‌تیور. برنجیسنه مقارن اولان انسانه هرحالده ـ کندیسی آلماسه‌بیله ـ اوکوزل قوقولردن برشی اصابت ایدر. ایکنجیسنك یاننده‌ه اوطورانلر ایسه یا برشراره صچرامقله البسه‌لرینی یاقارلر، یاخود هیچ اولمازسه ـ کوروکك و موقعك ایجابی اولمق اوزره ـ اورادن فنا قوقولر آله‌رق صحتلرینی

---

[١] مثل جلیس الصالح والسوء کحامل المسك ونافخ الکیر فحامل المسك اما ان یحذیك واما ان تبتاع منه واما ان تجد منه ریحا طیبة ونافخ الکیر اما ان یحرق ثیابك واما ان تجد ریحا خبیثة. ـ بخاری کتاب الذبائح ـ باب المسك

اخلال ایدرلر . بوده ولمدی ، البسـهمه بر آتش صیچراماسین دی‌یه دائما اندیشه ایچنده بولونورلر .

« لاتصحب الکسلان فی حالاته »

« کم صالح بفساد اخر یفسـد »

« عدوی البلید الی الجلید سریعة »

« والجمر یوضع فی الرماد فیخمد »

شو حالده عملمزك دائما خیره منطبق اولماسنه دقت ایتمه‌مز بر وجیبه‌در .

حسیاتك افعاله تأثیری . — افعالك حسیاته تأثیری اولدیغی کبی ، حسیاتك ده افعاله تأثیری واردر بونك اك بویوك دلیلی ، بر انسانك قلباً سه‌وه‌رك وایسته‌یه‌رك یاپمش اولدیغی شیلرك أیی ، ایسته‌میه‌رك یاپدقلرینك ده فنا اولماسیدر . بناءً علیه انسانك حسی ، دویغوسی نه قدر یوکسك وعلوی اولورسه اونك ایشی ده او نسبتده ایی اولور . پاره ایله طوتولمش بر عسکرك کوره‌جکی خدمت ایله ؛ دیننه ، ملتنه ، وطننه محبت ومربوطیت سوقیله حرکت ایدن بر عسکرك کوره‌جکی خدمت البته بر اولاماز . برینك سائقی درونی بر عشق وایماندر . دیکرینککی ایسه پاره‌در . کذلك بر ادیبك مسرت وانشراح ایله قلمه آلدیغی بر مقاله ایله مأیوس و مضطرب اولدیغی بر زمانده عینی موضوعه دائر یازمش اولدیغی اثر هیچ بر زمان عینی قوتده دکلدر .

بر طلبه‌نك حس ایده‌رك ، سه‌وه‌رك یاپدیغی وظیفه ایله ، مجرد بر قورقو سائقه‌سیله یاپدیغی وظیفه‌لرك بر اولماماسی ده هپ حسیاتك افعاله

اولان تأثیری نتیجه‌سیدر . عالی ونجیب حسلر ، علوی فعللر تولید ایدرلر . بو اعتبار ایله حسیاتمزی افعال عالیه تولید ایده‌جك بر صورتده تربیه وعلوی حسلری کندیمزه مال ایتمك بزم ایچون بر وظیفه‌در . بر معلم ومربی هر شیدن اول تعلیم و تربیه‌سیله مشغول بولوندیغی کیمسه‌لرك قلبنده مقدساته ، وظیفه‌یه قارشی علوی حسلر اویاندیرمایه چالیشمالی وهر فرصتدن بالاستفاده بو حسلری تنمیه ایتملیدر .

افعالك افکاره تأثیری . — افعالك حسه تأثیری اولدیغی کبی ، افکاره ده تأثیری واردر . انسانك کندندن صادر اولان غیر اخلاقی فعللره قارشی کرك حضور ناس وخالقده ، کرك کندی فکر ووجدانی حضورنده برائت قازانمق اندیشه‌سیله دائما بر طاقم ـ کندیجه ـ مقبول ، معقول عذرلر تحری ایدرك حرکاتنی ، هر نه صورتله اولورسه اولسون ، حقه توفیق ایتمکه چالیشماسی مقتضای خلقت وطبیعتیدر . انسان ، یاپمش اولدیغی غیر اخلاقی ایشلرده کندیسنی معذور کوسترمك ایچون سببلر تحری ایدر ، طورور . بر انسانك کندندن صادر اولان فنا فعللری دوغرو کوسترمك ایچون غریب نظریه‌لر ، باطل قیاسلر ترتیب ایتمسی شبهه یوق که نتیجه‌ده فساد فکر و محاکمه‌یی تولید ایدر ؛ وحتی حرام اولان شیلری حلال اعتقاد ایتدیره‌جك درجه‌لره قدر واریر . منهیاته منهمك اولان بر چوق کیمسه‌لرك بو حرکتلرینی معذور کوسترمیه چالیشمالری ، انسانلرك دائما اعتیاداتنه موافق کلن افکار وتلقیناتی داها چابوق قبول ایتملری ده بونك اك باهر دلائلندندر . عملیات وتطبیقات ایله بر لکده تحصیل ایدیلن نظریاتك ، مفکره‌ده داها متین وپایدار بر صورتده نقش پذیر اولماسی ده

بوندن دكلى در؟. بناءً عليه فكر ومحاكمه‌مزك تميز ودوغرو قاله‌بيلمسى ايچون افعال و حركاتمزك أيى ، حق و خير اولاسنه پك چوق دقت ايتمك ، دائما خير وحقه موافق بر صورتده حركت ايله‌مك ، اوامر اخلاقيه و شرعيه دائره‌سنى تجاوز ايله‌مه‌مك لازم‌در . تاكه نتيجه‌ده يا كلش محاكمه‌لره صاپه‌رق كنديمزى ضلالته سوق ايتمش اولمايالم .

افكارك افعاله تأثيرى . — افعالك افكاره تأثيرى اولديغى كبى ، افكارك‌ده افعاله تأثيرى واردر . چونكه انسانلردن صادر اولان افعال اختياريه ، محاكمات عقليه‌نك برنتيجه‌سى‌در . ايى دوشونولورسه أيى ؛ فنا دوشونولورسه‌فنا قرار ويريلير ؛ وبالطبع اوصورتله‌ده‌حركت اولنور. بناءً عليه فكر ومحاكمه‌ده حاصل اوله‌جق كمالاتك افعال وحركاته‌ده تأثير ايده‌جكنده شبهه يوقدر . تتبعات علميه مراقنك انسانلرى برطاقم اعتيادات سقيمه‌دن تخليص ايله‌مه‌سى‌ده بو اساس ايله علاقه‌داردر . شو حالده أيى قرار ويرمك وأيى حركت ايده‌بيلمك ايچون ايى وصاغلام دوشونمك ، هرهانكى برمسئله‌ده ذهنى بوصورتله تربيه ايتمك ، فنا دوشونجه‌لره ميدان ويرمه‌مك لازم‌در . عينى زمانده انسانده فكر و محاكمه نه‌درجه تكمل ايدرسه «الله محبتى ، الله قورقوسى، وظيفه‌عشقى»ده اونسبتده تزايد ايدر . بوايسه فضائلك اساسى ومنشأى‌در .

حسياتك افكاره تأثيرى . — افكارك حسياته تأثيرى اولديغى كبى، حسك‌ده افكاره تأثيرى واردر . زيرا انسانك افكارى برچوق زمان حسياتك تحت تأثيرنده‌در . تأثرات وانفعالات ، بالخاصه هوسات ، انسانى ياكلش دوشوندورر . پك زياده سه‌وديكمز برآدمده‌كى سيئاتى

حسنات شكلنده كورمه‌مز، حسياتك افكاره اولان تأثيرى نتيجه‌سى‌در . بروالده‌نك سيئات ايچنده بويومش ويايتمش اولديغى سيأت ايله مفتخر بولونان شريروجانى براولادينى هردرلو لكه‌لردن برى كورمه‌سى حسياتنك افكارى اوزرنده‌كى تأثيرندن منبعثدر. چوق سه‌وديكمز آرقداشلرمز حقنده‌كى دوشونجه‌لريمزده بويله . بناءً عليه ايى ومقبول حسيات سالم محاكمه‌لر ، مردود حسيات ايسه سقيم ملاحظه‌لر توليد ايده‌جكنده شبهه يوقدر . شو حالده حسيات عاليهٔ دينيه ووطنيه‌نك موجود وپايدار اولديغى برمملكت افرادنده محافظهٔ دين ووطن ، مدافعهٔ حق واستقلال فكر مستقيمى‌ده اك قوتلى بر صورتده موجوددر . اوحسدن عارى اولان افراد مملكت ايچين بويله بر فكر اوله‌ماياجغى جهتله اونلر ايچون دين ، وطن ، مليت ، استقلال ، وظيفه ، حق كبى شيلر اوقدر موضوع بحث اوله‌ماز .

افكارك حسياته تأثيرى . — حسيات افكاره تأثير ايتديكى كبى ، افكارده حسياته تأثير ايدر . فكرده‌كى سقامت واستقامتدن حسده متأثر اولور . بونك ايچوندركه جهل وياغفلت سائقه‌سيله محبت ايتديكمز برشيئك فنالغنى بالمحاكمه آكلاديغمز زمان اوشيئه قارشى حسمز درحال دكيشير ، اوكا قارشى بسله‌مش اولديغمز رغبت ومحبتى غائب ايدرز كذلك طور وحالندن ، چهره وسيماسندن خوشلانماديغمز برآدامك مزاياى انسانيه ومحاسن قلبيه واقتدار علميسنه وأيى عمللرينه واقف اولدقجه اونك حقنده‌كى حسمز درحال تبدل ايدر ؛ اوكا قارشى بر محبت دويمايه باشلارز . بونلرك سببى ايسه هيچ شبهه‌سز وقوف وعرفان ، فكر ومحاكمه نقطه‌سندن حصوله كان تبدلاتك حسيات

قلبیه‌مزی‌ده تبدیل ایتمش اولسیدر . بناءً علیه محاکمات فکریه‌جه حاصل اوله‌جق کمالات ، حسمزه‌ده تأثیر ایتمسی اعتباریله چوق مهمدر [١] .

---

[١] هیچ بر مسئلهٔ اخلاقیه یوقدر که : شو تأثیراتدن خارج بولنسون ؛ آنجق شوقدرکه بعض مسئله‌ده یالکز بر قوتك تأثیری بولندیغی حالده بعض مسائل برقاچ قوتك بری برینه تأثیری بولنور . بونك ایچون معروض قالدیغمز مسائلهٔ اخلاقیه‌ده کیفیتك باشلانغجی ایله نتیجه‌سی قوای روحدن هانکیسنه تماس ایدیور ؟ برکره بونلرینی تأمل ایتمك ، بعده مبدأ ایله نهایت بیننده قوای روحك صفحاتنی دوشونمك لازمدر . ازجمله : « بر عسکرك میدان حربده هردورلو فداکارلغی اجرا ایتمسی هانکی قوتك تأثیریله‌در ؟ » شو مسئله‌ده عسکرك فداکارلغی بر ایشدر ؛ فقط بو ایشی . آنجق محبت وطنیه ایجاباتندن اولمسنه بناءً مسئله‌نك صورت حلی « حسك فعله تأثیری در » صورتندن عبارت اولور . کذا :

« بر والده‌نك ولدغیر مشروعنی جاوارلرك ارتکاب ایده‌میه‌جکی بر طرزده افنا ایتمسی نه‌دندر ؟ شو مسئله‌ده بر والده متصوردر . فقط شفقت مادرانه‌دن بی بهره اولدیغی جکر پاره‌سنی افنا ایتمسندن آکلایورز که : مسئله‌نك بدایتی بر حس ایسه‌ده نتیجه‌سی بر فعل مکروهدر . شوقدر که حیاتنه مغلوباً تدارك ایله‌دیکی ولدغیر مشروعندن طولایی ناموسنك محو اوله‌جغنی ادراك ایتمسی متعاقب چوجغنی محوه جرأت ایتدیکی ملاحظه اولونجه : مسئله‌نك صورت حلی : « حسیاتك افکار دولایسیله فعله تأثیریدر » صورتندن عبارت اولور . کذا :

« محبت وطنیه‌یه مغایر حرکتندن طولایی بر شخصه قارشو حاصل اولان نفرت نه‌دندر ؟ » شو مسئله‌ده متصور شخصك محبت وطنیه‌یه مغایر حرکتنی یا کوردم ، یاخود ایشتدم . هر حالده بنجه بر فکر حاصل اولمشدر . تمایلات طبیعیه‌یه مغایر حرکتدن نفرتك تکونی ایسه بر اساس متیندر اویله ایسه مسئله‌نك صورت حلی « فکرك حسه تأثیریدر » صورتندن عبارت اولور . کذا : هرهانکی بر مسلك اولورسه اولسون بدایتنده تصادف ایدیلان مشکلاتك

دوام ایده‌مه‌مسی هانکی قوتك تأثیریله‌در ؟ » شو مسئله‌ده هرهانکی بر صنعت اولورسه اولسون ایلك دفعه تصادف ایدیلان مشکلات بالآخره بوسبوتون زائل اولیور . بوده شبهه‌سزدرکه حاصل اولان انسیتدن نشأت ایده‌رك مذکور صنعته بر محبتك تولد ایتمسندندر . بناءً علیه مسئله‌نك صورت حلی : « فعلك حسه تأثیریله‌در . » صورتندن عبارت اولور .....! کبی مسائل بو وجهله حل اولنور . ذاتاً مسائل اخلاقیه‌نك کثرتی ایله قاریشیقلغی‌درکه بزه علم اخلاق تحصیلنك وجوبنی تصریح ایدیور .

ـ علم اخلاق ، م . فاضل ـ

دوقوزنجی درسك خلاصه‌سی

١ — دنیوی واخروی ، شخصی واجتماعی بالجمله وظائفمزی بوتون تفرعاتنه قدر کتاب و سنت تعیین ایله‌مش اولدیغی جهتله بز مسلمانلره کوره دین ایله اخلاق آیری آیری شیلر دکلدر . اوامر دینیه ایله وظائف اخلاقیه منبعلری اعتباریله بردر .

٢ — وظیفه وخیرك منبعی « دین » اوله‌رق قبول ایتدیکمز جهتله وظیفه‌یی : « قواعد شرعیه دائره‌سنده حرکتدر » دییه تعریف ایده‌جکز .

٣ — وظیفه بش قسمدر : وظائف دینیه ، وظائف شخصیه ، وظائف عائلیه ، وظائف مدنیه ، وظائف انسانیه ویاخود اجتماعیه .

٤ — وظائف دینیه ، خالقمزه قارشی اولان وظیفه‌لردر ، که وظیفهٔ معرفت ، وظیفهٔ عبودیت اولمق اوزره ایکی قسمدر .

٥ — وظائف شخصیه ، شخصی محافظه و یوکسلتمکدرکه بوده روحی وجسمی اولمق اوزره ایکی قسمدر .

٦ — وظائف روحیه ، روحك امراض معنویه‌دن سلامتنی تأمین ایده‌رك غایهٔ خلقتی اولان وظیفه‌لرینی ادا ایده‌بیله‌جك برحال مکملیته یوکسلتمکدر . مسلمانلق هم وظائف روحیه‌مزی ، همده وظائف جسمیه‌مزی اهمال ایتمه‌مکله امردر .

٧ — تجربه ومشاهده کوستریورکه : بدن انسانی‌یه صوات ایدن برطاقم خسته‌لقلر اولدیغی کبی ، روحه عارض اولان بعض امراض معنویه‌ده واردر ؛ وحقیقی علاجی بولوندیغی تقدیرده هرایکیسی‌ده قابل ازاله‌در . بناءً علیه امراض روحیه ایله آنلری ازاله ایده‌جك حقیقی سببلری تدقیق وتتبع ایتمك بزم ایچون بروظیفه‌در . بونك ایچونده حادثات وقوای روحیه‌یی بیلمه‌مز ایجاب ایدر .

٨ — حادثات روحیه اوچدر : حادثات حسیه ، حادثات ذهنیه ، حادثات

ارادیه . برتصور ویا فعلی متعاقب بزده حاصل اولان حزن وسروردر ، ذوق والم کبی روحی حادثه‌لره حادثات حسیه نامی ویریوزر . بو حادثه‌لری تعقیب ایدن تفکر کیفیتنه حادثات ذهنیه ، وبوندن صکره ویره‌جکمز قطعی قرارده حادثات ارادیه دینیر . حادثات ذهنیه ، حادثات حسیه‌یی تعقیب ایلدیکی کبی اوندن اولده بولونه‌بیلیر . بو حادثه‌لرك مربوط اولدیغی قوتلرده قوهٔ حسیه ، قوهٔ ذهنیه ، قوهٔ ارادیه نامی ویریلیر .

٩ — قوای روحیه‌نك یکدیکرینه قارشی متقابل تأثیری واردر ، وعموماً مسائل اخلاقیه بوتأثیرانه تابعدر . بناءً علیه تربیهٔ روحیه نقطه‌سندن بوتأثیراتی تطبیق ایجاب ایدر .

١٠ — باشلادیغمز برایشی ایلك اول بزه کوچ وفنا کلسه بیله اونکله مألوف اولدقجه اوکا قارشی بزده بر محبت اویانیر ، وبو محبت لفتمز نسبتنده تزاید ایدر . عینی زمانده قلباً سوه‌رك یاپدیغمز برشی ایله ایسته‌میه‌رك یاپدقلریمز آره‌سنده چوق فرق واردر . دیمك اولیورکه : انفعالات حسیانه ، حسیاتك افعاله تأثیری واردر . شوحالده برانسانده دین دویغوسی ، وظیفه حسی ، مملکت دویغوسی نه‌قدر یوکسك اولورسه اونلره قارشی کوستره‌جکی مربوطیت فعلیه‌ده اودرجه قوتلی وصمیمی اولور . کذلك افعال حسنه ایله الفت ایدر ، اخلاق کوزل انسانلرله دوشوب قالقارسه‌ق حسنات حسنه اکتساب ایدرز ؛ عکس تقدیرده ایسه علوی حسلردن محروم قالیرز .

١١ — منهیاته منهمك برچوق کیمسه‌لرك کندیلرینی معذور کوستریه چالیشمالری ، اعتیاداتنه موافق کلن افکار وتلقیاتی انسانلرك داها چابوق قبول ایتملری ، عملیات ایله برلکده تحصیل ایدیلن نظریاتك مفکره‌ده داها متین وپایدار برصورتده نقش پذیر اولمسی افعالك افکاره تأثیرینه دلیلدر . مع مافیه افکارك‌ده افعاله تأثیری واردر . چونکه انسانلردن صادر اولان افعال اختیاریه محاکمات عقلیه‌نك برنتیجه‌سیدر . بناءً علیه فکر ومحاکمه‌ده‌کی کمال ، افعالده‌ده تجلی ایدر .

١٢ — پك زياده سوديكمز بر آدمك سيئاتنى حسنات شكلنده كورمهمز، ايجاب ايدن محلده اونى مدافعه ايتمهمز حسياتك افكاره تأثير ايتديكنه دليلدر. جهل وياغفلت سائقه‌سيله محبت ايتديكمز برشيئك فنالغنى بالمحاكمه آكلاديغمز زمان اوكا قارشى حسمزك درحال دكيشمسى واولكى رغبت ومحبتك غائب اولمسى ده افكارك حسياته تأثيرينى اثبات ايدر .

بناءً عليه تربيۀ روحيه مسئله‌سى قواى ثلاثه‌نك تربيه‌سى ديمكدر . بواوچ قوت ، نه‌قدر تربيه وتهذيب ايديليرسه انسانده اونسبتده يوكسلير ؛ غايۀ خلقته سريع بر صورتده واصل اولور .

اوتوزنجى درس

قواى روحيه‌نك طرز تربيه‌سى

تمهيد . — تربيۀ روحيه ايچون ناصل حركت ايديله‌جك . — تربيۀ حسيه واسلامك بوخصوصه ويرديكى اهميت . — ذهن، يا قوۀ مفكره‌نك تربيه‌سى — اوهام وخرافات وبونلك مسلمانلقده موقعى . — معلومات صحيه ايله روحى تربيه ايتمك . — اسلامك هر مسلم اوزرينه تحصيلنى فرض قيلديغى علم . — هر علمك آيرى آيرى فائده‌سى واردر . — تربيۀ ارديه‌وفيه . — اراده‌نك حسنه‌لرى . — اراده‌نك نقصانلرى

تمهيد . — بورايه‌قدر ويريلن ايضاحاتدن اكلاشيليور كه : روحك تربيه‌سى ديمك ، قواى روحيه‌نك تربيه‌سى ديمكدر . قواى روحيه‌نك يكديكرينه اولان تأثيرات كليه‌سى‌ده معلومدر . بناءً عليه روحمزه قارشى مكلف بولونديغمز وظائف ، قواى روحيه‌مزى تربيه وتهذيب ايتمكدر. روحى امراض معنويه وروحيه‌دن تخليص ايله ايفاى وظيفه ايده‌بيله‌جك برحال مكمليته كتيرمك ايچون بوقوتلرى تربيه تهذيب ايتمك لازمدر . بونلرى نه‌قدر مكمل تربيه ايدرسه‌ك اودرجه حائز رتبۀ كمال اولورز . اويله‌ايسه قواى روحيه‌نك طرز تربيه‌سيله امراضدن وقايه‌سى خصوصنده، كذلك وظيفۀ مودوعه‌سنى ايفايه صالح برحاله كلمسى ايچون طوتيله‌جق طريق حقنده سوز سويله‌مك ايجاب ايديور .

تربيۀ روحيه ايچون ناصل حركت ايديله‌جك . — شمديدن خبر ويره‌لم كه : بومقصده وصول ايچون درت شى لازمدر :

١ — روحك اوهام وخرافات دينيان پسلكدن تطهيرى ؛

٢ — معلومات صحيحه ايله تهذيبى ؛

٣ — مكارم اخلاق ايله الفت ايتديرلمسى ؛

٤ — عقائدينك تصحيحى ؛ يعنى نزيه براعتقاده صاحب قيلمق.

قواى روحيه‌نك تربيه‌سى بونلر ايله علاقه‌دار اولديغى جهتله تربيه ووظائف روحيه‌ده بونلرده برر برر ايضاح اولنمق اقتضا ايدر.

تربيهٔ حسيه. — تربيهٔ حسيه‌دن مقصد، تمايلات وتأثيرات قلبيه‌نك حال اعتداله كلمسنى تأمين، صافيت وجدانيه وقلبيه‌مزى محافظه ايله‌مكدر. بونك ايچونده شو اساسلره دقتله رعايت اولنمق ايجاب ايدر:

١) روحده دائما حسيات حسنه‌يى؛ حقه، دوغرولغه، خير وفضيلته محبت كبى علوى دويغو وتمايللرى فعليات ايله تقويه ايله‌مك، هر فرصتدن استفاده ايده‌رك بو دويغولرى ايقاظ ايتمك، انكشاف ايتدرمكدر. چونكه فعليات ايله تقويه ايديلميه‌رك متماديا حال عطالتده براقيلان برحس — ايشله‌مه‌ين ماكنه‌نك پاس طوتديغى كبى — قوتدن دوشر. صافيت اصليه‌سنى غيب ايدر. شو حالده يالكز بر دويغو، قورو براعتقاد — نه قدر جانلى، نه قدر قوتلى اولورسه اولسون — قطعيا كافى دكلدر. اونك متين اولمسى، داها دوغروسى الى الابد بقاسى آرزو اولنان متانت اعتقاديه‌نك محافظه‌سى ايچون اونى فعليات ايله تقويه ايتمك لازمدر. چونكه امور وجدانيه وعقليه، فعليات ايله تنميه وتربيه ايديلميه‌جك اولورسه، اونك آثار وتأثيرى پك ضعيف اولور. همان قلبدن سيلينوب كيدر. برحسك، بر امر وجدانى واعتقادينك تربيه وتنميه‌سنده، دوام

وبقاسنده فعلك پك بويوك تأثيرى واردر. بناءً عليه عبادات ايله، اوامره فعلا امتثال ايله نه درجه مشغول اولنورسه اعتقادات ووجدانياتمزده اوقدر قوتلى، او درجه متين، او نسبتده تميز اولور. عبادتده كوستريلن ضعف ولاقيدى نسبتنده اعتقاده‌ده ضعف عارض اولور. مادامكه بويله‌در، اعتقادك قوتلى قالمسى ايچون عبادات وطاعاته دوام وفرائض الٓهيه‌يه رعايت اولونمق ايجاب ايدر. فرائض الٓهيه‌يى، اوامر دينيه‌يى اجراده بوسبتون تكاسل كوسترن شخصلرده حقيقى حسيات دينيه‌نك كسب ضعف ايتمسى وبالآخره زوال بولمسى پك محتملدر. چونكه افعالك حسياته تأثيرى بر امر محققدر. [١]

٢) حسيات سيئه‌نك روح اوزرنده‌كى تأثيرلرينى، بالخاصه فنا اولان ميللرى فرصت دوشدكجه ازاله‌يه غيرت ايتمليدر. بونك ايچونده الك اول كنديمزى طانيمالى، استعدادلريمزى، حظوظات وتمايلاتمزى غايت مدققانه برصورتده تحليل، عبادات وطاعاته مواظبت، منكراتدن مجانبت ايتمليز.

قصور وخطالريمز كورولونجه كنديمزى معذور طوتماملى، نفسمزله

---

[١] صحيح مسلمده عائشه رضى الله عنهادن روايت اولنان «احب الاعمال الى الله تعالى ادومها وان قل = جناب اللهك الك زياده سوديكى عمل — ولوكه آز بيله اولسه — دوام اوزره ياپيلانيدر» حديث شريفى بو خصوصده‌ده بر دستوردر. اوت، عمليات دائمى اولمدقجه اهميتى يوقدر. قلبه تأثيرى، اعتقادى ترصينى اوقدر قوتلى دكلدر. بو حديث شريف، عينى زمانده ثباتسزلكده اجتماعى بر مرض اولديغنى كوسترمكده‌در.

مجاهده وقصورمزی اعتراف ایتملی یز [١]. علیهمزده بیله اولسه دوغرویی سویلهمکدن چکنمهملی یز [٢] . چونکه نفسندن صدور ایدن قصور وخطالری کیزلهمهنك صوکی فساد اخلاقدر . یاپمش اولدیغی خطالری معذور کورمك صورتیله کندی کندینی آلداتان برآدمده جدیت ، نزاهت ، حس سلیم اولاماز . چونکه بو ، روحی برخستهلقدر .

٣) ـ حدتلی ، متأثرومتهیج اولدیغمز برزمانده کندیمزه صاحب، نفسمزه حاکم اولهرق هیچ بر اجراآتده بولونماموق اقتدارینیده ألده ایتملی یز . « اذا غضب احدکم فلیسکت = بریکزه حدت وغضب طاری اولدیغی زمان التزام سکوت ایتسون [٣] » حدیث شریفیله : « غضبلی اولدیغك وقت خلق ایله معاملهده بولونما » مألنده اولان حدیث شریف

[١] خطا وقصورلریمزی اعتراف ایتمك ، اخلاق ذمیمهنك اوکنه چکمك ونفسانی آرزولریمزك کافهسنه مخالفت ایلهمك دیمك اولهجغی جهتله چوق مهمدر ، وتربیهده اساسدر . بو هیچ شبهه یوقکه ، مجاهدهٔ نفسیهدر . اك بویوك جهاد نفسی ایله مجاهده اولدیغیده صاحب شریعت لسانیله بیلدیرلمشدر . شوحدیث شریف ده مهمدر : « المجاهد من جاهد نفسه فی سبیل الله = مجاهد فی سبیل الله نفسیله مجاهده ایدندر . » اعتراف خطا وقصورده نفسك ایستهمدیکی برشیدر ؛ بناءً علیه مجاهدهٔ نفسیهدر .

[٢] یالان سویلهمك برمرض روحی اولدیغی جهتله اسلام ، بزی دائما دوغرو سویلهمیه سوق ایدیور . ولوکه علیهکزده ، اولسه دوغرودن آیریلمایکز ، سلامت اورادهدر ، دیور . شوحدیث شریفه دقت ایدیلسین : « تحروا الصدق وان رأیتم فیه الهلکة فان فیه النجاة واجتنبوا الکذب وان رأیتم ان فیه النجاة فان فیه الهلکة = مؤدیٔ هلال اولهجغنی کورسهکزده دوغرویی اختیارایدیکز . زیرا نجاتك اوراده اولدیغنده شبهه یوقدر . یالاندن اجتناب ایدیکز . زیرا یالانك نجاته موصل اولهجغنی کورسهکز بیله حقیقتده او ، منتج خذلاندر » .

حدت وغضبله نفس امارهنك غلیان وهیجانی آننده بر قرار ویرمك واجراآتده بولونمقدن بزی منع ایدیور . چونکه ، بویله زمانلرده انسان ، متأثر ومتهیجدر . حالبوکه تأثرات وانفعالات ، انسانی یاکلش دوشوندیرر ، قوهٔ محاکمهدهکی ضلال ویاکلشلغك اجراآتیده یاکلش بر وادی یه سوق ایدهجکنده شبههیوقدر . چونکهافکارك افعاله تأثیری اولدیغنی یوقاریده کورمشدك . بناءً علیه نفسنی بویولده تربیه ایتمش اولانلر ، فکر واجراآت اعتباریلهده ضلالته دوشمزلر .

٤) اولجهده بر تفصیل عرض ایدیلدیکی وجهله، انسانلرده فضیلته، خیر وایلکه قارشی فطری برمیل ، شر وفنالغه قارشیده طبیعی برنفرت واردر . قلب سلیم ، وجدان حکم دینیلنده بوحسدر . هر انسانده تخم حالنده موجود اولان بوحس فطری یی انکشاف ایتدیرمك ، هرحالده بزم ایچون بر وظیفهٔ نفسیه وروحیهدر . بونی تربیه ایدهرك صافیت اصلیهسنی محافظه ایدهجك اولورسهق راه هدایتی بولورز . چونکه بویولده تربیه ایدلمش اولان برحس ، شبهه یوقکه دائما دوغرویی کوسترمکده قصور ایتمز . اکر بو حس ، فطرت اصلیهسنی محافظه ایدهبیلیرسه ، بزی چوق مهلکهلردن قورتاریر .

برچوق احوالده فکر ومحاکهمز یاکیلدیغی وقوهٔ ارادیهمزده آکا تابع اولمق ایستهدیکی حالده بوحس ، برقوت بزی محافظه ایدر وفضیلت جهتنه سوق ایدر. تأثیرات هوائیهایله بوزولمامش اولان برابرهٔ میقناطیسیه، ناصل دائماقطب جهتنی کوستریرسه، فطرت اصلیهسنی غائب ایتمهمش اولان بو استعداد فطری وحس طبیعی ده هروقت خیر وفضیلت جهتنی کوستریر. ذاتاً تربیهٔ حسیهنك باشلیجه غایهسی انسانی « قلب سلیم » ، « حس مستقیم »

صاحبی یاپمقدر . قلب سلیم صاحبی اولمایانلرك نائل فوز وسعادت اوله‌مایه‌جقلرینی مسلمانلق بزه تعلیم ایتمکله ، تربیهٔ حسیه‌نك اهمیتنی لایق وجهله آکلاتمشدر [١] . رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندمز انسانك صلاح وفسادینی قلب ووجدان دینیلن بو حسك صلاح وفسادنده کورمسی نه‌قدر معنیداردر . تربیهٔ حسیه مکارم اخلاق ایله علاقه‌دار اولدیغنی سویله‌مکه حاجت یوقدر . بو تربیه ، هرحالده روحك فضائل ایله الفت ایتدیریلمسی ایله حاصل اوله‌جقدر .

ذهن ویا قوهٔ مفکره‌نك تربیه‌سی . — ذهن ویا مفکره‌یی « طانیمق وآکلامق دوغرو محاکمه ایده‌بیلمك ایچون شبهه یوقکه « علم »لازمدر. بناءً علیه تربیهٔ ذهنیه‌نك مبناسی علمدر . فقط ، تربیهٔ ذهنیه ایچون لازم اولان علم ، ذهنمزه برچوق معلومات طولدیرمق اولمایوب اونی برآهنك وانتظام ایچنده ایفای وظیفه ایده‌بیله‌جك برحاله کتیرمك دیمکدر. بونك ایچون ده اولا ذهنمزی «اوهام وخرافات» دینیلن و - دذاتنده هیچ بر دلیل شرعی وعلمی‌یه مستند اولمایان ملوثاتدن تطهیر ایتمك ، ثانیاً

---

[١] « یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من أتی الله بقلب سلیم » نظم جلیلی بوخصوصده بلیغ وقطعی بردستوردر . حضور رب العالمینده قلب سلیمدن باشقه هیچ برشیئك انسانه فائده ویرمیه‌جکنی قطعی برافاده ایله بیلدیرمك تربیهٔ حسیه‌نك اهمیتنی نظرلرده اعلا ایتمکده‌در .

[٢] الا وان فی الجسد لمضغة اذا صلحت صلح الجسد کله واذا فسدت فسد الجسد کله الا وهی القلب = بیلیکزکه : جسدده برأت پارچه‌سی وار ، او صالح اولورسه بوتون جسد صلاحه یوز طوتار . اونك فسادی ده جسدك تماماً فسادی، بوزولماسی‌در. أیی بیلیکزکه: جسدك صلاح وفسادی کندیسیله قائم اولان او أت پارچه‌سی « قلب » در . ـ حدیث شریف

معلومات صحیحه ومثبته ایله تنویر وتزیین ایله‌مك لازمدر . اوهام وخرافات ، علماً ودیناً یری اولمایان برطاقم اساسسز شیلردر . فی الحقیقه ، بونلرده معلوماتدر . فقط نه دینه ، نه علمه هیچ بر اساسه استناد ایتمه‌ین معلوماتدر . ایشته ، فکریمزی خسته‌لقدن وقایه ایده‌رك اونی تکامل ایتدیره بیلمك ایچون اولا ساحهٔ دماغی بوکبی شیلردن تطهیر ایتمك ایجاب ایدر . چونکه وجوده کوره پیسلك نه ایسه ، روحه کوره اوهام وخرافاتده اودر . بناءً بونی خسته‌لقدن وقایه ایچون خسته‌لغه بادی اولان پیسلکلردن تحفظ اولونمق ، غدای مادینك ایسنه وفناسنه دقت ایتمك لازم اولدیغی کبی ، امراض معنویه‌دن وقایه ایچون ساحهٔ دماغك اصلسز خرافه‌لردن ، فاسد وهملردن تطهیر اولنمسی ده اویله‌جه لازمدر . انسان ، غدای مادینك ایسنه ، فناسنه ناصل دقت ایدرسه ، غدای معنویسی دیمك اولان معلوماتنك صحیح وفاسدینه ده اویله‌جه دقت ایتملیدر . هر بولدیغی قتیق یاصدق دولدورور کبی معده‌لرینه دولدیرانلر اونازك عضوی ناصل افساد ایدرلرسه ، هر کوردکنی ، هر ایسته‌دیکنی معلومات دی‌یه دماغنه دولدیرانلرده او عضو مهم ونازکی رخنه‌دار ایدرلر. چونکه اصل واساسی اولمایوب عقله منافی ، شرعه مغایر اولان هرشی انسانك اعتقادات صحیحه‌سنی اخلال ایدر. فکر ووجدان اوزرنده پك وخیم نتیجه‌لر تولید ایدر .

مثلا : بایقوشك کوندوز وخرسك کیجه یاریسی ، یعنی وقتندن اول اوتمه‌سنی ، صباح بریره کیدرایکن اوکندن برطاوشانك کچورمسنی شأمت صایمق ؛ اودن چیقدیغی وقت برقارغه‌نك صاغ طرفندن کچمه‌سنی اوغور عد ایتمك ؛ فاله باقدیروب فالجینك سویله‌دکلرینه ایناغمق ؛ تجربهٔ طالع ایچون قوش اوچورتمق ؛ قوشه کاغد چکدرمك ، صالی کونی

چاشیر ییقامامق ؛ أودن بری غربته کیدنجه آرقه‌سندن اوچ کون أوی سپورمه‌مك وسائره کبی هیچ بردلیل شرعی وعلمی‌یه استناد ایمه‌ین باطل اعتقادلر ، اساسسز دوشونجه‌لر برکره دماغه یرلشیرسه روحی پك چوق فضائلدن منع ایدر . قوهٔ معنویه‌یی قیرار ، ضعفه دوشورر ؛ یأس وحزنه مؤدی اولور . جبانت ، کین ، بغض وعداوت ، کبی اسملرله یاد اولنان خسته‌لقلره طوتولماسنه سبب اولور . حال بوکه : بونلرك هپسی دهروحه نظراً مدهش برخسته‌لق اولدیغندن علم تربیه واخلاق علماسی بوتون زمانلرینی بومدهش خسته‌لقلرك ازاله‌سی اوغورنده صرف ایتمکده‌درلر . فی الحقیقه ، اخلاق علماسنك فکرلرینه کوره انسانیتك معروض قالدیغی فلاکتلرك منشأ اصلیسی : هرسویله‌نن سوزه ، هرأله کچن کتابك یازیلرینه کور کورینه اینانمق وبویون أکمکدر ، که پك مصیب برفکردر .

بناءً علیه اوهام وخرافات طوزاغنه دوشمك ، ییلانلرك دیشنه ، آرسلانلرك پنجه‌سنه دوشمك قدر مهلکدر . مع مافیه اوروپا علماسنجه پك یاقین آکلاشیلمش اولان بو حقیقت ، دین مبین اسلامك بیك اوچیوز بوقدر سنه اول بوتون بشریته اعلان ایله‌دیکی حقایق قطعیه جمله‌سندندر [١] .

[١] بخاری شریفده مذکور اولان « ان الشمس والقمر آیتان من آیات الله لاینخسفان لموت احد ولا لحیاته = کونشی وقمر قدرت بالغهٔ صمدانیه‌اوزرینه دال اولان آیات کونیه‌دندرلر . بونرنه برکیمسه‌نك أولومندن ، نه‌ده حیاتندن طولایی منخسف ومنکسف اولمازلر » حدیث شریفی برطاقم عقائد خرافیه‌یی رد وابطال ایتمکده‌در . حضرت پیغمبر افندمزك مخدوم مکرملری ارتحال دار بقا بویوردقلری کون تصادفاً کسوف واقع اولمش وبوحادثه اوزرینه خلقده ذات رسالتپناهینك مخدوملرندن طولایی کونش طوتولدیغی اعتقادی حصول کلمسی اوزرینه بوحدیث شریف وارد اولمشدی . دیکر برروایتده « ان الشمس والقمر آیتان من آیات الله لاینکسفان . . . » وارد اولمشدر . مع مافیه هرایکی روایته کوره تغلب واردر .

دین اسلام ، دلیل ایله ، برهان ایله مؤید اولمایان برطاقم باطل شیلره اعتقادك فردای محشرده موجب مسئولیت اوله‌جغنی صراحةً تبلیغ ایتمشدر [١] .

اصل واساسی اولمیان وقوهٔ معنویه‌مزی ضعفه اوغراته‌جق ماهیتده بولونان خرافاته ایناممقدن مسلمانلق بزی صورت قطعیه‌ده نهی ایتمش وظنون واوهامه تابع اولمانك نتیجه‌سی ضلالت اولدیغنی کوسترمش وبوکیبلری مستحق اولدقلری عاقبت ألیمه ایله محکوم ایله‌مشدر . ضلالتده قالانلرك حالنی حکایه ایدن : « ومایتبع اکثرهم الا ظناً ان الظن لایغنی من الحق شیئاً ان الله علیم بما یفعلون [٢] » آیت کریمه‌سی بوبابده نه بویوك شاهددر . بناءً علیه دلیل وبرهان ایله مؤید اولمیان شیلرك اسلامده قطعیاً یری یوقدر ؛ اوکیبلرینه اینانمق مسلمانلق ایله قابل تألیف دکلدر [٣] .

مسلمانلق بردین علم ، بردین عقل ، بردین حکمت اولدیغی ایچوندرکه ، اوهام وخرافات نوعندن اولان وروحمزی عزمسزلکه سوق ایده‌جك ماهیتده بولنان شیلردن شدتله منع ایتمش وبوکبی شیلره اینانان انسانلری دیندن چیقماق ، وادی شرکه صاپمش اولمقله تهدید

[١] ولاتقف مالیس لك به علم ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئك کان عنه مسئولا - سورهٔ اسراء .

[٢] سورهٔ یونس .

[٣] ایهلك من هلك عن بینة ویحیی من حی عن بینة - قل هل عندکم من علم فتخرجوه لنا ان تتبعون الا الظن وان انتم الا تخرصون . »

ایله‌مشدر. شو حدیث شریفلر بو بابده واضح بر دستوردر: « لاعدوی[۱]

[۱] بو حدیث شریفك فقرهٔ اولیسندن علتك هر نصل اولورسه اولسون سرایتی منع اولنیور، کبی بر معنا آکلاشیلامامیدر. مسلمانلق، ساری خسته‌لقلردن بزی ناصل منع ایتدیکنی یوقاریده بر حدیث شریف ایله کوسترمشدم. او حالده « علتده سرایت یوقدر » دیمك، بذاته، بطبعه ساری اولمایوب آنجق کندینه مخصوص اولان مقروب کبی بر سبب ظاهری واسطه‌سیله سرایت ایده‌جکنی، سبب حقیقی جناب حق اولمقله برابر سبب ظاهریدن صاقینمق لازم کلدیکنی ده افهام ایدیور. ناصل که بخاری شریفك روایت ایلدیکی: « لاعدوی ولاطیرة ولاهامة ولاصفر. وفر من المجذوم فرارك من الاسد » حدیث شریفی بونی پك واضح اوله‌رق آکلاتمقده‌در. چونکه حدیث شریفك اولنده، سرایت یوقدر، دینلدیکی حالده، آخرنده « مجذومدن ارسلاندن قاچار کبی قاچیکز » بویوریورلر. بناءً علیه، علتك سرایتنی نفی ایتمکدن مقصد، بر مؤثر مفرده اسناد اولونمه‌سزین امراضك بطبعها سرایتنی اعتقاد ایدن جاهلیه‌نك اعتقادینی ابطال ایتمك و سبب اولمادقجه سرایتك اولمادیغنی کوسترمکدر. مجذومه یاقلاشمقدن نهی ایتمك، خسته‌لغك کندینه مخصوص اسباب ظاهره ایله سرایتی عادات الهیه جمله‌سندن اولدیغنی، مسبباتك اسبابه مربوطیتنی بیاندر. الحاصل، « فر من المجذوم... » ایله سبب اثبات اولنیور؛ « لاعدوی . . . » ایله‌ده علتك بطبعها سرایتی و اسبابك مستقل اولمادیغنه اشارت اولنیور.

ینه بخاری شریفده کتاب الطبده، ابو هریره‌دن مروی اولان شو حدیث شریفده بو خصوصی توضیح ایتمکده‌در: « لاعدوی ولاصفر ولاهامة فقال اعرابی یارسول الله فما بال ابلی تکون فی الرمل کأنها الظباء فیأتی البعیر الاجرب فیدخل بینها فیجربها فقال فمن اعدی الاول » .

بو حدیث شریفده رسول اکرم افندیمز علتك بذاتها سرایتنی نفی ایتدیکدن صوکره » چولده کوجلی قوتلی کزن دوه‌لرك ایچنه اویوز بر دوه کیریورده اونیده اویوز یاپیور؛ بو کانه دیملیدر؟ » کبی بر اعرابی طرفندن وقوعبولان سؤاله « اولکنه نردن کلدی؟ » کبی غایت بلیغ بر جواب ایله مقابله ایتمشدر.

ولاطیرة ولاهامة ولاصفر ولاغول = علتده بطبعه، بذاته سرایت؛ آیده، کونده، قوشك اوچاسنده، قوشك کیجه‌لری اوتمه‌سنده شأمت یوقدر. غول یبانی حکایه‌لری اصلسزدر، واهیدر ». « الطیرة [۱] شرك = قوشك اوچاسنده، حیوانك قاچاسنده تشأم ایتمك شرکدر ». « لیس منا من تطیر ولا من تطیر له اوتکهن اوتکهن له اوتسحر اوتحر له = تطیر ایدن، قوش اوچوروب اوندن بر معنا چیقاران؛ برینه امر ایدرك کندیسی ایچون تطیر ایتدیرن، کاهنلك ایدوب استقبالدن خبر ویرن، یاخود خبر آلمق ایسته‌ین؛ سحر ایدن ویا ایتدیرن بزدن دکلدر؛ بنم امتمدن معدود اولامازلر »، « لیس منی ذو حسد ولا نمیمة ولا کهانة ولا انا منه = قابی حسدله دولو اولانلر، قوغوجیلقله ناس بیننده کزنلر، ازمنهٔ آتیه‌ده اوله‌جق وقوعاتدن بطریق الکهانة خبر ویرنلر بندن اولمدیغی کبی بن ده اونلردن دکلم » .

الحاصل، عزم و اراده‌یی کوشه‌ده‌جك، انسانك قلبنه قورقو و تردد ویره‌جك اولان بو کبی خرافات مسلمانلقده ممنوعدر. بر مسلمان ایچون بونلره قولاق ویرمه‌مك ایجاب ایدر. مع‌مافیه انسانلرك بو کبی شیلره قاپیلاجقلری معلوم رسالتپناهی اولدیغی جهتله بوندن قورتولمانك چاره‌سنی‌ده بزه شو صورتله ایضاح بویورمشلردر: « لم تسلم منها هذه الامة الحسد والظن والطیرة الا انبئكم بالمخرج منها اذا ظننت فلا تحقق واذا حسدت فلا تبغ واذا تطیرت فامض = اوچ شیدن بو امتده سالم قالەمز: حسد، سوء ظن، قوش اوچورتمقله تشأم. بن بو مذموم اوصافدن قورتولمالکز ایچون بر چاره کوسترەیممی؟ سوء ظن ایتدیککز

[۱] الطیرة (بوزن عنبة) مایتشاءم به من الفأل الردیء .

وقتده ایش بویله‌در ، دی‌یه قطعیاً حکم ایدوبده مظنون علیه حقنده قول وفعلکزله برتغیر حصوله کلمه‌سون . حسد ایدرسه‌کز ، هیچ اولمازسه ، قولاً وفعلاً تجاوزده بولونمایکز . تشأم ایدرسه‌کز اهمیت ویرمیوب متوکلاً علی الله کچیویریکز . »

معلومات صحیحه ایله دماغی تنویر ایتمك . — تربیهٔ ذهنیه خصوصنده دماغی خرافاتدن تطهیر ایتمه‌نك لزومی آکلاشیلنجه وسائط تطهیریه‌نك نه اولدیغنی‌ده بیلمك لازم دکلمی ؟ بدنك محتاج اولدیغی تطهیرات مادیه ایچون خسته‌لق میقروبلرندن خالی برواسطهٔ تطهیر لازم اولدیغی کبی روحی ، معنوی خسته‌لقلره بادی اولان ملوثات اوهامدن تمیزله‌مك ایچونده هردرلو خسته‌لق میقروبلرندن عاری تمیز برواسطهٔ معنویه لازمدرکه اوده « معلومات صحیحه‌در » . فکر وملکات عقلیه ، علوم صحیحه ایله تنور ایدنجه ، بالطبع خرافات قبیلندن اوله‌رق ذهنده یرلشمش اولان اعتقادات باطله برر ، برر چکیلوب کیده‌جکدر . دوغرو بر محاکمه آنجق علم سایه‌سنده اوله‌بیله‌جکندن علمه مستند اولان برمحاکمه روح بشری احتراص ، خلجان کبی فنا حاللردن محافظه ایتدیکنی آخلاقیون تجربه‌یه مستنداً تأمین ایتمکده‌درلر . جهان متمدنده هرکسدن اول شو دستوری وضع ایدن ، اون یدنجی عصر رجالندن مشهور (ده‌قارت)در . معمافیه روحك اوهام وظنون لوثندن تطهیری ، علم وحکمتله تنویری ضروری اللزوم اولدیغنه دائر دساتیر حقیقیه وضع ایتمك خصوصنده‌ده مسلمانلق بوتون عالم انسانیتدن چوق اول دوارانمشدر . فطرته مستند اولان دین اسلام ، تکامل عقلی وفکری‌یی احضار ایله‌ین تحصیل علمی قادین وارکك هرفرد اوزرینه فرض قیلمش ، بشیکدن تامزاره قدر

علم تحصل ایتمه‌مزی امر ایله‌مش ؛ سعادت دنیویه واخرویه‌نك آنجق علم ایله ممکن اوله‌بیله‌جکنی ، علمدن محروم اولانلر دنیا و آخرت سعادتندن محروم قاله‌جقلرینی پك قطعی برافاده ایله بیلدیرمشدر [۱] .

اوت دین فطرت ودین طبیعت اولان مسلمانلق ، اویله بعضلرینك ظن ایتدکلری کبی ، علمك یالکز حیات باقیهٔ عقبا ایچون لازم اولدیغنی تقریر ایدیور دکل ، بومعیشت فانیهٔ دنیا ایچونده ضروری اولدیغنی ، شئون جهانك صلاحی علمسز قابل اوله‌میه‌جغنی الك مقنع دلائله استناداً اویله یوکسك برندا ایله تبلیغ ایدیورکه : غفلت اویقوسنه طالمش اولانلرك بونی ایشیدوب‌ده انتباهه ، اویانیق دورانلرك‌ده فعالیته کلمه‌مسی ممکن دکلدر [۲] .

اسلامك هر مسلم اوزرینه تحصیلنی فرض قیلدیغی علم . — « هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون = هیچ بیلنلرله بیلمه‌ینلر براولورمی ؟ » نظم جلیلی بزه تعلیم ایدیورکه : اسلامك تحصیلنی فرض قیلدیغی علمدن مقصد ، شوویابو علم اولمایوب مطلقا « علم » در ؛ علوم صحیحه ومثبته‌در . شوقدرکه : هرمسلمان ایچون ضرورات دینیه‌دن اولان

[۱] طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة = طلب علم قادین وارکك هرمسلم اوزرینه فرض‌در » . « اطلب العلم من المهد الی اللحد = بشیکدن مزاره قدر علم طلب ایدیکز » ، « خذ الحکمة ولا یضرك من ای وعاء خرجت = حکمت وحقیقتی نره‌ده بولورایسه‌ك آل ؛ چیقدیغی قاب نه اولورسه اولسون سکا ضرر ویرمز » ، « حکمت ، مؤمنك ضایع اولمش برمالی‌در ؛ اونی نره‌ده بولورسه آلیر . »

[۲] من اراد الدنیا فعلیه بالعلم ومن اراد الآخرة فعلیه بالعلم ومن اراد هما معاً فعلیه بالعلم = دنیایی ایسته‌ین علمه صاریلسین ؛ آخرتی ایسته‌ین علمه صاریلسین ؛ هم دنیایی هم آخرتی ایسته‌ین علمه صاریلسین - حدیث

اعتقادات وعباداتی هرشی اوزرینه تقدیم ایتمك، علم حالنی الك اول بلله‌مك‌ده هرمسلمان اوزرینه فرض عین‌در. کذلك « ضرورتلر ممنوع اولان شیلری مباح قیلار » ، « ضرورتلر کندی مقدارنجه تقدیر اولنورلر » قاعدهٔ اسلامیه وطبیعیه‌سی موجبنجه حیاتده اهم والزم اولان علملر، ایکنجی واوچونجی درجه لازم اولانلره تقدیم اولونمق ایجاب ایدر .

دین اسلام ، حریم علمه ظنون وخرافاتك کیره‌جکی نه‌قدر دلیك دشیك وارسه کاملاً قاپامش ؛ دلیل ایله تأیید ایتمه‌ین ، دوغرولغنه براهین قطعیه قائم اولمایان ماعیتلره علم نامی ویرمه‌مشدر [۱] . بونکله برابر ، صرف شخصی بر طاقم منافع خسیسه تأمینی ایچون بر چوق انسانلرك حقائقی تحریف ایتدکلرینی قرآن حکیم صراحةً سویلیه‌رك، ناصیهٔ خذلانلرینه (ظالم) تمغاسی اوریلان، بوکبی مضللرك اغفالاتنه قاپیلمقدن بزی تحذیر ایدییور [۲]، وبونلرك اغفالاتنه قاپیلمامق ایچون ده مطلقا علم لازم اولدیغنی سویلیور [۳]. داها صوکره ، اوکی ارباب ضلالك هوساتنه ، افکارینه تبعیت ایدنلرك حالنی حکایه ایده‌رك بویله‌لرینی سؤ عاقبتله انذارده بولنیور . باشقه‌لرینی تقلید سائقه‌سیله بو

[۱] عندکم من سلطان بهذا اتقولون علی الله مالا تعلمون ـ قرآن حکیم ـ

[۲] وان کثیراً من الناس لیضلون باهوائهم بغیر علم ان ربك هوا علم بالمعتدین ومن الناس من یجادل فی الله بغیر علم ولا هدی ولا کتاب منیر ـ قرآن حکیم ـ

[۳] ستکون بعدی فتن یصبح الرجل مؤمناً ویمسی کافراً الا من احیاه الله بالعلم = بندن صوکره بر طاقم فتنه‌لر ظهور ایدر ؛ صباح مؤمن اولان بر انسان او فتنه‌آمیز فکرلرك تأثیریله آقشام عقیده‌سنی بوزار ، دیندن چیقار آنجق جناب حقك علم ایله احیا ایلدیکی کیمسه‌لر بو فتنه‌لره قاپیلمایه‌رق دین واعتقادنده ثابتقدم اوله‌جقلردر . ـ حدیث

کریوه‌یه دوشمش اوللرینك کندیلرینی قورتاره‌جق بر معذرت اوله‌مایه‌جغنی صراحةً بیلدیرییور [٤] .

الحاصل بدنه کوره غدا نه ایسه ، روحه کوره علوم صحیحه‌ده اودر. بدن ناصل یردن یتیشن برچوق موادنافعه‌یی تمثیل ایدرك نمابولیورسه، قوهٔ عقلیه وروح‌ده اویله‌جه خارجدن آلدیغی بر طاقم معلوماتی ، بر طاقم علمی نظریاتی تمثیل سایه‌سنده بویویور، یوکسه‌لیور. دنیا و آخرت سعادتنی آنجق بوسایه‌ده أل‌ده ایده‌بیلیور. بونك ایچوندرکه مسلمانلق علمه پك یوکسك بر موقع ویرمش ، مسلمانلری تحصیل علمه چوق شدتلی ومؤثر بر صورتده ترغیب وتشویق ایله‌مشدر . بز اویله ظن ایدییور ، واو قناعتی بسله‌یورز که : لسان اسلامدن صادر اولان بو سوزلرك، بو نوع ترغیبلرك روح اوزرنده تأثیری، فلاسفهٔ مدنیتدن بو خصوصده ایشیتدیکمز سوزلرك هپسندن چوق دها مؤثر اولدیغی آرتق نظرلرده کرکی کبی تجلی ایتمشدر .

روحك غداسی علم ، امراض معنویه‌نك دواسی علم ، سعادت دنیویه واخرویه‌نك واسطهٔ استحصالی علم اولدیغی ایچوندرکه: انسانیتی تذلیله چالیشان رؤسای روحانیه ، پاپاسلر، علمه هجوم ایده‌رك کرك اونی کرك طرفدارانی تشنیعه ، تزلیله باشلادقلری بر عصرده جانب کبریادن سیدالکائنات افندیمزه وحی بویورولان وحد ذاتنده بر دین علم ، بر دین فضیلت اولان مسلمانلق، علمك آیاغنده‌کی زنجیرلری، بویونده‌کی

[٤] اذا تبرأ الذین اتبعوا من الذین اتبعوا ورأوا العذاب وتقطعت بهم الاسباب . وقال الذین اتبعوا لو ان لنا کرة فنتبرأ منهم کما تبرأوا منا کذلك یریهم الله اعمالهم حسرات علیهم وماهم بخارجین من النار ـ قران حکیم ـ

لالهلرى قيروب آتدى ؛ علمك هرهانكى قيد ايله اولورسه اولسون تقييدى ، ياخود هانكى حد ايله اولورسه اولسون تحديدى بر ظلم أليم اولهجغنى تقرير ايتدى [١] »

دين اسلام ، قرآن كريمده «وتلك الامثال نضربها للناس ومايعقلها الاالعالمون [٢]» نص جليليله خالق حكيمك لساندن شو حقيقتى تبليغ ايدييوركه : فاطر مطلقك رسول كزيننه انزال ايلديكى كلام جليلندهكى حكمت بلندى آكلامق آنجق انوار علوم ايله تنوير فكر وذهن ايتمك، تتبع معقولات ايله نظاره نفوذ وامعان ويرمك سايهسنده قابل اولهبيلير. هم قرآن بو قدرله اكتفا ايتميور . بلكه طلب علمدن كرى طورانلرى سؤ عاقبتله [٣] ، عذاب ايله تهديد ايدييور [٤] .

هر علمك آيرى آيرى فائدهسى واردر — علومى قواى فكريهمزه كوره تصنيف ايدهجك اولورسهق ، هربريسنك آيرى آيرى فائدهسى اولديغنى كورورز . مثلا ، علوم فقهيه [نظرى و عملى] بزه دوغرو وصحيح بر اعتقاد ويرمك صورتيله قلبمزى فاسد اعتقادلردن، ذهنمزى

[١] من قال ان للعلم غاية فقد بخسه حقه ووضعه فى غير منزلته التى وضعه الله بها حيث يقول وما اوتيتم من العلم الا قليلا = هركيم علمك غايتى وار ديرسه، علمه حد تعيين ايدرسه اوتك حقنى تنقيص واونى جناب اللهك « وما اوتيتم .» نظم جليلى ايله وضع ايتمش اولديغى منزلهنك غيريسنه قويمش، قدرينى تنزيل ايتمشدر»
— حديث شريف —

[٢] سورهٔ عنكبوت .

[٣] حديث شريفدنده بو آكلاشيلهيورمى ايدى ؟ .

[٤] ولئن أتيتهم بآية ليقولن الذين كفروا ان أنتم الا مبطلون. كذلك يطبع الله على قلوب الذين لايعلمون . — قرآن حكيم —

فنا دوشونجهلردن تطهير وايلكه قارشى تطمين ايتديكى كبى ، تلقين ايلديكى اعمال صالحه ايله ظاهر وباطنمزىده تزيين ايدر .

حق، حقسزلغى ؛ خيروشرى، انسانلغى وبوكامغاير اولان حاللرى ، انسانلغه قارشى مكلف بولونديغمز وظيفهلرى اوكرهتير . مبدأ ومعاد حقنده بزى تطمين ايدر. علوم رياضيه، مناسبه ومحاكمهمزى قوتلنديرر؛ ذهنمزى اپى دوشونهكسزين برشيئى قبول ايديويرمكدن صاقيندرر . فكرك ، عقلك متانتنهياردم ايدر . علوم طبيعيه ، على الاطلاق اجسام حقندهكى بيلكيلريمزى تزييد ايدر. اونلرى تدقيق وتجربه ايله مفيد نتيجهلر استحصال ايتمهيهبزى سوق ايدر. بونلرله حقيقى برصورتده اشتغال ايتدكجه قدرت سبحانيه وعظمت الهيه كوزمزك اوكنده تجلى ايدر [١] .

صوكره تاريخ وتراجم احوال علمىده جهانده اولمش ، بتمش انقلاباتى، اسلافمزك تراجم احوالنى كوسترر ؛ وبزى عادتا اونلرك بولونديغى عصرده يشاديرر . بوصورتله اونلرك اسباب سعادت وفلاكتنه مطلع اولهرق حال واستقبالمز ايچون برحصهٔ عبرت وانتباه آليرز.

الحاصل ، علمك هرشعبهسى ملكات روحيهمزك تنوير وتهذيبنه خادم اولديغى جهتله اسلام ، مطلق صورتده تحصيل ايله امر ايديور ؛ وعلمك حدودى ، زمان ومكانى اولمديغىده آيريجه بيلديريور .

تربيهٔ ارادیه وفعليه . — تربيهٔ ذهنيه ايچون نهيولده حركت ايتمك لازمكلديكى ايضاح ايديلدى . شمدى تربيهٔ ارادیهیى تدقيق ايدهلم . بيلرزكه: برانسانك باشقهلرى اوزرينه رجحانى آنجق ايشيلهدر . ناصلكه صاحب شريعت

[١] علوم طبيعيه دوداق اوجيله ايچلهجك اولورسه اللهدن اوزاقلاشديرر؛ لكن آغيز دولوسى ايچيلرسه اللهه اولاشديرر . -- باقون —

صلی الله علیه وسلم افندیمزده « برکیمسه‌نك دیکر بری اوزرینه فضل ورجحانی آنجق افعال واعمالی ایله‌در» بویورمشلردر. بناءً علیه انسانك معیاری ایشی‌در . ایش دینیلن شی ، اراده‌یه تابع‌در ، اراده ایله اولور . اراده سایه‌سنده‌درکه انسان دائما کندیسنه مالك‌در . اراده نه‌قدر قوتلی اولورسه انسان کندینه اوقدر مالك ، نفسنه اونسبتده حاکم اولور . انسانه برسجیه بخش ایدن ده اراده‌در. بناءً علیه اراده « اساس شخصیت »در. اویله ایسه اراده‌مزك تربیه‌سنه دها زیاده اهمیت ویرمه‌مز ایجاب ایدر . قوهٔ اراده‌نك تربیه‌سی ، بالفعل فضیلت اخلاقیه‌یی الده ایتمکله اولور . اساساً تربیهٔ اخلاقیه‌دن مقصد ، اراده وقلبمزك فضیلت اخلاقیه ایله اتصافنی تأمین ایتمك دکلمی‌در . . زیرا برانسانی انسان ایدن نه زکادر ، نه‌ده علم‌در . چونکه علم ایکی طرفی کسکین سلاحدن باشقه برشی دکل‌در . اکر انسانه فضیلت اخلاقیه ظهیر اولمازسه _ نه‌قدر علمی اولورسه اولسون _ یریوزنده پك چوق فنالقلر یاپابیلیر . اونك ایچیندرکه : انسانك اخلاقاً مکمل اوله‌بیلمسی ، اراده‌نك فضیلت اخلاقیه ایله تربیه ایدلمش اولمسنه وابسته‌در. علم اخلاقدن ، اخلاق درسلرندن بکله‌نیلن خدمت ، قوهٔ اراده‌یه متانت وقوت بخش ایده‌رك روحمزاوزرنده فعالیتی اویاندیرمق ، حسیات قلبیه‌مزی تجربه فضیلته تمایلمزی تقویه ایله‌مك‌در .

اراده‌نك خسته‌لقلری . — مادامکه روحمزی امراض معنویه‌دن محافظه ایتمك بزم ایچون بروظیفه‌در . اوحالده قوای روحیه‌مزك مهم برركنی اولان « اراده » نك خسته‌لقلرینی طانیمق واوکا کوره تداویسنه مراجعت ایتمك ده لازم‌در. اراده‌مزك خسته اولوب اولمادیغنی برقاچ نقطه‌دن آکلایه‌بیلیرز :

۱ — اراده‌نك خسته اولدیغنه برنجی علامت ، ایچندن قوپوب کلن هرهانکی برآرزویه ، برفکره مقاومت خصوصنده‌کی « عجز » در . برانسانك ایچیندن قوپوب کلن برفکری توقیف ایده‌مه‌مسی ، برآرزویه برتلقیناته مقاومت کوستره‌مه‌سی اراده‌سنك خسته‌لغنه بیوك بردلیل‌در. قوهٔ توقیفیه‌سی مفلوج اولان برانسان ، بعضاً ایچندن کلن برآرزویه ، خبری اولمقسزین تبعیت ایده‌رك درحال اجرا ایدر. بعضاً ده کندی موقعنی نظردقته آله‌رق اوفکری موقع فعله چیقارمامق ایچون جعلی واسطه‌لره مراجعته مجبور اولور.

۲ — ایکنجی علامتی ده برفعله قرار ویرمك خصوصنده‌کی « عدم اهلیت مطلقه » در. ذهن ومحاکمه مکمل ، مقصد وغایه پك واضح وسائط ده اویله اولدیغی حالده فعله کچه‌بیلمك عادتا محال اولور . مقصده وصول ایچون لازمکلن تدابیری غایت مکمل اوله‌رق دوشونه‌بیلیور ، فقط برتورلو فعل ساحه‌سنه کچه‌میور . ایشته بویله اولان برآدمك اراده‌سی کوشك ، جهدی مفلوج‌در . « فقدان اراده » دیدکاری ده بودر.

فقدان اراده‌نك بونوعنه مبتلا اولان برانسان ، دقت ایچون جبر نفس ایده‌مز . شدتله متأذی اولور. واقعا برکتاب اوقویه‌بیلیر . فقط سلسلهٔ افکاری ضبط وتعقیب ایچون لابد اولان دقتك فقدانندن ناشی اوقودقلرندن برشی آکلایه‌ماز . بومرضی حالتی اطبا جملهٔ عصبیهٔ مرکزیه‌نك ضعفنه وقوای معنویه‌نك انحلالنه اسناد ایدیورلر .

اراده‌نك نقصانلری . — بوصایدیغمز شیلر اراده ایچون بر مرضی حالت‌در . مع‌مافیه بونلرك خارجنده اراده ایچون بعض نقصانلر داها واردر . مثلا : برشیئه قرار ویرمه‌یی اوزرینه آلمغه

جسارت ایده‌مه‌مك ؛ ساحهٔ فعلیاته چیقمق ایچون هیچ بر وقت اسباب کافیه بوله‌مامق ؛ یاخود پك فضله و پك متباین سببلر بوله‌رق قراردن قراره كچمك ، تردد ایتمك ، هیچ برینی اتخاذ ایتمه‌مك كبی حالات ، « فقدان قرار » دینیلن بر نقصاندر . فقدان قراره معروض بر انسان ایچون‌ده فعلیات ساحه‌سنده موفقیت یوقدر. فقدان اراده كبی، فقدان قرارده انسان ایچون روحی بر خسته‌لقدر . بو خسته‌لغه مبتلا اولان انسانلردن ایش بكله‌مك دوغرو برشی اوله‌ماز . « فاذا عزمت فتوكل علی الله [١] » نظم جلیلی بر كره قرار ویردكدن صوكره دونمه‌یه‌رك متوكلاً علی الله یورومك لازم كلدیكنی تعلیم ایتمكله بو كبی روحی خسته‌لقلره طوتولمقدن بزی اوزاقلاشدیرییور .

برده « فقدان تأمل » واردر . مثلا : بر انسانك دوشونوب طاشینماسی ، یاخود جدیتله دوشونه‌مه‌سی ، بر فعلك قیمتی حقنده معلومات استحصالنه چالیشمایه‌رق یالكز نظرنده اوفعلی حتملی كوستره‌جك اسباب ولائلك تحریییله اوغراشمسی « فقدان تأمل » دن ایلری كلیر. بویله بر انسان نفس الامری تدقیق ایتمیه‌رك یالكز كندی قبول ایتدكلرینی تأییده چالیشه‌جقدركه ، غایت مذموم وكوتو برشیدر. بویله بر آدم كندینی حقه دكل ، حقی كندیسنه تابع قلمیه‌یه صاواشیر . فقدان تأمله معروض قالان بر انسان حقی تدقیق ایده‌مز ، كندی یاپدقلرینی حقه توفیق ایتمك ایچین چاره‌لر تحری ایدر .

برده « فقدان متانت » واردر. ویریلن بر قرارده ثبات اولونامامسی ، اوقرارك اونودولماسی ، یاخود رد اولونه‌رق اوكا بوسبتون مخالف بر قرار اتخاذ اولونمسی ، تعبیر دیكرله افعاله تناقض كیرمه‌سی ، « فقدان متانت » دن

ایلری كلن بر نقصاندر . تصمیم اولنان برایشی صوكنه قادار اجرایه جسارت ایده‌مه‌یه‌رك اوفاق بر حائل ایله توقف ایدیویرمك ، الك كوچوك بر مشكلات سببیله قوتدن دوشمكده اراده‌نك عزت وطاقته‌كی نقصانندن نشأت ایدن مرضی بر حالت دیمكدر . بناءً علیه مكمل بر شخصیت وسجیه‌یه مالك اولمق ایچون اراده‌مزك بوامراض ونواقصندن مصونیتنی تأمین ایتمك لازمدر . بونك ایچون‌ده رذائل اخلاق دینیلن كیفیات خبیثه وامراض روحانیه‌دن قاچمق ، فضائل ومكارم اخلاق ایله اتصافه چالیشمق ایجاب ایدر [١] . اساساً فضائل اخلاقیه قوای روحیه‌نك تربیه وكسب كمال ایتمسنه خادمدر .

حس ، ذهن ، اراده هپ بونلر فضائل اخلاقیه سایه‌سنده كسب قوت ایتدكلری كبی ، رذائل اخلاق دینیلن فنا خویلر ایله‌ده ضعیفله‌ر ؛ خسته‌لانیرلر. ایفای وظیفه ایده‌میه‌جك بر درکه‌یه سقوط ایدرلر . اوحالده قوای روحیه‌نك هپسنه تعلق اولان فضائل و رذائلی بوراده تفصیل ایتمه‌مز ایجاب ایدر .

---

[١] فاذا عزمت فتوكل علی الله = بر كره‌ده عزم ایدوب قراركی ویردكمی ، آرتق الله‌ه متوكل اولون . متوكلاً علی الله ایشكه دوام ایت » نظم جلیلی بو خصوصده نه بویوك بر مرشددر ! أوت برشیئه قرارویردكدن صكره دونمه‌مك لازمدر . بو ، الك بویوك مزیتدر .

اوننجی درسك خلاصه‌سی

۱ — قوای روحیه‌نك طرز تربیه‌سیله امراضندن ، وقایه‌سی ایچون درت شی لازمدر : روحك ملوثات اوهامدن تطهیری ، معلومات صحیحه ایله تهذیبی ، مکارم اخلاق ایله الفت ایتدیریلمه‌سی ، عقائدینك تصحیحی .

۲ — تربیهٔ حسیه‌دن مقصد تمایلات وتأثیرات قلبیه‌نك حال اعتداله کلمسنی تأمین ایلمکدر . بونك ایچون اولا روحده حسیات حسنه‌یی ، حقه ، خیره ، دوغرولغه ، کوزه‌له محبت کبی دلوی دویغولر فعالیات ایله تقویه ایلمك لازمدر . فعلیات ایله تقویه ایدیلمه‌ین بر حس بوتدن دوشر . دوام اوزرینه یاپیلان عمللرك عند الله ده مقبول اولمسی ده بوندندر . بونکله برابر فنا اولان میللرك فرصت دوشدکجه ازاله‌سنه چالیشمق ، استعدادلریمزی ، تمایلاتمزی تعدیل ایتمك ، نفسمزله مجاهده ودوغری سویله‌مه‌یی اعتیاد ایتمك ده لازمدر . ثانیاً حسیاتلی ، متأثر ومتهیج اولدیغمز بر زمانده کندیمزه صاحب ، نفسمزه حاکم اولمالی وهیچ بر اجرا آتنده بولونمامق اقتدارینی ألده ایده‌بیلملی یز . داها صوکره قلب سلیم ، وجدان حکیم دینیلان وهر انسانده تخم حالنده بولنان حس فطری‌یی انکشاف ایتدیرمك ، وبو صورتله دائما دوغری‌یی کوستره‌جك بر حاله کتیرمك لازمدر .

۳ — تربیهٔ ذهنیه‌نك مبناسی علم صحیحدر . بناءً علیه ذهنمزك بر انتظام ایچنده ایفای وظیفه ایده بیلمسی ایچین اولا اوهام وخرافات دینیلن پیسلکدن ذهنمزی تطهیر ایتمك ، ثانیاً معلومات صحیحه ایله تنویر ایلمك لازمدر .

۴ — اوهام خرافات ، هیچ بر دلیل شرعی وعلمی‌یه مستند اولمایان بر طاقم اساسسز شیلردر . قوشك اوتمه‌سندن ویاخود قاچمه‌سندن تشأم کبی

۵ — بدنی خسته‌لقدن وقایه ایچون خسته‌لغه سبب اولان ملوثاتدن تحفظ اولنمق نه درجه لازم ایسه ، امراض معنویه‌دن روحك سلامتنی تأمین ایچون ده ساحهٔ دماغك اصلسز خرافه‌لردن تطهیر اولونمسی اویله‌جه لازمدر . وجودمزك صحتی ایچون غدای مادیمزه نه درجه دقت ایدییورسه‌ق روحمزك سلامتی . ایچون ده غدای معنوی دیمك اولان معلوماتمزه اویله‌جه دقت ایتملی یز .

هر بولدیغنی معده‌لرینه دولدیرانلر خسته اولدقلری کبی ، هرایسته‌دکارینی ، هر کوردکارینی معلومات دیه دماغنه دولدیران واونلرك آرقه‌سندن قوشانلرده امراض روحیه‌یه مبتلا اولورلر . بناءً علیه اوهام وخرافاته قاپیلمق ، الك مهلك بر مرضدر . مسلمانلق بونی بیك اوچیوز سنه اول بزه خبر ویرمش واصلی اولمایان خرافه‌لره قاپیلمقدن بزی منع ایلمشدر . دلیل ایله مؤید اولمایان شیلرك اسلامده قطعیاً یری یوقدر وبو کبی شیلره اینانمق موجب مسئولیت وحتی شركدر .

۶ — روحی ملوثات اوهامدن تمیزلمك ایچون الك برنجی واسطه معلومات صحیحه‌در . فکر وملکات عقلیه علوم صحیحه ایله تنور ایدنجه ، خرافات قبیلندن اولان اعتقادات باطله بر بر چکیلوب کیدر . جهان متمدنده آنجق اون یدنجی عصرده آکلاشیلمش اولان بو دستوری اسلامیت ۱۴ عصر اول اورته‌یه قویمش وعلمك قادین ارکك بوتون مسلمانلره فرض اولدیغنی ، دنیا ایچون ده آخرت ایچون ده علم لازم اولدیغنی ؛ علمی اولمیانلرك هم دنیاده ، هم آخرتده خسران ایچنده قاله‌جقلرینی الك قطعی بر لسان ایله بیلدیرمشدر . بناءً علیه بدنه کوره تمیز غدا نه ایسه ، روحه کوره ده علوم صحیحه اودر .

۷ — اسلامك تحصیلنی فرض قیلدیغی « علم » مطلقدر . اهمیت ودرجه‌سی نسبتنده هر علمی تحصیل ایتمکله مأمورز . اساساً قوای فکریه‌مزه کوره تصنیف ایده‌جك اولورسه‌ق هر علمك آیری آیری فائده‌سی اولدیغنی کورورز .

۸ — تربیهٔ اراده‌نك اهمیتی دیکرلرندن دها آز دکلدر . بر انسانك دیکری اوزرینه فضل ورجحانی افعال واعمالی ایله اولدیغی نظر دقته آلنیرسه ، تربیهٔ ارادیه وفعلیه‌نك اهمیتی تظاهر ایدر . شخصیتمزك اساسی اولان اراده‌نك تربیه‌سی بالفعل فضیلت اخلاقیه‌یی ألده ایتمکله ممکندر .

۹ — ایچندن دوغان هرهانکی بر آرزویه مقاومت ایتمکدن عاجز ، هر تورلو

اسباب مكمل اولديغی حالده بر فعله قرار ويرمكده متردد اولان انسانلرك ارادهسی خستهدر . كذلك ساحهٔ فعاليته چيقمق ايچون اسباب كافيه بولنهمامق ، هيچ بر قرار اتخاذ ايدهمهمك وياخود برايشی لايق اولديغی اهميتله دوشونهمهمك ، دوشونمك ايستهمهيهرك يالكز نظرنده فعلی حقلی كوسترهجك اسبابك تحريسيله اوغراشمق ارادهنك خسته وناقص اولديغنه علامتدر . ارادهلری خسته ويا ناقص اولانلر هيچ برايش كورهمزلر . بويله اولانلر حق تدقيق ايدهمزلر ؛ يابدقلرينی حقه اويدورمق ايچون اسباب تحری ايدرلر . برده فقدان متانت واردركه بونكله معلول اولانلرده برشی اوزرنده ثبات ايدهمزلر ، چابوق اونوتورلر . بناءً عليه مكمل برخصيصه مالك اولابيلمك ايچون ارادهمزك بوامراض ونواقصدن مصونيتی تأمين ايدلمك ايجاب ايدر .

اونبرنجی درس

روحك مكارم وفضائل اخلاق ايله تهذيبی

تمهيد . — فضائل ورذائل ـ قدمای اخلاقيونه كوره قوای روح ـ اركان اصليهٔ فضيلت ـ فضائلك اسلامده موقعی .

تمهيد . — يوقاريده سويلهمشدمكه ، بدنه مخصوص خستهلق واوخستهلغك اسباب وعلاجی اولديغی كبی ، روحكده كنديسنه مخصوص امراض واعراض وبونلر ايچونده اسباب وعلاج واردر . حيات جسديه ، امراض بدنيه ايله ناصل فوت اولورسه ، امراض روحيه وقايه ايله ده حيات ابديه فوت اولور . بناءً عليه ابدانه مخصوص اولان خستهلغك اسباب وقوانينی تدقيق وضبطه اطبا ناصل عطف اهميت ايديورسه ، حيات ابديهيی فوت ايدن امراض روحيهنك اسباب وعلاجنی تدقيق وبوبابدهكی قوانينی ضبط ايتمكده اويله واجبدر .

كذلك ديكر درسده حيات ابديهيی فوت ايدن امراض روحيهنك اسبابندن بعضلری خلاصةً سويلنمش وامراض روحيهنك الك مؤثر علاجی علوم صحيحه اولديغیده ايضاح ايدلمشدی . فقط روحك تربيهسی ، روحك خستهلقدن وقايهسی ، روحك كنديسی ايچون مطلوب غايهيه ايريشهبيلمسی هرحالده قوای روحيهنك هربرلرينك خستهلقدن وقايهسی وهربرلرينك نشو ونماسيله حاصلدر . بوايسه يالكز يوقاريدهكی تدابير ايله حصوله كلهمز . دماغی اوهام وخرافاتدن تطهير ، معلومات صحيحه

ایله تنویر ایتمکله بوتون قوای روحیه‌مزی تربیه ایتمش اولامایز . بونلر داها زیاده دماغه ، قوهٔ ذهنیه وفکریه‌یه عائددر . قوهٔ حسیه واراده‌یه شمولی یوقدر . بونکله برابر روحی مکارم وفضائل اخلاق ایله‌ده تهذیب ایتمک لازمدر. چونکه قوهٔ اراده‌نك تربیه‌سی ، بالفعل فضیلت اخلاقیه‌یی الده ایتمکله اولور . اساساً تربیهٔ اخلاقیه‌دن مقصد ، اراده وقلبمزك فضیلت اخلاقیه ایله اتصافی تأمین ایتمکدر . بوایسه یالکز علم ایله حاصل اولماز . چونکه علم، ایکی طرفی کسکین برسلاح اولدیغی، انسانه فضیلت اخلاقیه ظهیر اولمدقجه ــ نه‌قدر عالمی اولورسه اولسون ــ پك چوق فنالقلر ارتکاب ایده‌بیله‌جکنی اولجه‌ده سویله‌مشدم . شوحالده روحك امراض معنویه‌دن سلامتنی تأمین ایچون ملوثات اوهامدن تطهیر ومعلومات صحیحه ایله تزیین ایتمکله برابر مکارم وفضائل اخلاق ایله الفت ایتدیرمکده‌ده لازمدر . روحك برطاقم تمایلاتی واردرکه : هربرینه کندیسنك شعوری لاحقدر ؛ هربرندن باشقه‌باشقه متأثر اولور. هیچ برندن قابل دکل آیریله‌ماز . نته‌کم موازنه‌سنی ، موجودیتنك محافظه‌سنی تأمین ایچون جسمکده کندینه مخصوص بریغین احتیاجاتی موجوددر . اوت ، روحك برطاقم تمایلاتی ، برطاقم مطالبی واردرکه بونلر صورتلری ، شکللری اعتباریله حصر وتحدید ایدیله‌مه‌مکله برابر ینه برمحور اوزرنده دوران ایتمکده‌در ؛ بومحورده روحك « اکتساب کماله اولان میل فطریسی » در . روح بو میلی اویله بر اشتیاق ایله طویارکه : أولورده اوندن وازکچمز .

انسانك کمالی امکان مساعد اولدیغی قدر فضائل اکتسابنده ؛ نقصانی ایسه رذائل افعالدن برینی ارتکابنده‌در . امراض معنویه

وروحیه دیمك اولان رذائلی اعتیاد ایدنلر حیات ابدیه‌یی غائب ایدرلر ؛ خائب وخاسر اولورلر . ناصلکه : « قد افلح من زکیها وقد خاب من دسیها » نظم جلیلی‌ده بو نقطه‌یه اشارتدر .

بناءً علیه اولا فضائل ورذائلك نه‌دیمك اولدیغی ، حسن خلقك اهمیت وفضیلتنی ، سوء خلقك نه‌درجه‌لرده مذموم اولدیغی خلاصةً بیان ایتدکدن صکره قوای روحیه‌نك هربرلرینه تعلق اولان فضائل ورذائلی‌ده تفصیل ایتمه‌مز ایجاب ایدر .

فضائل ورذائل . — فضائل ، کندیسیله متصف اولان ایکی وجود آره‌سنده بر آهنك وفاق حصوله کتیرمك شاننده اولان سجایای روحیه‌در [١] . رذائله کانجه، بونلر نفوس بشریه‌یه عارض برسوری

[١] سخا، عفت، حیا بوقبیلدن اولان خصائص عالیه‌در . شیمدی ایکی جومرد تصور ایدیکز . بونلر ایچون هیچ بر وقت معاشرتده خلاف تصور اولونه‌ماز ؛ چونکه‌ قدمی ایجاب ایتدیکی یرده بذل ایتمك ، ینه حقك ایجاب ایتدیکی یرده منع ایتمك ایکیسنكده مفطور اولدیغی سجیهٔ مشترکه اقتضاسندندر . بناءً علیه هربری حدینی بیله‌رك اصلا تجاوز ایتمیه‌جکی ایچون ، معاملات اقتصادیه‌ده هیچ نزاعه محل قالماز . کذلك عفیف النفس اولان آدملرده مشتهیات نفسانیه‌دن بری اوغورنده مجادله‌یه قالقیشمازلر ؛ زیرا هوسات رذیله‌دن چکینمك ، آمال کریه بسله‌مك هربرینك طبیعتی ایجابندندر . الحاصل ، علمای اخلاقك صفات فاضله صره‌سنده کوستردیکی بوتون خصائصی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌کز کوروسکزکه هرفضیلت کندیسیله اتصاف ایدنلر آره‌سنده برالفت حصوله کتیرمکده‌در . فضائلی نفسلرنده یا کاملاً ، یاخود قسماً جمع ایتمش ایکی شخص اعمال ومقاصدك کافه‌سنده ، یاخود قسم اعظمنده اتحاد ایدرلر . بووحدتك دوامی ایسه فضائل مشترکه‌ده‌کی رسوخلری نسبتنده اولور . ایکی شخص آره‌سنده‌کی شو حال برچوق اشخاص بیننده‌ده عین طرزی محافظه ایدر . دیمك، هیئت اجتماعیه آره‌سنده مدار وحدت اوله‌جق، آحاد میاننده متین بر عروهٔ اتحاد تشکیل ایده‌جك یگانه اساس فضائلدن عبارتدر . — عروة الوثقی ـ شیخ محمد عبده ـ

کیفیات خبیثه‌درکه : کندیلریله اتصاف ایدن اشخاص آره‌سنده تفرقه حصوله کتیرمك شانندندر [۱] .

مجموع فضائل « بوتون افعالده عدل » دن عبارتدر . خصیصهٔ عدل برقومك کافهٔ افرادینه شامل اولورسه هربری حدینی بیله‌رك ، حقنی طانیه‌رق دیکرلرینك حدودینه ، حقوقنه تجاوز ایتمیه‌جکی ایچون آره‌لرنده تعاون طبیعتیله حصول بولور .

[۱] حیاسزلق ، شناعت لسانیه ، سفاهت ، حماقت ، خفت ، تهور ، جبانت ، دنائت ، منانتسزلك ، کین ، حسد ، عظمت ، خودبینلك ، عناد ، استهزا ، ظلم ، خیانت ، کذب ، نفاق وامثالی کبی . . شمدی بو صفتلردن هانکیسیله اولورسه اولسون تلوث ایدن ایکی شخص آره‌سنده بغض وعداوت تحدث ایده‌رك خلاف ؛ وفاق حصولندن امیدلر منقطع اوله‌جق درجه‌یی بولور . چونکه هربرینك طبیعتی یا آخرك حقوقنه تجاوز ایتمك ، یاخود جنیتده ، ماليتده ، قبیله وعشیرتده کندیسنه مشارك هیچ برکیمسه ایچون موافقت قابل اولمیان بر طلبده بولونمقدر . انسان ایسه حقوقنه تجاوز ایدن ، یاخود کندیسنی حقندن محروم براقق ایستین آدمدن نفرت ایتمکله مجبولدر . ایسترسه‌ك ایکی آدم تصور ایت : ایکیسیده یوزسز ، آغزی بوزوق سفیه ، قورقاق ، بخل (هربری دیکرینك حقنه کوز دیکمش) ، حریص ، عرضکار ، حسود ، متکبر (هربری آنجق کندی یاپدیغنی بکنیر) عناد ، خائن ، ظالم ، یلانجی ، منافق ... عجبا بویله ایکی شخصی برلشدیره‌جك برمقصد ، یاخود وفاق حصوله کتیره‌جك برغایت تصوری ممکن اوله‌بیلیرمی ؟ . بوصفتلرك هربری اوایکی شخصك بربرندن آیریلمسنه اك باشلی سبب اولمازمی ؟ .

هیچ شبهه یوقکه : بورذائل هانکی ملته ظاهر اولورسه اوملتك بنیان موجودینی دوریلیر . اجزای مرکبه‌سی تارمار اولور . هربریسی برطرفه کیدر . صکره قانون فطری ، اجتماعی ایجابنجه بو امته برقوهٔ اجنبیه هجوم ایده‌رك اونی آمال حیاتیه‌ده جبراً وقهراً استخدام ایدر طوررر . زیرا حاجات معیشت اجتماع ایستر ؛ حالبوکه بواوصاف ایله قابل اوله‌میه‌جنی ایچون بویله برقوهٔ خارجیه‌یه لزوم ضروریدر . — عروة الوثقی ـ شیخ محمد عبده —

اخلاقیون پك اسکی زمانلردن بری بشرك تهذیب اخلاقی ایچون اوغراشمشلردر ، اونلرك بو خصوصده دستور اولمق اوزره سویله‌دکلری پك چوق سوزلر وارسه‌ده اونلری بوراده تکرار ایتمکده بر فائده ملحوظ دکلدر . مع مافیه بوتون اخلاقیونك‌ده انکار ایده‌میه‌جکلری بر حقیقتدرکه ، قوای روحیه‌نك تربیه‌سی ، طبایعك تهذیبی خصوصنده اك بویوك دستور ، قانون اعتدالدر . روحك تمایلاتی هوساتی تهدید ایچون ممکن الوصول اولان مراتبك غایه‌سی روحك هوسات وتمایلاتنه قارشی افراط وتفریطدن اجتناب ایدرك نقطهٔ اعتدالی بولمقدر . ایشته مسلمانلق ، روحك تمایلاتنه حقایق اشیایی طانیر بر نظر حکیم ایله باقدیغی ایچون او تمایللردن هیچ برینك محوی لزومنه قائل اولمادی ؛ بلکه طبیب خسته‌یه ناصل باقارسه اوده او تمایلاتی درجهٔ اعتداله سوق ایتمك صورتیله تداوی ایتدی ؛ اعتدالدن صاپوب افراطه یاخود تفریطه‌دوشمك انسانی کریوه‌ٔ دلالکه سوق ایده‌جکنی کوستردی . مسلمانلغه کوره افراط وتفریط هیچ برخصوصده مقبول ومعتبر دکلدر ؛ دین وعبادتده بیله غیر مقبولدر . مسلمانلق دینده غلودن صراحة نهی ایدیور – [۱] . عبادت یولنده وجودینی بیتیرمك ، خالق ذوالجلاله قارشی شدت اخلاصه دلالت ایدر ظننده بولونمق صورتیله بیلمیه‌رك جناب حقك صفت ازلیهٔ کمالیه‌سنی تغییرایدنلری مسلمانلق نهی ایتدکدن

[۱] ایاکم والغلوفی الدین فانما هلك من کان قبلکم بالغلوفی الدین – دینده حدی تجاوزدن صاقنیکز . چونکه سزدن اولکیلر آنجق بوغلو یوزندن محو اولدیلر . – حدیث شریف

ماعدا بو عبادتلرك هدر اوله‌جغنی ، فضله اوله‌رق غضب الٰهی‌یی‌ده جلب ایده‌جکنی صراحةً ذکر ایدییور [١] .

الحاصل ، مسلمانلق هیچ بر حسك، هیچ بر میلك محوی لزومنی آمر اولمایوب آنجق بوتون حیاتك ، بتون تمایلاتك معتدل اولماسنه افراطدن تفریطدن مصون قالماسنه چالیشیر. بونك ایچون درکه روحك تمایلاتی ، مطالبی قارشیسنده‌ده «اعتدال» دن آیرلماز. افراط وتفریطی رذیلت ، اعتدالی‌ده فضیلت اولمق اوزره توصیف ایدر ، که‌طبیعتك مقتضاسی‌ده بودر .

مثلا : جومردلکی اله آلالم. بو خصلت ممدوحه‌نك نظر اسلامده فضیلت عد اولنه‌بیلمسی آنجق اعتداله رعایت ایدلمك شرطیله‌در . یوقسه فضیلت دکل ، مسئولیتی موجب بر قباحت‌در [٢] . کذلك تواضع‌ده بویله . صاحبنی اوج مجد وشرفه چیقاران بوسجیه اسلامك تشویق ایتدیکی الك بیوك سجایادندر . بویله اولدیغی حالده حضرت پیغمبر افندیمز بزی ذلته ، محقریته دوشوره‌جك درجهٔ افراطندن تحذیر ایتمکده‌در [٣] .

---

[١] من لم یقبل رخصة الله کان علیه من الذنب مثل جبل عرفة ـ جناب حقك مساعده‌سنی قبول ایتمه‌ینلر عرفه طاغاری قدر بویوك وبال آلتنده قالیرلر .
ـ حدیث شریف

[٢] وآت ذا القربی حقه والمسکین وابن السبیل ولا تبذر تبذیراً. ان المبذرین کانوا اخوان الشیاطین وکان الشیطان لربه کفوراً . ولا تجعل یدك مغلولة الی عنقك ولا تبسطها کل البسط فتقعد ملوماً محسوراً ـ قرآن کریم .

[٣] لوکان المتواضع فی قاع بئر لبعث الله الیه ریحا ترفعه ـ اذا رأیتم المتواضعین من امتی فتواضعوا لهم واذا رأیتم المتکبرین فتکبروا علیهم. التکبر علی اهل الکبر صدقة . ومن لا یوجب لك لا توجب له ولا کرامة. لا تصاحب من لا یری لك من الفضل کمثل ماتری له . ـ حدیث شریف ـ

شمدی برده عائله‌یه عطف نظر ایده‌لم . بر عائله‌نك باباسی مکارم اخلاقده چوجقلرندن صادر اولان هرقباحتی عفو ایده‌جك درجه‌ده مفرط اولورسه او ئوده تربیه نه حاله کلیر ؟ بویله بر عائله ایچنده یتیشنلر شبهه یوق که فنالقلرینه قارشی طوره‌جق قوای مانعه‌یه آلیشمامش اولدقلری ایچون تکالیف حیات قارشوسنده آپیشوب قاله‌جقلردر.. طبیعی بویله بر بابا ایله مصاب اولان عائله‌نك حالی پریشانلقدن مصون اولاماز . شو حالده فضیلت ، وحسن خلق افعالده اعتداله ؛ رذیلت وسوء خلق‌ده افراط وتفریطه راجع اولیور .

قدمای اخلاقیونه کوره قوای روح — متقدمین، قوای روحی : « قوهٔ عقلیه ، (قوهٔ ممیزه و یا علمیه‌ده دیرلر) ، قوهٔ غضبیه ، قوهٔ شهویه » اولمق اوزره اوچ قسمه آییررلر؛ وفضائل و رذائلی بو قوتلره ارجاع ایدرلر . شمدی بونلره دائرده براز ایضاحات ویره‌جکز .

انسانده دفع مضرت ، وجلب منفعته خادم بر طاقم قوا وتمایل اولدیغی شبهه‌سزدر. انسان دوغدیغی کوندن اعتباراً دفع مضرت وجلب منفعته چالیشمقده‌در . بونکله برابر انسانده برده خیر وشری ، حق وباطلی یکدیکرندن تفریق وتمییز ایده‌جك بر قوهٔ ممیزه ، بر قوهٔ عالمه وعاقله واردر . دیکر ایکی قوت علی الاطلاق دفع مضرت وجلب منفعتی آمر اولدیغی حالده بو قوت اویله دکلدر . بو قوت ، دیکر قوتلرك مطالبنده‌کی حق وباطلی تمییز ایدرك اونلری حد اعتداله ارجاع ایدر . یاپیلانی ، یاپیلاجق اولانی یکدیکریله مقایسه ایدر . ایشته دفع مضرته خادم اولان قوته قوهٔ غضبیه ؛ جلب منفعته خادم اولانه قوهٔ شهویه ؛

دیکرینه‌ده قوهٔ عقلیه ومميزه، یاخود قوهٔ عاقله نامی ویریلیور. بوقوتلرك افراط ، تفریط واعتدال نقطه‌لری آیری آیری تصور ایدیله‌رك افراط وتفریطی رذیلتك ، حد اعتدالی‌ده فضیلتك اساسی اعتبار اولونمش وبو صورتله فضائل اربعه نظریه‌سی حصوله کلمشدر .

ارکان اصلیهٔ فضیلت . — قوای روحی بو صورتله اوچ قسمه آییران قدما بالجمله فضائلی شو درت اساسه ارجاع وبونلری ارکان اصلیهٔ فضیلت اولمق اوزره قبول ایدیورلردی : حکمت ، شجاعت ، عفت ، عدالت. بو ارکان اربعه؛ قوهٔ عقلیه، قوهٔ غضبیه، قوهٔ شهویه‌نك حد اعتدالندن عبارت صاییلیر .

فی الحقیقه، قوهٔ عقلیه‌نك بر افراط بر ده تفریط درجه‌سی واردر . جربزه نامی ویریلن درجهٔ افراطی ، باشی بوش وشیطنت درجه‌سی‌در . هیچ بر مرشد وناصح طانیماقسزین آشیری بر درجه حرکتدر . بونك تفریطی « بوله » در. برنجیسی‌ده ایکنجیسی‌ده رذیلت‌در؛ مذموم‌در. قوهٔ عقلیه‌نك احوالده صدق وکذبی، اعتقاداتده حق وباطلی، افعالده حسن وقبحی قولایجه ادراك ایده‌بیله‌جك بر مرتبه‌ده تربیه واصلاح ایدلمش اولماسندن « حکمت » دینلن فضیلت اساسیه حصوله کلیر . یعنی حکمت، قوهٔ عقلیه‌نك حد اعتدالده اولماسی‌در . قوهٔ عقلیه‌سی افراط ویا تفریط درجه‌سنده اولان بر انسان « حکیم » دکل‌در . حکمت ایسه اخلاق حسنه‌نك باشی‌در . حکیم اولان بر نفس ، بوتون فضائله صاحب دیمکدر [١] .

قوهٔ غضبیه‌نك افراطی تهور ، تفریطی ایسه جبانت اولوب اشاغی‌ده

[١] ومن يؤت الحكمة فقد اوتى خيراً كثيراً — قرآن حکیم —

تفصیلاً کوروله‌جکی وجهله هر ایکیسی‌ده رذیلت ومذموم‌در. بو قوتك هر حال وکارده حکمتك اقتضا ایله‌دیکی حدودی محافظه ایتمسی ، یعنی افراط وتفریط جهتلرینه میل ایتمه‌یه‌رك نقطهٔ اعتدالی محافظه ایتمسی « شجاعت » دینیلن فضیلت اساسیه‌در. دیمك که شجیع اولان نه متهور ، نه‌ده جبین‌در .

قوهٔ شهویه‌نك افراط درجه‌سی فجور ، تفریط درجه‌سی خمود‌در؛ وهر ایکیسی‌ده رذیلت ومذموم‌در. بو قوتك عقل وشرعك حدودی خارجنه چیقماسندن ، بونلرك حدود واشارتی تحتنده بولونمسندن « عفت » دینیلن فضیلت حصوله کلیر .

حکمت ، شجاعت و عفتك بولوندیغی یرده عدالتك بولونمسی طبیعی اوله‌جغی جهتله قوهٔ ثلاثهٔ روحك حد اعتدالده بولونمسندن فضائل اصلیه بو صورتله حصوله کلیور . عدالك ایکی طرفی اولمیه‌جغی جهتله بونك ظلمدن عبارت بر ضدی ومقابلی واردر. بناءً علیه اخلاقك امهات واصولی درت اولوب بونلردن هر برینك فروعاتی واردر .

حکمت ، افعال اختیاریه‌نك وهر بیرنده کندیسیله صواب وخطا یکدیکرندن تمیز وتفریق اولنان بر حالت نفسیه‌در . دیمك که حکیم اولان بر انسان ، جمیع افعالنده خطادن صوابی تمیز ایده‌جك ، حقی باطلدن آییره‌جق ، حسن وقبحی آکلایه‌جق ... حکمتله قصد اولنان معنا بودر .

الحاصل شو اصول اربعه‌نك اعتدالی بالجمله اخلاق حسنه‌نك مصدری اولدیغی کبی ، افراط وتفریطی‌ده اخلاق رذیله‌نك منبعی‌در. امهات محاسن اخلاق اولان بو فضائل اربعه‌ده اعتدالك کمالنه واصل اوله‌بیلمك ، شبهه

يوق كه، انسانلغك اك يوكسك مرتبه‌سی‌در. بوكا آنجق اكمل موجودات اولان ذات محمد (ص . ع) نائل اوله‌بیلمشدر. بوخصوصده رسول اكرم افندمزه نه‌قدر یاقلاشیلیرسه اللهه‌ده او نسبتده تقرب حاصل اولمش دیمكدر. كمال اخلاقی نفسنده جمع ایدنلره بين الناس هرخصوصده مقتدابه اولمق استحقاقنی ناصل قازانمشلر، مرتبهٔ ملكوتیتی ناصل احراز اتمشلرسه؛ بالكلیه بوندن تجرد ایده‌رك بونلرك ضدیله متصف اولانلرده ملكیتدن، حتی بشریتدن خارجه چیقاریلمایه كسب استحقاق اتمشلر دیمكدر. چونكه اونلر بوخویلریله، رحمت رحماندن مطرود اولان شیطانه تقرب ایدیورلر. بونك ایچوندركه اخلاقاً سقوط ایدن كیمسه‌لرك انسانلر عندنده برقیمتی قالماز. اوت رسول اكرم (ص) آنجق مكارم اخلاقی اتمام ایچون بعث بیورلمشدر. وظیفهٔ بعثتی بودر. قرآن كریم، مؤمنلرك اوصافنی ذكر ایتدیكی صره‌ده بو اخلاقه‌ده اشارت اتمشدر: «انما المؤمنون الذين آمنوا بالله ورسوله ثم لم يرتابوا وجاهدوا باموالهم وانفسهم فی سبیل الله اولئك هم الصادقون ـ مؤمنلر آنجق اللهه ورسولنه ایمان ایدوب‌ده صكره‌دن شك وشبهه‌یه دوشمه‌ین؛ ماللریله، نفسلریله الله یولنده مجاهده ایدن كیمسه‌لردر. بونلر یوقمی، ایشته صادق اولان آنجق بونلردر».

بو نظم جلیل بزه شو حقیقتلری تعلیم ایدیور: حقیقی مؤمن اوله‌بیلمك ایچون اولا شكسز وشبهه‌سز اللهه ورسولنه ایمان اتملی؛ بونكله برابر الله یولنده مالاً وبدناً مجاهده ایده‌بیلملی.

طبیعی‌دركه شك وشبهه‌دن آزاده اولارق اللهه ووسولنه ایمان،

قوهٔ یقینیه‌در. یقین قوتی اولمیان برانسانده بویله برایمانده بولوناماز. قوهٔ یقینیه ایسه عقلك ثمره‌سی، حكمتك منتهاسی‌در.

مجاهده بالمال، قوهٔ شهویه‌نك ضبطنه راجع اولان سخادن عبارتدر. سخی اولمیان برانسان مالاً مجاهده‌یه كیریشه‌مز. مجاهده بالنفس ایسه قوهٔ غضبیه‌نی عقل وحكمت دائره‌سنده استعمالدن عبارت بولنان شجاعتدر. شو حالده حقیقی مؤمن اولانلر، عاقل، وحكیم، عفیف وشجیع وبوتون معناسیله معتدل اولانلردر. بو اوصافی حائز اولانلر، بوتون فضائلی جامعدرلر.

قرآن كریمده صحابه‌نك «اشداء علی الكفار رحماء بینهم» ایله توصیف اولونملری، هیچ شبهه یوقدركه: شدتده، رحمت وشفقتده آیری موضعی اولدیغنه اشارتدر. هرخصوصده شدت ویاخود هرزمان شفقت كمال دكلدر. كمال، یالكز اعتدالدر.

حسن خلقك اسلامده موقعی. — امراض روحیه‌نك معالجه‌سی دیمك اولان حسن خلقك اسلامده نه‌مهم برموقعی اولدیغنی «وانك لعلی خلق عظیم» آیت كریمه‌سی پك واضح اوله‌رق بیلدیرمكده‌در. اسلامده حسن خلق براساس وبرغایه‌در. بویله اولماسه‌یدی نبی ذیشان افندمز «بن آنجق مكارم اخلاقی اتمام ایچون بعث اولوندم» بیورورلرمی ایدی؟. صاحب شریعت افندمز الله ایله اولان مناجاتنده بوجهتی اهمال اتمه‌رك نمازه باشلارلر ایكن: «یارب! اخلاقك اك كوزللرینه وارمق ایچون بكا یول كوستر. زیرا اك كوزل اخلاقی بیلدیره‌جك آنجق سنسك. یارب! فنا اخلاقی بندن اوزاق طوت. زیرا اخلاقك

فناسنی بندن اوزاقلاشدیره‌جق آنجق سنسك [١] » بویوروولردی . صحت وعافیت ایسترکن حسن خلقی‌ده برابر ایسترلردی [٢] . عبد مسلمك اخلاقنی کزللشدیره کوزللشدیره جنته کیره‌جکنی ، سوء اخلاق صاحبی اولانلرك‌ده نهایت یری جهنم اوله‌جغنی ، اخلاق سایه‌سنده انسانك اویور ایکن بیله نائل مغفرت اوله‌جغنی سویله‌ین‌ده رسالتمآب افندمزدر [٣] .

حسن خلقك اسلامیتده نه‌درجه یوکسك موقعی اولدیغنی ایضاح ایچون بوراجقده برقاچ حدیث شریف ذکر ایتمکله اکتفا ایده‌جکز:

١ — حسن خلق ، الله تعالی‌نك یاراتدیغی الك بویوك برشیدر [٤].

٢ — مکارم وفضائل اخلاق جنت عمللرندندر [٥] .

٣ — اخلاق ، دینك قابیدر؛ برکیمسه‌ده‌کی دینك درجه‌وماهیتی اخلاقنك درجه وماهیتی ایله متناسبدر [٦] .

٤ — انسانك میزان اعمالنه قونه‌جق ، حسن اخلاقدن داها آغیر

---

[١] اللهم اهدنی لاحسن الاخلاق لایهدی لاحسنها الا انت واصرف عنی سیئها لایصرف عنی سیئها الا انت . — حدیث شریف —

[٢] اللهم انی اسئلك العفو والعافیة . — حدیث شریف —

[٣] ان العبد المسلم بحسن خلقه حتی یدخله حسن خلقه الجنة ویسیء خلقه حتی یدخله سوءخلقه النار والعبد المسلم لیغفرله وهو نائم .

— حدیث شریف —

[٤] حسن الخلق خلق الله الاعظم . — حدیث شریف —

[٥] مکارم الاخلاق من اعمال الجنة . — حدیث شریف —

[٦] الخلق وعاء الدین . — حدیث شریف —

هیچ برشی یوقدر . زیرا حسن اخلاق صاحبی اولان کیمسه ، صوم وصلات صاحبنك درجه‌سنی البته بولور [١] .

٥ — دیندن صکره عقلك باشی ، خلقه کندینی سودیرمك وهر هانکی ایی ویا کوتویه قارشی خیری ابذال ایتمکدر [٢] .

٦ — حسن اخلاقه ایی باقیش ؛ زیرا اخلاق اعتباریله ناسك الك ایی اولانی ، دیناً الك کوزل اولانیدر [٣] .

٧ — اسلام ، حسن اخلاقدن عبارتدر [٤] .

٨ — الله تعالی حضرتلری برقوننك هم خلقت وصورتنی، هم‌ده اخلاق وسیرتنی کوزل یاراتوب‌ده آتشه یدیرمز .

٩ — سز بوتون خلقه مالریکزله ایلك ایتمکه یتیشه‌مزسکز ؛ اویله ایسه کولر یوزلیلکله ، حسن اخلاق ایله یتیشکز [٥]

١٠ — ایچکزده الك زیاده سودکلرم ویوم قیامتده بکا الك یقین اولانلریکز اخلاقی الك کوزل اولانلریکزدر [٦] .

---

[٤] مامن شیء یوضع فی المیزان اثقل من حسن الخلق لان صاحب حسن الخلق لیابغ درجة صاحب الصوم والصلاة . — حدیث شریف —

[٥] رأس العقل بعدالدین التودد الی الناس واصطناع الخیر الی کل بر وفاجر.

— حدیث شریف —

[١] علیك بحسن الخلق فان احسان الناس خلقا احسنهم دینا

— حدیث شریف —

[٢] الاسلام حسن الخلق — حدیث شریف —

[٣] انکم لن تسعوا الناس باموالکم فسعوهم ببسط الوجه وحسن الخلق

— حدیث شریف —

[٤] احبکم الی واقربکم منی مجلسا یوم القیامة احاسنکم اخلاقاً

— حدیث شریف —

١١ — مؤمنلرك ايمانجه اك كامل اولانلرى ، اخلاقاً اك اييسى اونلريدر ، كه بونلر كنديلريله خوش كچينيلير ؛ ناس ايله الفت ايدر وكنديلريله الفت ايديلير [١] .

١٢ — الله تعالى حضرتلرى معالىء اخلاقى سور، رذائلى سومز[٢].

١٣ — بر كيمسه‌ده الله معصيتدن كنديسنى منع ايده‌جك بر تقوى، سفيهه قارشى كله‌بيله‌جك بر حلم ، بين الناس كنديسنى خوش كچندیره‌جك اخلاق حسنه ، وياخود هيچ اولمازسه بونلردن برى بولونمازسه او كيمسه‌نك اعمال حسنه‌سندن هيچ برينه اعتبار ايتمه‌يكز [٣] .

١٤ — شبهه يوقكه : استقامت اوزره بولنان بر مسلمان ، حسن اخلاق و كرم سجيه‌سى سايه‌سنده دائمى صوم وصلاة ايله مشغول اولان كيمسه‌نك درجه‌سنى بولور [٤] .

١٥ — شبهه يوقكه : بر قول ، عباداتى آز اولديغى حالده ، حسن اخلاقى سايه‌سنده درجات آخرتك اك بويوكلرينه ومنزللرك اك

---

[١] اكمل المؤمنين ايمانا احسنهم خلقا الموطؤن اكنافا الذين يألفون ويؤلفون
— حديث شريف —

[٢] ان الله يحب معالى الاخلاق ويكره سفسافها .
— حديث شريف —

[٣] ثلاث من لم تكن فيه اوواحدة منها فلاتعتدوا بشيء من عمله تقوى تحجزه عن معاصى الله اوحلم يكفيه السفيه اوخلق يعيش به بين الناس .
— حديث شريف —

[٤] ان المسلم المسدد ليدرك درجة الصوام القوام بحسن خلقه وكرم ضريبته
— حديث شريف —

نائل اولور. سوء اخلاقى سببيله‌ده ، عابدلر زمره‌سندن معدودايكن ، جهنمك اك آشاغى دركنى بولور [١] .

١٦ — سركه بالى بوزديغى كبى سوء خلق ده عملى افساد ايدر ؛ كونش قارى ناصل أريتيرسه، حسن اخلاق ده كناهلرى اويله جه اريتير [٢].

١٧ — بر انسان ، اخلاقى فنالشديغى مدتجه الله تعالى دن هپ اوزاق قالير [٣] .

رسول اكرم افنديمزك حضور رسالتپناهيلرنده « هر كون اوروچ طوتان، بوتون كيجه نماز قيلان، وفقط اخلاقى فنا اولان، ديليله قومشولرينه اذيت ايدن» بر قادين موضوع بحث اولديغى صره‌ده: « اوقادينده خير يوقدر؛ اهل جهنمدر » بويورمسى فضيلت اخلاقيه‌نك اسلامده نه بويوك بر موقع احراز ايتمش اولديغنى كوسترن اك قوتلى دلائلدن صاييله‌بيلير .

١٨ — ديليله ، أليله ناسه اذا ايتمه‌ين ، ناسه هر صورتله امنيت القا ايدن انسان ، اك بويوك مؤمن ومسلماندر [٤] .

١٩ — بر قول اخلاقنى كوزللشديردكجه ، غيظنى يكمدكجه ، كندى نفسى ايچون ايسته‌ديكنى باشقه‌لرى ايچون ده آرزو ايتمه‌دكجه

---

[١] ان العبد ليبلغ بحسن خلقه عظم درجات الآخرة وشرف المنازل وانه ضعيف العبادة وانه ليبلغ بسوء خلقه اسفل درك جهنم وانه لعابد .
— حديث شريف —

[٢] سوء الخلق يفسد العمل كما يفسد الخل العسل وحسن الخلق ليذيب الخطيئة كما تذيب الشمس الجليد .
— حديث شريف —

[٣] لايزال العبد من الله بعيدا ما ساء خلقه — حديث شريف —

[٤] اشرف الايمان ان يأمنك الناس واشرف الاسلام ان يسلم الناس من لسانك ويدك .
— حديث شريف —

ایمان کامل اصحابندن اولاماز. اعمال صالحه ایشلمدیکی حالده یالکز اهل اسلامك خیرخواهی اولمقله جنته نائل اولمش نیجه کیمسه‌لر واردر [١].

٢٠ — برکیمسه‌نك قلبی دیلیله برابر، دیلی ده قلبی ایله برابر اولوب سوزی ایشنه‌ شافی اولمادقجه؛ قومشوسی شرندن أمین اولمدقجه حقیقی مؤمن اولاماز.

دینك مبناسی اولان (لااله الاالله) کلمهٔ طیبه‌سی ایله کذرکاه ناسدن خلقه اذا ویره‌جك برشیئی قالدیروب آتمق ایماندن برجزء صایلاندیغنه مسلمانلق قدر [٢].

آنجق بیکده برینی بورایه نقل ایده‌بیلدیکمز احادیث نبویه پك آچیق اوله‌رق اثبات ایدیورکه: اسلامده حسن اخلاقك، فضیلتك پك بویوك برموقعی واردر. حسن اخلاق صاحبی اولمایانلر، کندی نفسلرنده نه‌قدر عابد وزاهد اراولرلرسه اولسونلر حقیقت ایمان واسلامدن نصیبه‌دار دکللردر. صاحب شریعت افندیمز اوکیلرك عبادات وطاعاتنه ذره‌قدر اهمیت ویرمیور.

---

[١] لایستکمل العبد الایمان حتی یحسن خلقه ولایشفی غیظه وان یود للناس مایود لنفسه. ولقد دخل رجال الجنة بغیر اعمال ولکن بالنصیحة لاهل الاسلام
— حدیث شریف —

[٢] الایمان بضع وسبعون شعبة فافضلها قول لااله الاالله وادناها اماطة الاذی عن الطریق والحیاء شعبة من الایمان. — حدیث شریف —

اونبرنجی درسك خلاصه‌سی

١ — روحك امراض معنویه‌دن سلامتنی تأمین ایچین یالکز ملوثات اوهامدن تطهیر ومعلومات صحیحه ایله تهذیب کافی دکلدر. بونکله برابر مکارم وفضائل اخلاق ایله الفت ایتدیرمك ده لازمدر.

٢ — موازنه‌سنی وموجودیتنك محافظه‌سنی تأمین ایچون جسمك کندینه مخصوص بربیرینین احتیاجاتی اولدیغی کبی، روحك ده برطاقم تمایلاتی واردر. روحك بوتمایلات ومطالبی برنقطه اطرافنده طوپلانیرکه: اوده «اکتساب کماله اولان میل فطریسی» در. روح بومیلی برعشقله طویار وهیچ بروقت بوندن وازکچمز.

٣ — انسانك کمالی اکتساب فضائلده، نقصانی رذائل افعالدن برینی ارتکابده‌در. بناءً علیه رذائلی اعتیاد ایدینلر حیات ابدیه‌یی غائب ایدرلر؛ تذکیهٔ روح ایله بومرضه مقاومت ایدنلرده فوز وسعادته واصل اولورلر.

٤ — فضائل، کندیسیله متصف ولان ایکی وجود آره‌سنده برآهنك وفاق حصوله کتیرمك شاننده‌ اولان سجایای روحیه‌در. رذائل، نفوس بشریه‌یه عارض وکندیلریله اتصاف ایدن اشخاص آره‌سنده تفرقه حصوله کتیرمك شاننده اولان کیفیات خبیثه‌در. مع مافیه، فضیلتی؛ «بوتون افعالده عدلدن عبارت» در دییه‌ده تعریف ایده‌بیلیرز. قوای روحیه‌نك تربیه‌سی، طبایعك تهذیبی خصوصنده الك بیوك دستور، قانون اعتدالدر. بونك ایچوندرکه مسلمانلق، تمایلات روحیه‌دن هیچ برینی اولدورمه‌یه‌رك اونلری دائما درجهٔ اعتداله سوق ایتمش، افراط وتفریطك معتبر اولمدیغنی سویله‌مش، بونلری شدتله نهی ایله‌مشدر.

٥ — قدمای اخلاقیونه کوره قوای روح: قوهٔ عقلیه، قوهٔ غضبیه، قوهٔ شهویه اولمق اوزره اوچ قسمه آیریلیر. قوهٔ غضبیه دفع مضرته، قوهٔ شهویه جلب منفعته، قوهٔ عقلیه‌ده حق وباطلی، خیر وشری، حسن وقبحی تمییز وتفریقه خادم اولان قوتدر. قوهٔ عقلیه سایه‌سنده دیکر قوتلر حد اعتداله ارجاع اولنور وبوصورتله اساس فضیلت حصوله کلیر.

٦ — قوهٔ عقلیه‌نك حد اعتدالی حکمت، قوهٔ غضبیه‌نك اعتدالی شجاعت، قوهٔ شهویه‌نك اعتدالی عفتدر. بونلرك بولندیغی یرده عدالتده بولونه‌جغی

شبهه‌سیزدر . بناءً علیه فضیلتك ارکان اصلیه‌سی درت‌در : حکمت ، شجاعت ، عفت ، عدالت‌در . قوای روحك اعتدالی فضائلك، افراط وتفریطی ده رذائلك مصدری‌در . بو فضائل اربعه‌ده اعتدالك کمالنه واصل اوله‌بیلنلر ، انسانلغك اك یوکسك مرتبه‌سنه واصل اولمشلر دیمکدر ، که بو آنجق ا کمل موجودات اولان پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام افندمزده کوروله‌بیلیر . بوخصوصده اوکا نه‌قدر یاقلاشه بیلیرسه‌ك جناب اللهه‌ده او نسبتده تقرب ایتمش دیمکدر . عقل وحکمت ، شجاعت وعفت بوتون فضائلك اساسی اولدیغی وبونلرله اتصاف اولمیانلر حقیقی مؤمن اولامایه‌جقلری قرآن کریم ایله‌ده بیان اولونمشدر .

۷ — اسلامده حسن خلق براساس ، برغایه‌در . پیغمبریمز افندمز : « بن آنجق مکارم اخلاقی اتمام ایچون بعث بویورولدم » دیورلرکه : بو ، اسلامك بردین اخلاق اولدیغنه اك بیوك دلیل‌در . بوخصوصده شرف ورود ایدن احادیث نامتناهیدر . شوراسی محققدرکه : اسلامده حسن خلقك ، فضیلتك پك بیوك برموقعی واردر . حسن اخلاق صاحبی اولمیانلر نه قدر عابد وزاهد اولسه‌لر بیله بوعبادتلرك اهمیتی یوقدر .

اون ایکنجی درس

فضائل ورذائل

تمهید . — ثبات ومتانت ـ عدم تلون مزاج ـ نفسه حاکمیت ـ شجاعت ـ تهور وجبانت ـ تواضع ، وقار ـ عزت نفس ـ حلم ـ غضب ـ صبر ـ ادب ـ حیا ـ امانت ـ

تمهید . — تربیهٔ روحیه ایچون طوتیله‌جق طریقی یوقاریده ایضاح ایده‌رك قوای روحیه‌نك هر برلرینه تعلق اولان فضائلی تفصیل ایده‌جکمزی‌ده وعد ایتمشدم. فضائل ومکارم اخلاقك نه‌دیمك اولدیغی ، بونك اهمیتی ، اصول فضائل آکلاشیلدقدن صوکره آرتق صره فروع فضائلك تفصیلنه کلدی . مادام‌که تربیهٔ روحیه ایچون روحك فضائل ایله الفت ایتدیریلمسی‌ده لازمدر . اویله ایسه قوای روحیه‌نك هر برلرینه تعلقی اولان فضائل ایله بونلرك ضدلرینی تفصیل ایتمه‌مز اقتضا ایدر .

ثبات ومتانت . ـ فضائل اخلاقیه‌دن بری « ثبات ومتانت » در . ثبات ومتانت ، « بوتون اطرافیله محاکمه ایدیله‌رك ویریلن قراردن دونمه‌مك » در .

بو فضیلته صاحب اولان ، یاخود روحنی بو یولده تربیه ایتمش بولنان برانسان، یاپاجغی شیئی اولا اییجه دوشونور؛ لهنده وعلیهنده اولان بالجمله اسبابی موازنه ایدر . سبب مرجحی بوله‌رق قرارینی ویرر ؛ وبوصورتله ویرمش اولدیغی قراردن آرتق بردها دونمز. اراده‌یه تعلق ایدن بو فضیلته

صاحب اولمق بر انسان ایچون بویوك بر مزیتدر . نه حظ ، نه منفعت ، نه ده تهییج . . . . هیچ بر شی متین اولان آدمی قرارندن چویره مز . صرف ایدیلن مساعینك حسن نتیجه یه اقترانی ، حصول موفقیتك اس الاساسی « ثبات ومتانت » اولدیغنده شبهه یوقدر . اك معظم واك مشکل ایشلر ثبات واستمرار ، عزم ومتانت صاحبی اولان آدملر طرفندن باشاریلیر ؛ واونلر طرفندن حل وفصل اولونه بیلیر . هر فرد ایچون بو مزینی تقویه ویاخود اکتساب ایتمك ، روحنی بو صورتله تربیه ایله مك بر وظیفه در . بالخاصه رأس کارده بولنان انسانلر وعسکر قوماندانلری ایچون بو خصلت ممدوحه نه قدر الزمدر !. ثبات ومتانت صاحبی بر آمرك ویره جکی قرارلر ، باشلایه جغی ایشلر ایله ، بو مزیتدن محروم بر آمرك امرلری ، ایشلری آراسنده قیاس قبول ایتمز بوفرق واردر . بو فضیلت اخلاقیه ایله متصف اولانلرك قرارلری أطرافنده کیلره امنیت القایدر ؛ باشلادقلری ایشلرده موفقیت یوزده یوز تجلی ایدر . ثبات ومتانت دینیلن فضیلت اخلاقیه ، اك مشکل زمانلرده انسانك امدادینه یتیشیر . محاربه نك اك نازك ، اك مهم آنلرنده بعضاً بیکلرجه سلاحه بدلدر . قوای روحیه نك یکدیکری اوزرنده مهم تأثیری اولدیغی جهتله بو فضیلته صاحب اولان کیمسه لر عین زمانده فکر وحس اعتباریله ده قوتلی ودوغرو اولورلر .

ایشته بونك ایچوندر که : دینمز بزه ثبات ومتانتله امر ایدیور [١]

[١] « فاذا عزمت فتوکل علی الله » نظم جلیلی ثبات ایله امر ایله مکده در .

دشمنه غلبه چالمق ، هر مشکلی برطرف ایتمك ، هر شیئی حسن نتیجه یه اقتران ایتدیرمك ثبات ومتانتله اوله جغنی خبر ویریور [١] .

عناد وتلون مزاج — فضیلتك نقطهٔ اعتدال وبو نقطه نك کرك افراطی ، کرك تفریطی مذموم ورذیلت اولدیغنی ایضاح ایتمشدم . ایشته ثبات ومتانت دینیلن فضیلتده بویله بر نقطهٔ اعتدالدر . بونك افراطی « عناد » ، تفریطی ده « تلون مزاج » در . که بونلرك هر ایکیسی ده رذیلت ومذمومدر .

عناد ؛ اکری ویا دوغرو هر نه اولورسه اولسون ویردیکی بر قراردن قطعیاً دونمه مك ، اونده مصر اولمقدر . عنادك منشأی جهالتدر . بونك ایچوندرکه عناد اولان انسانلر ، ویردکلری بر قرارك یاکلش اولدیغنی آکلاسه لر بیله اورادن دونمه مك وهیچ کیمسه نك مطالعه سنی دیکله مه مك کبی دیك باشلیلق وجاهلانه جرأت کوستریرلر . عنادجی اولان انسانلرك ایش باشنه کچمه لری تدر بر مملکت ایچون بویوك فلاکت تصور اولوناماز . عنادجی بر آدمك حس ومحاکمه سی ده یاکلشدر . سلامته کتوره جکم دیرکن فلاکته سوروکلر .

تلون مزاج ؛ تصوراتنده ، حرکات وسکناتنده قرارسز اولمق ، ویرمش اولدیغی قرارلری اجرا ایتمکده تردد کوسترمك . . . رنکدن رنکه کیرمك . . حاصلی هیچ بر قرارده طورمامق ، قرارندن دونیویرمکدر . بو حالك منشأی ضعف اراده در . بو نقطه ده اولان انسانلر دنیاده بر ایش کوره مزلر ؛ دوشوندکلری عقیم ، باشلادقلری نقصان قالیر .

[١] یا ایها الذین آمنوا اذا لقیتم فئة فاثبتوا واذکروا الله کثیراً لعلکم تفلحون . ـ قرآن حکیم .

عنادجی اولانلر ، کیتدکلری یاکاش یولی بیله کوره‌میه‌جك قدر کندیلرینی بکنمش اولمالریله افراطه ؛ ضعف اراده صاحبی ومزاجی متلون اولانلر ایسه هرسوزك تأثیرینه تابع اوله‌رق اوفاق ایشلری بیله ذهنلرنده بویوتوب محال درجه‌سنه چیقارمالریله تفریطه صاپمشلردر . فقط ثبات ومتانت صاحبی اولان آدملر ؛ نره‌یه دوغرو کیده‌جکلرینی اولجه ایی حساب ایتمش وهدفنی تعیین ایله‌مش اولدقلرندن الك کوچ ایشلری بیله کمال متانتله باشه چیقارمایه‌چالیشیرلر ، وموفق‌ده اولورلر .

بو سجیه‌یه صاحب اولان انسانلر عزم ومتانت سایه‌سنده طبیعتده ایسته‌دکلری کبی تصرف وقوای طبیعیه‌یی کندیلرینه تابع ومسخر قیله‌جقلری جهتله بر چوق انسانلرك عصرلرده وجوده کتیره‌میه‌جکلری ایشلر ، متین انسانلر طرفندن آز بر زمانده حصوله‌کلیر . بو مهم‌نقطه نظر دقته آلنه‌رق صوفیه‌دن بعضیلری بحق شویله دیمشلردر : « ان‌لله عباداً اذا ارادوا اراد = اللهك اویله خاص قوللری واردرکه : اونلر اراده ایتدکلری ، بر شیئك حصولنی ایسته‌دکلری وقت جناب الله‌ده اراده ایدر ؛ اونلر بر شیئك حصولنی اراده ایتدکلری زمان جناب الله‌ده اسبابنی خلق ایدر ؛ اونلرك الندن بر شی قورتولماز . »

الحاصل هرشیئی باپان ثبات ومتانت ، عزم اراده‌در . اراده‌سنه صاحب اولمایان انسانلر باشقه‌لرینك اسیری اوله‌جقلری جهتله معنی معدوم حکمنده‌درلر . شخصلر بویله اولدیغی کبی ، جمعیت وملتلرده بویله‌در . اونك‌ده اراده‌سنه صاحب اولمسی شرطدر . اراده‌سنی باشقه‌لرینك النه تسلیم ایتمش اولان بر جمعیت وملت ، کندیسنی بر اسارت معنویه‌یه قاپدیرمش صاییلیر . بناءً علیه حر ومستقل یاشامق ایسته‌ین

بر ملتك اراده‌سنه صاحب اولمسی ، باشقه‌لرینك پشنده کیتمك صورتیله اونلرك اسیری اولمامسی لازمدر . بو سجیه‌یه مالك اولمیانلر نفسنه‌صاحب اولاماز . بونلر ، یا نه یاپدیغنی بیلمیه‌جك قدر چیلغینجه حرکت ایدر ویاخود دائما باشقه‌لرینك النده بر آلت ، بر اویونجاق اولمقدن قورتولاماز . بناءً علیه ثبات ومتانت دنیلان سجیه‌نك چوجقلرده انکشاف ایتمسی الزمدر . بونك ایچون چوجغی یاپه‌جقلرینی ایی دوشونمکه ، ووریدیکی قرارلری اجرا ایتدیرمه‌یه و باشقه‌لرینك النده آلت اولمامایه آلیشدیرمالی‌یز .

نفسه حاکم اولمه — فضائل اخلاقیه‌دن بری‌ده نفسه حاکمیتدر ؛ یعنی انسانك اقوال وافعالنك حاکم متصرفی اولمسی ، سوزینه ، ایشنه صاحب بولونمسی‌در . « ضبط نفس » دینیلان بو سجیه چوق مهمدر . نفسنه حاکم اولانلر ، صاحب اراده اولاجقلری جهتله تهیجاته میدان ویرمیه‌رك هرشیده اراده‌نك حاکمیتنه مراجعت ایدرلر . نفسنه حاکم اولمیانلر ، یافوق‌العاده متهیج وحدید اولورلر ؛ یاخود بوسبتون حلیم ویموشاق اولورلر . برنجیسی غضب ، ایکنجیسی‌ده حلم حماری‌در . بریسی افراط ، دیکری تفریطدر ، وهرایکیسی‌ده اخلاق مذمومه‌دندر . غضب بعض عرفانك دیدیکی کبی ، آنی بر جنت‌در . بناءً علیه بوکا مقاومت ایده‌میانلر ، بونی یکه‌میانلر پك چوق ضررلره اوغرارلر .

حلم حماری‌یه کلنجه : بوده مذلت ومسکنت دیمك اولدیغی جهتله اقتحام مشکلاته دکل ، محافظهٔ حقوقه بیله مانعدر . بو درجه حلیم اولان انسانلر ، دائما هرکسك هدف تعریض وتحقیری اولمقدن قورتولامازلر . کندیلرنده وقار وحیثیت نامنه بر شی قالماز . بناءً علیه « نفسه حاکمیت

ـ ضبط نفس » فضيلت، غضب وحلم حماری ايسه رذيلتدر . روحمزی بريله الفت ايتديرمك نه درجه لازم ايسه ، ديكرلرندن مباعدتده او نسبتده لازمدر .

شجاعت — فضائل اخلاقيه‌دن بری‌ده شجاعتدر . شجاعت دينيلن فضيلت ؛ قلبده اولان بر قدرت ، اراده‌ده اولان بر ثباتدر . شجيع ديمك؛ قلبی قوتلی، اراده‌سی متين ديمكدر شويله‌ده ديه‌بيليرز: « شجاعت ، احتياج كورولنجه شدت ومهالكه قارشی يورومك خصوصنده قلبك بيلمامسی ، اولومی استحقار ايله‌مسی » ديمكدر . بناءً عليه بو فضيلته صاحب اولانلر مادی ومعنوی پك چوق مهالك ومشكلاته كمال متانتله كوكس كررلر . حياتك أزيجی ألموكدرلرينی صبر وسكونتله قارشيلار، اونلردن يلمازلر؛ حقی سويله‌مك خصوصنده هيچ كيمسه‌دن پروا ايتميه‌رك دائما ايلری‌يه آتيليرلر . [١]

مجادلهٔ حياتده موفقيتك يكانه واسطهٔ حصولی « شجاعت » در. هر فرصتدن بالاستفاده بو سجيه‌نك انكشافنه چاليشمق لازمدر . بو سجيه‌دن محروم اولانلر چوق بدبخت درلر . بالخاصه موقع اقتدارده بولنان آمرلرله عسكر قوماندانلرينك مطلقا شجيع اولملری لازمدر . بناءً عليه بو سجيه‌نك انكشافنه خدمت ايده‌جك هرتورلو وسائطه

---

[١] مشهور بهادرلردن « حكيم بن جبله » نك شيدت حربده بر آياغی كسيلدی. كسيلن آياغی بله كسن آدمی اولديردی. او حالده « يا جل لا تراعی ، ان معی ذراعی ـ آياغم ! قورقمه ، قولم سنكله برابردر. » ديه‌يه حرب ايدردی . صوكره بی مجال اولدنده آياغنی كسن آدمه طاياندی . سنی كيم ووردی؟ ديه‌نلره: طاياندم ياصديق ، جوابنی ويردی .

مراجعت اولونمليدر . داها چوجقلقده و مكتب صره‌لرنده بولنديغمز دقيقه‌لردن اعتباراً بو سجيه انكشافه باشلار . معلمده بر طرفدن بوكا ياردیم ايتمليدر . مكتب محيطنده شجاعت مختلف اشكال آلتنده كنديسنی كوستره‌بيلير: شجاعتك افراطی «تهور»[١]، تفريطی « جبانت » در ، وهرايكيسی‌ده مذموم وامراض روحانيه‌دندر .

شجاعت اوصاف جليلهٔ پيغمبريه‌دندر . «فی الجبن عار وفی الاقدام مكرمة ـ والمرأ بالجبن لاينجو من القدر = قورقاقلقده عار ، و ايلری كيتمكده شرف واردر . انسان قورقو ايله قدردن قورتيله‌ماز ...

تواضع ، وقار . — تواضع ايله وقارده مكارم اخلاقدندر . تواضع ؛ كندندن آشاغی اولانلره كوچك معامله‌سی ياپمامق، اونلری حقير كورمه‌مك وبين الاقران كنديسنه بويوك سوسی ويرمه‌مكدر. « وقار » ديديكمزده مرتبه وحيثيتك ايجاباتنی حقيله محافظه ايتمك وخفيف مشرب اولمامقدر .

تواضع جلب محبتك ، وقارده جلب احترامك كوزل طريقلرندن اولديغی جهتله بو سجيه‌يه صاحب اولانلر عندالناس سوكيلی ومحترم اولورلر

---

[١] تهور ؛ بر مسئله‌نك ايلريسنی ، كريسنی دوشونمه‌دن هيجان ايله ايلری‌يه آتيلمق ، مقابله ومقاتله ايده‌ميه‌جك بر موقعده دوشونمه‌دن بيهوده معارضه چيقاروب كنديسنی تهلكه‌يه القا ايتمكدر .

جبانت ؛ صوك درجه قورقاقلق ديمكدر . جبين اولان انسانلرده صبر وثبات مفقود اولديغی جهتله بونلر هيچ بر يرده موفق اوله‌مازلر. اك مهم يرلرده بلاسبب قورقويه دوچار اولورلر ، بونك ايچوندركه : رسول اكرم افنديمز « اللهم قورقاقلقدن سكا صيغينيرم — اللهم انی اعوذبك من الجبن » بويورمشلردر .

انسان هم متواضع ، همده وقور اولمالیدر . دائما دوغروسی بو ایکی صفت برلکده بولنورسه اصل فضیلت اودر. وقار، کبره؛ تواضع ده تذلیل نفسه منجر اولمامالیدر . بونك ایچوندر كه : دینمز برطرفدن تواضعی بویوك برسجیه اولمق اوزره تشویق ایدیور ؛ دیگر طرفدن‌ده ذلته ، محقریته دوشوره‌جك اولان درجه‌سندن صورت قطعیه‌ده نهی ایدیور ؛ افراطه دوشمکدن منع ایدر. حتی تواضع کوسترمه‌یه شایان اولان آدملرله بالعکس کندیلرینه قارشی وقور طاورانمق ایجاب ایدنلری آییریور. و بویله‌لرینه قولاً ولدیلی کبی فعلاً ده بردرس ادب ویرمك لازم کله‌جکنی اخطار ایدیور [١] .

---

[١] لوكان المتواضع فی قاع بئر لبعث الله الیه ریحا ترفعه = متواضع بر قویونك دیبنده اولسه جناب حق بر روزكار كوندروب اونی چیقاریر » .

« اذا رأیتم المتواضعین من امتی فتواضعوا لهم واذا رأیتم المتکبرین فتکبروا علیهم الکبر علی اهل الکبر صدقة = تواضعك قدرینی بیلنلره تواضع، بیلمه‌ینلره‌ده متکبرانه ایدیکز . امتمدن متواضع اولانلری کوردیککز وقت سزده کندیلرینه اظهار تواضع ایدیکز . متکبرلری کوردیککز زمان سزده اونلره قارشی متکبر اولوکز . چونکه اهل کبره قارشی کبر کوسترمك صدقه‌در »

« ومن لا یوجب لك لا توجب له ولا کرامة = سکا حرمت وتعظیم کوسترمه‌یه‌نه سن‌ده حرمت ایتمه او کیملر شرف انسانیدن محرومدر . »

« لا تصاحب من لا یری لك من الفضل کمثل ما تری له = کندیسنه ابراز ایلدیکك حس حرمتکاری‌یی سنده ابراز ایتمه‌ین کیمسه ایله مصاحبت ایتمه . »

من تواضع لاخیه المسلم رفعه الله ، ومن ارتفع علیه وضعه الله = مؤمن قرداشنه قارشی تواضع کوستره‌نی جناب حق اعلا ، تعظم وتکبر اظهار ایده‌نك درجه‌سنی تنزیل ایدر . ـ رواه الطبرانی فی الاوسط ـ

فی‌الحقیقه شرف انسانی‌یه یاقیشان‌ده اسلامك تعریفی دائره‌سنده متواضع وینه بودائره‌ده وقور اولملیدر . بویله اولانلر شبهه یوقدرکه، هرکس نظرنده چوق سوکیلی ، وپك محترم اولورلر . بو اویله برسجیه درکه : هرکیمده بولنورسه ، صاحبنه قارشی باشقه‌لری محبت وحرمته مجبور اولورلر .

بالخاصه رأس اداره‌ده بولونانلرله عسکر قوماندانلرنده بوسجیه‌نك داها زیاده قوتلی اولمسی لازمدر . چونکه متواضع وعین زمانده وقور اولان برآمر کوچوك ، بویوك هرکسك محبت واحترامنی قازانه‌جغی جهتله وظیفه‌سنده مظهر تسهیلات اولور ؛ ویرمش اولدیغی امرلر دائما حسن قبول کورور . تواضع ایله وقار نه‌قدر کوزل برخوی ایسه کبر ایله حیثیتسزلك‌ده اونسبتده کوتودر؛ شرف انسانی‌یه مغایر اولان رذائلدن‌در . [١]

---

[١] کبر ؛ کندی نفسنی بویوك کورمك وقدر ومرتبه‌سنی باشقه‌لرینك فوقنده طوتمقدر ، تعظم وتکبر اویله برمرض روحی‌درکه ، بونکله مصاب اولانلرك افعال وحرکاتنده، بونك آثاری بارز برصورتده کورولور: فونوشمه‌لرنده، اوتوروب قالقمه‌لرنده، یورومه‌لرنده هیچ بروقت باشقه‌لریله مساوی اولمق ایسته‌مزلر. نظرلرنده باشقه‌لرینك هیچ قیمتی یوقدر ، اونلر حقیر آدملردر ، انسان علماً عملاً ، مالاً ، جاهاً، حسناً ... هرهانکی برصورتله اولورسه اولسون بویوك اوله‌بیلیر . فقط بو ، دیگرلرینی حقیر کورمك ایچون برسبب تشکیل ایتمه‌ملیدر. چونکه اك بویوك اولانلر واردر. هم بونلر نه‌دن طولایی وسیلهٔ تعظم وتکبر اولملیدر؟. انسانك عجزی، ضعفی ، جهلی معلوم ایکن کبر وعظمت کوسترمه‌سی ناصل دوغر اوله‌بیلیر ؟..

الحاصل کبر ؛ چوق مهلك برخسته‌قدر . بونکله معلول اولانلر هرتورلو رذیلات اخلاقیه‌یی کندیلرنده جمع ایتمشلردر . استهزاء کبی ، حقی قبول ایتمه‌مك

الحاصل كائناتده كندی موقع حقیقیسنی مدرك اولان بر انسانی نه علم ، نه عمل وعبادت ، نه حسب ونسب ، نه حسن وجمال ، نه مال و منصب ، نه قوت وشدت ، اتباع وانصار ، نه اولاد واقاریب بونلرك هیچ بریسی

كبر : برچوق رذائلده بونك تفرعاتندندر . كندی نفسنی ، كندی مرتبه‌سنی دیكرلرندن یوكسك كورن بر آدم باشقه‌لرینك سویله‌دكلری حق وحقیقتی دیكله‌مز . اونلری قبول ایده‌مز ، چونكه نفسنه آغیر كلیر . باشقه‌لری اونك نظرنده هیچدر . كبر ؛ انسانلر حقنده چوق مهلك بر مرض روحی اولدیغی ایچیندركه : قرآن كریم وحدیث شریفده ذم ایدلمشدر : « سأصرف عن آیاتی الذین یتكبرون فی الارض بغیر الحق ... كذلك یطبع الله علی قلب متكبر جبار ... واستفتحوا وخاب كل جبار عنید ... انه لا یحب المستكبرین ... استكبروا فی انفسهم وعتوا عتواً كبیراً ... ان الذین یستكبرون عن عبادتی سیدخلون جهنم داخرین . — قرآن كریم —

« لا یدخل الجنة من كان فی قلبه مثقال حبة من خردل من كبر . ولا یدخل النار من كان فی قلبه مثقال حبة من خردل من ایمان . — حدیث شریف —

ان من احبكم الی واقربكم منی مجلساً یوم القیامة احاسنكم اخلاقاً وان ابغضكم الی وابعدكم منی مجلساً یوم القیامة الثرثارون والمتشدقون والمتفیهقون قالوا یا رسول الله قد علمنا الثرثارون والمتشدقون فما المتفیهقون قال المتكبرون = بكا اك زیاده سوكیلی ویوم قیامتده بكا اك زیاده یقین اولان اخلاقاً اك كوزل اولانكزدر . اك زیاده بغض ایتدیكم ، ویوم قیامتده بندن اك اوزاق اولانكز ، چوق تكلفله قونوشان یاوه‌كولر ؛ فصاحت تاتلامق ایچون كبر وعظمتندن دولایی دوداق بورارق ، آوورد طولدیره‌رق قونوشانلردر . باشقه‌لرینه قارشی كبر وعظمت اظهار ایدنلردر . — رواه الترمذی واحمد والطبرانی وابن حبان —

« من تعظم فی نفسه واختال فی مشیته لقی الله وهو علیه غضبان = نفسنی بیوك كورن ، ایكی طرفنه صاللانه‌رق متعظمانه ، متكبرانه یوروین دوچار غضب الٰهی اولور »

كبره سوق ایده‌مز . چونكه بونلرله باشقه‌لرینه قارشی استعلا ادعاسنده بولونمق قطعیاً دوغرو دكلدر . هپسی محكوم زوالدر .

عزت نفس . — فضائل اخلاقیه‌دن بریسی ده « عزت نفس » در. عزت نفس دیمك ، نفسنی علوی كورمك دیمكدر . دها دوغروسی شرف وحیثیت انسانیه‌نك مرتبه‌سنی لایقیله ادراك وكندیسنده‌كی علویتی آكلامق ونفسنه رعایتكار اولمق ، شرافتنی محافظه ایتمك دیمكدر [١] .

عزت نفس صاحبی اولان بر انسان ، نفسنده علویت تصور ایده‌جكی جهتله علوی روحده یارادیلمامش عادی وسفلی كیمسه‌لره لایق اولان هر تورلو افعال واقوال ذمیمه وقبیحه‌دن نفسنی صیانت ایده‌رك عفت وناموسیله یاشامایه سعی ایدر . وقار وحیثیتنی محافظه ایدر . ابتذال وتذللدن صوك درجه محترز بولنور . كافهٔ معاملاتنده قواعد ادبه رعایتكار اولور . بو صورتله بوتون انسانلر طرفندن مظهر حرمت ورعایت اولور . بالخاصه آمر ، مربی ، معلم ومرشد موقعنده بولنان ذوات كرامك « عزت نفس » صاحبی اولملری هر حالده لازمدر .. یوقسه بونلرك ویردكلری امرلر لایق اولدیغی جدیت واهمیتله تلقی اولونماز ؛ وكندیلری ده باشقه‌لرینك قلبنده بر موقع طوتامازلر .

---

[١] ولقد كرمنا بنی آدم ... نظم جلیلی انسانك نه بیوك بر موقع شرافت وكرامتده اولدیغنی ، مخلوقات ایچنده‌كی مرتبهٔ عالیه‌سنی كوسترمكده‌در . تكریم الٰهی یه مظهر اولان انسان ، شبهه یوقكه ، عزیزدر . شریفدر . بناءً علیه انسانه لایق اولان من عند الله نائل اولدیغی بو مظفریتی تقدیر ایده‌رك ومرتبه‌نك ، او مظهریتك شكرینی ایفا ایتمكدر ، كه بوده او مرتبه‌نك ایجاباتنه كوره حركت ایتمكله اولور .

عزت نفس صاحبی اولمایان انسانلر شرف انسانی ایله غیر متناسب اولان رذائل وقبایحی ارتکاب ایتمکدن اصلا چکنمزلر و بونلری ارتکابدن متأثر اولمازلر. عین زمانده بوکبی آدملر شرف نفسك قیمتنی ده آکلایه میه جقلری جهتله باشقه لرینك شخصیتنه تجاوز ایده رك باشقه لرینك عزت نفسنی رنجیده ایتمکدن ده چکنمزلر . نظرلرنده عزت نفس ، شرف نفس یوق که باشقه لرینك عزت نفسنك ناصل رنجیده اوله جغنی ادراك ایده بیلسینلر . بو اعتبار ایله ، پك طبیعی در که ، بویله اولان آدملر کیمسه نك محبت واحترامنی قازانامازلر .

عزت نفس ایله ؛ غروری ، عجب وتکبری تفریق ایتمك ایجاب ایدر . عزت نفس ، بونلرك هیچ بریسی دکلدر . بونی آکلامایه رق افراطه واردیرمق عجب وتکبردر. تفریطی ده بالطبع تذلیل وتحقیر نفسه مؤدی در ؛ وهر ایکیسی ده مذمومدر . اصل فضیلت ، موقعنی آکلامق واو موقعی محافظه ایتمکدر . عزت نفس صاحبی اولانلر ؛ متملق ، متبصبص ودالقاووق اولامازلر . نفسلرینی کیمسه یه تحقیر ایتدیرمزلر او نکله برابر متکبر ومغرور ده اولمازلر .

حلم . — انسانلرك متصف اولملری لازم کلن فضائلدن بری ده « حلم » در .

حلم ، فوران غضب زمانده — کوجی یتمکله برابر — فکر انتقامدن واز کچمکدر. بونك نه قدر بیوك برخصلت اولدیغنی ایضاحه حاجت یوقدر. برسببدن طولایی هیجان وفوران حالنده اولان غضبندن نفسنی ضبط ایده بیلمك ، کندیسنی اونك علوینه قاپدیرمامق نه بیوك برفضیلتدر. جاهله مرحمتله ، انتقام آلمایه مجبور اولدیغك دوشمنکه عفو ایله معامله

ایتمك ، « حلم » دینیلن فضیلتك ایجاباتندندر . بو صورتله حرکت ، اساسات اسلامیه نك مقتضیاتندندر. [١] دیمك که فضیلت اولان « حلم » ، على الاطلاق یومشاق طبیعتلی اولمق دکلدر . بلکه حدتلی بولوندیغی وقارشیسنده کیلردن هر وجهله انتقام آلمایه مقتدر اولدیغی برزمانده بو حدت وغضبنه غلبه ایده رك عفو وصفح ایله معامله ایده بیلمك دیمکدر . بناءً علیه حال عجزده « حلیم » کورینوب ده أله فرصت کچدیکی زمان آتش کسیلن وانتقام آلمق سوداسنه دوشن کیمسه لره « حلیم » دینیله مز. حلیم اولان انسانلر ، خشونت طبع وغلظت قلبدن مجرد اوله جقلرندن هرکسی کندیلرینه جلب وجذب ایدرلر .

انتقام آلمق ایچون اللرنده هرکسدن زیاده فرصت اولان رؤسانك ، امرانك ، صلاحیتدار ذواتك بو صفتله متحلی اولملری نه قدر مهمدر ؟. هر حالده بوکبی ذواتك حلم ایله متحلی اولملری الزمدر . شو قدر که : حلیم اولمق فساد سیاسته منجر اولورسه او زمان شدید معامله ایدلمسی بهمه حال برضرورت حالنی آلیر . حلیم اولمق نه درجه ممدوح وفضیلت ایسه ، حدید وغضوب اولمق ، یاخود حقوقنی مدافعه ایدممیه جك قدر حلیم اولمق — که بوکا — حلم حماری دیرلر — ده رذائلدن معدوددر . امراض نفسانیه دندر. بونلری تداوی ایده رك حال اعتدالی بولمق واونی محافظه ایتمك ایجاب ایدر .

---

[١] خذ العفو وأمر بالمعروف واعرض عن الجاهلين = عفوه صاریل ، معروف ایله امر ایت ، وجاهللردن اوزاق اول — قرآن کریم .

« اذا ما قدرت على عدوك فاجعل العفو شكراً للقدرة عليه = دشمندن انتقام آلمایه مقتدر اولدیغك زمان اونی عفو ایتمك صورتیله اوقدرتك شکرینی اوده ! — حدیث شریف —

صبر . — فضائل اخلاقیه‌نك الڭ مهملرندن بری ده «صبر» دینیلن ملكه‌در . بونی : « طبیعت بشریه‌یه مخالف اولان احوال ضروریه‌یه انقیاد ومقاومت ایتمكدر » دییه تعریف ایدرسك بونك أیی بر تعریفنی یاپمش اولورز . اوت صبر ، مسلمانلقده بویوك بر فضیلتدر ؛ قرآن کریمك یتمشدن زیاده آیتنده بونك مرتبهٔ فضیلتی بیان اولونمقده‌در .

مع‌مافیه بز مسلمانلر ، توكل كبی ، صبرك معناسنی‌ده یاكلش آكلامشز . اویله ظن ایدنلریمز واردركه : صبر دیمك ؛ محكومیته ، دوكولمه‌یه ، سوكولمه‌یه ، حقسزلغه ؛ خلاصه شرف انسانیتمزی الكه‌لیه‌جك هر درلو حقارته ، ذلت ومسكنته قاتلانمق ، بونلر قارشیسنده «نه نه یاپه‌لم ، صبرك صوكی سلامت» دییه‌رك الی بوكرنده اوطوتورمق» در . حال بوكه بویله بر تلقی نه قدر یاكلشدر . فضیلت اخلاقیه‌دن اولان صبر بو دكل ، بلكه بونلره قاتلانمق اضطرارینه محكوم اولمامق ایچون ایجاب ایدن تكالیف شاقه‌یه ، هر درلو مشقت ومحرومیتلره تحمل وصبر ایتمكدر . مثلا :

جهالتك انتاج ایده‌جكی فنالقلره قاتلانمق مجبوریتنده قالمامق اولجه ایچون تحصیل علم اوغورنده كندیسنه آغیر كلن هر تورلو تكالیف ومشقته كوكس كرمك «صبر» در ، بویوك بر فضیلتدر . فقط اولجه جهلنی ازاله ایتمك ایچون قارشیسنه چیقان مشكلاته تحمل ایتمه‌مك نتیجه‌سی اوله‌رق دشمش اولدیغی محكومیته قاتلانوب طورماسی صبر دكل ، مسكنتدر . كذلك دشمن قارشوسنده مغلوب اولوب ده محكومیتك پنجهٔ قهرنده أزیلمه‌مك ایچین اولجه لازم كلن قوتی استحصال اوغورنده كافهٔ تكالیف شرعیه‌یی — نفسه چوق مشقتلی اولسه‌ده — حقیله ادا ایتمك ، مدافعهٔ حق ایچون دشمن ایله چارپیشیر ایكن هر تورلو خلاف طبیعت محنت ومشقته

جانسپارانه كوكس كرمك ، كوزلرجه ، آیلرجه ، آج وآچیق قالمایه تحمل ایتمك ، قارك وصیجاغك آلتنده نوبت بكله‌مك ، خلاصه خاطر وخیاله كله‌ین محرومیتلره قاتلانمق ، قرآن كریمك شانی اعلا ایلدیكی «صبر» در .

فقط بونلره تحمل ایتمه‌مك یوزندن دشمنك حاكمیتی آلتنده بكله‌مك ، صبرك صوكی سلامت دیوب اوطورمق صبر دكل ، ذلت ومسكنته راضی اولمقدر ؛ ونظر سلامده ، نظر قرآنده الڭ بویوك بر قباحتدر .

جناب حق طرفندن كلن قضا وفلاكتلره تحمل ایتمك وجزع وفزعده بولونمامق ده صبردر . چونكه دفعی قابل اولمایان احوال ضروریه‌دندر . بونلر ایچون باغیروب چاغیرمق بیهوده‌در . ضروری اولمایوب دفعی قابل اولان مخالف طبیعت احواله مطاوعت ایتمك ایسه صبر دكل ، مسكنت وعطالتدر ؛ ومذمومدر . بناءً علیه حقسزلغه ، سفالته ، جبروشدته ، جهالته ومحكومیته قارشی صبر دكل ، بالعكس مجاهده ومجادله ایتمك لازمدر . چونكه بونلر ، احوال ضروریه‌دن اولمادیغندن دفع وازاله‌سنه چالیشمق لازمدر .

بر انسانك حدتنه مغلوب اولمامسی ، دفعی قابل اولان ألم وكدرلری كمال سكون ایله اقتحام ایتمسی ، یوریجی بر وظیفه‌نك اوزونتیلرینه تحمل ایده‌بیلمسی ، عائله‌سنك جان صیقیجی حاللرینه حدت ایتمه‌مسی ، باشقه‌لرینك حاللرینه سكوت ایله مقابله‌ده بولونابیلمسی هپ «صبر» دینیلن ملكهٔ فضیلتك وجودینه وابسته‌در . بر والده‌نك خسته یاورو‌سنك اذیتلرینه قاتلانمسی ، بر انسانك برلكده امرار حیات ایله‌دیكی اشخاصك قصور وقباحتلرینی خوش كورمسی ده «صبرلی» اولماسنه

متوقفدر. بر شیئی دیکله‌مه‌دن، أیجه آکلامادن، دوشونوب محاکمه ایتمه‌دن ادعا ویا قبول ایتمه‌نك رذائل اخلاقدن اولماسی‌ده «صبر» دینیلن ملکهٔ فضیلتك مفقودیتندن ایلری کلمکده‌در.

کلمسی ألده اولمیان، رفع وازاله‌سی امکانی بولونمایان هردرلو مصائبه سکون ایله مقابله ایتمك، عبادات وطاعاتنده علی الدوام ایلریله‌مك ویپلمامق، معاصی‌یه دونوب باقمامق واونلرك ویره‌جکی موقت لذتلره آلدانمامق هپ «صبر» دنیلن سجیه‌نك وجودینه متوقفدر. صبر دینیلن بوملکه‌یه صاحب اولانلر، هیچ شبهه یوقکه، بوتون تمنیلرنده مظهر موفقیت اوله‌جقلردر. بزه دینمزك تعلیم واوامری بو یولده‌در [۱].

ادب — هرخصوصده حدینی بیلوب‌ده اونی تجاوز ایتمه‌مه‌یه ادب دیرلر. أدب، اخلاق اسلامیه‌دن‌در. ادبلی اولان بر انسان، کافهٔ احوالده، عادات واخلاقده حد معروفنی بیلیر واونی تجاوز ایتمز، وبناءً علیه هرنوع خطادن اجتنابه موفق اولور. ادبلی اولان انسانلره لسانمزده نازك، تربیه‌لی، کبار دیرز. انسان ایچون کرك خالق، کرك خلق ایله اولان معاملاتنده حدینی بیلمك قدر بویوك بر فضیلت البته تصور اولنه‌ماز. ادب دینیلن فضیلته مالك اولمایان بر انسان، علم وعقل اعتباریله نه قدر یوکسك اولسه ینه کمالات انسانیه‌یه یوکسله‌مه‌مش صاییلیر. بونك ایچون‌درکه: حدینی بیلمه‌ینلر، نظرلریمزده هیچ بر قیمتی حائز دکلدر. حدینی بیلمه‌مك اویله بر خسته‌لقدرکه: بونکله معلول

[۱] انما یوفی الصابرون اجرهم بغیر حساب... وجزاهم بما صبروا جنة وحریراً»، «وبشر الصابرین...»، «والعصر ان الانسان لفی خسر الا الذین امنوا وعملوا الصالحات وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر ـ قران کریم ـ

اولانلر اك بویوك خطالره، حتی ضلالته دوشرلر. اك بویوك مزیت، دین ودنیاده حدینی تجاوز ایتمه‌مكدر: ایشته اخلاق اسلامیه! ادب الٰهی ایله مؤدب [۱] اولان اکمل موجودات افندیمزك «انتم اعلم بامور دنیاکم = سز دنیا ایشلرینی دها أیی بیلیرسکز» بیورمه‌لری بزم ایچون نه بویوك بر حقیقتدر.

حیا — اوتانمق ایله افاده ایده‌کلدیکمز «حیا» موجب عار وتوبیخ اولان بر شیدن نفسك انفعال وتأثری‌در. بویله بر شیئی ارتکاب ایتدیکی زمان تعییب اولونمق، تقبیح اولونمق قورقوسیله نفسه عارض اولان بر حالتدر. دیمككه حیا، حالت نفسیه‌در.

انسانك اك کوزل، اك صحیح واك جدی بر معیاری وارسه اوده «ادب وحیاسی» در. حدینی بیلمك، موجب عار وتوبیخ اولان افعال وحرکاتدن متأثر اولمق واونلردن یوزی قیزارمق اك بویوك بر فضیلتدر. بو حسك موجودیتی هرایشك أیی اولمنی تأمین ایدر [۲].

حدینی بیلمك، موجب توبیخ اولان شیلردن صیقیلمق ومتأثر اولمق اویله بر سجیه‌درکه: بو سجیه، صاحبنی انسانیته یاقیشان آداب وفضائل ایله تزین وشهوات حیوانیه‌دن تنفیر ایدر؛ ارباب فضائل ایله دوشوب قالقمایه، اراذلدن اوزاقلاشمایه سوق ایدر [۳]. دوغرولغك،

[۱] ادبنی ربی فاحسن تأدیبی...

[۲] کوستر الهم بو ملت قودنولور نك بر معجزه
بر اوتانمق حسی ویر غائب خزینکدن بزه
ـ محمد عاکف ـ

[۳] حیا دینیلن سجیه ایله متصف اولانلرك هردورلو قبائح ومنکراتدن

امنیتك ، ترقینك منشائی ده حیادر. مربیلرك آلات تأدیبی ده بو خصلتدر. مکارم اخلاقه دعوت ، فضائل صوریه ومعنویه نك نشر وتعمیمنه خدمت ایدنلرك نصیحتلرنده استعمال ایده جكلری ده بودر. غافللری ارشاد ایتمك ، تنبل وطورغونلری حرکته کتیرمك ، چیلغینلری تسکین ایتمكده بو خصلتك وجودینه باغلیدر . انسانی مغایر اخلاق هرتورلو فنالقدن ، بهیمی دوشونجه لردن آنجق «ادب وحیا» دینیلن ملكهٔ فضیلت منع ایدر. انسانلری فنالقدن منع ایتمك خصوصنده ادب وحیانك تأثیری ، یوزلرجه قوانین ، بیكلرجه قوای ضابطه نك تأثیرندن داها شدیددر. چونكه ادب وحیاسی اولان بر انسانه هرهانكی بر خصوصده «اوتانمایورمسك ؟» دیمك کافیدر . بوندن محروم اولانلرده نه یاپیلسه تأثیری یوقدر .

بونك ایچیندر که: حکیم اولان بر معلم ، شاکردینی « اوتانمایه رمیسك؟.. اقران امثالك سنی کچدی ، سن اونلردن کری قالدك! » کلام حکیمانه سیله توبیخ ایدوب اونی حرکته کتیریور . اکر حیا دینیلن خصلت مبجله اولماسه یدی نه توبیخ وتکدیرك تأثیری اولور ، نه ده بر کیمسه یی علم وفضیلته دعوت ایچون یول بولنور ایدی .

الحاصل ادب وحیا بوتون معالی نك منشأی ، فضائل ومکارمك مرجعی ،

کندیلرینی منع ایده جکلرینی شو حدیث شریف نه کوزل اشارت ایتمکده در . =
« استحیوا من الله حق الحیاء . من استحی من الله حق الحیاء فلیحفظ الرأس وما وعی ولیحفظ البطن وما حوی ولیذکر الموت والبلا . ومن اراد الاخرة ترك زینة الحیاة الدنیا فمن فعل ذلك فقد استحیا من الله حق الحیاء »
— رواه الترمذی —

ترقینك سلمی در. انسانده بو فضیلت اولمدقجه کمالات مادیه ومعنویه نك حصوله کله بیلمسی غیر ممکندر. چونکه نفوس انسانیه بر کره حیا پرده سنی ییرتەرق حست ، فضاحت ودنائت درکاسنه سقوط ایدر وکندیسندن صدور ایدن افعال واقوالده مبالاتسزلقده بولونورسه آرتق نظام اجتماعیی اخلال ایده جك حرکات مفسدتکارانه یه تشبثدن اونی هانکی جزا منع ایده بیلیر ؟. یاپدیغی فنالقدن متأثر اولمایان بر آدمی هانکی قوت تصور اولنورکه بوندن وازکچیره بیلسین ؟..

شمدی ادب وحیا دینیلن سجیه دن عاری برطاقم اشخاص تصور ایدەلم: عجبا آنلرده کوره جکمز نه در ؟. هر دورلو اخلاقسزلقدن ، فحشیات ومنکراتی ارتکاب ایتمکدن ، خست ورذائله انهماکدن باشقه بر شیمیدر ؟..

ادب وحیادن محروم اولانلره قارشی نه یاپیلمق لازم کلدیکنی شو حدیث شریف بزه واضحاً بیلدیرمکده در : « اذا لم تستح فاصنع ما شئت = اوتانمادقدن صکره ایسته دیکنی یاپ ! »

ادب وحیا دینیلن سجیه یه صاحب اولانلر تکدیر وتعییبی دعوت ایده جك افعال وحرکاته قطعیاً جسارت ایده میه جکلرندن وظیفه لرینه بحق مقدم اولورلر .

ادب وحیا بو درجه مهم اولدیغی ایچوندرکه : مسلمانلق بونك قدرینی پك زیاده اعلا ایتمش ، [۱] حیاسی اولمیانك ایمانی ده نقصان

---

[۱] الحیاء من الایمان = حیا ایماندن کلیر . . . « الحیاء لا یأتی الا بخیر = حیاء ، خیردن باشقه بر شی تولید ایتمز . - رواه البخاری ومسلم .
« الحیاء من الایمان والایمان فی الجنة والبذاء من الجفاء والجفاء فی النار = حیاء ،

اوله‌جغنی سویله‌مشدر . بونك ایچوندركه : برمؤمن ادب وحیا دینیلن سجیه ایله متصف اولمانی وظائف اساسیهٔ اسلامیه‌دن صایلر .

حیات اجتماعیه‌ده بودرجه اهمیتی اولان ادب وحیاده هرحالده دینك وجودینه متوقفدر . دین اولمادن نه ادب ، نه حیا . هیچ برشی بولونماز . ناصلكه « ان مماادرك الناس من كلام النبوة الاولى: اذالم تستح فاصنع ماشئت » حدیث عالیسی ده بوحقیقتی معلندر [١] .

امانته رعایت . — امانته رعایت ده فضیلت اخلاقیه‌دندر . بوجهتی بونكله‌ده الفت ایتدیرمه‌مز لازمدر . امانت ، محافظه اولونمق مقصدیله انسانه تودیع اولنان برحقدر . ایستر مادی اولسون ، ایستر معنوی اولسون ! بزه تودیع ایدیلن امانتلری محافظه ایتمك دینمزك اوامر قطعیه‌سی جمله‌سندندر . امانته رعایتی اولمایانلر ، نظر اسلامده تام برمؤمن صایلاماز [٢]

ایماندن کایر ، ایماندن برجزءدر. ایمانده جنتده‌در. چیركین سوز، جفادندر، جفاده نارده‌در ـ رواه احمد والترمذی والنسائی وابن ماجة .

« الحیاء هوالدین كله = حیاء ، بوتون دیندن عبارتدر » « الحیاء زینة الانسان = حیا ، انسانك زینتیدر؛ انسانلق حیا ایله قائمدر» « الحیاءوالایمان مقرونان اذا سلب احدهما تبعه الآخر = حیا ایله ایمان برلكده بولنورلر ؛ بری كیدنجه اوتهكی‌ده برابر كیدر . »

[١] مع مافیه حیانك ده افراط وتفریطی مذمومدر. بناءً علیه، اوتانمامازلق نه درجه مذموم ایسه ، حقوقنی مدافعه ایده‌میه‌جك درجه اوتانغاج اولمق ده اونسبتده مذمومدر . ایشته « الحیاء یمنع الرزق » بورایه ناظردر .

[٢] ادالامانة الى من ائتمنك = امانتی صاحبنه ادا ایت »، « لا ایمان لمن لا امانة له = امانته رعایتی اولمایانك ایمانی یوقدر » ـ حدیث شریف ـ

امانته رعایتی اولانلره امین دینیلیر . مسلمانلق بوفضیلت اخلاقیه ایله اتصافی تشویق و ترغیب ایتدیكی قدر خلافندن‌ده ترهیب و تخویف ایتمكده‌در . مع مافیه امانتك یالكز مادی اولمادیغنی سویله‌مشدم . بزه تودیع ایدلمش اولا برپاره ، برمال امانت اولدیغی كبی ، اوامر ونواهیء الٰهیه‌ده برر امانتدر . اونلری‌ده ادا ایتمك اوزره یوكلنمشزدر . وظیفه‌لرده امانتدر. اسرار خصوصیه واجتماعیه‌ده امانتدر . بناءً علیه بونلری یرلی یرنجه ادا ایتمك ، وخلافنه حركت ایتمه‌مك بزم ایچون اخلاقی بر وظیفه‌در . عكسی تقدیرده خائن ومنافق صایلیرز [١] .

امین برانسان اوله‌رق یاشامق و هركسك بحق امیتنی قازانمق ، چوجوقلرمزی‌ده بویولده تربیه ایتمك ویتشدیرمك بزم ایچون البته بروظیفه‌در . هانكی نوعدن اولورسه اولسون امانته رعایت اولونمامق ، هیئت اجتماعیه‌یی آلت اوست ایده‌جك قدر بویوك فنالقلری منتجدر . بناءً علیه وظیفه‌لرك اهلنه تودیع اولونماسی لازم اولدیغی كبی ، وظیفه‌سنده قصور ایتمه‌مك‌ده لازمدر . جناب پیغمبر افندیمزك « ایشلر اهلنك غیری‌یه تودیع اولوندیغی زمان قیامته انتظار ایدیكز » ، « امانت ضایع اولونجه قیامته انتظار ایدیكز » مآلنده اولان حدیث شریفلری امانته رعایت ایتمه‌مك یوزندن هیئت اجتماعیه‌ده تحدث ایده‌بیله‌جك اولان اختلالات عظیمه‌یی نه بلیغ تصویر ایدیور !

[١] ان الله یأمركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها = جناب الله امانتی اهلنه ویرمكزی امر ایدر .... یا ایها الذین آمنوا لاتخونوا الله والرسول وتخونوا اماناتكم وانتم تعلمون = ای مؤمنلر الله‌ه، پیغمبره ویلدیكیكز حالده سزه تودیع ایدلمش اولان امانته خیانت ایتمه‌یكز . ـ آیت كریمه »

مال‌میری، ملت وحکومت مالی‌ده برامانت‌در. کرك بوحدیث شریفلر، کرك « الله اماناتی اهلنه ویرمکزی امر ایدییور . . . أمین اماناتی ادا ایتسون ، اللهدن ، ربندن قورقسون » مألنده‌ده‌کی آیت کریمه‌لر بوکا رعایتك نه درجه لازم اولدیغنی بزه بیلدیرمکده‌در .

مال‌میری آزاولسون ، چوق اولسون محافظه اولونمق لازمدر . اللهه ایمانی اولان بر آدم مال‌میری‌یه ذره‌قدر خیانت ایتمز

پیغمبرمزك سوکیلی دامادی وخلیفه‌سی حضرت علی المرتضی کرم الله‌وجهه برکیجه خلافت ایشلریله مشغول‌ایکن بریسی برایش ایچون حضورینه کیرر ! لاقیردی‌یه باشلار . حضرت علی‌افندیمز همان آیاغه قالقار یانمقده اولان مومی سوندیرر. دیکر مومی یاقار . بوحال مسافرك تعجبنی موجب اولور ! حضرت علی بوکا « بوسوندوردیکم موم ، بیت‌المال آقچه‌سیله آلنمش اولدیغندن خصوصی کوروشمك ایچون آنی قوللانمغه صلاحیتم یوقدر » دیدی . نه بویوکلك دکلمی ؟

ایشته بزه تودیع ایدیلان هر اماناتی - ایستر مادی اولسون، ایستر معنوی اولسون - بویله‌جه محافظه ایده‌رك « امین » عنوانی آلمایه‌چالیشمالی‌یز. بر آرقداشمزك بزه امنیت ایلدیکی عائله‌سی، برای محافظه بزه تودیع ایدلمش برامانت‌در. اوکا فنانظرله باقمق الك بویوك خیانت‌در. کرك شخصه، کرك ملته عائد بز تودیع ایدلمش اولان اسرار ، برامانت‌در . اونلری افشا ایتمك ایسه الك بویوك خیانت‌در . مال‌میری امانت‌در . اونی محافظه ایتمه‌مك الك بویوك خیانت صاییلر . ایشلر ، وظیفه‌لر امانت‌در . اونلرك اهلنی آرایوب بولمق وهرایشی اهلنه تودیع ایلامك لازمدر. خلافنه حرکت ایتمك خیانت‌در .

الحاصل برانسان ایچون الك بویوك مزیت «أمین» برشخصیت اولمقدر. برملتك افرادی آراسنده امانت دینیلن خصلت مبجله‌قالقارسه اوملت محو وانقراض اوچوروملرینه دوغرو سوروکلنیر . بونك ایچون‌درکه : مسلمانلق امانته رعایت اولمایانلری فقدان ایمان‌ایله تخویف ایدیور . اجتماعی اولان اماناته رعایتسزلکك اوملت ایچون بویوك فلاکتله نتیجه‌لنه‌جکنی غایت بلیغ برافاده ایله آکلاتیور . [١] .

صدق - دوغرو سویلمك . — تربیهٔ روحیه‌دن بحث ایدرایکن اهمال ایده‌میه‌جکمز شیلردن بری‌ده ، شبهه‌سز ، « صدق » دینیلن سجیه‌در . انسانك بیلدیکی ، اعتقاد ایتدیکی کبی سویله‌مه‌سنه « صدق » دیرلر ، که بونك ضدی کذب‌در . کذب ، دوشوندیکنك ، بیلدیکنك خلافنی سویله‌مك‌در . صدق دینیلن بوخصلت مبجله‌نك حیات اجتماعیه ومدنیه اوزرنده مهم تأثیری اولدیغی جهتله‌ دها چوجوقلقدن اعتباراً نفسمزی دوغرو سویله‌مه‌یه آلیشدیرمق لازمدر . افعالك حیاته ، افکاره ناصل تأثیری وارسه اقوالك‌ده بونلر اوزرنده بویوك تأثیری واردر . اساساً بز انسانلر حیات مدنیه و اجتماعیه‌نك

---

[١] لاایمان لمن لاامانة له ولادین لمن لاعهد له... ثلاث من کن فیه فهو منافق وان صام وصلی وحج واعتمر وقال انی مسلم من اذا حدث کذب واذا وعد خلف واذا أئتمن خان - « لن تزال امتی علی الفطرة مالم یتخذوا الامانة مغنماً والزکاة مغرماً » . « اذا ضیعت الامانة فانتظر الساعة = امانت ضایع اولونجه قیامته انتظار ایدیکز . » ، « اذا وسد الامر الی غیر اهله فانتظر الساعة = ایشلر اهلك غیری‌یه تودیع اولوندیغی وقت قیامته انتظار ایدیکز » « من استعمل عاملاً من المسلمین وهو یعلم ان فیهم اولی بذلك منه واعلم بکتاب الله وسنة نبیه فقد خان الله ورسوله وجمیع المسلمین . - رواه المسلم، ابوداود -

انلك فنده دائما دوغرو سويله‌مه‌يى اعتياد ايتمك ضرورتنده دكلميز ؟

اوت انسان ديديلن شو ضعيف مخلوقك احتياجى پك چوق ؛ ضرورات حياتيه و مهمات مدنيه‌سنى دفع ايده‌جك وسائط ، انسانه نسبتله مستور وكيزليدر . انسان احتياجلرينى دفع ايده‌بيلمك ايچون قدرت فاطره طرفندن حواس خمس ديديلن قوتلره مالك ايسه‌ده بونلرله اك عادى بر احتياجى ، اك اوفاق بو مضرتى دفع وازاله‌يه يالكز باشنه مقتدر دكلدر. مصيبتلرك كيزلى، منفعتلرك مكنوز اولديغى موقعى كشف ايده‌بيلمك ايچون بنى نوعنك معاونتنه ، اونلرك حواس ومشاعرندن استمداد واستعانه‌يه هرحالده محتاجدر . هيچ بركيمسه ايچون شخص آخرك مستحضرات عقليه ومجربات فكريه‌سندن استفاده ايتمكسزين ياشايه‌بيلمك امكانى يوقدر. مستحضرات عقليه‌دن استفاده‌ايسه استخبار طريقيله اوله‌بيلير . برخبرك مفيد اوله‌بيلمسى ايچون صدقه مقرون اولمسى شرطدر . چونكه برخبر نفس الامره موافق ، حقيقت حاله مطابق اولمديغى تقديرده اونده برفائدهٔ حقيقيه متصور دكلدر . اويله برخبر انسانى هدايته دكل ، ضلالته سوق ايدر ؛ انسانى رحتى افنا ايدر .

افرادنده دوغرو سويله‌مك سجيه‌سى اولميان برعائله آره‌سنده تأسيس الفت ، بو مزيتى غائب ايتمش برمملكت سكنه‌سى بيننده دوام اخوت وخالصت‌ده قابل اولاماز. بو صفتدن خالى اولان برملت آره‌سنده يالانجيلغك انتاج ايده‌جكى بهتانلرك ، افترالرك ، عداوتلرك ، شقاق ونفاقك او ملتى نه أليم عاقبتلره ايصال ايده‌جكنى تقدير ايچون برلحظه تأمل كافيدر .

بويله بر عائله وملتده نه منتظم بر حيات اجتماعيه تأسس ايده‌بيلير ؛ نه‌ده بر مدنيت صحيحه ظهور ايدر . بونك ايچوندركه بوتون اديان دوغرو سويله‌مكله امر ، يالاندن نهى ايتمشدر .

دوغرو سويله‌مك ، اخلاق اسلاميه‌نك اركان اساسيه‌سندندر . دينمز ، عليهمزده بيله اولسه ، دوغرو سويله‌مكله امر ايديور. نظر اسلامده يالانجيلق علائم نفاقدندر [١] . مسلمانلق ، يالانايله ايمانك بر آراده بولنه‌مايه‌جغنى سويله‌يور [٢] ، كه اقوالك حسيات وافكار اوزرنده ياپه‌جغى تأثيرك بليغ بر افاده‌سيدر .

چوجوقلره دائما دوغرو سويله‌مه‌نك فضيلتى، بو يوزدن قازانه‌جغى شرف ومزيتى مثاللرله ايضاح ايتمليدر . يالانجيلقله ياشامقدن ايسه دوغرولقله اولمك دها خيرلى اولديغنى چوجغه آكلاتماليدر. يالانجينك موقعى نه قدر بويوك اولورسه اولسون خلق نظرنده اونك نه سوزينه ، نه ياپديغى ايشه اعتبار اولونماز: «يالانجينك أوى يانمش ده كيمسه اينانمامش» سوزى نه بويوك حكمتى متضمندر .

شوراسى محققدركه: يالان هرحالده ميدانه چيقار ؛ الى الابد كيزلى قاله‌ماز . «يالانجينك مومى ياتسويه قدر يانار» مثل مشهورى نه بويوك

[١] اياكم والكذب فانه مجانب للايمان = يالاندن صاقنڭز ؛ چونكه يالان بر طرفده ، ايمان بر طرفده‌در . يالان ايله ايمان بر آره‌ده بولنماز .
— حديث شريف —

[٢] آية المنافق ثلاث اذا حدث كذب واذا وعد اخلف واذا أوتمن خان = منافقك علامتى اوچدر : يالان سويلر ، وعدنده خلف ايدر ، امانته خيانت ايدر . — حديث شريف

بر حقیقتی ناطقدر . کندی ایناتمادیغی بر شیئی دیکرلرینه ایناندیرمایه چالیشمق قدر آلچاقلق تصور اولونورمی ؟ یالان هروقت مذموم اولمقله برابر بونك اك چیركین صورتی یالان یره شهادت ، یالان یره یمین ایتمكدر [١] .

الحاصل ، دوغرو سوزلو اولمق ، بویوك بر مزیتدر . انسانی دنیا واخرت سعادتنه ایصال ایده‌جك برشی وارسه اوده دوغروسوزلو اولمقدر . بونك ضدی اولان یالانجیلق ایسه ، روحی بر مرضدر . انسانی دائما وادیٔ هلاكه سوق ایدر . بناءً علیه بر مسلمان ، هیچ بر وقت دوغرودن آیریلمامز ، یالان سویله‌مز ، چونكه اونك پیغمبری بو یولده امر ایتمشدر . [٢]

مهم بر نقطه‌یه‌ده دقت اولونمق لازمدر . یالانی بو قدر شدتله نهی ایتمش اولان مسلمانلق ، بعض نقطه‌لرده بیلدیكنك خلافنی سویله‌مكی تجویز ایله‌مشدر . مثلا : بر مظلومك جانی ویامالنی ، یاخود عرضنی

---

[١] واجتنبوا قول الزور = یالان سوزدن ، یالان یره یمین ایتمكدن صاقینك ! ، « ولهم عذاب أليم بما كانوا يكذبون = یالان سویله‌ینلر ایچون یالانجیلقلریدن ناشی پك ألیم بر عذاب واردر . ـ قران حكیم »

[٢] تحروا الصدق وان رأيتم فيه الهلكة فان فيه النجاة واجتنبوا الكذب وان رأيتم ان فيه النجاة فان فيه الهلكة = تهلكه كورسه‌كز بیله صدق تحری واختیار ایدیكز . چونكه اونده نجات وسلامت واردر . سلامت كورسه‌كزده یالاندن صاقینكز ؛ زیرا اونده تهلكه واردر »

علیكم بالصدق فانه مع البر وهما فى الجنة واياكم والكذب فانه مع الفجور وهما فى النار = صدق التزام ایدیكز ؛ زیرا صدق بر ایله برابردر . بر وصدق ایسه جنتده‌در . یالاندن اجتناب ایدیكز . چونكه یالان ، فجور ایله برابردر . بو ایكیسیده جهنمیدر ـ حدیث شریف

تلف اولمقدن قورتارمق ؛ یكدیكرینه كوسمش ایكی كشی آره‌سنی بولمق واصلاح ایتمك ؛ بر مقصد حربی‌یی اتمام ایله‌مك ؛ بر مخدره‌نك قلبنی مسرور ایله‌مك كبی یرلرده دوغروسویله‌مكله مقصد حاصل اولمدیغی تقدیرده بیلدیكنی سویله‌میوبده خلافنی سویله‌مك جائزدر . چونكه بونده مصلحت واردر . مصلحتله مقصد تعارض ایتمشدر . اساساً بویله اولان یرلرده یالان ماهیتندن چیقمشدر . بونك ایچوندركه : حضرت پیغمبر افندیمز : « ایكی كشی بیننی اصلاح ایدن اوچنجی بر آدم یالانجی دكلدر » بویورمشلردر . « مصلحت آمیز یالان ، فتنه‌انكیز دوغرودن أییدر » سوزی‌ده بو مقامده سویله‌نمشدر .

كتوم اولمق — نفسمزه آلیشدیره‌جغمز اسلامی فضیلتلردن بری‌ده « كتوم » اولمقدر . بوده ایكی صورتله اولور : كندی اسرار ذاتیه‌سنی (كیزلی اولوبده باشقه‌لرینه سویلنمه‌مسی لازمكلن بر حالنی) باشقه‌لرینه سویله‌مه‌مك ، دیكرلری طرفندن كندیسنه حسب الانسانیه تودیع ایدلمش اولان ـ شخصی ویاخود اجتماعی ـ بر سری افشا ایتمه‌مك . هرنه صورتله اولورسه اولسون ، كتوم اولمق بویوك بر فضیلت ، افشای سر اك كوتو بر ذیلتدر . كتومیت ، امنیت و وفا ایله مناسبتداردر . كتوم دیمك ، عین زمانده امین وعهدینی ایفا ایتمك دیمكدر .

كتوم اولمق اسلامك امر ایله‌دیكی كوزل خویلردندر . انسان كندیسنه عائد اولوبده شیوعنی آرزو ایله‌مدیكی بر سری قطعیاً غیره افشا ایتمه‌ملیدر . چونكه آغزدن چیقوبده باشقه‌سنه كچن بر سر ، هر حالده شایع اولور . آغزدن آغزه كیدر . علیه الصلاة والسلام افندیمز ، « سری كتم ایدن ، ایشنه مالك اولور » بویورمشلردر .

حضرت علی رضی الله عنه افندیمزك «سرك سنك أسیرك‌در! افشا ایتدیكك وقت سن آكا أسیر اولورسك» كلام عالیلری نه بویوك بر حكمت‌در. صحابهٔ كرامدن عمرو بن العاص حضرتلرینك: «قابلر سرلرك محافظه اولوندیغی قابلردر؛ دوداقلر او قابلرك كلیدی، دیللرده آناختاری‌در؛ بناءً علیه هر انسان سرینك آناختارینی صاقلامق لازم‌در» كلاملری‌ده بزه محافظهٔ سرك نه درجه لازم اولدیغنی كوستریور. كندی اسرار خصوصیه‌مزی كیمسه‌یه افشا ایتمه‌مك نه درجه لازم ایسه، بزه تودیع ایدیلن عمومی و یاخود خصوصی بر سری‌ده عین صورتله محافظه ایتمه‌مز ایجاب ایدر. چونكه اونلرده بزه بر امانت‌در. امانته خیانت ایسه انسانیت و اخلاقه مغایر پك مذموم بر حال‌در. انسان كرك مملكتنه عائد، كرك بر شخصه عائد اولسون كندیسنه تودیع ایدیلن بر سری اك یقین بر دوستنه، اك صادق بر احبابنه بیله سویله‌مكدن قطعیاً اجتناب ایتملی‌در. خلافنه حركت، خیانتدن باشقه بر شی دكل‌در. كتوم اولمق ایچون اك اهمیتسز شیلری بیله سویله‌مه‌مكه نفسمزی آلیشدیرملی‌یز. چونكه اهمیتسز اولان شیلری سویله‌مكده بر محذور كورمه‌ینلر، بر كون اولور اك مهم بر شی‌ده افشا ایدیویرمكدن قاچینامازلر. زیرا روحلری او یولده تربیه اولمش‌در. علیه الصلاة والسلام افندمز: «بریسی سكا بر شی سویلر ایكن اطرافنه باقینرسه، بیلكه او سوز امانت‌در؛ باشقه‌سنه سویلنمه‌مسی ایچون تنبیهاتده بولونماسه بیله اوامانتی حفظ ایت [١]» بویورمشلردر.

اخلاق اسلامیه؛ مطلق بر انیلان سوزلرك بیله امانت و بناءً علیه كیزلنمسی لازم اولدیغنی تعلیم بویورمقده‌در [٢].

[١] اذا حدث الرجل بحدیث ثم التفت فهی امانة . ـ حدیث شریف ـ
[٢] مطلق الحدیث امانة . ـ حدیث شریف ـ

كتومیت، بالخاصه حكومت آدملری ایچون چوق مهم‌در والزم‌در.

علو همت. — روحمزی الفت ایتدیره‌جكمز فضائلدن بری‌ده علو همت‌در. علو همت؛ دوشونجه‌سی، دویغولری، آرزولری یوكسك اولمق؛ افعال و حركاتنده یوكسك غایه‌لری هدف اتخاذ ایتمك‌در. «متفكرانه واید آل صاحبی اولمق» دیدكلری بودر. علو همت صاحبی اولان بر انسان هانكی مسلكه سلوك ایتسه مطلقا كندی منفعت شخصیه‌سنی تأمین ایتمك غایه‌سنی دكل، منسوب اولدیغی ملتك سعادتنی هدف اتخاذ ایدر. داها دوغروسی بو كبی انسانلر منفعت شخصیه‌لرینی، منفعت عمومیه‌ده آرارلر.

علو همت صاحبی اولان انسانلر هر ایشده یوكسك غایه‌لر تحری ایدرلر. بو كبی انسانلر، مستحق اولدقلری شیلری هیچ بر صورتده ترك ایتمدكلری كبی، مستحق اولمادقلری شیلری‌ده بیلیرلر و اونلره اوزانمایه چالیشمازلر. چونكه بونك هر ایكیسی‌ده مذموم‌در. بناءً علیه انسان همتنی هیچ بر وقت قصر ایتمه‌ملی‌در. همتی قصیر اولانلر، هیچ بر شیده موفق اولامازلر. علو همت صاحبی اولمیان انسانلر دنیاده چوق زواللی‌در. علو همت صاحبی اولانلر، بوتون انسانلرك امامی؛ رهبری، مقتدی بهی‌در. هر كس اونك آرقه‌سندن كیدر؛ همتك علویتی نسبتنده كندیسی هر یرده تبجیل و تقدیس اولنور. اونك وجودی مملكتك هر طرفنی قاپلامشدر. بناءً علیه روحمزی بو یولده تربیه ایتمك لازم‌در.

عفت. — فضائل اخلاقیه‌نك باشلیجه‌لرندن بری‌ده عفت‌در. عفت؛ یمك، ایچمك و ائره كبی محسوساتدن اولان هر نوع شهوات و آرزوی نفسانیه‌یه انهماكدن ضبط نفس ایتمك، هر نوع لذائذده

اسراف وتقصیردن صاقینمق واعتدال اوزره اولمقدر . ایسترسه‌کز شویله‌ده دیه‌بیلیرسکز : «عفت ، نفسك غیر مشروع آرزولرینه عدم انقیاددر . »

عفت اویله بویوك برفضیلتدرکه ؛ بوکا صاحب اولانلر ، حیاتده اك بویوك دشمنلردن بری اولان وبزی براسارت مستبده ایله اسیر ایده‌بیله‌جك برقوتی حائز بولنان شهوانیته غلبه ایدرك نفسنه حاکم اولور. چونکه عفیف اولانلر ؛ شهوات نفسانیه پیشنده قوشمایه‌رق آرزولرینی عقل وحکمتله طارتارلر ، مشروع شیلر اوزرینه قصر ایدرلر. صلاح بشر ایچین مطلوب اولانده بودر . شرف وحیثیت ، ناموس ، اعتبار مطلقا صاحب عفت اولمایه وابسته‌در. غیر مشروع لذتلردن توقی ایتمك ، نفسنك شهوانی وحیوانی آرزولرینه اویمامق بزم ایچون بروظیفهٔ اخلاقیه‌در. بالخاصه تحصیل ایله مشغول اولان کنجلرك هرخصوصده صاحب عفت اولمسی ، محافظهٔ عفتله نفسنه حاکم اولماسی فوق العاده حائز اهمیتدر. اك زیاده چالیشمایه محتاج اولدیغی برزمانده نفسنك غیرمشروع آرزولرینه مقاومت ایده‌میه‌ن کنجلر مادةً ومعناً پك بویوك ضررلر کورورلر . عین زمانده بویله برکنج ، محیطنه قارشوده منفور اولور .

صاحب عفت ونفسمزه حاکم اولمق ایچون اولا اراده‌مزی تربیه ایتملی یز . قوتلی ومتین براراده‌یه صاحب اولانلر ، نفسلرینك شهوانی آرزولرینه کمال موفقیتله مقاومت ایدر ؛ نفسلرینه حاکم اولورلر .

ثانیاً ، شهوانی آرزولره موافق اولان فکرلر ، دوشونجه‌لر اوزرنده دائما سوء تنقید اجرا ایتملی ؛ بو آرزولره موافقت ایلدیکی تقدیرده مادی ومعنوی حاصل اولاجق ضررلری نظرلرمزده تجسم ایتدیرملی یز.

ثالثاً ، شهوانیتك بوتون قوتی تصورده‌در . بناءً علیه عفت وناموسی محافظه ونفسه حاکم اولابیلمك ایچون دائما علوی دوشونجه‌لرله دماغی مشغول ایتك ایجاب ایدر .

رابعا ، انسان صاحب عفت اولمق ، محافظهٔ ناموس ایده‌بیلمك ایچین فنا رفیقلردن صاقنمق‌ده لازمدر . انسانی اك اول سفاهته ، اخلاقسزلغه سوق ایدن فنا آرقداشلر اولدیغی کبی ، سفاهتك تمادی ایتمه‌سنده‌ده بویله آرقداشلرك تأثیری چوقدر .

الحاصل محافظهٔ عفت ایچون هرکون شهوانی ونفسانی خصوصاتمزه قارشی اوفاق غلبه‌لر تأمین ایتمه‌یه چالیشملی یز . نفسمزه اسیر دکل ، اونك حاکمی اولمامز لازمدر .

تصون . — چرکین هزلیاتدن وهزلیات صاحبلریله مخالطتدن ، مجلسلرینه اوتوروب قالقماقدن تحفظ و لسانمزی ضبط ایتمك‌ده فضائل اخلاقیه‌دندر . ادانی ایله دوشوب قالقمادن ، اونلرله دوست اولمه‌دن ، وجوه خسیسه ایله اکتساب مالدن صاقینمق‌ده تصونده داخلدر . فضله سوزدن ، عیب اولان شیلردن ، اقتضا ایتمه‌ین یرده کثرت اشارت وحرکه‌دن امساك ایتمك‌ده فضائل اخلاقیه‌دندر. بناءً علیه برمسلمان ایچون بونلره رعایت ایتمك لازمدر. اخلاق فاضلهٔ اسلامیه‌نك مقتضاسی بودر. اخلاق محمدیه بزه بویولده آمردر .

سخا . — ایسته‌مه‌دن واستحقاقی یوق ایکن محتاج اولانلره بذل مال ایتمك « سخا » در . بو فعل ، اسراف وتبذیره منتهی اولمدقجه مستحسن در. فضیلتدر . دیکرلرنده اولدیغی کبی بونك‌ده افراط وتفریطی

مذموم‌در. انسان نه بخیل اولمالی، نه‌ده بوسبتون مسرف اولمالی‌در. بونك هرایکیسی‌ده مسلمانلقده ممنوعدر [١] .

الحاصل ثبات، متانت، ضبط نفس، حلم، عزت نفس، دوغرو سویله‌مك، کتومیت، علو همت، محاکمه، رویت، حریت فکر، عفت، سخا، قناعت، رفق، صبروسکینت، غیرك منفعتنه حرمت، حماست، وفا، صافیت قلب، عفو، مروت، حمیت، حب عدالت، شفقت کبی صفات جلیله ایله روحمزی الفت ایتدیرمك بزم ایچون بروظیفه‌در .

تهور، جبانت، عناد، تلون مزاج، غضب، حلم حماری، حیاسزلق، شناعت لسانیه، سفاهت، حماقت، خفت، دنائت، متانتسزلك، کین، حسد، عظمت خودبینلك، استهزا، یالان سویله‌مك، سری افشا ایتمك، ظلم، خیانت، نفاق، احتراص، سفاهت، حیل وخدعه، بخل کبی برقسمی قوهٔ حسیه‌یه، برقسمی قوهٔ ذهنیه‌یه، برقسمی‌ده قوهٔ ارادیه‌مزه تعلق ایدن امراض نفسانیه‌دن روحمزی تطهیر ایتمك‌ده لازم‌در .

[١] ولا تجعل یدك مغلولة الی عنقك ولا تبسطها کل البسط فتقعد ملوماً محسوراً.
— آیت کریمه —

« ولا تبذر تبذیراً ان المبذرین کانوا اخوان الشیاطین وکان الشیطان لربه کفوراً .
— آیت کریمه —

اون ایکنجی درسك خلاصه‌سی

١ — ثبات و متانت بالاطراف وبریلان قراردن دونمه‌مکدر . بو بویوك بر فضیلت‌در واراده‌یه تعلق ایدر . روحنی بو فضیلتله الفت ایتدیرمش اولانلری حظ، منفعت، تهییج کبی شیلر قرارندن چویره‌مز . بالخاصه رأس کارده بولنانلر ایچون بو خصلت ممدوحه چوق مهم‌در . صرف ایدیلان مساعینك حسن نتیجه‌یه اقترانی، حصول موفقیتك اساسی بو خصلت‌در . دیمك بزه ثبات ومتانت لازم‌در . بونك افراطی اولان عناد ایله تفریطی اولان تلون مزاج مذموم‌در . چونکه برینك منشأی جهالت، دیکرینك منشأی‌ده ضعف اراده‌در .

٢ — اقوال وافعالك حاکم متبصری، یعنی نفسنه حاکم و اراده‌سنه صاحب اولمق‌ده بویوك بر فضیلت‌در . بونك افراط و تفریطی مذموم ورذیلات اولدیغی جهتله فوق العاده متهیج وحدید اولمق ویاخود بوسبتون حلم ویموشاق کورونمك رذالت اخلاقیه‌دندر .

٣ — شجاعت، قلبده اولان بر قوت، اراده‌ده اولان بر متانت‌در. دنیاده بوتون موفقیات، شجاعت سایه‌سنده‌در . مجادلهٔ حیاتده موفقیاتك یکانه واسطهٔ حصولی شجاعت‌در .

٤ — تواضع، کندندن آشاغی اولانلره کوچوك معامله‌سی یاپمامق، وبین الاقران کندیسنه بویوك سوسی ورمه‌مکدر، وقارده حیثیتك ایجابنی محافظه ایتمکدر .

٥ — عزت نفس دیمك، نفسنی علوی کورمك ونفسنه رعایتکار اولمق دیمکدر . عزت نفس صاحبی اولانلر، نفسلرنده‌کی علویت و شرافتله متناسب اولمیان هردرلو افعال واقوال مذمومه وقبیحه‌دن نفسلرینی صیانت، وقار وحیثیتلرینی محافظه ایدرلر. باشقه‌لرینك عزت نفسنی رنجیده ایده‌جك معاملاتدن اجتناب ایدرلر .

٦ — حلم، فوران غضب زماننده کرجی تمکله برابر فکر انتقامدن واز کچمك‌در . بالخاصه انتقام آلمق ایچون النده فرصت اولان ذواتك بوصفتله

متحلی اولملری نه‌قدر مهمدر، حلیم اولمق نه‌درجه ممدوح ایسه، حدید وغضوب اولمق یاخود حقوقنی مدافعه ایده‌میه‌جك قدر حلیم اولمق‌ده مذمومدر.

٧ — طبیعت بشریه‌یه مخالف احوال ضروریه‌یه انقیاد ایتمك « صبر »در. مسلمانلقده صبر، بویوك بر فضیلتدر. قرآن کریمك متعدد یرلرنده صبر حقنده برچوق آیات کریمه واردر. محکومیته، حقارته، حقسزلغه، ذلت ومسکنته قاتلانمق وبونلرك قارشیسنده « بکله‌یوب طورمق » حقیقی صبر دکلدر. اصل صبر؛ بونلرك آلتنده أزیلمه‌مك ایچون ایجاب ایدن هر درلو تکالیف شاقه‌یه، هر درلو مشقت ومحرومیتلره تحمل ایتمكدر. رفع وازاله‌سی قابل اولمیان احوال ضروریه وطبیعیه قارشیسنده مقاومت کوسترمك‌ده صبردر.

٨ — حدینی تجاوز ایتمه‌مك ادبدر. بویله اولان انسانلر نظر اسلامده فضیلتکار عد اولنورلر. بونلره لسانمزده نازك، تربیه‌لی، کبار دیرز. حدینی بیلمه‌ینلرك برقیمتی یوقدر. بویله‌لری ضلالتدن ضلالته دوشرلر.

٩ — حیاء، موجب عار وتوبیخ اولان شیلردن نفسك متأثر اولمسیدر. انسانك اك کوزل وجدی برمعیاری وارسه اوده « ادب وحیا » در. دوغرولغك امنیتك. انکشاف وترقینك منشائی حیادر. انسانی فضائله تشویق، فنالقدن منع ایتمك خصوصنده ادب وحیا دینیلان خصلت ممدوحه‌نك تأثیری یوزلرجه قوانینك تأثیرندن دها شدتلیدر.

١٠ — مادی ومعنوی بزه تودیع ایدلمش اولان امانتلری محافظه ایتمك دینمزك اوامر قطعیه‌سندندر. امانته رعایت اولمیانلر، نظر اسلامده تام برمؤمن صاییلماز. مال میری بر امانتدر، محافظه‌سی اوزریمزه ترتب ایدن وظیفه‌در. ایشلر بر امانتدر؛ اونلری اهلنه تودیع ایتمك‌ده اك بویوك وظیفه‌در. خلافنه حرکت، امانته خیانتدر. امانته رعایت اولونمامق یوزندن هیئت اجتماعیه‌ده بویوك فنالقلر ظهور ایدر.

١١ — دوغرو سویله‌مك فضیلت، یالان ایسه رذیلتدر. ابنای جنسمزك مستحضرات عقلیه وفکریه‌سندن استفاده ایده‌بیلمك آنجق دوغرو سوز ایله قابلدر. افرادنده دوغرو سویله‌مك سجیه‌سی اولمیان برعائله آره‌سنده تأسیس الفت، بو سوزنی غائب ایتمش بر مملکت سکنه‌سی بیننده دوام اخوت ممکن اولاماز.

علیهمزده بیله اولسه ینه دوغرو سویله‌مك لازمدر. دینمز بویولده امر ایتمکده‌در. یالانجیلقله ایمان بر آراده بولونه‌ماز.

١٢ — کرك اسرار خصوصیه‌یی؛ کرك کندیمزه — صراحةً ویا ضمناً — تودیع ایدلمش شخصی ویاخود اجتماعی سرلری محافظه ایتمك‌ده اخلاقی بر وظیفه‌در. مسلمانلق بزی هر نه صورتله اولورسه اولسون افشای سردن منع ایدییور.

١٣ — علو همت صاحبی دیمك، دوشونجه‌سی، دویغولری، آرزوولری یوکسك اولمق دیمکدر. نظر اسلامده بو، اك بویوك بر سجیه‌در. روحمزی بو یولده تربیه ایتمك لازمدر.

١٤ — نفسك غیر مشروع آرزولرینه انقیاد ایتمه‌مك اك بویوك فضیلتدر. عفت دینیلن بو سجیه‌یه صاحب اولانلر شهوانیته غلبه ایدرك نفسلرینه حاکم اولورلر. بالخاصه تحصیل چاغنده اولان کنجلر ایچون محافظهٔ عفت مسئله‌سی چوق مهمدر. بونك ایچون قوتلی بر اراده‌یه صاحب اولمق؛ شهوانی فکرلر اوزرنده دائما سوء تنقید اجرا ایتمك؛ دماغی علوی دوشونجه‌لرله مشغول ایتمك؛ فنا رفیقلردن صاقینمق لازمدر.

اون اوچنجی درس

تصحیح اعتقاد

روحك تربیه‌سی ایچون لازم اولان شیلردن اوچونی بورایه قدر ایضاح ایتدم . روحك لوث اوهامدن تطهیری ایچون لازم اولان واسطه‌نك علوم صحیحه اولدیغنی ، کذلك روحك عافیتی بوتون تمایلاتنده قانون اعتداله منقاد بولوندیرمق ، یعنی فضائل ومکارم ایله الفت ایتدیرمکدن عبارت اولدیغنی سویله‌مشدم. شیمدی صره «تصحیح اعتقاد» ه کلدی . سعادت روحیه‌نك ماهیتی نه‌در ؟ روحی اوهام وخرافات لوثندن تطهیر ایتمك ، معلومات صحیحه ایله تنویر ومکارم اخلاق ایله تهذیب ایتمکله سعادت روحیه حاصل اولورمی ؟. روحك مدار اطمئنانی اوله‌جق سر کزین نه‌در ؟. ایشته شیمدی آکلاتمایه چالیشه‌جغم جهت بودر . سعادت روحیه‌نك ماهیتنی وروحك مدار اطمئنانی اوله‌جق سر کزینی آکلامق ایچون اوفاق بر ایضاحاته لزوم وار: برچوق کیمسه‌لر کوریورزکه صحتلری ،ثروتلری یرنده، کندیلری علم وعرفان ایله تنور ایتمش. ظاهرده باقیلنجه هیچ برشیئه احتیاجلری یوق . هرشیلری یرلی یرنده مسعود اولمامری ایچون هیچ برسبب یوق . بویله ایکن ینه صیقینتی ایچنده وقت کچیریورلر . راحت یوزی کورمیورلر . لذائذ عالمدن هیچ بریله متلذذ اوله‌میورلر . نظرلرنده هرنعمت برالم ؛ هرفرح برمصیبت صورتنده تجلی ایدییور . قلبلرینك

اوزرینه برکابوس ملالك چوکدیکنی حس ایدیورلر. لکن بوکابوسك نه‌ره‌دن ونه‌صورتله کلدیکنی برتورلو آکلایه‌میورلر. اوکابوسك تضییق ألیمندن قورتولمق ایچون برچوق شیلره ، حتی‌مسکراته جان آتیورلر. نره‌یه باقسه‌لر ظلمت . هیچ ایشیق یوق .

پك اعلا : بونلرك نظرنده سعادت انسانیه‌نك اك بویوك مداری «صحت ایله ثروت» دکلی‌در ؟. بونلری کندیسنده جمع ایتمش اولان بر آدمده بو صیقینتیلر ، بو اویقوسزلقلر نره‌دن کلیور ؟. قلبلری شفایاب ایتدیکی ظن اولنان علم ایله تنور ایتدکدن صکره حالا بوایچ صیقینتیلری ، بووجدان اوزونتیلری نه‌اولیور ؟. صحتی ، ثروتی یرنده اولدیغی حالده بو آدمك وجدان راحتی کورمه‌مسنك اسبابی نه‌در؟.

برچوق انسانلرده محسوس اولان بوملال روحی بزه شو حقیقتی آکلاتیورکه : روح برغایته مشتاقدر ؛ انسان اوغاتی علماً بیلمسه‌بیله حساً دویمقده ، آثارینی کورمکده‌در . بوغایت نه‌اویله وجودك صحتی ، نه‌مالك ، نه‌اولاد وعیالك کثرتی ، نه‌محتشم کاشانه‌لر؛ نه‌مذبذب سفره‌لر؛ نه‌جنك جغانه‌لر ، نه‌عیش ونوش سفیهانه‌لر اولمایوب بونلرك کافه‌سندن باشقه برماهیتدرکه : شو صایدیغمز لذائذاوکا نسبتله ناچیز برذره، حتی بوتون کائنات اونك یاننده برهیچ‌در ! روحك أزلدن بری شیدای اشتیاقی اولدیغی ذوق سکون واطمئنانی آنجق کندیسنك حریم بلندنده وله‌بیلدیکی «غایت» هیچ شبهه یوقکه «صفوت ایمان»در ؛ براساس متینه اولان ایمان قوی‌در .

طبیعتك فوقنده ، اسباب ظاهره‌نك ماوراسنده برقوتك ،

بر قدرت نامتناهی‌نك وارلغنه وهر شیئی او قدرت معظمه‌نك اداره ایلدیكنه اولان ایمان قوی‌در .

اوت ، بو كائناتك ـ نامتناهی بر قدرت وقوته مالك صفات عالیه ایله متصف ـ بر خالقی ، بر اداره ایده‌نی اولوب اونك حضور عظمتنده بوتون قوتلر ، سطوتلر بلا اختیار بویون اكدیكنه ؛ او خالقك ، مخلوقات اوزرنده ارادهٔ الٓهیه‌سی وجهله تصرف ایلدیكنه یقیناً ایمان ایتمش اولان بر انسان ، عینی زمانده مسؤلیت اخرویه‌یه واونی تبلیغ ایدن شخصیت ممتازه‌یه‌ده ایمان ایتمش اوله‌جغی جهتله نه یأسه دوشر ، نه‌ده سعی وغیرتی الدن براقیر . بویله قوتلی بر ایمانه صاحب اولان روح ؛ مادی هیچ بر شیله اویالاناماز . اونلر نظرنده هیچ‌در .

روح حظوظ جسمانیه ایله اویالانمق ، او حظوظك ویره‌جكی نشوهٔ زائله راضی اولمق دركه‌لرندن پك عالی‌در . انسان جمع مال ایله ، تأمین رفاه ایله بر حضور قلب ، بر سكون وجدان بولیورم دیه كندیسنی ایستدیكی قدر آلداتسین طورسون ؛ روح او حضور وسكونك باشقه بر شیده اولدیغنی سویله‌مكدن بر آن بیله كری قالماز . ایشته انسان اكر كندی حقیقتنی لایقیله تأمل ایدرده روحنی او آرادیغی نورك آغوشنه آته‌جق اولورسه او زمان قلبنه اطمئنان ، خاطرینه حضور ، قلبنه سكون كلیر ؛ ولو كه كندیسی سفالتك اك سافل دركاتنده یووارلانسین ، یاخود حیاتی اك مدهش تهلكه‌لرك هدف هجومی اولسون !

فقط بو اساس متینه ایمانی اولمیانلر ، نه مال و ملك ایله ، نه باشقه بر شی ایله روحلرینی تسكین ایده‌مزلر . چونكه بونلر ، قدرت و عظمتی بوتون كائناتی محیط اولان قادر مطلقه كمال اعتماددن

ایلری كلن قوهٔ عزمدن محروم قالیور ؛ شدائده معروض اولدیغی زمان روحك اك بویوك مدار استنادندن جدا دوشیور ؛ حوسات مشتته آره‌سنده متحیر قاله‌رق توجیه ایتمه‌سی ایجاب ایدن وجههٔ كمالی كوستره‌جك هادیدن نا امید اولیور ، كه بر انسان ایچون بوندن بویوك محرومیت ، بوندن بویوك خسران اوله‌ماز .

صكره بویله بر آدم ، كوزینك اوكنده‌كی مادی حیاتدن باشقه بر حیات معنویه واخرویه‌یی‌ده قبول ایتمه‌مش اولدیغی جهتله اك بویوك همتی ـ هیچ بر وقت روحك سكون واطمئنانی تأمین ایده‌مه‌ین ـ لذائذ مادیه وحظوظات نفسانیه اوله‌جقدر . بونك ایچون اكتساب فضائله چالیشمق‌ده معناسزدر .

داها صكره ، نبوت ورسالتی‌ده قبول ایتمیه‌جكی شبهه‌سزدر . حال بو كه حكمت الٓهیه‌نك انسانلر آره‌سنده طوغری یوللری كوستره‌جك شكوك وشبهات پرده‌لرینی آچه‌جق مبشرلر ، منذرلر ظهورینی ایجاب ایده‌جكنه ایمان ایتمه‌ین ؛ او ممتاز مخلوقلرك شریعتلرینه ، دعوای رسالتلرینی تأیید ایدن دلائله قارشی كوزیومان بر آدم بو مرشدلرك وساطتی اولمقسزین استحصالی مشكل ، یاخود بسبتون محال اولان بر طاقم معرفتلردن ، حقیقتلردن محروم قالیر ؛ شئون حیاتیه‌سندن بر چوغنی آكلایاماز ، افعالنك قسم اعظمنده طریق صوابی كوره‌مز . خیره چالیشمق ایستر ایكن شره دوشر ؛ منفعت امید ایتدیكی یردن ضرر كورور . روحك ایسته‌دیكی غایتی نه كوره‌بیلیر ، نه‌ده اورایه عروج ایده‌بیلیر .

ایشته بونك ایچون‌دركه : مادیاتدن باشقه بر شیئه ایمانی اولمیانلرك

روحنده دائمی بر اضطراب حس ایدییورز ؛ اذواق مادیه‌دن هیچ بری
اونك اضطراباتنی تهوین ایده‌میور . جهانی کوزنده‌کی سیاه کوزلکله
کوره‌جکی جهتله نظرنده دنیا بر زندان بلا کسیلیور . بوتون موجوداتی
سیم سیاه کوریور . نومی عذاب ؛ یقظه‌سی اندیشهٔ بی‌حساب‌در .
اونك علمی‌ده ، مالی‌ده روحك ایسته‌دیکنی تأمین ایده‌میور .

الحاصل ، انسانی مادیات ایچنده پاصلانوب قالمقدن چیقاروب نامتنا-
هی‌یه دوغرو عروج ایتدیرن اساس متینه ایمانی اولمایانلر ایچون مکارم
وفضائل ایله متحلی اولمق‌ده معناسزدر . چونکه حکمتی یوقدر . توجه
ایتدیکی بر غایه یوقدر . الوهیت ومسئولیته ایمان ایتمه‌مش اولان بر آدم
ایچون یکانه‌فضیلت؛ بودنیاده ممکن اولدیغی قدر ذوق‌وصفا ایله یشامق‌در.
فضیلت‌ده مادی‌در . بونك خارجنده آریجه بر فضیلت، لفظی بی‌معنادر
شو حالده بو آدملر ایچون روحی فضائل ومکارم ایله تهذیب ایتمك‌ده
اولاماز . بناءً علیه حسیات مبجله نامنه اونك قلبنده،دماغنده نه‌وارسه
هپسی برر برر چکیلیر . ساحهٔ قلب بوم بوش ، طام طاقیر قالیر . او
ساحه‌یی تنویر ایدن نه قدر شعله وارسه هپسی سونر . آنك یرینه‌پایانی
اولمیان بر میدان ، کوز کوزی کورمه‌ین بر زندان قائم‌اولور . اوزندانك
هرطرفندن مبهم موحش ، مدهش صدالر عکس ایتمکه باشلار. بونك
ایچون او زواللی آدم ، نه صحتندن ، نه علمندن ، نه‌ده مالندن حضور
روح نامنه برفائده کوومیور. دائما ایچ صیقینتیسی، یورمك اوزونتیسی
ایله وقت بکچیرییور .

شو حالده تربیهٔ روحیه ، . سعادت روحیه ایچون یالکز علم ایله
تنویر ایتمك کافی دکل‌در . عینی زمانده فضائل ایله تحلی ایتمك‌ده لازم

در . بو ایسه ، باشقه دکل ، آنجق یوقاریدن بری ایضاح ایتمه‌یه چالیشدیغم
اساس متینه ایمان ایله حاصل‌در. «تصحیح اعتقاد» دن مقصدده اواساس
متینه ایمان‌در . بناءً علیه روحك تربیه‌سی ، روحك سعادتی درت‌شی
ایله حاصل‌در : ملوثات اوهام وخرافاتدن تطهیر ؛ علم ایله تنویر ،
فضائل ایله تهذیب ، عقائدی تصحیح .

تصحیح اعتقاد خصوصنده الك بیوك استنادگاه‌عقل‌در . — عقائدی
تصحیح ایدلدکجه روحك سعادتی قابل اولمادیغی ایچین هرشی‌دن اول
اعتقادینی بر اساس قوی‌یه ربط ایتمك اسلامك ارکان مهمه‌سندن‌در .
مع مافیه بو خصوصده‌ده مسلمانلق عقله بویوك بر اهمیت ویرمشدر .
هرهانکی بر مسئله‌ده کور کورینه تقلیدی قبول ایتمه‌ین مسلمانلق ، بو
خصوصده‌ده تقلیدی ذم ایتمشدر . بناءً علیه خصائص ومواهبك الك
بیوکنه ، الك شرفلیسنه ـ عقله ـ مالك اولان انسانلر ، شو خلقت بی
پایانك عظمتنی تصور، کائناته حاکم اولان قوانین ازلیه‌نك سیرینی تدقیق
ایده‌رك افعالی عبثدن ، مصنوعاتی حکمتسزلکدن منزه بر خالقك
وجودینی بولمق و او خالقك علمنی ، تدبیرینی ، حکمتنی ، رأفت
ورحمتنی استدلال ایتمك وظیفه‌سیله مکلف درلر . کذالك جناب
حقك انسانلره مرشد اولمق اوزره کوندردیکی نبیلرك احوالنی محاکمه،
شریعتلرینی تأمل ایده‌رك نبوتك نه‌دیمك اولدیغنی ، بونك بشر ایچون
ضروری بولندیغنی عقلیله ادراك ایده‌بیلیر . چونکه ماوضع لهنده
قوللانیلمق ، صحتنه ، اعتداله ایجه باقیلمق شرطیله عقل جناب الله
طرفندن انسانلره ویریلمش اولان خصائص وقوانك الك بویوکی‌در .
ونك ایچین‌درکه: عقللرینی بواوغورده قوللانمایان ، عالم طبیعتده بر ترتیب

متين ، بر نظام كزين ايله ابداع ايدلمش اولان بو اكوانى سير ايدوب اونك مبدعنه اونك قدرتنه ، اونك حكمتنه كچمه‌ين بر انسان هرحالده محروم عقل وبصيرت عد اولنور [١] .

مسلمانلق بر دين فطرى اولديغى ايچين « تصحيح اعتقاد » خصوصنده‌ده بديهيات عقليه‌يه ، قواعد علميه‌يه استناد ايتمش‌در . اوت ، مسلمانلق دوغريدن دوغرويه عقله خطاب ايدر ؛ فكرى محاسبه‌يه چكر ؛ ادراك ايله مناقشه‌ده بولنور . اونك ايچين عقولى دليل حسى ايله ايقاظ ايتدكجه حكيم وقادر بر آلهك وارلغنه ايناتيكز ديمز ؛ شريعتك بوتون احكامى بواساس اوزرينه‌در . عقله اك بويوك پايه ويرلمشدر . خاتم الاديان اولان دين مبين اسلامك اساسات مقرره‌سندن بريده « دين نامنه وقوع بولان هر دعوته قارشى بر دليل علمى طلب اولونمق » لزومى‌در . چونكه حق ايله ضلالى بربرندن آيره‌جق ، ارباب بطلانك آمالنه حائل اوله‌بيله‌جك قوت آنجق بو دليل‌در [٢] . بابالرينى ، دده‌لرينى كوركورينه تقليد ايتمك ، اونلردن توارث ايتدكلرى اعتقادات باطله‌يه بلا تدقيق ولا تأمل باغلانوب قالمق اعتيادنده بولنانلرى مسلمانلق آلابيلديكينه تقبيح ايتدكدن باشقه سوء عاقبتله ، عذاب ايله تهديد ايديور [٣] .

دينك ركن قويمى ، اعتقادك استنادكاه رصينى آنجق حجت قويه‌دن

[١] ويل لمن لا كها و لم يتفكر فى معابها . — حديث شريف —

[٢] فويل للذين يكتبون الكتاب بأيديهم ثم يقولون هذا من عند الله ليشتروا به ثمنا قليلا . فويل لهم مما كتبت ايديهم وويل لهم مما يكسبون . — قل هاتوا برهانكم ان كنتم صادقين . — قرآن كريم —

[٣] واذا قيل لهم تعالوا الى ما نزل الله والى الرسول قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه آباءنا اولو كان آباؤهم لا يعقلون شيئاً ولا يهتدون . — قرآن كريم —

عبارت اولديغى ، ايمانى بويله بر حجت قويه‌يه استناد ايتديرمه‌ينلرك نفسلرينى اليم بر فلاكته دوشورمش اوله‌جقلرينى مسلمانلق اك بليغ بر بيان ايله تبليغ ايتمش‌در [١] .

ايشته مسلمانلقده قواعد اعتقاد بونلردر. قرآن كريم ، مسلمانلرى باطله قاپيلمقدن ، دامن ضلاله صاريلمقدن صورت قطعيه‌ده منع ايتمشدر [٢] . ضلالى قبول ايدن ، ضلاله باغلانوب قالان ، مادام الحياة تصديق خرافاته ، تقليد غيره وقف نفس ايله‌ين غافللرك ، مقلدلرك تصوير حالنده‌كى آيت كريمه‌نك [٣] مآل مدهشى صفحهٔ قلبنه انتقاش ايدن بر مسلمان ايچون هوساتنه رام اولمق ، ضلالتده پويان اولانلرك آرقه‌سنه دوشمك نصل ممكن اولابيلير ؟.

بونك ايچين دركه : قرآنك وصاياسنه بحق صادق اولان مسلمانلر ، هيچ بر وقت تقليدجيلكى قبول ايتمزلر . كرك دينه ، كرك دنيايه متعلق خصوصاتده كوركورينه تقليد اونلرك نظرنده اك مذموم ، اك منفور بر حركت‌در . سوء نيت اولمسه بيله نه ياپديغنى بيلمه‌مكدر . مسلمانلقده تقليد يوقدر ، احتياج و مصلحت واردر . هرشى بو محور اطرافنده دوران ايتمليدر .

[١] ونزعنا من كل امة شهيداً فقلنا هاتوا برهانكم فعلموا ان الحق لله وضل عنهم ما كانوا يفترون . — قرآن كريم —

[٢] ولا تقف ماليس لك به علم ان السمع والبصر والفؤاد كل اولئك كان عنه مسؤلا . — قرآن كريم —

[٣] ولقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والانس لهم قلوب لا يفقهون بها ولهم اعين لا يبصرون بها ولهم آذان لا يسمعون بها اولئك كالانعام بل هم اضل اولئك هم الغافلون . — قرآن كريم —

اون دوردنجی درس

وظائف جسمانیه

تمهید — تربیهٔ جسمانیه‌ده باشلیجه غایه - نظر اسلامده صحت ومرض - مسلمانلق نظرنده ساری خسته‌لق - مطالب جسمانیه‌ده اعتدال - مسکراتك وجوده مضرتی ، حکمت تحریمی - طوبوز آنی‌ده ملی - بونك مضرتی حقنده اطبانك فکرلری - ایچکیده اولدیغی کبی بونده‌ده اسلامه رجوع ایدیله‌جکدر.

وظائف شخصیه‌نك - روحی وجسمی اولمق اوزره - ایکی‌یه انقسام ایلدیکنی سویله‌مشدم . اوزریمزه ترتب ایدن بالجمله وظائفی علی وجه الصحه ایفا ایده‌بیلمك قوای بدنیه‌مزك، صحت وعافیتمزك یرنده اولماسنه متوقفدر . وجودجه عافیت وکالده اولمدقجه نه‌وسائل معیشتمزی تأمین ایده‌بیلیرز ، نه‌ده تحصیل علوم وکماله مقتدر اوله‌بیلیرز . بونك ایچون‌درکه : تربیهٔ روحیه قدر تربیهٔ جسمیه ایله‌ده مکلف بولنیورز . «سلیم برعقل، صحیح بروجودده‌بولنه‌بیلیر» قاعده‌سنی اولا مسلمانلق وضع ایتمشدر. صحتمزك قیمتنی وقت‌وزمانیله تقدیر ایده‌رك اونی اخلال ایده‌جك ماهیتده اولان هرشیدن توقی ایتمه‌مز لازمدر . بر مسلمان ایچین بو ، عین زمانده دینی بروظیفه‌در . چونکه علیه الصلاة‌والسلام افندمز بویولده امر ایتمشلردر : «اغتنم خمسا قبل خمس حیاتك قبل موتك وصحتك قبل سقمك وفراغك قبل شغلك وشبابك قبل هرمك وغناك قبل فقرك = بش شیئی، آرقه‌سندن گلن دیگربش شی‌دن اول غنیمت بیل. دیگر بش شی گلمکسزین اولکیلرك قیمتنی بیل ؛ فرصتی

قاچیرما : اولوم گلمزدن اول حیاتك، خسته‌لقدن اول صحتك، مشغولیتدن اول بوش وقتك ، اختیارلقدن اول گنجلکك ، فقردن اول غنا وثروتك [١] . »

بوحدیث‌شریف، حیاتده هرکچن دقیقه‌نك نه‌قدر قیمتدار اولدیغنی غایت بلیغ برصورتده تصویر ایتمکده‌در . اسلامك اورته‌یه قویدیغی بودستور اویله براهمیتی حائزدرکه : هرانسان بوکا گوره توفیق حرکت ایده‌جك‌اولورسه‌حیاتنده‌مطلقا برانتظام ، برباشقه‌لق گوره‌لور. بوحدیث شریف‌اولوم‌کاوب‌چاتمادن‌اول‌صحتی‌خسته‌لغه‌یاقالانمادن‌کچن‌زمانلری‌غنیمت بیلمه‌مزه‌ای‌مرایدیور. بوایسه‌صحتی‌محافظه‌ایتمکله‌اولور. شبهه‌یوقکه: صحتی محافظه‌ایتمك، خسته اولمامق ایچون تدبیرلی داورانمق دیمکدر. بوحدیث شریف ، تدبیری خسته ارلندقدن صکره دکل ، اولادن یاپمق لازم کالدیکنی بزه نه‌کوزل آکلادیور . اسلامده صحته چوق مهم برموقع ویرلمشدر. عبد مؤمنك یوم قیامتده الك اول مسؤل طوتوله‌جغی ، صحتی اولدیغنی صاحب شریعت افندمز خبر ویرمشلردر [٢] . اسلامك تبلیغ ایلدیکی بو اساسلره گوره دنیاده ایکن صحتنی محافظه ایتمه‌مش اولانلر عند الهیده مسؤلدرلر .

تربیهٔ جسمانیه‌ده غایه . — تربیهٔ جسمانیه‌ده باشلیجه غایه « تحفظ

---

[١] حدیث مذکوری حاکم، بیهقی ابن عباسدن؛ امام احمد ایله ابونعیم‌ده عمرو بن میموندن تخریج ایتمشلردر .

[٢] اول مایسئل عنه العبد یوم القیامة من النعیم ان یقال له الم نصح جسمك = قیامت کوننده عبدك‌ اك اوك سؤال اولونه‌جغی نعمت ، جسمکه صحت ویرمدکمی ؟ . » سؤالی‌در .

وتكمل » در . بناءً عليه هر فرد اولا جناب حقك احسان ايتمش اولديغى قواى جسمانيه‌يى حسن محافظه ؛ ثانياً امكانك مساعده‌سى نسبتنده بونلرى توسيع وتقويه ايده‌رك تكمل ومستعد اولدقلرى درجه‌ده انكشاف ايتكديرمك وظيفه‌سيله مكلفدر . زيرا انسانك مابه‌الامتيازى اولان سلامت عقل، هرشيدن اول وجودك صحتنه متوقفدر.

روح ايله بدن آره‌سنده قوتلى بر رابطه اولديغى جهتله صحتى يرنده اولميانلر صاغلام بر فكره ، سالم بر عقل ومحاكمه‌يه مالك دكلاردر .

بونك ايچوندركه ؛ نظر اسلامده صحتى محافظه ايتمك اركان ايماندن بر ركندر ؛ شريعتك ديكر امرلرينه اطاعت ايتمك اوزريمزه ناصل لازمسه بوده اويله‌در . « ولاتلقوا بايديكم الى التهلكة » آيت كريمه‌سيله واقع اولان نهيك شمولنده منهياته اصرار وانهماك صورتيله وقوعبولان انتحار تدريجى وحفظ الصحه قواعدينه عدم اتباع‌ده داخلدر .

عليه‌الصلاة والسلام افنديمز « اللهدن عافيت ايسته‌يكز ، چونكه هيچ بريكزه ايمان يقيندن صوكره عافيت قدر بويوك بر نعمت ويريلمه‌مشدر » [١] بويوريورلر . عينى زمانده نظافت كبى ، رياضت بدنيه وعقليه كبى صحتى محافظه وبدنى تقويه‌يه پك زياده ياردیم ايدن اساسلرى اساسات دينيه‌دن صاييور وبونلره رعايته بزى تشويق ايديوردى : « تميزلك ايمانك ياريسيدر؛ آبدست آليركن ويمكدن صوكره ديشلرينك وپارمقلرينك آره‌سنى تطهيره چاليشانلر مسعود كيمسه‌لردر ؛ انسانلرك اكنجه‌لرى ميانده اللهك الك زياده سوديكى آت قوشديرمق ، اوق

[١] سلوا لله العفو والعافية فان احدكم لم يعط بعداليقين خيرمن العافية . ـ حديث شريف ـ

آتمقدر [١]؛ قابلريكزى زمان زمان راحتلانديريكز... [٢] ديشلريكزى تميزله‌يكز ، زيرا بو نظافتدر ؛ نظافت ايسه ايمانه دعوت ايدر؛ ايمان‌ده صاحبى ايله برابر جنتده‌در [٣] . جمعه كونلرى وجوديكزى تپه‌دن طرناغه قدر كوزلجه ييقاييكز . بر يرده طاعون خسته‌لغى اولديغنى ايشيتديككز وقت اونك اوزرينه كيتمه‌يكز ؛ بولنديغكز يرده ظهور ايتمش ايسه فرار صورتيله اورادن چيقماييكز [٤] .

ايشته بونلر بر طاقم اسلامى دوستورلردركه بزه صحتك نه درجه قيمتلى اولدوغنى بيلديريرلر .

نظر اسلامده صحت و مرض — ديمز صحت وعافيتى الك بويوك بر نعمت [٥] ، خسته‌لكى‌ده فطرتك لايتغير قانونلرينه ، صحتك ثابت قاعده‌لرينه عدم رعايتك جزاسى اوله‌رق اوزره كوستريور . اوت، نظر اسلامده خسته‌لق عند الهيدن بر جزادر . خسته اولان آدم، قواعد

[١] احب اللهو الى الله تعالى اجراء الخيل والرمى ـ اثر شريف ـ

[٢] روحوا القلوب ساعة فساعة ـ اثر ـ

[٣] تخللوا فانه نظافة والنظافة تدعوالى الايمان والايمان مع صاحبه فى الجنة = ديشلريكزى تميزله‌يكز . زيرا بو حال محض نظافتدر . نظافت ايسه ايمانه داعيدر . ايمان‌ده صاحبيله برابر جنتده‌در .

[٤] اذا سمعتم بالطاعون بارض فلاتدخلوا عليها واذ وقع وانتم بارض فلاتخرجوا منها فرارا منه ـ رواه البخارى ـ

[٥] اسئلوا الله العفو والعافية = اللهدن عفو و عافيت ايسته‌يكز » ، نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس الصحة والفراغ = ايكى نعمت واردركه : اكثر ناس قيمتلرينى بيلمه‌يه‌رك الدن قاچيريرلر : بونلرده صحتله فراغدر. يعنى عدم احتياج وراحت قلبدر »

صحیه‌یه عصیان ، فطرتك لایتغیر قانونلرینه تجاوز ایتدیكندن ناشی كند یسنه جزا اوله‌رق او خسته‌لق ویرلمشدر . عقلنی باشنه آلمق ایچون بر قامچی‌در . [١] بناءً علیه بر مسلمان ، بر خسته‌لغه یاقالاندیغی وقت قوانین صحیه‌یی ، علوم طبیعیه‌یی بیلیر بر دوقتورك وصایاسنه ، نصایحنه مراجعت ایتمك صورتیله اعتداله رجوع ایتمه‌یه چالیشیر . چونكه هر خسته‌لغك بر علاجی اوله‌جغنی دین اوكا تلقین ایتمشدر . [٢]

اللهك ویردیكی نعمتك قدرینی بیلوب‌ده اونی حسن محافظه ایتمه‌مش اولانلر، عمللرینك توعنه كوره بر نوع مجازات ایله تجزیه ایدیلیرلر.

مسلمانلق نظرنده ساری خسته‌لقلر — «دین» مز ، وباء، طاعون جذام وسائره كبی ساری خسته‌لق اولان یره كیتمه‌مك ، بولوندیغی یرده ظهور ایتمش ایسه فرار صورتیله بشقه یره كیدوب‌ده اوراسنی‌ده بولاشدیرملمقله امر ایدییور . بو صورتله تحفظ وقرانتنه اصولی ناقص بر جهت براقمسزین بوندن اون درت عصر اول مسلمانلق طرفندن وضع ایدلمش دیمك‌در . « ای اللهك قوللری ! تداوی اولنكز ؛ زیرا جناب حق هیچ بر خسته‌لق ویرمه‌مشدركه اونك علاجنی‌ده یاراتمش

[١] المرض سوط الله فی الارض یؤدب به عباده = خسته‌لق ، اللهك قوللرینی تأدیب ایچون یر یوزنده براقا جقدر . ـ اثر شریف ـ

[٢] تداووا عباد الله فان الله تعالی لم یضع داءً الا وضع له دواء غیر داء واحد الهرم = ای اللهك قوللری تداوی ایدك . چونكه جناب حق هیچ بر خسته‌لق ویرمه‌مشدركه آنك دواسنی ویرمش اولماسین ؟ یالكز بر خسته‌لغك علاجی یوقدر . اوده ایوجه اختیارلقدر .

« ما انزل الله داءً الا انزل له شفاء = جناب حق هانكی خسته‌لغی ویرمش ایسه مطلقا آنك علاجنی‌ده ویرمشدر »

اولماسین » مألنده اولان حدیث شریف كوستریركه : خسته‌لغه طوتولان بر آدمك دوقتوره مراجعت ایتمیه‌رك « خسته‌لغی‌ده ، صاغلغی‌ده ویرن الله‌در ، صبر ایتمك لازم » دیه‌رك متوكلاً علی الله اوتورمسی مسلمانلغه موافق بر حركت دكلدر .

مادی و معنوی هردرلو علاجلره مراجعت ایتدیكی حالده مبتلا اولدیغی خسته‌لقدن شفایاب اولامایانلرك صبر ایتمسی لازم وبو صبرلرندن دولایی حیات اخرویه‌ده اك بویوك مقاماته مظهر اوله‌جقلرینی‌ده دین اسلام آیروجه بیلدیرمكده‌در .

مطالب جسمانیه‌ده اعتدالك لزومی — هركس بیلیركه : وجودك بر چوق مطالبی واردر؛ بونلرك هپسی‌ده اعتداله رعایت ایدلمك شرطیله حیات ایچون ضروریدر . ایشته جسمك اك برنجی مدار بقاسی اولان غدا بیله افراط ایله قوللانیله‌جق ، یاخود بر برینه ضد بر طاقم مأكولاتی بر آرایه كتیرمك كبی قواعد صحیه خلافنه حركت ایدیله‌جك اولورسه حیات ایچون مهلك بر زهر اولور. بوندن دولاییدركه : دنیاده‌كی اطبانك كافه‌سی صحت بشریه‌نك یكانه مداری جسمك مطالبنده اعتدالدن عبارت اولدیغنی متفقاً قبول ایتمشلردر . مع‌مافیه مسلمانلق بو قاعدهٔ اساسیه‌یی تأسیس ایتمش ؛ بزه طیباتدن هیچ بر شیئی تحریم ایتمه‌دیكی كبی صحته مضر اولمیان مأكولاتك ، مشروباتك كافه‌سنی ـ اسراف ایتمه‌مك شرطیله ـ مباح قیلمش وصحته مضر اولانلری‌ده منع ایله‌مشدر [١] . شریعت

[١] قل من حرم زینة الله التی اخرج لعباده والطیبات من الرزق ... كلوا واشربوا ولا تسرفوا ـ قرآن كریم ـ

اسلامیه‌نك احکامی هیچ بر زمان حیات اجتماعیه‌یه منافی کله‌جك، مأثر مدنیه‌یی تملندن ییقاجق بر زهدی قبول ایتمز [۲]. اوت، مسلمانلق آرزوی روحانیه‌ده اعتدالی ناصل توصیه ایدیورسه، مطالب جسمانیه‌ده اعتدالی‌ده اویله‌جه امر ایدیور. بناءً علیه مأکولات، مشروبات، ملبوسات کبی مطالب جسمانیه‌ده اعتدالی الدن براقمامقده اسلامك احکام قطعیه‌سندندر.

مأکولات، مشروبات، ملبوسات کبی مطالب جسمانیه‌نك طیب اولمسی ایچون اسلامك آرادیغی شرائط شونلردر:

۱) قازانج اعتباریله حلال اولمق. یعنی اوامر شرعیه دائره‌سنده قازانیلمش اولمق؛

۲) نفس الامرده تمیز اولمق؛

۳) وجودده مضر اولمامق.

الحاصل «طیب» ومشروع اولان شیلردن حد اعتدالده اولمق اوزره استفاده ایدیلیر. اونلرك هیچ برندن ممنوع دگلز. مسلمانلق، اسراف ایتمه‌مك وحد اعتدالده اولمق شرطیله طیب ولذیذ یمکلر، نفیس میوه وایچکیلردن منع ایتمدیکی کبی، کوزل لباسلری‌ده منع ایتمه‌مش، بالعکس توصیه ایتمشدر. بو اوچ شرط بولونمایان هرهانکی برشی حرامدر. بونی شو صورتله‌ده افاده ایده‌

[۲] یا ایها الذین آمنوا لاتحرموا طیبات ما حل الله لکم ولاتعتدوا ان الله لایحب المعتدین. وکلوا مما رزقکم الله حلالاً طیبا واتقوا الله الذی انتم به مؤمنون. ـ قرآن کریم ـ

بیلیرز: «انسانك دیننه، دنیاسنه، صحتنه مضر اولان هرشی حرامدر.» بو قاعدهٔ کلیهٔ اسلامیه بیلندکدن صوکره اسلامده هانکی شیئك حرام ویا حلال اولدیغنی آکلامق ایچون اوزون اوزادی‌یه تدقیقه لزوم قالماز. بونك ایچیندرکه آیت کریمه‌ده یمك ایچمك خصوصنده ولوکه حلال بیله اولسه افراطدن منع اولونیورز [۱]. برحدیث شریف ایله‌ده بو بابده‌کی افراطك نتایج وخیمه‌سی بیلدیریلیور.

مسکرات — هپ بیلیورزکه: مسلمانلقده مسکرات حرامدر. شیمدی یوقاریده‌کی قاعده موجبنجه بونك حکمت تحریمنی تدقیق ایده‌لم. عشرتك برچوق مضرتی واردرکه بونلردن بریسی‌ده صحته مضر اولمسی‌در. عشرت قدر صحته مضر برشی داها تصور ایدیله‌مز. بونده: عقلی، نفسی، بدنی، لسانی، عائلی، مالی، اجتماعی، دینی برچوق مضرت واردر. عشرتك اك بویوك فنالقلرك تحدثنه سببیکانه اولدیغی بوکون فناً آکلاشیلمش بر حقیقتدر. عقلی ازاله، صحتی اخلال، عائله واخلاقی افساد ایدر. لسانی بوزار، مالی امحا ایدر. انسانلر آره‌سنه بغض وعداوت القا ایدر؛ انسانی صلاتدن وذکراللهدن منع ایدر. بو اعتبار ایله ایچکی‌یه مبتلا اولانلر، هم کندی قوای عقلیه وبدنیه‌لرینی تخریب ایدیورلر، هم منسوب اولدقلری عائله‌نك سفالتنه سبب اولیورلر؛ همده نسلك عقامتنه یاردم ایده‌رك منسوب اولدقلری ملته مدهش بر جریحه آچیورلر. چونکه ایچکی‌یه مبتلا اولانلرك چوجوقلری کرك

[۱] کلوا واشربوا ولاتسرفوا انه لایحب المسرفین.

ـ قرآن کریم ـ

صحت اعتباریله ، کرك عقل اعتباریله غایت آجینه‌جق برحالده هرتورلو امراض عصبیه ، ورم وسائره کبی علت مستولیه‌یی قبوله مستعد بولوندقلری بالتجربه وبالمشاهده ثابت‌در . قلب ، جکر ، طلاق ، بوبره‌ك ، دماغ ، فقرالدم ، معده‌خسته‌لقلرینه طوتولانلرك اونده طقوزی مسکرات استعمال ایدنلردن اولدیغی‌ده اطبانك سوزلریله ثابت‌در .

داءالکئول علتیله مصاب اولمق ایچون دائمی برصورتده سرخوش اولمایه‌ده لزوم یوقدر . آز مقدارده کئول استعمالی‌ده کافی‌در . چونکه کئول دینیلن شی بطائتله دفع ایدیلیر . بوصورتله تدریجی برصورتده وجودده تراکم ایدر وحقیقی برتسمم حصوله کلسنه وبناءً علیه بوتون اعضای وجودده ؛ قره جکرده ، قلبده شریانلرده ، دماغ واعصابده تغیر حصوله کلسنه بادی اولور .

هیچ شبهه یوق‌که : دائمی صورتده مسکرات استعمال ایدن عیاشلرك وجودنده اغتشاشات حصوله کلیور وبونك وخامتی یالکز کندی نفسنه انحصار ایتمیوب داها زیاده توسع ایدیور : اولادینه ، تناسل دوام ایتدیکی مدتجه ، احفادینه وبناءً علیه هیئت اجتماعیه‌یه ... بومصیبته معروض قالمش اولانلرك انسال واحفادی آره‌سنده سخافت عقل ، بلاهت ، هزال ، اختناق رحم ، صرعه وسائره کبی برچوق حالات مشاهده ایدلمکده‌در . عینی زمانده داء الکئوله مبتلا اولان برپدر ویاوالده‌نك اولادی اوزرنده هیچ برنفوذی اولمایه‌جغی شبهه‌سزدر . بومصیبت قهرمانلرندن نه‌قدر کیمسه‌لر بیلیرزکه : قهوه‌خانه‌یه ، میخانه‌یه دوام ایتمکدن کندی یوردینی ، کندی جکرپاره‌لرینی کوره‌جك وقتی یوقدر . بویله برزواللی ، چوجقلرینك تربیه‌سنه ناصل اعتنا ایده‌بیلیر؟ . بناءً علیه

کئول جمعیت بشریه ایچون اك بویوك بر آفت‌در . آرتق بونده عقلی باشنده اولانلرك شبهه ایتمه‌ملری ایجاب ایدر . ناصل‌که بوتون دنیا بوکون ایچکینك نه‌مدهش برمصیبت اولدیغنی آکلامش بولنیور .

ایشته بوکبی نامتناهی مضرتلری اولدیغی ایچین‌درکه هرحکمی عین حکمت ، هرامر ونهیی انسانلر ایچین محض سعادت اولان دین اسلام ایچکی‌یی قطعی اوله‌رق حرام قلمشدر . بناءً علیه دینه حرمتی اولان ، وجودینك صحتنی آرزو ایدن ، عائله‌سنك رفاهنی ، نسلنك بقاسنی ، ملتنك قوتلی اولمسنی ایسته‌ین برآدم هیچ برزمان ایچکی قوللانماز . عقلی باشنده اولان برانسان اوچ بش دقیقه‌لق برنشئه ایچون دواملی براضطراب ، ألیم برسفالت ایچنده بولونمایه ناصل راضی اولور :

اخلاقسزلغك تعمم ایتمه‌سنه ، جنایاتك تکثرینه‌ده ایچکینك بویوك یاردمی واردر . شیمدی‌یه قدر طوتولان ایستاتستیقلره نظراً جنایاتك یوزده آلتمش بشی ایچکی یوزندن اولدیغی آکلاشیلمش‌در . مجانینك آبا واجدادلری آره‌سنده بهمه‌حال داء الکئوله مبتلا ، هیچ دکاسه مسکرات قوللانان کیمسه‌لر واردر .

ایشته ایچکی‌ده بوقدر فنالق اولدیغی ایچون‌درکه : مسلمانلق ، ایچکی‌یی حرام قیلمش وبوکا لایق اولدیغی اسمی ویرمشدر : «ام‌الخبائث ، ام الفسق [١] » .

وجودده ضرر اولمدن طولانی بمسی حرام اولان بعض شیلر . —
« دین » مز ، کندیلکندن اولمش حوانی ؛ حیواندن آقان قانی ؛

---

[١] « الخمر ام‌الخبائث = شراب و ایچکی هرتورلو خبائثك ، فنالغك آناسی‌در . — حدیث شریف —

طوموز اتی؛ بوغولمق ویا برشی ایله دوکولمك صورتلریله اولدورلمش ویاخود یوکسك برمحلدن دوشه‌رك اولمش ؛ یاخود بربرینی بوینوز وسائره‌ایله وورمق ویایرتیجی برحیوان طرفندن پارچالانمق صورتلرندن بریله اولمش اولان حیوانلرك أتی یمه‌یی صورت قطعیه‌ده حرام قیلمشدر [١] .

« دین » مزك حرام قیلدیغی بوشیلرك وجوده نه‌قدر مضرتی اولدیغی بوکون حفظ الصحه علماسی طرفندن آرتق صورت قطعیه‌ده آکلاشیلمش وبونلره دائر پك مهم مطالعات درمیان ایدلمشدر . بونلرك هپسنی آیری آیری ذکر ایتمك تطویل موجب اولاجغی جهتله بز بوراده یالکز طوموز أتی حقنده‌کی بعض مطالعات طبیه‌یی ذکر ایله اکتفا ایده‌جکز :

طوموز أتنك حرام اولمسنك حکمتی . — دینمز طوموز أتی

---

[١] « حرمت علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر وما اهل لغیرالله به والمنخنقة والموقوذة والمتردیة والنطیحة وما اکل السبع الا ما ذکیتم وما ذبح علی النصب = أولو ؛ قان ، خنزیر أتی صوکره اللهدن باشقه‌سنك اسمیله بوغازلانان ، برده بوغوله‌رق ، یاخود اوروله‌رق ، یاخود یوکسکدن دوشه‌رك ، یاخود برحیوان طرفندن سوسیله‌رك ، یاخو جاناوار طرفندن ییرتیله‌رق دها جانی اوزرنده ایکن یتیشلوب کسیلمه‌دن أولی حیوانات ایله اصنام ایچون ذبح ایدیلنلر سزه حرام قیلندی » .

— سورهٔ مائده —

« قل لا اجد فیما اوحی الی محرماً علی طاعم یطعمه الا ان یکون میتة اودماً مسفوحا اولحم خنزیر = اونلره دیکه : بکا وحی اولونان شیلر آره‌سنده بوسزك حرام دیدکلریکزی ییه‌ن ایچون اولمش حیوان أتی ، یاخود آقار قان ، یاخود خنزیر أتی اولمادق‌چه برطیله کرجکدن حرام اولاننی بولامایودم » .

— سورهٔ انعام —

صورت قطعیه‌ده حرام قیلمشدر . دینمزك حرام ونهیند مطلقا انسانی برحکمت ومصلحت اولدیغی جهتله بونی حرام قیامه‌سنده‌ده هیچ شبهه یوق که انسانلرك منفعتی نقطه‌سندن برحکمت واردر . طوموز أتی یمك برچوق ملل واقوام عندنده تعمیم ایتمش اولمسی بونك أیی برشی اولدیغنه قطعیاً دلیل اولاماز . هرهانکی برشی‌که مسلمانلق اونی نهی ایتمشدر. اونده مطلقا برفنالق واردر . حقیقی برمؤمن بونده ذره قدر شبهه ویردده دوشمز ، دوشمه‌مك‌ده ایجاب ایدر .

نه حاجت ، دین اسلامك اون درت عصر اول صورت قطعیه‌ده حرام قیلمش اولدیغی « ایچکی » ده ملل سائره عندنده بوتون معناسیله تعمیم ایتمش ، احتیاج حکمنه کچمش دکلمی ایدی ؟ . حال بوکه شیمدی الك مدنی صاییلان مملکتلر بونی رسماً منع ایتمش وحتی علاج ایچون بیله استعمال ایدلمسنی قانون مخصوص ایله منع ایله‌مشدر . آز مقدارینك ایچیلمه‌سنه مساعده ایتمدکلری کبی ، علاج ایچون قوللانمایه بیله مساعده ایتمیورلر . ایچکی‌یی حرام قیلدیغی ایچون اولجه مسلمانلغی دشمن مدنیت صایانلرك بوکون نه درجه محجوب اولملری لازم کلیرسه ، طوموز اتنی حرام قیلدیغندن دولایی سویله‌نلرده داها چوق محجوب اولاجقلردر. چونکه مسلمانلغك بو بابده‌کی حکمنك‌ده نه قدر طبیعی وانسانی برحکم اولدیغنی بالذات آوروپالیلرك لساندن اوکره‌نه‌جکمز زمان پك‌ده اوزاق دکلدر . فی الواقع علوم وفنونك ترقی ایتمسیله طوموز أتی یمکدن متولد مضرتلر بوکون کشف وپك چوق زماندن بری بالجمله اقوام مدنیه طرفندن علیهنده ادارهٔ کلام ایدیلمکه باشلانمشدر . آوروپا حفظ الصحه علماسی طرفندن بونك علیهنه یازیلان مقاله‌لر کوندن کونه تزاید ایتمکده وبو

صورتله دین اسلامك علویتی دشمنلر طرفندن‌ده تقدیر اولونمقده‌در .

آوروپا حفظ الصحه علماسی طوموز اتی حقنده شو یولده بیان مطالعه ایتمکده‌درلر : «طوموز اتی پیشیریله‌رك ییندیکی زمان هضمی کوج اولور؛ ایسقره‌لرده اولدیغی وجهله آز پیشمش اوله‌رق؛ یاخود باصدیرمه وصوجوق حالنده ییندیکی تقدیرده «تریشین» دینیلن مخاطره‌لی بر قورد تخملرینی (میقروبلرینی)، حاوی بولوندیغندن طولایی غایت مضردر . بو اتلرده قورد تخملری فضله مقدارده موجود اولدیغی جهتله بولنوب بولنمادیغنی آکلامق ایچون بر طاقم وسائط فنیه‌یه وخرده‌بینی معاینه‌یه احتیاج واردر . بوندن باشقه بویله باصدیرمه ، صوجوق حالنده‌کی خنزیر اتی آزجیق اسکیه‌جك اولورسه بو قوردلرك تخملری بولنماسه بیله ایچنده بر طاقم مواد سمیه حاصل اوله‌جغندن دقت واحتیاط اوزره بولنوب تازه‌لکندن براز شبهه ایدیلن اتلرك اکلندن صاقنمق لازمدر ...[١]

«دیمك که طوموز اتی ، ایستر پیشیریلارك ، ایستر پیشیریلمیه‌رك صوجوق وباصدیرمه حالنده ایکن ییلماسین هر حالده مضردر . تریشین میقروبلری ، یا پاطلامش اولماسندن متحصل تسممات محققدر . هیچ اولمازسه بطیء الهضمدر .

«هضم کوجلکی ظن اولوندیغی قدر اهمیتسز برشی دکلدر . بوکونکی تدقیقات طبیه نتیجه‌سی کسب وضوح ایتمش بر حقیقتدر که : مختلف سوء هضملر ، توسع معده ، باغیرصاق عفونتی ، قبض واسهال نزله‌جکرلر عفونتلری وامثالی صرف جهاز هضمی ومتعلقاتنه مخصوص خسته‌لقلر ایله بونلرك تولید ایلدیکی امراض متنوعه هپ هضم کوجلکندن نشأت ایدر . بوندن باشقه

[١] دین اسلام وعلوم وفنون - دوقتور میلاسلی اسماعیل حقی .

کور باغیرصاق خسته‌لغی ، تسمم نفسه کبی مرضلر هپ سوء هضمدن ایلری کلدیکی‌ده محققدر . سوء هضمك قلبه‌ده تأثیری واردر . فنك بوکونکی تدقیقاتیله کسب وضوح ایدن بو حقیقتی حضرت پیغمبر افندمز «المعدة رأس کل داء = معده هر مرضك باشیدر؛ هر مرض معده‌دن ، معده‌نك ایفای وظیفه ایده‌مه‌سندن نشأت ایدر . » کلام حکیمانه‌سیله بزه بیلدیرمشدر .

« خنزیر اتی هضمی پك بطی اولدیغی جهتله بر خسته‌لقلری تولید ایده‌جکی شبهه‌سزدر . دیگر صورتله ییندیکی وقتده تریشین دینیلن مخاطره‌لی قورد موجوددر . بویوزدن شیمدی‌یه قدر یوز بیکلرجه انسانلر تلف اولدیغی یاپیلان ایستاتستیقلرك ویردکلری معلوماتدن آکلاشیلمقده‌در . بو قوردلر حقنده امراض عمومیه مؤلفین معتبره‌سندن (مونیاق) شو یولده بیان مطالعه ایدییور :

« تریشین » دینیلن بو قوردلر طوموز اتی ییلان مملکتلرده چوق دفعه (تریشینوز) دینیلن خسته‌لغه موجب اولمقده‌در . بو قوردجقلر خنزیر ، کدی ، فاره وانسان اوزرنده نشو ونما بولورلر . حال کهولته واصل اولانلری باغیرصاقلرده ؛ تخم حالنده‌کیلرده وجودك اتلری ایچنده ساکن اولورلر . بو قوردلرك تخملری انسانك باغیرصاقلرینه داخل اولونجه تماماً قورد حالنی آلیر . ارککلرینك ایکی ، اوچ ؛ دیشیلرینك درتدن آلتی میلمترویه قدر طوللری واردر . بونلر بش کون ظرفنده بالازدواج هر بررلری یوزلرله یومورطه حاصل ایدرك اسهال ، قوصما ، حما ، قارین آغریلری تولید ایدر ، که حمای تیفوئیدی ، یاخود قولرا اولدقلری ظن اولنه‌بیلیر ... یومورطه‌لر آچیلوب یاورولر چیقنجه

باغرصاقلری دەلەرك ، یاخود دامارلرك ایچنه صوقەلەرق اوچ درت هفته ظرفندەده أتلرك ایچنه یرلشیر ؛ اوراده کول رنکنده کوچوك دانەجکلر حالنده کورولورلر. بونلرك تأثیراتیله خسته اولانلرك چوجقلری یکرمی ایله اللی کون آرەسنده وفات ایتمکده‌درلر .

« ایشته خنزیر أتی یمك بو درجه تهلکەلی اولدیغی ایچین بو کون آوروپانك أك بویوك شهرلرنده طوموز أتلرینك بو مدهش قوردلری حاوی اولوب اولمدیغنی ، تازەلکنی تدقین ایچون برچوق مأمورین ووسائط فنیه بولوندیرمقده‌درلر . مع‌مافیه هرزمان بوکا رعایت ایتمك ممکن اولمدیغی شبهەسزدر [١] . »

بزشوکا أمینزکه : بوکا رعایت ممکن بیله اولسه ، ینه آوروپالیلر برکون اولوب بونی منع ایدەجکلر . بونك تزکیه ایدیلشنده ضرر یوقدر دییەمیەجکلر . چونکه ایچکینك‌ده آز وصاف اولانلرنده مضرت کورمیورلردی. بزاوکونك کلسنه انتظار ایدەلم. « ولتعلمن نبأه بعدحین » شونیده علاوه ایدەلم که : فنك بوقدر ترقی ایتدیکی بر عصرده آنجق کسب وضوح ایدەبیلن برحقیقتك پیغمبریمز حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) طرفندن اون درت عصر اول خبر ویرلمسی کندیسنك حق‌پیغمبر وسویلەدکلرینك « کلام آلهی » اولدیغنه اك بویوك دلیلدر ...

الحاصل ، نظر اسلامده محافظهٔ صحت فرائضدن اولدیغی جهتله مضر صحت اولان شیلردن صورت‌قطعیەده نهی ایتمش وبونلری محرمات‌میانده صایمشدر . تربیهٔ روحیەده اولدیغی کبی ، تربیهٔ جسمیه خصوصنده‌ده اعتداله رعایت ضروریدر . بوخصوصده‌ده افراط‌وتفریط ممنوعدر .

[١] دین اسلام وعلوم وفنون ـ دوقتور میلاسلی اسماعیل حقی .

اوبه ویردیجی درسك خلاصەسی

١ — بالجمله‌وظائفمزی ایفا ایدەبیلمك وجودمزك صحتده اولمسنه متوقفدر. صحتمزك قیمتنی وقت وزمانیله تقدیر ایدەرك اونی اخلال ایدەجك ماهیتده اولان هرشیدن توقی ایتمەمز لازمدر . نظر اسلامده صحتی محافظه ایتمك ارکان ایماندن بررکندر .

٢ — تربیهٔ جسمانیەدن غایه : تحفظ وتکملدر .

٣ نظر اسلامده صحت اك بویوك برنعمت ، خستەلقده فطرتك لایتغیر قانونلرینه عدم رعایتك برجزای طبیعیسیدر . عقلی باشنه آلمق ایچون طرف الٰهیدن برقامچیدر .

٤ — مسلمانلق ساری خستەلغك منع سرایتی ایچون وضع ایتمش اولدیغی قواعد اساسیه ایله بوکونکی قرانتنه اصولنی بزه اون درت عصر اول تعلیم بیورمشدر .

٥ — صحت بشریەنك یکانه مداری جسمك مطالبنده اعتدالدن عبارت اولدیغی حقنده‌کی قاعدهٔ اساسیەیی مسلمانلر داهااول تأسیس ایلەمشدر. حلال، تمیز، وجودەغیر مضر اولان شیلرك استعمالندن ، اکل وشربندن منع ایتمەمشدر. بونلردن برمسلمان اعتدال دائرەسنده استفاده ایدر . بوشرائطی جامع اولمیان شیلر مسلمانلقده ممنوعدر .

٦ — مسکرات ، هردرلو فنالغك منبعی و برچوق مضرتلری اولدیغی جهتله مسلمانلقده حرام قیلنمشدر . بونك عقلی ، روحی ، بدنی ، عائلەوی ، مالی ، اجتماعی ودینی برچوق ضرری واردر .

٧ — مسلمانلقده طوموزأتی ، بوغولمق ویا برشی ایله دوکولمك صورتیله اولدورلمش ویاخود یوکسك برمحلدن دوشەرك اولمش ؛ یاخود بربرینی بوینوز وسائره ایله اورمق ویا بیرتیجی بر حیوان طرفندن پارچالانمق صورتلرندن بریله اولش اولان حیوانلرك أتی حرام قلنمشدر .

اون بشنجی درس

وظائف عائلیه

تمهید . — عائله‌نك اصلاحی ؛ اهمیتی حقنده عمومی مطالعه - عائله‌نك اصلاح معنویسی - عائله‌نك اصلاح مادیسی - وظائف عائلیه‌نك اقسامی - ازدوج واسلامك بوكا ویردیكی اهمیت - ابوینك اولاده قارشی وظیفه‌لری - اولادك ابوینه قارشی وظیفه‌لری - قارداشلرك یكدیكرینه قارشی وظیفه‌لری - اقربایه قارشی وظیفه‌لر - علی العموم بیوكلره حرمت ، كوچوكلره شفقت - معلملره قارشی وظیفه‌مز - خدمتجیلره قارشی وظیفه‌مز -

تمهید . — وظائف نفسیه‌دن صوكره وظائف عائلیه كلیور . اخلاقك بو قسمی عائله اعضاسنك وظائفندن باحث اوله‌جقدر . عائله انسانك ایچنده طوغوب بویودیكی اوفاق برجمعیتدر . بو جمعیتك اعضالرینی زوج وزوجه ، ابوین واولاد ، خصم واقربا تشكیل ایتمكده‌در . نه‌قدر متمدن جمعیتلر وارسه بونلرك شكل اولی عائله‌در . انسان وطننه ، منسوب اولدیغی جمعیته وحتی بوتون هیئت اجتماعیه‌یه قارشی مدیون ومكلف بولندیغی حس وظیفه وحرمتی عائله ایچنده اوكره‌نیر . عائله بوتون محبتلرك ، هردرلو فضیلتك منبعیدر . انسان بویوكلره حرمت و اطاعتی ، كوچوكلره شفقت ومرحمتی ، بوتون بنی نوعنه قارشی خیرخواه اولمایی ،... الحاصل هم خالقه ، هم ده مخلوقه قارشی وظیفه‌لرینی هپ عائله ایچنده - آنا قوجاغنده بابا اوجاغنده - اوكره‌نیر . اساس اوراسیدر . اوراده ویریلن تربیه‌نك عظیم تأثیری واردر . بونك

ایچون‌درکه : عائله تشکیلاتی نه‌قدر اساسلی ومنتظم اولورسه اونلردن برآرایه كلن جمعیتده او نسبتده قوی وصاغلام اولور .

عائله‌نك اصلاحی واهمیتی . — مدنی جمعیتلرده عائله‌نك پك مهم برموقعی واردر . زیرا عائله‌نك جمعیته نسبتی ، افرادك عائله‌یه نسبتی كبیدر . دیمك ، ایكنجیسی صلاح بولورسه برنجیسنك ده صلاح بولماسی ؛ ایكنجیسی بوزولورسه برنجیسنك ده بوزولمه‌سی پك طبیعیدر . اونك ایچون فلاسفهٔ جهان ، بالخاصه عصر حاضرده بتون همتلرینی عائله‌لرك اصلاحنه توجیه ایدرلر ؛ عائله‌لر نصل اداره ایدلمك لازم كلدیكنی خلقه اوكرتمكله مشغول اولیورلر .

سعادت عائله‌نك موجودیتی ایكی شیئه متوقفدر :

١) عائله‌نك معنوی صورتده اصلاحی ؛

٢) مادی صورتده اصلاحی .

شبهه یوقكه بو وظیفه‌لرك هرایكیسی ده عائله رئیسنه عائددر . دها دوغروسی مدنیت حقیقیه‌نك كندیسنه آمر بولوندیغی الك بویوك وجیبه‌در . زبوندن درلایی عائله باباسنك بوبابده ایكی وجیبه یوكله‌دیركه هرایكیسنی قانون حیاتك حكمی ایجابنجه ایفایه چالیشمسی فرضدر .

عائله‌نك اصلاح معنوی واخلاقیسی . — اركگك عائله‌سنه قارشی شو وجیبه‌یی ادا ایده‌بیلمسی ایكی شیئی ایجاب ایدر .

١) برنجیسی قاریسنی عائله‌یه عائد امورده كندیسنه شریك اتخاذ ایدرك مستحق اولدیغی تكریمی اوندن دریغ ایتمه‌مكدر .

٢) یارین كندیسی كبی عائله صاحبی اوله‌جق ، آلمش اولدیغی تربیه‌یه كوره خیرینه یاخود شرینه چالیشه‌جق برجمعیت بشریه اعضاسی

آره‌سنه قاتیله‌جق اولان اولادینك استقبالی کندیسنه مودوع اولدیغی افراددن بری ایچون قوجه برجعیتی هم اقبالك الك یوکسك طبقه‌لرینه چیقارمق، هم ده نکبتك الك آلچق درکه‌لرینه دوشورمك قابل بولوندیغی بونتیجه‌لرك کافه‌سنی ده وقتیله‌ویریلن تربیه‌نك ایی‌لکندن یاخود فنالغندن ایلرو‌ی کله‌جکنی ، افراد عائله‌دن برینك ایشله‌یه‌جکی فنالق شاید تربیه‌سنك بوزوقلغندن نشئت ایتمش ایسه عائله باباسنك‌ده مسؤلیتده شریك اولاسی ایجاب ایده‌جکنی دوشونه‌رك اوکا کوره چالیشمقده‌در.

ایشته مدنیت حاضره‌نك تربیهٔ عائلیه حقنده‌کی بوتون نظریه‌لری شو اساسلر اوزرینه قورولمقده‌در . بزدیورزکه : بواساسلری وضع ایتمك خصوصنده مسلمانلق بوتون جهانه تقدم ایتمشدر. ایشته قادینلره حرمتسزلك کوسترمیه‌رك بالعکس اونلره برموقع احترام ویرمیه تشویق ایدن احادیث شریفه: « ما اکرم النساء الا کریم ولا اهانهن الا لئیم = نسابه آنجق کریم اولانلر اکرام ایدر ؛ قادینلره اهانت ایدنلر ، قادینلره حرمتسزلك ایدنلرده آنجق لئیم اولانلردر » . « احملوا النساء علی اهوائهن = قادینلری آرزولرینه براقیکز » . شو ایکی حدیث شریف ایله « وقل رب ارحمهما کما ربیان صغیراً » آیت کریمه‌سی چوجقلرك تربیه‌سی ، تهذیبی خصوصنده قادینلرك بویوك برحصه‌لری اولدیغنه اثبات ایچون الك پارلاق بردلیل‌در . ایکنجی قسمه کلنجه : مسلمانلغك بو جهته‌ده تمامیله مطابق اولدیغنی کوسترمك ایچون : « کلکم راع وکلکم مسؤل عن رعیته = هپکز چوبانسکز ، وهپکز سوروسندن مسؤلدر .... » حدیث جامع الکلمنی ایراد ایتمك کافی‌در. پك صریح اولان شو نص جلیل حکمنجه هرعائله رئیسی عائله‌سنی

تشکیل ایدن اعضانك هرفردندن آیری آیری مسؤلدر . ارنلری اخلاق کریمه ایله ، سجایای شریفه ایله متحلی قیلمق بوینه بورجدر. تا کە فردای قیامتده: « یاراعی السوء اکلت اللحوم وشربت اللبن ولم تؤو الضالة ولم تجبر الکسیر الیوم انتقم منك = ای کتو چوبان أتی ییدك ، سوتی ایچدك ؛ ضاله‌یی ایوا ، قیریغی صارمادك . بوکون سندن انتقام آلاجغم » عتابنه معروض اوله‌رق جزای اهانی چکسین !

عائله‌نك اصلاح مادیسی . — عائله‌نك اصلاح معنوی واخلاقیسی حقنده سویله‌دیکمز سوزلر ، اصلاح مادیسی حقنده تمامیله وارددر . یراز انسانك هرشیدن اول حس ایتدیکی ضرورت کندی موجودیتنی محافظه قید ضروریسی‌در . انسان بوحاجتنی کرکی کبی تأمین ایتمدکجه نفسنده اخلاقی ، معنوی هیچ بروظیفه آرقه‌سنده قوشمق ایچون برسائق حس ایتمز . حقیت ، افرادی صحت بدنیه‌لرینی ، قوای عقلیه وجسمانیه‌لرینی محافظه ایده‌جك تمیز برغدا بوله‌مایان؛ کندیلرینی قارلره، یاغمورلره ، صوغوقلره ، صیجاقلره قارشی بارینده‌ره‌جق یوردن ، کیه‌جکدن محروم اولان بر عائله‌نك حالی نه اولور ؟. طبیعی سفالت ، وحشت درکه‌لرینك الك مدهشنه دوشه‌جك بویله بر عائله افرادینه ضرورت، احتیاج برچوق فنالقلری، برحوق جنایتلری مباح شکلنده کوسترمزمی؟. زیرا احتیاج بوتون اخلاقسزلقلرك آناسیدر. بوبویله اولدیغی کبی ، حیات دنیه‌نك اقتضا ایتدیکی تحصیلی ، تربیه‌یی ویره‌بیله‌جك ایچون اولادینی مکتبلره کوندره‌مه‌ین، ایسته‌دیکی مربینك دست کفایتنه تودیع ایده‌مه‌ین بر بابانك افراد عائله‌سی ایچون یالکز ییه‌جك غدا ، کیه‌جك لباس ، بارینه‌جق أو تدارك ایتمش اولاسی نه‌یه یارار .

شر پك حقلی مطالعه‌لردن آشكار برصورتده آكلاشیله‌یورمی كه: عائله دینیلن شی احتیاجه كوره بول بول صرف ایده‌بیلن بررئیسه محتاجدر ؛ بررئیسك ، برعائله باباسنك قدرتسزلكی اوعائله‌یی سفالتك، حرمانك اك مدهش دركلرینه قدر ایندیرر ؟. بنابرین، ذاتاً بزم پك سمیح اولان شریعت اسلامیه‌مز بوكبی دساتیر اخلاقیه ومدنیه‌یی اولجه وضع ایتمشدر : «جناب حق كندیسنه مال ویردیكی حالده عائله‌سنی صیقنتی ایچنده براقان آدم بزدن دكلدر . — برآدمك اوینه، قاریسنه، اولادینه ، خدمتكارلرینه صرف ایتدیكی مال ، كندیسی ایچون صدقه یرینه كچر.» مآلنده اولان دساتیر اسلامیه، عائله‌یه قارشی فدا كارلغه تشویق ایدن اك مهم اساسات‌در. نظر اسلامده عائله‌نك نه بویوك برموقعی، عائله‌یه قارشی ایدیله‌جك فدا كارلغك نه عظیم تأثیری اولدیغنی شو حدیث شریف كمال وضوح ایله كوسترمكده‌در : « دیناراً انفقته فی سبیل الله ودیناراً انفقته فی رقبة دیناراً تصدقت به علی مسكین ودیناراً انفقته علی اهلك اعظمها اجراً الذی انفقته علی اهلك — بر دینار الله یولنده ، بردینار رقبه اوغورنده صرف ایتسه‌ك ؛ بردینار فقیره تصدق ایاسه‌ك بردیناردە عائله‌ك ایچون خرج ایتسه‌ك ثوابلیسی عائله‌ك ایچون صرف ایلدیككدر . »

وظائف عائلیه‌نك اقسامی . عائله دینیلن اوزاق جمعیتی تشكیل ایدن عناصر اساسیه نظر دقته آلندیغی كبی وظائف عائلیه‌نك ده بتیه شو صورتله تقسیم ایدلمك اقتضا ایدر :

١) زوجینك یكدیكرینه قارشی وظائفی ؛

٢) ابوینك اولاده قارشی وظائفی ؛

٣) اولادك ابوینه قارشی وظائفی ؛

٤) اولاد آراسنده‌كی وظائف ؛

٥) اقربا آره‌سنده‌كی وظائف .

ازدواج . — وظائف زوجیندن اول ازدواجدن بحث ایتمك لازمدر . ازدواج ، شبهه یوق كه بروظیفه‌در . بو حكمك بر آز افراطپرستانه اولدیغنی ادعا ایدنلر بولونسه‌ده حقیقت بومركزده‌در. بوندن صرف نظر ایدنلر ، اك طبیعی بروظیفه‌سنی ایفا ایتمه‌مش صاییلیرلر. بویله‌لرینه قارشی شو حكمی زیره‌كده ترددسیزجه ایده‌بیلیر : « ضعیف بریورگله تكملك غایت قوتلی بر واسطه‌سندن صرف نظر ایتمش و كندیسنده‌كی حیات عالیه‌یی حال عطالتده براقمش ؛ بوصورتله طبیعتمزك اك علوی میلانلرندن بری وبلكه‌ده اك طبیعیسی ضعفه دوچار اولمش وعادتا قانغرنه تحول ایتمشدر . . . »

ارت ، ازدواجدن قاچان برادم ؛ نه صمیمی برفكر واحتساس اشتراكیله شخص آخرده یشامق احتیاجنی ، نه ده كندی روحنده الك ایی اولان برشیئی چوجقلرینك روحنه نقل ایده‌رك دیكر برشخصده یكیدن یاشامق آرزوسنی حس ایتمشدر ! دیمك كه: بشریتك بقا وتكملنده بو آدم نصیبه‌دار اولمق ایسته‌مه‌مش ، فطرتك بوخصوصده كندیسنه بخش ایتدیكی قوادن استفاده ایتمه‌مش واونی ماوضع لهنه صرف ایتمه‌یی دوشونمه‌مشدر . بونك ایچوندر كه : بردین طبیعی اولان مسلمانلق ازدواجی ترغیب وتشویق وبوندن اعراض ایدنلری شدتله مؤاخذه ایتمكده‌در .

بوبابده پك‌چوق آيات كريمه واحاديث شريفه واردر[١]. اخلاق اسلاميه ، نكاحدن وخلقدن عزلت اتمكدن صرت قطعيه‌ده نهى ايدر. اسلاميتده تبتل ورهبانيت يوقدر [٢].

زوجينك يكديكرينه قارشى وظائفى . — ازدواجدن مقصد ، شهوات نفسانيه‌نك تسكينى دكلدر . بلكه شؤن حياتيه‌ده مشاركت

---

[١] وانكحوا الايامى منكم والصالحين من عبادكم وامائكم ان يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله . - قرآن كريم -

« تناكحوا تناسلوا فانى اباهى بكم الامم » ، « النكاح من سنتى ومن رغب عن سنتى فقد رغب عنى » ، « من تزوج فقد احرز شطر دينه فليتق الله فى الشطر الثانى » ، « ثلاث من فعلن ثقة بالله واحتسابا كان حقا على الله ان يعينه وان يبارك له من سعى فى فكاك رقبة ثقة بالله واحتسابا كان حقاً على الله ان يعينه ويبارك له ومن يتزوج ثقة بالله واحتسابا كان حقا على الله ان يعينه وان يبارك فى زوجته ومن احيا ارضا ميتة ثقة بالله واحتسابا كان حقا على الله ان يعينه وان يبارك له = نكاحلاشيكز وچوغاليكز. زيرا بن سزك چوقلغكزله امم سائره‌يه قارشى افتخار ايده‌رم .. نكاح بنم سنتمدر. بوندن اعراض ايدنلر بندن اعراض ايتمش صاييليرلر ... تزوج ايدن دينك نصفنى احراز ايتمش‌در. نصف ديكرى ايچين‌ده اللهدن اتقا ايله‌سين... اللهك فضل واحسانه اعتماداً اوچ شيئى يپانلره قارشى معاونت ايتمك ، طوتديغى ايشك عاقبتنى خير ايلمك جناب واجب الوجود اوزرينه حق اولور : برزقيقك ، حريتى ألنده اولمايان بركيمسه‌نك حريتنى استحصال ايچون چاليشان ؛ الله‌ه اعتماد ايده‌رك اولنه‌ن ؛ برارض ميته‌يى، خراب اولمش برى احيا ايدن.. ايشته الله‌ه اعتماداً بو اوچ شيئى اجرا ايدن مطلقا اعانهٔ الٓهيه‌يه مظهر اوله‌رق يابدقلرينك خيرينى كورورلر.. »

« شراركم عزابكم = بدبخت وشرير اولانكزك تأهل ايتمه‌ينلريكزدر. »

[٢] نهى عن تبتل = مسلمانلقده نكاحدن وخلقدن عزلت ايده‌رك بريرده عبادت وطاعاتله مشغول اولمق ممنوعدر .

وهر خصوصده وحدت اوزرينه عقد زوجيتدر. وحدت ملصحت وامتزاج نفوس اوزرينه برعقددر. متقابل برطاقم حقوق ووظائفى قبول ايده‌رك اركك‌له قادين بالاراده يكديكرينه قارشى تحت تعهده كيرمشدر .

بناءً عليه ازدواجدن مطلوب اولان غايه يالكز اتحاد جنسين ايله حاصل دكلدر. طرفين بربرينه حقوق ووظائفله مربوط اولمق ، يكديكرينك حقوقنى ووظائفنى طانيمقده لازمدر . اركك نفسى ، مالى ، چوجقلرى حقنده قادين‌دن امين اولملى . قادين‌ده عينى صورتله ارككك كنديسى ايچون حقيقى اولديغنه اعتماد حاصل ايتمليدر . قرآن كريم بونى نه كوزل تصوير ايتمكده‌در . [١] . بناءً عليه ازدواج ، اتحاد جنسين ايله برابر طرفينه امنيت ، محبت ، صداقت ومعاونت وظائفنى‌ده تحميل ايدر . ازدواجده « مودت متقابله وصداقت متساويه » براساسدر . زوج وزوجه بيننده بونلر دوام ايتدكجه هيچ بر بهانه وسبب بونلرى نقض عهده سوق ايتمه‌ملى‌در .

بونك ايچين‌دركه : زنا عهد شكنلكدر . عائله‌نك قوت وثروتنك، محبت ومودتنك برقسمنى خارجه كوتورمك صورتيله رابطه‌يى كوشه‌ته‌جكى كبى ، عائله‌يه ولدزنا قارشماسنه‌ده سبب‌در . شو حالده زنا اخلاقا ممنوعدر . زوجين بيننده معاونت متقابله روظيفهٔ مشتركه اولمقله برابر قواى بدنيه وملكات عقليه اعتباريله قادينه فائق اولان زوج ايچون ومعاونت داها لازمدر . قادين اركك طرفندن بسلنه‌جكدر . خارجده چالشه‌رق عائله احتياجاتنه كوكس ويرمك وظيفه‌سى زوجه عائد . داخل بيتده اقتصاد وظيفه‌سى‌ده زوجه‌نكدر .

---

[١] ومن آياته ان خلق لكم من انفسكم ازواجا لتسكنوا اليها وجعل بينكم مودة ورحمة - قرآن حكيم .

دین اسلام ، قادین حقنده رفق وملایمتی اوقدر ایلریله‌تیورکه آندن محن ومشقتی قالدیروب ارککك درشتحمانه یوکلتیرر ، وظائف خارجیه ارککه ، وظائف داخلیه‌ده قادینه عائددر .

نکاحك دوامی ، زوجین آره‌سنده حسن معاشرت وامتزاجك بحق تجلیسی سایه‌سنده مطلوب اولدیغی جهتله زوجین آره‌سنده کفائت آرانیر . اسلام امر نکاحده پك زیاده وسعت وسهولت کوستردیکی حالده امر طلاقده صعوبت کوسترمشدر . اسلامده زوجین متقابلا حقوق ووظائفه مالك اولمقله برابر زوج ، درشتحمانه آلدیغی متاعب ومصائبه وبعض اسباب تفوقیه‌سنه بناءً امر طلاقه مستقلا مالکدر. بوحال مقتضای حکمت ومصلحتدر. اساساً طلاق بلاضرورة ممنوع ، مبغوض ، وکفران نعمتدن معدوددر . آنجق برضرورت قطعیه‌یه بناءً بوکا تشبث اولونه‌بیلیر . مع‌مافیه قادین امر طلاقك یالکز زوجك ألنده بولونماسنی کندی منفعت وراحتجه‌سی نقطه‌سندن دوغرو کورمیورسه حین عقدده امر طلاقه مالکیتی شرط ایدرك درمیان ایده‌بیلیر . . .

« ابوین » ك اولاده قارشی وظیفه‌لری . — شبهه‌یوق که اولادك باعث وجودی « ابوین » در . فقط ابوینك وظیفه‌لری یالکز اولادك باعث وجودی اولمق دکلدر . منسوب اولدقلری ملته ، حتی بوتون بشریته أك نافع برعضو ، اك مکمل براولاد هدیه ایتمك ابوینك باشلیجه وظیفه‌سیدر. بونکله برابر اولادلرینی بولوندقلری زمان ایچین دکل ، بلکه اونلرك یتیشه‌جکلری براستقبال ایچین حاضرلامقده برر وظیفه‌در . حضرت علی کرم الله وجهه ورضی الله عنه افندمزك « اولادکزی بولوندیغکز زمانك

غیری برزمان ایچین تعلیم وتربیه ایدیکز : چونکه اونلر سزك زمانکزدن باشقه برزمان ایچون خلق اولونمشلردر . چوجغك تربیه‌سنده صاقین قصور کوسترمه ؛ چونکه اوسنك زمانکك غیری برزمان ایچون یارادیلمشدر [١] . » کلام حکیمانه‌لری بوخصوصده والدین ایچون أك بیوك بردستور اولملیدر . بوایسه پك بیوك بر وظیفه‌در. ذاتاً اولاد سومك دیمك ، اونلرك سلامت آتیه‌لرینی ، استقباللرینی تأمین ایتمك دیمکدر . چوجقلریمزك یتیشه‌جکلری زمان کندیلرندن نه کبی خدمت ایسته‌یه‌جکسه بونلری آکلایه‌رق چوجوقلریمزی اوکا کوره حاضرلاملی ؛ اوخدمتلری کوره بیله‌جك برقیمت ، برقوت ومزیتده یتیشدیرملی . هردورك کندیسنه کوره براحتیاجی اولدیغنی اونوتماملی‌در. مسلمانلغك امری بویولده‌در .

چوجقلرك بشریته نافع برعضو اوله‌رق یتیشمه‌لری ایچون ابوین اك بیوك برعامل اولدیغی کبی ، اونلرك انسانیته قارشی مضر بر میقروب اولملرینه‌ده ینه ابوین سبب اوله‌بیلیر . چونکه چوجقلر ؛ اجتماعی ، صحی ، اخلاقی برچوق امراض مادیه ومعنویه‌یی ابویندن توارث ایدرلر . برعائله افرادینك جمعیته خیرلی ویا خیرسز برعضو اوله‌بیلمسی هرشیدن زیاده کوردیکی تربیه‌یه باغلیدر . بونك ایچون درکه حضرت پیغمبر افندیمز صلی الله علیه وسلم « چوجقلریکزه اکرام ایدیکز ، ایی باقیکز ؛ کوزه‌ل تربیه ایدیکز ، تربیه‌لرینه چوق دقت

[١] علموا اولادکم لزمان غیر زمانکم فانهم خلقوا لزمان غیر زمانکم — « لاتقصر ... »

ایدیکز [۱] » بویورمشلردر.. بر انسانی دنیایه کتیرمك ایش دکلدر. اصل ایش ، اونی هم کندیسنه ، هم‌ده منسوب اولدیغی بشریته نافع بر عضو اوله‌رق بتیشدیره‌بیلمکدر . کندینك موافقت و رضاسی اولمقسزین بر شخصك حیاتنی ویاخود منفعتنی تهلکه‌یه قویان کیمسه بالآخره اوشخصی اوغرادیغی مشکلاتدن قورتارمق مجبوریتنده دکلمی‌در؟ وجدان واخلاق بو صورتله امر ایتمیورمی ؟ . بو ناصل بویله ایسه اولاده نسبتله ابوین‌ده بویله‌در. کندی صنعی اولمقسزین دنیایه کتیرمش اولدیغی چوجغك حیاتنی محافظه ، تحصیله اعتنا ایتمك‌ده ابوینك وظیفه‌سیدر .

حیاتك دورلری وهر دوره عائد ابوینك وظیفه‌لری — حیاتك طفولیت ، صباوت ، شبابت کبی مختلف دورلری اولمسنه نظراً ابوینك تربیه وظیفه‌لری‌ده ده‌کیشیر . یدی یاشنه‌قدر دوام ایدن دورطفولیتده ابوینك وظیفه‌سی قواعد حفظ الصحه‌یه رعایت ایتمك صورتیله چوجغك نشو ونماسنه چالیشمقدر . عینی زمانده پك چوق نقطه‌لرده اولاده حسن نمونه اولمایه‌ده چالیشه‌جقدر .

اصل تربیه دوری ایکنجی دوردر . « دور صباوت » دینیلن بو دور، (۱۳ ، ۱٤) یاشنه‌قدراعتباراولنه‌بیلیر. بو دورده ابوینك وظائفی پك زیاده اهمیت کسب ایدر . چونکه چوجغك استقبالی بو دورده حاضرلانه‌جقدر . بو دورده اولادك تربیهٔ اخلاقیه‌سی ایچون «ابوین»ك کوستره‌جکی دقت ، طور و حرکت قدر بویوك ومؤثر بر شی اوله‌ماز.

[۱] اکرموا اولادکم وحسنوا ادبهم - حدیث -

پدر ووالده آره‌سنده موجود محبت ونفرت حسلرندن چوجغك پك چوق متأثراوله‌جغی نظردقته آلنه‌رق ابوین دائما حسن مثال‌اولمالی‌در. بو دورده چوجق ابوینی ناصل کورورسه بالآخره اویله‌جه تقلیدایدر. بو دورده کورمش اولدیغی اوضاع واطواری ضبط ایتمك خصوصنده چوجغك دماغی عادتا فوطوغراف قلیشه‌سنه بکزه‌دیکی کبی، ایشتد. کلرینی ضبط ایتمك خصوصنده حافظه‌سی‌ده غراموفون پلاقنه بکزه‌ر. ابوینك قواعد اخلاقیه‌یه قارشی الك اوفاق بر مبالاتسزلغی چوجغك دماغنده پك مهم ایزلر براقیر . بو دورده چوجغه وظائف اخلاقیه ودینیه‌سی‌ده اوکره‌تیله‌جکدر [۱] . «سن رشد» ویا «دور شبابت» کنجلك ، دلیقانلیلق دینیلن اوچنجی دوره کلنجه اونی‌ده اون درت یاشندن اعتبار ایده‌بیلیرز .

صباوت دورنده أبی وفنا قازاندیغی شیلری بو دورده تطبیق ایتمکه باشلایه‌جقدر . بو دورده چوجق سن مکلفیته کیرمش ایسه‌ده ینه ابوینك حمایه‌سی آلتنده‌در. اونلرك وظیفه‌لری خفیفلشیورسه‌ده بوسبتون ساقط اولماز . ایجابنده ینه اونلری ارشاد ایتمك ، سلامت آتیه‌لری ایچون چالیشمق لازمدر .

اطعام، اکسا واحسان خصوصنده اولادلر آره‌سنده مساواته

[۱] چوجقلر یدی یاشنه کیردکدن صوکره اوامر دینیه و اخلاقیه تعلیم ایدیلیر. اون یاشنه کیردکدن صوکره بونلری ایفا ایتمیه‌جك اولورسه تربیه‌ده شدت کوستریلیر ؛ وایجابنده دوکولور . عینی زمانده اون یاشنه کیرنجه ارککله قیز چوجقلرینك یتاقلری‌ده آیریلیر شو حدیث شریف بو خصوصده واضح بر دستوردر : «مروا اولادکم .. .. »

رعايت ايتمكده لازمدر . امر پيغمبری بو يولده‌در [١] . كوزەل اسم ويرمك ، ايی بر تربيه‌يه صاحب قيلمق ، اولادك ابوينی اوزرنده بر حق در [٢] . شبهه يوق كه : اولادلری حقنده اوزرلرينه ترتب ايدن وظائفی ايفا ايچون ابوين چوجقلری تحت نظارتلرنده بولنديره‌جق ، تربيه‌لری ايچون لزومنه قائل اولدقلری هر شيئی امر ايده‌جك و بو امرلرينه اطاعت ايتديره‌جكدر . بو قدرت ، «سلطهٔ ابوت» در . مع مافيه ابوين اولاد اوزرنده‌كی سلطه‌سنی ظلم درجه‌سنه چيقارمامق ؛ شرعك ، فطرتك حكمی اولمايان خصوصاتده اونلره تحكم ايتمه‌مك لازمدر . تأهل خصوصنده ابوين هر حالده كندی ايسته‌دكلرينی ياپديرمق ، اولادينك رضاسنه باقمامق ظلمدر ؛ تحكمدر . چوجغك موهوبات فطريه‌سنك انكشافنه مانع اولمق ، تحصيل علوم و فنوندن منع ايده‌رك كندی خدمتنده قوللانمقده ظلمدن باشقه بر شی دكلدر . بو يودكدن صوكره بيله اوكا حق كلام ويرمه‌مك ، استقلال فكريلرينه رعايت ايتمه‌مك اولادينه قارشی اوده‌مكله مكلف اولديغی حقی ايفا ايتمه‌مكدر .

چوجوقلريمزك استقلال اراده صاحبی اولملرينی تأمين و بو يولده تربيه ايتمك الك مهم وظيفه‌مزدر .

الحاصل اولادك أييلك ويا فنالقندن ابوين هم جمعيت نظرنده ، هم عندالله يده مسئولدر . ابوينك ويرديكی تربيه ايله ، ابوينك حسن اعمال ويا سوء اعمالی اولادك أيی وياخود فنا اولماسنك سائق يگانه‌سيدر [٣] .

[١] ساووا بين اولادكم فی العطية .

[٢] من حق الولد علی الوالد ان يحسن ادبه و يحسن اسمه .

[٣] رحم الله والداً اعان ولده علی بره [ولم يحمله علی العقوق بسوء عمله]

تربيه‌سنه اهتمام اولنان بر اولاد ، هم منسوب اولديغی عائله‌نك شان و شرفنی يوكسلتير ؛ هم كنديسنه ، هم ده آنا و باباسنه خير دعا ايتديرر . تربيه‌سی ناقص اولانلر كندی آدلرينی تلويث ايتدكلری كبی ، اقرباسنك يوزونی ده قيزارتيرلر [١] .

اولادك ابوينه قارشی وظيفه‌لری . — «ابوين» ك اولادينه قارشی وظيفه‌لری اولديغی كبی ، اولادك ده ابوينه قارشی وظيفه‌لری واردر . اونلری ده دينمزدن ، كتابمزدن اوكره‌نه‌جكز . كتابمز اولان قرآن عظيم الشانك شو آيت كريمه‌سی اولادك ابوينه قارشی مديون اولديغی وظيفه‌لری تشريح ايتمكده‌در . «وقضی ربك ان لا تعبدوا الا اياه وبالوالدين احساناً اما يبلغن عندك الكبر احدهما او كلاهما فلا تقل لهما اف ولا تنهرهما وقل لهما قولاً كريماً . واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما كما ربيانی صغيراً = كنديسندن باشقه‌سنه عبادت ايتمه‌مكزی و ابوينكزه احسان ايله معامله ايتمكزی ربك قطعياً امر ايتمشدر . نزديكزده ابوينكدن بری ياخود هر ايكيسی سن شيخوختده واصل اولورسه آنلره «أف» وامان ديمه‌يكز ؛ اينجيتوب كوجنديره‌جك برشی سويله‌مه‌يوب كوزل سوزلرله

[١] شو حديث شريف تربيهٔ اولادك اهميتنی پك واضح اوله‌رق كوسترمكده‌در : «اذا مات الانسان انقطع عمله الا من ثلاثة : صدقة جارية او علم ينتفع به او ولد صالح يدعوا له» . شو حديث شريفده جالب دقتدر : «ليس عدوك الذی ان قتلته كان لك نوراً وان قتلك دخلت الجنة ولكن اعدی عدولك ولدك الذی خرج من صلبك ثم اعدی عدولك مالك الذی ملكت يمينك» .

حديث شريفدن آكلاشيليور كه اولادكدن صكره برانسانك ايشنه يارايان شی جقوق والدينی آكلايه‌جق درجه تعليم و تربيه كورمش بر اولاد ترك ايتمكدر .

تطیب خاطرلرینه اهتمام ایت ؛ تذلل وتواضع قنادلرینی دوشه ؛ چوق محویتلی ، ملایم ومتواضع اول ؛ و [اونلر حقنده] دی‌كه : یارب! ابوینم كوچكلكمده بنی‌ناصل تربیه‌ایتمشلرسه سن‌ده اونلره‌رحمت‌ایت! »

برده افندمزك شوحدیث شریفلرینه عطف‌نظر ایده‌لم : « رضای‌الٓهی، ابوینی كندیسندن خوشنود وراضی ایتمكله ایستحصال اولنور »، « ابوینه اطاعت ، اللهه اطاعت‌در؛ ابوینه‌عصیان ، اللهه‌عصیادر[٢]. » ، « جنت آنالرك آیاقلری آلتنده‌در. [٣] » ، « آناسنی وباباسنی محزون‌ایدن، اونلره عصیان ایتمش‌كی بویوك كناه قازانیر . »

شمدی یوقاریده حقوق والدینی تشریح ایدن آیت كریمه ایله بوحدیث شریفلره نظراً حقوق والدینی شوصورتله خلاصه ایده‌جكز :

١ — « والدین » ه احسان‌ایتمك، قولاً وفعلاً أیلكده‌بولونمق؛

٢ — اونلره « اوف » بیله دیمه‌مك ؛ یعنی اونلرله كوچوك هفوه‌یی بیله ترك ایتمك ، اونلره قارشی كرك لسانیله كرك حركاتیله اك اوفاق برحرمتسزلكی اشراب ایده‌جك شیلردن صاقنمق ؛

٣ — «ابوین» مزه قارشی‌خشونت وغلظتله‌خطاب‌ایتمه‌مك(قلبلرینی رنجیده ایده‌جك برلسان قوللانمامق ، اویله‌برحركتده بولونمامق.)

٤ — یوزلرینه نظر انفعال وشدت غضبله باقمامق ؛ اشمئزاز كوسترمه‌مك ودائما كولر یوزله ، ملایمتله كورونمك ؛

[٢] طاعة الله طاعة الوالد ومعصیة الله معصیة الوالد .

[٣] الجنة تحت اقدام الامهات ـ رغم انفه رغم انفه رغم انفه من ادرك [illegible]

٥ — اونلرك دعوتلرینه یوموشاق سوزله ، طور محجول ایله اجابت ایتمك ، هرنه‌سویلرلر ایسه همان پك اعلی دی‌یه جواب ویرمك؛

٦ — « ابوین » مز هرنه‌سویلرسه ـ جناب‌حقه عصیان‌اولمدقجه ـ اونلرك سوزلرینی جدیتله تلقی ایتمك لازم‌در. چونكه‌اونلرك‌سوزلری ، دوشونجه‌لری بزم سعادتمز ایچون‌در . حتی آجی وقبا لاقیردیلرده بولونسه‌لربیله اونلرك بو حركتلرینه غایت متواضعانه بر حلم و ملایمتله مقابله‌ده بولونمالی‌یز .

٧ — هرخصوصده « ابوین » ك رضالرینی آلمق لازم‌در. چونكه اونلردائما بزم‌أیلكمزه خدمت‌ایتمكله افتخار ایده‌جكلرندن ویره‌جكلری رأیلر بزم منفعتمزه اوله‌جغی شبهه‌سزدر .

٨ — (ابوین) مزك‌خدمتلرینی كندی خدمتلریمزه تقدیم‌ایتملی‌یز. اونلری محتاج‌معاونت بروضعیتده كوروبجه بوتون‌موجودیتمزله‌معاونتلرینه قوشمالی وبووظیفه‌یی آنلرك عزت نفسلرینی قطعیاً رنجیده ایتمیه‌رك كمال مبسرتله ایفایه چالیشمالی . چونكه اونلر بزم استقباللرمزی تأمینه چالیشیر ایكن هرتورلو فداكارلغه قاتلانیورلر ، حیثیت شخصیه‌لرینه آچیلان یاره‌لره بیله اهمیت ویرمیورلردی. اكر بونلری دوشونه‌جك اولورسه‌ق اونلره قارشی یاپه‌جقمز معاونتلر نه‌قدر یوكسه‌ك اولسه‌ ینه هیچدر .

٩ — بریرده اوطورورکن ابوین‌مزدن بری كله‌جك اولورسه ، همان اوكا تعظیماً آیاغه قالقمالی واونلر آیاقده بولوندقجه ـ مساعده‌لرینی استحصال ایتمكسزین ـ اوتورمامالیدر .

١٠ — ابوین‌مزدن بری ایله كیدركن اونلرك اوكنه كچمیوب دائما [illegible]

١١ — اونلرك اوذنی اولمقسزین بریره مسافرلكه كیتمه‌ملی در .

١٢ — وفاتلرندن صكره رحمتله یاد ایتمك ، دعا واستغفارده ، رحمته سبب اوله‌جق افعال وحركاتده بولونمق، عهدلرینی انفاذ ودوستلرینه اكرام ایتمك [١] ، اونلره كتولاقیردی سویلنمه‌سنه سبب اولمامق[٢].

ایشته بونلرهپ مسلمانلغك تعلیم ایلدیكی اخلاقی وظیفه‌لردر. بناءً علیه بو وظیفه‌لری ایفا ایتمك خصوصنده قصور كوسترمه‌مك ایجاب ایدر . ابوینمزه ایيلك یاپارسه‌ق اولادلریمزدن بزده ایيلك كوره‌رز [٣] .

پدر ووالده‌لریمز اختیارلادقچه اونلره قارشی دها زیاده تواضع كوسترمك ، حرمت وتعظیم ، انعام واحسان ایتمك ، دفع احتیاجلرینه شتاب ایله‌مك لازمدر . چونكه سنلری ایلرilدكچه اونلرك قلبی رقت كسب ایده‌جكی جهتله اوفاق برشیدن پك زیاده متأثر اولورلر. شونیده اونوتماملی یزكه : اوزریمزده آنا حقی داها زیاده‌در . « الجنة تحت اقدام الامهات » دستوری والده‌لكك قیمتنی كوسترمكده‌در . « والده‌كز ، [اوچ دفعه تكرار بیورمشلردر] صوكره پدریكز ، داها صوكره اك یقین اولان !.. [٤] » حدیث شریفیده بو خصوصده واضحدر . والده‌مزك دعوتنه داها سرعتله اجابت ایتمكده قواعد اسلامیه مقتضیاتندندر . چونكه اونلر پدردن زیاده رحیمدر [٥] .

[١] ان من ابر البر ان یصل الرجل اهل ود ابیه بعد ان یولی الاب .

[٢] من الكبائر ان تشتم الرجل والدیه قالوا یارسول الله هل یشتم الرجل والدیه قال نعم یسب اب الرجل فیسب اباه ویسب امه فیسب امه . رواه البخاری ومسلم وابوداود والترمذی .

[٣] بروا آباءكم تبركم ابناءكم .

[٤] امك ، ثم امك ، ثم امك ثم اباك ثم الاقرب فالاقرب .

[٥] دعوة الوالدة اسرع اجابة قیل یارسول الله ولم ذاك قال هی ارحم من الاب ودعوة الرحم لا تسقط .

قارداشلریمزه قارشی وظیفه‌لریمز — قارداشلریمز جزؤلریمزدر. بناءً علیه قارداشلر آراسنده صاف وصمیمی بر رابطه بولونمق لازمدر . هیچ برسبب ، بزی قارداشلریمزدن اوزاقلاشدیره‌جق ماهیتی حائز اولمامليدر . ثروت ، میراث وسائره كبی مادی شیلرك قارداشلق باغنی كوشه‌تمسی قواعد اخلاقیه ایله قابل تألف دكلدر. مادامكه بوتون انسانلره قارشی احسان ایله مكلف بولنیورز . بونی اولا اك زیاده بزه یاقین اولانلر حقنده تطبیق ایتمه‌مز ایجاب ایتمزمی ؟. برادر وهمشیره‌لریمزك منفعتی ، كندی منفعتمز قدر قیمتلی اولمالیدر . عائله اوجاغنك صمیمیتی نسبتنده قردشلریمزه نازك وصمیمی اولملی یز . بالخاصه بویوك برادرلر پدرلرك بولونمدیغی یرلرده اونك یوقلغنی بیلدیرمه ملیدر .

قارداشلریمزك كوچكلرینی حمایه، اونلره قارشی شفقتله معامله ؛ بویوكلرینه قارشی تعظیم وحرمت ایتمك دینی واخلاقی بر وظیفه‌در. بویوك قارداشلریمز بزم بابامز یرنده اولدیغی جهتله اونلرك یوزنه كلمه‌مك ، سوزلرینه قارشیلق ویرمه‌مك ، قلبلرینی قیرمامق لازمدر .

اقربالریمزه قارشی وظیفه‌لریمز — اقربالریمزه قارشی عائله حسیله متحسس اولمق ، درجه‌لرینه كوره اونلره‌ده حرمت وشفقت كوسترمك، مادی ومعنوی معاونتده بولونمقده اخلاقی وظیفه‌لریمزدندر . اقربایه مربوط قالمق؛ اونلردن اوزاقلاشمامق ، اونلری اونوتمامق ، اونلری زیارت ایتمك ، اونلرك محتاج اولدقلری شیلری ویرمك، كوزل سوز، كولر یوزله عائله‌یی كندیسنه مربوط قیلمق بر وظیفه‌در . اقربایه محبتی اولمیانلر اخلاقاً معتبر دكلدر . اسلام اوكیلره أیی نظرله باقماز. اوفاق تفك

شیلر بزی اقربامزدن اوزاقلاشدیرماملیدر . عائله اقربا ایله کسب قوت ایدر . [١] .

علی العموم بیوکلره حرمت ، کوچوکلره شفقت و مرحمت — علی- العموم بویوکلره حرمت ، کوچوکلره شفقت و مرحمت کوسترمك مسلمانلغك شعارندندر : مسلمانلق تعظیم لامر الله شفقت علی خلق الله دن عبارتدر .

« بویوکلرینه حرمت ورعایت، کوچوکلرینه شفقت ومرحمت ایتمه ین بزدن دکلدر ، جمعیت اسلامیه دن خارجدر [٢] . » مآلنده اولان حدیث شریف بو بابده کی وظائفمزی تعیین ایتمکده در .

« مافوقکه اطاعت ایت که ، مادونکدن اطاعت کوره سك » مآلنده اولان حدیث شریفده کوستریپورکه : مافوقنه و بویوکلرینه اطاعت ایتمه ین کندیسندن آشاغیده کیلردن اطاعت کوره مز .

مربی ومعلملریمزه قارشی وظیفه لریمز — هر انسانك بر معلمی ومربیسی واردر . بزه بیلمه دکلریمزی اوکره تن، روحاً وفکراً یوکسلمه-

---

[١] « الخالة بمنزلة الام = والده لریکزك قیز قارد شی آنالریکز منزله سنده در .» « اثنان لا ینظر الله الیهما یوم القیامة قاطع الرحم وجار السوء = ایکی صنف آدمه جناب حق یوم قیامتده نظر لطف واحسان ایله باقماز : بریسی اقرباسندن کسیلوب آنلری آرایوب صورمایان ، دیکری ده کتو قومشو ! » « اعرفوا انسابکم تصلوا ارحامکم فانه لا قرب للرحم اذا قطعت وان كانت قریبة ولا بعد لها اذا وصلت وان كانت بعیدة = نسبلریکزی بیلیکز ، صلهٔ رحم ایدیکز . هر نه قدر یقینکزده اولسه لر وبرابرکده بولونسه لر بیله اقرباکزدن کسیلیرسه کز هیچ قرابتکز یوق دیمکدر . اوزاقده اولسه بیله آنلره صله ایتدیککز وقت بیکزده کی اوزاقلق یوق حکمنده قالیر . « صلة الرحم وحسن الخلق وحسن الجوار یعمران الدیار ویزدن الاعمار » - کذا فی الجامع الصغیر -

[illegible]

مزی تأمین ایده رك حیات معنویه وسعادت ابدیه مزه سبب اولان ذوات کرام بزم مربی ومعلملریمزدر . بو حیاتده کی موفقیتمز ایچون اونلره مدیونز . اونلرك ویردکلری فکرلر سایه سنده درکه : حیاتده تأمین غلبه ممکن اوله بیلیر . بناءً علیه معلم ومربیلریمزه پك بویوك بر حرمت وتعظیم کوسترمك ، اونلرك یاننده کمال ادب ونزاکتله طورمق، اونلرله قونوشورایکن ، اوتوروب قالقارایکن ادب ونزاکتی الدن براقمامق لازمدر . معلملریمزه حرمت ، عین زمانده علم وعرفانه قارشی اولان محبتمزیده اثبات ایده بیله جکی جهتله کندیمز ایچون آیریجه بر شرفدر. حضرت علی کرم الله وجهه ورضی الله عنه افندیمزك : « بکا بر حرف اوکره تن بنی کوله سی قیلمشدر » کلام حکیمانه لری بزم ایچون نه مهم بر دستوردر . برده معلم ومربیلریمز بزم مافوقمزدر . مافوقنه اطاعت ایتمه ینلرك مادوننده ن اطاعت بکله یه میه جکلریده پیغمبر افندیمزك شو حدیث شریفلرندن آکلاشیلمقده در :

« مافوقکه اطاعت ایت که مادونکدن اطاعت کوره بیله سنك ! »

مع مافیه معلمك ده طلبه یه قارشی بر طاقم وظیفه لری اولدیغنی اونوتمامالی یز. معلمك وظیفه سی یالکز معلومات ویرمکدن عبارت دکلدر. حقیقی بر معلم یالکز معلومات ویرمکله وظیفه سنك ختامه ایردیکنی ظن ایدن دکلدر . اصل معلم، چوجغك انکشاف فکریسنه خدمت ایدن، ذهننی آچان ، اونی محاکمه یه سوق ایدن ، دوغرولغی ، تمیزلکی ، اینجه لك وحماستی تعلیم ایدن معلمدر. چونکه بویله بر معلمدن فیض آلان چوجق

[illegible]

وتكثر ايله‌مكه مقتدر . شو حالده معلمك وظيفه‌سی بر طاقم مجرد ومیخانیکی وسائطدن ، یکنسق وصوثوق بر طاقم درسلردن عبارت دكلدر . معلم طلبه‌نك نظر دقتنی جلب ایده‌جك اصوللاری بیلملی ، درسك ذهننه تماماً یرلشدیکنی ودرسك نفس ناطقه اوزرنده حصوله کتیردیکی تأثیراتی آراشدیرمالیدر .

الحاصل معلم ؛ چوجغی کندی کندینی طانیماغه سوق ایتملیدر . بنابرین ، معلم بالذات کندیسنیده طانیمالیدر . دیمك‌که معلم ایکی شیئی مطالعه ایتمك مجبوریتنده‌در : کندی تربیه‌سی ، شاکردك تربیه‌سی . *اساساً انسان دیکرلرینك ماهیتنی آکلایه‌بیلمك ایچون اولا بالذات کندوسنك ماهیتنی آکلامش اولمسی اقتضا ایدر* . معلم ایچون اك بیوك وظیفه : غیر قابل اصلاح اولدیغی فکری ایله طلبه‌یی ترك ایتمه‌مکدر . معلم ایچون اك بیوك وظیفه‌نك بریده‌؛ تعلیم وتدریس ایلدیکی شیلرك خلافنده احتیاطسزجه حرکت ایتمه‌مکدر . عکس تقدیرده باشقه‌لرینی یاپمقدن منع ایتدیکی شیلری کندیسنك یاپدیغنی ، تقبیح ایتدیکی قصورلره کندی سقوط ایلدیکی کورولور ؛ وبناءً علیه طلبه‌نك حرمتنه مظهر اوله‌ماز . مظهر اولمق شویله دورسون اقوال وافعال متضاده‌سیله طلبه‌نك وجدانی تشویش ایتمش وتربیه‌یی اخلال ایله‌مش صاییلیر .

الحاصل بر معلم ایچون اك بیوك وظیفه ، شاکرده توصیه ایلدیکی بتون اوصاف ممدوحه‌نك جانلی بر نمونه‌سی اولمق ، مفکوره‌سی عالی بر آدم اولمق ، شخصی کندیسنه قارشی محبت واحترام القا ایدن بر آدم اولمق ، طلبه‌یی استقباله حاضرلامقدر. حضرت علی (رضی الله عنه) افندیمزك «علموا اولادکم لزمان غیر زمانکم فانهم خلقوا لزمان غیر

زمانکم» کلام حکیمانه‌لری معلم ایچونده اك بیوك دستور اولملی وطلبه‌سنی اوکا کوره حاضرلامالیدر .

خدمتجیلره عائد وظیفه‌لریمز . — خدمتجی ، شبهه یوقکه ، عائله افرادندن اولمایوب اجرت مقابلنده خدمت ایتمه‌یی درعهده ایتمش ، اکثریتله یابانجی کیمسه‌لردر. بونلرك منافعی ، خانه‌صاحبنك منافعنه تماماً مخالف دکاسه‌ده بونکله بینلرنده عائله‌وی بر مناسبتده یوقدر. مع‌مافیه بر دین فضیلت وانسانیت اولان مسلمانلق ، خدمتجیلری قطعیاً حقیر بر وضعیته دوشورمه‌مش ، اونلری عائله افرادندن معدود قیلمشدر . خدمتجیلره کندی یدیکندن یدیرمك ، کندی کیدیکندن کیدیرمك اسلامك شعاری‌در . اونلره قارشی تحملندن فضله خدمت تحمیل ایتمه‌مك ، اونلری تحقیر ایدوب قلبلرینی قیرمامق لازمدر . بو بابده بر چوق احادیث شریفه واردر . اباذره خطاباً شرفوارد اولان حدیث شریفده بو جمله‌دندر . [١]

[١] . «اخوانکم خولکم جعلهم الله تحت ایدیکم فمن کان اخوه تحت یده فلیطعمه مما یأکل ولیلبسه مما یلبس ولا تکلفوهم ما یغلبهم فان کلفتموهم فاعینوهم» ، «ما خففت عن خادمك من عمله کان لك اجراً فی موازینك .»

اونه بشنجی درسك خلاصه‌سی

١ — عائله انسانك ایچنده طوغوب بیودیکی بر جمعیتدر . بو جمعیتك اعضالری زوج وزوجه ، ابوین واولاد ، خصم واقربادر . بالعموم جمعیتلرك شكل اولی عائله‌در . حس وظیفه‌نك ، محبتك ، فضیلتك منبعی عائله‌در . عائله تشكیلاتی قوی اولان جمعیتلر قوی اولور .

٢ — عائله سعادتی ایكی شیئه متوقفدر : عائله‌نك معنوی صورتده اصلاحی ، مادی صورتده اصلاحی .

٣ — رئیس عائله اولان ارككك ، شریك اتخاذ ایتدیكی قادیندن مستحق اولدیغی تكریمی دریغ ایتمه‌مك ، یارین كندیسی كبی عائله صاحبی اوله‌جق اولادینك منسوب اولدیغی جمعیته نافع ویاخود مضر ولمسی آلدیغی تربیه‌یه كوره اوله‌جغنی ، افراد عائله‌دن برینك ایشله‌یه‌جكی فنالق شاید تربیه‌سنك بوزوقلغندن نشئت ایتمش ایسه عائله باباسنكده مسئولیتده شریك اولمسی ایجاب ایده‌جكنی دوشونه‌رك اوكا كوره چالیشمق لازمدر . مدنیت حاضره‌نك تربیهٔ عائله حقنده بوله‌بیلدیكی بو اساسلری اسلامیت دها اول اورته‌یه قویمشدر .

٤ — مع‌مافیه عائله‌نك اصلاح معنویسی قدر اصلاح مادیسنه دقت ایتمك ده ینه عائله رئیسنك وظائف اساسیه‌سی جمله‌سندندر . مادی احتیاجلری تأمین ایدیله‌مه‌ین بر عائله افرادینه ضرورت ، احتیاج بر چوق فنالقلری مباح شكلنده كوستره‌بیلیر . احتیاج بوتون اخلاقسزلقك آناسیدر . بونك ایچیندركه : مسلمانلق عائله رئیسلرینی عائله‌لرینی صیقنتی ایچنده براقمامقله امر ایدیور .

٥ — وظائف عائله واخلاق بیتیه بش قسمدر : زوجینك یكدیكرینه ، ابوینك اولاده ، اولادك ابوینه قارشی وظیفه‌لری ، اولاد و اقربا آراسنده‌كی وظیفه .

٦ — ازدواج ، تكامل بشرینك اك قوتلی واسطه‌سیدر . بناءً علیه بوندن صرف نظر ایدنلر ، بشریتك بقا وتكملنده حصه‌دار اولمق ایسته‌مه‌ین ، فطرتك بو خصوصده كندیسنه بخش ایلدیكی قوایی ماوضع لهنه صرف ایتمه‌یی دوشونمه‌ین خودكام كیمسه‌لردر . بونك ایچیندركه مسلمانلق بو قبیل آدملری شدتله مؤاخذه ایتمكده‌در .

٧ — ازدواجدن مقصد ، یالكز شهوات نفسانیه‌نك تسكینی دكلدر . بلكه شئون حیاتیه‌ده مشاركت وهر خصوصده وحدت اوزرینه عقد زوجیتدر . بناءً علیه زوج وزوجه بر طاقم حقوق ووظائف متقابله ایله یكدیكرینه مربوطدر . بو عقدك دوامی ، یكدیكرینك حقوق ووظائفنی طانیمایه متوقفدر . ارككك نفسی ، مالی ، چوجقلری حقنده قادیندن امین اولملی . قادینده ، ارككك كندیسی ایچین حقیقی اولدیغنه اعتماد حاصل ایتملیدر . مسلمانلقده مطلوب اولان كیفیات ایشته بو اساسه مستنددر . اسلام امر نكاحده چوق سهولت كوستردیكی حالده طلاقده طاراق كوسترمشدر .

٨ — ابوینك وظیفه‌سی یالكز اولادك باعث وجودی اولمق دكل ، ملته ، بشریته اك نافع بر عضو ، اك مكمل بر اولاد هدیه ایتمكده ابوینك باشلیجه وظیفه‌سیدر . بناءً علیه تربیه خصوصنده كندی زمانلرینی دكل ، استقبالی نظر دقته آلمق لازمدر . بر انسانی دنیایه كتیرمك ایش دكل ، اصل ایش اونی بشریته نافع بر عضو اوله‌جق صورتده تربیه ایتمكدر .

٩ — حیاتك طفولیت ، صباوت ، شبابت كبی مختلف دورلری وار . طفولیت دورنده ابوینك وظیفه‌سی قواعد حفظ الصحه‌یه رعایت ایتمك صورتیله چوجغك نشو ونماسنه چالیشمقدر . ایكنجی دور اصل تربیه دوریدر . استقبالی بو دورده حاضرلانه‌جغی جهتله اولادك ابوینده كوره‌جكی طور وحركت اخلاق اوزرنده چوق مهم تأثیرلر یاپار . بو دورده كوردكلرینی ضبط ایتمك خصوصنده چوجغك دماغی فوطوغراف قلیشه‌سنه ، ایشتدكلرینی ضبط ایتمك خصوصنده حافظه‌سی غراموفون پلاقنه بكزر . چوجق بو دورده نه قازانمش ایسه اوچنجی دورده تطبیق ایده‌جكدر .

١٠ — اولادلره اطعام واكسا خصوصنده مساواته رعایت ایتمك ، كوزل اسم قویمق ، تربیه‌سنه اعتنا ایلمك ، اولادلری اوزرنده‌كی سلطه‌یی ظلم درجه‌سنه چیقارمامق ، تأهل و سائر خصوصاتده تحكم ایتمه‌مك ، قوای فكریه‌سنك انكشافنه مانع اولمامق ابوینك وظائف اصلیه‌سی جمله‌سندندر .

١١ — ابوینه قولاً وفعلاً ایلكده بولونمق ، قباسوزلرله اونلرك قلبلرینی رنجیده ایتمه‌مك ، یوزلرینه اظهار انفعال ایله باقمامق ، كولر یوز طاتلی سوزله قارشیلامق ، جناب حقه عصیان اولمیان یرده اونلره اطاعت ایتمك ، رضالرینی

آلمق ، خدمتلرینی کندی ایشلرمزه تقدیم ایتمك ، بولده اوکلرینه چکمه‌مك ، اذنسز بریرده قالمامق ، وفاتلرندن صوکره خیرایله یاد ایتمك اولادك وظیفه‌لریدر. اولاد ، آنا حقنك داها زیاده اولدیغنی‌ده اونوتمامليدر .

١٢ — قارداشلرمز جزؤلرمز اولدیغی جهتله هیچ بر سبب وبهانه ایله اونلردن اوزاقلاشمامق‌ده بر وظیفه‌در .

١٣ — درجه‌لرینه کوره اقربالره حرمت وشفقت کوسترمك ، مادی ومعنوی معاونتده بولونمق ده اخلاق وظیفه‌لرمزدندر . علی العموم بیوکلره حرمت ، کوچوکلره شفقت اسلامك اساسندندر .

١٤ — بزه بیلمدکلریمزی اوکرەتن ، روحاً وفکراً یوکسلمه‌مزی تأمین ایدەرك بزه ابدی بر حیاته حاضرلایان معلم ومربیلریمز اولدیغی جهتله اونلره قارشی بویوك بر تعظیم وحرمت کوسترمك ، ونلرك یاننده ادب وتواضعله اوطورمق‌ده بر وظیفهٔ اخلاقیه‌در . معلمك وظیفه‌سی‌ده یالکز معلومات ویرمك دکلدر . بونکله برابر چوجغك انکشاف فکریسنه خدمت ایتمك ، ذهنی آچمق ، محاکمه‌یه سوق ایتمك ، دوغریلغی ، تمیزلکی ، اینجه‌لکی وحساسلغی تعلیم ایلەمكدر .

اون آلتنجی درس

وظائف مدنیه

تمهید - افرادك حکومته ، حکومتك افراده قارشی وظیفه‌لری - حکومت اسلامیه‌نك اساسی - وظائف وطنیه‌دن ویرکو و عسکرلك - اعداد قوت - عسکرده بولونمسی لازم‌کلن اوصاف - صف حربدن فرار و جزاسی - شرف شهادت - حضرت ابو بکر افندمزك عسکرلره عائد وصیتلری - حضرت عمرك اوردو قوماندانه امری - سنجاق مرسمنده‌کی نطق .

تمهید — یوقاریده سویله‌مش ایدم که ، بر مملکتده یاشایان برچوق عائله‌لرك بر آرایه کلمسندن بیوك بر عائله میدانه کلیر که بوکا حکومت ، دولت وجمعیت دیرز . اوفاق اوفاق عائله‌لرك بر رئیسی اولدیغی کبی بر وطنده یاشایان بر عائله‌نك‌ده بر رئیسی اولور . بناءً علیه هر فردك منسوب اولدیغی عائله‌سی آراسنده کندیسنه مخصوص بر وظیفه‌سی اولدیغی کبی ، ایچنده طوغوب بویودیکی مملکتنه قارشی‌ده بر وظیفه‌سی واردر که ، بوکا وظائف مدنیه ، یاخود وظائف وطنیه نامنی ویره‌بیلیرز .

افرادك حکومته ، حکومتك افراده قارشی وظیفه‌لری . — حکومتك اداره‌سی آلتنده یاشایان افرادك یکدیکرینك قوای فکریه و ملکات عقلیه‌سنه ، شرف انسانیسنه ، مادی ومعنوی بوتون حقلرینه حرمت ورعایت ایتمسی بر وظیفه‌در . عین زمانده بری برلرینه معاونت وظیفه‌سیله‌ده مکلف‌درلر . منسوب اولدقلری وطن وحکومته قارشی‌ده محبت واطاعت وظیفه‌سیله مکلف‌درلر .

هر فرد ایچین مملکتنی سومك ، اونك سعادتنه چالیشمق ، حکومتك مشروع اولان بوتون امرلرینه اطاعت ایتمك بر وظیفه‌در ؛ بورجدر. قرآن کریمك: «الله‌ه ورسولنه وسزدن اولان اولو الامره اطاعت ایدیکز [١]» مآلنده اولان آیت کریمه‌سی بو بابده‌کی وظیفه‌مزی تعیین ایتمکده‌در .

حکومتك‌ده افراده قارشی بر وظیفه‌سی واردرکه اوده : افرادك هر دورلو حقوقنی ، شرفنی ، ناموسنی تأمین و حمایه ایدرك آسایش داخلی‌یی محافظه ، تجاوزات خارجیه‌یی دفعدر .

قرآن عظیم الشانه کوره دولتك اساسلری . — مسلمانلق ، بوتون وظائف شخصیه وعائلیه کبی ، وظائف مدنیه‌مزی‌ده تعیین ایتمشدر . بناءً علیه برچوق عائله‌نك بر آرایه کلمسیله تشکل ایدن دولتك نه کبی اساسلر اوزرینه مؤسس اولدیغنی ، دولتك افراد ملته ، افرادك دولته قارشی مکلف بولوندیغی وظائفی‌ده کتاب مبین ایله اونی تفصیل وایضاح ایدن سنت سنیه بزه بیلدیرمشدر .

قرآن کریمه کوره دولت ایکی اساس اوزرینه مؤسسدر :

١ — عدالت ؛

٢ -- امانت (ایشلری ، وظائفی اهلنه تودیع ایتمك [٢] .

ولاة امور حقنده شرف نازل اولان (ان الله یأمرکم .... » نظم جلیلی مأمورین حکومته اماناتی اهل اولانلرك آلنه براقمالرینی ، بین الناس

[١] یا ایها الذین آمنوا اطیعوا الله واطیعوا الرسول و اولوا الامر منکم . - قرآن کریم -

[٢] ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل - قرآن کریم -

اجرای احکام ایتدکلری زمان عدل ایله حکم ایتملرینی امر ایدییور . بو ایکی مبدأ ، هیچ شبهه یوقدرکه ، سیاست عادله ایله ولایت صالحه‌نك اصلیدر . عادل بر سیاست ، صالح بر ولایت آنجق بو ایکی مبدأ ایله تأمین ایدیله‌بیلیر ، که حکومتدن بکلەنن‌ده بودر .

مسلمانلق تبعه وافرادك سعادتی بو ایکی اساسك دستور حرکت اتخاذ ایدلمسنده بولمشدر . حقیقة بویله‌در . برنجی اساس افرادك حقوقنی محافظه‌یه ، ایکنجیسی‌ده عمومك مصالح ومنافعنی تأمین وحمایه‌یه خدمت ایدر . عدالت کوزه‌تیلمدکجه هیچ کیمسه‌نك حقوق شخصیه‌سی محافظه اولونه‌میه‌جنی کبی ، ایشلر اهلنه تودیع ایدلمدکجه‌ده منافع عمومیه حمایه اولونه‌ماز . بناءً علیه بو ایکی اساس مهمی محافظه ایدن هر هانکی بر حکومت (شکل نه اولورسه اولسون) نظر اسلامده مشروع ومقبولدر . چونکه شکل مقصود بالذات دکلدر . بونك ایچوندرکه : خلفای راشدین زماننده معین بر شکله حصر اولونمامش ، شکله اهمیت ویریلمه‌مشدر . بو ایکی اساسی قبول ایتمش اولان اسلامده شکل حکومت « حاکمیت عامه » در . مسلمانلق هرشیده اولدیغی کبی بونده‌ده روحه اهمیت ویرمشدر . بوکون بر دولتك مبدألری حقنده‌ده باشقه برشی درمیان ایدیله‌مه‌مکده اولدیغنی کوریيورز .

وظائف مدنیه‌ده ویرکو وعسکرلك . — تبعه‌نك حکومته قارشی مکلف بولوندیغی وظائف وطنیه ومدنیه‌دن بری‌ده حکومتك دائرهٔ عدالتده تعیین وتوزیع ایده‌جکی ویرکولری ویرمکدر. بو ویرکو ایکیدر : مال ویرکوسی ، جان ویرکوسی . مال ویرکوسی هپمزك بیلدیکیدر . جان ویرکوسی‌ده « عسکرلك » در .

عسکر ؛ خارجی دشمنلره قارشی وطن وحقوق ملتی محافظه، داخلده بعض مفسدلرك تحریکیله تحدث ایده‌جك قاریشیقلقلری تسکین ایده‌جك بر « قوهٔ مسلحه » در .

انسانلرده حرص وطمع بولوندقجه آرالرنده مجادله ومخاصمه اکسیك اولمایه‌جغندن هر دولت وملت بو قوتی بولوندیرمایه مجبوردر .

حرص وطمع ایله تحریك ایدلمکدن ملتلر هیچ بر زمان قورتولا‌مایه‌جقلرنده شبهه یوقدر . بناءً علیه محاربه‌نك اورته‌دن قالقماسی‌ده غیر ممکن کبی‌در . « الجهاد ماض الی یوم القیام » حدیثی‌ده بونی ناطقدر . بر ملت رؤساسنك بوتون اقداماتنه رغماً حل ایده‌مدیکی مشکلی فصل ایتمك ایچون او ملتك استعمال ایده‌جکی یکانه قوت « عسکر » در . ملتك حقوقنی محافظه ، عمومك سلامتنی تأمین ایده‌جك اولان عسکردر . بونك ایچیندرکه نظر اسلامده عسکرك عزم و فدا‌کارلیسی هیچ برشی ایله قابل قیاس دکل‌در .

محافظهٔ وطن و ناموس ایچون مسلمانلرك کوستردیکی تدبیر . ——

دین اسلام وطن وناموسك دشمن تجاوزاتندن محافظه اولونه‌بیلمسنی برشیئه تعلیق ایدییور : « اعداد قوت ! » . [۱]

قوهٔ مادیه ، قوهٔ معنویه — اوت ، قرآن کریمك امر قطعیسی موجبنجه بر اسلام حکومتی ایچون مملکته قارشی وقوع بوله‌جق بالجمله مهاجمات اجنبیه‌یی

[۱] واعدوا لهم ما استطعتم من قوة ومن رباط الخیل ترهبون به عدو الله وعدوکم وآخرین من دونهم لاتعلمونهم الله یعلمهم ...

— قرآن کریم —

دفع ایده‌بیله‌جك بر صورتده هر عصرك مقتضیاتنه کوره قوت حاضرلامق فرض‌در . قرآن کریم ایله مأمور اولدیغمز قوت ایکی قسمه انقسام ایدر : قوهٔ مادیه ، قوهٔ معنویه .

قوهٔ مادیه طاقتك مساعده‌سنه ، زمانك اقتضاسنه ، هجومندن قورقولان دشمنلرك حالنه کوره هر زمان دکیشه‌بیلیر . تعلیم ونوبت بکلمه‌ده اعداد قوتله امر ایدن آیت کریمه‌نك عمومنده داخل‌در .

حضرت پیغمبر افندمزده بوخصوصی آیروجه ذکر ایتمشلردر : « دین ودولت اوغورنده نوبت بکلرکن ترك حیات ایدن رتبهٔ شهادتی احراز ایدر » ، « الله رضاسی ایچین بر کون نوبت بکله‌مك ، کیجه قائم ، کوندوز صائم اوله‌رق عبادتله کچن بیك کیجه‌دن افضل‌در » ، « الله رضاسی ایچون بر کون نوبت بکله‌ین کیمسه ایچون بر آی اوروج ونمازك مکافاتی ویریلیر » مآلنده اولان احادیث شریفه تعلیم ونوبتك نه بویوك بر عبادت اولدیغنده شبهه براقمایور .

قوهٔ معنویه‌ده قلب وروحك قوتی‌در . بو ایسه الله‌ه ، پیغمبره ، مسئولیت اخرویه‌یه ، فضیلت ورذیلته ، مکافات و مجازاته ایمان ایله حاصل اولور . عسکرلکده قوهٔ مادیه نه‌درجه لازم ایسه قوهٔ معنویه‌ده عین نسبتده لازم‌در . یالکز باشنه قوهٔ مادیه هیچ برزمان ایش کوره‌مز . معنویاته اعتقادی اولمایان ویاخود معنویاتی ضعیف اولانلرك قلب وروحنده قوت اوله‌میه‌جغی جهتله اوکبی کیمسه‌لر ایچون موفقیات پك آزدر . کندیلرینه تودیع ایدیلن تجهیزاتی حسن استعمال ایده‌مزلر . بناءً علیه قوهٔ مادیه نسبتنده قوهٔ معنویه‌نك‌ده بولونمسی لازم‌در . حسیات دینیه‌دن محروم اولان انسانلرده محبت وطنیه بولونه‌ماز . معنویاتی بوزوق ،

اعتقادی چوروك اولانلر دكل مملكته ، كندی نفسلرینه بیله خدمت ایده‌مزلر .

عسكرده بولونمسی لازم كلن اوصاف. — بر عسكر وظیفهٔ وطنیه‌سنی حسن ایفا ایده‌بیلمك ایچون فدای نفس ایده‌بیله‌جك قدر شجیع وجسور اولملیدر . چونكه شجیع اولان بر اردو مطلقا دشمنلرینه غلبه چالار ؛ قورقاق اولان عسكر ، دشمنی بهادر قیلار . هله قوماندان اوقدر شجیع اولملی كه اونك شهرتی دشمنك قلبنه قورقو ویرملیدر . چوق كره شجیع قوماندانك برسوزی بوزولمغه یوز طوتان عسكری كیری چویرمش ومظفریتی تأمین ایله‌مشدر . حضرت پیغمبر افندمزك حنین محاربه‌سنده‌كی حالی‌ده بو جمله‌دندر . فقط عین زمانده احتیاط وتأنی‌یی‌ده الدن براقماق لازمدر . چونكه احتیاط و تأنی اولمدقجه یالكز شجاعتدن بعضاً فائده یرینه مضرت بیله حاصل اولور . شجاعت اك زیاده مأمورك ، احتیاطده آمرك اكتساب ایتمسی لازم كلن فضیلت اخلاقیه‌دندر : حضرت علی كرم‌الله وجهه ورضی‌الله عنه افندمزك : « جسارت اون قسمدر : بری اجرا ، طقوزی تأنی و احتیاطدر » كلام حكیمانه‌لری بو بابده مهم بر دستور اولملیدر .

ذاتاً حربك كندینه مخصوص اولان قواعد اخلاقیه‌سی « حربی حد اصغری‌یه ارجاع ایتمك » در . یعنی قوماندانلر ایچون عسكرك قانی وقایه ایله‌مكدر . اك ایی قوماندان لزومندن فضله قان آقیتمیه‌رق دهای عسكریسی سایه‌سنده اك آز مجاهده ایله اك چوق فائده الده ایدندر .

برعسكر ، برقوماندان « نجدت » دینیلن فضیلت اخلاقیه ایله‌ده

متصف اولملی ؛ یعنی حربك اك قورقونج زمانلرنده‌بیله خوف وهیجانه دوشمیوب حالك دهشتنی متانت قلب ایله قارشیلامق ، قدرت اقتحامیه‌سنه نسبتله اونی دها اهون كورمكدر . اعتدال دم ایله تدابیر اتخاذ ایتمك ایچون بو صفتله متصف اولمق لازمدر . ذاتاً تلاش وهیجانه دوشمك انسانه فائده‌دن زیاده مضرت ویره‌جكی محققدر . قرآن كریمك ارشاداتندن‌ده آكلایورزكه اولومدن قورقه‌رق خوف وتلاشه دوشمك بیهوده‌در . بلغراد محاربه‌سنده سلطان فاتح حضرتلرینك عسكرلرینه قارشی ایراد ایتمش اولدیغی شو نطق نه‌قدر معنیدار ومهمدر !

« اولادلر ! دشمن مرمیاتی قورقانلر ایله صاقلانانلره ایریشیر . برآز اول صاقلانیر كبی اولدم ؛ درحال كلوب بنی بولدی . باقك شیمدی كوكسمی كریبورم ؛ اوكنده كزینیورمده بكا كلمیور ؛ صانكه مرمیلرده بندن قورقیور ! ایشته هر صاحب نجدت اولاندن‌ده بویله قورقارلر . شوراسنی‌ده اونوتمایكزكه : اجسام علویه‌یه مواد سفلیه ایریشه‌مز .... »

صف حربدن فرار. — دین اسلام نظرنده عسكرلكدن ومیدان محاربه‌دن قاچمق اك بویوك كناهلردندر . دشمن قارشوسنده بولنان بر عسكر آنجق برمقصده مبنی دشمنه آرقه چویرر ، كری‌یه چكیله‌بیلیر : « تكرار هجوم ویاخود دیكر محارب برفرقه‌یه التحاق ایتمك » .

شرف شهادت. — دین یولنده ، الله اوغورنده آرسلانلر كبی چارپیشیركن اولنلره دین اسلام « شهید » اسمنی ویرمشدر . شهیدلك مرتبه‌سی اك بویوك ، اك یوكسك بر مرتبه‌در . مسلمانلق نظرنده بو مرتبه‌یه معادل اولان مرتبه آنجق پیغمبرلك مرتبه‌سیدر . پیغمبرلكدن

باشقه هیچ برمرتبه بوكا معادل اولاماز . رتبهٔ شهادتی احراز ایدنلرك، ماهیتنی بزم بیلمدیكمز، برحیات ابدیه ایله یشامقده اولدقلرینی بزه قرآن كریم خبرویریور: « الله یولنده قتل اولونانلر ایچون اولودردیمه‌ییكز؛ بلكه اونلر دیری‌در، لكن سز فرقنده‌دكلسكز، بیلمزسكز[۱] » مألنده اولان آیت كریمه بوحقیقتی تبلیغ ایتمكده‌در . الله یولنده جان ویرمك نه‌بویوك برشرف اولدیغنی آ كلاملی كه پیغمبریمزبیله شهید اولمسنی تمنی ایدرلردی. « الله یولنده قتل اولونمق ، آلاجقلی‌نك حقندن باشقه بوتون قصورلرینی عفو ایتدیرر » مألنده اولان حدیث شریف الله یولنده شهیداولانلرك اوزرنده اولان قول حقندن ماعدا بوتون قصورلرینك عفو ومغفرت اولنه‌جغنی ، « دكزده شهید اولانلرك قره‌ده شهید اولانلردن عندالله افضل در » مألنده‌كی اثر شریفده دكزده شهید اولانك قره‌ده شهید اولانلردن افضل اولدیغنی كوستریر.

حضرت ابوبكر افندمزك عسكرلكه عائد وصیتلری . — اسلاملرك ایلك خلیفه‌سی حضرت ابو بكر افندمزك اردو قوماندانلرینه تبلیغ ایتدیكی شو نصیحتلره دقت ایدیكز !

۱ ـ كلیسالرده الله ایچون نفسنی حبس ایدن راهبلره ایلیشمه ، ۲ ـ مسلمانلرله حرب وقتاله تشویق ایدنلری اولدور ، ۳ ـ مقاتله‌یه اشتراك ایتمه‌ین صبی‌یی اولدورمه ، ٤ ـ قتال ایتمه‌ین قادینی اولدورمه ، ٥ ـ امر قتالده رأی وتدبیری اولمیان پیر فانی‌یی اولدورمه ، ٦ ـ میوه‌لی آغاجی كسمه ، خرمه آغاجنی یاقمه . [شو قدركه قتاله

[۱] ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احیاء ولكن لا تشعرون.
ـ قرآن كریم ـ

مانع اولان آغاجی كسمك جائزدر .) ۷ ـ دشمنك اوكوز ، قویون وسائرحیوانلرینی كسمه ؛ آنجق ضرورت اكل ایچون كس ، ۸ ـ مال غنائمه خیانت ایتمه ، ۹ ـ امر حربده اصلا قورقما ، ۱۰ ـ افساد ایتمه ، عاصی اولمه .

سوزكده طور ، غدر ایتمه ، بورون ، قولاق كسمه ، كوز اویمه ؛ شهر خراب ایتمه ، مال غنائمه خیانت ایتمه .

ایكنجی خلیفه رضی الله عنه افندمزك اردو قوماندانلرینه ویردیكی امر . — سكا وبرابركده بولنان عسكره هرحالده تقوایی امر ایدرم . اعدا علیهنده كوریله‌جك تداركاتك اك فضیلتلیسی ، حربده كوزه‌دیله‌جك اولان تدبیرلرك اك قوتلیسی تقوادر . سكا ومعیتكده‌كی عسكره اعدا كزدن زیاده كوتو ایشلری ایشلمه‌دن صاقنماكزی امر ایده‌رم . چونكه عسكر ایچون كوتولكلر دشمندن داها قورقولودر. مسلمانلر دشمانلرك كوتولك ایتمه‌لری یوزندن منصور ومظفر اولورلر. بویله اولمسه غلبه‌یه مدار اوله‌جق اولان قوت بزده بولونمامش اولور . بزنه عدد جهتیله ، نه تداركات ولوازمات جهتیله دشمن كبی دكلز . كوتولكی ایشلمه‌ده دشمن ایله مساوی اوله‌جق اولور ایسه‌ك قوتجه آنلرك بزه فائق اولملری لازم كلیر . بزفضیلتمزله آنلره غلبه ایدرمز . ایسه‌ك قوتمزله هیچ غلبه ایده‌مه‌یز .

بیلك كه سزك سیر وسفركزده الله طرفندن موكل اولان حفظهٔ كرام سزكله برابردر . ایشلدیككز ایشلری بیلیر ، آنلردن اوتانك . سزكه الله یولنده سكز كوتو ایشلری ایشلمه‌یه‌سكز : دشمنمز بزدن داها كوتودر. جناب حق بو كوتو دشمنی بزه مسلط ایتمز ، دیمه‌یكز . نیجه ملتلر واردركه

آنلرك اوزرینه آنلردن داها كوتو اولانلر مسلط اولمشدر. باقك بنی اسرائیله كه اللهك غضبنی دعوت ایده‌جك ایشی ایشلدیكلرندن دولایی اوزرلرینه مجوسی كفره‌سی مسلط اولدیلر. ماللرینی یغما ایتمك ایچین اولرینك اوه‌لرینك اوته‌سنه بریسنه كیردیلر. بو حال وعد اولونمش برحكم ایدی. البته اوله‌جقدی. اللهدن دشمنكزه غالب كلمه‌یی ایسته‌دیككز كبی نفسكزه قارشوده اللهدن عون وعنایت دیله‌یك، بو عنایتی هم بزم، هم سزك ایچون اللهدن دیله‌رم.

عسكرك سیر وسفرنده عسكره رفق ایله معامله ایت. عسكری كندنلرینه اویغون كله‌جك قوناقلره ایندیرمكده قصور ایتمه كه: سفر عسكرك قوتلرینه اخلل ویرمه‌مش اولدیغی حالده دشمن قارشوسنه واصل اولسونلر. عسكری غیر مسلم قریه‌لرندن، اهل صلح، اهل ذمت قریه‌لرندن اوزاق بولوندور. آچیقده بولوندور. بو قریه‌لره دیننه اعتماد ایتدیكك كیمسه‌لردن باشقه‌سنی كوندرمه، بو قریه اهلندن برفرده هیچ برزیان ایرشمسون، چونكه آنلر ایچون حرمت وذمت واردر، كه آنی ایفایه مأمورسكز. نته‌كم آنلرده سكون ایله، صبر ایله مأموردر. آنلر صبر وسكونده بولوندقجه آنلر حقنده خیردن باشقه معامله ایتمه‌یك، اهل صلحه ظلم ایتمك صورتیله اهل حربدن انتقامه قالقیشمایك، دشمن طوپراغنه آیاق باصدیغك زمان كوزجیلر تعیین ایت. دشمنك احوالی سكا كیزلی قالماسون. یانكده نصیحتنه، صداقتنه امنیت ایده‌جك آدملر بولونسون زیرا یالانجی آدم بعضاً دوغرو سویله‌سه بیله سنك ایچون نافع اولماز. سنی آلداتان شخص دشمنك كوزجیسیدر. بو قسه سنك كوزجیك دكلدر. دشمن طوپراغنه یاقلاشنجه سنك ایله دشمن آراسنده كشف قوللرینی

چوغالت، آوجیلری یایكه آوجی عسكرلری دوشمنك قولونی، قنادینی قیرسون. كشف قوللری دوشمنك پوصو قوره‌جق یرلرینی، كیزلی یرلرینی آراشدرسون، كشف قوللرینی حرب اثناسنده شدت كوسترن دلاور وصاحب رأیدن سه‌چ. بونلر ایچون یاریشده اوكده كیدن یوكروك آتلری آییر، دشمنی كوردیكك وقتده، اوزاقده‌كی عسكرلرینی، كشف قوللریكی، آوجیلریكی كندیكه یاناشدیر. تدبیریكی، قوتلی تدارك ایدوب طوپلا؟ قتاله جبر كورمدكجه عجله ایتمه، تا كه دشمنك كیزلی یرلرینی كوره‌سك، جان آله‌جق یرلرینی بیله‌سك، اهالی‌یی ناصل بیلیرایسه‌ك یرلرینی‌ده اویله بیله‌سك، دشمن سكا ناصل یاپارسه سن ده دشمنه اویله یاپه‌سك. صوكره قره قوللری ترتیب ایت، كیجه‌لری اویانیق بولونمغه چالیش اللهسنك وبرابرنده بولنان عسكرك ولی امری، آمریدر. دشمنلریكزه قارشو نصرتك یاردمجیسیدر . . . »

حضرت عمر الفاروق رضی الله عنه افندمزك سنجاغه تودیع ایتدیكی وقت ایراد بویوردقلری نطق. — اللهك اسمی ایله، عون وعنایتیله بو سنجاغی تودیع ایدییورم. تأیید الهی ایله كیدك. نصرت آنجق اللهدندر، حق وثباتدن آیرلمامق ایله حاصلدر. الله یولنده، اللهی طانیمایانلر ایله حرب ایدك، تجاوزده بولونمایك. الله تجاوزده بولنانلری سومز. دشمن ایله قارشولشدیغكز زمان قورقمه‌یك، قدرت وظفر زماننده كوز اویمایك، بورون، قولاق كسمه‌یك؛ غالبیت زماننده اسراف ایتمه‌یك (دوشمنه لزومسز خسارات ویردیرمه‌یك) اختیارلردن، قادینلردن، چوجقلردن كیمسه‌یی اولدورمه‌یك، ایكی طرف قارشولاشدیغی

زمان ، دشمنه هر طرفدن هجوم ایدلدیکی زمان بونلری قتلدن صاقینیك .

بر بر ر خلاصه‌سنی بورایه نقل ایتمش اولدیغم شو امر نامه‌لر ، شو نصیحتلر مسلمانلر ایچون بو کونده بر دستور اوله‌رق بو کونده قیمتنی محافظه ایتمکده‌درلر . دیندن فیض آلان ، اوامر دینیه‌یه رعایتی وجیبه بیلن مسلمانلر ، الك غالب زمانلرنده‌ده بو وصایایه رعایت ایتمشلر ، دكل تجاوزده بولونمق ، چوق زمان مقابله بالمثلدن بیله واز کچمشلردر . بونلرك هر سطرنده ، هر کلمه‌سنده اسلامك علویتی ، عدالتی ، رحم وشفقتی پك بارز اوله‌رق کورولمکده‌در .

اونه آلتنجی درسك خلاصه‌سی

١ -- هر فردك یاشادیغی مملکته قارشی بر وظیفه‌سی واردر که اوکا وظائف وطنیه ویاخود مدنیه نامی ویریلیر .

٢ — بر مملکتده ، بر حکومت اداره‌سنده بولنان انسانلر بربرلرینه عدالت ومعاونتله ، منسوب اولدقلری وطن وحکومته قارشی‌ده اطاعتله مکلفدرلر . افرادك هر نوع حقوقنی حمایه ، آسایش داخلی‌یی محافظه ، تجاوزات خارجیه‌یی دفع ایتمك‌ده حکومتك وظیفه‌سیدر .

٣ — قرآن کریمه کوره دولت ایکی اساس اوزرینه مؤسسدر: عدالت وایشلری اهلنه تودیع ایتمك . برنجیسی افرادك حقوقنی محافظه ، ایکنجیسی‌ده عمومك مصالح ومنافعنی تأمین وحمایه‌یه خدمت ایدر . مسلمانلق شکله دكل ، روحه اهمیت ویرمشدر .

٤ — تبعه‌نك حکومته قارشی مکلف بولوندیغی وظائفدن بری‌ده ویرکو ویرمکدر : مال ویرکوسی ، جان ویرکوسی .

٥ — انسانلرده حرص وطمع بولوندقجه آرالرنده مجادله اکسیك اولمیه‌جغندن هر دولت وحکومت عسکر دینیلن بر قوهٔ مسلحه بولوندورمق مجبوریتنده‌در . بو قوتله آسایش داخلیه وتجاوزات خارجیه‌یی دفع وتأمین ایدر .

٦ — محافظهٔ وطن وناموس ایچون مسلمانلق برشیئی امر ایدرکه اوده « اعداد قوت » در . طاقتك مساعده‌سنه ، زمانك اقتضاسنه ، هجومندن قورقولان دشمنلرك حالنه کوره مادی ومعنوی قوت حاضرلامق .

٧ — بر عسکر وظیفهٔ وطنیه‌سنی حسن ایفا ایده‌بیلمك ایچون فدای نفس ایده‌جك قدر شجیع اولملی ، عینی زمانده احتیاط وتأنی‌یی‌ده الدن براقاملیدر . حربك الك قورقونج زمانلرنده خوف وهیجانه دوشمیوب حالك دهشتنی متانت قلب ایله قارشیلامق لازمدر .

٨ — نظر اسلامده صف حربدن فرار الك بیوك جریمه‌در . الله‌ه شرك قوشمقله برابردر .

٩ — اسلامده مرتبهٔ شهادت اڭ یوكسك بر مرتبه‌در . بو مرتبه‌یی احراز ایدنلر ماهیتنی بزم ادراك ایده‌مدیكمز بر حیات ایله حی‌درلر . دكزده شهید اولانلرك رتبه‌سی قره‌ده كیلردن یوكسكدر .

اوتوز برنجی درس

واجبات (وظائف) اجتماعیه وحقوق طبیعیه

تمهید ـ نظر اسلامده اجتماعی انسانلر ـ وظائف اجتماعیه‌نك تعریفی ـ وظائف اجتماعیه‌نك منشأی : تساند ـ وظائف اجتماعیه‌نك اقسامی ـ اسلامده وظائف اجتماعیه‌یی تعیین ایدن اساسلر ـ وظیفه وحق ـ حقوق طبیعیه وحقوق مكتسبه ـ حق حیات ـ نظر اسلامده حق حیاتك اهمیت و قدسیتی ـ قصاصك مشروعیتی وبونده‌كی حكمت .

تمهید . — واجبات اجتماعیه‌یی تعریف وایضاح ایتمزدن اول نظر اسلامده اجتماعی انسانلرك قاچ قسم اولدیغنی ایضاح ایتمه‌یی مناسب كوریورم :

هرهانكی انسان اولورسه اولسون ، خصوصیله متمدن عصرلرده آتیده‌كی قسمك برینه داخل اولمقدن خالی قالماز .

١ — افراد سائره‌سیله دین ، لسان ، مقتضیات طبیعیه جهتلرندن اشتراكی اولان ، دوغرودن دوغرویه اونك قانونیله اداره ایدیلن بر جمعیتك عضوی اولمق ؛

٢ — اعتقاد ، اخلاق ، عنعنات وعادات نقطهٔ نظرندن كندیسنه مخالف بولنان بر ملته یالكز وطنداشلق ، محكومیت كبی قیود ایله مربوط بولونمق .

٣ — اعضاسندن بولوندیغی جمعیت ـ آرالرنده بر چوق جهتلردن

منافات موجود اولان - دیکر جمعیتلرله صرف اتحاد منافع یوزندن دوست کچنمك.

٤ — منسوب بولوندیغی جمعیت بینلرندەکی مسائل حیاتیەنك تخالفی یوزندن دیکر برجمعیتە قارشی دشمن وضعیتی آلمق.

شو تقسیمە عطف اولونەجق الك سطحی برنظر اونك غایت طبیعی برتقسیم اولدیغنی تسلیمە کافیدر. زیرا مدنی، وحشی، عصری نەقدر ملت وارسە هپسنك لسان حالی بونی سویلیور. اسلام طبیعی بر دین اولدیغی ایچین طبیعی اولان شو تقسیمە رعایت ایتمش و انسانلری یوقاریدە کوستریلن درت قسمە تقسیم ایدرك هرقسم ایچین دە مسلمانلرە اداسی فرض اولان برطاقم خصوصی وجیبەلر کوسترمشدر.

اوت انسانلر نظر اسلامدە شو وجهلە درت قسم اولیور:

۱ — مسلمانلر؛

۲ — ذمیلر. یعنی اهل کتاب دیدیکمز ادیان سائرە اربابندن اولوبدە مسلمانلرك ادارەسی آلتندە بولنوب مسلمانلرك قانونلریلە ادارە اولنان انسانلر.

۳ — مسلمان حکومتلرلە باریشیق یاخود متفق اولانلر.

٤ — مسلمان حکومتلرلە محارب اولانلر.

اخلاق اسلامیەدە شو درت قسم حقندە آیری آیری وجیبەلر تعیین ایدلمشدر. مع مافیە بونلرك هر برلرینە قارشی تعیین ایدلمش اولان خصوصی وجیبەلری ایضاح ایتمزدن مقدم علی الاطلاق اجتماعی وجیبەلر حقندە سوز سویلەمك دها موافق اولەجقدر.

وظائف اجتماعیەنك تعریفی. — واجبات اجتماعیە؛ انسانك بنای جنسنە قارشی ایفاسیلە مکلف اولدیغی وظائفدر.

شیمدی بونی ایضاح ایدەلم. معلومدرکە: انسانك یمك، ایچمك، کیمك و وجودینی صیجاق وصغوقدن محافظە ایدەجك بریر کبی ضرورات حیاتیەدن صکرە الك زیادە حس ایدەجکی احتیاج مبرم، بنی نوعندن بر قسمی ایلە برابر یشامق، حال اجتماع و تمدندە اوقاتکذار اولمقدر. انسان برطرفدن بحسب الفطرە آزادە سرانە برمعیشتی، هیچ بر قید ایلە مقید اولمامغی، مختاریت افعالندە هیچ برموجودك ربقۀ تحکمندە قالمامغی آرزو ایدر. دیکر طرفدن دە بومعیشت آزادە سرانە پك آز زمان ایچندە محونی انتاج ایدەجکنی بیلدیکی ایچین احتیاجات حیاتیەسنی تهوین ایتمك، مدت بقاسنی دها زیادە تمدید ایلەمك ایچون بومیل فطریسنی تعیین ایتمکە حریتنك برقسمنی فدا ایلەمکە، عجز ذاتیسنی برهیئت اجتماعیەیە التحاق صورتیلە تلافی ایتمکە لزوم کورر. بوندن طولاییدرکە علوم اجتماعیە ایلە اشتغال ایدن حکما، انسانك کندیسنە رغماً اجتماع و تمدنە آلیشمش اولدیغنە متفقاً حکم ایتمکدەدرلر. انسان یمکدن، ایچمکدن، برقوغوقدە باریتمقدن ناصل مستغنی اولامازسە، بنی نوعندن بر جماعتە التحاقدن دە اویلەجە مستغنی قالەماز.

ایشتە تساندکلینك برحالت خصوصیەسی اولوب فطرةً مدنی اولان انسانلر بیننده وجودی ضروری اولان «بوتساند»، بو «ضروری مربوطیت» وظائف اجتماعیەنك، وظائف متقابلەنك مبدأ مشترکیدر. بوتون مخلوقاتك اکرم واشرفی، امانات الٓهیەنك حاملی اولان انسانك شرف وحیثیتی دە انسانی بووظائفلە مکلف طوتمقدەدر.

افراد انسانیه بیننده‌کی بو تساند او قدر ضروریدر که ، بشریتك هر حالتی آزچوق بوندن متأثر اولمقدن قورتولاماز . بر فردك حرکتی دیکرلری اوزرنده ده لازمکلن تأثیری یاپمقده‌ده . بو تساندن قورتولمانك ، بونی نظر دقته آلمقسزین یشامانك امکانی یوقدر . اولوم بیله بو روابطی بوسبتون فك ایده‌میور . بناءً علیه هیچ بر فرد ، بنی نوعنك مظاهرتی اولمقسزین نه حیاتی ، نه‌ده انکشافنی تأمین ایده‌مز . دیمك که انسانك بو حالت خصوصیه‌سی وظائف متقابله‌نك منشأی اولیور .

وظائف اجتماعیه‌نك اقسامی — وظائف اجتماعیه ایکی نوعدر : وظائف عدل ، وظائف احسان [١] .

عدل ، تمامیله حقه راجعدر . حقه رعایتله تعریف ایدیله‌بیلیر . یعنی هر فردك حقوقنی طانیمق ، اوکا رعایت ایتمك و هیچ بر کیمسه‌یه

---

[١] وظائف ماده‌لرینه کوره تقسیم ایدیلدیکی کبی ، صورتلرینه کوره‌ده « مثبت ـ ایجابیه » و « منفی ـ سلبیه » اولمق اوزره ایکی قسمه تقسیم اولنور . وظائف منفیه ویاخود سلبیه فعلی نهی ایدن وظائفدر . وظائف مثبته وایجابیه‌ده فعلی امر ایدر . وظائف مثبته ومنفیه‌دن هر برلری متحتم وغیر متحتم اولمق اوزره ایکی قسمدر . ایشلنمه‌سی مطلوب وترکی ممنوع اولان شیلره متعلق وظائف ، ایجابیه ومتحتمه‌در . ترکی مطلوب وایشلنمه‌سی ممنوع اموره متعلق وظائفده سلبیه ومتحتمه‌در . ایشلنمه‌سی مطلوب وفقط ترکی غیر ممنوع اولان اموره متعلق وظائف ایجابیه وغیر متحتمه‌در . ترکی مطلوب وایشلنمه‌سی غیر ممنوع اموره متعلق وظائفده سلبیه وغیر متحتمه‌در .

مع مافیه هر حالده وظائف [وجائب] نه اولورسه اولسون ، اداسی مطلوبدر . وظائفك بو تقسیمی‌ده ، اولجه‌ده عرض اولوندیغی اوزره ، « لا یؤمن احدکم حتی یحب معسر ... من الخیر » حدیث شریفنك منطوق ومفهومندن مستفاد اولدیغی کبی « افضل الایمان ... » حدیث شریفله‌ده تصریح اولونمشدر .

ایراث ضرر ایتمه‌مکدر . باشقه‌لرینك حقنه رعایت نه دیمکدر ؟ بونی تقدیر ایده‌بیلمك ایچون کندی حقمی تدقیق ایتمکلکم ایجاب ایدر . مادام که بن انسانم وحق حیاتم اولدیغنی بیلیورم . شو حالده دیکر انسانلرکده یشامق حقی واردر . حقمی ادراك ایتمکلکم ، قارشیمده کیلرکده او حقده مشترك اولدقلرینی ، بناءً علیه اوکا رعایتك وجوب وضرورتنی بکا افهام ایدییور . ایشته « هر حق بر وظیفه‌یی تولید ایدر » قاعده‌سی بوندن نشئت ایدر . باشقه‌لرینه عائد اولان حقه ، بنه حق نامنه حرمت ورعایت تم ایچین ناصل واجب ایسه شخصمه عائد اولان حقه باشقه‌لرینکده حرمت ایتمه‌سی اویله‌جه واجبدر . شو حالده « حق حاکمدر » و « وظیفه کندی نفسنه مساویدر » طرزنده ایکی اساس وضع ایده‌بیلیرز . حق نامنه وظیفه‌نك شرف وعلویتی قارشیسنده اکیلمك خصوصنده هپمز مساوییز . حق ، انسانلرك کافه‌سنده مساوی اولدیغندن وظائف عدالتده بحسب الذات متقابلدر . بنم یاپمق حقنی حائز اولدیغم بر شیئی باشقه‌لرینکده یاپمغه حقی واردر . مادام که بویله‌در ، مادام که واجب (وظیفه) نفسنه مساویدر . اویله ایسه «باشقه‌لرینك بزه یاپمه‌لرینی ایسته‌مدیکمز شیئی بزده باشقه‌لرینه یاپمامقلغمز » بر وظیفهٔ اجتماعیه اولور . مع مافیه مسئله یالکز باشقه‌سنه ایراث ضرر ایتمه‌مك ، یاخود اونلرك مضرتلرندن قورتولمق دکلدر . باشقه‌لرینك یاردیملرینی ایسته‌مك ، باشقه‌لرینه مفید اوله‌بیلمکده بر حق ، بر وظیفه‌در . قوانین بشریه « اولدورمه » دیورسه ، وجدانمز بوکا « هیچ بر فردی اولومه ترك ایتمه ، اواسنه میدان ویرمه » امرینی علاوه ایدییور . شو حالده « باشقه‌لرینك بزه یاپمالرینی خوشلانمادیغمز شیئی بزده باشقه‌لرینه یاپمامقلغمز » ناصل

بر وظیفه‌ایسه « بزه یاپیلماسنی آرزو ایتدیکمز شیئی باشقه‌لرینه یاپمامزده» بر وظیفه‌در . بری ایجابی ، دیکری سلبی‌در . بری مثبت ، دیکری منفی‌در . بری وظائف عدل ، دیکری وظائف احسان‌در . باشقه‌لرینك حیاتنه ، حریتنه ، حق تملك وتصرفنه ، شرف وحیثیتنه رعایت بر وظیفه‌در. سلبی ، مجبوری بر وظیفه‌در. باشقه‌لرینه قارشی ابراز مودت، خیرخواهلق، فداکارلق ، معاونت‌ده بر وظیفه‌در ؛ ایجابی ومثبت وغیر مجبوری‌در .

۲- اسلامده وظائف اجتماعیه‌یی تعیین ایدن اساسلر . — انسانلر بیننده ضروری الوجود اولان « تساند » ك نتیجهٔ طبیعیه‌سی بولونان وظائف متقابله‌یی مسلمانلق شو اساسلرله تأمین وهر فردی او وظیفه‌یه میل ایتدیرمکده‌در .

« عدالت ایدیکز ، چونکه عدالت تقوایه ورضاء الٰهی‌یه أك یقین‌در[١]» . «ایلك وتقوایه قارشی معاونت ایدیکز[٢] » ، «جناب حق عدالت واحسان ایله امر ایدر [٣] » ، « کندی نفسك ایچون آرزو ایله‌دیکك شیئی باشقه انسانلر ایچون‌ده آرزو ایت ؛ کندی نفسك ایچون آرزو ایتمه‌دیکك شیئی باشقه‌لری ایچون‌ده آرزو ایتمه [٤] »

[١] اعدلوا هو اقرب للتقوى . — قرآن حکیم —

[٢] وتعاونوا على البر والتقوى .

— قرآن حکیم —

[٤] ان الله یأمر بالعدل والاحسان .

— قرآن حکیم —

[٤] « احب للناس ماتحب لنفسك » ، « لا یؤمن احدکم حتى یحب لاخیه ماتحب لنفسه من الخیر » ، « افضل الایمان ان تحب للناس ماتحب لنفسك وتکره لهم ماتکرهه لنفسك »

— حدیث شریف —

برنجی آیت کریمه بزه مقتضای عدالت حرکت ایتمه‌مزی امر ایدییور؛ بناءً علیه هر مسلمان مقتضای عدالت حرکت ایتمکه دیناً مجبوردر. عدالت اوزره حرکت ایتمك دیمك، - شمدی ایضاح اولوندیغی وجهله - هر شیئی ماوضع لهنده یاپمق ، هر کسك حقوقنی طانیمق واوکا رعایت ایتمك وهیچ کیمسه‌یه هیچ بر صورتله ایراث ضرر ایتمه‌مك‌در . ایشته بو امردن وظائف اجتماعیه‌نك برنجی قسمی نشئت ایدییور . بو امر موجبنجه هر مسلمان باشقه انسانلرك حیاتنه ، ناموس وحیثیتنه ، حریتنه ، حق تصرفنه احترام؛ مسکن ومخابراتنه عدم تعرض وظیفه‌سیله مکلف‌در . ایکنجی آیت کریمه‌ده امور خیریه‌یه معاونتله امر ایدیور، که بوندن‌ده ایکنجی قسم وظائف اجتماعیه نشئت ایدر . حدیث شریف‌ده وظائف اجتماعیه‌نك أك بویوك وأك صریح دستوری‌در . مع مافیه « الله عدل واحسان ایله امر ایدر . » آیت کریمه‌سی بوتون اقسامیله وظائف وحقوق اجتماعیه‌یی تبلیغ ایدییور. چونکه عدل ایله امر ؛ بنی نوعمزك حیاتنه سؤ قصدی نهی ایدر . احسان ایله امر ایسه همجنسمزك حیاتنی قورتارمایی امر ایدر. کذلك عدل ایله امر ، باشقه‌لرینك مالنه دوقونمایی نهی ایدر . احسان ایسه اونلره مالمزدن بر حصه افرازینی امر ایدر . ایشته بونك ایچون درکه : بو آیت کریمه وظائف اجتماعیه‌نك بوتون اقسامنی جامع‌در .

وظائف اجتماعیه‌مزی تعیین خصوصنده باشقه برشی اولماسه بیله بو آیت کریمه کافیدر . بو آیت کریمه‌ده‌کی «احسان» کلمه‌سی بالجمله مخلوقاته ایلك ایتمه‌یی ، شفقت ومرحمت کوسترمه‌یی ، تعاون وحسن معاشرتی متضمن‌در . بناءً علیه بو آیت کریمه موجبنجه هر مسلمان هم عدل ایله ، هم‌ده احسان ایله مکلف‌در .

الحاصل مسلمانلغك وضع ایلدیکی شو دساتیر اجتماعیه موجبنجه هر مسلمان ایچین برنجی وظیفهٔ اجتماعیه «شخصه احترام» در . یعنی هم جنسنك قوای بدنیه وشخصیه‌سنه ، ملکات عقلیه وروحیه‌سنه ، احتساسات مشروعه‌سنه ، حیاتنه ، شرف وناموسنه ، حریتنه ، معتقداتنه ، املاك واموالنه تعرض ایتمه‌مك‌در . چونکه عدالت ، شخصه احترامی جبر ایدر . شخص تعبیری ایسه بونلرك هپسنه شامل‌در .

وظیفه دینیه — بورایه قدر ویرمش اولدیغمز ایضاحات بزه کوستریورکه: وظائف [وجائب] نه اولورسه اولسون، اداسی مطلوب‌در. آنجق بونك بر قسمی متحتم ، بر قسمی‌ده غیر متحتم‌در . وظائف متحتمه [وظائف عدالت] هرحالده بر حقه مقابل‌در . یعنی عدالتله بالذات حق، غیرقابل انفکاك صورتده یکدیکرینه مربوطدر. عدالت، حقوق غیره رعایت دیمکدر . انسان آنجق باشقه‌لرینك حقنه تجاوز ایتمدکجه کندی حقنه صاحب‌در. شو حالده عدالت اولمیان یرده حق‌ده یوق دیمك‌در . بناءً علیه بن انسان اولمق حیثیتیله مقتضای عدالت حرکته ناصل مجبور ایسه‌م ، بنی نوعمك هر فردی‌ده بو مجبوریتدن قورتولاماز . آنلرك شخصی بنم ایچین ناصل محترم وتعرضدن مصون ایسه ، بنم شخصم‌ده اویله اولمق لازم‌در . حق آلاجغمز ، وظیفه‌ده بورجمز اولدیغی جهتله مقتضای عدالت بکا ترتب ایدن هر بر تکلیفی بن‌ده نفسم ایچون بعینه حقوق نامیله باشقه‌لرندن طلب ایده‌رم . بنم ایچون بو ، الك طبیعی بر حق‌در . بناءً علیه وظائف اجتماعیه‌یه تقابل ایدن حق ، حقوق ذاتیه وطبیعیه‌در . وظیفه مطلق ومجبوری اولان

یرده حق‌ده مطلق ومجبوری‌در . بونك ایچون‌درکه : احساندن نشأت ایدن وظیفه بر حقه مقابل دکلدر .

حقوق طبیعیه وحقوق مکتسبه — وظیفه کبی حقك‌ده ایکی نوع اولدیغنی کوریورز . انسانك صفت ذاتیه‌سندن متولد ، یالکز انسان اولمسی حیثیتیله فطرةً مالك اولدیغی حقلر حقوق طبیعیه‌در . قدرت فاطره طرفندن ویریلن وحقوق طبیعیه نامنی آلان بو حقلر ، بوتون انسانلرك خاصهٔ لازمه‌سی‌در . هیچ بر فرد آندن محروم ایدیله‌مز . حقوق مکتسبه ویاخود حق استحقاق‌ده شرعك وقانونك بخش ایتدیکی بر حق‌در ، بوده بر وظیفه مقابلی‌در . حقوق طبیعیه‌یی شو صورتله تقسیم وتلخیص ایده‌بیلیرز :

١) حق حیات وحق بقا ؛

٢) حق حریت ؛

٣) حق تملك وتصرف ؛

٤) حق مساوات .

ایشته قدرت فاطره طرفندن اشرف مخلوقات وصاحب اراده اوله‌رق یارادلمش اولمسی حیثیتیله فطرةً بو حقلره مالك اولان انسانلر بنی نوعنه قارشی مجبور اولدیغی وظائف اجتماعیه‌سنه رعایت ایتدکجه بالمقابله بو حقلره مالك‌در. وظیفه کبی حق‌ده حریت ذاتیه‌نك مولودیدر. عقل ووجدانك دلالتیله هر انسان بونلره مالك اولدیغنی آکلار وطلب ایدر. بو حقلر انسانك صفت لازمه‌سندن اولدیغی ایچون بونلره معارض ومباین اولان هرشیئه انسان عصیان ایدر. بنابرین طبیعی وفطری اولان مسلمانلق ؛ حق حیات ، حق حریت ، حق تملك وتصرف کبی حقوق

طبيعيه ايله بونلرك لوازمندن بولنان حقوق سائره‌يی تماميله كافلدر .

الحاصل، حقوق طبيعيه‌دن اولسون، شرعك بخش ايله‌ديكی حقوق مشروعه‌دن اولسون هر حق بر وظيفه مقابليدر : مثلا حق حيات ، ديكرلرينی قتل ايتمه‌مك ؛ حق استحقاق ، بر عملده بولونمق مقابليدر. او وظيفه‌يی كورمه‌ين انساندن او حق زائل اولور . بناءً عليه قاتل حق حياتدن ، عاطل حق استحقاقدن محروم ايديلير .

بونكله برابر حق ، وظيفه‌دن مقدمدر . بو بر وظيفه‌يه تقابل ايتمه‌يه‌بيلير . مثلا رحم مادرده‌كی جنينك هيچ بر وظيفه‌يه مقابل اولميه‌رق حق حياتی واردر . كذلك مولودك حق تعيشی واردر . فطرتك ويرديكی احتياجی ، مولودك هيچ بر وظيفه‌سنه مقابل اولمقسزين عدالت مطلقه تأمين ايدر .

حق حيات . — حقوق طبيعيه‌نك برنجيسی حق بقا وحياتدر . حق حيات ، حياتك دوام وبقاسنه متعلق اولان شيلرك هيئت مجموعه‌سنه عائد بر حق اولديغی جهتله « حق امنيت » ده بونده داخلدر . بو حق هر فرد ايچون اك طبيعی بر حق اولديغندن ذی حياتك ايلك فعلی موجوديتنی ادامه ، احتياجات حياتيه‌سنی تأمين ايدن بر طاقم مساعيدن عبارتدر . حق حيات هر فرد ايچون حقوق طبيعيه‌نك برنجيسی اولديغی جهتله وظائف اجتماعيه‌نك برنجيسی‌ده حيات بشريه‌يه احترام اولمق لازمدر . بناءً عليه اول امرده :

« **حيات بشريه تعرضدن مصوندر** » اساسنی بر قاعدهٔ طبيعيه اوله‌رق قبول ايتمه‌مز لازمدر . شو حالده بغير حق قتل واعدام نفس — اسباب ودواعيسی نه اولورسه اولسون — قانون اخلاقی نظرنده اك

شنيع بر جنايتدر . دوغرو وطبيعی اولان هر قانون و شريعت نظرنده بويله اولمسی ايجاب ايدر . بو حقك محافظه‌سنی تأمين ايتمه‌ين بر قانون وشريعت هيچ بر صورتله مطاع اوله‌ماز .

نظر اسلامده حق حياتك قدسيتی . — طبيعی بر دين اولان مسلمانلق هر فرد ايچون طبيعی اولان بو حقی پك مقدس اوله‌رق طانيمش واونی محافظه ايچون شدتلی قانونلر وضع ايتمشدر . حق حياتك اك مهم ركنی شبهه‌يوق كه عصمت دمدر . حقسز يره بر آدمی اولدورمك ، دين اسلام نظرنده بويوك بر كناهدر . بوتون انسانلری أولدورمش كبيدر . بو جنايتی ارتكاب ايدن بر آدم حقنده مسلمانلق دنيوی واخروی اك شدتلی بر جزا تعيين ايتمشدر . حياتك اك مهم ركنی اولان عصمت دمده اسلاميت دكل ، انسانيت شرطدر [١] هر فردك دمی معصوم وبونی اخلال ايدن مسؤلدر .

شو آيت كريمه ، نظر اسلامده حياتك نه درجه مقدس ومحترم اولديغنی واضحاً كوسترمكده‌در .

« جناب حقك حرام قيلمش اولديغی قتل نفس جنايتنی ارتكاب ايتمه‌ييكز [١] » . « بغير حق بر انسانی اولدورن ، بوتون انسانلری اولدورمش كبيدر [٣] » . « بيله‌ركدن ، تعمداً بر مؤمنی قتل ايدنلرك جزای اخرويسی ابدياً جهنمدر ؛ اونلر مرحمت الهيه‌دن مطروددر .

---

[١] « ولاتقتلوا النفس التی حرم الله الا بالحق »

— قرآن كريم —

[١] « ولا تقتلوا النفس التی حرم الله الا بالحق » .

[٣] « من قتل نفساً بغير نفس فكانما قتل الناس جميعا » .

اونلر ایچون پك مدهش برعذاب واردر [١] » « ای عقل صاحبلری سزك ایچون قصاصده (قاتلی بروجه‌شرعشریف اعدام‌ایتمکده) حیات واردر . بوصورتله جمعیتك حیاتنی ، آهنکنی محافظه ایدرسکز [٢] »

اسلامده حیات الك طبیعی برحق اولدیغی جهتله هر انسان ایچون تحری سعادت ، نافع اولانلری طلب ومضر اولانلری دفع ایتمکده برر حقدر .

قصاصك مشروعیتی . — نظر اسلامده حیات پك مقدس اولدیغندن بوكا تجاوز ایدن « قاتل » ك دنیاده‌كی جزای شرعیسی « قصاص » در. قاتلی ـ قواعدشرعیه دائره‌سنده « اعدام » در . قاتل حقنده مسلمانلغك تعیین ایلدیكی شو جزا ، پك شدتلی اولمسنه رغماً ، غایت طبیعی ومعقول برجزادر . مادامكه هرحق بروظیفه مقابلنده مشروعدر ؛ و انسانك یاشامق حقنه مالك اولمسی دیكر انسانلرك عینی حقلرینه رعایت واحترام مقابلنده‌در . شوحالده باشقه‌لرینك حقنه رعایت ایتمه‌ینلردن عینی حقك نزع اولونمسی قدر طبیعی برشی اوله‌ماز . بناءً علیه مسلمانلغك مشروع

[١] « ومن یقتل مؤمنا متعمداً فجزاؤه جهنم خالداً فیها وغضب الله علیه ولعنه واعدله عذاباً عظیما » ـ قرآن حكیم ـ

[٢] ولكم فی القصاص حیات یا اولی الالباب . ـ قرآن حكیم ـ

شو حدیث شریفلرده اسلامده حق حیاتك نه درجه مقدس اولدیغنی كوسترمكده‌در : « اول مایقضی بین الناس یوم القیامة فی الدماء = یوم قیامتده بین الناس الك اول كوریله‌جك دعوی قتل دعواسیدر » ، « من قتل عصفوراً بغیرحق سأله الله عنه = ناحق یره برسرچه‌یی بیله اولدورن كیمسه عندالٰهیده مسؤلدر » ، « من هدم بنیان الله فهو ملعون = بنیان الٰهی اولان وجود انسانی ییقان كیمسه ملعوندر ، رحمت الٰهیه‌دن مطروددر » ،

قیلدیغی « قصاص » بعض دوشونجه‌سزلرله ، برقسم غرضكارلرك ظن ایتدكلری كبی بر وحشت دكل ، بلكه قاتلك عملنك جزای طبیعیسیدر. عینی زمانده اسلامیتده مشروع اولان قصاص ، جمعیتك اعضای سائره‌سنی محافظه اساسنه مبتنی‌در . بونك علیهنده سویله‌نن وسویلنه‌جك اولان شیلر پك واهی واساسسزدر . كندی حقنده تطبیق ایدلدیكنی هیچ ده آرزو ایتمدیكی برشیئی باشقه‌لری حقنده روا كورن و بویله‌جه وظیفه‌سنی سوء استعمال ایدن برآدمه او وظیفه‌یه مقابل اولان حق ناصل ویریلیر ، وبو حقدن ناصل محروم ایدلمز . قاتل حقنده شریعت اسلامیه‌نك تعیین ایلدیكی جزای اعدامك بروحشت اولدیغنه قائل اولان وبناءً علیه بونك قالقماسی لزومندن بحث ایدنلره قارشی الك مسكت برجواب وار : « بوكا اولا قاتللردن باشلامق ایجاب ایدر ؛ اونلر كندی آرالرنده فعل قتلی بوسبوتون قالدیرسینلر ، صوكره صیرا شریعته كلیر . » برده بو آدملره صورارز : هرحق بروظیفه مقابلنده اولونجه وظیفه‌سنی ایفا ایتمه‌ین ذاتدن اوحق نزع اولونمازمی ؟..

جمعیتك اساس وبنیان قواعدی پایمال وبالجمله قوانینی آلت اوست ایدن برشخص ناصل اولورده حمایه ایدیلیر؟ عمومك منفعتی نقطه‌سندن ضرر خاصك اختیار اولونه‌بیله‌جكی پك طبیعی بر قاعده دكلمی‌در ؟. بویله اولدیغی حالده هم فردك الك مقدس حقنه تجاوز ، همده جمعیتك الك حیاتی قانونلرینی آلت اوست ایتمش و بو صورتله جمعیتك آهنكنی خللدار ایله‌مش بولنان برشخص كندی عملنك جزای طبیعیسنی بولماسین ، بوناصل اولور ؟. عدالت بونك نره‌سنده‌در ؟.

بونك ایچیندركه : شریعت اسلامیه ، قاتل حقنده قصاصی فرض

قیلمش ، وقصاصك حیات اولدیغنی اك بلیغ ، غایت فصیح وموجز بر افاده ایله آكلاتمش‌در . عینی زمانده جناب حقه و رسولنه قارشی كلنلرله یر یوزنده جمعیتك آهنكنی اخلال ایده‌جك صورتده ساعی بالفساد اولانلركده قتل ، صاب ویاخود نفی وتغریب جزالرندن بریله تجزیه ایدلملرینی مسلمانلق امر وتعیین بیورمشدركه بوده سیاسی بر جزادر [١] .

مدافعهٔ نفس حقنك مشروعیتی . — یشامق بر حق طبیعی اولوب هركس بوحقنی محافظه و تنمیه ایتمك وظیفه‌سیله مكلف اولونجه طبیعی اوله‌رق هرانسانك مدافعهٔ نفس حقنه‌ده مالك اولمسی لازمكلیر.

زیرا هروظیفه برحق مقابل تولید ایدیور . قدرت فاطره طرفندن كندیسنه بخش ایدلمش اولان حیاتی محافظه و تنمیه ایتمك هرفردك وظائف اساسیه‌سی جمله‌سندن‌در . بونك ایچین‌دركه اوزرینه هجوم ایدن بر كیمسه‌یه قارشی حیاتی باشقه صورتله مدافعه‌دن عاجز قالان بر آدمك هجوم ایده‌نی اولدورمه‌سی نه‌مغایر وجدان و اخلاق‌در ، نه‌ده خلاف شریعت برحركت‌در . قانون نظرنده مجرم صاییلماز . حتی‌اوكا یاردم ایدنلرده مجرم دكللردر . بویله بروضعیتده قالان كیمسه ایچون قانون اخلاقی‌یی پامال ایتدی دینیله‌مز . چونكه كندیسی متجاوز اولمایوب واقع اولان تجاوزی دفع ایتمك مقامنده‌در .

[١] « یا ایها‌الذین آمنو كتب علیكم القصاص فی‌القتلی » . « ولكم فی القصاص حیاة یااولی الالباب » . « انما جزاء الذین یحاربون الله ورسوله ویسعون فی الارض فساداً ان یقتلوا اویصلبوا اوتقطع ایدیهم اوینفوا من الارض ... » — قرآن كریم —

انتقام شخصی مدافعهٔ مشروعه دكلدر . — حیاتمزه سوءقصدده بولنان كیمسه‌یه قارشی « قانون اخلاقی » مدافعهٔ نفس حقنی مشروع كوستریورسه‌ده « انتقام شخصی » مشروع دكل‌در . چونكه مشروع اولان تهلكه آننده نفسنی قورتارمق ایچون ایقاع ایدیلن شی‌در . بوایسه عادتا قضا دیمك اولدیغندن معذور كوریلیور .

فقط تهلكه‌یی آتلاتدقدن صوكره خصممزی اتلاف ایتمك مقصدیله كونلرجه وسائط انتقامی تصور وپلانلر ترتیب ایدرك اونك حیاتنی ازاله ایتمك هیچ برصورتله مدافعهٔ مشروعه‌دن صاییله‌ماز . بناءً علیه بعض یرلرده جاری اولان قان‌دعواسی، قان‌كوتمه عادت جاهلیه‌سی غیرمشروع برحركت‌در. چونكه، بغیرحق اولدورولن برانسانك قانی آلمق افراده‌دكل ، جمعیته، هیئت حاكمه‌یه عائد برحق اولدیغی جهتله بالذات كندیسنك اوحقی آلمایه قالقیشماسی؛ هیئت اجتماعیه‌نك حقنه صریح برتجاوزدر؛ هیئت اجتماعیه‌نك نظام وانتظامنی مخل برحركت‌در .

انتحارك غیر مشروع اولمسنك اسبابی . — حق حیاتك حقوق طبیعیه‌دن اولمسی اساسندن ایكنجی برنتیجه‌داها چیقیوركه اوده: انتحارك عدم‌مشروعیتی‌در. مادامكه حق حیات انسانك صفت لازمه‌سندن‌در ؛ طبیعی وفطری اولان حقلرندن‌در . بو حقك ویرلمسنده انسانك سعینك دخل وتأثیری یوق‌در . اوحالده هرهانكی بردلیله استناد ایدر ایسه ایتسون ، انسانك كندیسی‌ده بو حقنی ازاله ایتمه‌یه اصلا صلاحیتدار دكل‌در . قانون اخلاقی ، وقانون شرعی انسانه باشقه‌سنك حیاتنی سلب ایتمك حقنی ویرمدیكی كبی، كندی حیاتنی نزع ایتمك حقنی‌ده‌ویرمه‌مشدر. بناءً علیه انتحار ، اخلاقاً ودیناً پك مذموم برحركت‌در .

اوت ، منتحر هيچ بر وقت « بن يالكز نفسمه قارشى ارتكاب جنايت ايدييورم » دييه‌مز . چونكه بو ، اخلاق شخصيه‌يى انكاردن باشقه بر شى دكلدر. زيرا بز ، يالكز كندمز ايچون دكل، آنجق ايچنده بولنديغمز جمعيت ايچون يشارز . جمعيته نافع اولمق بزم ايچون اجتماعى بر وظيفه‌در . شبهه يوق كه بر آدم مالنى بول بول صرف ايتمكده حردر . فقط بو مطلق دكلدر . بلكه بو اسراف يالكز كنديسنك بعض لذائذدن محروميتنى انتاج ايدوب عمل خيردن منع ايتمه‌مك شرطيله‌در . بو ناصل بويله ايسه، انسانك نفسى ده بويله‌در . نفسنده تصرفه حقى واردر. لكن جمعيته خدمتدن فارغ اولامق شرطيله. حالبوكه منتحر وظيفه‌دن قاچيور، كنديسنه توديع ايدلمش اولان وظيفه‌يه نهايت ويرييور ديمكدر.

انتحارك باشليجه سببى — انتحارك مختلف عامللرى وارسه ده باشليجه لرى : « حكم قدره مطاوعت ايتمه‌مك، حياتدن مقصد موفقيت وسعادت حاضره‌دن عبارت ظن ايتمكدر » . عشرتده اك بويوك يارديجيسى در. فى الحقيقه ، انسانك حكم قدره مطاوعتى والطاف سبحانيه‌دن اعتمادى اولماز ، وحياتدن مقصد دنياده هرايسته‌ديكنه نائل اولمق ، ذوق وصفا ايله امرار اوقات ايله‌مك ظننده بولنورسه ديله‌ديكى سعادت ألنه كچمه‌نجه قلبنى استيلا ايدن يأس ومحروميت ايله انتحاردن باشقه كيده‌جك كريزكاه قاليرمى ؟ .. بونك ايچين دكلمى دركه: فرانسه كبى ممالك غربيه‌ده دينسزلك يوزندن انتحار ايدنلرك عددى سنه‌ده اون بيكى تجاوز ايتمكده اولديغى ياپيلان ايستاتستيقلردن آكلاشيلمقده‌در . حالبوكه حكم قدره مطاوعتى والطاف آلهيه‌يه اعتمادى اولان قلبلر هيچ بر وقت يأسك او درجه‌سنى كورمزلر .

بونكله برابر حياتدن مقصد هرايسته‌ديكنه نائل اولمقدن عبارت دكلدر . داها پك چوق مقصدلر واردركه انسان كنديسى سفالت ايچنده يووارلانديغى بر زمانده بيله اونلرى ايفا ايده‌بيلير . رواقيونك ظن ايتدكلرى كبى انتحار بر جسارت دكل ، بلكه جبانتدر. عادتا وظيفه باشندن قاچمقدر . انسانك ؛ كنديسنه كوچ كلن حياتك مزاحم ومشاقندن قاچمق، كنديني قورقوتان مسئوليتدن قورتولمق، تحمل ايده‌مديكى عذاب مادى ومعنوى‌يى قاچيرمق ايچون انتحاره التجا ايتمسى پك بيوك آلچاقلقدر . مادامكه يشامق بر وظيفه‌در ، وبويله كندينه ، عائله‌سنه ، مملكتنه قارشى ايلك ومعزز بر وظيفه‌در . او حالده انتحار ايتمكله بو وظيفه‌دن كنديني محروم بداقش ديمكدر . وظيفه‌سنى براقوب قاچمق ايسه اك بويوك بر دنائتدر . بناءً عليه هرهانكى بر سببدن دولايى انتحاره تصدى ايتمك قطعياً مشروع بر حركت صاييلماز . هيچ بر سبب انسانك بو حركتنى معذور كوستره‌مز .

[۱] «ولا تقتلوا انفسكم انه كان بكم رحيما» نظم جليلى هرنه صورتله اولورسه اولسون انتحاردن «ولا تلقوا بايديكم الى التهلكة» آيت كريمه‌سى ده بلا لزوم نفسى تهلكه‌يه القا ايتمكدن وبناءً عليه انتحاردن نهى ايدييور . جناب رسالتمآب افنديمزده بر چوق احاديث شريفه‌ده انتحاردن منع وتحذير ايديور . يوكسك بر محلدن اتيلمق ، مواد سميه ايچمك ، بيچاق صوقمق، ايله كنديسنى بوغمق صورتلريله قتل واتلاف نفسدن مسلمانلق صورت قطعيه‌ده منع وتحذير ايلمشدر. شو حديث شريف بو بابده صريح وواضحدر : «من تردى من جبل فقتل نفسه فهو فى نار جهنم يتردى فيه خالداً مخلداً فيها ابداً . ومن تحسى سما فقتل نفسه فسمه فى يده يتحساه فى نار جهنم خالداً مخلداً فيها ابداً ومن قتل نفسه بحديدة فحديدته فى يده يتوجأ بها فى بطنه فى نار جهنم خالداً مخلداً فيها ابداً .

- اخرجه البخارى -

دين اسلام نظرنده انتحار — حيات طرف آلهيدن بر وديعه اولديغى جهتله هرنه صورتله اولورسه اولسون انتحار ، حتى انتحاره سبب اولان بالجمله افعال وحركات مسلمانلقده صورت قطعيه‌ده حرامدر . [١] نظر اسلامده انتحار او قدر شنيع بر حركتدركه منتحرك جنازه‌سى قيلنوب قيلنمامقده بين الفقها اختلاف اولونمشدر . بر جريحه‌دن طولايى مضطرب اوله‌رق بچاق ايله انتحار ايدن بر صحابه‌نك جنازه نمازنده حضرت فخر عالم افنديمز بولونمامشلر ، اونك جنازه‌سنى قيلمقدن استنكاف ايتمشلردر . [١]

انتحار جزئى — حياتك تعرضدن مصون بر حق طبيعى اولمسى اساسندن ديكر بر نتيجه دها چيقيوركه اوده: اعضاى وجوددن برينك قطعى وياخود بر عضوك وظيفه‌سنك تعطيلى مشروع اولمامقدر . انسانه نفسنى اولدورمه‌يى حرام قيلان « قانون فطرى ، قانون اخلاقى » اعضاسندن برينى قطع ، ياخود بر عضوك وظيفه‌سنى تعطيل ايتمه‌يى ده حرام قيلمشدر . انتحار جزئى ديمك اولان بو حركت، دين اسلامده شديداً منع اولونمشدر . [٢]

مسلمانلق حياته بو درجه قدسيت ويرديكى ايچوندركه : غربده حكمفرما اولان انتحار، اسلاملر آره‌سنده حسن قبوله مظهر اوله‌مامشدر. نادراً تصادف ايديلنلرك‌ده اكثريتله ضعف اعتقاد ايله معلول اولدقلرى كورولمكده‌در .

[١] عن جابر بن سمرة ان رجلا من اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم اصابته جراحة فآلمته فأخذ مشقصا فقتل به نفسه فلم يصل النبى صلى الله عليه وسلم عليه . – بخارى –

[٢] ملعون من خص اواختص .

الحاصل، انتحار حرامدر. منهياته اصرار وانهماك صورتيله وقوعبولان تدريجى انتحارده حرامدر . هپسى بالنتيجه بر يره وارير .

فداكارلق انتحار دكلدر — محاربه‌لرده ، ياخود عمومه عائد هر هانكى بر خصوصده فداكارلق ايده‌رك نفسنى تهلكه‌يه آتمق انتحار دكلدر . چونكه انتحارك منشأى يأس وجباندر . يأس وجبانت ايسه اخلاق مذمومه‌دندر. حالبوكه فداكارلق شجاعتدن، علوفكردن نشأت ايتديكندن اك مرغوب فضائل اخلاقيه‌دندر . منشألرى اعتباريله بونلر باشقه باشقه شيلر اولدقلرى كبى ، مقصد اعتباريله‌ده آيرى درلر. بونك ايچوندركه دينمزده انتحار شدتله منع اولونديغى حالده فداكارلق زياده‌سيله مدح وثنا اولونمشدر .

اخلاقده دوئللو . — اقوام غربيه‌نك برچوقلرنجه حالا جارى اولان وماهيتى اعتباريله اقوام وحشيه‌ده‌كى « قان كوتمه » دعواسندن باشقه برشى اولميان « دوئللو » ده اخلاق نقطهٔ نظرندن پك مذموم ومغاير انسانيت برحالدر . اسباب آتيه دقتله مطالعه ومحاكمه ايديليرسه بونك نه درجه مذموم ومعناسز وحقوق جمعيته بر تجاوز اولديغى كورولور:

١ — اولا دوئللو ايدنلردن هربرى عين زمانده هم حاكم ، هم احد طرفيندر ؛ بنابرين اجراى عدالت ايچون لازم كلن بيطرفلق وحسسزلك كبى خصلتلره مالك دكلدرلر .

٢ — تحقيرده بولنان كيمسه، حقسزلق اجراسيله كنديني مجرم قيلديغى كبى خصمنى اولدورمكله ده جرمنى تزييد وتشديد ايدر؛ وتحقيره دوچار اولان كيمسه‌ده قارشيسنده‌كنه اكثريا اهميتسز برسببدن طولايى جمعيتك اك

بيوك جانيلره بيله حكم ايتمكده تردد ايلديكى اعدام جزاسنى ويرديكى ايچون جمعيته عائد برحقى غصب ايتمش اوليور .

٣ — بنابرين مقاولهٔ اجتماعيه‌يى نقض ايدر وجمعيتى حالت طبيعته، يعنى قوتك اداره‌سى تحتنه ارجاع ايلر. برصورتده‌كى هركس بوكيمسه‌يى تقليد ايتمش اولسه واونك قاعدهٔ عملى تعميم ايدلمش اولسه ايدى هركسك هركسه قارشى حرب ايتمه‌سنك برحال معتاد شكلنى كسب ايلمسى ايجاب ايدردى .

٤ — الحاصل اخلاق نقطهٔ نظرندن شرف و ناموسى ، شرف وناموسنه تعلق ايدن برشيله مبادله ايتمش و كنديسنى بدلاجه برسوء اعتقادك اسيرى قيلمش اولور ؛ فقط ينه مقصدينه واصل اولاماز . چونكه اكر حقارته مستحق ايديسه بوحقارت قان ايله تميزلنمش اولماز . خصمكزى اولدورمش اولمق كيفيتى سزك نظريكزده بيله اعادهٔ ناموس واعتباره كافى دكلدر . تحقير اولنان بروقار وحيثيت سلاح اوجيله تكرار استحصال ايديله‌مز . بناءً عليه دوئللو هيچ برزمان مشروع برمدافعه دكلدر ... [١] »

دوئللوده حقلى اولان شخصك‌ده أوله‌بيلسى احتمال دائره‌سنده اولديغندن بويله برحركت، غايت معناسز وباربار برعادتدر. همجنسمزك حياتنه، جمعيتك حقوقنه رعايت ايله‌مك قانونه‌مغاير جنائى برحركتدر. دوئللو انسانيته ، فطرت و طبيعته مغاير و جنائى بر حركت اولديغى ايچوندركه : دينمز بونى‌ده منع ايتمشدر .

نظر اسلامده دوئللو . — هراحكامى طبيعى و فطرى اولان

[١] الكمى برزان ،

« دين اسلام » انتحار كبى بونى‌ده منع ايتمش وبوصورتله هرايكى عادت مذمومه مملكتمزه كيرمه‌مشدر . تعاليم اسلاميه سايه‌سنده مسلمان مملكتلرى بوعادت مذمومه‌نك تأثيرات مضره‌سندن مصون قالمشدر . چونكه مسلمانلق ، دوئه‌للو ياپانلرى بويوك بركناه ياپمش اولمقله اتهام ايديور . نظر اسلامده دوئه‌للو ياپمق صورتيله اولن‌ده ، اولدورن‌ده قاتل ومنتحردر . بوايكى فعلك‌ده كناهى يازيلير [١] . مسلمانلغك ١٤ عصر اول منع ايلديكى بو باربار حركتك ماهيت رذيله‌سى خيلى زماندنبرى آوروپاده‌ده آكلاشيلمش وبونك عليهنده‌كى جريان كيتدكجه كسب شدت ايتمشدر . صوك زمانلرده فرانسه عدليه نظارتى طرفندن بر بيانامه نشر ايديله‌رك بر چوق تخريباته سببيت ويرن بو وحشيانه حركتك قانون مخصوص ايله منع ايديله‌جكى بيلديرلمشدر. نه‌قدرشايان تأسفدركه آوروپانك كندى مملكتلرندن سوروب چيقادقلرى هرفنالق مملكتمزك برقسم كنجلرى طرفندن مودا شكلنده قبول ايدلمكده‌در.

[١] اذا التقى المسلمان بسيفهما فقتل احد هما صاحبه فالقاتل والمقتول فى النار = ايكى مسلم برى‌برينه قلنجلريله (يعنى آلات جارحه‌وقاتله) قارشيلاشيرده برى‌سى ديكرينى قتل ايدرسه قاتل‌ده ، مقتول‌ده جهنمده‌در .

– جامع الصغير –

اون یدنجی درسك خلاصه‌سی

١ — متمدن عصرلرده یشایان انسانلر شو درت قسمك برینه داخلدر : ایچینده یاشادیغی جمعیته دیناً ، اخلاقاً ، قانوناً مربوط اولمق ؛ یالکز وطنداشلق ومحکومیت کبی قویودایله مربوط اولمق؛ اعضاسندن بولوندیغی جمعیت دیکر جمعیتلرله مخاصم وضعیتده بولونمق .

٢ — مسلمانلق طبیعی اولان بوتقسیمه رعایت ایده‌رك کندی قانونلرینه نظراً انسانلری اسلام . ذمی . معاهد ، محارب دیه‌درت قسمه آیرمش وهربرلرینه مخصوص قانونلر وضع ایتمشدر .

٣ — واجبات اجتماعیه : انسانك ابنای جنسنه قارشی ایفاسیله مکلف اولدیغی وظائفدر .

٤ — وظائف اجتماعیه‌نك مبدأ مشترکی ، فطرة انسانلر بیننده وجودی ضروری اولان تساندر . بوتساند انسانی برطاقم وظائفله مکلف طوتمقده‌در .

٥ — وظائف اجتماعیه ایکی نوعدر : وظائف عدل ، وظائف احسان .

٦ — عدل تمامیله حقه راجعدر . حقه رعایتله تعریف ایدیله‌بیلیر . وظائف عدل « کندیمزه یاپیلماسنی ایسته‌مدیکمز شیلری باشقه‌سنه یاپمامقده » خلاصه ایدیله‌بیلیر . بناءً علیه کندی حقلریمزه صاحب اولابیلمك ایچین باشقه‌لرینك حقوقنه رعایت ایتمه‌مز بر وظیفه‌در : « هرحق بر وظیفه‌یی تولید ایدر . »

٧ — اجتماعی وظیفه‌مز یالکز باشقه‌لرینه ایراث ضرر ایتمه‌مك دکلدر . عینی زمانده اونلره مفید اولمق‌ده بزم ایچین بر وظیفه‌در. حیاته تجاوزدن ممنوع اولدیغمز کبی ادامهٔ حیات ایچین معاونتله‌ده مأمورز .

٨ — دین اسلام وظائف و حقوق اجتماعیه‌یی آیات کریمه واحادیث شریفه ایله تعیین ایتمش و بونلره رعایت لزومنی غایت واضح بر شکلده بیلدیرمشدر .

٩ — وظائف عدالت هرحالده بر حقه مقابلدر . عدالتله بالذات حق غیر قابل انفکاك برصورتده یکدیکرینه مربوطدر . حق آلاجغمز ، وظیفه‌ده بورجمزدر . بناءً علیه مقتضای عدالت بکا ترتب ایدن هربر تکلیفی بنده نفسم ایچین حقوق نامیله باشقه‌لرندن طلب ایده‌رم .

١٠ — وظائف اجتماعیه‌یه تقابل ایدن حقلره حقوق طبیعیه نامی ویریلیر . قدرت فاطره طرفندن انسانه ـ انسان اولمق حیثیتیله ـ ویرلمش حقلر ، بوتون انسانلرك خاصهٔ لازمه‌سیدر . هیچ برفرد هیچ بربهانه ایله بونلردن محروم ایدیله‌مز . بوحقلر شونلردر : حق حیات ، حق حریت ، حق تملك وتصرف ، حق مساوات .

١١ — هرحق بروظیفه مقابلی اولمقله برابر حق وظیفه‌دن مقدمدر . بعضاً بروظیفه‌یه تقابل ایتمه‌یه‌بیلیر .

١٢ — حق حیات ، حیاتك دوام وبقاسنه متعلق اولان شیلرك هیئت مجموعه‌سنه عائددر . حق امنیت‌ده بونده داخلدر .

١٣ — حق حیات حقوق طبیعیه‌نك برنجیسی اولدیغی کبی ، حیات بشریه‌یه احترام‌ده وظائف اجتماعیه‌نك برنجیسیدر . بناءً علیه « حیات بشریه تعرضدن مصوندر » قاعده‌سنی براساس اوله‌رق قبول ایتمه‌مز لازمدر .

١٤ — مسلمانلق نظرنده حق حیات مقدس اولدیغی جهتله بونك اك مهم رکنی اولان عصمت‌دم ایچین اك بیوك واك شدید قانونلر وضع اولونمشدر .

١٥ — هرحق بروظیفه مقابلنده مشروع قیلندیغی وبرانسانك یشامق حقنه مالك اولمسی دیکر انسانلرك عینی حقلرینه رعایت مقابلنده اولدیغی جهتله مسلمانلق قاتل حقنده قصاصی مشروع قیلمشدر .

١٦ — یشامق بر حق طبیعی اولمسی اساسندن مدافعهٔ نفس حقنك مشروعیتی تولد ایدیور بناءً علیه برشخصك حیاتنه قصد ایدن برکیمسه‌یی ـ باشقه صورتله

نفسنی مدافعه‌دن عاجز قالدیغی تقدیرده - اولدورمه‌سی نه‌مغایر وجدان ، نه‌ده خلاف شریعت‌در .

۷۱ — تهلکه‌یی آتلاتدقدن صکره پلانلر ترتیب ایده‌رك خصممزك حیاتنی ازاله ایتمه مدافعهٔ مشروعه‌دن صاییلامایه‌جغی جهتله انتقام شخصی مدافعهٔ مشروعه‌دن دکل‌در .

۱۸ — حق حیاتك حقوق طبیعیه‌دن اولماسندن ایکنجی برنتیجه داها چیقیورکه اوده انتحارك حرام اولمسی‌در . انسانه باشقه‌سنك حیاتنی سلب ایتمك حقنی ویرمه‌ین قانون ، کندی حیاتنی نزع ایتمك حقنی‌ده ویرمه‌مشدر . برده انسان یالکز کندیسی ایچین دکل ، عنی زمانده جمعیت ایچین یاشار . بناءً علیه منتحر ، جمعیته قارشی مدیون اولدیغی وظیفه‌دن فرار ایتمش صاییله‌جغی جهتله انتحار مذموم وغیر اخلاقی برحرکت‌در .

۱۹ — انتحارك باشلیجه سببی « حکم قدره مطاوعت ایتمه‌مك ، حیاتدن مقصد موفقیت وسعادت حاضره » ظن ایتمك‌در. عشرت‌ده اك بیوك یاردمجیسی‌در. انتحار جسارت دکل بلکه جبانت‌در .

۲۰ — انتحاره سبب اولان بالجمله افعال وحرکات مسلمانلقده قطعاً حرام‌در. انتحار اوقدرشنیع برحرکت‌درکه رسالتپناه افندمز منتحرك جنازه‌سنده بیله بولونمامشدر .

۲۱ — انتحارك منشأی یأس وجبانت، فداکارلغك منشأی‌ده شجاعت‌در. بناءً علیه فداکارلق انتحار دکل‌در .

۲۲ — دوئه‌للو اخلاق نقطهٔ نظرندن مذموم برحرکت‌در . چونکه دوئه‌للوده اجرای عدالت ایچین لازمکلن بیطرفلق وحسزلك یوقدر، یونکله برابر تحقیرده بولناق کیمسه ، حقسزلق اجراسیله کندینی مجرم قیلدیغی کبی خصمنی اولدورمکله‌ده جرمنی تزیید ایدر .

تحقیره دوچار اولان کیمسه‌ده قارشیسنده‌کنه اکثریا اهمیتسز برسببدن

طولایی جزاسنی کندی‌ویرمکله جمعیته عائد برحقی غصب ایتمش اولیور . دوئه‌للو جمعیتی قوتك اداره‌سی تحتنه ارجاع ایدر . دوئه‌للوده حقلی اولان برشخصك‌ده اولمسی احتمال دائره‌سنده اولدیغندن بویله برحرکت ، غایت معناسز وباربار برعادتدر . همجنسمزك حیاتنه ، جمعیتك حقوقنه رعایت ایلمك قانونه مغایر جنائی برحرکت‌در

۲۳ — مسلمانلقده انتحار کبی دوئه‌للوده حرام‌در . اولدورن‌ده اولن‌ده قاتل ومنتحردر .

اون سکزنجی درس

حیات معنویه‌نك تعرضدن مصونیتی

تمهید . — حیات معنویه ـ نظر اسلامده حیات معنویه‌نك اهمیتی ـ حیات معنویه‌یی رخنه‌دار ایده‌جك اقوال وافعال ـ استهزانك مذموم برحرکت اولدیغی ـ شتم و تحقیر ـ ذم وغیبت ـ افترا ـ هجو ـ نمیمه ـ حسد ـ غبطه ـ

تمهید . — بوندن اولکی درسده تفصیلاً كورولدیکی وجهله انسانك اك طبیعی حقلرندن بری ، وحتی برنجیسی ، حق حیاتدر. دنیایه کلن هرفرد ایچون یشامق بر حق ضروریدر . بونی محافظه ایده‌بیلمك ایچون هرشیئه توسل ایتمك‌ده عینی زمانده برحق وبونی ازاله ایده‌جك ماهیتده اولان هرشیدن توقی‌ایتمك بروظیفه‌در. مع‌مافیه بورایه‌قدر موضوع بحث اولان، انسانك حیات‌مادیه‌سی‌در. حالبوکه انسان دینلدیکی زمان خاطره کلن جهت یالکز بودکلدر . انسان ، بوتون مستتبعاتی ایله انساندر . برچوق شیلر واردرکه : اونلردن بری نقصان اولونجه انسانك یشامسیله یشاماسی بیننده برفرق قالماز . بناءً علیه شمدی اونلری تدقیق ایتمك‌ایجاب ایدر .

حیات معنویه . — اوت انسانك حیات مادیه‌سندن باشقه برده حیات معنویه‌سی واردر ، كه اوده : « بر انسانك عرضی ، ناموسی ، شهرتی ، شرف وحیثیتی » در. حیات معنویه حیات‌مادیه‌دن دها محترم

ومقدس‌در . چونکه انسان حیات منعویه‌سنی محافظه اوغورنده سوینه سوینه حیات مادیه‌سنی فدا ایتمکدن چکنمز . بناءً علیه :

« *عرضه ، ناموسه ، حیثیت بشریه عرضدن مصوندر* [١] . »

ابنای جنسمزدن برینك عرض وناموسنی، حیثیت وشهرتنی‌تنقیص ایده‌جك هرهانکی برحرکتده ـ ایسترقولاً ، ایستر فعلاً ـ بولونمق اونك حیات معنویه‌سنه برتجاوزدر . بوجهتله قانون اخلاقی، عدالتدن نشأت ایدن وظیفهٔ اجتماعیه بزی بویله برحرکتدن منع ایدر . عرض وناموسه شرف وحیثیته حرمت ایتمه‌ینلر ـ علم وثروت اعتباریله نه‌قدر یوکسك بر موقعی احراز ایتسه‌لرده ـ نظر اخلاقده هیچ‌ده قیمتلری یوقدر .

نظر اسلامده حیات معنویه‌نك اهمیتی . — دین مبین اسلام حیات معنویه‌یه تجاوزی پك شدید برصورتده منع ایتمشدر. بی‌دیشان افندمز « هرمسلمانك دیکر مسلمانه قارشی قانی ، عرضی ، مالی حرامدر ؛ هیچ بر مسلمان ایچون دیکرلرینك عرضنه ، قاننه تجاوز ایتمك جائز دکلدر » مآلنده اولان حدیث شریف [٢] ایله حیات معنویه‌یه تجاوزی صورت قطعیه‌ده حرام قیلمشدر . « ولاتقبلوا لهم

---

[١] ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فی خطبته فی حجة الوداع ان دماءکم واموالکم و اعراضکم حرام علیکم لحرمة یومکم هذا فی شهرکم هذا فی بلدکم هذا الاهل بلغت . ـ رواه البخاری ـ

[٢] کل المسلم علی المسلم حرام دمه و عرضه وماله ـ رواه المسلم والترمذی ـ

حدیث شریفده‌کی « مسلم » قیدی ، تجاوزك چوق کره مسلمه قارشی اولدیغی ایچوندر. یوقسه قیداحترازی دکلدر .

شهادةً ابداً » نظم جليلی‌ده حيات معنويه‌يه تجاوز ايدنلرك جزای شرعيلرينی كوردكدن صوكره بيله الی الابد مقبول الشهاده اولامايه‌جقلرينی بيلديريبوركه ، پك بيوك ، پك آغير برجزادر . بورادن آكلايوزركه مسلمانلق نظرنده حيات معنويه‌نك اهميتی پك يوكسك‌در . اوكا تجاوز ايدنلر عادتا انسانلقدن خارج‌در .

حيات معنويه‌يی رخنه‌دار ايده‌جك شيلر . — ديكرلرينك ناموس وحيثيت ذاتيه‌سنی ، شرف وشهرتنی لكه‌ليه‌جك اولان اقوال وافعالك باشليجه‌لری شونلردر : استهزاء ، شتم وتحقير ، ذم وقدح ، هجو ، افترا ، غيبت ، نميمه ، حسد .

استهزاء . — شفاهاً ويا تحريراً برانسانله اكلنمك ، اونك قدر ومزيتنی تنقيص ايده‌جك حركاتده بولونمقدر . دها طوغريسی بيلديرميه‌رك سب وشتم ايتمك‌در . استهزاء اخلاق نقطهٔ نظرندن پك فنا برحركت‌در . چونكه استهزاء پك اضطراب آور بريارهٔ‌در . انسانلر استهزا اولونمقدن باشقه هرشيئی قولای اونوتورلر . بونك ايچيندركه دين اسلام حيات معنويه‌يی رخنه‌دار ايدن بوحركت مذمومه‌يی شدتله منع ايدييور [۱] .

شتم وتحقير — علنی وقبا برصورتده انسانك شهرتنی ، مزيتنی لكه‌دار ايده‌جك افعال واحوالده بولونمه‌يه شتم وتحقير ديئيلير . ابنای

---

[۱] لايسخر قوم من قوم عسى ان يكونوا خيراً منهم ولا نساء من نساء عسى ان يكن خيراً منهن ولاتلمزوا انفسكم ولاتنابزوا بالالقاب بئس الاسم الفسوق بعدالايمان .
- قرآن كريم -

« ويل لكل همزة لمزة ... »
- قرآن حكيم -

جنسندن برينی آچيقدن آچيغه شتم وتحقير ايتمك صورتيله اونك حيات معنويه‌سنه تجاوز ايتمك‌ده فقدان تربيه‌دن نشئت ايده‌جكی جهتله بوكبی انسانلرده فضيلت اخلاقيه‌دن تجرد ايتمش ، مزيت اخلاقيه‌دن اوزاقلاشمش عد اولونورلر . بويله برحركت‌ده مسلمانلقده مذموم‌در . [۱] يالكز انسانلره دكل ، حيواناته ، حتی زمانه سب وشتم ايتمك‌ده مسلمانلقده ممنوعدر : «لاتسبوا الدهر...»

ذم وغيبت — ذم وقدح ، بولونديغی برجمعيتی كولدوروب اكلنديرمك ايچون ديكرلرنده اكثريا بولونمايان قصورلری مجلسه خوش كله‌جك صورتده طاتلی طاتلی نقل وحكايه ايتمكدر ، كه بيوك بردنائتدر . كندی قصورمزله مشغول اولوب شونك بونك عيبلرينی تحری ايتمه‌مك ، ديدی قوديدن صاقينمق مسلمانلقده اك ممدوح برخصلتدر . [۲] اخلاقلی برانساندن بوكبی حاللر صدور ايتمز . غيبت ، « برآدمك

---

[۱] اربى الربا شتم الاعراض واشد الشتم الهجاء والراوية احد الشاتمين = منهی اولان ربانك وزر وكناهندن دها بويوك برشی واركه اوده هر كسك عرضنه شتم ايتمكدر . شتومك اك شدتليسی ، شعر سويليه‌رك ، ياخود نثراً ترتيب كلام ايدرك شونی بونی هجو ايتمكدر . ياپيلان هجولری شاعر وياقائلندن آله‌رق اوته‌يه بری‌يه نقل وروايت ايدنلرده جرمده آنلرله برابردر .

« ان الله يبغض الفاحش المتفحش = جناب الله سباب ، لعان ، دخال ، مستهزی ومتعدی اولان له فعل فاحش اصحابنه قطعيا بغض ايدر »
- حديث شريف -

[۲] طوبى لمن شغله عيبه عن عيوب الناس وانفق الفضل من ماله وامسك الفضل من قوله ووسعته السنة فلم يعدل عنها الى البدعة .

آرقه‌سندن ـ ایشتدیکی زمان خوشلانمایه‌جغی شیلری ـ سویله‌مكدر [٣] بونك هرایکیسی ده مسلمانلقده حرامدر ؛ مغایر اخلاق بر حرکتدر. برینك غیبتنی یاپمق ، اونی آرقه‌سندن چکیشدیرمك ، اولوسنی پاره‌لیوب چیکنه‌مکله برابردر . أیی بر انسان مؤمن قارداشنك غیبتنی یاپماز . یالکز اونده کورمش اولدیغی قصورلری صورت نازکانه‌ده تصحیح ایتمکه چالیشیر . [٤]

غیبتك جائز اولدیغی یرلر — اخلاقاً پك چیركین اولان غیبت بعض اشخاص حقنده جائزدر :

١ — بر کیمسه مقام استشهادده بولنورسه حقنده شهادت ایده‌جکی کیمسه‌نك غیبتنی ایتمسی ، یعنی غیبت بیله اولسه اونك حقنده بیلدکلرینی تماماً سویله‌مسی جائزدر . باشقه صورتله حرکت ایتمسی قطعیاً طوغری اوله‌ماز . اونك وظیفه‌سی هرنه بیلیرسه اونی سویله‌مکدر . او غیبت دکلدر .

٢ — غیبت اولونان کیمسه کندیسنده‌کی فنالقلری ، حیثیت معنویه‌سنی رنجیده ایده‌جك عیب وقصورلری صاقلامایان کروهدن اولورسه اونك حقنده غیبت ایتمك جائزدر .

---

[٣] قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اتدرون ما الغیبة قالوا الله ورسوله اعلم قال ذکرك اخاك بما یکره قیل افرأیت ان کان فی اخی ما اقول قال ان کان فیه ما تقول فقد اغتبته وان لم یکن فیه ما تقول فقد بهته

ـ رواه مسلم وابوداود والترمذی والنسائی ـ

[٤] ولا یغتب بعضکم بعضا ایحب احدکم ان یأکل لحم اخیه میتاً فکرهتموه ..

ـ قرآن کریم ـ

٣ — رأس کارده بولنوبده خلقه ظلم و یولسز معامله یاپان ، مغایر اخلاق شیلر ایجاد ایتمه‌یه قالقیشان کمسه‌لرك آرقه‌لرندن غیبت ایتمك جائزدر ، بلکه بو صورتله اونك فنالغنه بر نهایت ویریلیر . بو موضعلرك غیری یرده بر آدمك آرقه‌سندن عیب وقصورلرینی سویله‌مك اونك شرفنی تنقیص ایده‌جکی ایچون جائز دکلدر .

افترا — افترا ، یعنی بهتان دینیلن شی : « متصف اولمدیغی ، یعنی کندنده اولمیان بر فنالغی بر آدمه اسناد ایله‌مكدر. » حیات معنویه‌یه تجاوزك اك فنا واك شنیعی افترادر . چونکه افترا بر کره شایع اولونجه اونی تصحیح ایتمك پك کوجدر. حیات معنویه هرشیدن محترم ومقدس اولدیغی جهتله بونك رخنه‌دار ایدلمسی ، چوق دفعه ، حیات مادیه‌سنه‌ده تأثیر ایدرك اونی‌ده ازاله ایدر . بونك ایچوندرکه : افترا وغیبت ، بعض دفعه سرقتدن ، بر انسانك مالنی چالمقدن داها جنائیدر. چونکه روحمز اوزرنده یاپه‌جغمز بر تدقیق ، بر استبصار ایله آکلارزکه: انسانلر تحقیر ایدلمکه ، دیکر بر روحك تقدیر وتحسیننه مظهر اولمامغه تحمل ایده‌مزلر . انسانلرك بوتون سعادتی بو تقدیر وتحسینده‌در . مادام که بویله‌در : باشقه‌لرندن کندم ایچون بکله‌دیکم تقدیر وتحسینی دیکرلری ایچون تحقیر وتلویثه قلب ایتمك ظالمانه بر حقسزلق اولمازمی ؟ .

ایشته بونك ایچیندرکه حیات معنویه‌یه قارشی بر تجاوز شکلنده اولان هرشی اخلاق قانونلرینه مغایردر . بعضاً عدم دقت اثری اوله‌رق سویله‌نیلن بر کلمه ، ویاخود خائنانه بر ایماده غیر قابل تعمیر بر نقیصه وجوده کتیرمکه کافیدر . افشا اولنان بر سر ، انسانی کولونج بر حاله قویان بر شقا ، پك چوق شی اشراب ایده‌بیله‌جك اولان بر کنایه‌ده

حيات معنويه‌يه قارشی بر تجاوز صايله‌بيلير . الحاصل حيات معنويه‌يه تجاوز ايدن مفتری آلچاق بر مخلوقدر . «أك زياده هانكی حيواندن قورقولور ؟» سؤالنه قارشی : «حيوانات وحشيه مياننده مفتريدن ، حيوانات اهليه ميانده مداهندن» جوابنی ويرن حكيم تام يرنده سويله‌مشدر .

هجو — شتم وتحقيرك شاعرانه اولان قسمنه هجو دينيلير . اشعار ومنظومه بين الناس پك سريع انتشار ايده‌جكی كبی براقدیغی تأثيرك ده اوزون مدت بقا بوله‌جغندن ، بونكله برابر مبالغه‌يه‌ده پك زياده مساعد بولنديغندن شتم وتحقيرك بوصورتله اولانی داها زياده فنادر . «ربانك أك بويوكی (يعنی أك چيركين فائص كبی كناهی اولان شی) هر كسك عرضنه شتم ايتمكدر ؛ شتومك الك غليظی ده شعر سويله‌يه‌رك ، ياخود نثراً ترتيب كلام ايده‌رك هجو ايله‌مكدر . بوصورتله ياپيلمش اولان هجويه‌لری شاعر وقائلندن آله‌رق اوته‌يه برييه نقل واشاعه ايدنلرده جرمده مشتركدر .» مآلنده‌كی حديث شريف بر اسلام ايچون الك بويوك دستور حركت اولملیدر .

مع مافيه اخلاق وانسانيتك بزدن بكله‌ديكی وظيفه يالكز ابنای جنسمزك حيات معنويه‌سنه تجاوز ايتمه‌مكدن عبارت دكل ، بلكه يانمزده تجاوز ايدنلره قارشی سكوت ايتمه‌مكله ده مأمورز . بناءً عليه برينك غيبتنی ، ياخود برافترايی ويا برهجويه‌يی ديكله‌يوب ده اعتراض ايتمه‌مك اونلرك فكرلرينه اشتراك ايله‌مك ديمكدر . اكر مقتدر ايسه‌ك اوراده سكوت ايتمه‌يوب مدافعه ايتمك بزم ايچون بر وظيفهٔ اخلاقيه‌در . نفسمزی بو يولده تربيه ايدرسه‌ك اخلاقسزلغك اوكی پك چابوق آلنير . بونك عكسنه حركت ايدنلرك دنيا وآخرتده ذليل اوله‌جقلرينی حضرت پيغمبر افنديمزه خبر ويرمكده‌در :

«غيبت اولنان آدمه ياردم ايتمك ، يعنی اونك حقوقنی مدافعه ايده‌رك غيبت ايتديرمه‌مك قدرتنه مالك اولديغی حالده اوكا ياردم ايتمه‌ين آدمی جناب حق دنيا واخرتده ذليل ايدر . — حديث شريف —

نميمه — قوغوجيلق — نميمه ، تعبير عمومی ايله بوندن لاف آلوب ديكرينه كوتورمكدر ، كه اوكا خفيه‌لك نامی ده ويريلير . حيات معنويه‌يه بر تجاوز ماهيتنده اولان بو اخلاقسزلق برقاچ صورتله اولور . هرهانكی بر كيمسه‌يه دائر سويله‌نيلن كلامی شفاهاً ، ياخود تحريراً كنديسنه اولاشديرمق (امرايه ، وزرايه ، وكلايه ! . . . خلاصه رأس اداره‌ده بولونان بر ذاته) يالان ياكلش لاف طاشيمق ، حقلرنده جريان ايدن سوزلری همان كيدوب اونلره دويورمقدر ، كه خفيه‌لك صفت لئيمه‌سی ده بوندن باشقه برشی دكلدر . نمام اولان كيمسه‌لر حركات غير لايقه‌لريله بين الناس نفاق وشقاق القا ايدوب بو يوزدن پك چوق فنالقلرك ظهورينه ، برچوق خانمانلرك سونمسنه سبب اوله‌جقلری جهتله قوغوجيلق الك مذموم بر حركتدر . چونكه نمام اولان كيمسه ، غير اخلاقی اولان بو حركتيله يالكز بر شخصك حيات معنويه‌سنه ، حيثيتنه تجاوز ايتمش دكل ، عين زمانده انسانلر بيننه نفاق صوقمشدر . حالبوكه بر مسلمان ايچون الك بويوك وظيفه اصلاح بيندر . انسانلر آره‌سنه فساد القا ايتمك ، اونلری بر برندن صغوتمق ايسه ، روابط جمعيتی كسمكدر [١] .

---

[١] عن النبی صلی الله عليه وسلم قال الا اخبركم بافضل من درجة الصيام والصلاة والصدقة ؟ قالوا بلی قال : اصلاح ذات البين فان فساد ذات البين هی الحالقة . . لا اقول تحلق الشعر ولكن تحلق الدين

— رواه ابوداود وابن حبان فی صحيحه والترمذی —

بو فطرتده اولانلر ، قانون اخلاق نظرنده الڭ منفور، الڭ مستكره كیمسه‌لردر . «دین» دخی بو مذموم حركتی قطعی صورتده حرام قیلمش ونی اعتیاد ایدنلرك انسانی مزیتلردن عاری، هر تورلو خبیث خصلتلری جامع بر كروه اولدیغنی پك صریح بر افاده ایله بیلدیرمشدر. عینی زمانده بونلرك دوچار اوله‌جقلری عذاب اخرویی ده كوسترمشدر. هله صاحب شریعت حضرت پیغمبر افندیمزك شو حدیث شریفلری نه قدر معنیداردر: «مرجع انام اولان بر ذاته ناسی سعادیت ایدن ، انسانلردن لاف آله‌رق آنلره كتورن كیمسه نكاح صحیح اولادی دكلدر ؛ یاخود او فطرتده اولانلردن آنده بر طمار واردر [١] .

كوریلیوركه : مسلمانلق نظرنده برندن لاف آلوب دیكرینه كوتورمك نه‌قدر فنا بر شیدر ؟ بونی بیلن بر مسلمان ، هیچ بر وقت بو رذالتی ، بو دنائتی بو آلچاقلغی قبول ایتمك تنزلنده بولنورمی ؟ . اصلا !

حسد — بورایه‌قدر صایدیغمز خلل حیثیت رذالتك، اخلاقسزلغك یكانه منشئی حسد دینیلن صفت مذمومه‌در. اویله‌ایسه حسدك نه اولدیغنی آكلایه‌لم : «حسد ؛ بر كیمسه‌نك حائز اولدیغی موقعی ، شان وشهرتی چكه‌میوب اونك ـ كندیسنه كچمسی ایسته‌سون، ایسته‌مسون ـ زوالنی آرزو ایتمكدر »

بناءً علیه بر كیمسه‌یه قارشی حسد ایدن هیچ شبهه یوقكه : اونی هر واسطه ایله تذلیله چالیشه‌جق ، اونك حائز اولدیغی شرف و شهرتی لكه‌دار ایتمك ایچون هر دنائتی ارتكاب ایده‌جكدر . بونلرك الڭ برنجی

[١] من سعی بالناس فهو لغیر رشده او فیه شیء منه . ـ حدیث شریف ـ

واسطه‌لری بالطبع، كرك شفاهاً وكرك تحریراً حیات معنویه‌یه هجوم ایتمك اوله‌جقدر . حسد ، هر اخلاقسزلغك منشئی اولدیغی جهتله اخلاق قانونلری بزی بوندن شدتله نهی ایدیور . حسدك نه‌قدر فنا بر خوی اولدیغنی آكلاملیدركه : « قرآن عظیم الشان» حاسدك شرندن الله تعالی حضرتلرینه صیغنمق لازم كلدیكنی بیلدیریور [١] . هله حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم افندمزك : « كچن امتلردن محو وهلاك اوله‌رق خریطهٔ عالمدن نام ونشانلری قالقانلرك هلاكنه باشلیجه سبب حسد دینیلان كتو خوی‌در [٢] » بیورملری نه‌قدر عبرت آمیزدر .

حقیقت بویله دكلمی؟. مثلا، بر عسكر قوماندانده دیكر آرقداشلرینك اولدقلری ، ویا اوله‌جقلری شان وشهرتی چكه‌مه‌مك صفت مذمومه‌سی بولونه‌جق اولورسه بونك مملكت وملت ایچون نه قدر وخیم نتیجه‌لر تولید ایده‌جكنی ، ملتك بو یوزدن نه بویوك ضررلره، نه أليم فلاكتلره معروض قاله‌جغنی دوشونمه‌یه بیله لزوم یوقدر . بو ملاحظه دیكر مؤسساته منسوب ذوات حقنده‌ده جاریدر . ایشته حسد بو قدر فنا بر خوی اولدیغی ایچوندركه : بو فنا خویك قلبمزده بولونمامسی ایچون

[١] ومن شر حاسد اذا حسد ‌« ـ قرآن كریم ـ

[٢] دب الیكم داء الامم قبلكم الحسد البغضاء هی الحالقة حالقة الدین لا حالقة الشعر والذی نفس محمد بیده لا تدخلوا الجنة حتی تؤمنوا ولا تؤمنوا حتی تحابوا أفلا أنبئكم بشیء اذا فعلتموه تحاببتم : افشوا السلام بینكم .

بو حدیث شریف ، حسد دینیلان مرض روحینك برانسانك دین ودنیاسنه نه بویوك ضررلر ایقاع ایده‌جكنی ، وبونك فردلردن جمعیتده سرایت ایده‌رك او جمعیتی پریشان ایده‌جكنی وبناءً علیه بو خسته‌لقدن قورتولمق ایچون تزیید محبته وسیله اوله‌جق اولان تعاطیٔ سلامه چوق اهمیت ویرمك لازم كلدیكنی غایت بلیغ بر صورتده افاده ایتمكده‌در .

صاحب شریعت افندیمز چوق شدتلی بر صورتده امتنی بوندن تحذیر ایتمشدر. انسانده حسد دینیلن خوی بولنورسه یاپمش اولدیغی ایلکلرك هپسی محو اولوب کیده‌جکنی [١]، حسد ایله ایمان بر آراده بولنه‌مایه‌جغنی [٢]، ونهایت قلبی حسد ایله طولو اولانلرك کندینه امت اوله‌مایه‌جقلرینی [٣] بیلدیرمشدر. بناءً علیه حسد دینیلن فنا خوی مسلمانك قلبنده یر بولاماز حسدك فنالغنی چوجوقلره آکلاتمق وبوندن تحذیر ایتمك معلمك اك بیوك وظیفه‌سیدر.

غبطه. - حسد مذموم ایسه‌ده غبطه (ایمرنمك) دینیلن میلان مذموم دکلدر. چونکه غبطه باشقه‌لرنده کوردیکی نعمتك، باشقه‌لرینك چیقدیغی موقعك زوالنی آرزو ایتمیه‌رك اونك برمثلی کندیسنده‌ده بولونمسنی ایسته‌مکدر. بو ایسه اونی سعی وعمله تشویق ایدر. بونك ایچین تربیه متخصصلری شخصی میلانلر آره‌سنده غبطه‌یه خصوصی بریر ویریه‌سنه طرافدار اولیورلر.

«غبطه پك مسعود نتیجه‌لر ویره‌بیلیر. بوکا یالکز ایکی قید احترازی علاوه ایده‌جکز: غبطه چوجغك خویی نه‌قیمتده ایسه اوکا مساویدر، بالخاصه خواجه اونی نه‌یاپابیلیرسه اودر. خویی حسده مایل اولان برچوجقده، صفت اصلیه‌سنی قولایجه غایب ایدر، حسده دونر،

[١] ایاکم والحسد فان الحسد یأکل الحسنات کما تأکل النار الحطب اوقال العشب. - رواه ابوداود والبیهقی -

[٢] الحسد یفسد الایمان کما یفسد الصبر العسل. - جامع الصغیر -

[٣] لیس منی ذو حسد ولا نمیمة ولا کهانة ولا انا منه ثم تلا رسول الله صلی الله علیه وسلم والذین یؤذون المؤمنین والمؤمنات بغیر ما اکتسبوا فقد احتملوا بهتانا واثماً مبیناً. - رواه الطبرانی -

آرتق باشقه‌سنی کچمك جهتنه مصروف اولمایه‌رق اورقیبی دوشورمکی قصد ایدر. بو اویله بر رقابت عقورانه‌درکه استحصال مقصد ایچون مخالف فضیلت واسطه‌لره‌ده مراجعت ایده‌بیلیر. دیکر بر جهتدن، تجربه‌سز برخواجه ایله، غبطه جدی محاذیری موجب اوله‌بیلیر؛ مربی عزت نفسلری بربرلریله طوتوشدرمقدن صاقینملیدر: شاید رقابتك نتایج بهیمه‌سنی تخفیف ایته‌کی بیلمزسه، بعضلرنده نخوتی، هریرده وهرشیده تحکم حرصنی، دیکر بعضلرنده فتور وکینی اویاندیرمش اولور. بونکله برابر دیکر برغبطه واردرکه بلا قید وشرط نافعدر. «روسو» دخی اونی پك ایی برشی صاییوردی. بو غبطه چوجقلری بربریله اولچمك دکل، هرچوجغی کندی کندیسیله مقایسه ایتمکدن، چوجغك بوکونکی ایشنی دونکی ایشیله قارشیلاشدیرمقدن، ترقی ایتدیکنی کوسترمکدن، واوکه دها ایی اوله‌جغنی امید ایتدیرمکدن عبارتدر. ایشته چوجغك قلبنده «بوکندی کندیسیله رقابت» میلانی اویاندیرملیدر. فی الحقیقه، اساس بودکلیدر؟ نهایت مقصد، چوجغك بحق چالیشمسی، ایی یاپمق ودها ایی یاپمق آرزوی شدیدینی قلبنده طویماسیدر: یوقسه یالکز باشقه‌لرینی کچمك مطلوب دکلدر؛ هرشیدن اول، کندی کندینی کچمسی لازمدر، وایلك جهد واقدام اکر ایکنجی بر جهد واقدامه سائق اولور یاخود دها طوغریسی اونکله برلشیرسه ایشته اوزمان برکتلی، مفید وسالم اولور [١].»

[١] روحیات درسلری - محمد علی عینی.

اون سکزنجی درسك خلاصه‌سی

١ — حیات مادیه نصل بر حق طبیعی و تعرضدن مصون ایسه؛ عرض، ناموس، شهرت، شرف و حیثیت کبی انسانك حیات معنویه‌سی ده مقدس و تعرضدن مصوندر.

٢ — «هر مسلمانه دیکر مسلمانك قانی، عرضی، مالی حرامدر» دستور اسلامیسی حیات معنویه‌نك نظر اسلامده‌کی قیمت و اهمیتی کوسترمکده‌در.

٣ — استهزا، شتم، ذم، غیبت، افترا، هجو، نمیمه، حسد کبی حیات معنویه‌یی رخنه‌دار ایده‌جك ماهیتده اولان اقوال و افعال مسلمانلقده شدیداً ممنوعدر.

٤ — استهزا چوق اضطراب آور بر یاره‌در. آتیدن آلتی انسانه تجاوزدر. شتم و تحقیر ایسه علناً تجاوزدر. ذم غیبت دیدیکمزده بر انسانك آرقه‌سندن خوشلانمایه‌جغی شیلری سویله‌مکدر. افترا ده هیچ متصف اولمدیغی بر شیئی بر کیمسه‌یه اسناد ایتمکدر. شتم و تحقیرك شاعرانه اولان قسمنه هجو دیرلر. اشعار منظومه بین الناس داها سریع انتشار ایده‌جکی جهتله مسلمانلق بو قبیل شیلری ده منع ایتمشدر. نمیمه، بریندن لاف آلوب دیکرینه کتورمکدر. اتحاد کلمه‌یه منافی اولان بو حال ده مسلمانلقده ممنوعدر. بویله آدملره ایی انسان نظریله باقیلاماز. بر آدمك موفقیتی، شهرتنی چکمیوب اونك زوالنی ایسته‌مك حسددر. برچوق اخلاقسزلقلرك منشأی ده حسددر.

غبطه، انسانی سعی و عمله تشویق ایده‌جکی جهتله مذموم دکل ایسه‌ده، نتیجه‌سی حسده مائل اولانلرده صفت اصلیه‌سنی قولایجه غیب ایتمسندن قورقولور.

اون طقوزنجی درس

حق حیات، حق تصرف

تمهید. — حق حریت تعرضدن مصوندر – حریت افکار و وجدانك حدودی – حریت بیان و حدودی – حریت حرکت و حدودی – نظر اسلامده حریتك موقعی – محافظهٔ حریت ایچون لازم اولان شرائط – حق تصرف – تملکك اسباب مشروعه‌سی – ملکیت و تصرفه مضر اولان شیلر – خرسزلق و دولاندیریجیلق – مساکنك تعرضدن مصونیتی – مخابراتك تعرضدن مصونیتی – حقوقده مساوات – عهود و عقود واجب الرعایه‌در – عهود و عقودك نظر اسلامده اهمیتی؛ عهدنده دورمامانك ضرری – عهودك شرط ایفاسی –

تمهید. — حقوق طبیعیه‌نك ایکنجیسی حق حریتدر. حق حریت: «سربست دوشونه‌بیلمك، سربست سویله‌یه‌بیلمك، سربست حرکت ایتمك حقنه مالك اولمق دیمك» در. یاشامق بر حق طبیعی اولونجه، حیاتی ادامه ایده‌بیلمك ایچون دیله‌دیکی کبی حرکت ایتمك، حر اوله‌رق دوشونمك، دوشوندیکنی سویله‌یه بیلمك‌ده بر حق طبیعی اولمق ایجاب ایدر. چونکه باشقه صورتله محافظهٔ حیات ممکن اولاماز. زیرا عملمز، فکریمزك نتیجه‌سی‌در. افکاریمزه کوره حرکت ایده‌رز. بناءً علیه حریت افکار بر حق طبیعی‌در. فکره قارشی تحکم، بالواسطه اراده‌یی اختلاسدر.

فی الحقیقه، هیچ بر فرد ایچون انسانك دوغریدن دوغری‌یه اراده‌سنه تحکم ایتمك امکانی یوقدر. فقط تأثیر واسطه‌سیله بورایه وصول – یعنی اراده‌یه تحکم – ممکندر. اراده‌نك وسائل تنفیذینی

اراله ایتمك صورتیله غیر مفید قیلمق ، مبادیسنی ضعیفله‌ته‌رك اراده‌یی عاجز بر موقعه دوشورمك ممکن‌در . اراده‌یه قارشی تأثیر یاپمق ایسه آنجق ، جسمی قید آلتنه آلمق ویاخود فکر اوزرینه اجرای تحکم ایتمك صورتلریله اولور . شو حالده حریت عمل ، حریت فکری مستلزم‌در . بونلر یکدیکرندن آیریلمازلر ؛ هرایکیسی‌ده مقدس وتجاوزدن مصون‌در . بناءً علیه حق بقادن صوکره حق حریته ، حریتك هراوچ قسمنه مالك اولمق ضروری‌در . حقوق طبیعیه‌نك ایکنجیسی حق حریت اولونجه ، عدالتدن نشئت ایدن وظائف اجتماعیه‌نك ایکنجیسی‌ده حریته احترام اولمق ایجاب ایدر. اویله ایسه:

« حریت افکار و وجدانه ، حریت بیانه ، حریت عمل و حرکات تعرضدن مصوندر . »

انسانی مخلوقات سائره‌دن تمیز ایدن حریت، اویله بر حق ضروری‌درکه: بوتون وظیفه‌لرینه مخالفت ایتدکجه انسان بوندن نه‌برذره فدا ایتمه‌یه ، نه‌ده باشقه‌لرینك حریتنه تجاوزه مقتدر اوله‌بیلیر . شبهه یوقکه حریت فکر ، حریت اعتقاده‌ده شامل‌در . چونکه حریت اعتقاد ، حریت فکرك اشکالندن بر شکل‌در . بناءً علیه امور فلسفیه و اجتماعیه‌ده حریت افکاره، امور وجدانیه ودینیه‌ده حریت اعتقاد وعباداته حرمت واجب‌در . انسانك طبیعی اولان بوحقنه رعایت ایتمه‌مك ، وظیفه‌سنی طانیمامقدن باشقه برشی دکل‌در.

حریت افکار و وجدانك حدودی . — حریت افکار و وجدان برحدایله محدود دکل‌در. افکار ومعتقدات وجدانیه خارجه چیقمادقجه

اوکا قارشی کیمسه برشی دییه‌مز . شو قدر دوشونه بیله‌جکسك ، شویله اعتقاد ایده‌جکسك دینیله‌مز . هرکس دیله‌دیکی کبی دوشونور واعتقاد ایدر ؛ کندی دین ومذهبنی دیکرلرینه ترجیح ایده‌بیلیر. بونکله برابر ادیان ومذاهب سائره‌ده بولنان دیکر بر کیمسه‌نك معتقداتنه، عباداتنه تعرض ایله‌مك حقنی‌ده حائز دکل‌در . اعتقادك نتایج ضروریه‌سی اولان عباداته حرمت ایتمك بر وظیفه‌در . بناءً علیه : **« دیانته تعرضدن مصوندر ؛ حیات دینیه اصلا جبر و اکراه ایدلمز »** اساسی لایتغیر بر قاعدهٔ طبیعیه اوله‌رق قبول اولونمق ضروری‌در .

حریت بیانك حدودی . — حریت افکار ووجدان حقنه مالك اولان انسانك حریت بیان حقنه‌ده مالك اولمسی لازم‌در . چونکه سویله‌مك ، دوشونمه‌نك وجود خارجیسی‌در . شو قدرکه حریت بیان ، مطلق اولمایوب بر حد ایله محدوددر . تعبیر دیکرله بنم حریت بیانمك حدودی ، دیکرلرینك حریتی‌در. اونی تجاوز ایدرسه بنم حریتم ألمدن آلنیر . چونکه باشقه‌لرینك حریتنه تجاوز ایتمش اولورم . بر انسان ایسته‌دیکی کبی دوشونه‌بیلیر. دیله‌دیکی کبی اعتقاد ایدر. فقط هر دوشوندیکنی سویله‌یه‌مز . اعتقادینی علی الاطلاق پروپاغاندا ایده‌مز. افکار ومعتقدات وجدانیه خارجه چیقنجه او مملکتده حکمفرما اولان قواعد حقوقیه واحکام شرعیه ایله تحدید اولنور؛ بونلرك تحت حکمنده قالیر. بر انسان فکراً، اعتقاداً عمومه مخالف اوله‌بیلیر ؛ فقط تصوراتنی اظهار ایدرك قولاً وفعلاً پروپاغاندایه باشلارسه ، عمومك افکار واعتقاداتنه وبونلرك شکل خارجیسنه تجاوزات فعلیه وقولیه‌ده بولنورسه او کیمسه‌نك

حریتی ألندن آلنیر . « حریت وجدان وار ، دیله‌دیکمی یاپارم » دیمه‌یه حقی یوقدر. چونکه « حسیات دینیه اصلا جریحه‌دار ایله‌مز » اساسی، بونك شکل خارجیسی اولان « آیین وعباداتك ، محل عبادات اولان معابد ومساجدك‌ده تعرضدن مصون اولدیغی » کوستریر . بناءً علیه ، برمثال اوله‌رق عرض ایده‌جکم، رمضان شریفده اوروج طوتان انسانلرك یاننده دیکر بر قسم انسانلرك علناً نقض صیام ایتملری « حریت وجدانه قارشی صریح بر تجاوزدر . » بو حرکتندن طولایی اونی تقبیح ایتمك ، یاخود تجزیه ایله‌مك ایسه اونك حریتنه اصلا تجاوز دکلدر . بلکه دیکرلری ایچون برحقدر . زیرا علناً اوروج ییین بر آدم : « حسیات دینیه اصلا جریحه‌دار ایدیله‌مز » قاعدهٔ طبیعیه‌سنه قارشی صریح بر تجاوزده بولونمشدر . شوحالده بو تجاوزك جزاسنی کورمه‌لیدر .

اساساً مدنی واجتماعی بر انسان ، حیاتی ایچنده یاشادیغی جمعیتك حیاتنه اویدورمق مجبوریتنده‌در. بویله اولمدیغی تقدیرده جمعیتك آهنکی بوزولور وبالنتیجه هم کندیسی، هم‌ده باشقه‌لری متضرر ومضطرب اولور. بناءً علیه انسان ، برابر یشادیغی جمعیت افرادینك طبایع وعاداتنی بیلمك و بونلری تزییف و تحقیر ایتمه‌مکله مکلفدر . بو ، کندیسی ایچون اجتماعی بر بورجدر . بو بورجو اوده‌مه‌ینلر افراد جمعیتدن حرمت بکله‌مه‌یه حق قازانامامشلردر .

حریت تدریس ، حریت تألیف ، حریت مطبوعاتده حریت بیان کبیدر .

حریت حرکت . — حریت افکار ووجدانه ، حریت بیانه مالك

اولان بر انسانك عقلنه ، اقتدارینه ، اعتقادینه کوره حرکاتنده سربست بولونمسی اقتضا ایدر . بناءً علیه افکار ووجدانك نتایج ضروریه‌سی اولان اعمالنده حر اولمق انسانلر ایچون طبیعی بر حقدر . شوقدرکه بوده حریت بیان کبی بر حد ایله محدوددر . حقوق خصوصیه ومنافع عامه‌یه مغایر مقاصده معطوف اولمامق لازمدر .

الحاصل هر حق بر وظیفه مقابلنده اولدیغی جهتله حق حریت‌ده « دیکرلرینك حقوقنه تجاوز ایتمه‌مك » شرطیله مقیددر . مطلق حریت یوقدر . مع‌مافیه حریتی بو صورتله تحدید ایتمك حد ذاتنده حریتی تحدید دکل بلکه ترصیندر. چونکه حریت بو شرط ایله مقید اولمایه‌جق اولورسه دیکرینك حریتی‌ده مقید اولمایه‌جغندن نتیجه‌ده حریت قالماز ؛ ایش قوته انقلاب ایدر ، استبداد اولور . حال بوکه هیئت اجتماعیه هر انسانك حقلرینی محافظه ایتمك مصلحتی اوزرینه مؤسسدر . اکر بنم حریتم دیکرلرینك حقلرینه تجاوز ایتمه‌مك قیدیله مقید اولماز و بکا مطلق بر حریت ویریلیرسه اووقت دیکرلرینك حریتی‌ده بنم حقلریمه تعدی ایتمه‌مك قیدیله مقید اولمامق ایجاب ایدر . بویله بر حریت ایسه حقوق انسانیه‌یی ابطال، نظام عالمی اخلال ایدر. بناءً علیه حریت مطلق اولاماز .

نظر اسلامده حریتك موقعی . — دین اسلام طبیعی بر دین اولدیغی جهتله حقوق طبیعیه‌دن اولان « حق حریت » ی تمامیله تأسیس ایتمش وهر انسان ایچون بونك طبیعی بر حق اولدیغنی الك صریح دستورلر ایله بیلدیرمشدر. اساسات اسلامیه ، باشقه‌لرینك حقوقنه تجاوز اولونمامق

سرطیله حق حریتی تماميله كافلدر [١] . بناءً عليه هر فردك حق حريتنى محافظه ایدرك اوكا كيمسه‌يى تجاوز ايتديرمه‌مسى لازمدر . حريتى تجاوزه معروض بولنان بر انسانك حق حيات واستقلالى ، شرف و ناموسى‌ده تهديد ايديليور ديمكدر . حيات واستقلالنك ، شرف وحيثيتنك قيمتنى بيلن بر آدم حريتنه اصلا تجاوز ايتديرمز .

نظر اسلامده حريت ، كنديسى ويا هيئت اجتماعيه ايچون نافع اولوب هيچ بر كيمسه‌يه ضررى اولميان ايشلرده هر كسك بلامانع كندى اختياريله حركتيدر . هر انسان كندى حقلرنده مأذونيت شرعيه دائره‌سنده ايسته‌ديكى كبى تصرفه مقتدر واراده‌سنده ، اختيارنده مستقلدر ، انسان ، حق اولميان شيلرده تصرفده حر اولمديغى كبى ، ادب ، عقل ، مصلحت خلافنده اولان حركتلرده حريت دكل ، سفيهلكدر .

محافظهٔ حريت ايچون لازم اولان شرائط . — بر حق طبيعى اولان حريتى محافظه ايتمك ويا سوء استعمال ايتمه‌مك ايچون بر طاقم شرائط واردر :

[١] لكم دينكم ولى دين ... لست عليهم بمسيطر .. كبى بر چوق آيات كريمه ايله « هل شققت قلبه » حديث شريفى حريت افكار ، وجدانك تعرضدن مصون بر حق اولديغنى تعليم ايديور . « ان لصاحب الحق مقالا » ، « ان افضل الجهاد كلمة حق تقال عند سلطان جائر » حديث شريفلرى حريت بيانك تعرضدن مصونيتنى اشعار ايدر . « كل يعمل على شاكلته » ، « من عمل صالحا فلنفسه ومن أساء فعليها ؛ كل نفس بما كسبت رهينة » آيت كريمه‌لرى‌ده حريت حركتك تعرضدن مصون اولديغنى بيلديرر .

١ — كندى حقوق ووظائفنى بيله‌جك قدر بر علمى اولمق ؛

٢ — حق اولميه‌جق شيلرى قبول وياخود حقوق سائره‌يه تجاوز ايتميه‌جك قدر شرف ومزيته صاحب اولمق ؛

٣ — عدالت شرعيه اساسلرى اوزرينه مؤسس قانونلرك احكامنه اطاعت ايده‌جك بر نفسه صاحب اولمق ؛

٤ — باطله اعتقاد ايتميه‌جك قدر عزت نفسه مالك اولمق .

ايشته عقلى يرنده اولوب شو درت اوصافى ذاتنده تجلى ايتديرنلر حق حريته صاحبدر . حريت بونلر ايچون وسيلهٔ سعادتدر . بنابرين اوصاف مرضيه وخصائل انسانيه‌دن محروم اولانلر حق حريتنى ضايع ايدر ، وياخود قسماً محروم اولورلر . صبيلرك ، مجنونلرك ، سفيهلرك ، مكارئ مفلسلرك حق حريتدن تماماً ويا قسماً محروم اولملرى بو اساسه مستندر . هم‌ده بو محروميت عينى مصلحتدر . چونكه بونلرك حريتى تحديد ايدلميه‌جك اولورسه ، يا عقللرينك قصورينه ويا اختيارلرينك فسادينه مبنى بونلر هم كنديلرى ، هم‌ده هيئت اجتماعيه ايچون آز چوق ضرر ايقاع ايده‌بيليرلر .

الحاصل ، بشريتك سعادت وتعاليسى و فعاليت شخصيه‌سنى توسيع ايچون بر حق طبيعى وضرورى اولان « حريت » مطلق اولميوب بعض قيود ايله مقيددر . بونكله برابر اوقيود ، حريتى تقييد دكل ، تحقيقدر .

حق تصرف . — حقوق طبيعيه‌دن اولان حق تصرف « انسانك آخرى اضرار ايتممك شرطيله مالك اولديغى شيئى ايسته‌ديكى كبى قوللانمق حقنه مالك اولماسى » ديمكدر . شيمدى بونك انسانلر ايچين

طبیعی برحق اولدیغنی تدقیق ایدهلم : انسان طبیعی اورق حق حیاته مالك اولونجه اونی محافظه وادامه ایچون احتیاجات ضروریهسنی استیفا ایدهجك موادی النه كچیرمك ایستر. بونك ایچونده چالیشمسی لازمدر. سعی وعمل نتیجهسی برشیئی أله كچیرنجه سعینه مقابل انسانك اوشی اوزرنده برحق تملکی اولمق ایجاب ایدر . انسان ایچون حق ملکیت ثابت اولونجه ملکی اولان شیئی ایستهدیكی كبی تصرف ایمکده برمانع قالماز . بناءً علیه :

«حق تصرف تعرضدن مصوندر .» هیچ برکیمسه بوندن محروم ایدیلهمز ، مکرکه صورت قانونیهده تبین ایدن برضرورت عامه بونی ایجاب ایلاسون؛ فقط بوحالده بدلنه تماماً معادل تضمیناتك بروجهپشین اعطاسی لازم كلیر .

ملكك اسبابی . — شو ایضاحاتدن آكلاشیلدیكه : تصرف ایچون ثبوت ملك لازمدر . ملك ثابت اولونجه اونی دیلهدیكی كبی تصرفه صاحب ملك مأذوندر. شوحالده ملك نهدیمكدر ؟ اسباب ملك نهلردر ؟ بونلریده تدقیق ایتمهمز اقتضا ایدر. فیالحقیقه ملكك معناسی بزجه مجهول دكلدر . « فلان شی بنمدر » تعبیرندن هركس برشی آكلار. اوت ملك ، باشقهلرینك حق انتفاع وتصرفی اولمامق اوزره برمالك برفرده ویا جماعته اختصاصیدر . بواختصاصدن صوكره صاحب مال كندیسنه مخصوص اولان اومالده دیلهدیكی كبی تصرف ایدهجكدر. فقط بو اختصاص نه صورتله اولور ؟ ایشته ایضاح ایدیلهجك نقطه بوراسیدر .

ملكك ایكیسی اصلی ، اوچو فرعی اولمق اوزره بش سببی واردر.

١ — سعی وعمل ؛

٢ — استحقاق ؛

٣ — ضمان ؛

٤ — تقبل ؛

٥ — خلافت .

فیالحقیقه ، اموال مباحهده سبب تملك احرازدر . احراز، شبهه یوق ، برنوع عملدر . هیچ بركیمسهنك حقی اولمیان شیلردن برینی أله كچیرمكدر . بناءً علیه كیم داها اول داورانیرسه اشیای مباحهاونك ملكی اولور . شمدی بو مسئلهیی ایكی نقطهٔ نظردن تدقیق ایدهبیلیرز، كه برطبیعت ، دیكریده شریعتدر .

طبیعی اولهرق تدقیق ایدهجك اولورسهق شویله دیرز : انسان دنیایه غایت عاجز ، هردرلو وسائط مدنیهدن محروم اولهرق كلمشدر . معمافیه بوكا مقابل انسانه عقل دینیلان برخصیصه بخش اولونمشكه اونكله بوتون دنیایه حاكم اولهجق وضعیتدهدر . كندیسنه نافع ویا مضر اولان شیلری اونكله اولچر ، سچر . هیچ برشیده انسانك برصورتله حقی اولمادیغی حالده عملی ایله اونی احراز ایدوب كندیسنك یاپار . بوراده احرازدن ، غلبهدن باشقه تملك ایچون برسبب یوق . كندیسی كبی موجود مستقل اولان شیلری ، كندی حیاتی ادامه ایتمك ایچون انسان استعمال ایدییور ، قدرت وقوتی سایهسنده او شیئی كندینك یاپییور . «بقای اصلح» قانونی موجبنجه یشامایه مستعد اولانلر، قدرت وقوتلری سایهسنده ــ دیكرلرینك یدضبطنده اولمیان شیلری ــ أله

ایدرلر. «ایکی ضرر اجتماع ایتدیکی زمان اخفی ارتکاب اولنور» قاعدهٔ طبیعیه‌سی موجبنجه کندی حیاتی ایچون دیکر شیلری مباح کورور و اونلری دیله‌دیکی کبی استعمال و استخدام ایدر. ایشته بو صورتله ألده ایتدیکی شیلر اوزرنده انسان بر حق تملك ادعا ایدیور که بونك سببی احرازدر. و بوراده انسان تماميله حقلی‌در.

بونی برده لسان شریعتله افاده ایدەلم: ایمان ایدیورز که: یرلرده و کوکلرده هرنه وارسه جناب حقك ملکیدر [١] نصل ایسترسه ملکنده اویله‌جه تصرف ایدر. دیله‌دیکنه ملکنده تصرف حقی ویرر [٢]

جناب حق انسانی یریوزنده خلیفه قیلمش [٣] و ملکنده تصرف حقنی اوکا ویرمشدر [٤]. و هرنه وارسه جمله‌سنی انسانه مسخر قیلمش [٥]؛ یرده و کوکده اولان شیلرك هپسنی بطریق الامانه انسانلره تملیك ایتمشدر [٦].

بناءً علیه نظر اسلامده احراز، حتی اولمیان شیئی بطریق التغلیب انسانك ألده ایتمسی دکل، بلکه صاحب ملك طرفندن بذل اولونمش مباح شیلری انسانك سعی و عمليله کندینك ایتمسیدر. انسانك هر فردینه مباح اولان بر شیئی «سبقت» صورتیله تملك ایدنلر، بو عمللریله اونی

[١] «له ما فی السموات وما فی الارض»

[٢] قل اللهم مالك الملك تؤتی الملك من تشاء ...

[٣] واذ قال ربك للملائكة انی جاعل فی الارض خليفة .

[٤] ان الارض لله يورثها من يشاء... ان الارض يرثها عبادی الصالحون.

[٥] الله الذی خلق السموات والارض وانزل من السماء ماء فاخرج به من الثمرات رزقا لكم وسخر لكم الفلك لتجری فی البحر بامره وسخر لكم الانهار وسخر لكم الشمس والقمر دائبين وسخر لكم الليل والنهار وآتاكم من كل ما سألتموه وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها ..

[٦] هو الذی خلق لكم ما فی الارض جميعا منه... وما بكم من نعمة فمن الله...

کندیلرك یاپمشلردر. بوندن صکره او مالده باشقه برینك ینه عینی صورتله تملك ادعاسنه قالقیشمسی جائز اولاماز. چونکه غیرك عملی سبقت ایتمکله او شی مباحلغنی غائب ایتمشدر. بناءً علیه نوع انسانك بقاسنه الك اول اساس اولان «احراز» در. بدایةً هر انسان یالکز بو سایه‌ده کندی احتیاجلرینی تأمین ایده‌بیلمشدر.

غیرك حقیله مشغول اولمیان شیلرده سبب تملك احراز اولدیغی کبی مشغول اولان شیلرده‌ده بدل، یاخود عمل مقابلنده استحقاقدر. عمل مقابلنده استحقاق الك طبیعی بر سببدر. چونکه ملك، اصلاسی و عمل ایله ثابت اولور. بر عملك توسطی بولونمادقجه انسان هیچ بر شیدن استفاده ایده‌میور. عمل اولمدقجه نه کموش، نه کومور، نه دمیر هیچ بر فائده ویرمز. سرمایه تعبیر ایدیلن شی انسان ایچون نه قدر لازمسه، عملده او قدر ویاخود دها زیاده لازمدر.

بو اصلی سببلردن باشقه دیکر اوچ سبب فری اولدیغنی شمدی سویله‌مشدم. اونلردن بری ضماندر. ضمان، اوله‌بیله‌جك ضرری، کله‌بیله‌جك مسئولیتی تحمل ایتمکدر. «الغرم بالغنم» اسلامده مهم بر اصلدر. «نقل» ملکك بر یردن دیکرینه انتقال ایتمه‌سیدر. بوده آنجق بیع و اجاره، قرض و سلم، حواله و صدقه، هدیه و مضاربه کبی شرعی معاملاتك بریله تحقق ایدر. خلفیت مالکك موتندن صوکره قالان مالده دیکرلرینك نیابتلریدر. بوده یا وصیت، یاخود ارث ایله اولور.

اسلام، شرعی بر سبب یوق ایکن اختصاصی قبول ایتمه‌دیکی کبی، اسباب مشروعهٔ تملکدن هر هانکیسیله ثابت اولان ملکی مشروع

ومحترم بر حق طانیمشدر . بناءً علیه اسباب تملکدن بری ایله ثابت اولان بر ملك نظر اسلامده هر جهتله محترم ومقدسدر ؛ تعرضدن مصوندر . هیچ بر صورتله اوكا دوقونمق جائز دكلدر .

قازانمق جهتیله‌ده بویله‌در . هرهانکی بر انسان اسباب مشروعه‌دن بریله مال قازانه بیلیر . بوندن هیچ بر فرد منع اولونامز . کندینه مخصوص مالکنده دیله‌دیکی کبی تصرف ایدر . بونك ایچونده بر حد تعیین اولونمامشدر . انسانك مالنده تصرف محدود دكلدر . شوقدر که منفعت عامه ویا آداب عمومیه‌جه بر سوء استعمال متحقق ایسه اوزمان مداخله اولنور . صبینك ، معتوهك ، مجنونك تصرفتدن منع اولونمسی بو اساسه مستنددر . کذلك منافع عمومیه‌نك اخلالنه‌ده میدان ویریلمز [١] .

اسلام ، انسانك ملکنه هیچ بر حدودده تعیین ایتمه‌مشدر . تملکك صور مشروعه‌سندن بریله هر انسان ایسته‌دیکی قدر مال قازانه‌بیلیر [٢] . معمافیه بونی قبول ایدن مسلمانلق ، عینی زمانده منافع عامه واحتیاج فقرا ایچون انسانلرك مالندن خمس ، عشر ، ربع عشر کبی بعض حقلر آییرمش ومال صاحبلرینی بو حقلری اودەمکله مکلف طوتمشدر [٣] . بناءً علیه نظر اسلامده حق تملك وتصرف تعرضدن مصون بر حق طبیعیدر .

ملکك اقسامی . — بر انسانك ملکی ، مادی ومعنوی اولمق اوزره

[١] ولا تؤتوا السفهاء اموالكم . . . — قرآن کریم —
[٢] والله یرزق من یشاء بغیر حساب .
[٣] وفی اموالهم حق معلوم للسائل والمحروم .

ایکی قسمدر : مادی ، معنوی . ملك مادی معلوم . بر معلمك تقریر ایلدیکی درسلر ، تصنیف وتألیف ایله‌دیکی کتابلر ، بر صنعتکارك اختراع ایلدیکی شیلرده معنوی بر ملك اولدیغندن بونلر اوزرنده صاحبنك حق تملك وامتیازی واردر .

ملکیت وتصرفه مضر اولان شیلر — مسلمانلقده ملکیت وتصرف مقدس ومحترم بر حق طبیعی اولدیغی جهتله بونلره مضر اولان سرقت ، غصب وغارت ، خیانت ، اتلاف مال وامثالی شیلر اك بویوك تجاوزدن صاییلمشدر . هرهانکی بر وسیله ایله اولورسه اولسون بر شیئی سرقت ؛ هم شخصه ، همده هیئت اجتماعیه‌یه قارشی بر جرمدر . چونکه بو ، شخصك ملکنه تجاوز اولدیغی کبی ، امنیت عمومیه‌یی‌ده اخلال ایدر . ایشته طبیعی وانسانی بر دین اولان مسلمانلق بو جهتلری نظر اعتباره آله‌رق حقوق طبیعیه‌دن اولان حق تصرفی ، ملکیتی ، وراثت وهبه‌یی قبول ایدرك بونلره منافی اولان هر شیئی صورت قطعیه‌ده حرام قیلمش وفاعللری حقنده شدتلی جزالر ترتیب ایله‌مشدر . عین زمانده صاحب ملك وثروت اولانلر ایچین زكات وعشر اساسنی‌ده قبول ایدرك بو صورتله فقرانك حالنی‌ده نظر دقته آلمشدر .

غیر مشروع یوللرله مال ادینمك — مسلمانلقده ملکیت وتصرف پك مقدس ومحترم بر حق اولدیغی جهتله بونلره مضر اولان هر شی شدتله منع اولونمشدر . غیر مشروع بر صورتده دیکرلرینكماللرینی یمه‌یك [١] مألنده اولان دستور الٰهی مشروع اولمایان هرهانکی بر صورتله مال آلمغی نهی ایدیور . بناءً علیه چالیشمق ، زور ایله آلمق ، حق وار

[١] ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة عن تراض . .

ايكن انكار ايتمك ، يا ذن شاهدى بوله‌رق مالنى آلمق ، طولانديره‌رق آلمق ، يان كسيجيلك ايله ، قمارايله آلمق ، مرابحه‌ايله آلمق ، آليش ويريشده خائنلك ايتمك ، دوزنله آلمق كبى وسائط غير مشروعه‌دن برى ايله برينك مالنى آلمق اونك حق طبيعيسنه تجاوز صاييلير. مسلمانلقده بونلرك جزالرى پك آغيردر . آليش ويريش ايله ، دبه ايله ، وصيت ايله ، ميراث ايله ، غنيمت ايله ، خلاصه شرع شريفك بيان ايتديكى اسبابدن برى ايله الده ايديلميه‌ين مال حرامدر. خرسزلق، طولانديريجيلق، باتاقجيلق ، قمارجيلق ، امنيتى سوء استعمال كبى حركاتك كافه‌سى حيات بشره عارض اولان حق تملكه تعرض ديمك اولديغندن شريعت اسلاميه بونلرى صورت قطعيه‌ده نهى ايتمشدر . بونلردن برينى ارتكاب ايدن دنياده اير كيج جزاسنى بولور ، آخرتده غضب بارى‌يه دوچار اولور .

خرسزلق ودولانديريجيلق فرده قارشى برجنايت، جمعيت بشريه‌يه قارشى‌ده برشقاوتدر. شوراسى‌ده بيلنمليدركه بونلرك بويوكى كوچوكى يوقدر . كوچوكنى ارتكاب ايدن بيوكنى‌ده ارتكاب ايدر . هپسنى توليد ايدن آلچاقلق حسى‌در . شرف نفس صاحبى اولديغنى بيلن برانسان بونلرى قطعياً ارتكاب ايتمز . يولده بولنان برمالى آلمق بيله ـ صاحبنى بوله‌رق اعاده ايتمك مقصديله آلنمازسه ـ نظر اسلامده غصب صاييلير .

ملكيته مضر اولان بوشيلرك هپسنى حرام قيلمش اولان مسلمانلق عينى زمانده صاحب ملك وثروت اولانلر حقنده ـ شمدى سويله‌ديكمز وجهله ـ زكات وعشر اساسنى قبول ايدرك بوصورتله فقرانك حالنى‌ده نظر دقته آلمشدر .

مساكنك تعرضدن مصونيتى . — برانسانك حياتى ، ناموسى ، شرف و حيثيتى ، مالى « مسكن » ايله محافظه اولنور . بناءً عليه ، بونلر كبى : « **مساكنده تعرضدن مصونيتدر** »

مساكنه تعرض ، عين زمانده هم حياته ، هم ناموسه ، هم حريته ، هم ماله تعرضدر . بونك ايچوندركه :

« بركيمسه‌نك مسكننه تجاوز ايتمك ، ياخود مساعده‌سنى استحصال ايتمكسزين بولونديغى خانه‌يه ، اوطورديغى اوطه‌يه كيرمك ، ياخود مسكن درونده اولان شيلره مطلع اولمق املنده بولونمق » مسلمانلق نظرنده شنيع برحركتدر؛ ممنوعدر. «لا تدخلوا بيوتاً غير بيوتكم حتى تستأنسوا وتسلموا على اهلها = صاحبنك مساعده‌سنى استحصال ايدرك كنديسنه سلام ويرمدكجه كندى اولريكزدن باشقه أولره كيرمه‌يكز ! » آيت كريمه‌سيله « صاحبنك اذنى اولمقسزين برانسانك اوينك ايچنده‌كى شيئه مطلع اولمق ايسته‌ين كيمسه‌نك اوصاحبى طرفندن كوزينك چيقارلمسى حلالدر. » مألنده اولان حديث شريف ، مساكنك تعرضدن مصون اولديغنى صريح برافاده ايله تبليغ ايديور. بناءً عليه براوه ، براوطه‌يه كيريله‌جكى زمان قپوسنى وورارق اذن آلدقدن صوكره كيرمك مسلمانلغك اوامر قطعيه‌سيدر . بونى اوروپا عادتى ظن ايتمك بويوك برخطادر .

مسلمانلرده مخابراتك تعرضدن مصونيتى . — حياتى ، ناموسى ، حريتى ، مالى ، مسكنى تعرضدن مصون اولان هرفردك ، هرعائله‌نك باشقه‌لرينك مطلع اولمسنى ايسته‌مديكى برطاقم اسرار خصوصيه‌سى واردر. هيچ كيمسه طرفندن اونلرك كورولمه‌سنى ايسته‌مز . بناءً عليه :

« **مخابراتده تعرضدن مصونيت حق طبيعيدر** »

سرار خصوصیه‌یه تجاوز ، الك بویوك وحشتدر ؛ چونکه اسرار خصوصیه‌سنه باشقه‌لری مطلع اولان برکیمسه حیاتندن ، ناموسندن ، حریتندن ، مال ومسکننندن ناصیل امین اوله‌بیلیر ؟. منفعت عمومیه ، اشخاصك مکتوبلرینك آچیلماسنی ایجاب ایدنجه بوکا جواز ویریلیرسه‌ده بونك سوء استعماله اوغرادلماسی لازمدر .

ایشته پك مهم اولان وغربعالمنجه اهمیتی آنجق ایکی عصر مقدم آکلاشیله‌بیلن اسرار مکاتیبك مصونیتی مسئله‌سی‌ده دین اسلام طرفندن اون درت عصر اول کمال اهمیتله تلقی ایدلمش « صاحبنك اذنی یوق ایکن مکتوبنه مطلع اولمایه چالیشمانك مشروع اولمدیغی، حتی مکتوب یازازیاخود اوقویان برآدمه اکیلوب باقمانك ممنوع اولدیغی » بیلدیرلمشدر. « اذنی اولمقسزین قرده‌شندن برینه (نظر اسلامده بوتون انسانلر قاردشدر [۱]) مخصوص اولان یازی ، مکتوب کبی شیلره مطلع اولمق ایسته‌ین برکیمسه ، نفسنی آتشه آتمش دیمکدر [۲] » .

دفعه‌ده مساوات :— حق حیاتی ، حق حریت وتملکی هر انسان ایچون برحق طبیعی اوله‌رق تقدیر ایدن مسلمانلق، بلااستثنا بوتون انسانلرك نظر قانونده مساوی اولملرینی‌ده طبیعی برحق اولمق اوزره قبول ایتمشدر. مسلمانلقده امیرك، مأمورك، عالمك جاهلك، زنکینك فقیره قارشی نظر قانونده برامتیازی، برحق رجحانی یوقدر. مکتسبات ذاتیه جهتیله اولان فرقلرك بوراده تأثیری اولاماز. عصر سعادتده اشرافدن برینك ارتکاب ایلدیکی

[۱] وکونوا عبادالله اخوانا . — قرآن کریم —

[۲] من اطلع فی کتاب اخیه بغیر اذنه فکانما اطلع من فی النار .
— حدیث شریف —

سرقت جزاسنك عفوی ایچون وقوع بولان بر استرحامه قارشی نبی ذیشانمز صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری :

[کچن امتلر یالکز کوچوکلری جزایه چارپارلر ، بویوکلری جزادن عفو ایدرلردی . بوحال سبب هلاکلری اولدی . والله العظیم کریمه‌م فاطمه سرقت ایتسه آنك‌ده اَلنی کسرم] بویورمشلردر . بناءً علیه مسلمانلق زنکین ، فقیر ؛ عالم وجاهل دیمیوب حقوق اعتباریله هپسنی برطانیر . التماس دینیلن شی مسلمانلقده ممنوعدر .

پیغمبر افندمز حضرتلرینك دامادی، مسلمانلرك دردنجی خلیفه‌سی حضرت علی کرم الله وجهه ورضی الله عنه حضرتلرینك بر یهودی ایله یان یانه حضور حاکمده محاکمه اولملری مسلمانلغك حقوقده مساواته ناصل رعایت ایتمش اولدیغنی کوسترر. بوکون حریت، عدالت، مساوات کلمه‌لرینی آغزلرندن دوشورمه‌ینلرك مملکتلرنده اجانب ویرلیلر حقنده تطبیق ایدیله کلن معامله‌لری مقایسه ایدنلر ، مسلمانلرك بدایت تشکللریله آوروپانك منتهای مدنیتی آره‌سنده اولان فرق عظیمی بر نظرده آکلامقده کوچلك چکمیه‌جکلری شبهه‌سزدر .

فضیلت و تقوی‌دن باشقه هیچ بر عرقك هیچ بر قومك ، هیچ بر فردك دیکری اوزرینه فضل ورجحانی اولمدیغنی غایت بلیغ بر صورتده افاده ایدن آیات کریمه واحادیث شریفه پك چوقدر [۱] . صره‌سی کلدکجه اونلردن بعضلرینی ذکر ایدیورز . « انسانلر طراق دیشلری

[۱] « یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر وانثی . . . »
— قرآن حکیم —

كبی مساوی‌در» مألنده اولان حدیث شریف‌ده نظر اسلامده مساواتك نه‌درجه مهم اولدیغنی اثبات ایتمکده‌در [١] .

عهود وعقوده رعایه دائر — اولجه سویله‌دیکمز وجهله انسانك حقوق طبیعیه‌سندن باشقه برده حقوق مکتسبه‌سی واردر . عهود وعقوده رعایتی طلب ایتمك‌ده حقوق مکتسبه‌دندر . شمدی بوكادائرده براز ایضاحات ویره‌جکز :

معلوم‌درکه : حق ملکیتك تأمینی وهیئات اجتماعیه‌نك مادةً ومعناً تعالیسی ایچون مهم اولان شیلردن بری‌ده عهود وعقوده حرمت‌در . افراد و جمعیتك بقا وسعادتی ایچون بر طاقم مقاولات ، برطاقم معاهدات لازم و ضروری‌در . هیئات اجتماعیه‌نك ترقیسنی تأمین ایدن معاملاتك اکثریسی ، شبهه‌سز ، عهودوعقود اوزرینه استناد ایتمکده‌در . ایشلرك حصولپذیر اولماسی ایچون عهود وعقود لازم وضروریدر . بونلر اولمقسزین حیات مدنیه واجتماعیه انکشاف ایده‌من . حیات مدنیه واجتماعیه‌نك روحی مثابه‌سنده اولان بویوك فابریقه‌لر ، بیوك مؤسسه‌لر هپ مقاولات وعقودك محفوظیت ومصونیتنه مستنددر . بناءً علیه عهود وعقوده رعایتی طلب ایتمك حقوق مکتسبه‌دن بر حقدر . بونلره رعایت‌ده وظائف مکتسبه‌دن‌در . مادامکه بویله ، مادامکه حیات اجتماعیه ومدنیه‌نك روحی عهود وعقوده رعایت ایتمکده‌در ؛ شو حالده ویریلن بر سوزی یرینه کتیرمك ، تعبیر دیکرله عهده وفا بر قانون اخلاقی‌در ؛ بر ضرورت اجتماعیه‌در . بر آدمه بر شی وعد ایدنجه او شی اوزرینه

---

[١] « الناس سواسیة کاسنان المشط .
- حدیث شریف -

او آدمه بر حق تملك ویرمش اولورز . وعدمزدن نکول ایلادیکمز تقدیرده آخرك ملکنه تعرض ایتمش اولمق قباحتنی ارتکاب ایدییورز . مقاولات منعقده بویله اولدیغی کبی ، ویریلن سوزلرده بویله‌در .

عهود وعقودك نظر اسلامده اهمیتی — عهدینی ایفا ایتمك ، سوزینی یرینه کتیرمك نظر اسلامده فرائض الٓهیه‌دن بر فرضدر . اساسات دینیه‌دن‌در . بر مسلمك ؛ اللهك ورسولك امرینه ، دینك قواعد عمومیه‌سنه مخالف اولمدقجه معاهدات ومقاولاتنه صادق قالماسی درجهٔ وجوبده‌در . بنابرین هیچ بر انسانك دینه مخالف اولدیغنی بیلدیکی بر شیئی - نه ایفا ایتمك ، نه‌ده غدر و نقض ایتمك نیتیله - یاپمایه سوز ویرمه‌سی جائز اولاماز . چونکه برنجی شکل معصیت ، ایکنجی ایسه دها زیاده معصیت‌در . وعدینی ایفا ایتمه‌یه‌نك منافق وخائن اولدیغنی لسان شریعت نه بلیغ بر افاده ایله بزه تبلیغ ایتمکده‌در .[١] اسلامده ، ثابت اولان عقودك اساسی « اوفوا بالعقود » امر جلیلی‌در . پك مختصر اولان بو جملهٔ بلیغه ، عهود وعقودینه صادق قالمانك هر مؤمن اوزرینه واجب اولدیغنی افاده ایتمکده‌در . اماناته رعایتك ، عهود وعقوده صادق قالمانك اسلامك شرائط اساسیه‌سندن اولدیغنی ، بونلره رعایتی اولمایانلرك مسلمانلغی شایان اهمیت اولمدیغنی ، ایفا ایتمه‌یه‌جکی شیئی سویله‌مه‌نك عندالله نه بویوك وبال اولدیغنی افاده ایدن آیات کریمه واحادیث شریفه بزه انجاز وعدی ، ایفای عهدی تعلیم وخلافندن شدتله تحذیر ایتمکده‌در . [٢]

---

[١] آیة المنافق ثلاث . . الحدیث .

[٢] «واوفوا بالعهد» ، «یاایها الذین آمنوا اوفوا بالعقود» ، «والذین هم لاماناتهم وعهدهم راعون» ، «والموفون بعهدهم اذا عاهدوا» ، «یاایها الذین آمنوا

بو تعاليم قرآنيه سايه‌سنده‌دركه مسلمانلر دائما عهدنده صادق قالمش، وعدینی ايفا ايده كلمشلردر .

عهدنده، سوزنده ثبات بولنمامنك مضرتی — عهدنده‌دورمامنك فردی واجتماعی بر چوق مضرتلری واردر . اخلاق قانونلرينه مغاير اولان بو حركت ، اولا عدم امنيتی توليدايدر وويريلن سوزك قيمتنی صفره ايندیرر . بو ايسه معاملات تجاريه وتشبثات عظيمهٔ عمرانيه وبلكه‌ده بالجمله مساعئ بشريه‌يی زيروزبرايدر . ايكی دولت بيننده اولديغنه كوره بونك اهميتی بالطبع داها عظيمدر .

ثانياً ، عهدينی بوزان ، وعدنده خلف ايدن بر آدم ـ شخصی اولديغنه كوره ـ يالكز نفرت عموميه‌يی جلب ايتمكله قالماز . عينی زمانده متضرر اولانلرك ـ پك طبيعی اوله‌رق ـ حس عداوتلرينی‌ده تحريك ايدر . بويله‌لرينه كيمسه ظهير اولمق ايسته‌مز . اعتبار وحيثيت ذاتيه‌سنی غيب ايتمش صايیله‌جغی جهتله اقران وامثالنك حسن ظن وتوجهنه مظهريت كبی بر مزيت اخلاقيه‌دن‌ده محروم قالير .

مسلمانلقده نقض عهد اك بويوك كناهدر — مسلمانلق بين‌الناس اعتمادی معاملات بشريه‌نك روحی ، عمرانك اساسی اولمق اوزره‌قبول ايدر . بونك ايچين‌دركه بين‌الناس اعتمادسزلغی توليد ايدن نقض عهد مسلمانلقده اك بويوك معصيتدر . بونی ارتكاب ايدنلر حقنده قرآن كريمك وعيدی ؛ هرهانكی بر كبيره‌يی ارتكاب ايدنلرك جزاسندن چوق

لم تقولون مالاتفعلون. كبرمقتا عندالله ان تقولوا مالاتفعلون» ، « بلی من اوفی بعهده واتقی فان الله يحب المتقين» ، « ان الله لايحب الخائنين » . ـ قرآن كريم ـ
« ان حسن العهد من الايمان » . ـ حديث شريف ـ

شدتليدر. فی الحقيقه، نقض عهد ايدنلرك نعم اخرويه‌دن نصيبه‌دار اولامايه جقلری كبی، رحمت ومغفرت الهيه‌دن اوزاق قاله جقلرينی ناطق اولان آيهٔ جليله [١] نقض عهدك اسلام نظرنده نه بويوك بر جريمه اولديغنی اثباته كافيدر . اساساً صاحب شريعت افنديمزده بو كيفيتك ماهيت دينيه‌لرينی نه كوزل ايضاح بيورمشلردر [٢] .

عهدلرك شرائط ايفاسی . — مع مافيه هيئت اجتماعيه‌نك روحی ديمك اولان مقاولات وتعهداتك واجب الايفا اولمسی برطاقم قيود وشروطه تابعدر . شويله كه :

اولا : تعهداتك واجب الايفا اوله‌بيلمسی ايچون طرفينك رضاسيله اولمسی ، جبر وتهديد ايله ياپيلمامش وبونكله برابر حال صحتده ياپيلمش اولمليدر . چونكه بر آدمدن زور ايله آلديغمز وعدك ايفاسنی ، جبر ايله امضا ايتديرديكمز معاهده‌نك تطبيقنی نه كبی بر حق ايله طلب ايده‌جكز؟ هانكی صلاحيتله هانكی اخلاقی قانون ايله اوكا وعدينی انجاز ايت، عهدينی يرينه كتيردی يه‌جكز. كذلك ويرديكی سوزك قيمتنی تقديردن عاجز بولنان ـ مثلا ـ بر مجنونك ايفای تعهداتنده اصرار ايتمه‌نك البته بر معناسی يوقدر ، بلكه‌ده حقسزلقدر .

ثانياً : وعدك عدالته ، آداب عموميه‌يه وقوانين موضوعه‌يه مغاير اولمامسی‌ده لازمدر . بويله بر وعدده بولونمق اساساً بر خطادر . بونی تعمير ايتمك لازمدر. شبهه‌يوق كه بونی ايفا ايدن بر آدم ايكنجی بر خطايی

[١] ان الذين يشترون بعهدالله وايمانهم ثمنا قليلا اولئك لاخلاق لهم فی الآخرة ولاينظر اليهم يوم القيامة ولايزكيهم ولهم عذاب اليم . ـ قرآن كريم ـ
[٢] لاايمان لمن لاامانة له ولادين لمن لاعهد له . ـ حديث شريف ـ

ارتكاب ايديور ديمكدر . بناءً عليه برينى اولدورمه‌يى وياخود برشيئى سرقتى تعهد ايدين بر آدم هرحالده تعهدينى يرينه كتيره‌جكم ديه اونك تحققنه چالیشمامالی . اوندن رجوع ايدرك كفارت ويرمه‌لیدر .

٣ — وعدك ايفاسى وعد اولنان كيمسه حقنده مضر اولمامليدر . مثلا بر انسان عقلى باشنده صحتى يرنده ايكن امانة بزه برپاره وياخود سلاح براقمش وصوكره عقلنى بر آز غائب ايدرك ويرديكى امانتلرينك اعاده‌سنى طلب ايديور . بويله بر طلب بالطبع اسعاف ايديله‌مز .

٤ — مقاولات و معاهدات يازيلير ايكن بالالتزام آچيق و سوء استعماله مساعد بر طرزده يازيلمامالی كه بالآخره صورت غير مشروعه‌ده انتفاع ايديله‌مه‌سين !

الحاصل شرائط مشروعه دائره‌سنده ياپيلان عهود وعقود ايديلن وعد هرحالده واجب الرعايه‌در . بونلر الك مقدس حقوق مكتسبه‌دندر . بالطبع بورداكى تحريرى عهود ومقاولات ايله شفاهاً ياپيلان وعدلر ، عهدلر ، ويريلن سوزلر داخلدر .

اوتوز طقوزنجى درسك خلاصه‌سى

١ — حق حياتك نتائج طبيعيه‌سندن بريده «حريت»در . حريت افكار ، حريت بيان ، حريت حركت هر انسان ايچون طبيعى بر حقدر . بونلر مقدس وتعرضدن مصوندر . انسان بو حقلردن نه بر ذره فدا ايتملى ، نه ده باشقه‌لرينك بو حقنه تجاوز ايتمه‌ليدر .

٢ — حريت افكار و وجدان بر حد ايله محدود دكلدر . هركسك معتقداتنه ، معتقداتنك نتائج ضروريه‌سى اولان عباداتنه حرمت بر وظيفه‌در . بناءً عليه اديان ومذاهب تعرضدن مصوندر . حسيات دينيه جريحه‌دار ايديله‌مز .

٣ — حريت بيان مطلق اولمايوب ديكرلرينك حريتنه تجاوز ايتمه‌مكله مقيددر . افكار ومعتقدات وجدانيه خارجه چيقنجه ديكرلرينك حريتى ايله ، او مملكتده حكمفرما اولان قواعد حقوقيه واحكام شرعيه ايله تحديد اولنور . بونلره رعايت ايتمه‌ينلرك حريتى اللرندن آلنير . بناءً عليه باشقه‌لرينك حسيات دينيه‌سنى رنجيده ايدنلرك حق حريتدن استفاده ايده‌مه‌ملرى قدر طبيعى بر حركت اولاماز . چونكه مدنى واجتماعى بر انسان ، حياتنى ايچنده ياشاديغى جمعيتك حياتنه اويدورمق مجبوريتنده‌در .

٤ — حريت حركتده طبق حريت بيان كبى بر حد ايله محدوددر . حقوق خصوصيه ومنافع عامه‌يه مغاير مقاصده معطوف اولمامق لازمدر . اساساً «حريت ديكرلرينك حقوقنه تجاوز ايتمه‌مكله» مقيددر .

٥ — نظر اسلامده حريت ، كنديسى ويا هيئت اجتماعيه ايچون نافع اولوب هيچ بر كيمسه‌يه ضررى اولمايان ايشلرده هركسك بلا مانع كندى اختياريله حركتيدر . مسلمانلق بو شرائط دائره‌سنده حق حريتى تماميله كافلدر .

٦ — حقوق ووظائفنى ادراك ايده‌جك قدر علمى ، شرف ومزيتى ، عزت نفسى وعقلى يرنده اولانلر حق حريته صاحب اولور . حريت بو كبيلر ايچون وسيلهٔ سعادتدر . بونلردن محروم اولانلر حريتلرينى قسماً اولسون ضايع ايدرلر .

٧ — انسانك آخرى اضرار ايتمه‌مك شرطيله مالك اولديغى شيده تصرف بر حق طبيعيدر . بر ضرورت عامه اولمدقجه هيچ بر كمسه بوندن محروم ايديله‌مز .

٨ — ملكك ایکیسی اصلی ، اوچی فرعی اولمق اوزره بش سبب شروعی واردر : سعی و عمل ، استحقاق ، ضمان ، تقبل ، خلفیت .

٩ — انسان تملکك اسباب مشروعه سندن بری ایله ایسته دیکی قدر مال قازانه بیلیر . مسلمانلق بو خصوصده بر حد تعیین ایتمه مشدر . شو قدرکه : قزانمش اولدیغی مالدن خمس عشر ، ربع عشر کبی حقلر آییروب منافع عامه واحتیاج فقرا ایچون صرف ایتمك مجبوریتنده در .

١٠ — ملك مادی ومعنوی اولمق اوزره ایکی قسمدر وهر ایکیسی ده مقدس و تعرضدن مصوندر .

١١ — سرقت ، غصب وغارت ، خیانت ، اتلاف مال وامثالی ملکیته مضر اولان شیلرك هپسی مسلمانلقده حرامدر .

١٢ — بر کیمسه نك مسکننه تجاوز ایتمك ، مساعده سنی آلمادن بولندیغی خانه یه ، اوطوردیغی اوطه یه کیرمك ، مسکن درونده اولان شیلره مطلع اولمایه چالیشمق نظر اسلامده شنیع بر حرکتدر .

١٣ — نظر اسلامده مخابرات ده تعرضدن مصون بر حق طبیعیدر .

١٤ — نظر اسلامده فضیلت وتقوادن باشقه هیچ بر عرقك ، هیچ بر قومك ، هیچ بر فردك دیکری اوزرینه فضل ورجحانی یوقدر . بوتون انسانلر حقوقده مساویدر . امیرك مأموره ، عالمك جاهله ، زنکینك فقیره قارشی نظر قانونده بر امتیازی یوقدر .

١٥ — عهود وعقودده وجوب رعایه بر حقدر . حیات مدنیه واجتماعیه نك روحی عهود وعقود اولدیغی جهتله بونلره رعایت ایتمك نظر اسلامده الك مهم بر فرضدر . نقض عهددن مسلمانلق شدتله منع ایدر .

بیکرمنجی درس

وظائف احسان

ویاخود

وظائف مأموره

تمهید . وظائف احسان ـ وظائف احسانك اهمیتی ـ وظائف احسان ایله وظائف عدالت بیننده کی فرق ـ وظائف مأموره نك اقسامی ـ بالفعل احسان ـ اسلامده احسان وتعاون ـ تعاونك الك نافع شکلی ـ بالقوه احسان ـ کظم غیظ ـ عفو خطایا ـ حیواناته قارشی شفقت ـ

تمهید . — وظائف اجتماعیه نك وظائف عدالت و وظائف احسان اولمق اوزره ایکی قسم اولدیغی بوندن اولکی درسده سویله مش و وظائف عدالتی تفصیل ایله مشدم .

فی الحقیقه ، وظائف نفسیه سلبی وایجابی اولمق اوزره ایکی قسم اولدیغی کبی ، وظائف اجتماعیه ده ایجابیه وسلبیه ، منهیه ومأموره اولمق اوزره ایکی قسمدر . عدالتدن نشأت ایدن وظیفه منهیه وسلبیه در ؛ احساندن نشأت ایدن وظیفه لرده ایجابیه ومأموره در . دیکرلرینك حقنه تجاوز ایتمه مك ناصل بر وظیفه ایسه ؛ باشقه لرینه احسان ایتمك ، استحقاقی اولانلره معاونت ایتمك ده بر وظیفه در . بری منهی ، دیکری ایجابی ..

احسان ؛ انسانك بلا عوض ابنای جنسنه ایلك ایتمسندن عبارت بر فضیلتدر . بوکا کرم وشفقت ده دیه بیلیرز . وظائف منهیه نك منشأی عدالت اولدیغی ایچون بو وظیفه مطلق ومجبوریدر . وظائف احسان

ایسه بویله دکلدر . بو وظیفه‌لری ایفایه جبر ایدن هیچ بر قانون یوقدر . بونك اك بویوك قانونی « کندیکه یاپیلماسنی آرزو ایله‌دیکك شیئی باشقه‌لری ایچین ده یاپ ! » دستور اخلاقیسیدر . بناءً علیه کندیمزه یاپیلماسنی آرزو ایتدیکمز هر نوع خیری ، تکمل اخلاقیمزه ، رفاه وسعادتمزه یاردم ایدن هر شیئی باشقه‌لری ایچین ده ایسته‌مك بر وظیفهٔ اجتماعیه‌در .

بنی نوعمزه ایراث ضرر ایتمدیکمزدن طولایی افتخاره ، حقمز یوقدر . چونکه قانون اخلاقی بزی یالکز بونکله مکلف طوتمایور . عینی زمانده اونلره احسان ایله اونلری دها زیاده مسعود ایتمك ، اصلاح احوالنه چالیشمق ایچون ده امر ایدیور . عدالت بنی نوعمزك حیاتنه تجاوزدن منع ایدر ، فقط بوقدر کافی دکلدر . اونلرك یاشاملرینه یاردم ایتمك ده بر وظیفه‌در . عدالت حیاتمزی تجاوزدن منع ایتدیکی کبی ، احسان ده حیاتمزی تهلکه‌یه القا ایتمك بیله لازمکلسه بنه ابنای جنسمزك محافظه وتخلیص حیاتی امر ایدر . عدالت ، باشقه‌لرینك مالنه تجاوزدن ، باشقه‌لرینك وجدانی افسادden منع ایدر . احسان باشقه‌لرینه مالمزدن حصه افرازینی ، نصایح واقعالمزله باشقه‌لرینك وجدانی تقویه وتنویر ایتمکلکمزی امر ایدر .

یولده قطاع طریقك تجاوز وتعرضنه معروض قالان بر یولجی‌یی بندن باشقه کورن اولماز وبن ده او تجاوزی منع ایتمك ایچین توسط ایتمزسم بن اونك قاتلندن بری اوله‌بیلیرمی‌یم ؟. بر قادینك ناموسنه تجاوز ایدیلیر ایکن بونی کورور ومنع ایتمك اقتدارم داخلنده ایکن بونی یاپمزسم اونك سقوطندن مسئول اولمازمی‌یم ؟. بر شخصك غیبتی یاپیلیر ایکن

حقیقتی سویله‌مزسم بوغیبته اشتراك ایتمش صاییلمازمی‌یم ؟. بونك ایچین درکه اخلاق اسلامیه ؛ حیاته ، شرف وناموسه ، مال و املاکه تجاوزی منع ایتدیکی کبی ، بونلری تحت تهلکه‌ده کورونجه مدافعه ومعاونت ایتمکله‌ده بزی مکلف طوتیور . وخلافندن تحذیر ایدیور[١] .

الحاصل ، اجتماعی وظیفه‌مز یالکز عدالتدن نشأت ایدن وظائفدن عبارت اولمایوب اونك یاننده بر ده وظیفهٔ احسان واردر ؛ واصل وظیفه‌مز اونکله تمام اولور . بناءً علیه عدالت احسانك شرط ضروریسی اولدیغی کبی ، احسان ده عدالتك متمم ضروریسیدر .

وظائف عدالتله وظائف احسان بیننده‌كی فرق . — عدالتدن نشأت ایدن وظائف مطلقا مجبوریدر . احساندن نشأت ایدن وظائف ایسه مجبوری دکلدر . ارادهٔنك انتخابنه براقیلمشدر .

٢ — عدالتدن نشأت ایدن وظائف بر حقه مقابلدر . احساندن نشأت ایدن وظائف بر حقه متقابل دکلدر . بر وظیفه اوله‌رق باشقه‌لرینك حیاتنه حرمت ایدرم . بوکا مقابل بنم حیاتمه حرمت ایتملرینی طلب ایتمك ده بنم ایچون بر حقدر . محتاج معاونت اولانلره یاردیم ایتدیکمدن طولایی بالمقابله اونلردن بر شی بکلمه‌یه حقم یوقدر .

٣ - وظائف عدالتك ثابت بر حدی واردر . عادل اولمق ایسته‌ینلر

---

[١] ما من امرئ یخذل امرأ مسلما فی موطن ینتقص فیه من عرضه وینتهك فیه من حرمته الا خذله الله فی موطن یحب فیه نصرته وما من احد ینصر مسلما فی موطن ینتقص فیه من عرضه وینتهك فیه من حرمته الا نصره الله فی موطن یحب فیه نصرته - حدیث

بردرلو عادل اولورلر . اونك آشاغیسی، یوقاریسی یوقدر . حالبوکه وظائف احسان بویله دکلدر. اونك بر چوق درجاتی واردر . دائما توسع ایدر وتوسیع دائره ایتدکجه کماله تقرب ایلر .

اوت ، احسان غیر معین بر وظیفهٔ واسعه‌در . فقط بویله اولمقله برابر عدالت قدر واجب الایفا بر وظیفه‌در . چونکه اساساً عدالتده آخره محبت معناسی‌ده مندمجدر . بویله اولماسه‌یدی ناتمام بر فضیلت اولوردی. وظیفهٔ احسانك بر کوزللکی واردرکه اوده حریتی ، یعنی اراده‌نك انتخابنه تابع اولماسی‌در. ابنای جنسمك منافع وسعادتی اوغورنده استراحتمك، ثروتمك ، خودکاملغمك نه‌قدارینی فدا ایده‌جکم هیچ بر قاعده ، هیچ بر قانون ایله تعیین و تحدید ایداش دکلدر . بونده‌کی معیار، قلبمزك الهاماتی‌در. بوخصوصده‌اك بویوك دستور: « کندمز ایچون ایسته‌دیکمزی باشقه‌لری ایچونده ایسته‌مك » در . بو ایسه اراده‌نك انتخابنه ترك ایتمکدر .

مع مافیه ، وظیفهٔ احسان مجبوری اولمامقله برابر ینه انسان بونك ده الئ یوکسك مرتبه‌سنه واصل اولمایه چالیشمالی‌در. هم جنسلرینه عالی مرتبه‌ده ایلکلر یاپمایه مقتدر ایکن عادی درجه ایلکلر یاپوق وظیفهٔ احسانده قصور ایتمك دیمکدر .

٤ وظائف عدالت، بوتون انسانلر حقنده عینی صورتله بزی مکلف قیلار. حرمت دمده، حرمت مالده، حرمت عرضده هر انسان مساوی در. حالبوکه وظائف احسان، اراده‌نك سربست انتخابنه تابع اولدیغندن بویله دکلدر. شخصه کوره تحول وتخلف ایدر. بوندن دولایی هیچ کیمسه‌یی لوم ایتمه‌یه حقمزده یوقدر . بوکا نیچون معاونت ایتمه‌دیکز دیمه‌یه حقمز

یوقدر . مع مافیه شیمدی سویله‌دیکم وجهله احسان عدالك متمم ضروریسی اولدیغی جهتله یالکز عدالتدن نشأت ایدن وظیفه‌لرینی ایفا ایدوپده احساندن نشأت ایدن وظیفه‌لری یاپمایان آدم اخلاقاً مکمل صاییلاماز . بونلر قانون مدنی نظرنده مسئول دکللرسه‌ده وجدان اویله‌لرینك حرکتلرینی تقبیح ایتمکدن بر آن کری طورماز . اوکیلرینه قارشی قاتی یورکلی ومرحمتسز دیمکده تردد ایتمز . قوانین اخلاقیه بونلری مؤاخذه ایدر . اساساً انسانك بویوکلکی ، وظائف انسانیه‌سنی نه درجه مدرك اولدیغی وظائف مأموره‌یه اولان درجهٔ مربوطیتیله اولچولمك ایجاب ایدر . مجبوری وبر حقه مقابل اولان وظیفه‌لری ایفا ایتمك بویوك بر شی دکلدر . بونکله افتخار ایتمه‌یه اوقدر حقمز یوقدر. اونی نصل اولسه ایفا ایده‌جکز . ایتمه‌دیکمز تقدیرده او وظیفه‌یه مقابل بزه ویریلمش اولان حقی بزدن نزع ایدرلر . اصل انسانیت ، اختیاری اولان وظیفه‌یی ایفا ایتمکدر .

وظائف مأموره‌نك [احساندن نشأت ایدن وظائفك] اقسامی — وظائف احسان ایکی قسمدر . بالقوه احسان وشفقت ، بالفعل احسان وشفقت . بالقوه احسان ، دیکرلری حقنده خیرخواهلق ، باشقه‌لرینه ایلك ایتمك تمایلیدر بو تمایل بالفعل احسانك مباسی دوه استنادکاهی‌در . بالفعل احسانه اقتداری اولانلرك بونکله اکتفا ایتملری بالطبع دوغرو اولاماز . بالفعل احساندن محروم اولانلر ایچون نیت وتمایل چوق مهمدر .

بالفعل احسان — نفسمزه مراجعت ایدنجه اکلارز که: باشقه‌لرینك بزه معاونت ایتملری هر حالده بزی ممنون ایدیور . بنی نوعمزك معاونتندن

---

[١] نیة المؤمن خیر من عمله.

معاونتك اك نافع شكلى — معاونتك مختلف شكللرى واردر . بونك اك بسيطى «صدقه» ديديكمز شكلدر . محتاج معاونت اولانلره صدقه ويرمك ، اونلرك تهوين احتياجنه چاليشمق علم اخلاقجه وظائف مأمورهدندر . طبيعى بو خصوصده برنجى شرط، صدقهيى اربابنه والك مستحقنه ويرمك وكوسترش وريا كبى بر مقصد مخصوص تعقيب ايتمهمكدر. مسلمانلقده صدقهنك بر مجبورى قسمى واردر. نصابه مالك اولان هر مسلم مالنك يوزده ايكى بچوغنى فقرايه ويرمك مجبوريتندهدر. بوندن باشقه برده اختيارى اولان صدقه واردر كه: هيچ بر قيد ايله مقيد اولمايهرق ديلهديكى قدر — تامك خيرينه اولمق شرطيله — ديلهديكى يره ويرهبيلير .

مع مافيه معاونتك اك نافع شكلى فردى اولمايوب اجتماعى اولان شكليدر. اوت ، سائلى رد ايتمهمك، يتيملره معاونت ايتمك، اونلره مجامله وحسن معاملهده بولونمق اوامر اسلاميه جملهسندندر [١]. فقط بونك اك نافع شكلنى آرايوب بولمقده بزم وظيفهمزدر. مقصد پاره ويرمك دكل نافع اولمقدر . بو كون معاونتك اك نافع شكلى، فردى اولان معاونتلردن زياده اجتماعى اولاندر . مثلا : دارالايتام، دارالعجزه، دارالشفقه، دارالشفاء، خستهخانه، بيمارخانه، مدرسه ومكتب كبى مؤسسهلر ، نشر فضيلت ، وتهذيب اخلاق جمعيتلرى وجوده كتيرمك واونلر واسطهسيله جهالتك، فقر و احتياجك اخلاقسزلغك اوكنه كچمكه چاليشمقدر. بو يولده معاونتك بو يولده انفاقك اك نافع واك ثمرهبخشى اولهجغنى نهديمزدن اوكرنيورز [٢].

فاما اليتيم فلاتقهر واما السائل فلاتنهر . .

[٢] مثل الذين ينفقون اموالهم فى سبيل الله هى ما يوصل الى مرضاة الله من المصالح العامة لاسيما ماكان نفعه اعم واثره ابقى كمثل حبة انبتت سبع سنابل فى كل سنبلة مئة حبة والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم — قرآن حكيم —

سفالت بشريهنك تخفيفى ، رفاهيت وسعادتك تجليسى ، اخلاقك تكملى آنجق بو سايهده حصولپذير اولور .

حقيقةً بو يولدهكى معاونتك نفعى شامل ، فائدهسى اوزون زمان باقيدر. بو اوغورده ياپيلان معاونتلرله مملكت وملتك اعظمى صورتده رفاه وسعادتى تأمين ايديلهجكى كبى ، ابراز معاونت ايدندهده بوندن اعظمى صورتده استفاده ايدهجكدر . چونكه ابناى جنسنك سعادتى دولايسيله كنديسنهده راجعدر . هرشى نهايت بولور ، آنجق منافع عموميه ايچون صرف ايديلن مساعى ، بونك ايچون انفاق ايديلن اموال صاحبنى قيامته قدر يشادير [١] .

بالمعامله . — بنى نوعنه قارشى احسان ايتمك ، ايلكده بولونمق يالكز انفاق ماله منحصر دكلدر . وظائف مأمورهنك بو قسمى هر كسه ميسر اولمايهبيلير . فقط هر كس بنى نوعنه قارشى بو صورتله معاونت ايدهبيلير . بر ايشنك كورولمسى متصور اولان بر مقامه ، حاجتنى ابلاغه مقتدر اولميان كيمسهلرك ايشنك كورولمهسنه وساطت ايتمكده وظائف مأمورهدندر ؛ احسان ومعاونتدر [٢] . على الاطلاق يوانى شاشيرمشلره يول كوسترمك ، تهلكهده بولنان بر آدمى خبردار ايتمك ؛ فكراً وقلباً ضعيف اولانلره قوت ويرمك ، بنى نوعنه كولر يوزده ، ايى سوزده بولونمق [٣] .

[١] ٨٢ و ٨٣ نجى صحيفهلرك هامشنه مراجعت .

[٢] ابلغوا حاجة من لايستطيع حاجته فمن ابلغ سلطانا حاجة من لايستطيع ابلاغها ثبت الله قدميه على الصراط يوم القيامة — حديث شريف

[٣] قول معروف خير من صدقة يتبعها اذى . . . آيت كريمه

كل معروف صدقة . . . حديث شريف

بونلرك هیچ بری یاپمق اقتدارنده اولمیانلر ایچونده هرکس حقنده خیرخواه اولمق ، بنی نوعنه ایلك یاپمق نیتنی پرورده ایلهمك . . . ایشته هپ بونلر احسان مفهومنده داخلدر . بونلر کیمسه یه و فداکارلغه تعلق ایتمه ین وظیفه لردر . دیمك که هر انسان ، بنی نوعنه قارشی بر صورتله مفید اوله بیله جکدر . بونك ایچون مسلمانلق بوتون مسلمانلری بشریته قارشی نافع و مفید اولمغه دعوت ایدر [۲] .

کظم غیظ ، عفو ، صفح . — بالقوه احسانك اك یوکسك بر درجه سی واردر که اوده قباحتلیلره عفو و صفح ایله معامله ایتمکدر . بزی تحقیر ایده نلره قارشی اجرای مجازات ، مثلیله مقابله هر حالده غیر مشروع دکلدر . فقط قلبمزی ، کوردیکمز بد معامله نك ، فوقنه یوکسله رك اوکا قارشی عفو ایله معامله یاپمق واو کتولکی اونودورکبی اولمق اك بیوك بر مزیتدر . هله عفو ایله اکتفا ایتمه یرك برده کوردیکی فنالغه قارشی ایلکله مقابله ده بولونمق آرتق انسانلغك اك یوکسك مرتبه سنه واصل اولمقدر . کوردیکی بر فنالقدن ، معروض قالدیغی بر حقارتدن طولایی نفسنده حصوله کلن غیظ و غضبی هضم ایده رك نفسنی حد اعتدالده طوتمق شبهه سز بیوك بر مزیتدر .

[۲] علی کل مسلم صدقة فان لم یجد فیعمل بیدیه فینفع نفسه و یتصدق فان لم یستطع فیعین ذا الحاجة الملهوف فان لم یفعل فیأمر بالخیر فان لم یفعل فیمسك عن الشر فانه له صدقة . —

هر مسلم اوزرینه صدقه ویرمك واجبدر . اکر صدقه ایده جك برشیئی یوق ایسه چالیشسون قزانجندن هم نفسنه باقسون ، همده آندن تصدق ایتسون . بوکاده مقتدر اولامازسه صیقیلمش بر آدمه یاردم ایلسون . بونی یاپامازسه خیر ایله امر ایتسون . بونی یاپامایه جق اولورسه باری شردن کندینی منع ایتسون . چونکه بوده بر آدم ایچون صدقه در . — حدیث شریف

ایدرك نفسنی حد اعتدالده طوتمق بر مزیتدر بونك فوقنه یوکسه له رك او کیمسه یی عفو ایتمك دها یوکسك بر فضیلتدر . بونكده فوقنه یوکسلمك البته انسانلغك مرتبهٔ قصواسنه چیقمقدر . بونلر مراتب تقویدندر [۱] .

حیوانات قارشی شفقت و مرحمت . — انسانك تسهیل حوائجی ایچون قوللانیلان و کندیلرندن هر صورتله انتفاع مشروع اولان حیواناته قارشی ده بر طاقم وظیفه لریمز واردر . اونلری هر نوع خدمتلریمزده قوللانمق حقمزدر . فقط بو حقمزی سوء استعمال ایتمه مك ، اونلرك ییدیرلملری ، ایچیرلملری ، یاتیرلملری ، تیمار ایدلملری کبی خصوصاتك استکمالنه رعایت ایتمك ، قدرتلرینك فوقنده خدمته قوشمامقده بزم ایچون بر وظیفه در . صکره اونلره اذا ایتمه مك ، اشکنجه یاپمامقده لازمدر . چونکه شرف و وقار انسانی ، حیوانات حقنده بیله قطعیاً بد معامله یی تجویز ایتمز . بزم مخلوقات سائره اوزرینه بر تحکممز ، بر رجحانمز وارسه اوده مزیت انسانیه مزدر . بو مزیت ایسه هر مخلوقك حقنه حرمت ایتمکله قائمدر . حیواناته قارشی هر درلو قبا معامله یی ارتکاب ایدنلر ، مرتبهٔ انسانیتدن سقوط ایتمش صاییله بیلیرلر . مسلمانلق یالکز انسانلرك دکل ، حیوانلرکده حقوقنه رعایتی آمردر . مسلمانلق بر یوزنده بولنان کافهٔ مخلوقاته شفقت و مرحمتی امر ایتمکله حقیقةً بر دین شفقت اولدیغنی کوسترمشدر [۲] . بر سرچه قوشنك کسیلمه سنده بیله مرحمت

[۱] والکاظمین الغیظ و العافین عن الناس والله یحب المحسنین . . .
— قرآن کریم —

[۲] الراحمون یرحمهم الرحمن تبارك و تعالی ارحموا من فی الارض یرحمکم من فی السماء — حدیث شریف .

كوسترنلرك رحمت الٓهيه‌يه مظهر اوله‌جغنی خبر ويرمكله بزی الك اوفاق برحيوان حقنده‌ده ابراز شفقت ومرحمته دعوت ايديور [١] .

الحاصل مسلمانلق واخلاق اسلاميه ايكی شيده خلاصه اولنه‌بيلير !

« اوامر الٓهيه‌يه تعظيم وانقياد ؛ مخلوقاته شفقت . »

---

[١] من رحم ولو ذبيحة عصفور رحمه الله يوم القيامة . حديث شريف .

يكرمنجی درسك خلاصه‌سی

١ — وظائف اجتماعيه ايكی قسمدر : منهيه ، مأموره .

٢ — احسان ، ابنای جنسنه ايلك ومعاونت ايتمكدر . بونك الك بيوك قانونی : « كنديكه ياپيلماسنی آرزو ايله‌ديكك شيئی باشقه‌لرينه‌ده ياپ » دستور اخلاقيسی‌در .

٣ — بنی نوعمزك حياتنه ، ناموسنه ، اموال واملاكنه .. تجاوز ايتمه‌مك فاضل بر وظيفه ايسه ، بونلر تجاوز و تهلكه‌يه معروض قالملرق ايچون معاونت ايتمك‌ده بر وظيفه‌در . بری عدالت ، ديكری احساندر

٤ — وظائف عدالت مجبوری ، وظائف احسان اختياری‌در .

وظائف عدالت بر حقه مقابل ، وظائف احسان بر حقه مقابل دكلدر . وظائف عدالتك ثابت بر حدی وار .. وظائف احسانك بر حدی يوقدر . دائما توسع ايدر وتوسيع دائره ايتدكجه كماله تقرب ايلر .

٥ — وظيفهٔ احسانك كوزللكی اراده‌نك انتخابنه تابع اولمسی‌در . بناء عليه همجنسلرينه عالی مرتبه‌ده ايلكلره مقتدر اولان بر انسانك عادی مرتبه ايله اكتفا ايتمسی وظيفهٔ احسانده بر قصوردر .

وظائف عدالت ، بوتون انسانلر حقنده عينی صورتله بزی مكلف قيلار ، وظائف احسان ايسه بويله اولمايوب شخصه كوره تحول وتخالف ايدر .

٧ — احسان ، عدالتك متمم ضروريسی اولديغی جهتله يالكز وظائف عدلی ايفا ايتمكله اكتفا ايدن بر آدم اخلاقاً نقصان صاييلير .

انسانك بيوكلكی اختياری اولان وظيفه‌يه درجهٔ مربوطيتی ايله اولچولور .

٨ — تعظيم لامر الله ، شفقت علی خلق الله مسلمانلقده بر اصلدر . بناء عليه وظائف عدالت قدر وظائف احسانده مهمدر . انسانلر ايچون تعاون بر ضرورت اجتماعيه‌در . بو اولمسه‌جه حيات بشريه‌نك دوام وانكشافی ممكن اولماز .

٩ — معاونتك الك تام شكلی اجتماعی وعمومی اولانی‌در .

١٠ — بالفعل احسانه مقتدر اولامايانلر بالقوه احسان و تعاون ايله مأموردرلر . هركس بنی نوعنه قارشی بر صورتله معاونت ايده‌بيلير .

هیچ بر وقت مستغنی دکلز. بناءً علیه بزم ده دیکرلرینه بالفعل معاونت ایتمه‌مز اقتضا ایدر. بالفعل معاونته اقتدارم وار ایکن بالقوه معاونتله اکتفا ایده‌جك اولورسه‌م وظیفه‌می بحقٍ ایفا ایتمش صاییلامام. بنابرین بو معاونت هرکسك وسائطی دائره‌سنده اولمقده لازمدر. بر بیچاره‌یه یاردم ایتمك، دکزه دوشن بر آدمی چیقارمغه چالیشمق، یانغیندن بر آدمی قورتارمق، فقرایه اعانه‌ده بولنمق، بر غریبی مسافر ایتمك، بر خسته‌یه فی سبیل الله باقمق، بر جاهلك تعلیم و تربیه‌سنی درعهده ایتمك کبی شیلر هپ آثار شفقت و مکرمتدر. بونلرك کیسه‌یه تعلق ایدنلرینه «صدقه و اعانه»، دیکرلرینه‌ده «فداکارلق» عنوانی ویریلیر.

اسلامده احسان و تعاون — مسلمانلقده «تعظیم الامر الله شفقته علی خلق الله» بر اصلدر. بونك ایچوندر که نظر اسلامده احسان و تعاون ده عدالت قدر مهم بر وظیفهٔ اجتماعیه‌در. اسلام یالکز خالقه قارشی وظیفه ایله اوکا قارشی تعظیم و عبودیتله امر اولمایوب، عینی زمانده مخلوقاته قارشی شفقت و معاونتی توصیه، داها دوغروسی امر ایتمکده‌در. هله بشریت اونك نظرنده بر اصلدن انشعاب ایتمش بر عائله، بر جددر[١].

بر عائله افرادی یکدیکرینك آلام و اکدارندن، سعادتندن نه درجه متأثر اولورسه بشریتده اویله‌در. بریننك الم و اضطرابی دیکرلرینه ده تأثیر ایدر و بو صورتله فردلرك اضطرابندن جمعیتده متأثر اولور. بونك ایچوندر که مسلمانلق وظائف انسانیه‌ده یالکز مجبوری وظیفه‌لرله اکتفا ایتمه‌مش

الا ان ربکم واحد و ان اباکم واحد کلکم لآدم و آدم من تراب ان اکرمکم عند الله اتقاکم = بیلکز که ربکز بردر؛ بیلیکز که باباکز بردر: هپکز آدمدن، آدم ایسه طوپراقدندر. محققکه عند اللهده اك کریمکز اك متقی اولانکزدر.

١١ — بالقوه احسانك اك یوکسك درجه‌سی کظم غیظ، عفو خطایا، و نواکه ایلیکله مقابله‌در.

١٢ — حیوانانه قارشی رقت و مرحمت کوسترمك، اشکنجه و اذیت ایتمه‌مك، طاقتلرینك فوقنده اولان شیلرده استخدام ایله‌مه‌مك‌ده وظائف احسانده داخلدر.

بوتون افرادینی کندینه قارداش بیلمك؛ آره‌یرده‌کی جنسیت، قومیت اختلافاتنی اصلا خاطره بیله کتیرمه‌مك؛ مزایای شخصیه‌دن، مکتسبات ذاتیه‌دن باشقه بر سبب ورجحان طانیمامق؛ بونکله برابر او رجحان ایله حکمی‌ده جناب حقه تودیع ایدرك قانون عدل حضورنده صاحبنی هیچ بر استثنایه مظهر کورمه‌مك هر مسلمان ایچون فرضدر. چونکه اونك دینی بو یولده امر ایتمکده‌در.

٢ — مسلمانلرك بربرلرینی اوز قارداش کبی سومه‌لری شرائط ایماندن‌در. بناءً علیه بو محبت صمیمی اولملی؛ ریا، مداهنه کبی شائبه‌لرله ملوث اولمامالی. چونکه بونلرله ملوث اولان محبت بر نفاق دیمکدر. بو کون کیزلی قالسه بیله یارین ماهیتی میدانه چیقار؛ اونك ایچین ایمانی کفر شائبه‌لرندن تطهیره چالیشمق نه قدر لازم ایسه، بو محبتی‌ده لوث نفاقدن پاك بر محبت خالصه شکلنه افراغ ایچین اوغراشمق ده او قدر لازمدر.

ایشته اسلامك هر شیئك فوقنده کوردیکی حب فی الله بودر. مع مافیه بو مساعینك مثمر اوله‌بیلمسی‌ده هر فردك دینداشلریله اولان مناسباتنك درجه‌سنی تقدیر ایتمسنه؛ اونلره یاقلاشماسندن یاخود اوزاقلاشماسندن حاصل اولان نتیجه‌لری کسدیره‌بیلمه‌سنه؛ حیاتی اونلرك حیاتنه، هلاکی‌ده اونلرك هلاکنه مربوط اولدیغنی حقیله آکلایه‌بیلمك ایچون حقیقت حیاتك، وظائف حیاتك بیکانه‌سی اولمامسنه متوقفدر. مسلمانلغك امر ایلدیکی محبت بوتون سعادت اجتماعیه‌نك مداری، بوتون مدنیت حقیقیه‌نك اساسی‌در. بناءً علیه هر مؤمنك، دیکر مؤمن قارداشنه قارشی بو یولده محبت بسله‌مسی دینك امر ایلدیکی اجتماعی بر وظیفه‌در.

مسلمانلر آره‌سنده حقیقی بر محبت تأسیسی لزومنه دائر وارد اولان نصلری بوراده ایراده قالقشمق، صحیفه‌لر دولدورمق دیمك اوله‌جغی جهتله بوراده یالکز بر حدیث شریف ایراد ایتمکله اکتفا ایده‌جکز: «مؤمن اولمادقجه اصلا جنته کیره‌مزسکز؛ بربریکزی سومدکجه اصلا مؤمن اولامازسکز [١] . .»

٣ — دین قارداشلرینك منفعتنه لاقید قالمامق، یالکز کندی راحتلرینی دوشونمه‌رك عموم اخوان دینی دوشونمك، اونلرك کدریله مکدر، المیله متألم اولمق هر مسلمان ایچین بر وجیبه‌در. بونی یاپمایانلر تام بر مسلمان صاییلامازلر [٢].

٤ — اخوت دینیه‌نك ایجابات طبیعیه‌سندن اولمق اوزره هر فرد مؤمن دیکر قارداشلرینه قارشی الندن کلدیکی قدر معاونت ایتمك وظیفه‌سیله مکلفدر. بو خصوصده اخوان دینی کندی نفسلرینه ترجیح ایدنلری مسلمانلق تبجیل ایتمکده‌در.

معاونت ویاردم خصوصنده دین قرده‌شلرینی نفسنه ترجیح ایتمك، مسلمانلقده یالکز نظری بر مسئله دکلدر. بونی تلقین ایدن ذات محمدی، بالذات بونك فعلی بر نمونه‌سیدر. تاریخ اسلامده بونك نه قدر جانلی شاهدلرینه مصادف اولیورز. آتیده ذکر ایده‌جکم وقعه‌لرده

[١] لن تدخلوا الجنة حتى تؤمنوا ولن تؤمنوا حتى تحابوا . . .
— حدیث شریف ..

[٢] من اصبح لا یهتم بالمسلمین فلیس منهم = مسلمانلرك دردینی کندینه درد ایتمه‌ینلر مسلمان دکلدر » ، « ان حقا على المؤمنين ان یتوجع بعضهم كما يألم الجسد = بر بریك کدریله مکدر ، المیله متألم اولمق مؤمنلر وزرینه ثابت بر وجیبه ، بر بورجدر .

بو خصوصده جالب بر لوحه‌در : « صحابه‌دن حذيفة العدوى ديور كه : يرموك وقعه‌سى كونى عموجه‌مك اوغلنى آرايوردم ، ياننده آز بر صو واردى . ديبوردم كه : اكر هنوز اولمه‌مش ايسه هم بر ايكى يودوم ايچيريرم ، همده يوزينى كوزينى سيله‌رم . نهايت كنديسنى كوره‌رك صو ايسترميسك ديدم . « اوت » اشارتنى ويردى . او آره‌لق اوته‌دن بر آه صداسى كلدى . عموجه‌مك اوغلى صوينى اوكا كوتورمه‌مى اشارت ايتدى . كيتدم باقدم كه هشام بن العاص ايمش . اوكا ده صو ويره‌يم مى ؟ ديركن ديكر طرفدن بر آه سسى دها كلدى . بو سفرده هشام صويى قبول ايتميه‌رك اوته‌كنه كوتورمه‌مى اشارت ايتدى . فقط بن بو اوچنجى يسنك يانينه كيدنجه اونى اولمش بولدم . بارى هشامه ويره‌يم ديدم . دوندم ، باقدم كه او ده اولمش . عموجه‌مك اوغلنه كلدم او ده اولمش . »

شيمدى حق الانصاف دوشونه‌لم : آنالرك جكر پاره‌لرينى دوشونه‌ميه‌جكى بويله بر زمانده — سكرات موتده — بيله بر برلرينى قاييرمقله اوغراشان بو ارواح طاهره هيچ شبهه يوق كه : « ويؤثرون على انفسهم ولو كان بهم خصاصة » نص جليلى ايله تبجيل اولنان اخيار امتدن معدوددر .

٥ — قرداشنك كوروله‌جك بر ايشنى مراجعت ايتمكسزين كوريويرمك ، بالنفس يارديم ايتمك ، و فقط بوندن طولايى منت آلتنه آلمامق ، بشارتله ، بشاشتله ، فرحله كورمك . قرداشنك احتياجانى كندى احتياجارى نسبتنده كورمك وحتى اوندن ده اهم طوتمق . « دين قارداشنك بر ايشنى كورن عمرى اولدقجه جناب حقه خدمت ايتمش ديمكدر . بر آدم دين قارداشنك ايشى ايچون كيجه ياخود كوندوز بر ساعتلك يورورسه ايستر او ايشى كورمش اولسون ، ايستر

كورمه‌مش اولسون ايكى آيلق اعتكافدن دها بيوك بر ثواب قازانير . [١]

٦ — كرك آرقه‌سندن ، كرك يوزينه قارشى قارداشنك عيبلرينى ذكر ايتميه‌رك اوندن تجاهل ايتمك . احوالنى تجسس ، اسرارينى فاش ايتمه‌مك ، معروفى امر ، منكردن نهى ايله‌مك ضرورى اولمدقجه خوشنه كيتميه‌جك سوزلرى سويله‌مه‌مك . « استعذوا بالله من جار السوء الذى ان رأى خيراً ستره وان رأى شراً اظهره ..... » « ان الله قد حرم على المؤمن دمه وماله وعرضه وان يظن به ظن السوء . . . اياكم والظن فان الظن اكذب الحديث وسوء الظن يدعو الى التجسس والتحسس ... لا تجسسوا ولا تحسسوا ولا تقاطعوا ولا تدابروا وكونوا عباد الله اخوانا .. »

٧ — قارده‌شنك عيوبنى سويله‌مه‌مك نصل حقوق اخوتدن ايسه ، ايلكلرينى سويله‌مك ده حقوق اخوتدندر . قرداشلغك ايجاباتى يالكز مضر ومؤذى اولمامق دكل ، عينى زمانده الندن كلديكى قدر اكا نافع اولمقدر . [٢]

٨ — حقوق اخوتك بريده واقع اولان ذلل وخطايانه قارشى عفو ايله معامله ايتمكدر . بو ، بوتون انسانلره ده شاملدر . « وليعفوا وليصفحوا » .

٩ — حيات ومماتنده كندى نفسمز ، اهل و عيالمز ايچون سوديكمز شيلرى اونلر ايچونده ايسته‌مك ، كنديمزله اونلرى آيرد ايتمه‌مك ، مؤمن قرداشمز ايچون ياپيلان دعانك كندى نفسمز ايچون

[١] من مشى فى حاجة اخيه ساعة من ليل او نهار قضاها او لم يقضها كان خيراً له من اعتكاف شهرين . — حديث شريف —

[٢] المؤمن مرآة المؤمن المؤمن اخو المؤمن يكف عليه ضيعته ويحوطه من ورائه . — حديث شريف —

اولدیغنی بیله‌رك اوصورتله دعا ایتمك . «اذا دعا الرجل لاخیه فی ظهر الغیب قال الملك ولك مثل ذلك ـ یستجاب للرجل فی اخیه مالا یستجاب له فی نفسه . حدیث شریف »

١٠ ـ مؤمن قارداشلرنده اخلاقی ، اجتماعی کوره‌جکی هر درلو نواقصی ، قصوری اونك عزت نفسنی رنجیده ایتمیه‌رك نازك بر صورتده اصلاح واونی ایقاظ ایتمك ده هر مؤمن ایچون بر وجیبه‌در. چونكه مؤمن مؤمنك آینه‌سیدر [١]

١١ ـ اخوان دینی تلاشه دوشوروب راحتسز ایتمه‌مك [٢]

١٢ ـ الیله ، دلیله هیچ بر مؤمنی اینجیتمه‌مك ، دائما خوش کچینمك ، خودبین اولمامق ، ایی کوتو هر کیم اولورسه اولسون اییلك یاپمق [٣]

١٣ ـ هر مؤمنك دیکر مؤمنلره قارشی نصیحت ایتمسی ، دین ودنیاسنه عائد خصوصاتده مؤمن قارداشلرینی ارشاد ایتمسی ده بر وجیبه‌در [٤]

١٤ ـ مؤمن قارداشنك نفسنی ، مالنی ، عرضنی باشقه‌لرینك ظلمنه اوغرامقدن صیانت ایتمك [٥]

١٥ ـ الحاصلی ، حقوق ووظائف مسلمینی تماماً تعداد ایتمك ایچین

[١] المسلم مرآة المسلم فاذا رای به شیئا فلیأخذه حدیث ـ

[٢] من كان یؤمن بالله والیوم الآخر فلایروعن مسلما حدیث

[٣] المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده ـ المؤمن یألف و یؤلف . . . رأس العقل بعد الدین التودد الی الناس واصطناع المعروف الی كل بر وفاجر حدیث ـ

[٤] الدین النصیحة . لله ولكتابه ولرسوله ولائمة المسلمین وعامتهم .

[٥] من ذب عن عرض اخیه كان له حجابا من النار . . ما من امرئ مسلم یرد عن عرض اخیه الا كان حقا علی الله ان یرد عنه نار جهنم یوم القیامة حدیث ـ

پك چوق صحیفه‌لر یازمق ایجاب ایدر كه، بو اثرك اوكا مساعده‌سی یوقدر . بو خصوصده اساس اولمق اوزره « مؤمنلر آنجق قارداشدر ؛ قارداشلریکزك بیننی اصلاح ایدیکز » آیت کریمه‌سیله « نفسکز ایچین ایسته‌دکلریکزی قارداشلریکز ایچین ده ایسته‌یکز ؛ نفسکز ایچین ایسته‌مدکلریکزی قارداشلریکز ایچین ده ایسته‌مه‌یکز » ، « مؤمنلر بر برلرینی سومك ، بر برلرینی آجیمق ، بر برلرینی اسیرکه‌مك خصوصنده تك بر جسد کبی‌در » ، « مؤمن مؤمنه قارشی بر بنای متین کبی‌در . بر برینی باغلارلر [١] » مآلنده اولان احادیث شریفه‌یی ذکر ایتمك کافی‌در . هر مؤمن بونلره تمامیله صادق قاله‌جق اولورسه حقوق اخوتی یرینه کتیرمش صاییلیر .

بورایه قدر نقل ایتمش اولدیغمز آیات واحادیثدن شونی آکلایورز كه: مسلمانلق فردی اولمقدن زیاده اجتماعی بر دین‌در . اویله یا ، « بر کلمهٔ حکمت دیکله‌مك، ایکی آی اعتکافه قاپانمقدن ؛ بر ذات البینی اصلاح، بوتون نمازلردن ، اوروجلردن دها افضل » اولدیغنی سویله‌ین بر دین، البته اجتماعی بر دین‌در . جناب حق بو دینی افراد ایچون دکل ، عموم جمعیت ایچون ایندیردی . ذاتاً اوامر دینیه‌نك چوغی آنجق مسلمانلر آره‌سنده وحدت بولندیغی صورتده قابل انفاذدر . « اسلامك جماعته احتیاجی ، جماعتك اسلامه احتیاجندن زیاده‌در [٢] .» بونك ایچوندر كه: دین اسلام، مسلمانلر آره‌سنده بر اخوت حقیقیه‌نك تأسیسنی شرائط ایمانیه‌دن اولمق اوزره تلقین ایتمشدر . یارب ! سن مسلمانلره دینلری حقنده بصیرت ، خرافه‌لری

---

[١] مثل المؤمنین . . المؤمن للمؤمن . . . .

[٢] حدیث ـ

تطهير ايچون برعزم عنايت ايله ده مسلمانلغى نصل بر كوزله كورمك لازمسه اويله كوره بيله سينلر !

قومشو حقى . — اخوان دينيمز ايچنده عائله مزدن ، اقربامزدن صكره قومشولريمز بزه الك يقين اولانلردر . بناءً عليه قومشو حقنه چوق رعايتكار اولمامز اخلاقى ، اجتماعى بر وجيبه در . الله ، ديليله قومشولريني اينجيدن ، قومشولرى آچ ايكن كنديلرى راحت راحت وقت كچيرنلر حقيقى مؤمن صاييلامازلر . صاحب شريعت افنديمز دائما قومشولريمزايله حسن معامله يى توصيه بيوروررلردى [١] .

مسلمانلرك ذميلره قارشى وجيبه لرى . — انسانك بدايت ظهورندن بو آنه قدر اولان تاريخنى تتبع ايدنلرك نظرنده تحقق ايدركه : بشرك دينه قارشى بسلديكى محبت ، قلبنده كى ديكر محبتلرك هپسنه غلبه چالاجق برشدتده در . انسان ، جانى ، عائله سنى ، جكر پاره سنى ، مالملكنى دينه نصرت اوغورنده ايسته يه ، ايسته يه فدا ايتمكه هر زمان حاضردر .

آنجق بو دين محبتى بر چوق ملتلر كنديسندن مقصود اولان معنايه حصر ايتمدكلرى ايچين دهشتلى افراطه دوشه رك دينه نصرت ، دينسزلره وياخود اديان سائره اصحابنه ممانعت ناميله جنايتلرك الك شنيعنى ، ظلملرك الك رذيلنى ارتكاب ايتمشلردر . بو فجيعه لرك هپسى ده ارباب اديانك بشريت اوزرنده حاكم اولان قوانين فطريه ، هيأت اجتماعيه نك منقاد اولديغى احكام طبيعيه

---

[١] اوصيكم بالجار . . . ليس المؤمن الذى لا يأمن جاره بوائقه . . ليس المؤمن بالذى يشبع وجاره جائع الى جنبه . مازال جبريل يوصينى بالجار حتى ظننت انه يورثه . . احاديث شريف —

قارشى جهل صرف ايچنده بولونملرندن ايلرى كلمشدر ، كه بو كبى ملتلر تاريخنده پك قانلى صحيفه لر براقمشلردر .

حالبوكه مسلمانلق مدنيت حقيقه نك دينى ، سعادت بشريه نك ركن متينى اولديغى ايچون كنديسنه اتباع ايدنلره بو خصوصده اويله بردائره چيزمشدركه بتون دنيانك فيلسوفلرى بريره كلسه لر منسوب اولدقلرى ملتلرك افكارى اوزرنده اويله بر تأثير ، اويله بر نفوذ حصوله كتيرمكه موفق اولامازلر .

اوت مسلمانلق ، وضع ايتمش اولديغى دساتير ايله مسلمانلرك قلبندن محبت دينيه لرينه هيچ خلل كتيرمه مك شرطيله ، خصومت دينيه تحملرينى كلياً سوكوب آتابيلدى . دينى سومك غيرتنى كوتمك خصوصنده ايلرى كيدن ملتلركى باشقه دينده بولنانلره قارشى عداوت بسله مه لرينى تأمين ايتدى .

چونكه اديان سائره رؤساسى انسانلرى جبراً كندى دينلرينه صوقمق ايچون ديندا شلرينه الك شدتلى امرلرى ويردكلرى ؛ حتى بو حركت معصوملرى اولديرمك ، خانمانلرى سوندورمك ، معمور مملكتلرى خراب ايتمك ، اركان صلح وسعادتى كوكندن دويرمك كبى فجيع ابتلاره بيله مؤدى اولسه اباحه ايلدكلرى برصره ده جناب حق سماى رحمتندن شو آيات حكمتى ايندريبيوردى : « وقل الحق من ربكم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر . . . لا اكراه فى الدين قد تبين الرشد من الغى . . . ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين . . ولو شاء ربك لآمن من فى الارض كلهم جميعاً افأنت تكره الناس حتى يكونوا

مؤمنين . . . انك لاتهدى من احببت و لكن الله يهدى من يشاء.. »

ایشته بو آیات کریمه‌نك هپسی مسلمانلرك قلبنه هر درلو خصومت دینیه‌یی ، هر درلو تعصب مذمومی کوکندن سوکوب آته‌جق اساسلری یرلشدیردی. بوکبی آیات کریمه مسلمانلوه شو حقیقتلری اوکره‌تیوردی‌که: خلقك دین آلهیدن یوز چویرملری ملکات عقلیه‌لرینك اختلاف قواسندن ایلری کلمکده‌در . بودینك انتشاری ، آنجق اونده‌کی اسرار عالیه‌یی احاطه ایده‌بیله‌جك ، اوندن مقصود اولان معنای کزینی آکلایه‌جق قابلیتده یارادلمش اولمق مظهریتنده بولنانلر آره‌سنده ممکن اوله‌بیله‌جکدر. بناءً علیه مسلمانلر حقیقت اسلامیه‌یی یولیله ، اصولیله نشره چالیشمغی کندیلرینه بر وظیفه بیله‌جکلردر ، بو ایسه خلقی حکمتله ، موعظهٔ حسنه ایله ، عاقبتی ایکی طرفدن بری ایچین وخیم اوله‌میه‌جق مناظره‌ایله حقیقته دعوتدن عبارتدر .

مسلمانلق بزم اذهانمزه شو محکم دستورلری یرلشدردکدن صوکره شریعتمزدن اعراض ایدنلره قارشی معاملاتمزده اخلاق آلهیه ایله تخلق ایتمه‌مزی امر ایدییور..

اوت ، مسلمانلق بزه‌دینده مخالف بولنانلرك عقائدینه قارشی کثیف برلاقیدیلك پرده‌سی چکمکله ، اونلرله‌اولان معاملاتمزده ایسه رفق ایله ، مکارم اخلاق ایله طاورانمقله امر ایدییور . ایشته شو آیت کریمه غیر مسلمانلرله اولان معاملاتمزی پك واضح بر صورتده تعیین ایدییور :

« لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم فی الدین ولم یخرجوکم من دیارکم ان تبروهم وتقسطوا الیهم ان الله یحب المقسطین . انما ینهاکم الله عن الذین قاتلوکم فی الدین واخرجوکم من دیارکم وظاهروا علی اخراجکم ان تولوهم ومن

یتولهم فأولئك هم الظالمون = جناب حق سزکله دین محاربه‌سی ایتمه‌ینلره ، سزی یوردلریکزدن چیقارمایانلره قارشی أییلکله ، عدل ایله معامله ایتمکدن سزی نهی ایتمز . جناب حق عدل ایله حرکت ایدنلری سور . الله سزی آنجق او کیمسه‌لره قارشی دوستلق کوسترمکدن نهی ایدر که : سزکله دین محاربه‌سی یاپمش و سزی مملکتلریکزدن چیقارمش و چیقارلمه‌یه یاردیمده بولونمشدر. بویله‌لرینه دوستلق کوسترنلر یوقمی ، ایشته اونلر ظالمدر .» بناءً علیه :

١ — ذمیلرك مالی جانی ، عرضی بزه امانتدر . اونلردن بر خیانت صادر اولمدقچه اونلری‌ده کندیز کبی محافظه ایده‌جکز : « لهم مالنا وعلیهم ماعلینا »

٢ — بر ذمی‌یه اذا ایتمك ، حیله ایتمك قطعیاً ممنوعدر . « من آذی ذمیا فانا خصمه ومن کنت خصمه فقد خصمت یوم القیامة - بر ذمی‌یه اذا ایده‌نك خصمی نم . بن ایسه خصمی اولدیغم آدمه یوم قیامتده خصومت کوستریرم . . حدیث »

— بر ذمی‌یه سب ایتمك ، بهتانده بولونمق ممنوعدر . من قذف ذمیا حدله یوم القیامةً بسیاط من نار - بر ذمی‌یه بهتانده بولنان آدم یوم قیامتده آتشدن قامچی یه‌جکدر . حدیث - »

٤ — مسلمانلق ادیان سائره اصحابیله مسلمانلری حضور قانونده مساوی طوتمشدر . اونلرك حقوقنی پایمال ایتمکی اك شدید امرلرله منع ایله‌مشدر . حضرت علی ایله بر یهودینك حضرت عمرك حضورنده‌یان یانه محاکمه اولدقلری هر کسك معلومیدر .

٥ — ذاتاً عليه الصلاة والسلام افنديمز غير مسلملرك دوكونلرنده بولنور، مجلسلرنده اوطورور، جنازه‌لريني تشييع ايدر، مصاب اولانلرى تعزيه‌دن كرى طورماز؛ الحاصل بر قانونله اداره اولنان، بر محيطده ياشايان هر جمعيت ايچين رعايتى مقتضى معاملات اجتماعيه‌نك هيچ برينى اونلردن دريغ ايتمزدى. شبهه يوق كه عليه الصلاة والسلام افنديمز سائر دينده بولنانلره قارشى كوستره‌جكمز معاملات حقنده بزه الك بيوك مثاللرى ارائه ايله‌مشلردر. بز اونلره امتثاله مجبورز.

حضرت عمر بر كون آرقداشلريله برابر اوطورور كن ذميلردن بر اختيار ديلنجى كچمش. خليفه يانينه كيلره باقوب ديمش كه: «بز آدمجغزه انصاف ايتميورز. هيچ كنج ايكن كنديسندن ويركى آلديغمز بر آدمى اختيارلاديغى زمان ديلنجيلكده براقه‌مز طوغرى اولورمى؟ اصلا. بونك اوزرينه حريفه بيت المال مسلميندن بر مقدار وظيفه تعيين اولونمسنى امر ايتمش.

مجاهد ديور كه: «عبدالله بن عمرك اونده ايدم. كوله‌سى قويون يوزويوردى. عبدالله، كوله‌يه قويونى يوزونجه ات طاغيتمه‌يه قومشومز يهوديدن باشلا ديدى، هم بو امرينى برقاچ دفعه تكرار ايتدى.

كوله آكلادم قاچ دفعه سويليه‌جكسك! دينجه، «عليه الصلاة والسلام افنديمز بزه دائما قومشولريمزى وصيت ايدر طورردى. حتى وارث ايده‌جك ديه قورقدق جوابنى ويردى.»

بيلمم كه بو قدر دلائل، بو قدر وثائق قارشيسنده بر آلاى مخلوقات سفيله ناصل اوليورده مسلمانلرى تعصب دينى تهمتيله، سائر ملتلره قارشى كيزلى عداوت بسله‌مك شناعتيله اتهامه جرأت ايده‌بيليورلر؟

مدنى مملكتلرده تعصب دينى يوزندن اويله فجيعه لرك وقوعنى ايشيديورز كه: تويلرمز اوريپريور. عجبا مسلمان مملكتلرينك برنده غير مسلم بر جماعت عليهنده تشكل ايتمش بر جمعيتك ظهورى ايشيدلمشميدر؟ اصلا!

مسلمانلرك معاهدلرينه قارشى اولان وجيبه لرى. — عهده وفا فرائض اسلاميه‌نك الك بيوكلرندن اولان بر فرضدر. بونى كچن درسلرده حقيله ايضاح ايتمشدك. مسلمانلق معاهدلره ايده‌بيلدم اميدنده‌يم. قارشى وجيبه‌لريمزى ده كوسترمشدر.

١ — مسلمانلق هانكى سببله اولورسه اولسون نقض عقده مساغ كوسترمز؛ مكر كه اونى طوغرودن طوغرويه قارشى طرفده كيلر نقض ايتمش اولسون.

٢ — مسلمانلقده صيانت عهد خصوصنده معاهدلرك اهل كتابدن اولماسيله مشرك بولونمسى آراسنده اصلا فرق يوقدر.

٣ — مسلمانلرك كنديلريله معاهده عقد ايتمش اولدقلرى ملتلرك افرادينه قارشى اولان معامله‌لرى اهل كتابدن اولانلره قارشى معامله‌لرندن اصلا فرقلى دكلدر. بناءً عليه كندى تبعه‌لرندن اولان غير مسلملره نه معامله ياپيورلرسه، معاهدلره ده اويله‌جه معامله ياپمايه مجبوردرلر. مسلمانلقده هيچ بر معاهده ظلم ايدلمز، هيچ بر معاهد قتل اولونماز. «امرنى ربى ان لا اظلم معاهداً ولا غيره = نه معاهده، نه باشقه‌سنه ظلم ايتمه‌مه‌يى ربم بكا امر ايتدى.»

«من قتل معاهده لم يرح رائحة الجنة وان ريحها ليوجد من مسيرة اربعين عاما = بر معاهدى اولدورن جنتى كورمك دكل آ، قوقوسنى بيله استشمام ايده‌مز. حالبوكه اونك قوقوسى قرق سنه‌لك يولدن دويولمايه

یاشـلار. « من قتل معاهداً فی غیر کنهه حرم الله علیه الجنة » « من امن رجلا علی دمه فقتله فانا بریء من القاتل ولوکان المقتول کافراً = ؛ حقسز یره بر معاهدی اولدیرن کیمسه‌یه الله جنتی حرام قیلار. بر آدم بر کیمسه‌یی تحت امنیتنه آلیرده صکره اونی اولدورورسه ـ مقتول کافر بیله اولسه ـ بن قاتلدن بری‌یم »

بونك ایچین‌درکه : مسلمانلر عهدنده ثبات ، عزمنده اخلاص کوسترمك خصوصنده حرکتلری امثال صیره‌سنه کچمش آدملردر .

مسلمانلرك محاربلرینه قارشی اولان وجیبه‌لری .

— معلوم درکه اسلامده صلح سیدالاحکام‌در . صلح اصل ، حرب عارضی‌در : بر حقوقك مدافعه ومحافظه‌سی ایچون مشروع قلنمش‌در . تاریخ ایله مؤید حقائق ثابته‌دن‌درکه: علیه الصلوة والسلام افندمز مکهٔ مکرمه‌ده تك باشنه اولمق اوزره خلقی اسلامه دعوته باشلادی . اولا کندیلرینه اوفاق بر جمعیت تابع اولدیکه بونلرده قادینلرله چوجقلردن ، برده اختیارلردن عبارت ایدی . بو زواللیلر ایسه او قدر آغیر اشکنجه‌لرله تعذیب ایدیلدی،که اولومی ارتداددن دهاقولای کورمه‌ینلردن باشقه‌سی ایچون تحمل ایتمك قابل دکلدی . دها صکره قبائل عرب طوپلانوب مسلمانلرك بوسبتون محوینه یورومك ایسته‌دکلری زمان جناب حق بونلره نفسلرینی مدافعه ایتملرینه‌مساعده ایتدیکی کبی؛ ثبات کوستردکلری تقدیرده؛ کندیلرینی نصرتله ،فتح‌مبینه مظهریتله کامیاب ایده‌جکنی ده‌وعد بیوردی [١] . وحربده بوصورتله باشلادی . ایشته بونك اوزرینه

[١] اذن للذین یقاتلون بانهم ظلموا وان الله علی نصرهم لقدیر . الذین اخرجوا من دیارهم بغیر حق الا ان یقولوا ربنا الله ولولا دفع الله الناس بعضهم

علیه‌الصلات والسلام افندمز تشکیل ایتمش اولدقلری حزب قلیل ایله خصمك هجومنی کمال سکینتله قارشیلایور ، ظفرك عاقبت کندیلرینه دونه‌جکندن مطمئن‌بولنیوردی. نهایت غالبیت تمامیله اسلاملره‌کچدیکی حالده وقتیله کندیلرینه کونا کون مظالمی روا کورن، فلاکتك‌هرنوعنی طاددیران خصملرینه قارشی اصلا انتقام سوداسنه قاپیلامشلر ، دها دوغروسی جناب حق طرفندن بو یولده امر آلمشلردر . بناءً علیه مسلمانلر :

١ — محاربلره قارشی دائرهٔ عدالتدن چیقمامقله مکلف‌در [١] .

٢ — دشمنلرینه سوکمك ، اونلری تلعین ایتمك مسلمانلرجه اعتدا نوعندن صایلدیغی جهتله بوندن‌ده منع اولونمشلردر [٢] .

وقایع تاریخیه‌دن‌درکه : مشرکلر علیه الصلوة والسلام افندمزك عمجه‌سی حمزه‌یی اولدیروب جکرینی چیقاردقلری ، نعش مباکنی تشهیر ایتدکلری زمان پیغمبرمز تصورلرك فوقنده محزون اولمش ، هونکور هونکور آغلایه‌راق اونلره بدعا ایتمشلردی. بونك اوزرینه «لیس لك..» آیت کریمه‌سی نازل اولدی . رسول اکرم بدعادن وازکچدی . فقط، مظفر اولدیغی تقدیرده حمزه‌یه یاپیلان معامله‌نك عینی اونلردن قرق

ببعض لهدمت صوامع وبیع وصلوات ومساجد یذکر فیها اسم الله کثیراً ولینصرن الله من ینصره ان الله لقوی عزیز ـ قرآن حکیم ـ

[١] وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولا تعتدوا ان الله لا یحب المعتدین . ـ قرآن کریم ـ

[٢] لیس لك من الامر شیء او یتوب علیهم او یعذبهم فانهم ظالمون ـ وان عاقبتم فعاقبوا بمثل ماعوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین . ـ قرآن کریم

دائره‌سنه تطبیق ایده‌جکنی سویلدی . ایشته « وان عاقبتم ... » آیت کریمه‌سی ده بونك اوزرینه نازل اولدی ؛ دشمنك یاپدیغی ظلم واشکنجه‌یه قارشی صبر ایله معامله‌نك خیراوله‌جغنی ، شاید جزا یاپمق ایسترایسه مثلیله معاقبه ایتمسی لازمکلدیکنی رسول اکرم افندمزه بیلدیردی .

ایشته بو کونه کلنجه‌یه قدر مسلمانلر قرآنك بو یولده‌کی تعلیماتنه رعایت ایتمشلر ، دشمنلرك انسانیتی لکه‌دار ایدن هردرلو وحشیانه ، جانیانه حرکتلرینه قارشی مثلیله مقابله‌دن صرف نظر ایله‌مشلردر .

٣ — اسرای حربه قارشی رعایتله ، حرمتله مقابله ایتمك . جناب پیغمبر افندمز دائما بو یولده امر بیوررلردی [١] . اصحاب کرام ، امر نبوی‌یه امتثالاً اسیرلرینه اودرجه‌ده اکرام ایدرلردی که : اکمکلرینی اونلره ویروب کندیلرینك خرما ایله یشادقلری اولوردی .

الیوم مسلمانلرك کندی دشمنلرندن آلدقلری اسیرلره یاپدقلری معامله‌ده بوندن باشقه برشی دکلدر . دشمن ، اسلامدن آلدیغی اسیرلره هردرلو معامله‌ٔ وحشیانه‌دن چکنمز ایکن مسلمانلرینه انسانجه معامله ایتمش ، پیغمبرلرینك توصیه‌سی دائره‌سنده حرکت ایتمشلردر .

٤ — چوجقلره ؛ فکراً ، قولاً وعملاً حربه اشتراك ایده‌جك وضعیتده اولمیانلره ، قادینلره ، رهبانه فنا معامله یاپمامق .

آرتق کندیلرینی عالم انسانیتك مهلك وباسی درکه‌سنه ایندیره‌رك قتل نفوس ، تخریب بلاد ، غصب حریت کبی دهشتلرده آله‌یلدکلرینه ایلری کیدنلرك حرکاتیله اسلامك عدالتی آره‌سنده‌کی فرقی قارئین کرام تقدیر بیوررلر .

---

[١] « استوصوا بالاسارى خيراً »

اویله کوریورزکه : بشریتدن حربك قالقماجغی یوقدر . بناءً علیه حربده مظفر چیقمق ایچون نه لازم ایسه دها صلح زماندن اوکا توسل ایتمك هر مسلمانك وجائب اصلیه‌سندندر . مسلمان حالك اقتضاسنه ، دشمنك قوتنه کوره حرب ایچین ، حربده مظفر اولمق ایچون چالیشه‌جقدر . بو ، اونك اوزرینه فرضدر . بونی یاپمازسه فرائض الٓهیه‌نك اك مهمنی ترك ایتمش والٓهنه عاصی اولمش صاییلیر .

مع مافیه حربك کلیاً قالدیرلمسی ، بتون عالم انسانیتده مؤبد برصلح تأسیس ایدلمسی ایچین تشکل ایدن جمعیتلر — اکر حقیقةً بونیتده‌لر ایسه — بو عظیم تشبثك حیز حصوله کلمسنه چالیشسونلر . مسلمانلق اونلرك بو مساعیسنه نظر استخفاف ایله باقمق شویله دورسون ، بالعکس ، اونلری تشجیع ایدر ، نهایت — حسن نیته مستند اولمق شرطیله — بو امل تحقق ایده‌جك اولورسه هر مسلمان « وان جنحوا للسلم فاجنح لها وتوكل على الله انه هو السميع العليم » آیت کریمه‌سنی اوقویارق دست مصافاتی اوزاتمقده اصلا تردد ایتمز .

یکرمی ایکنجی درس

وظائف دینیه

ویاخود

وظائف معرفت وعبودیت

اولجه‌ده سویله‌دیکم وجهله مسلمانلق ؛ بالجمله حقوق ووظائفمزی الك مکمل بر صورتده تعیین وتثبیت ایتمشدر . بز بو اعتبار ایله بوتون اونلره وظائف دینیه نامی ویره‌بیلیرز ، و ویرییورز . بونکله برابر وظائفی ماده‌لرینه کوره تقسیم ایدرك برر اسم ویرمك ایجاب ایدنجه « وظائف دینیه » یی خالقه قارشی اولان وظیفه‌لرمزه تخصیص ایتمه‌مز ایجاب ایدر . ایشته بو اعتبار ایله‌درکه « وظائف دینیه » تعبیرندن الك اول خطریمزه کلن بودر ؛ یعنی معرفت وعبودیتدر .

خالقه قارشی اولان وظیفه‌مز ایکیدر: وظائف معرفت، وظائف عبودیت . شبهه یوقکه ، انسان صاحب تأمل در . کندیسنی وکندینی محیط اولان کائناتی دوشونه‌بیله‌جك ؛ کندی وارلغی اوزرنده تأثیرینی کوسترن نامتناهی قدرت وقوتی بو تأمل اعانه‌سیله ادراك ایده‌جك بر فطرتده‌در . اوت ، انسان اویله بر فطرتده یاراتیلمشدرکه: قدرت بالغهٔ صمدانیه‌یی اظهار ایدن اصغر نامتناهی واعظم نامتناهیٔ خوارق حضورنده متحسس اولمامق ، بو قدرت صاحبنی آرایوب بولمامق بر انسان ایچین قابل دکلدر . اونك موهوبات فطریه‌سی بوکا مساعد اولاماز . بناءً علیه هر انسان ایچین کوزینك اوکنه آچیلمش بولنان

کتاب کائناته نظر امعان ایله باقه‌رق اونك صاحبنی آرامق وبولمق بر وظیفه‌در . چونکه خالق کائنات ، انسانی کندیسنی معرفت ایچون محتاج اولدیغی اجهزه ایله تجهیز ایله‌مش ، انسانه الك بویوك وسیله‌لر بخش ایله‌مشدر. اوت انسان کندی تأمل وعقلی ایله خالقنی، کندی اوزرنده حاکم اولان قدرتی بولمق فطرتنده‌در . عقلنی بو جهته صرف ایتمه‌مسی شبهه یوقکه ، خصائص موهوبه‌سنی ماوضع لهنه صرف ایتمه‌مك وبناءً علیه وظیفه‌سنی ایفا ایله‌مه‌مكدر بونك ایچیندرکه : خالقنی معرفت ، واوکا عرض عبودیت هر انسان ایچین دینی بر وظیفه‌در [١] . شیمدی بونی براز ایضاح ایده‌لم .

بر آن ایچین فکریمز ، خاطراتمز، بوتون حرکات وسکناتمز اوزرنده تأثیرات حاکمه‌سی مسلم اولان عنعناتدن تجرید نفس ایده‌لم ؛ یشادیغمز محیطه ، رکنی بولندیغمز عائله‌یه ، افرادندن برینی تشکیل ایتدیکمز جمعیته عائد مؤثرات مختلفه‌نك براقدیغی ایزلری صفحهٔ خاطراتمزدن سیله‌لم . وجود واونك ساحهٔ بدایعنده تجلیساز اولان کائنات و مخلوقاته متعلق بیلدکلریمزی اونوته‌لم؛ وکندیمزی او آن تفکرده یاراداتلمش فرض ایده‌لم. صکره عالم وجوده ؛ مشاعر ظاهره و احتساسات باطنه‌مزك حوزهٔ اطلاعمزه ایصال ایتدیکی شیلردن بشقه برشی بیلمه‌ین بر فرد نظریله باقالم ؛ وبو تماشایه عالم کونی هر طرفدن صارمش اولان مائی قبه‌دن باشلایه‌رق دامن احتشامی مدنکاه ایده‌جکی هر جهتی قاپلامش اولان فضایه کچه‌لم . بو جستجوی آفاقدن صکره برده نظر اعتباریمزی کندی موجودیتمزه اماله ایده‌لم . بو جولان سریعدن قلبمزده حس

[١] اون آلتنجی درسه مراجعت

ایده‌جکمز تأثر عجبا نه اوله‌جقدر ؟ هیچ شبهه یوق‌که، کائناتك عظمت وامتداد بی پایانه واونك یاننده شخصمزك کوچولدکجه کوچولن جرم بی نشانه عائد کوره‌جکمز منظره قلبمزی لرزهٔ خوف و دهشتله دولدیره‌جقدر . اوت بالای سرمزده او نامتناهلکی کوره‌رك عقل وادراکمز کوزیمزك کوره‌بیلدیکی نقطه‌ده وقفه‌کیر عجزوحیرت اوله‌جق، فکرمز هرطرفدن محیط جولانی صارمش اولان بو مجهول هائلك عظمت خردفرساسندن حس ایتدیکی دهشت ومهابتله لرزان پریشان برحالده کری دونه‌جکدر .

شبهه یوق‌که : بوتصویر ایتدیکمز درجه‌ده‌کی انسانك مفکره‌سی فطرتنده‌کی استکشاف مستورانه‌یه میل ومحبت سوقیله بوامر معظمك صمیم روحنه نفوذ ایتمك ایسته‌یه‌جك ایسه‌ده بو دهشت انکیز نامتناهیلك ایچنده شخصنك نصیب قدرت وموجودیتی هیچلکدن عبارت اولدیغنی ادراکدن متولد وله وحیرتله قوت و جسارتی قیریله‌رق ، روابط عزم وهمتی کوشه‌یه‌جك ، بلکده عظمت کائنات مواجهه‌سنده حس ایده‌جکی فرط خشیت و مهابت تأثیریله حس و شعورندن تجرد ایده‌جکدر .

بر اطرافنه ، برده اوکنه آردینه باقوب کندینی خیال نسیجنه صیغمایان ، واهمه‌سنك ساحهٔ وسعهٔ استیعابی طار کلن برفضاایله محاط اولدیغنی کوره‌رك بو نامتناهیلك ایچنده جسمنك قاپلایه‌بیله‌جکی قدر برموقع اشغال ایتمك مجبوریت الیمه‌سنی حس ایده‌جك، شاهدی اولدیغی بو سکون مطلقك روحنه القا ایتدیکی حس خشوع وتذلل ایله باییلمق درجه‌لرینه کله‌جکدر .

او ، وارلغندن کچمش، حسیات خودکامانه‌سندن تماميله تجرد ایتمش برحالده ایکن کیجه اولور، سطح افلاك سیاه ومظلم بررنکله بویاندیغی، ساحه‌سندن بریر بیلدیزلرك پارلادیغی، قبهٔ سمانك اومرصع هیئتیله برشکل دلفریب آلدیغنی کورور . کوندوزك منظرهٔ وسعت احتشامنه انضمام ایدن کیجه‌نك وضع مهیب وپر وقاری فکرینی بوتون بوتون حیرتلره دوشورور ؛ و نهایت کندینك بر دویای مجهولات و اسرار اورته‌سنده بولندیغنی آکلایه‌رق شونی اعترافه مجبور اولور : « بو کوردکلرینك هیچ بری التجا ایدیله‌جك بر واراق دکلدر . اونلرك هپسی ده کندیسی کبی عجز مطلق ایچنده پویاندرلر . سواحل سلامتی بولمق ایچین باقیله‌جق شی فکراً نه قدر عاجز و ضعیف ، شخصاً نه‌درجه زار و زبون اولدیغنی دوشونه‌رك صیغینه‌جق ، نجات وسلامتی تأمین ایده‌جك برملجا وملاذه، قوت وقدرتندن برشمه ، فیض ورحمتندن بررشحه بخش ایده‌جك برقادر رحیمه احتیاج مطلق . »

ایشته فکر تدینك مبدئی، عقیده‌نك، خالق کائناتی آراشدیرمه‌نك طبیعی اولدیغی قدر قاهر ومجبر سائقی بوکبی صاف وصمیمی تفکرلردر. انسان بو استعدادایله مفطور اولدیغی ایچوندر‌که معرفت الهیه هر انسان ایچون بروظیفه‌در. وینه بونك ایچوندر‌که انسان نظر تحریسنی اعصار سالفهٔ انسانیتدن [هانکیسنه دوغرو ارجاع ایدرسه ایتسون، دینی اولمایان

معابد آلهیه‌دن ، عبادات وطاعاتدن خالی بولونان برملته ، بر مملکته تصادف ایده‌مه‌یور. هرکسك براله پیشنده‌قوشدیغنی وبرمعبده انتساب ایلدیکنی کوریيورز .

« بو لطیف ومطنطن تصویر، انسانك بیلکیدن بوتون بی‌نصیب اولدیغی زمانکی حالنه توافق ایتسه‌ده نشوهٔ علم وعرفان ایله سرمست اولدیغی ، بوتون معلولاتك علتلری بویوك برقدرت ودها ایله قاورادیغی، انسال متقدمه‌نك رؤیاده‌بیله کورمدکاری، خاطرلرندن‌بیله کچیرمدکاری سرائره نفوذ ایتدیکنی ادعا ایدوب دوردیغی بوکونکی حال تکملنه قابل تطبیق دکلدر . »

کبی براعتراضه قارشی شوجوابی‌ویره‌بیلیرز: فکر وخیالکی اولجه‌ده بحث ایتدیکمز عنعنات و اعتقادات موروثه‌دن ، ارباب الحاده عائد اوقودیغك کتابلرك فطرت سلیمه‌ك اوزرینه چوکرتدیکی او کثیف ظلام شك وترددن تجرید ایت‌ده علم نامنه کندی سرمایهٔ سعی واجتهادك اوله‌رق نه‌ك وارسه ارنکله‌بحث ایتدیکمز استبصار کائنات موقعنده‌طور: تدقیق و تماشایه‌سنی هرطرفکدن احاطه ایتمش اولان فضادن باشلا ؛ و اونك امتداد بی نهایه‌سنی یعنی حد وپایانی اولمدیغنی ، کوکبلرك ، سیارات ذوات الذنائبك تشکیل ایتدکلری عوالم لایحصی ایله مشحون بولندیغنی ، اوزرنده بولندیغك ارضك بواجرام جسیمه‌یه نسبتله ذره مثابه‌سنده اولدیغنی اثبات ایدن نظریاب ریاضیه‌یی فکرنده استحضار ایت. صکره‌ده کپلر ، قوپرنیق ؛ هرشل فلاماریون کبی ذواتك آثارنده تصادف ایتدیکك دعوالری ، ارضك شمس اطرافنه متحرك برسیاره اولدیغنی ، شکل وقطرینی ، ثانیه‌ده قطع ایتمش اولدیغی مسافه‌یی ،

کرهٔ ارضه نسبتله شمسك جسامتنی، ارضه‌اولان مسافه‌سنی، بومدهش جسامتیله برابر فضاده سیر وسیاحت ایدن دیکر شمسلرك هیچ برینه یاقلاشه‌مامقده اولدیغنی درخاطر ایت . کرهٔ ارضدن برمیلیون درت یوز بیك دفعه دها جسیم اولان شمسك ضیاسی بزه سکز دقیقه اون سکز ثانیه‌ده واصل اولدیغی حالده ضیاسنی بزه قدر ایصال ایده‌بیلمك ایچون یکرمی ایکی سنه‌یه عرض افتقار ایدن ییلدیزلرك حجمی ، نه اولمق لازم کلدیکنی دوشونه‌بیلده اونوتما !

هله ضیالری آن تکونلرندن بوکونه‌قدر، یعنی میلیونلرجه‌سنه‌لردن بری اعماق فضایی یاروب کلمکده اولدیغی حالده هنوز بزه واصل اولامامش ییلدیزلرکده موجود اولدقلرینی شویله بر دوشون! بونلرك درجهٔ عظمت و جسامتلرینی شویله بر تخیل انسانك قلبنی مزعج بر حس دهشت و مهابتله چارپدیره‌جق ، عقل و محاکمه‌سنی حیرتده براقه‌جق بر ماهیتده دکلمی ؟.

عوالم علویه‌یه نسبتله حال بویله . شیمدی برده جمادات ، نباتات وحیواناتدن متشکل اقالیم طبیعته کچرسه‌کز ، بونلرك تدقیق سرائرینه قالقیشیرسه‌کز اوکگزده آچیله‌جق ساحهٔ حکم وبدایع دها آز حیرت و دهشتله اقتحام ایدیله‌جك بر ساحه دکلدر . عجائب نباته اوفاق بر مقیاس اولمق اوزره پارمقلرمزك آره‌سنده همان موجودیتنی حس ایده‌مه‌جکمز برمثال اتخاذ ایده‌لم : کوریيورزکه بو درجه ناچیز بروجود ، طپراغه آتیلدقدن برقاچ سنه صوکره قالین برکوده‌سیله ، برقاچ مترو مسافه‌یه اوزانمش دال بوداغیله، نوعنه مخصوص طعم ولونی حائز میوه ویاپراغیله ، اوزون مسافه‌لردن شامه‌یی تعطیر ایدن رایحه‌سیله بردوحهٔ معلا شکلنی آلیور .

بورادن حیوانات اقلیمنه كچه‌لم : عجائبنه مجلدات كافی كله‌میه‌جك درجه‌ده مختلف حجم و صورتلری، شكل و طبیعتلری، حاسه و غریزه‌لریله او عالمی تشكیل ایدن موجوداتی خاطرلریمزدن كچیرمكله برابر برده بتون بو صور بدیعه‌نك مایهٔ تشكلی اولان ماده‌نك بزجه ماهیتی قطعیاً مجهول بولندیغنی دوشونه‌لم، هیچ شبهه یوق كه عظمت كائناتك بو تجلیات مهیبه‌سی قارشیسنده بتون موجودیتمزك ضعف و عجزدن عبارت اولدیغی، طبیعتمزك نه درجه وهن آلود، شخصمزك نه قدر ناچیز اولدیغی وجودیمزك هر ذره‌سی دویوب آكلایه‌جق، قلبلریمز شو وجود مدهشی ابداع ایتمش اولان قوهٔ عظمی‌یی اعتراف ایتمكله اكتفا ایتمیوب اونك اوكنده سوق فطرتله سجده ایده‌جكدر. وایشته او زمان اسرار كونه نفوذمز زیاده‌لشدكجه جهلمزی، ضعفمزی و بر دستگیره احتیاجمزی احساس و تقدیرمز زیاده‌لشه‌جكدر : «انما یخشی الله من عباده العلماء.»

خلاصه، كوریلیوركه : انسان نه حالده بولنورسه بولونسون، ایستر هیچ بر شی بیلمز جاهل، ایستر بر چوق شیلر بیلیر عالم اولسون، وجدانی عنعنات و اعتقادات موروثه تأثیراتندن تجرید ایتدكدن، یاشادیغی محیطه، منسوب اولدیغی مذهبه قارشی اولان روابط خصوصیه‌یی ذهنندن سیلدكدن صكره بر عالم كونی، برده نفسنی نظر امعان و فكرتی اوكنه كتیررسه بر سوق طبیعی ایله — بر وحی و الهام ایله، بر علم ضروری ایله — خالقنی معرفت و اونك عظمت و كبریاسی اوكنده سجده‌لره قپانمق خصوصنده مسلوب الاختیار قالیر، اونك كنه و ماهیتنی فكر و خیاله صیغدیرامامسی بو میلان فطری‌یه مانع اولاماز.

ایشته انسانك مایهٔ خلقتنه تودیع اولنمرق اوزری خالق و حكیم

طرفندن خاتم قدرتله مهرلنن «دین فطری» ده بودر. فطرةً بویله بر فیض قدسی‌یه مالك اولدیغنك نتیجه‌سیدركه انسان خالقنی معرفت و اوكا عبودیتله مكلفدر. هیچ بر مرشد اولماسه‌ده انسان عقلی، و وجدانی ایله خالقنی بولمق و عرض عبودیت ایتمك وظیفه‌لریله موظفدر. مع مافیه یالكز عقلنك و وجداننك نوری ایله ساحل سلامتی بولامیه‌جق و یاخود كوچ و كچ بولاجق اولان انسانلره جناب حق لطف مخصوص ایله ینه كندی ایچلرندن برینی كوندرمش و اونك قلبنی وحی و الهام ایله تنویر ایدرك الك كیزلی حقیقتلره وارنجه‌یه قدر اوكا كوسترمش و اونی بشری ارشاده مأمور ایله‌مشدر. بناءً علیه كائناته نظر امعان ایله باقمق و انبیانك جناب الله حقنده سویله‌دكلرینی محاكمه ایدرك واجب تعالی حضرتلرینك برلكنی تصدیق ایتمك بزم ایچون برنجی وظیفه‌در.

اوت بر مسلمان هر شیدن اول اعتقاد ایدركه : «كائنات مخلوقدر، و آنجق تك بر خالقك اثر صنعیدر. موجودات نامتناهیه‌نك تك بر خالق عظیمی، بر صانع حكیمی واردر. او خالقك اراده‌سی بتون كائناتده قانون مطلقدر. هیچ بر خصوصده نه ذاتنده، نه صفاتنده، نه افعالنده شریك و شبیهی یوقدر. حقیقت الهیه‌سی ادراكدن بشر قطعیاً عاجزدر. هر شی، هر قدرت و قوت بالنتیجه اونك مشیئت و اراده‌سنه تابعدر. هر شی اوندن صدور ایلر و ینه اوكا رجوع ایدر. ازلیدر، ابدیدر. عبادتده یالكز اوكا اولور. او خالق هر شیئی بر سببه ربط ایتمش، هر شیئك حصولی ایچون بر قانون تعیین ایله‌مشدر. اونك قانونلری لایتغیردر، تحول و تبدل ایتمز، انسانلرك دنیوی و اخروی مسعود

اوله‌بیلملری مطلقا اونك تعیین ایله‌مش اولدیغی قانونلره توفیق حرکت ایتملرینه متوقف‌در [١] .

معرفت الٰهیه‌دن صکره « وظیفهٔ عبودیت » کلیر یالکز معرفت دکل، عبودیت‌ده وظیفه‌مزدر . چونکه ، بر انسان ایلکلرینی کوردیکی ، نعمتلری ایله پرورده اولدیغی کیمسه‌لره قارشی کندیسنده دائما بر حس حرمت وتعظیم دویار .

اونلره قارشی قلباً بیوك منتدارلق حس ایدر . اونلرله اوطوروب قونوشور ایکن‌ده پك ادیبانه ، عادتا متذللانه دنیله‌جك بر طور محویت آلیر . بو حال انسانلر ایچون طبیعی وجبلی بر کیفیت‌در .

مادامکه بویله‌در ؛ شو حالده جناب اللهه عبادت ایتمك‌ده عقلی ووجدانی بر وظیفه‌در . عقل ووجدان بویولده حکم ایدر . چونکه هر انسان دوغمسیله برابر جناب حق طرفندن بر طاقم نعمتلره مظهر اولیور . کندیسنه خلقتیله بخش ایدلمش بر طاقم نعم جلیله اولدیغی کبی ، تا صلب پدردن ، رحم مادردن باشلایه‌رق وظیفه‌پرور بر طاقم انسانلرك کسب وعملیله استجلاب اولونمش بر چوق نعمتلرده واردر ، انسانك اراده واختیار صاحبی ذی‌شعور بر مخلوق اوله‌رق یارادلمش اولمسی‌ده بو نعمتلردن بری‌در . شبهه یوقکه رب العالمینك اثر لطف وعنایتی اولان بو قدر نعمتلره

---

[١] قل هو الله احد . الله الصمد . لم یلد . ولم یولد ولم یکن له کفواً احد . «لوکان فیهما آلهة الا الله لفسدتا» «لیس کمثله شیٔ وهو السمیع العلیم . لاتدرکه الابصار وهو یدرك الابصار» . «والله بکل شیٔ محیط» . «یعلم ما بین ایدیهم وماخلفهم ولایحیطون بشیٔ من علمه الا بماشاء» . «عالم الغیب والشهادة» . «اعطی کل شیٔ خلقه ثم هدی» . «خلق کل شیٔ فقدره تقدیراً» . «ایاك نعبد وایاك نستعین» «ولن تجد لسنة الله تبدیلا . ولن تجد لسنة الله تحویلا» ـ قرآن حکیم ـ

قارشی شکر ایتمك بر وجیبه‌در . ایشته بو نعمتلرك مبدأ اولی اولان جناب اللهه حمد وشکرینك اخلاص ایله اداسی اسلامده « عبادت » دینیلن ایلك وظیفه‌در . شو حالده منعم حقیقی اولان الله تعالی حضرتلرینه عرض حمد وشکر ایله‌مك ، قلب ووجدانمزله کندیسنه اخلاص ایله بر منت ، بر عشق ومحبت طویمق ، وبونی لسانمز وفعلمز ایله‌ده اظهار ایتمك ؛ ویردیکی نعمتلری ویردیکی حکمت ومصلحته توفیقاً استعماله چالیشمق بزم ایچون بر بورج‌در . بو بورجی ادا ایتدیکمز ایچون باشقه استفاده وعد ایتسون ایتمسون ! بو وظیفه‌یی یاپدیغمز ایچون حالده واستقبالده هیچ بر استفاده وعد ایتمه‌مش بیله اولسه ینه نعم ماضیه‌دن (حیاتده بولندیغمز آنه دکین ویرمش اولدیغی نعمتلردن) طولایی بونی بر وظیفه اوله‌رق یاپمامز لازمدر . ایشته بونك ایچون‌درکه معرفت الٰهیه انسان ایچون ناصل بر وظیفهٔ دینیه ایسه ، «عبادت»ده بر وظیفهٔ دینیه‌در .

عقل ووجدانمز بو وظیفه‌یی امر اولدیغی کبی ، پیغمبر ذیشان افندیمزك طرف سبحانیدن بزلره تبلیغ بیوردقلری احکام شرعیه‌ده بونی امر در . بر مسلمان پیغمبر ذیشانك کتیرمش اولدیغی اوامر ونواهی‌یه تمامیله رعایتکار اولورسه بالجمله وظائف دینیه وانسانیه‌سنی ایفا ایتمش وسعادت دنیویه وسرمدیه نائل اولمش‌در .

خاتمه

«اخلاق درسلری» نك غایه‌سی؛ عصر حاضر حکماسنك آرا. مقده اولدقلری غایهٔ کمالك آنجق دین اسلام اولدیغنی؛ اخلاق ایله دنك، بالخاصه دین اسلامك، آیری آیری شیلر اولمادیغنی، اخلاقیون طرفندن اورته‌یه آتیلان الك سالم نظریات ودساتیر اخلاقیه‌نك مسلمانلقده اولدیغنی اثبات ایتمکدر. درسلر باشدن نهایته‌قدر دقتله تعقیب ایدیلیرسه عصر حاضر مدنیتده‌کی قوانینك دیانت اسلامیه‌ده‌کی اصوله نسبتله کونشك یاننده بر لمعه، دکزك اوکنده بر طامله متابه‌سنده قاله‌جغی واضحا معلوم اولور. شونی‌ده اعتراف ایدرزکه: بو بابده بزم سویله‌دکلریمزده اسلامك دساتیر اخلاقیه واجتماعیه‌سنه نسبتله دکزده برقطره‌در. اخلاق ودساتیر اسلامیه‌یی تفصیله نه بو اثرك حجمی، نه‌ده بزم وقتمز مساعددر. امید ایدرم‌که «اسلامك اخلاقی عمده‌لری» نامنده‌کی دیکر بر اثرمزده بو جهتی بر درجه‌یه قدر تفصیل ایده‌بیله‌جکز. ذاتاً «عاذکی بلغ ناطقه‌پرداز واردرکه اسلامك عظمتی، اسلامك علویتی حقنده سوزه باشلاسونده نهایت عجز تامندن دولایی مجبور شکایت اولماسون؛ حوصلهٔ بیانه ایتمك درجه‌لرندن پك متعالی اولان بومقام علوینك حقنی ویرمکده‌کی نقصان ظاهرینی کورمه‌ین؟ هانکی بیوك حکیم واردرکه بو دین قویمك کوزلری قماشدیران بدایعنی تصویره قالقیشسونده کندینی بو بحث بی‌کرانده راجل کورمسون؟ «ولوان مافی الارض من شجرة اقلام والبحر یمده من بعد سبعة ابحر مانفدت کلمات الله.» ـ قران حکیم

هم ازلی، هم ابدی اولان بو لاهوتی قوانینك سرائر احکامنی

آکلامغه، آکلاتمغه ظفریاب اوله‌بیلمك ایچین انسانده نه عالی بر قریحه، نه واسع بر عرفان، نه عظیم بر اطلاع بولونمق لازمدر! او قوانینك‌که اوزرنده دورلر، عصرلر دورمیوب چکیورده اوینه‌اولدیغی کبی دورییور، هرم بیلمه‌یور؛ یاشلاندقجه طراوت نوجوانیسی آرتیور. زمان بر طرفدن اونك دوش نازیننه لباس تجدد کیدیرییور. عصردن عصره، نسلدن نسله بر یادکار مخلد اوله‌رق قالیور. عظمت شانی‌ده جناب حق کیملرك بصیرتنی نور عرفانله تنویر ایتمش، کیملرك آسمان فکرنده حقیقت کونشلری طلوع ایتدیرمش ایسه آنجق اونلر تقدیر ایده‌بیلیر. «وتلك الامثال نضربها للناس ومایعقلها الا العالمون.» ـ قرآن حکیم

علمی کندیمزه نصیر، عقلی ظهیر اتخاذ ایدرك تمام حریت ایله، کمال استقلال ایله سویلرزکه: اسلام؛ انسانلرك محضا اورایه وارمق ایچین یارادیلدیغی، فطرت بشر خصیصهٔ تحری‌یه محضا او نقطه‌یی بولمق ایچین مظهر اولدیغی درجهٔ علیای کمالدر. دها دوغروسی اسلام؛ انسانیتك او غایهٔ آمالیدرکه: بشر کندیسی ایچون اقصای امانی، تکملی ایچون منتهای مراتب اولمق اوزره هپ اونی آرامقله، هپ اونی آراشدیرمقله مشغولدر. ایشته انسانیت لاینقطع طوردن طوره کیرر؛ دوردن دوره انتقال ایدر. هپ اوصعب المنال اولان غایه‌یی بولمق ایچون اوغراشیر دوریر. بر کره‌ده اونی بولسه آرتق بوتون آرزولرینه وداع ایدرك صمیمی بر حضور قلب ایچنده ابدیاً یشایه‌جق.

اوت اسلام؛ حکمانك کندی عقللریله آرایوب‌ده واره‌مدن هلاك اولدقلری، علمانك ماهیتنی ادراك ایده‌مدن پایمال فنا اولوب کیتدکلری او «غایهٔ کمال» در.

اسلام ؛ او قانون اقوم ، او نظام اعظمدرکه : حیات فانیه وسرمدیه‌ده‌کی سعادتلرینی تأمین ایتمه‌سی ، هرایکی عالمده‌کی حاللرینك مدار صلاحی اولمسی ایچین بشره جناب حق طرفندن احسان بیورلمشدر . هم ده ادیانك خاتمه‌سی ، زمانك افسر سعادتی اولمق اوزره عقل انسانینك دورهٔ منتهای نمایه رسیده اولدیغی بر وقتده احسان بیورولمشدر ؛ تاکه انسانلر آره‌سنده حق ایله ناطق ، عدل ایله حاکم بر حجت الٓهیه اولسون ، بزه شاهراه عدالتی علناً کوسترسون ده نیك وبدی تمییز چاغنده بولنان انسان ایچین آرتق او صحبت قاطعه‌یی ترك ایتمکه سبب بولنماسون ؛ ابطالنه قدرت تصور اولنه‌ماسون .

تجاربك دلالتیله تأیید ایتمش هیچ بر قاعده ؛ حواسك ، قوای مدرکه‌نك شهادتیله تأسس ایله‌مش هیچ بر نظریه یوقدر که انسانیتك ترقیسنده ، بنای مدنیتك تحکیم وتزیيننده اثری کورولسون ده صکره او قاعده ، یاخود او نظریه آیات قرآنیه‌دن ، احادیث نبویه‌دن برینك عکسی صوتی اولماسون . تا اصل که بو درسلرده بالمناسبه درج ایدیلن برچوق آیات واحادیث ده بونی اثباته کافیدر .

شو ملاحظه‌لره استناداً دییه بیلرزکه : مدنیت حقیقیه‌نك روحی اسلامدر . الك صاغلام دساتیر اخلاقیه واجتماعیه آنجق اسلامك قانونلریدر . حقیقی مدنیت آنجق مسلمانلقله ، یاخود او دینك مبینك بعض نصوصیله قائمدر . هانکی طریق ایله اولورسه اولسون قوت اسلامی ییقمق ممکن دکلدر . زیرا اونی ییقمقله مدنیت فاضلهٔ انسانیه‌یی ، روحك ترقیات معنویه‌سنی ییقمق میدانده‌کی علمی ، عملی بو قدر نصوصی ، دساتیری محو ایتمك ، انسانلری ایلك ادوار وحشت وجهالته ارجاع ایله‌مك آره‌سنده

هیچ فرق یوقدر . بو ایسه بوتون کائناتك اللهه ویردکلری حالده بیله باشقه چیقاراماییه‌جقلری بر ایشدر [١] . بونی قرآن حکیم نه بلیغ بر افاده ایله بیلدیرمشدر «یریدون ان یطفئوا نور الله بافواههم ویأبی الله الا ان یتم نوره» .

- قرآن حکیم -

بزه نه یازیقکه : نظریات فلسفیه پایه‌سی ویریلن بریغین طیشی یالدیزلی افکار بشریه‌یه قاپیلیورزده او افکار ایله - یانی باشمزده طورورکن اوزرینه پرده‌ٔ نسیان ایندیرمك ایسته‌دیکمز - آیات حکمتی مقایسه ایتمیورز !

یارب دینلرنده‌کی حکم واسراری کورمه‌ین ، اونده‌کی بدایعی تأمل ایتمه‌ین مسلمانلره سرمدی دینکك ، ابدی قانونکك حقایقنی ادراك ایچین بیتمز توکنمز ! عزم ویر .

«فبشر عبادی الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه ، ...

- صدق العظیم -

---

[١] مسلمانلقله مدنیت .

فهرست

برنجی درس : علم اخلاق

تمهید ـ اخلاقك تعریفی ـ خوی وسجیه ـ اخلاق فطریه وطبیعیه ـ اخلاق مکتسبه ـ اخلاق حسنه ـ اخلاق سیئه تبدیل اخلاق ممکنمیدر ـ علم اخلاقك تعریفی ـ موضوعی ـ غایه‌سی ـ اقسامی .

صحیفه : ٤ ـ ١٧

ایکنجی درس : مسالك اخلاقیه

تمهید ـ اخلاق لذیه ـ بو مسلك حقنده وقوعبولان اعتراضات ـ حیاتك هدفی تحری لذت دکلدر ـ اخلاق نفعیه ـ نفعیه‌نك انتقادی ـ غایه وسیله‌یی مشروع قیلار دینلرك مذهبی وبونك انتقادی ـ اخلاق تکاملیه ـ تکاملیه‌نك انتقادی ـ اخلاق احتساس ـ بو مسلکك ضعیف نقطه‌لری .

صحیفه : ٣٥ ـ ٤٩

اوچنجی درس : اخلاق وظیفه

تمهید ـ عقلك ایکی درلو امری ـ ارادهٔ مختاره ومتعقله‌نك حائز اولدیغی قیمت ـ ارادهٔ مختاره‌نك وصف ممیزندن استنباط اولنان دساتیر ـ ارادهٔ مختاره، فعلنك قانون اخلاقی‌یه موافق اولدیغنی ناصل آکلایه‌جق ـ قانت وظیفه‌یی نیچون یالکز عقل اوزرینه تأسیس ایدییور ـ قانت وظیفه‌یی نه صورتله ایضاح ایدییور ـ بو مسلکك انتقاد ایدیله‌جك نقطه‌لری ـ بو مسلکده وظیفه‌یه لایق منشأك ینه بولونامامش اولمسی ـ اخلاقك یالکز

قانون مفهومی اوزرینه تأسیس ایدلمه‌سی ـ قانونه اطاعتمزك منفعلانه بر مطاوعت شکلنده کوستریلمه‌سی ـ امریهٔ قطعیه‌نك حقیقتده بر امریهٔ شرطیه اولمه‌سی ـ قانتك قانون احلاقیه‌نك نیاتمزی اهمال ایتمش اولمسی .

صحیفه : ٣٥ ـ ٤٩

دردنجی درس

فلسفه‌نك اخلاق ایچون کشف وتعیین ایلدیکی مبادی وبونك دین اسلامده موقعی ـ

تمهید ـ مبادیٔ اخلاقیه‌دن اختیار (ارادهٔ جزئیه) ـ فعل اختیاری ـ اختیار فعلك هانکی آننده‌در ؟ ـ نظر اسلامده اختیار مبدأنك قیمتی ـ مسلمانلرك قدره ایمان ایتملری اختیار مبدأنه مناقض میدر؟ ـ اسلامده قدره ایمانك معناسی ـ اسلامده توکل . صحیفه : ٥٠ ـ ٧٢

بشنجی درس : مسئولیت اخلاقیه ونظر اسلامده بونك اهمیتی

تمهید ـ مسئولیت اخلاقیه‌نك تعریفی ـ مسئولیت اخلاقیه‌نك تعیینی ـ مسئولیتك شرائطی ـ مسئولیتك درجات مختلفه‌سی ـ مسئولیت تامه ـ مسئولیت مشترکه ـ مسئولیت مبدأنك اسلامده موقعی ـ دین اسلامك تأسیس ایلدیکی مسئولیتك اهمیت وشمولی ـ اساسات اسلامیه‌یه نظراً انبیاده لایسئل دکلدر .. نامی نه اولورسه اولسون مسلمانلقده غیر مسئول بر مقام یوقدر .

صحیفه : ٨٣ ـ ٨٩

آلتنجی درس : مسئولیت اخلاقیه‌نك درجاتی

تمهید ـ وجدان ومسئولیت اخلاقیه ـ وجدانك حکمی یالکز

نفس ناطقه داخلنده دکار در . حکم . وجدانی واحساسات – مسئولیت وجدانیه کافی میدر؟ – ابنای جنسمزه قارشی مسئولیتمز . – بوده غیر کافیدر – مسئولیت اخرویه ویاخود جناب الله قارشی مسئولیت .

صحیفه : ۹۰ – ۱۰۵

یدنجی درس

وظیفه مبدأی وبونك دین اسلامده موقعی

تمهید ، وظیفه تصوری ومنشأی – متقدمین ومتأخرینه کوره وظیفه‌نك تعریفی – اسلامده وظیفه‌نك منشأی و تعریفی – نصوص شرعیه‌دن استنباط اولنان قانون اخلاقی ایله قانتك قاعدهٔ مشهوره‌سی – وظیفه‌نك ماهیتنی تعیین ایدن قوانین اسلامیه قانتك قانوننه‌ده مرجح در – ابنای وظیفه‌دن غایه واسلامك نقطهٔ نظری – مسلمانلقده سائق وظیفه‌نك درجاتی – اهل دنیا – اهل آخرت ، اهل الله .

صحیفه : ۱۰٦ – ۱۲۰

سکزنجی درس : اخلاقك قوهٔ مؤیده‌سی

تمهید – مؤیدهٔ وجدانیه وبونك غیر کافی اولدیغی – افعالمزك نتایج طبیعیه‌سی – جمعیت وقانون بونلرك مستقلاً بررمؤیده اولامایه‌جقلری – افکار عمومیه ویا رأی عام – تاریخ قورقوسی – فکر آخرت –

صحیفه : ۱۳۹ – ۱٤٤

ایکنجی قسم اخلاق عملی

دوقوزنجی درس : اخلاق اسلامیه‌نك منابعی وتقسیم وظائف

تمهید – وظیفه‌نك اقسامی – واجبات (وظائف) دینیه ، واجبات

شخصیه ، واجبات عائلیه واجبات اجتماعیه – واجبات شخصیه ونفسیه‌نك اقسامی – روحه عائد وظائف شخصیه – حادثات وقوای روحیه – قوای روحیه‌نك تأثیرات متقابله‌سی – افعالك حسه تأثیری – حسیاتك افعاله تأثیری – افعالك افکاره تأثیری .

صحیفه : ۱٤۵ – ۱۷۰

اوننجی درس : قوای روحیه‌نك طرز تربیه‌سی

تمهید – تربیهٔ روحیه ایچون ناصل حرکت ایدیله‌جك – تربیهٔ حسیه واسلامك بو خصوصده ویردیکی اهمیت – ذهن ویا قوهٔ مفکره‌نك تربیه‌سی – اوهام وخرافات وبونك مسلمانلقده موقعی – معلومات صحیحه ایله روحی تربیه ایتمك – اسلامك هر مسلم اوزرینه تحصیلنی فرض قیلدیغی علم – هر علمك آری آری قاعده‌سی واردر – تربیهٔ ارادیه وفعلیه – اراده‌نك خسته‌لقلری – اراده‌نك نقصانلری .

صحیفه : ۱۷۱ – ۱۹٤

اون برنجی درس

تمهید – فضائل ورذائل – قدمای اخلاقیونه کوره قوای روح – ارکان اصلیهٔ فضیلت – فضائلك اسلامده موقعی .

صحیفه : ۱۹۵ – ۲۱۲

اون ایکنجی درس : فضائل ورذائل

تمهید – ثبات ومتانت – عناد وتلون مزاج – نفسه حاکمیت – شجاعت – تهور وجبانت – تواضع ، وقار – عزت نفس – حلم – غضب – جرأت – ادب – حیا – امانته رعایت – صدق – کتومیت – علو همت – عفت – تصون – سخا .

صحیفه : ۲۱۳ – ۲٤۷

اون اوچونجی درس : تصحیح اعتقاد

روحك مشتاق اولدیغی غایت ـ صفوت ایمان ـ ایمانك ارکان ثلاثه‌سی ـ مادیاتدن باشقه بر شیئه ایمانی اوله‌مایانلرك اضطرابی ـ تصحیح اعتقاد خصوصنده اك بویوك استناددکه عقلدر ـ مسلمانلقده قواعد اعتقاد .
صحیفه : ٢٤٨ ـ ٢٥٥

اون دردنجی درس : وظائف جسمانیه

تمهید ـ تربیهٔ جسمانیه‌ده باشلیجه غایه ـ نظر اسلامده صحت ومرض ـ مسلمانلق نظرنده ساری خسته‌لق ـ مطالب جسمانیه‌ده اعتدال ـ مسکراتك وجوده مضرتی ، حکمت تحریمی ـ طوموز اتی وحرمتی ـ بونك مضرتی حقنده اطبانك فکرلری ـ ایچکیده اولدیغی کبی بونده‌ده اسلامه رجوع ایدیله‌جکدر .
صحیفه : ٢٥٦ ـ ٢٧١

اون بشنجی درس : وظائف عائله

تمهید ـ عائله‌نك اصلاحی واهمیتی حقنده عمومی مطالعه عائله‌نك اصلاح معنویسی ـ عائله‌نك اصلاح مادیسی ـ وظائف عائله‌نك اقسامی ـ ازدواج و اسلامك بوکا ویردیکی اهمیت ـ ابوینك اولادینه قارشی وظیفه‌لری ـ اولادك ابوینه قارشی وظیفه‌لری ـ قارداشلرك یکدیکرینه قارشی وظیفه‌لری ـ اقربایه قارشی وظیفه‌لر ـ علی العموم بیوکلره حرمت ـ کوچوکلره شفقت ـ معلملره قارشی وظیفه‌مز ـ خدمتجیلره قارشی وظیفه‌مز .
صحیفه : ٢٧٢ ـ ٢٩٦

اون آلتنجی درس : وظائف مدنیه

تمهید ـ افرادك حکومته ، حکومتك افراده قارشی وظیفه‌لری ـ

حکومت اسلامیه‌نك اساسلری ـ وظائف وطنیه‌دن ویرکو وعسکرلك ـ اعداد قوت ـ عسکرده بولونمسی لازم کلن اوصاف ـ صف حربدن فرار وجزاسی ـ شرف شهادت ـ حضرت ابوبکر افندمزك عسکرلکه عائد وصیتلری ـ حضرت عمرك اردو قوماندانه امری ـ سنجاق مراسمنده‌کی نطق .
صحیفه : ٢٩٧ ـ ٣١٠

اون یدنجی درس : (واجبات) وظائف اجتماعیه وحقوق طبیعیه .

تمهید ـ نظر اسلامده اجتماعی انسانلر ـ وظائف اجتماعیه‌نك تعریفی ـ وظائف اجتماعیه‌نك منشأی : تساند ـ وظائف اجتماعیه‌نك اقسامی ـ اسلامده وظائف اجتماعیه‌یی تعیین ایدن اساسلر ـ وظیفه وحق ـ حقوق طبیعیه وحقوق مکتسبه ـ حق حیات ـ نظر اسلامده حق حیاتك اهمیت وقدسیتی ـ قصاصك مشروعیتی و بونده‌کی حکمت ـ مدافعهٔ نفس حقنك مشروعیتی ـ انتحارك غیر مشروع اولماسنك اسبابی ـ انتحار جزئی ـ فداکارلق انتحار دکلدر ـ اخلاق ودوئللو ـ
صحیفه : ٣١١ ـ ٣٣٥

اون سکزنجی درس : حیات معنویه‌نك تعرضدن مصونیتی .

تمهید ـ حیات معنویه ـ نظر اسلامده حیات معنویه‌نك اهمیتی ـ حیات معنویه‌یی رخنه‌دار ایده‌جك اقوال وافعال ـ استهزانك مذموم بر حرکت اولدیغی ـ شتم وتحقیر ـ ذم وغیبت ـ افترا ـ هجو ـ نمیمه ـ حسد ـ غبطه .
صحیفه : ٣٣٦ ـ ٣٤٧

اون طقوزنجی درس : حق حیات، حق تصرف.

تمهید ـ حق حریت تعرضدن مصوندر ـ حریت افکار ووجدانك حدودی ـ حریت بیان وحدودی ـ حریت حرکت وحدودی ـ نظر

اسلامده حریتك موقعی ـ محافظهٔ حریت ایچون لازم اولان شرائط ـ حق تصرف تملکك اسباب مشروعه‌سی ـ ملکیت و تصرفه مضر اولان شیلر ـ خرسزلق و دولاندیریجیلق ـ مساکنك تعرضدن مصونیتی ـ حقوقده مساوات ـ عهود و عقود واجب الرعایه‌در ـ عهود و عقودك نظر اسلامده اهمیتی ، عهدنده دورمامانك ضرری ـ عهودك شرائط ایفاسی

صحیفه : ٣٤٩ ـ ٣٧٢

یکرمنجی درس : وظائف احسان ویاخود وظائف مأموره.

تمهید ـ وظائف احسان ـ وظائف احسانك اهمیتی ـ وظائف احسان ایله وظائف عدالت بیننده‌کی فرق ـ وظائف مأموره‌نك اقسامی ـ بالفعل احسان ـ اسلامده احسان و تعاون ـ تعاونك اك نافع شکلی ـ بالقوه احسان ـ کظم غیظ ـ عفو خطایا ـ حیواناته قارشی شفقت .

یکرمی برنجی درس

مسلمانلرك بربرلرینه قارشی وجیبه‌لری ـ مؤمنلر آنجق قارداشدر ـ قارداشلغك ایجاباتی ـ مسلمانلغك امر ایتدیکی محبت سعادت اجتماعیه‌نك مداری ، مدنیت حقیقیه‌نك اساسی‌در ـ مسلمانلرك دردینی کندینه درد ایتمه‌ینلر حقیقی مسلمان دکلدر ـ اسلامك جماعته احتیاجی ـ مسلمانلرك ذمیلره قارشی وجیبه‌لری ـ معاهدلره قارشی وجیبه‌لری ـ محاربلرینه قارشی اولان وجیبه‌لری ـ مسلمانلق و صلح ..

یکرمی ایکنجی درس : وظائف دینیه

خالقه قارشی وظائفی ـ وظائفمز معرفت و عبودیت ـ کتاب کائناته نظر ـ فکر تدینك مبدئی ، خالق کائناتی آراشدیرمه‌نك قاهر و مجبر سائقی ـ نظر تحریسنی اعصار سالفهٔ انسانیته دوغرو ارجاع ایدنلردینی اولمیان بر ملته ، معابد الٰهیه‌دن محروم بر مملکته تصادف ایده‌مزلر ـ مسلمان اعتقادی ـ

جناب الٰهه عبادت عقلی و وجدانی بر وظیفه‌در ـ بو وظیفه‌یی ایفا ایلدیکمزدن طولایی جناب الله حالده و استقبالده هیچ برشی وعد ایتمسه‌ده ینه بونی بر وظیفه اوله‌رق یاپمامز لازمدر .

«اخلاق درسلری» نك غایه‌سی ـ اسلامك عظمت و علویتی ـ اسلام؛ بشرك کندیسی ایچین اقصای امانی ، تکملی ایچین منتهای مراتب اولمق اوزره آرامق و آراشدیرمقله مشغول اولدیغی غایهٔ آمال ، غایهٔ کمالدر ـ اسلام ، مدنیت حقیقیه‌نك روحیدر ـ اك صاغلام دساتیر اخلاقیه و اجتماعیه آنجق اسلامك قانونلریدر ـ

«اخلاق درسلری» نك حين تحريرنده مراجعت اولنان آثار

- احياء العلوم، ميزان العدالة، كيمياء السعاده، الادب في الدين، الرسالة اللدنية، جواهر القرآن : حجة الاسلام غزالی
- تهذيب الاخلاق : ابن مسكويه
- الذريعة في فلسفة الاخلاق والشريعة : راغب اصفهانی
- فلسفة الاخلاق والعلوم : س. س تقير
- كتاب الاخلاق : احمد امين المدرس بمدرسة القضاء
- اصول الفلسفة : امين واصف
- الاسلام والمدنية، الحديقة الفكرية، الاسلام في عصر العلم : محمد فريد وجدی
- تفسير سورة العصر، تفسير عم، تفسير القرآن الحكيم، الاسلام والنصرانية، العروة الوثقى : مرحوم شيخ محمد عبده
- حماتنا الادبية، ادب الاسلام : صالح حمدی حماد
- التاج المرصع [۱] : شيخ طنطاوی جوهری
- ادب الدين والدنيا : امام ماوردی
- علم اخلاق : ابن سينا
- تهذيب الاخلاق : شيخ اكبر
- اخلاق علائی : قينالی زاده
- وظيفه ـ الواجب : فرانسز فيلسوف شهيری ژول سيمون
- فلسفهٔ اخلاقيه : علامهٔ برتراند، صالح ذكی
- فلسفهٔ عموميه تاريخی : فريد بك
- علم النفس، اخلاق اسلاميه‌نك اساسلری : نعيم بك
- روحيات درسلری : محمد علی عينی بك
- علم اخلاق : م. فاضل

[۱] وقتيله ژاپونيا تدقيق اديان قونغره‌سنه كوندرلمش اولان بر اثردر .

خطا وصواب جدولی

صحيفه	سطر	خطا	صواب
۲	۱۰	آحاده	آحاد
٤	۱۰	ديده	دين
٤	۱۵	نملی	تملی
۷	۲۲	قوار	قوا
۱۳	۲۲	ليعبدن	ليعبدون
۲۰	۸	وها	ودها
۲۰	۱۵	اسياسی	اساس
۲۱	۲	حظوضات	حظوظات
۲۲		صحيه‌نك نكاری	صحيحه‌نك انكاری
۲۳	۱۱	قول ايتمك	قبول ايتمك
۲٦	۱۵	مفوم	مفهوم
۳۰	۱۱	تميز	تمييز
۳٦	۷	عقل عمل	عقل عملی
۳٦	۲۲	شروطيه	شرطيه
۳۹	۳	اوديغنی	اولديغنی
٤۲	۲۱	وار ، اود ،	وار :
٤۵	۲۱	قيميت	قيمت
۵۰	۳	ديده	دين
۵۰	۱۸	جديده	جديده‌ده
۵۰	۲۱	قيميت	قيمت
۵۸	۱	انسانك	انسان
٦٤	۱۱	بو كره	بر كره
٦۸	۱	ايضاه	ايضاح
٦۸	۹	هر نور	هر نورلو
صحيفه	سطر	خطا	صواب
۹۷	۱٦	بجمته	بجهته
۱۱۱	۱۳	مسئول دركلدر	مسئول دكلدر .
۱۱۱	۲۰	بونلر	بونلرك
۱۱۵	۱۷	الوجوده	الوجوه
۱۱۸	۱	لاابتی	لاابتغی
۱۲۲	۱	ايفای وظيفه‌در	ايفای وظيفه‌دن
۱۲۳	۱۹	غايه	غايه‌يه دوغرو
۱۳۱	۲	فناالقدن	فناالقدن منع
۱۳۲	۲۰	ايشيتدبرز	ايشيدرز

٣٥	١٧	یاباجغمز	یاباجغمز
١٣٩	٢	تأمنی تأمین	تأمین
١٣٩	٣	بو عقیده	عقیده
١٤٠	٤	ایمام	ایماء
١٤١	١٢	بو حقیقتدر	بو حقیقت
١٤١	١٤	اعظم	اعاظم
١٤١	٢٠	لایحول	لایموت
١٤١	٢١	عالمالز	عالمالسر
١٧٥	١٠	حاکم	حکیم
١٧٥	١٨	بر قوت	بو قوت
١٧٦	٥	معنیدادردر .	معنیدادردر [٢] .
١٧٧	٧	فکری مزی	فکرمزی
١٧٧	١٩	خریك	خروك
١٨٠	٥	صرایت	سرایت
١٨١	٥	اوتحزله	اوتسحرله
١٨١	٩	ولاتمة	ولانميمة
١٨٩	١٩	قوتی	قوای
٢٠٢	١٣	بویله	بله
صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢٠٣	١٥	وهیسنده	هیسنده
٢٠٧		بوطرلرده‌کی رقلر تکمیل یاکلشدر .	
٢٠٨	١٤	لایتوانف	یتوانف
٢٠٩	١	نائل اولور	یوکسکنه نائل اولور
٢١٩	١٤	کوزل	اك کوزل
٢٢١	٩	مظهیر	مظهر
٢٣٦	٦	بو	بر
٢٤٨	١٣	ایضاحاته	ایضاحه
٢٤٩	٢١	ماواسنده	ماوراسنده
٢٥١	٣	توجیه	توجه
٢٥٢	١١	لفظی	لفظ
٢٥٦	١٨	شغلك	شغلك
٢٥٩	١٢	عندالیهدن	طرفآلهیدن
٢٦٥	٢٠	جوانی	حیوانی
٢٦٨	١٥	یاباطلامش	باباطلامش
٢٦٩	٣	کسب ضوح	کسبوضوح
٢٦٩	٥	ابدهمهسندن	ابدهمهسندن
٢٧٤	٧	چالدمقدهدر	چالیشمقدر
٢٧٥	٩	براز نسانك	برانسانك

٢٧٥	١٢	حقت	حقیقت
٢٧٧	١٠	حیات	حسیات
٢٧٨	٧	معزاء	فقره
٢٧٩	١	ملصحت	مصلحت
٢٨٨	١	اودنی	اذنی
٢٩٠	٢٥	اولانلرك	[من لم یوقر کبیرنا ولم
٢٩١	١٠		یرحم صغیرنا فلیس منا]
٣٠٤			اولانلر
صحیفه	سطر	خطا	صواب
٣٠٥	١٧	ابرامز	ایدەمز!
٣٠٧	٥	عسکرلری	عسکرلریکی
٣١٣	٢	کونبای	ابنای
٣١٦	٣	یاپامامزده	یاپمامزده
٣٢١	٢٠	[١]	[٢]
٣٢٣	١٥	قواعدی	قواعدینی
٣٢٤	١٩	آمنو	آمنوا
٣٢٤	١٩	القصاص	القصاص
٣٢٥	٢٠	انجار	اتحار
٣٢٦	١٤	سبحانیه‌دن	سبحانیه‌یه
٣٢٧	١٠	بدقش	براقش
٣٢٧	١١	دنائت	دنائت
٣٢٨	٣	بوسطرك نهایتنده بر رقمله اشارت اولنان	
		نوط یاکلیشلقله ٣٢٧ نجی صحیفه‌یه دیزلشدر	
٣٠٧	٣	عرضدن	تمرضدن
٣٣٧	١٢	نبی ذیشان	ذیشان
٣٣٨	٢٠	لاتنابزوا	ولاتنابزوا
٣٠٩	٧	جمی	جمعیتی
٣:٢	٩	تمه	شتم
٣٤٢	١٠	فائض	فائض
٣٤٢	١٢	غلطی	غایظی
٣٤٢	٢٣	افندمزه	افندمز بزه
٣٤٥	١٠	اولدقلری	نائل اولدیغی
٣٤٩	٢	حق حیات	حق حریت
٣٥٠	١	ازله	ازاله
٣٥٠	١٢	عمر	عمر

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٣٥١	٢١	فعیه	فعلیه
٣٥٣	١	اعقتفادینه	اعتقادینه
٣٥٤	١	سرطیله	شرطیله
٣٥٧	١١	برطبیعت	بری طبیعت
٣٥٧	١٢	اولورشه‌ق	اولورسه‌ق
٣٥٨	١٨	یورشها	یورتها
٢٥٨	٢١	دثبین	داثبین
٣٥٨	٢١	ونهار	والنهار
٣٦٢	١٧	بورله‌ق	بوله‌رق
٣٦٤	١	سرار	اسرار
٣٩٧	١٩	بیورمقدردر	بیورمقده‌در
٣٦٨	٣	یتمه‌مه	ایتمه‌مه
٣٦٩	١٠	اولمی	اوللی
٣٧٤	١٥	مالزدن	مالزدنه
٣٩٣	٢	قاودشلر	قارداشلر
٣٩٦	٤	مسلمانلوه	مسلمانلر
٢٩٧	٩	اولمه‌قجه	اولمدقجه
٣٩٨	٤	مقتضی	مقتفی
٣٩٩	٧	درسلرده حقیله ایضاح ایتمشدك مسلمانلق معاهده‌لره ایده‌بیلدم امیدنده‌یم . قارشی	درسده حقیله ایضاح ایده‌بیلیرم امیدنده‌یم . مسلمانلق معاهده‌لره قارشی . . .
٣٩٩	٩	نقض عقده	نقض عهده
٣٩٩	١٧	مسلمانقده	مسلمانلقده
٣١٩	٢٠	معاهده	معاهداً
٤٠٠	٢١	للذینه	للذین
٤٠١	٥	طایدتران	طاتدیران
صحیفه	سطر	خطا	صواب
٤٠١	٢٢	ممتل	بمثل
٤٠٤	١١	خطر	خاطر
٤٠٤	١٦	یار تیلیش	یاراتیلمش
٤٠٦	١٧	نسیحنه	فسیحنه
٤٠٧	٣	مرصح	مرصع
٤٠٧	٦	دویای	دریای
٤٠٨	١٦	لایحصی	لاتحصی
٤٠٨	١٨	نظریاب	نظریات
٤٠٨	٢٠	اطرافنه	اطرافنده

اعتذار :